הלכה · אחרונים

# ערוך השולחן העתיד

רבי יחיאל מיכל הלוי אפשטיין

**ספריית אור ברסלב** · or-breslev.co.il

# ערוך השולחן העתיד

רבי יחיאל מיכל הלוי אפשטיין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ערוך-השולחן-העתיד/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

# תוכן העניינים

**דיני זרעים** ..... 5
סימן א ..... 5
סימן ב ..... 8
סימן ג ..... 13
סימן ד ..... 17
סימן ה ..... 21
סימן ו ..... 25
סימן ז ..... 30
סימן ח ..... 33
סימן ט ..... 39
סימן י ..... 46
סימן יא ..... 48
סימן יב ..... 52
סימן יג ..... 56
סימן יד ..... 63
סימן טו ..... 68
סימן טז ..... 72
סימן יז ..... 75
סימן יח ..... 76
סימן יט ..... 83
סימן כ ..... 90
סימן כא ..... 98
סימן כב ..... 102
סימן כג ..... 105
סימן כד ..... 111
סימן כה ..... 120
סימן כו ..... 124
סימן כז ..... 128
סימן כח ..... 135
סימן כט ..... 139
סימן ל ..... 146
סימן לא ..... 151
סימן לב ..... 154
סימן לג ..... 158
סימן לד ..... 164
סימן לה ..... 169
סימן לו ..... 176
סימן לז ..... 179
סימן לח ..... 182
סימן לט ..... 186
סימן מ ..... 189
סימן מא ..... 192
סימן מב ..... 197
סימן מג ..... 198
סימן מד ..... 202
סימן מה ..... 204
סימן מו ..... 208
סימן מז ..... 211
סימן מח ..... 214
סימן מט ..... 218
סימן נ ..... 219
סימן נא ..... 222
סימן נב ..... 224
סימן נג ..... 228
סימן נד ..... 234
סימן נה ..... 238
סימן נו ..... 245
סימן נז ..... 249
סימן נח ..... 252
סימן נט ..... 256
סימן ס ..... 259
סימן סא ..... 268

סימן סב ..... 273
סימן סג ..... 279
סימן סד ..... 285
סימן סה ..... 290
סימן סו ..... 294
סימן סז ..... 299
סימן סח ..... 301
סימן סט ..... 304
סימן ע ..... 308
סימן עא ..... 313
סימן עב ..... 319
סימן עג ..... 323
סימן עד ..... 327
סימן עה ..... 335
סימן עו ..... 338
סימן עז ..... 346
סימן עח ..... 351
סימן עט ..... 353
סימן פ ..... 363
סימן פא ..... 369
סימן פב ..... 375
סימן פג ..... 381
סימן פד ..... 386
סימן פה ..... 394
סימן פו ..... 398
סימן פז ..... 404
סימן פח ..... 412
סימן פט ..... 420
סימן צ ..... 425
סימן צא ..... 429

# דיני זרעים

## סימן א

### הלכות פאה ובו י' סעיפים

א כתיב בפ' קדושים ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצור ולקט קצירך לא תלקט וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אותם וכן בפ' אמור בעניינא דמועדות כתיב ובקצרכם וגו' לא תכלה וגו' ולקט וגו' לעני ולגר וגו' ותניא בת"כ מה ראה ליתנם באמצע הרגלים וכו' והלא כבר נאמר בפ' קדושים אלא ללמדך שכל מי שמניח לקט שכחה ופאה ומעשר עני מעלה עליו הכתוב כאלו בהמ"ק קיים והקריב קרבנות בתוכו עכ"ל, ובפ' תצא כתיב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו וגו' כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך וגו' כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך וגו' ואלו הן המצות הנוהגות בקצירת התבואות והפירות:

ב נמצא דבכרם יש ארבע מתנות פרט ועוללות ושכחה ופאה דפרט ועוללות מפורשים וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט ושכחה ופאה דכתיב כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך ואחריך זו שכחה דשכחה הוא מאחריו כמו שיתבאר ופאה גמרינן אחריך אחריך מזית דכתיב כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך לא תטול תפארתו ממנו כלומר שלא תטול כל הפירות שהם פארו של אילן אלא תניח פאה (חולין קל"א):

ג ובתבואה יש ג' מצות לקט שכחה ופאה המפורשין בתורה כמו שבארנו ובאילנות יש שני מצות השכחה והפאה מהך קרא דכי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך והיינו שכחה ופאה כמו שבארנו וזית לאו דווקא דה"ה לכל האילנות וכך שנינו בתוספתא פ"ב דפאה וכ"כ הרמב"ם בפ"א ממתנות עניים דין ז' וז"ל נמצאת למד שד' מתנות לעניים בכרם הפרט והעוללות והפאה והשכחה וג' מתנות בתבואה הלקט והשכחה והפאה ושתים באילנות השכחה והפאה עכ"ל:

ד ויש בזה שאלה למה בחיובא דפרט ועוללות בכרם אמרינן דשארי אילנות פטורים ולמה בשכחה ופאה דזיתים אמרינן דה"ה לכל האילנות ובאמת אחד מרבותינו הגדולים כתב דמן התורה אין חיוב פאה אלא בדגן תירוש ויצהר דסתם קציר דכתיב גבי פאה הוא דגן וכתיב כי תחבוט זיתך כי תבצור כרמך (ר"ת בתוס' שבת ס"ח. ד"ה ואלו) וזה שנתבאר בת"כ ובגמ' ששארי אילנות חייבים בפאה אסמכתא בעלמא הוא (שם), אבל לא כן דעת הרמב"ם שם והסמ"ג בל"ת סי' רפ"ד וכן משמע להדיא ממפרשי המשניות דכל האילנות שוות לזית ומן התורה חייבות בפאה וכו' (והר"ש כתב כר"ת):

ה וטעם רבותינו אלה משום דבת"כ ריש קדושים שנינו ובקצרכם וכו' אין לי אלא תבואה קטניות מניין ת"ל בארצכם אילנות מניין ת"ל שדך וכו' עכ"ל כלומר דגם אילן מקרי שדה כמובא הרבה פעמים בש"ס שדה אילן וס"ל לרבותינו דדרשא גמורה היא וא"כ ממילא מצות פאה דכתיב בזית הוא לאו דווקא שהרי מקרא דקדושים מרבינן כל האילנות וממילא דמצות שכחה דכתיב בפסוק זה ג"כ קאי גם אשארי אילנות משא"כ פרט ועוללות דכתיבי בכרם אינו מבואר בקדושים כלל וממילא דזה אינו רק בכרם בלבד ולא בשארי אילנות והא דנקטה תורה זית משום דהיא חשובה יותר מכל האילנות וה"ה לשארי אילנות:

ו ומ"מ לא כל הדברים חייבים בפאה כדתניא שם בת"כ יכול הירק והקישואים והדלועים והאבטיחים והמלפפונות הכל בכלל ת"ל קציר מה קציר מיוחד שהוא אוכל ונשמר וגידולו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום יצאו ירקות שאע"פ שלקיטתן כאחת אבל אין מכניסן לקיום יצאו התאנים שאע"פ שמכניסן לקיום אבל אין לקיטתן כאחת והתבואה והקטניות בכלל הזה כלומר דבעינן כל התנאים האלו ובאילן האוג והחרובין האגוזים והשקדים הגפנים והרמונים הזיתים והתמרים חייבין בפאה עכ"ל וכך שנינו במשנה פ"ק דפאה וכן פסק הרמב"ם שם ריש פ"ב כמו שיתבאר:

ז וז"ל הרמב"ם שם כל אוכל שגידוליו מן הארץ ונשמר ולקיטתו כולו כאחת ומכניסין אותו לקיום חייב בפאה וכו' כל הדומה לקציר בחמש דרכים אלו הוא שחייב בפאה כגון התבואה והקטניות והחרובין והאגוזין והשקדין והרמונים והתמרים והענבים והזיתים בין יבשים בין רכים וכל כיוצא באלו אבל אסטיס ופואה וכיוצא בהן פטורין מפני שאינן אוכל וכן כמהין ופטריות פטורין מפני שאין גידוליהן מן הארץ כשאר פירות הארץ וכן ההפקר פטור שאין לו מי שישמרנו שהרי הוא מופקר לכל וכן התאנים פטורין מפני שאין לקיטתן כאחת אלא יש באילן זה מה שיגמר היום ויש בו מה שיגמר לאחר כמה ימים וכן ירק פטור מפני שאין מכניסין אותו לקיום השומים והבצלים חייבים בפאה שהרי מייבשין אותן ומכניסין אותן לקיום וכן האמהות של בצלים שמניחין אותן בארץ ליקח מהן הזרע חייבות בפאה וכן כל כיוצא בהן עכ"ל, וכל דברים אלו שוין בין בפאה בין בלקט ושכחה דלקט בחד קרא עם פאה כתיבא ושכחה אע"ג דהוא קרא בפ"ע מ"מ כיון דטעמא דכל אלו שפטורים מן הפאה מפני דכתיב קציר כמ"ש בסעי' הקודם והרי גם בשכחה כתיב לשון קציר כי תקצור קצירך ושכחת עומר וגו' ושכחת אילנות דילפינן מזית הא בזית ישנו כל הגדרים האלו וממילא דגם בהם בעינן כל הגדרים האלו וקטניות בכלל התבואה כדדרשינן בת"כ (שם) אין לי אלא תבואה קטניות מניין ת"ל

בארצכם וכיון שכלולים בלקט ופאה ממילא דכלולים גם בשכחה ועוד דבשכחה כתיב בשדה וקטניות ג"כ בשדה (ובלקט ופאה דרשינן שדה לאילנות כמ"ש אבל בשכחה א"צ לאילנות דלמדין מזית ודו"ק):

**ח** כבר כתבנו דדעת אחד מגדולי רבותינו דמן התורה אין החיוב רק בדגן תירוש ויצהר וכ"כ רבותינו בעלי התוס' בנדה (נ"ו א) ובפסחים (נ"ו ב) והר"ש בפ"ק דפאה אבל הרמב"ם והראב"ד (בפי' לת"כ) והסמ"ג ורוב מפרשי המשניות ס"ל דהוי דאורייתא ולהדיא משמע כן בירושלמי (פ"ק הל' ד') שאומר מה זית וכרם מיוחדין שלקיטתן כאחת וכו' אי מה זית וכרם מיוחדין שהן חייבין בביכורים וחייבין בפאה וכו' ת"ל קצירך אפילו קציר אורז וקציר דוחן יאמר זית ואל יאמר כרם הייתי אומר זית שהוא פטור מן הפרט חייב בפאה וכו' או אלו נאמר כרם ולא נאמר זית הייתי אומר כרם שהוא חייב בפרט חייב בפאה וכו' על דעתיה דר"י ניחא כל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש וכו' כמה דתימר קציר דבר שלקיטתו כאחת וכו' וחייב בפאה ואומר אף בפועל כן אמר ר"י שניא היא דכתיב וקטפת מלילות וכו' עכ"ל הרי להדיא דדרשות גמורות הן מדאורייתא וצ"ע:

**ט** כתב הרמב"ם בפ"א דין י"ד כל מתנות העניים האלו אינן נוהגות מן התורה אלא בא"י כתרומות ומעשרות הרי הכתוב הוא אומר ובקצרכם את קציר ארצכם וכבר נתפרש בגמ' שהפאה נוהגת בח"ל מדבריהם ויראה לי דה"ה לשאר מתנות עניים אלו שכולן נוהגות בח"ל מדבריהם עכ"ל וכ"כ הסמ"ג שם והמבואר בגמ' הוא בחולין (קל"ד ב) לוי זרע בכישר ולא הוי עניים למשקל לקט אתא לקמיה דרב ששת א"ל לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולעטלפים ורב ששת היה בבבל (כ"מ):

**י** ותימא רבה דמעולם לא שמענו כן ואינו מבואר בכל הפוסקים שינהגו פאה בח"ל וכמ"ש בטור וש"ע יו"ד סי' של"ב, ואולי דזה היה בזמן שהיו ישראל עוסקים הרבה בעבודת האדמה ולא במסחר ותקנו כן משום נתינת צדקה דממון לא היה מצוי להם משא"כ זה הרבה מאות שנים שבעונותינו נדחינו מדחי אל דחי ואין אנו עסוקים כלל בעבודת האדמה ובכמה מדינות אין לנו רשות לעסוק בעבודת האדמה רק מיעוטא דמיעוטא וממילא דאנו מקיימים מצות צדקה במעות ולכן נתבטלה דבכה"ג לא תקנו, ויותר נראה לומר דלא תקנו אלא בבבל ובמקומות הסמוכים לא"י כמו תרומות ומעשרות כמ"ש הרמב"ם בריש ה' תרומות ע"ש אך לשון הרמב"ם שכתב בח"ל משמע דאכל ח"ל קאי וצ"ע (ולבד זה ק"ל דאיך אפשר דלוי שהיה תלמיד מובהק דרבי ורוב ימיו דר בא"י רק לבסוף נחית לבבל (שבת נ"ט ב) ונפטר קודם שמואל (שם קל"ט א) ילך אצל ר' ששת

שהיה תלמידם של ר"ה ורב יהודה ויותר היה נראה לומר דטעות נפל בספרים שהיה כתוב אתא לקמיה דר"ש וטעו לכתוב רב ששת ואולי היה זה בא"י ואתא לקמיה דר' שמעון בנו של רבי אם לא שנאמר דלוי אחר היה ולא נמצא בש"ס לוי סתם אלא תלמידו של רבי וצע"ג ובחולין (קל"ז ב) מבואר להדיא כהרמב"ם ע"ש ובסי' י"ג סעי' כ"א נבאר עוד בזה בס"ד):

## סימן ב

### איך הוא נתינת פאה וכמה שיעורו ובו כ' סעיפים

א עיקר מצות פאה הוא להניח מקצת תבואה כפי השיעור שיתבאר בסוף שדהו כדכתיב לא תכלה פאת שדך לקצור ויניח במחובר קמה בסוף שדהו ולאו דווקא כשקוצר התבואה דה"ה תולש או עוקר או קוטף וכך שנינו בת"כ בפ' קדושים ובקוצרכם אין לי אלא קוצר תולש מניין ת"ל לקצור דמיותר הוא עוקר מניין ת"ל בקוצרך (כצ"ל) דמיותר הוא ובע"כ כן הוא דכיון דהתורה ריבתה גם אילנות לפאה כמ"ש בסי' א' ובאילנות ליכא קצירה אלא תלישה או קיטוף אבל קוטף מלילות מעט מעט פטור כמ"ש בסי' ד' סעי' י"ז ויתבאר שם בס"ד דזהו כשהם רכים עדיין:

ב ובשביל ד' דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף שדהו מפני גזל עניים שלא יראה בעה"ב שעה פנויה ויאמר לקרובו עני ה"ז פאה ויטלנה כולה אבל עכשיו כל העניים יראו כשעומד בסופה ומפני ביטול עניים שלא יהא עניים יושבין ומשמרין עכשיו מניח בעה"ב פאה ומפני החשד שלא יהא עוברין ושבין אומרים תבא מארה לאדם שלא הניח פאה בשדהו ומפני הרמאים שלא יאמרו כבר נתננו פאה (מסכת שבת דף כ"ג א):

ג ואף על פי שהמצוה היא להניח פאה בקמה מ"מ אם לא הניח בקמה יניח בתלוש ואפילו למאן דס"ל דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני מכל מקום בכאן גילתה תורה לעני ולגר תעזוב אותם ופירושו שאפילו לאחר הקצירה תעזוב (תמורה ו' א) ולכן מהך טעמא אינו לוקה על לאו זה משום דה"ל ניתק לעשה וה"פ דקרא לא תכלה וגו' ואפילו כלית לעני ולגר תעזוב אח"כ וכדתניא (שם) מצות פאה להפריש מן הקמה לא הפריש מן הקמה מפריש מן העמרים לא הפריש מן העמרים מפריש מן הכרי עד שלא מירחו מירחו מעשר ונותן לו דהמעשר אינו על חשבון העני דהא אם היה נותן לו קודם מירוח היה העני פטור ממעשר דפאה פטורה ממעשר ולכן מפריש על חשבון עצמו (ועתו"ס ב"ק צ"ד, ד"ה מירחו למה לא תני תרומה):

ד ודע דבברייתא שם איתא משום ר' ישמעאל אמרו אף מפריש מן העיסה ונותן לו ולכאורה לפי כללי ההלכות הלכה כרבנן ועוד דהא טעמייהו דרבנן הוא מפני שכיון

שטחנן קנאן בשינוי (ב"ק צ"ד א) ואנן קיי"ל דשינוי קונה וא"כ תימא על הרמב"ם בריש פ"א שכתב דאפי' טחן הקמח ואפאו פת ה"ז נותן ממנו פאה לעניים עכ"ל וצ"ע (והכ"מ כתב משום דרבא דחי לדאביי שם וס"ל דגם לר"י שינוי קונה רק טעמיה דכתיב תעזוב יתירה ור"י מיבעי ליה בטעמיה דר' ישמעאל מ"מ מה בכך סוף סוף יחיד ורבים הלכה כרבים):

**ה** כתב הרמב"ם (שם) אבד כל הקציר שקצר או נשרף קודם שיתן הפאה ה"ז לוקה שהרי עבר על מצות ל"ת ואינו יכול לקיים עשה שבה שניתק לו עכ"ל וכן הוא במכות (ט"ז ב) ולמה לא אמרינן כאן שישלם ולא ילקה כדאמרינן שם גבי גזילה והשבת העבוט דבפאה אינו יודע למי להחזיר דשמא עניים אחרים היו נוטלין אותה פאה ועוד דלא דמי לגזל והשבת העבוט דהתם גם מקודם היה ביד בעל החפץ למוכרו בדמים משא"כ בפאה לא היו יכולים העניים למכור הפאה להבעה"ב קודם שלקטו כמו כן אינו מועיל מה שישלם ממון בעד זה דהתורה גזרה להניח פאה ולא לשלם מעות בעד הפאה:

**ו** כמה הוא שיעור הפאה מדאורייתא אין לה שיעור אפילו הניח שבולת אחת יצא ידי חובתו ומדרבנן לא פחות מאחד מששים בין בארץ בין בח"ל (חולין קל"ז ב) כשיעורא דראשית הגז (שם) וכתב הרמב"ם ספ"א דמוסיף על האחד מששים לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ולפי ברכת הזרע כיצד שדה שהיא קטנה ביותר שאם הניח ממנה אחד מששים אינו מועיל לעני ה"ז מוסיף על השיעור וכן אם היו עניים מרובים מוסיף ואם זרע מעט ואסף הרבה שהרי נתברך מוסיף לפי הברכה וכל המוסיף על הפאה מוסיפין לו שכר ואין לתוספת זה שיעור עכ"ל ומ"מ לא יעשה כל שדהו פאה כמו שיתבאר וי"א שכל אחד יוסיף לפי מדת הענוה שלו (רע"ב במשנה ב' פ"א) וי"א שאם היו השבלים מלאות במקום אחד וצנומות דקות במקום אחד לא יתן פאה מן הרעות על כל השדה אלא יתן גם מהרעות גם מהטובות (ר"ש שם) ולדינא כולם אמת ולא פליגי:

**ז** איתא בירושלמי (פ"א ה"ב) תני אין אומרים לו הבא גמלים וטעון מתניתא ביתר מכשיעור אבל בכשיעור אומרים לו הבא גמלים וטעון והרמב"ם לא הביא זה וטעמו דזהו מילתא דפשיטא ומאי קמ"ל ונ"ל דקמ"ל דאפילו אם הבעה"ב הוא איש טוב מאד ורוצה להוסיף על השיעור עד כדי שהעניים יטענו בגמלים לא יעשה כן משום דקמפקא להו ממעשר (ובזה מובנים דברי הר"ש ע"ש):

**ח** ואע"פ שעיקר מצות פאה הוא להניח בסוף שדהו מ"מ אם עבר הבעה"ב והניח פאה בתחלת השדה או באמצעה הרי זו פאה וכתב הרמב"ם בפ"ב דין י"ב עבר והניח הפאה בתחלת השדה או באמצעה ה"ז פאה וצריך שיניח בסוף השדה כשיעור הפאה הראויה

למה שנשאר בשדה אחר שהפריש הראשונה עכ"ל, ונראה דה"פ דאע"פ שנתן מקודם השיעור על כל השדה מ"מ על מה שנשאר בשדה אחר שהפריש הראשונה צריך להניח על זה בסופה שיעור ששים וכן מפורש בירושלמי ומ"מ יש דין פאה על מה שהניח בתחלה או באמצע ג"כ ופטורין מן המעשרות ואע"ג דזהו דעת ר"ש במשנה ג' פ"א ורבנן פליגי עליה כדמוכח בתוספתא מ"מ פסק כר"ש משום דסוגיית הירושלמי אתיא אליבא דר"ש ע"ש (וכן פסק הרע"ב) ויש מי שאומר שצריך ליתן בסוף כשיעור על כל השדה (שם) ואינו עיקר כדמוכח בירושלמי:

**ט** ויש להסתפק אם זה שהניח פאה בתחלה או באמצע וקצר כל שדהו ולא הניח בסוף אם מחוייב להוציא מן התלוש כשיעור הפאה הראויה למה שנשאר אחר ההפרשה הראשונה כמו מי שלא הפריש פאה כלל או דילמא כיון דהניח פאה בתחלה או באמצע רק לכתחלה אמרינן ליה הנח גם בסוף אבל אם גמר הקצירה לית לן בה שהרי כבר קיים מצות פאה וכן נלע"ד עיקר דהא בירושלמי דריש לה מקרא דמהני בדיעבד פאה אף שלא בסוף והכי איתא שם ר' יוסי בשם ר"ל ובקוצרכם מה ת"ל לקצור אלא אפילו יש לו כמה לקצור ר' יונה בשם ר"ל וכו' אלא אחד בתחלה ואחד בסוף ע"ש וכיון שמן התורה מועיל וודאי לא הצריכו לשייר בסוף רק לכתחלה קודם שגמר הקצירה (הפ"מ פי' דר' יונה חולק אדר' יוסי ופירושו דאחד בתחלה ואחד בסוף היינו להניח בתחלה ובסוף ודבריו תמוהין דא"כ הו"ל לומר בתחלה ובסוף אלא וודאי דה"פ בין בתחלה וכו' כמו אחד בתולות ואחד נשואות והרבה כמוהו ולא פליגי):

**י** בירושלמי פ"א סוף הלכה ג' משמע להדיא דזה שנתבאר שרשאי להוסיף על שיעור פאה כמה שירצה זהו כשבשעה שהפריש פאה כשיעור לא היתה כוונתו שיפטור בזה ידי פאה אלא היתה כוונתו להוסיף אבל אם בשעה שהפריש היתה כוונתו שיפטור לא מהני מה שיוסיף אח"כ לשם פאה וחייבים במעשרות וזהו בין כשההפרשה היא במחובר כפי עיקר הדין ובין שלא הפריש במחובר אלא בתלוש (שאומר שם ר"ח במחובר ר"י בתלוש במתכוין לפטור וכו' נשמעינה וכו' לעולם הוא מוסיף והולך מה אנן קיימין אם במתכוין לפטור כבר נפטרה אלא וכו' בשאינו מתכוין לפטור וכו' עכ"ל ואכללות דין פאה קאי והפ"מ פי' דזהו לר' יהודה במשנה ע"ש ולא נראה כן וכ"כ הר"ש במשנה דלאו אמשנה קאי ע"ש והדין נראה גם מצד הסברא):

**יא** כתב הרמב"ם בפ"ב דין י"א בעה"ב שקצר כל שדהו ולא הניח פאה ה"ז נותן מן השבלים פאה לעניים ואינו צריך לעשר ואם נתן להם רוב הקציר משום פאה ה"ז פטור מן המעשרות וכן אם דש ועדיין לא זרה נותן להם הפאה קודם שיעשר אבל אם דש

וזרה ברחת ובמזרה וגמר מלאכתו מעשר ונותן להם מן הפירות המעושרין שיעור הפאה הראויין לאותה שדה וכן באילנות עכ"ל ונתבאר בסעי' ג':

**יב** עוד כתב אין שוכרין פועלים עכו"ם לקצור מפני שאינן בקיאין בלקט ופאה ואם שכר וקצרו את כולה ה"ז חייבת בפאה עכ"ל וזהו תוספתא פ"ג והרבותא בזה דלא תימא דזהו כמו שקצרוה לסטים שיתבאר דפטורה מן הפאה דזהו כשקצרו לעצמן אבל קצרוה בשביל ישראל חייבת (ירושלמי פ"ב הל' ה') ונראה דאם הבעה"ב עומד עליהם כל שעת הקצירה ומורה אותם איך לקצור דמותר לשכור אותם כשאין פועלין ישראלים מצויים:

**יג** עוד כתב אסור לפועלים לקצור את כל השדה אלא מניחין בסוף השדה כשיעור הפאה ואין לעניים בה כלום עד שיפרישנה בעה"ב מדעתו לפיכך עני שראה פאה בסוף שדה אסור ליגע בה משום גזל עד שיוודע לו שזהו מדעת בעה"ב עכ"ל וזהו בתוספתא פ"ב רק בשם אומר עד שיוודע לו שהיא פאה ע"ש כלומר דשמא הניח הפאה בקצה אחר וגם לשון הרמב"ם צריך לפרש כן שהרי באמת א"צ רצון הבעה"ב לפאה דבע"כ מוציאין מידו כמ"ש הרמב"ם עצמו בפ"א דין ח' וז"ל כל מתנות עניים אלו אין בהן טובת הנאה לבעלים אלא העניים באים ונוטלין אותן על כרחין של בעלים ואפילו עני שבישראל מוציאין אותו מידו עכ"ל וזהו ג"כ בתוספתא שם (ובחולין קל"א ב) אלא דה"פ דאם אין רצונו ליתן כלל נוטלין בע"כ שהתורה זיכתה להם אמנם כשרוצה ליתן אין לעניים ליטול קודם שהקצם לשם פאה וייחד זה הקצה לשם פאה ונראה דילפינן זה מקרא דלעני ולגר תעזוב אותם והקפידה התורה שהבעה"ב יאמר את זה אני עוזב לשם פאה ועמ"ש בסי' י"ד סעי' ה':

**יד** כתב הרמב"ם (פ"ב דין י"ג) בעה"ב שנתן פאה לעניים ואמרו לו תן לנו מצד זה ונתן להם מצד אחר זו וזו פאה עכ"ל והיא תוספתא שם ומאד תמיהני דהא בב"ק (כ"ח א) בדין דעביד אינש דינא לנפשיה במקום פסידא מקשה מברייתא זו דבעה"ב שהניח פאה מצד אחד ובאו עניים ונטלו מצד אחר זה וזה פאה ואמאי לינקוט פיזרא וליתיב ומתרץ רבא דרק לפוטרו מן המעשר קאמר כדין הפקר אבל אינו מחוייב ליתן שניהם להעניים ואיך פסק בסתם דזו וזו פאה ואין לומר דסובר שזהו ברייתא אחרת ופירושה דלקחו עניים שלא מדעתו דאיך אפשר לומר כן דפשיטא דגזל גמור הוא וכן פירשו שם רבותינו בעלי התוס' דנטלו מדעתו ע"ש (והגר"א הגיה בתוספתא כמו בגמ') וא"כ דברי הרמב"ם צע"ג (ע' רדב"ז וצ"ע וברמב"ם דלא כהברייתא ע"ש):

**טו** מי שאמר הרי זו פאה וגם זו פשיטא דשניהם הוי פאה אף שיש בהראשונה כשיעור ואפילו אמר הרי זו פאה וזו ג"כ שתיהן פאה דזה שאמר וזו הוי כמו יד המוכיח דכוונתו

דגם זו לפאה ואע"ג דבנדרים (ו' ב) הוי בעיא דלא איפשיטא פסקו הרמב"ם בפ"ב דין י"ג והרשב"א שם לחומרא דהוי ספיקא דאורייתא ויש מי שחוכך בזה (ר"ן שם) דכיון דדרא דממונא הוא אין מוציאין מחזקתו של בעה"ב ואע"ג דבספק ממון עניים אזלינן לחומרא כמו בחורי הנמלים שבתוך הקמה שיתבאר זהו מפני שהקמה בחזקת חיוב קיימא כדאמרינן בחולין (קל"ד א) משא"כ כשכבר נפטר בעיקר הפאה (שם) וטעם דיעה ראשונה נ"ל דכיון דילפינן התם מעני ורש הצדיקו צדק משלך ותן לו הוי ספיקא לחומרא בדבר שיש עיקר חזקת חיוב אע"ג שלפי עיקר הפאה היה נפטר מ"מ כיון שלפי דבריו עשה חזקת חיוב עדיין בספק הולכין לחומרא (ולא דמי לפרה דשם דאין בה חזקת חיוב כלל ע"ש ודו"ק):

**טז** אמרינן בנדרים שם תניא מניין שאם רצה אדם לעשות כל שדהו פאה עושה ת"ל פאת שדך כלומר מדלא כתיב פאה שבשדך (ר"ן) ולאו דוקא כל שדך ממש דודאי קודם שהתחיל לקצור לא שייך לשון לא תכלה אלא כלומר דאפילו קצר רק שבולת אחת קרינן ביה לא תכלה ויכול לעשות כל השדה פאה לבד השבולת הראשונה (רא"ש שם) וכן מפורש בירושלמי בפ"ק דפאה הל' א' ואמרינן שם דאפילו נשרפה השבולת הראשונה יכול לעשות כל שדהו פאה וא"צ לקצור שבולת אחרת וכ"ש אם הקדישה ע"ש:

**יז** מי שעבר ולא נתן לקט שכחה ופאה כמצות התורה לבד שעבר על עשה דלעני ולגר תעזוב ועל ל"ת דלא תכלה עוד עבר על ל"ת דבל תאחר כמו בקרבנות כדאמרינן בפ"ק דר"ה (ה' ב) דבקרא דבל תאחר כתיב כי דרוש ידרשנו ד' אלקיך מעמך ודרשינן מעמך זה לקט שכחה ופאה דזהו חלקו של עני כדכתיב את העני עמך (רש"י) וכן פסק הרמב"ם בפי"ד ממעה"ק דין י"ג וכתב שם דברגל ראשון עובר בעשה וכשיעברו ג' רגלים עובר בבל תאחר כמו בקרבנות ע"ש ותמיהני דהא אמרינן בר"ה שם (ו' א) דצדקה מחייב עלה לאלתר מ"ט דהא קיימי עניים ואע"ג דכתיבא בעניינא דקרבנות מ"מ א"צ ג' רגלים כקרבנות ועובר לאלתר על בל תאחר וכן פסקה הרמב"ם בפ"ח ממ"ע וא"כ גם בלקט שכחה ופאה יעבור לאלתר מטעם זה דהא קיימי עניים אך באמת כתבו התוס' בר"ה (ד' ב) דמיירי בדליכא עניים והר"ן כתב שם דבג' רגלים אין עניין ללקט וכו':

**יח** כתב הרמב"ם בפ"ב דין ג' קרקע כל שהוא חייבת בפאה ע"ש וזהו כר"ע במשנה ו' פ"ג ואע"ג דבמשנה אומר דהלכה כמאן דאמר כדי לקצור ולשנות אין למידין הלכה מפי משנה (נדה ז' ב) וא"כ הדרינן לכללא דהלכה כר"ע מחבירו (תוי"ט) ואע"ג דכמה תנאים חולקים עליו מ"מ לא בטעם אחד חולקים (שם) ומ"מ אינו מובן דנהי דחכמי הש"ס היו יכולין לומר כן מ"מ כשאין בגמ' סתירה להמשנה למה לא נפסוק כהמשנה ואי משום

דהלכה כר"ע מחבירו הא כמה יש יוצאים מהכללות ואולי משום דאמוראי דירושלמי פירשו בדר"ע דאמרינן שם הגע עצמך שהיה שם שבולת אחת עד שלא קצר אין כאן חיוב פאה משקצר אין כאן חיוב תיפתר כשהי' שם קלח אחד ובו חמש שבלין וכו' ע"ש ועציין נקוב נראה דדינו כקרקע וחייב בפאה שהרי דינו כקרקע לכל דבר:

יט קרקע של שותפים חייבת בפאה שנאמר קציר ארצכם אפילו של רבים (חולין קל"ה ב) והא דכתיב לא תכלה פאת שדך לשון יחיד למעוטי שותפות עכו"ם דפטורה מן הפאה (שם) ופשוט הוא דזהו כשהם שותפים ביחד בכל השדה אבל אם יש לכל אחד חלק מסויים לבדו חייב הישראל בחלקו ועמ"ש בסי' ד' סעי' י':

כ כתב הרמב"ם בפ"א דין ט' כל גר האמור במתנת עניים אינו אלא גר צדק שהרי הוא אומר במעשר שני ובא הלוי והגר מה הלוי בן ברית אף גר בן ברית ואעפ"כ אין מונעין ענייי עכו"ם ממתנות אלו אלא באין בכלל ענייי ישראל ונוטלין אותן מפני דרכי שלום עכ"ל ונראה דאפילו אם העניים רצונם למחות בהם אין מניחין אותם וזהו ששנינו במשנה דהנזקין (נ"ט ב) אין ממחין ביד ענייי עכו"ם בלקט שכחה ופאה וכו' כלומר דאין העניים יכולין למחות וכבר נתבאר דכל דיני פאה שוין בתבואות ובקטניות ובאילנות החייבות בפאה:

## סימן ג

### כיצד סדר חלוקת הפאה ובו י"ב סעיפים

א שנו חכמים במשנה ריש פ"ד הפאה ניתנית במחובר לקרקע דכתיב לעני ולגר תעזוב הנח לפניהם תבואה בקשין תלתן בעמיר תמרים במכבדות (ירושלמי) והוסיפה המשנה דאפילו אם צ"ט אומרים שהבעה"ב יחלק לפניהם ואחד אומר לבוז כלומר שהם בעצמם יטלום לזה שומעין שאמר כהלכה ואפילו זה האחד בריא וחזק יותר מחביריו או שאוכל הרבה יותר מחביריו שומעין לו (תוי"ט) כיון שהדין כן הוא:

ב וזהו בדברים הסמוכים לארץ אבל באילנות גבוהים כמו דלית ודקל שנינו שם דאינו כן אלא בעה"ב מורידם ומחלקם לעניים חלק כחלק דאם הם בעצמם יעלו על האילנות יבואו לידי סכנה ומייתי עובדא בירושלמי שמתו חמשה אחים מזה וגם זה דרשינן מקרא דכתיב תעזוב אותם כלומר אותם שאין בהם סכנה ולא אותם שיש בהם סכנה ואפילו צ"ט אומרים שהם יעלו ויטלו בעצמם ואחד אומר שהבעה"ב יחלקם לזה שומעין שאמר כהלכה ואפילו הוא זקן ותש כח או חולה דכוונתו לטובתו מ"מ כיון שאומר כדין שומעין לו:

ג בירושלמי מבואר שם דקריאת שם פאה בדלית ודקל יכול הבעה"ב לקרא או קודם שמורידן או אח"כ ואפילו אם קורא שם פאה מקודם וא"כ היה צריך להיות הוצאות ההורדה על העניים שהרי בקריאת שם נעשה שלהם מ"מ תקנו שתהא ההוצאה משל בעה"ב מפני הסכנה כלומר שהם לא ירצו ליתן ההוצאה ויעלו בעצמן ויבואו לידי סכנה וכן שנינו במשנה שם דאין מניחין להעניים לקצור הפאה במגלות וקרדומות כדי שלא יכו איש את רעהו מרוב עם הבאים ללקוט ודוחקים זה את זה וכתב הרמב"ם בפ"ב דין ט"ו דאם רצו העניים לחלקה ביניהם הרי אלו מחלקין עכ"ל כלומר דאחר שלקטו בעצמם מהשדה נתרצו זל"ז שיבואו כולם למקום אחד ויעשו חלוקה ביניהם אין מוחין בידן דאחר שלקטו בעצמן יכולין לעשות כרצונם:

ד איתא בירושלמי שם התנו ביניהן אפילו כן אין שומעין להם אלא בעה"ב יחלק בידיו שמא יראה לעני מודעתו וישליך לפניו ר' שמואל בעי כילה את שדהו את אמרת חזרה פאה לעומרים אפילו כן בעה"ב מחלק בידו שלא יראה לעני מודעתו וישליך לפניו עכ"ל. ונלע"ד דה"פ דהנה המשנה אומרת אפילו צ"ט אומרים כך ואחד אומר כך לזה שומעים שאמר כהלכה דמשמע לכאורה דדוקא כשיש אחד שאומר כהלכה שומעין לו אבל אם כולם מסכימים לשלא כהלכה שומעין להם לזה אומר דאינו כן דאפילו התנו כולם לשלא כהלכה כגון לעלות בעצמן בדלית ודקל אין שומעין להן ואפילו התנו שהבעה"ב יורידם אלא שיתן לפניהם והם בעצמם יחלקו ביניהם דבזה אין חשש סכנה מ"מ אסור לעשות כן דחיישינן שמא יערים הבעה"ב וישליך מהדקל לפני עני קרובו ור' שמואל מוסיף עוד דאפילו בתבואה שהדין הוא שיקצורו בעצמם אם הבעה"ב כילה שדהו וצריך ליתן הפאה מהעומרין והייתי אומר שעכ"פ עתה ישליך לפניהם התבואה והם יבוזו כפי דינם הקצירה קמ"ל דאסור לעשות כן דחיישינן שמא ישליך לפני עני קרובו הרבה אלא עתה מחוייב הוא לחלקם חלק כחלק כנלע"ד בביאור הירושלמי (ודברי הר"ש אינם מובנים כלל כמו שתמה הפ"מ במה"פ ואולי יש טה"ד ופי' הפ"מ יותר דחוק ע"ש):

ה ויש מי שפי' הירושלמי דה"פ התנו ביניהן שהבעה"ב התנה עם העניים שיקח הוא המחובר ויתן להם אחרים בתלוש אין שומעין להם שיהא על שלו דין פאה ופטור מן המעשרות אלא שלו חייב ושלהם פטור ואח"כ אומר ענין אחר בעה"ב יחלק בידו (ותיבת אלא נמחק) וקאי על המשנה דדלית ודקל ומפרש הירושלמי שיחלק בידיו ולא שישליך לפניהם דשמא ישליך סמוך לקרובו ור' שמואל מוסיף דגם בחזרה פאה לעומרים הדין כן מטעם זה (הגר"א בשנו"א) והדינים ודאי כן הוא:

ו בשלשה עתות ביום מחלקין את הפאה לעניים בשדה או מניחין אותה לבוז כפי שנתבאר בשחר בחצי היום ובמנחה ועני שבא שלא בזמן זה אין מניחין אותו ליטול כדי שיהיה עת קבוע לעניים שיתקבצו כולם באותה שעה ליטול הפאה וטעם שלש עתות הללו בשחר מפני עניות מניקות שצריכין לאכול בתחילת היום וגם אז הילדים ישנים ויש להם פנאי ללכת ובחצות מפני עניים קטנים שאין נעורין בבוקר ואין מגיעין לשדה עד חצות ובמנחה מפני הזקנים ההולכין על משענתם שאין מגיעין עד המנחה ואיתא במשנה (פ"ד מ"ה) שהיה מקום אחד שהיו נותנין פאה מכל שורה ושורה ואמרינן בירושלמי שהיו מזכירין אותן לשבח שלא היו צריכין העניים להמתין עד שיגמור כל השדה:

ז באלו הג' זמנים הבעה"ב מתגלה בתוך שדהו דבלעדו לא יוכלו ליטול פאה כמ"ש בסי' הקודם סעי' י"ג ולשון המשנה שלש איבעיות ביום ופי' בירושלמי מלשון נבעו מצפוניו דמתרגם אתגליין מטמרוהי שהבעה"ב מתגלה ונראה לתוך שדהו כדי שיטלו העניים פאה (הר"ש ודברי הגהת הרא"ש צע"ג כמ"ש במה"פ) וזה אין לחוש דהראשונים יטלו כל הפאה דהבעה"ב יסמן המקום שיטלו והוא ישער שישאר לכל חבורה וחבורה ובלעדו אין ניטלין כמ"ש:

ח נטל העני מקצת פאה שלקט וזרקה על השאר כדי לקנות השאר בזריקתו עליהם אין לו בה כלום אבל את שלו אין נוטלין הימנו דלא קנסינן התירא אטו איסורא (הר"ש פ"ד משנה ג') וי"א דגם את שלו נוטלין (הרע"ב) משום דבתוספתא תניא ר"מ אומר קונסין אותו ומוציאין ממנו את התלוש ואת המחובר וזהו דעת הרמב"ם בפ"ב דין י"ח שכתב עני שנטל מקצת פאה וזרק על השאר וכו' ואפילו מה שנטל לוקחין אותו מידו וינתן לעני אחר וכן בלקט וכן בעומר השכחה עכ"ל דס"ל דר"מ לפרש אתי ולא לחלוק (כ"מ). ואע"ג דבשטר שיש בו ריבית ס"ל לר"מ ג"כ דקנסינן הקרן בשביל הריבית וחכמים חולקים עליו וס"ל דלא קנסינן התירא אטו איסורא כמ"ש הרמב"ם עצמו בפ"ד ממלוה ולוה מ"מ בכאן הכל מודים מפני שבזריקתו כיסה שאר התבואה ורצה להעלימה משארי עניים כמ"ש הרמב"ם בפי' המשנה לכן בזה הכל מודים דקונסין אותו כדי שלא ירגיל א"ע לעשות כן (כנלע"ד):

ט וכן אם נפל העני על הפאה או פירס טליתו עליה כדי לקנות זה החלק מהפאה מעבירין אותו הימנו ואינו נוטל בזה החלק כלום ואע"ג דד' אמות של אדם קונות לו לאדם מ"מ בשדה אחר לא תקינו שיקנה בד' אמותיו ועוד כיון דנפל או פירס טליתו גלי אדעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני ולא בד' אמותיו (ב"מ י' א) ולכן אע"ג דבירושלמי

(פ"ד דפאה הל' א') מוקי לה כשלא אמר אקנה בד' אמותי אבל אם אמר קנה לא חיישינן לה כיון דהש"ס שלנו אינו סובר כן ועוד דלהדיא אמרינן שם דהאמירה אינה מעכבת ואם באמירה קונה גם בלא אמירה קונה ע"ש אלא דבכל ענין לא קנה מטעמא דכתיבנא (וזהו כוונת הר"ש במשנה דשם ודע דהתוי"ט וכן המגיה ברמב"ם שם תפסו בכוונת הרמב"ם דגם בנפל ופירס טליתו נוטלין ממנו הפאה שלקח מקודם ע"ש ואינו כן דכוונת הרמב"ם הוא רק על זרק מקצת פאה שבסעי' הקודם וכבר השיג הפ"מ במה"פ שם על התוי"ט ע"ש):

**י** מי שלקח את הפאה ואמר הרי זה לאיש פלוני עני אם עני הוא זה שלקח מיגו דזכי לנפשיה זכה בו גם בשביל אותו פלוני ואם עשיר הוא לא זכה לו אלא יתננה לעני הנמצא ראשון (ב"מ ט' ב) וכן הוא בירושלמי פ"ד הל' ה' אלא דבירושלמי קאמר דאפילו אם בעל השדה הוא עני יכול לזכות בשביל עני אחר אבל הש"ס שלנו (שם) סובר דרק עני אחר יכול לזכות בשביל עני ולא בעל השדה אף שהוא עני כיון דמוזהר להניח פאה משדה שלו ג"כ (וכן פירש"י בב"מ שם ובזה א"ש קושית הר"ש בפ"ד מ"ט על רש"י וכמ"ש במה"פ וכ"כ התוי"ט בפ"ה מ"ה ע"ש):

**יא** יראה לי דזה שעני יכול לזכות בשביל עני אחר זהו כשהעני אחר אינו בכאן ואינו נוטל פאה בעצמו אבל כשהוא בעצמו בכאן או אשתו או בנו הסמוך על שולחנו לא יוכל אחר לזכות בעדו דיד אחד זיכתה תורה לעני ולא שני ידים דאל"כ לקתה מדת הדין דעני הלוקט יכול לבקש הרבה שיזכו בעדו וכן נלע"ד דרק אחד יכול לזכות בעדו ולא שנים מטעמא דכתיבנא ואף שאין לי ראיה בזה מ"מ הסברא נותנת כן ותניא בתוספתא פ"ו דשביעית לא יאמר לעני הילך סלע והבא לי לקט פאה שכחה אלא אומר לו בלקט שתביא בפאה שתביא בשכחה שתביא ע"ש והאומר הוא עשיר והרמב"ם השמיט זה (עמה"פ פ"ח שם ודבריו צ"ע):

**יב** כתב הרמב"ם ספ"ב בעה"ב שהניח פאה לעניים אלו העומדים לפניו ובא עני אחד מאחוריו ונטלה זכה בה שאין אדם זוכה בלקט שכחה ופאה וסלע של מציאה עד שיגיעו לידו עכ"ל והבעה"ב אינו בעל דיעה לזה שאין לו בזה טובת הנאה כמו שנתבאר בסי' ב' סעי' י"ג וד' אמות שלו אינו קונה דבשדה חבירו לא תקינו ד' אמות כמ"ש בסעי' ט' ודין זה הוא בתוספתא פ"ב ובירושלמי פ"ד הל' ב' אומר דין זה בלשון אחר שנים שהיו מתכתשין על העומר ובא עני אחר וחטפו זכה בו ומוקי לה כשלא אמרו יזכו לנו הד' אמות ע"ש וכבר כתבנו שם שאין זה דרך הש"ס שלנו דאפילו אמר לא מהני וזהו כוונת

הרמב"ם שמסיים שאין אדם זוכה וכו' וכלל גם מציאה מפני שכן ביאר דין זה לענין מציאה ברפי"ז מגזילה ע"ש:

## סימן ד

### יש קצירה הפוטרת מפאה ובו י"ז סעיפים

**א** שותפות עכו"ם בכל השדה פטורה מן הפאה כמ"ש בסי' ב' סעי' י"ט מטעם דכתיב שדך ע"ש ויראה לי דאריס בשדה עכו"ם וודאי דפטור דזהו שותפות ממש אבל החוכר שדה מהעכו"ם כיון שנותן לו דבר קצוב הוה כשדה שלו לגמרי למאן דס"ל אין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מיד מעשר וכ"ש בשוכר שדה מעכו"ם שחייב בפאה שהרי הקציר שלו וקרינן ביה קצירך ושדך דשכירות ליומא ממכר הוא לכמה דברים (כנלע"ד) וע' בסעי' י':

**ב** שדה של ישראל שבעת קצירתה גזלוה ממנו וקצרוה אחרים כגון עכו"ם וקצרו לעצמן או לסטים אפילו ישראל אע"פ שלאחר הקצירה נטל הרבה מהם פטורה מפאה דכיון דעיקר חיובה היא בשעת הקצירה וקצרוה אחרים לגוזלה הימנו נפטרה והכי דרשינן בת"כ ובקוצרכם פרט לשקצרוה עכו"ם או לסטים וכן אם קרסמוה נמלים שהם הכריתו התבואה או שברתן הרוח פטורה דכל אלה לאו קוצרכם הוא וכן בהמות וחיות ועופות ששברוה פטורה דחובת הפאה בקצירת הקמה:

**ג** וכתב הרמב"ם בפ"ב דין ה' קצר חציה וקצרו לסטים חציה שנשאר ה"ז פטורה שחובת הפאה בחצי השנייה אבל אם קצרו הלסטים חציה וחזר הוא וקצר השאר נותן פאה כשיעור מה שקצר עכ"ל כן היא במשנה ספ"ב ויש בזה שאלה בקצר חציה וקצרו לסטים חציה למה פטר בחציו הן אמת שגזלו חצי שדה ממנו לא יהא אלא שאין לו רק חצי שדה ובאמת בירושלמי יש פלוגתא בזה והכי איתא שם מתניתן כשקצרוה לאבדה אבל קצרוה שלא לאבדה חייבת כלומר כשקצרוה לאבדה לא מקרי שגזלו ממנו חצי שדה אלא איבדוה והוה כשלו שחצי שדה השנייה נפסדה ושם היתה חובת הפאה ולכן פטור בהחצי ראשונה שקצר הוא אבל קצרוה שלא לאבדה הרי גזלו ממנו חצי שדה ואין לו רק חצי שדה הראשונה וחייב בפאה אך אח"כ אומר אמר ר' הושעיא אפילו תימא כשקצרוה שלא לאבדה פטורה מאחר שהפאה ניתנה במחובר לקרקע ואין קרקע נגזלת כלומר כיון שאין קרקע נגזלת וחיוב פאה הוי במחובר ולכן אף שגזלוה אינו כלום ונחשבת כשלו ושם נשאר חובת הפאה ומדסתם הרמב"ם מבואר דפסק כר' הושעיא דהא באמת קיי"ל דאין קרקע נגזלת ומחובר לקרקע חשיב כקרקע אפילו הגיע זמנם לקצור לענין שבועה לדעת הרמב"ם כמו שבארנו בח"מ סי' צ"ה סעי' ד' ולהחולקים שם וס"ל דכמטלטלין

דמי אפשר דבאמת יסבורו דלא כר' הושעיא אלא כשקצרוה לאבדה או אפשר דכיון דהתורה הקפידה להניח הפאה רק במחובר התורה עשתה כקרקע ויש להתיישב בזה:

ד קצר חציה ומכר חציה השנייה הלוקח נותן פאה לכל השדה שהרי בשלו הוי חיובא דפאה וכ"ש דאם מכר חציה הראשונה והניח לפניו חציה השנייה דהוא נותן פאה לכל השדה ויראה לי דאם מכר חציה השנייה לעכו"ם דחייב ליתן ג"כ מחציה ראשונה על כל השדה כיון שהפסיד הפאה בידים והחיוב חל עליו מתחלת הקצירה וכ"ש שאם מכר חציה ראשונה לעכו"ם וחציה השנייה הניח לעצמו או מכר לישראל דחייב הוא או הלוקח ליתן הפאה של כל השדה וע' לקמן סי' ו' סעי' י"ז:

ה ויש להסתפק אם מותר לישראל למכור כל שדהו לעכו"ם קודם הקצירה מי אמרינן דכיון דלא חל עליו עדיין חובת הפאה יכול למכרה לעכו"ם או דילמא דאסור לו להפקיע חובת הפאה שזיכתה תורה לעניים אף קודם שחל החיוב עליו. ונראה לענ"ד דמדרבנן וודאי חייב לשלם להעניים ההיזק כמו דתנן בגיטין (מ"ז א) המוכר את שדהו לעכו"ם לוקח ומביא ממנו בכורים מפני תקון העולם כמו כן לענין פאה מפני תקון עניים דאל"כ כל אדם יעשה כן להפקיע חובת לקט שכחה ופאה אבל בתוספתא פ"ב שנינו ישראל שמכר קמתו לעכו"ם פטורה מפאה ועכו"ם שמכר לישראל חייב בפאה:

ו קצר חציה והקדיש חציה הפודה מיד הגזבר הוא נותן פאה לכל כן הוא במשנה ספ"ב וברמב"ם שם ויש להבין דאם לא נמצא מי שיפדנה הפסידו העניים ואיך יכול להפסידן מחלקן והרי מתחלת הקצירה חלה עליו חובת פאה ובאיזה כח יכול להפסיד חלק העניים וצ"ל דלענין הקדש כיון דעיקר חיובא דפאה הוא בסוף הקציר ועד שלא הגיע סופה הקדישה ממילא דההקדש מפקיע חובת פאה:

ז איתא בירושלמי ספ"ב קצר הגזבר חצי חציה ולא הספיק לקצור את השאר עד שפדאה את כולה מפריש מן הקציר על הקציר וכל מה שנקצר ברשות הקדש כבר נפטר עכ"ל ונ"ל דה"פ דהפודה חצי חציה השנייה מפריש מקציר זה גם על חציה הראשונה שקצר המוכר אבל קצירת חצי חציה של הקדש נפטר מפאה והרמב"ם לא הביא זה (עפ"מ שפי' בלשון בעיא ולא משמע כן ע"ש):

ח שנינו בתוספתא (פ"א הל' י"א) קצר חציה ומכר את הקציר קצר חציה והקדיש את הקציר נותן מן המשוייר על הכל עכ"ל דכיון דחציה השנייה נשארת בידו ממילא דחייב גם בקציר החציה הראשון ואין לו רשות למכור ולהקדיש שהרי חלה עליהן חובת פאה (והרמב"ם הביא שם דין הקדש ולא דין מכר דכ"ש הוא כמובן והתוספתא לא זו אף זו קתני ולא דמי להדין הקודם כיון דהוא קצר חציה השני ודו"ק):

ט שנינו במשנה ז' פ"ד הקדיש קמה ופדה קמה חייב עומרין ופדה עומרין חייב קמה ופדה עומרין פטורה שבשעת חובתה היתה פטורה ע"ש כלומר כשההקדש קצרה דקצירך ולא קציר הקדש והרמב"ם בפ"ב דין ח' שכתב המקדיש שדהו והיא קמה חייבת בפאה קיצר בלשונו וג"כ כוונתו כשפדה את הקמה כמו שמסיים אח"כ וז"ל קצרה הגזבר ואח"כ פדאה פטורה שבשעת חיוב הפאה היתה קדש שאינו חייב בפאה עכ"ל:

י שנינו בתוספתא פ"ב הל' ט' ישראל ועכו"ם שהיו שותפין בקמה חלקו של ישראל חייב וחלקו של עכו"ם פטור ר' ישמעאל אומר ישראל ועכו"ם שהיו שותפין בקמה פטור מן הפאה אימתי בזמן שהעכו"ם ממחה אבל אינו ממחה חייב בפאה עכ"ל. והנה בגמ' חולין (קל"ה ב) מבואר להדיא דשותפות עכו"ם פוטר כמ"ש ברישׁ סי' זה ובסי' ב' סעי' י"ט וא"כ תימא גדולה על הרמב"ם פ"ד דין כ"ה שכתב ישראל ועכו"ם שהיו שותפים בכרם חלקו של ישראל חייב וחלקו של עכו"ם פטור עכ"ל ואיך פסק היפוך הש"ס ואע"ג דגם בת"כ פ' קדושים תניא שדך ולא שדה אחרים כלומר אם קבל עליו לקצור קמתו של עכו"ם פטור מפאה (ראב"ד) ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש שדך ולא שותף עם העכו"ם ע"ש ומשמע דלת"ק חייב מ"מ כיון דבגמ' פסק לפטור איך פסק להיפך (והכ"מ כתב דמפרש בגמ' שותפות עכו"ם פוטר היינו חלקו של עכו"ם ע"ש ותימא רבה לבד שהלשון מוכח להיפוך כל סוגיא דחולין שם אינו כן ע"ש וצע"ג):

יא ונלענ"ד בשנדקדק למה שינה הרמב"ם לשון התוספתא מקמה לכרם אלא דה"פ דוודאי שותפות עכו"ם פוטר אך כבר כתבנו שם דזהו כשכל השדה מעורב בשותפות אבל אם כל אחד מכיר חלקו חייב הישראל בחלקו ולפ"ז א"ש דוודאי בכל התבואות ובכל הפירות כשהם שותפים קוצרים ותולשים ביחד ואח"כ חולקים בתלוש אבל גפנים שרובן ליין ובוצרין מהאילן ונותנים להגת ופשיטא שלא יעשו ביחד מפני חשש יי"נ אלא חולקים האילנות קודם הבצירה והוי חלקו של ישראל ניכר בפ"ע ולכן חייב בפאה ואפילו אם אין חולקין האילנות מ"מ וודאי בשעת בצירה כל אחד מניח חלקו לבדו מטעם שבארנו והוי חלקו ניכר בפ"ע:

יב כתב הרמב"ם בפ"ב דין ז' הקוצר כל שדהו קודם שתוגמר ועדיין לא הביאה שליש ה"ז פטורה ואם הגיעה לשליש חייבת וכן בפירות האילן אם נגמרו שליש גמירתן חייבת עכ"ל כלומר אע"ג דלענין מעשרות אזלינן באילנות בתר חנטה (ר"ה י"ג ב) מ"מ לענין פאה לא מקרי פאה קודם גמר שליש והנה בתבואה מפורש כן בירושלמי פ"ג הל' ד' ובאילנות לא מצאתי מפורש מקורו ואם מקצתה הביאה שליש ומקצתה לא הביאה ביארה הרמב"ם בפ"ג דין י"ז ויתבאר בסי' הבא בס"ד:

יג עכו"ם שקצר שדהו ואח"כ נתגייר ה"ז פטורה מן הפאה ומן הלקט ומן השכחה ואע"פ ששכחה אינה אלא בשעת עשיית העמרים ואז היה ישראל מ"מ פטור דבספרי פ' תצא דרשינן לה דכתיב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר פרט לקצירת כותים מכאן אמרו דכותי שקצר שדהו וכו' פטור מן השכחה ובירושלמי פ"ד הל' ג' דריש לה מקרא אחרינא מפני שיש שתי שכחות שכחת קמה ושכחת עומר כמו שיתבאר בדיני שכחה כל שיש לו שכחת קמה יש לו שכחת עומר וכו' ובכאן הרי בשעת הקמה היה כותי:

יד תנן בפ"ג משנה ג' המדל נותן מן המשואר על מה ששייר והמחליק מאחת יד נותן מן המשואר על הכל וה"פ דבזמן שהבצלים זרועים רצופים נוטל אחת מבנתים כדי שהנשארים יתבדלו בריוח ויהיו גסים וזהו לשון מדל שדולה ושולפן ממקומן ואותם פטורים מפאה שהרי אינו עוקרם אלא בשביל תקנת הנשארים ולכן אינו נותן אח"כ פאה מן המשואר אלא על מה ששייר ולא על הנשלפים וזהו בנוטל אחת מכאן ואחת מכאן מפוזרים אבל המחליק מאחת יד כלומר רק ממקום אחד הוי תחילת קצירה ונותן מן המשואר גם עליהם דזה אינו בשביל תקנת הנשארים מדנוטל כולן במקום אחד ופשוט הוא דלאו דווקא בצלים דבכל דבר כן הוא שאם עוקר מעט מעט בשביל תקנת הנשארים פטור מפאה:

טו ואמרינן על זה בירושלמי שם תניא א"ר יהודה בד"א במדל לשוק אבל במדל לבית נותן מן המשואר על הכל דכיון שמכניסו לבית הוי כתחלת קצירה. עוד איתא שם א"ר זעירא הדא דתימא בשעיבה על מנת להדל אבל אם עיבה ע"מ שלא להדל לא סוף דבר לביתו אלא אפילו לשוק נותן מן המשואר על הכל עכ"ל כלומר דווקא כשבעת הזריעה זרען בעובי כדי להדל אח"כ אבל אם בשעת הזריעה כוון לזרוע באופן שלא יצטרך להדל אין ההידול פטור מן הפאה (כ"מ מהר"ש ע"ש והמה"פ כתב שזה דוחק ולא ידעתי אדרבא הדעת נותנת כן דידוע דרך הזורעים כן הוא שזורע ביותר מפני שאינו יודע איזה יקלוט ואח"כ מדלה בנתים ולכן אם דקדק מתחלה לזרוע שלא יצטרך להדל אין על זה שם מדל כלל):

טז אבל הרמב"ם מפרש לה דאכרם קאי וז"ל בפ"ב דין ו' כרם שהיה בוצר ענבים ממנו למכור בשוק ובדעתו שיניח השאר לגת לדרוך אותו אם היה בוצר לשוק מכאן ומכאן ה"ז נותן פאה למה שבוצר לגת כפי הנשאר ואם היה בוצר לשוק מרוח אחת בלבד ה"ז נותן פאה מן הנשאר כפי הראוי לכל הכרם הואיל ובצר מרוח אחת אינו כבוצר עראי מעט מכאן ומעט מכאן שהוא פטור עכ"ל ומפרש דטעם הפטור כמו במעשר דאכילת עראי פטור מן המעשר כמו כן בפאה קצירת עראי פטורה מפאה ולכן בשני רוחות הוה

עראי ומרוח אחת הוי קבע ודווקא לשוק אבל לבית בכל ענין הוי קבע כמו שהבאנו מהירושלמי ומה שלא ביאר זה דממילא משמע כן מדכתב לשוק מבואר להדיא דדווקא לשוק ולא לבית (וסוף הירושלמי השמיט דממילא מובן):

יז עוד כתב וכן כל הקוטף מלילות מעט מעט ומכניס לביתו אפילו קטף כן כל שדהו פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה עכ"ל כלומר דבזה אפילו במכניס לביתו פטור מטעמא אחרינא דדרשינן בחולין (קל"ז א) לקט קצירך ולא לקט קיטוף ותבואה אין דרכה בקיטוף אלא בקצירה אבל בדברים שדרכן בקיטוף כמו בצלים ודכוותייהו חייב בפאה כדאמרינן שם ותמיהני שלא ביאר כן הרמב"ם ודע דאע"ג דבגמ' שם הוה פלוגתא בזה ע"ש מ"מ כיון דגם בתוספתא פ"ב ובירושלמי פ"ג הל' ב' איתא כן ע"ש פסק כן (עכ"מ) וזה שנתבאר בסי' ב' סעי' א' דבכל ענין חייב זהו בשעת הקצירה ולא במלילות כשהן רכים עדיין (רש"י ביצה י"ב ב):

## סימן ה

**שאין מניחין פאה משדה על חבירתה ובו י"ז סעיפים**

א שנינו בת"כ שדך לחייב על כל שדה ושדה כלומר שאין להניח פאה משדה על חבירתה כיצד היו לו שתי שדות לא יקצור את האחת כולה ויניח פאה הראויה לשתיהן ואם הניח משדה על חבירתה אינה פאה וכל הפאה שייך לשדה זו ומחוייב להפריש מחבירתה השיעור הראוי אף לאחר הקצירה כמ"ש בסי' ב' סעי' ג' דאם לא הניח במחובר מפריש בתלוש:

ב מה נקרא שדה אחת כל שהיא זרועה מין אחד ואין בה הפסק מן ההפסקות שיתבארו אפילו היא גדולה כמה מילין נקראת שדה אחת ומה הנה ההפסקות תנן בריש פ"ב ואלו מפסיקין לפאה הנחל והשלולית ודרך היחיד ודרך הרבים ושביל הרבים ושביל היחיד הקבוע בימות החמה ובימות הגשמים ושדה בורה והניר וזרע אחר והקוצר לשחת אינו מפסיק אא"כ חרש ונבארם בפרטיות בס"ד:

ג הנחל כיצד זהו נהר שיש בה מים ואע"פ שהמים נקוים ועומדים שאינם מושכים (ירושלמי) ושלולית מקרי חפירה גדולה שממשיכין ממנה מים להשדות ולכן בעינן שיהו המים נמשכין (שם) ויש מפרשים דנחל הוא נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע קרקע קשה מלא צרורות ואבנים שאינם ראוים לזריעה (רשב"ם ב"ב נ"ה. ורא"ש בפירושו) ולשון הירושלמי משמע כפי' הראשון ומיהו לדינא גם פי' הראשון מודה דמפסיק דלא גרע משדה בור דמפסיק:

ד ולא אתפרש לן כמה יהא ברוחב הנחל והשלולית ונ"ל דלא פחות מד' אמות בעינן כמו בדרך היחיד שיתבאר וכן לא נתבאר אם בעינן שיהלכו על פני כל השדה כמו דרך ההולך על פני כולה וכן כל מאי דחשיב כמו שדה בור וניר וזרע אחר דבעינן על פני כולה אם לאו ונ"ל דבעינן על פני כולה דאל"כ הרי בהקצוות מתערבין ונעשה שדה אחת (והפ"מ פי' בירושלמי נחל אע"פ שאינו מושך כלומר אע"פ שאינו מושך על פני כל השדה ע"ש ודבריו תמוהין כדמוכח מדברי הרמב"ם דהכוונה על משיכת המים וכן פי' בשנו"א):

ה דרך היחיד ד' אמות רוחב ודרך הרבים ט"ז אמה רוחב וקמ"ל בדרך הרבים דאפילו הכי באילנות אין זה הפסק כמו שיתבאר (תוס' ב"ב שם) ועוד דהייתי אומר דדרך היחיד מפסיק יותר מדרך הרבים לפי שהיחיד אין לו דרך אחרת משא"כ הרבים יש להם כמה דרכים אחרים (רמב"ם בפי' המשנה) ושביל מקרי דזוטר טובא דשקיל כרעא ומנח כרעא (רע"ב) שזהו שביל ליחיד לעבור משם לגנו או לשדהו ובלבד שיהא קבוע בתמידיות לימות החמה וימות הגשמים ואם לאו לא הוי הפסק וכן אם הוא שביל לרבים בעינן דווקא קבוע לימות החמה וימות הגשמים ואם לאו אינו מפסיק וי"א דשביל אפילו רחב כדרך צריך קבוע (ראב"ד) כיון שהוא רק לילך לגנו או לשדהו וכיוצא בזה:

ו ושדה בור הוא קרקע שלא נזרעה ולא נעבדה ותשאר שממה (שם) וניר היא הארץ אשר שדדו אותה והפכו אותה בחרישה וזהו מלשון נירו לכם ניר בירמיה ד' (שם) וזרע אחר הוא שיזרע בו זרע אחר להפריש בין שני הזרעים (שם) ואלו הג' דברים צריך שיהא ברוחבן ג' מעניות כמענית המחרישה (שם) דכן ס"ל לר' יוחנן בירושלמי ע"ש ובירושלמי פ"ב דכלאים מבואר שזהו ברוחב שתי אמות ע"ש וצריך שיהא אורך ההפסק מקצה השדה ועד קצהו (רא"ש) וכמ"ש בסעי' ד' וקוצר לשחת זהו שקוצר להאכיל לבהמות ואין זה הפסק אא"כ חרש המקום הקצור ומסתמא גם בזה השיעור ברוחב כמו בהג' הקודמים ושתהלך על פני כל השדה. ודע דבמנחות (ע"א ב) חקר הש"ס בקוצר לשחת אי מיירי דווקא קודם הבאת שליש או אחר הבאת שליש ע"ש (ונ"ל דזהו לר"מ דא"צ חרש אבל לרבנן דדווקא בחרש גם כשהביא שליש כנלע"ד וכן מבואר מלשון הרמב"ם בפ"ג הל' ד' שכתב או שקצר באמצעה אפילו קודם שתביא שליש וכו' עכ"ל וכ"ש כשהביאה שליש רק דזה תימא מאי אפילו הא אדרבא בהביאה שליש יש יותר רבותא וכבר תמה בזה בכ"מ ותירוצו אינו מובן ע"ש אמנם זהו ע"פ הירושלמי דאחר שליש הוי יותר הפסק כמ"ש שם לענ"ד ע"ש):

ז כתב הרמב"ם (שם) היה מפסיק בה ארץ בורה וכו' או ארץ נירה וכו' או שהפסיק בה זרע אחר וכו' או שקצר באמצעה וכו' ה"ז נפסקת לשתי שדות והוא שיהיה רוחב כל אחד מאלו כג' תלמים של פתיח והוא פחות מבית רובע בד"א בשדה קטנה שהיא חמשים אמה על שתי אמות או פחות אבל אם היתה יתירה על זו אין הבור או הניר מפסיקה לשנים אא"כ היתה בו רוחב בית רובע אבל זרע אחר כל שהוא מפסיק בה עכ"ל וזה כתוב ע"פ פירושו בירושלמי ושיעור בית רובע הוא עשר אמות וטפח בפחות מעט מאצבע על עשר אמות וטפח בפחות מעט מאצבע (רא"ש) אך כפי הגירסא בירושלמי לפנינו הוי זרע אחר ג"כ כמו בור וניר ע"ש והראב"ד כתב דאדרבא בשדה קטנה בעינן הפסק יותר ע"ש אבל הר"ש כתב כהרמב"ם ע"ש:

ח אם באמצע השדה אכלה הארבה או קרסמוה נמלים אם חרש המקום ה"ז מפסיק דזהו כקצירת השחת והשיעור נראה כמו בדין הקודם או ג' מענית או בית רובע וכן אם לסטים גזלו אמצע השדה וקצרוה ואח"כ חרשו אותה וכשיעור הקודם ה"ז מפסיק:

ט תנן התם אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת ר' יהודה אומר מפסקת ופי' הרמב"ם כשיהיה בצד אחד לא יוכל לקצור בצד אחר והלכה כר"י דס"ל דאינו חולק על הת"ק ועפ"ז כתב בחיבורו שם היתה שדהו זרועה כולה מין אחד והיה נחל בתוך השדה אע"פ שאינו מושך או אמת המים שאינו יכול לקצור מה שבשני צדדיה כאחת והוא שתהיה מושכת וקבועה ה"ז כשתי שדות ונותן פאה מצד זה לעצמו ומצד זה לעצמו עכ"ל ולא הזכיר שלולית כלל דס"ל דזהו עצמו שלולית שהזכיר הת"ק ור"י מפרש הדברים ולא לפלוגי אתי (כ"מ):

י וזהו נגד התוספתא פ"א הל' י' דתניא ואלו מפסיקין לפאה הנחל והשלולית וכו' ואמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת אמר ר"י אם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק ואם לאו אינו מפסיק עכ"ל הרי שחולק ר"י אמנם לענ"ד ניחא בשנדקדק במה שאמר ר"י ואם לאו אינו מפסיק דלכאורה משמע דאם לאו פירושו דכשעומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן וקשה דאדרבא דבכה"ג הא הוי יותר הפסק (והגיה הגר"א אם אינו עומד) אך באמת הרמב"ם מפרש מדלא קתני ר"י אומר אלא אמר ר"י לפרושי קאתי וה"ק אם דווקא כשעומד באמצע קוצר מכאן ומכאן אבל אם עומד בצד אחד אינו יכול לקצור בצד השני מפסיק ואם לאו כלומר דבעומד מצד אחד יכול לקצור בצד השני אינו מפסיק:

יא ובירושלמי איתא על משנה זו וז"ל הוון בען מימר מן מה דאמר ר' יהודה בעומד מצד אחד ואינו יכול לקצור מצד השני אפילו (כצ"ל) אם היה עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק (כצ"ל) אשכח תני ופליג היה עומד באמצע ואינו (כצ"ל) קוצר מכאן

ומכאן מפסיק מצד אחד אינו מפסיק עכ"ל ולא חש הרמב"ם להך ברייתא דפליג על ר' יהודה כיון דבמשנה אין חולק עליו ומזה גופה ראיה דאם הת"ק חולק עליו למה צריך הירושלמי להביא ברייתא וכך היתה גירסתו בירושלמי כמ"ש ויש מי שטרחו בפירושו של הירושלמי מפני הגירסא ע"ש (עכ"מ ותוי"ט ופ"מ):

יב ויש מרבותינו שפירשו דר"י פליג את"ק ולהת"ק אפילו עומד בצד אחד וקוצר בצד השני מפסיק (הר"ש) ומסתמא הלכה כת"ק ולשיטה זו לא נתברר לי דברי התוספתא והירושלמי (והרע"ב פי' כר"ש דר"י פליג ומ"מ לדינא פסק כר"י כהרמב"ם ע"ש וצ"ל בטעמו משום דהירושלמי מפלפל לר' יהודה מסתמא הלכתא כוותיה):

יג כל שדה אחת אפילו איננה ארץ המישור אלא יש בו הרים קטנים ולהיפך עמקים קטנים באופן שאינו יכול לחורשה כולה כאחד דאין הבקר יכול לעבור בכלי המחרישה בכל השדה ומוכרח לחרוש במעדר כל מקום בפ"ע מ"מ אין זה הפסק ומניח פאה אחת בקצה השדה על כל השדה:

יד תניא בתוספתא (פ"א הל' י"ב) מדרגות שגבהן עשרה טפחים נותן פאה מכל אחת ואחת ואם היו ראשי שורות מעורבים נותנין פאה מאחת על הכל עכ"ל ובירושלמי (פ"ב הל' ב') אמרינן חייא בר אדי בשם ר"ש בן לקיש היה שם סלע על פני כל שדהו אם עוקר הוא את המחרישה ונותנו מצד זה לצד זה מפסיק מצד אחד אינו מפסיק ופריך והא תני מדרגות שהן גבוהות עשרה טפחים נותן פאה מכל אחת ואחת פחות מכאן נותן מאחד על הכל ופחות מכאן אינו עוקר את המחרישה מצד זה ונותנה בצד זה (בתמיה) אפילו פחות מכאן עוקר הוא לא אתינן מיתני עשרה אלא משום סופה שאם היו ראשי שורות מעורבין שהוא נותן מאחד עכ"ל נמצא דלפי מסקנת הירושלמי גם בפחות מי' אם צריך לעקור את המחרישה מצד זה לצד זה הוי הפסק:

טו ולפ"ז תמוהים דברי הרמב"ם בפ"ג דין ז' שכתב מדרגות שהן גבוהות עשרה טפחים נותן פאה מכל אחת ואחת ואם היו ראשי שורות מעורבים נותן מאחת על הכל היו פחות מי' אע"פ שאין ראשי שורות מעורבים נותן מאחת על הכל היה סלע על פני כל השדה אם עוקר הוא את המחרישה מצד זה ונותנו מצד זה מפסיק ואם לאו אינו מפסיק עכ"ל וקשה הא גם במדרגה פחות מי"ט אם עוקר המחרישה הוי הפסק ויש שכתבו דס"ל להרמב"ם דדיחויא בעלמא הוא (כ"מ ומה"פ) ואין זה אלא דברי תימא:

טז ונלע"ד בשנדקדק בקושית הירושלמי דמקשה ממדרגה על סלע הא בסלע אמרינן דווקא כשהולך על פני כל השדה אבל אם אינו הולך על פני כל השדה אינו מפסיק אף כשצריך לעקור המחרישה מצד זה לצד זה והטעם פשוט מפני שא"צ לעקור את

המחרישה אלא ילך עם המחרישה עד כלות הסלע ומשם ילך לצדה השני וא"כ מאי פריך ממדרגה לימא דהך דמדרגה מיירי בשאינו הולך על פני כולה ולכן צריך י' טפחים וזה אין לומר דכשאינו על פני כולה אף י' טפחים אינו מפסיק דא"א לומר כן דזה דומה לגדר וגדר פשיטא דמפסיק גם באינו הולך על פני כולה אלא וודאי דהכי פריך דאיך תניא במדרגה י' טפחים הא לפעמים א"צ י' והיינו כשהולך על פני כל השדה וצריך לעקור המחרישה ועל זה מתרץ דוודאי כן הוא אלא משום סיפא דאם היו ראשי שורות מעורבים בכל ענין אינו מפסיק:

**יז** וא"כ לדינא לפי המסקנא במדרגות גבוהות י"ט בכל ענין מפסיק ואם היו ראשי שורות מעורבים בכל ענין אינו מפסיק ובפחות מי' ואינם מעורבים יש שמפסיק כגון במהלך על פני כולה וצריך לעקור המחרישה ויש שאינו מפסיק כגון בא"צ לעקור המחרישה או שאינו הולך על פני כולה ולפ"ז א"ש דברי הרמב"ם דמקודם כתב שני הדינים במדרגות דגבוהות י"ט מפסיק וזהו אף באינו עובר ע"פ כולה ומעורבין אינו מפסיק ואח"כ כתב דבפחות מי' אינו מפסיק בכה"ג ואח"כ כתב דין דסלע ע"פ כולה ועוקר המחרישה דמפסיק וממילא דה"ה במדרגות בכה"ג (כנלע"ד ועבכ"מ בתירוצו השני שכתב מעין זה אלא שקיצר ע"ש ודו"ק):

## סימן ו

### עוד דינים בהפסקות השדות ובו י"ז סעיפים

**א** דבר פשוט הוא דגדר גבוה י"ט מפסיק בין השדות דהא אפילו באילנות מפסיק כמו שיתבאר וכ"ש בשדות ואפילו אינו עובר על פני כל השדה ובפחות מי"ט נ"ל דאם עובר על פני כל השדה וצריך לעקור את המחרישה מצד זה לצד זה מפסיק ואם אינו עובר על פני כל השדה או שא"צ לעקור המחרישה אינו מפסיק כמ"ש בס"ס הקודם בדין סלע ומדרגות וה"נ כן הוא וכן חריץ ההולך על פני כל השדה וצריך לעקור המחרישה מפסיק ואם אינו הולך על פני כל השדה או שא"צ לעקור המחרישה אינו מפסיק בסלע (כנלע"ד):

**ב** אילנות אינן מפסיקין בין הזרעים כיצד הזורע שדה שיש בה אילנות אע"פ שהזרע עשויה מלבנות מלבנות בין האילנות כלומר חתיכות מרובעות שכל אחד ניכר בפ"ע ואין כל הזרע מעורב מ"מ אינו נותן רק פאה אחת לכל השדה שהדבר ידוע ששדה אחת היא רק מפני מקום האילנות נחלק הזרע למלבנות ואין חילוק בין זיתים לשארי אילנות (ירושלמי):

ג וכתב הרמב"ם בפ"ג דין ט' בד"א כשהיו האילנות כל י' בתוך בית סאה אבל אם היו כל י' אילנות ביותר מבית סאה ה"ז נותן פאה מכל מלבן ומלבן שהרי האילנות מרוחקים הרבה ולא מפני האילנות זרע מלבנות מלבנות עכ"ל דזהו שיעור נטיעות אילנות עשרה לבית סאה כדתנן בפ"ק דשביעית ואע"ג דזהו בילדות אבל אילנות זקנים הם רק ג' לבית סאה כמבואר שם מ"מ בכאן אין חילוק והטעם נ"ל דהא מתחלה נטען עשרה בבית סאה והיה מוכרח לחלק הזרע דמלבנות וא"כ מה לנו מה שאח"כ לא עקרן לפזרן ג' בסאה דהא סוף סוף בשביל האילנות חלקן:

ד והראב"ד כתב דאם מפוזרין בפחות מעשרה לבית סאה נותן פאה אחת על הכל לפי שאין הפסק האילנות ניכר וכשהן רצופין ביותר והיינו שנטועים יותר מעשרה לבית סאה נותן פאה מכל אחד ואחד משום דהרבה ניכר הפסק האילנות ובעשרה לבית סאה הוי כמפוזרין ע"ש (וגירסת הירושלמי רפ"ג מסכים להראב"ד וכן הוא בר"ש אמנם הרמב"ם היתה גירסתו להיפך כמ"ש הכ"מ והפ"מ והסברא יותר מסכים לגירסת הרמב"ם ודו"ק):

ה ודע דבירושלמי רפ"ג אומר על משנה זו דמלבנות היה שם גדר כמין דהוא אילן ואינו מובן כלל דגדר פשיטא דמפסיק שהרי גם באילנות מפסיק כמ"ש בסעי' א' (והפ"מ פי' באמת כן כמו באילן דגדר מפסיק אך מאי קמ"ל וכמ"ש במה"פ) ויש מי שגורס היה שם אילן כמין דהוא גדר כלומר דאילן רחב ד' טפחים מפסיק בזרעים כגדר (שנו"א) אך גם לפ"ז הו"ל לומר אילן רחב ולענ"ד נראה כגירסא שלפנינו וה"פ היה שם גדר כמין דהוא אילן כלומר שאצל כל אילן עמד גדר קטן מי אמרינן דהגדר וודאי מפסיק או דילמא אמרינן דהגדר נעשה בשביל האילנות ולא בשביל הזרעים כמו דאמרינן דעשאוה מלבנות בשביל האילנות ונשאר בתיקו כדרך הירושלמי שלא לסיים בלשון תיקו והרמב"ם לא הזכיר מזה כלום:

ו וכמו דמלבנות התבואה שבין האילנות מקרי שדה אחת כמו כן מלבנות הבצלים שבין הירק נותן פאה אחת לכל הבצלים ואע"פ שהירק מבדיל ביניהם ומשימם מלבנות מלבנות דהמלבנות עשויים בשביל הירק כמו בשם דאמרינן דהמלבנות עשויים בשביל האילנות ואע"ג דזרע אחר מפסיק כמ"ש ברישׁ סי' ה' זהו מפני שאין דרך לזרוע שדה אחת בהפסק זרע אחר אבל בצלים דרך לזרוע ביניהם ירק כמו שדרך לזרוע זרעים בין האילנות וכן משמע להדיא בירושלמי רפ"ג ע"ש (וע' ברע"ב פ"ג מ"ד שזהו כוונתו):

ז שנו חכמים במשנה (פ"ג מ"ב) המנמר את שדהו ושייר קלחים לחים נותן פאה מאחד על הכל ומודים בזורע שבת או חרדל בשנים או בג' מקומות שהוא נותן פאה מכל אחד ואחד וה"פ שיש מקומות שנתבשלה התבואה ונתייבשה ויש שעדיין לחין שלא נתבשלו

כגון שיש מקומות שנתן שם זבל ונתבשלו מהר (ירושלמי) ונשארו כערוגות ערוגות מ"מ מפריש מאחד על הכל אבל בזריעת שבת וזהו ירק שקורין עני"ס או חרדל שדרכן לזרוע ערוגות ערוגות ולכן אם זרע שדה שלימה משבת או חרדל וכיוצא באלו ונמר המבושלות והניח את שאינן מבושלות שהוא מפריש מכל ערוגה וערוגה מפני שהרואה אומר ערוגות ערוגות נזרעו מתחלה (רמב"ם בפ"ג הל' י"א) ונראה דכשמפריש מאחד על הכל מניח לפי חשבון כל השדה אף לפי שנימר תחלה וכן מבואר מדברי הראב"ד (שם הל' י"ב) ע"ש:

**ח** וכתב הרמב"ם שם בד"א כשהיה יבש מכאן ויבש מכאן ולח באמצע אבל לח מכאן ומכאן ויבש באמצע מניח מן היבש בפני עצמו ומן הלח בפ"ע עכ"ל והטעם דהלח שבאמצע שפיר בטל ליבש שבשני הצדדים אבל לא שהלחים שבשני הצדדים יתבטלו להיבש שבאמצע (כ"מ) והראב"ד השיג עליו דבירושלמי נשאר בתיקו ול"ק כלל דאפילו כן פסק הרמב"ם לחומרא דספק מתנות עניים אזלינן לחומרא כדתנן בספ"ד שספק לקט לקט (שם) כדאמרינן בחולין (קל"ד א) עני ורש הצדיקו צדק משלך ותן לו ועוד דהרמב"ם יפרש דהירושלמי לאו בדרך בעיא אומר כן ע"ש:

**ט** עוד כתב שדה שזרעה בצלים או אפונים וכיוצא בהן והיה בדעתו למכור מקצתן לחין בשוק ומניח מקצת השדה יבש ויעשה ממנו גורן חייב להניח פאה לזה שמוכר לה בפ"ע ולזה שקוצר אותו יבש בפ"ע עכ"ל וזהו משנה בשם ומפרש בירושלמי דאע"ג דלח ויבש לאו שני מינין הם כמ"ש בסעי' הקודם אבל שוק וגורן שני מינים הם כלומר בתבואה שאין קוצרין אלא יבישין לכן אין הלח והיבש שני מינין דגם הלח יתייבש וקודם שיתייבש לא יקצורום אבל בצלים ואפונים עיקר אכילתן לחים למוכרן בשוק אלא שמניחין יבישים לגורן למכרן יבישים אחר זמן מפני שא"א לאכלן כולן לחים ממילא דשני מינים הם ודע דאפונים הם מין ירק ופטורים מן הפאה אלא שיש שני מינין באפונים כדתנן בפ"ג דכלאים אפונים השופין מין זרעים אפונים הגמלנים מין ירק וכאן אשופין קאי (הר"ש):

**י** כבר נתבאר דחייב להפריש פאה מכל מין ומין לפיכך הזורע את שדהו מין אחד אע"פ שעושה אותם שתי גרנות נותן פאה אחת זרעה שני מינין אע"פ שעושה אותם גורן אחת נותן שתי פאות דגורן אינו מחבר ואינו מחלק ומ"מ אם זרע שני מיני זרעים ממין אחד כגון שזרע שני מיני חטין או שני מיני שעורין אם עשאן גורן אחד נותן פאה אחת ואם עשאן שני גרנות נותן שתי פאות ולאו משום דהגורן מחלק שהרי נתבאר דאינו מחלק אלא דבר זה הלכה למשה מסיני דבכה"ג הגורן מחלק ונראה דלאו דווקא חטין ושעורין

דה"ה בכל הדברים כן הוא (ע' בירושלמי פ"ב סוף הל' ד' וצ"ע) ועמ"ש לקמן סי' ז' סעיף י"ב:

**יא** האחין שירשו שדה מאביהם נותנין פאה אחת דהמה כשותפים ואם חלקו קודם הקצירה זה נותן פאה לעצמו וזה לעצמו ואם אחר שנשאר אצלם לחלוק חזרו בהם ונשתתפו קודם הקצירה אין נותנין אלא פאה אחת וכן הדין בשותפין שחלקו קודם הקצירה נותנין שתי פאות ואם חזרו בהם ונשתתפו קודם הקצירה אין נותנין אלא פאה אחת דהעיקר תלוי בשעת הקצירה שאז זמן החיוב ויראה לי דאפילו כל אחד לקח מתחלה חצי שדה וקודם הקצירה נשתתפו יחד דנותנין רק פאה אחת כיון שבזמן הקצירה היו שותפין:

**יב** איתא בירושלמי (פ"ג הל' ד') קצרו חצי שדה בשותפות וחלקו (שזה נטל הקציר וזה הקמה) אינו מפריש משלו (זה שנטל הקציר) לא בתחלה ולא בסוף (שהוא נפטר כיון שמחצה השנית לא נקצרה עדיין) חזרו ונשתתפו וקצרו (החציה השנית) מפריש משלו שבסוף על של חבירו שבסוף ולא על שלו שבתחלה ולא על של חבירו שבתחלה כצ"ל כלומר דלא אמרינן כיון שחזרו ונשתתפו הוי כאיש אחד שקצר מתחלה חצי שדה ואח"כ חציה השנית דצריך ליתן מכל השדה דאינו כן דחציה הראשונה כבר נפטרה:

**יג** וכן מתבאר מדברי הרמב"ם פ"ג דין ט"ז שכתב השותפין שקצרו חצי השדה ואח"כ חלקו זה שנטל הקציר אינו מפריש כלום וזה שנטל הקמה מפריש על החצי שנטל בלבד חזרו ונשתתפו וקצרו החצי האחר בשותפות כל אחד מהן מפריש מחלקו שבקמה על חלק חבירו שבקמה אבל לא על החצי שנקצר עכ"ל כלומר כל אחד מהן שירצה מפריש על שלו ושל חבירו:

**יד** איתא בירושלמי שם אמר ר' יוחנן קצר חצי שדה וקצר חצי חציו ולא הספיק לקצור את השאר עד שקצר כולו מפריש מן הראשון על האמצעים ומן האמצעים על הראשון אבל אינו מפריש מן הראשון על הראשון אמר ריב"ל היתה לו שדה אחת חציה הביאה שליש וחציה לא הביאה שליש ולא הספיק לקצור החצי חציה עד שהביאה כולה שליש מפריש מן הראשון על האמצעיים ומן האמצעיים על הראשון ואינו מפריש מן הראשון על הראשון עכ"ל:

**טו** וה"פ דר' יוחנן אמר קצר חצי שדה כלומר שהיה רצונו לחלוק השדה לשני חלקים לקצור עתה חציה ולאחר זמן חציה השנית וממילא דהוי כשתי שדות וכל אחת חייבת בפאה בפ"ע ואין מפרישין מן זו לזו אך אחר שקצר רבע השדה הראשונה חזר בו לקוצרה כולה וקצר מקודם החצי השנית ששיירה מקודם על לאחר זמן ואח"כ גמר קצירת

חצי חציה ראשונה ואמר ר"י דהחצי השנייה יש לה התחברות עם חצי חציה השנייה מהראשונה ומפריש מזה על זה אבל הרבע הראשונה היא כשדה בפ"ע ולא מיבעיא שאינו מפריש מחצי השנייה עליה אלא אפילו מחצי חציה הראשונה אינו מפריש עליה כיון דאחריה נשתנית מחשבתו ואמצעים קורא לחצי שדה השנייה וקורא לה לשון רבים משום דגם בה יש שני חצאים וזהו שאמר מפריש מן הראשון על האמצעיים כלומר מן חצי חציה השנייה של הראשונה על חציה השנייה וכן להיפך אבל אינו מפריש מן הראשון על הראשון כלומר מחצי חציה הראשונה על חצי חציה הראשונה וריב"ל חולק על ר"י ואומר דמשום שינוי דעת בלבד לא נחשבו כשתי שדות ולאו כלום הוא ויכול להפריש בכל השדה כרצונו ודווקא כשחציה אחת הביאה שליש וחציה השנייה לא הביאה שליש וכשקצר חצי חציה הראשונה נתבשלה כולה וקצר חציה השנייה ואח"כ קצר חצי חציה השנייה של הראשונה דבזה הוה הדין כמו שאמר ר' יוחנן וקיי"ל כריב"ל נגד ר' יוחנן כמ"ש הגאונים (תוס' חולין צ"ז. ד"ה אמר רבא) (ופי' הפ"מ דחוק ולחוץ והכ"מ בהל' י"ז כתב שאין להירושלמי הבנה ע"ש ולפמ"ש א"ש אך הרמב"ם היתה לו גירסא אחרת כמו שיתבאר בס"ד):

**טז** וז"ל הרמב"ם בפ"ג דין י"ז שדה שהגיע חציה עד שליש וחציה לא הגיע והתחיל וקצר בחצי שהגיע חציו ואח"כ הביאה כולה שליש ואח"כ גמר החצי הראשון שהגיע בתחלה מפריש מן הראשון על האמצעיים ומן האמצעיים על הראשון ועל האחרון עכ"ל כלומר שגמר החצי הראשון וזה נקרא אמצעיים ואח"כ קצר החציה השנית וזהו נקרא אחרון ולכן הראשון והאמצעיים מחוברים מפני ששניהם הביאו שליש מקודם והאמצעיים והאחרון מחוברים מפני שקצר האמצעיים אחר שהביאה כולה שליש אבל הראשון עם האחרון אינו חיבור לפי שהראשון הביא מקודם שליש ונקצר קודם הבאת שליש של האחרון וכן היתה גירסת הרמב"ם בירושלמי בהך דריב"ל ופליג על ר' יוחנן דלא לבד שמחשבה אינה כלום אלא אפילו הבאת שליש אינו מפריד זו מזו אא"כ גם קצרה קודם שהאחרת הביאה שליש (וכך הוא הגירסא להרמב"ם מפריש מן הראשון על האמצעיים ומן האמצעיים על הראשון ועל האחרון אבל אינו מפריש מן הראשון על האחרון כצ"ל):

**יז** כתב הרמב"ם בפ"ג דין י"ח המוכר מקומות מקומות משדהו לאנשים הרבה אם מכר כל השדה כל אחד ואחד נותן פאה מחלקו שלקח ואם התחיל בעל השדה לקצור ומכר מקצת ושייר מקצת בעל השדה נותן פאה הראויה לכל שכיון שהתחיל לקצור נתחייב בכל ואם מכר תחלה (קודם קצירה) מפריש הלוקח על מה שלקח ובעל השדה על מה

ששייר עכ"ל ואם התחיל לקצור ומכרה כולה לאחד הלוקח מפריש על מה שקנה וגם על מה שקצר בעל השדה כמ"ש בסי' ד' סעי' ד' ע"ש:

## סימן ז

### מה נקרא הפסק באילנות ובו י"ב סעיפים

א כל ההפסקות שנתבארו אינן אלא בשדות תבואה וזרעים אבל באילנות אין מפסיק אלא גדר שגבוה י' טפחים והטעם משום דתבואה וזרעים זורעים ביחד בלא הפסק אבל נטיעות אילנות רחוקים זה מזה בזקנים ג' לבית סאה ובנטיעות עשרה לבית סאה וא"כ בלא"ה הרי יש הפסקות בין אילן לאילן ומה יועילו ההפסקות שנתבארו ולכן כולם הוי כשדה אחת ורק גדר הוי הפסק דזהו מחיצה גמורה ולכן אין מפרישין פאה מאילנות שבצד הגדר על האילנות שבצד השני של הגדר:

ב וכך שנו חכמים במשנה (פ"ב מ"ג) הכל מפסיק לזרעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר ואם היה שער כותש אינו מפסיק אלא נותן פאה לכל כלומר אם הענפים נטושים על פני הכותל עד שמתערבים ענפי האילנות שמצד זה לצד זה בטל הגדר ונעשים שדה אחת ובירושלמי שואל מה כותש כעלה במכתש או כותש על גבי גדר (ופשיט לה) מן מה סער כותש אין הגדר כותש הדא אמרה כותש על גבי גדר עכ"ל:

ג ומדברי הרמב"ם פ"ג דין י"ט שכתב שדה אילן אין מפסיק בה אלא גדר גבוה המבדיל בין האילנות אבל אם היה הגדר מבדיל מלמטה והבדים והפארות מעורבין מלמעלה ונוגעין בגדר על גבו ה"ז כשדה אחת ונותן פאה לכל עכ"ל ולדבריו היתה השאלה בירושלמי או כעלה במכתש אף שאין נוגעין בגדר או דווקא כשנוגעין בגדר ופשיט מדקתני סער כותש ואגדר קאי ש"מ דצריך דווקא שיהו נוגעין בגדר:

ד וי"א להיפך דהשאלה היתה אם כעלי במכתש כלומר שצריך שיהו דווקא מוסבכין בגדר עצמו או כותש על גבי גדר מלמעלה ואין נוגעין בגדר ופשיט לה מדקתני סער כותש ולא גדר כותש ש"מ דאפילו כותש על גבי גדר ואינם נוגעים בהגדר (ר"ש ושנו"א וכ"מ מהרא"ש). ודע דזה שכתב הרמב"ם גדר גבוה אע"ג דמחיצה די בי"ט גובה כוונתו דסתם אילנות גבוהות יותר מי"ט וא"כ בהכרח יהיה שער כותש ולזה כתב מחיצה גבוה אמנם אם באמת האילנות רחוקים הרבה מן הגדר די בי"ט (כנלע"ד):

ה ודע דבירושלמי שם אמרו והוא שיהיו בתוך ד' אמות לגדר והן שיהיו בתוך עשרה טפחים בין נוף לנוף ממטע עשרה לבית סאה עכ"ל ונראה דה"פ דאימתי שער כותש מחשיבן כאחת כשהאילנות עומדין בתוך ד' אמות לגדר ושההרחק מנוף שבצד זה לנוף שבעבר השני לא יהיה מרחק י"ט אבל אם הם חוץ לד' אמות או שמרחק הענפים י"ט

לא מהני שער כותש ודינם כשתים והרמב"ם ז"ל לא הזכיר מזה כלום וצ"ע (וכ"כ הגר"א בשנו"א ובמה"פ כתב דס"ל להרמב"ם דזה אינו לפי המסקנא ותמיהני דעניינא דכותש הוא מקודם ע"ש ושנאמר דפליג על הקודם לא משמע כן ע"ש ואולי ס"ל להרמב"ם דסימנא בעלמא הוא דבכה"ג יכול להיות שער כותש אבל אי חזינן דגם ביותר מזה הוי שער כותש הוויין כאחד וצ"ע לדינא):

**ו** החרובין גם גדר אינו מפסיק בהם מפני שהם גבוהים הרבה מאד וענפיהם רבים וגבוהים ושנינו שם במשנה דבחרובין כל הרואין זה את זה כלומר דכשעומד אצל חרוב זה רואה החרוב השני נחשבין כשדה אחת כן פירשו המפרשים וכן הרמב"ם בפי' המשנה אבל בחיבורו שם כתב החרובין כל שאדם עומד בצד חרוב זה וחבירו עומד בצד חרוב זה ורואין זה את זה הרי הן כולן שדה אחת ופאה אחת לכולן עכ"ל ונראה שחזר בו מפירושו מפני שלשון רואין זה את זה משמע דאשני בני אדם קאי:

**ז** אם החרובין עמדו בשלש שורות לאורכן והראשונים רואים את האמצעיים וכן האמצעיים רואים את הראשונים אבל הראשונים אין רואין זה את זה מפריש מן הראשים על האמצעיים וכן להיפך אבל לא מן הראשים על הראשים ויראה לי דדווקא בחרובין משום דהצטרפותן הם בריחוק מקום זה מזה בעינן שיהו רואין זה את זה אבל בשארי אילנות הנטועים כמה בבית סאה אף אם יש אילנות הרבה עד שאין רואין מהראשון אל האחרון לית לן בה וכ"ש בתבואה וזרעים אף שהשדה גדולה הרבה ואין רואין מתחלתה לסופה לית לן בה דאל"כ הו"ל לחכמי המשנה להזכיר זה דכיון דנמשכין יחד או קרובין זל"ז הכל רואין ששדה אחת הן משא"כ בחרובין:

**ח** וכן זיתים אין הגדר מפסיקן מטעם שכתבנו בחרובין אך בזיתים שנינו במשנה דשם שיעור אחר והיינו דכל מה שישנם ברוח אחת מרוחות העיר כגון זיתים שיש במזרחה של עיר או במערבה של עיר הרי הן כשדה אחת ופאה אחת לכולן ובירושלמי שאל היאך מכוונין הרוחות ואומר לרוח של עיר ולכן אם העיר עומד במשולש אף הרוחות כן (שנו"א) ומביא בירושלמי דשל בית רבי היו להם ד' בדין לד' רוחות העיר ונתנו פאה מכל בד ובד בפ"ע וזה שלא תקנו לרוחות העולם משום דלזה צריך מדידה ידוע ואין הכל בקיאין במדידה ומ"מ נ"ל דאם העיר עגולה או כקשת בחצי עיגול דאין רוח שוה להעיר דבהכרח למדוד לרוח העולם (כנלע"ד):

**ט** כתב הרמב"ם בספ"ג הבוצר את מקצת כרמו מכאן ומכאן כדי להקל מעל הגפן עד שימצאו שאר האשכולות ריוח ויוסיפו הוא הנקרא מידל וכבר בארנו שהבוצר מרוח אחת אינו מידל ולפיכך נותן מן הנשאר פאה הראויה לכל ואע"פ שבצר לשוק אבל

אם הידל למכור בשוק אינו נותן פאה לזה שהידל הידל להביא בביתו נותן מן הנשאר שהניח לדרוך פאה אחת הראויה לכל עכ"ל וזהו ממש כדין מדל בזרעים שנתבאר בסי' ד' סעי' י"ד וט"ו ע"ש (והדין שכתבנו שם מירושלמי בעיבה ע"מ להדל לא שייך באילנות לפי' הר"ש שבארנו שם והכ"מ הביא זה בכאן ולא אבין והרמב"ם מפרש לה אבצירת עראי וביאר זה בפ"ב הל' ו' וכמו שבארנו שם סעי' ט"ז ע"ש ודו"ק):

י נסתפקתי בנתינת פאה לעניים אם גם הקשין של התבואה שייך לעניים או דילמא רק התבואה ולא הקשין ולמדתי מת"כ פ' קדושים שאומר שם תעזוב לפניהם הנח תבואה בקשה תלתן בעמיר תמרים במכבדות יכול אפילו השירה אותן הרוח ת"ל אותם הפרישן ואח"כ השירה אותן הרוח כשם שזכו בהם כך זכו בעציהם עכ"ל ותחלתו מובא בירושלמי רפ"ד ולמדנו מזה דנתינת הפאה היא האוכל עם הפסולת ביחד אך אם הרוח השיר את הפסולת א"צ ליתן להם הפסולת אם לא הפרישם מקודם כשהם עם הפסולת דאם הפרישם מקודם אף כשנשרן הרוח שייך הפסולת להעניים ומזה נראה לענ"ד דאם לא נתן הפאה במחובר דחייב ליתן בתלוש כמ"ש בסי' ב' סעי' ג' אם לא נתן להם עד אחר הדישה א"צ ליתן להם הפסולת כמו בנשרן הרוח ואע"ג דזה בעצמו עשה ולא הרוח מ"מ עיקר חיובא הוא על האוכל רק כשהוא נותנם בעודם ביחד שייך להם הפסולת ולא כשנותן כשכבר נתפרקו מהאוכל ותימא מה שהרמב"ם ז"ל לא הזכיר מזה כלל:

יא וגם נתברר לנו ממה שמבואר בסי' זה בדין הפסק לאילנות שא"צ ליתן פאה מכל אילן ואילן בפ"ע אלא שכשגומר לקיטת הפירות מניח מן האילנות אחד מששים בפירות כדין פאה. עוד נראה דאע"ג דבתבואה וזרעים זרע אחר מפסיק אבל באילנות אינו מפסיק כמו שנתבאר דכל ההפסקות שבשם אינן הפסק באילנות וזרע אחר הוא מן ההפסקות שבשם כמ"ש בסי' ה' סעי' ז' וגם מצד הסברא כן הוא דבתבואה וזרעים זורעים כל מין בשדה בפ"ע אבל בשדה אילן אדרבא נוטעין הרבה מינים בשדה אחת כמו שעינינו רואות משום דכל אילן עומד בפ"ע אך פאה צריך להניח מכל מין ומין ואם הם שני מינים ממין אחד תלוי בגורן כמו בתבואה כמ"ש בסי' ו' סעי' י' ומה נקרא באילנות שני מינים כל שהם כלאים זה בזה ושני מינים ממין אחד נקרא כל שאינן כלאים זה בזה ונתבאר ביו"ד סי' רצ"ה ע"ש:

יב ודע דאמרינן בירושלמי פ"ב הל' ד' קצר חצי אגדו וחצי השמותית לעשותן גורן אחת ונמלך ועשאן שתי גרנות אינו מפריש מן האגדו על השמותית לא בתחלה ולא בסוף קצר חצי אגדו וחצי השמותית לעשותן שתי גרנות ונמלך ועשאן גורן אחת מפריש מן האגדו שבסוף על השמותית שבסוף מן האגדו שבתחלה על השמותית שבתחלה מפריש מן

האגדו על האגדו בשכילה את שדהו אבל אם לא כילה את שדהו אפילו מן האגדו על האגדו אינו מפריש קצר חצי אגדו וכל השמותית לעשותן גורן אחת ונמלך ועשאן שתי גורנות מפריש מן האגדו על האגדו וכל השמותית ששם נפטרה עכ"ל ואגדו ושמותית הם שני מיני חטין וקמ"ל דמחשבה שקודם גמר קצירה לאו כלום הוא בין לחומרא בין לקולא ותחלה קורא מה שהיתה בעת המחשבה וסוף מה שבעת המעשה בגמר קצירה ומה שאמר מפריש מן האגדו על האגדו כלומר וכ"ש דמפריש מאגדו על אגדו וה"ה לשמותית אך כל זה כשכילה לקצור אבל כשלא כילה אין מתירין לו להפריש אפילו מאגדו על אגדו כשנשתנה מחשבתו לעשותן גורן אחת דחיישינן שמא עוד פעם ישתנה אצלו להיפך ולכן בהכרח להמתין עד שיעשה מעשה ואח"כ אומר שאם כלה מין אחד לגמרי וחצי מין השני הוי ככלה לגמרי במחשבה אחת ואינו מועיל שינוי מחשבה אח"כ דזה דמועיל שינוי מחשבה והולכין אחר גמר קצירה זהו כשלא כילה מין אחד לגמרי ומחצה מהשני אבל כשכילה מין אחד לגמרי ומחצה ממין השני הוי ככילה כל השדה ושוב לא יועיל שינוי מחשבה ונראה דווקא מחצה ממין השני אבל בפחות ממחצה מועיל שינוי מחשבה והרמב"ם ז"ל לא הזכיר מזה מאומה (ואע"ג דהא דאין הולכין אחר מחשבה שקודם גמר קצירה למדנו מדבריו בפ"ג הל' י"ז משדה שהגיע חציה עד שליש וכו' וכמ"ש בסי' ו' סעי' ט"ז ע"ש מ"מ ה"ל להביא משום סיפא דבקצר מין אחד לגמרי ומחצה מהשני דלא מהני שינוי מחשבה וצ"ע ואולי גירסא אחרת היתה לו):

## סימן ח

### דיני לקט ובו כ"א סעיפים

א מהו לקט כשקוצרים ומאלמים העמרים לא ימלט שיפלו איזה שבלים על הארץ וזה שייך לעניים כדכתיב ולקט קצירך לא תלקט ואין בעל השדה יכול לומר מה לי מה שהפועלים הניחו לנפול לארץ והתורה לא חייבני רק מה שאקצור בעצמי כדכתיב ולקט קצירך דאינו כן דלקט קצירך פירושו משדה שלך שכן דרך כל בעל השדה לקצור ע"י פועלים ואע"ג דבשכחה בעינן שגם הבעה"ב ישכח כמו שיתבאר בסי' ט' זהו גזה"כ כמו שיתבאר שם ועוד דשם יתבאר קצירך ושכחת על שכחת פועל כמ"ש שם א"כ ה"נ דכתיב ולקט קצירך ג"כ אפועל קאי ועוד כיון דדרך הקצירה כן הוא כמו שאמרה רות אלכה נא ואלקטה בשבלים בוודאי כוונת התורה על כל מי שיקצור וכמו שהיה בפועלי בועז כמבואר שם:

ב עבר ולקטן אפילו טחנה ואפאה נותן לעניים שנאמר לעני ולגר תעזוב אותם אפילו לאחר שעברת ולקחת וכמ"ש לענין פאה בסי' ב' סעי' ג' ולכן אין לוקין על לאו זה דהוי

ניתק לעשה אמנם אם אבדו או נשרפו אחר שנטלן לוקה ותשלומין לא מהני כמ"ש שם בסעי' ה' מילתא בטעמא ע"ש:

ג איזהו לקט זה הנופל מתוך המגל בשעת קצירה או הנופל מתוך ידו כשמקבץ השבלים ויקצור והוא שיהיה הנופל אחת או שתים אבל אם נפלו שלש כאחד הרי שלשתן לבעל השדה דכתיב לעני ולגר תעזוב אותם אחת לעני ואחת לגר (ירושלמי פ"ו ה"ד):

ד ותניא בת"כ ולקט קצירך אין לקט אלא מחמת הקציר מכאן אמרו (במשנה י' פ"ד) היה קוצר קצר מלא ידו תלש מלא קומצו הכהו קוץ עקצתו עקרב נבעת נפל מידו על הארץ ה"ז של בעה"ב ולכן גם הנופל אחר היד ואחר המגל לבעה"ב והיינו שנפל לאחורי היד מחמת נדנוד היד והנופל אחורי המגל מחמת נדנוד המגל אין זה דרך קצירה (רע"ב שם) והוי כאנוס (תוי"ט) וכן הנושר מראש המגל או מראש היד כשידו מליאה ויש שבלים בין ראשי אצבעותיו לפס ידו והנושר מהן לבעה"ב דדרך קצירה אינו אלא כשנפל מתוך היד ומתוך המגל והרמב"ם ריש פ"ד השמיט הך דראש היד וראש המגל ולא ידעתי למה הלא במשנה שם הוי מחלוקת דר"י ור"ע והלכה כר"ע ובעצמו כתב כן בפי' המשנה ע"ש וצ"ע:

ה כתיב ולקט קצירך ולא לקט קיטוף (חולין קל"ז. ות"כ) דהקוטף בידיו השבלים אין בזה לקט ודווקא תבואה וזרעים שאין דרכן בקיטוף אבל דברים שאין דרכן בקצירה אלא בתלישה או בעקירה הוי לקט דכתיב לא תכלה פאת שדך לקצור ולקט קצירך והך לקצור וקצירך מיותרים להורות דבדברים שאין דרכן בקצירה הוי לקט בקיטוף כל אחד כדרכו (שם) וזהו שכתב הרמב"ם שם היה קוצר ביד בלא מגל הנופל מתוך ידו אינו לקט אבל התולש דברים התולשים אותם הנופל מתחת ידו לקט עכ"ל ומשמע מלשונו דתלישה ועקירה אחת היא ויראה לי דאם קצר אותם כ"ש דהוי לקט אע"ג שאין זה כדרכן דסוף סוף קצירך קרינן ביה:

ו אע"ג דסתם לקט הוא תלוש שאחר קצירה נפלה מידו כמ"ש מ"מ לפרקים יש לקט גם במחובר והיינו אם שייר בקצירתו שבולת אחת שלא קצרה וכל סביבותיה קצר הרי השבולת בכלל לקט ואין זה בכלל שכחה שיתבאר דעל שבולת אחת אינו נופל שם שכחה וזהו ששנינו (פ"ה מ"ב) שבלת שבקציר וראשה מגיע לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעה"ב ואם לאו הרי היא של עניים כלומר אע"פ שנקצר סביבותיה מ"מ אם הקמה המדובר לא רחוק מהשבולים עד שיכול לקמוץ השבולת עם הקמה לקוצרן כאחד הוי לבעה"ב ואם לאו שייך לעניים והטעם פשוט דבזה לא שייך לומר לא תשוב לקחתו דהא לא שכחה אלא שנמלטה מהמגל לפיכך אם מתחברת עם הקמה בקצירה

אחת למה לא תהיה להבעה"ב אבל אם אינה מתחברת וצריך לחזור בשבילה לבדה קרינן בה לא תשוב לקחתו (וזהו ששנינו בפ"ו מ"ח שהקמה מצלת את הקמה ואמרינן בירושלמי דקאי על משנה זו דשבלת וכו' כלומר אע"ג דבשכחה יתבאר דרק עומר מציל קמה וקמה עומר מיהו בלקט קמה מציל קמה ע"ש ודו"ק):

ז ולא עוד אלא אפילו היו שתי שבולות זו בצד זו שנמלטו מן המגל והפנימית יכולה להקצר עם הקמה והחצונית אינה יכולה להקצר עם הקמה אלא יכולה להקצר עם הפנימית הפנימית ניצלת ומצלת את החצונה דכאחד חשיבי (והרמב"ם פ"ד ה"ד כתב הטעם על דין זה שהרי היא כנופלת מתוך המגל ואע"פ שעדיין לא נקצרה עכ"ל וזהו ממש להיפוך דא"כ שייך לעניים כמו שתמה בכ"מ ע"ש ולענ"ד ברור דטעות נפל בדפוס וזה צ"ל בסוף הל' ג' דאם אינה נקצרת עם הקמה הרי היא של עניים ולכאורה קשה דהא אין זה לקט דלקט לא הוי אלא בתלוש ולכן הסביר הרמב"ם ז"ל דזהו כנופלת בתלוש מן המגל דמה לי אם נפלה מן המגל או נמלטה מקצירת המגל):

ח ואמרינן על משנה זו בירושלמי היתה יכולה להקצר עם הקמה ואין הקמה יכולה להקצר עמה ניצולת ע"ש ונ"ל דה"פ דאם יטול בידו הקמה ויכפפם להשבולת לא יתלשו מפני עוביים ויקצרם כאחת אבל כשיטול השבולת ויכפפנה להקמה כדי לקוצרן ביחד תתלש מיד מפני דקותה מ"מ מקרי יכולה להקצר עם הקמה (ופי' הפ"מ תמוה ע"ש) והרמב"ם לא הביא זה:

ט עוד אמרינן שם א"ר יוסי והוא שיהא הקציר סובבה והוא שיהא ראשה מגיע לקמה והוא שתהא יכולה להקצר עם הקמה עכ"ל ואינו מובן כלל דהא כל זה מפורש במשנה ונלע"ד דה"פ דדווקא כשהקציר סובבה בעינן שיהא ראשה מגיע לקמה ותהא יכולה להקצר עם הקמה אבל כשאין הקציר סובבה כלומר שעומדת יחידית ברחוק משאר התבואה לא בעינן ראשה מגיע לקמה וכו' דאין זה בכלל לקט וגם מזה לא הזכיר הרמב"ם כלל (מדברי הר"ש נראה שמפרש למשנה זו מטעם שכחה אבל הרמב"ם מפרש לה מטעם לקט וכן משמע מסדר המשנה):

י הרוח שפיזר את העמרים ונתערב קציר של בעל השדה עם הלקט אומדין את השדה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים ואין קונסין אותו ליתן ביותר מכשיעור שהרי אנוס הוא וכמה שיעורו כתב הרמב"ם שם ד' קבין לכל בית כור (תבואה) (בפי' המשנה רפ"ה כתב כור זרע ובחיבורו חזר בו כמ"ש התוי"ט וכן הוא כוונת הר"ש ובירושלמי מבואר כור זרע ואולי גם הרמב"ם כן כוונתו):

יא לקט שנפל לארץ ולא לקטוהו עניים ובא בעל השדה והגדיש את הקציר שלו על הארץ כיצד הוא עושה מפנה הגדיש שלו כולו למקום אחד וכל השבלים הנוגעות בארץ כולן לעניים מפני שאין אנו יודעין איזה הוא מהם שהיתה לקט ולכן אע"ג דבכל ספק ממון אין מוציאין מחזקת מרא קמא מ"מ בלקט גזה"כ הוא דספק לעניים דכתיב לעני ולגר תעזוב משלך (ירושלמי ספ"ד) ונאמר עני ורש הצדיקו הצדיקוהו במתנותיו (שם) ובחולין (קל"ד א) צדק משלך ותן לו ובת"כ פ' קדושים (ספ"ג) מנין שספק לקט לקט ספק שכחה שכחה ספק פאה פאה ת"ל לעני ולגר תעזוב אותם אני ד' אלקיכם אני איני גובה מכם אלא נפשות שנאמר אל תגזול דל וגו' וכן הוא אומר כי ד' יריב ריבם וקבע וגו' ע"ש:

יב ואין לשאול למה אין אומדין אותה כמה לקט היא ראויה לעשות וליתנם לעניים כבדין הקודם דבאמת חכמים קנסוהו בזה מפני שעשה במזיד להגדיש על הלקט של עניים ולכן אמרו שכל הנוגע בארץ הרי הם של עניים ואפילו היה שוגג ואפילו היה הלקט שעורין והגדיש עליו חטין ואפילו קרא עניים ולא באו ואפילו הגדישוהו אחרים שלא מדעתו מ"מ כל הנוגע בארץ הרי הוא של עניים ויש בזה שאלה דאי משום קנס למה הצרכנו לטעם הקודם שספק לקט לקט ובאמת בירושלמי אין אומר הטעם רק משום קנס אך הרמב"ם כתב שני הטעמים ע"ש ויראה לי דלהרמב"ם הוה קשה דאי משום קנס הרי אין זה רק במזיד והרי אף לענין שבת לא קנסו שוגג אטו מזיד כמ"ש הרמב"ם בפ"ו משבת ולענין שביעית דקנסו ביאר הרמב"ם בפ"א משמטה מפני שחשודין על השביעית ולמה קנסו כאן שוגג אטו מזיד ולזה הסביר הרמב"ם דעשאוה כספק לקט כלומר לא רצו חכמים בענין זה לעשות אומד וממילא דהוה ספק לקט ומדינא אסור וזה לא רצו שיעשו אומד בשוגג דלא חששו להטריח בזה וממילא דנשאר ספק לקט ואפילו מן חטים לשעורים עשאום כספק לקט ונראה דכולם פטורין מן המעשרות לא מיבעיא הספיקות אלא אפילו הוודאין כמו מן חטין לשעורין מ"מ כיון דעשאום כספק הוי הפקר ב"ד והפקר פטור מן המעשרות ואע"ג דבירושלמי מפלפל בזה מ"מ לפי ההלכה כן הוא (וכ"כ שם במה"פ ע"ש):

יג כתב הרמב"ם בפ"ד דין ח' הצריך לרבוץ את שדהו קודם שילקטו העניים לקט שבה אם הזיקו מרובה על הפסד הלקט מותר לרבץ ואם הפסד הלקט מרובה על הפסידו אסור לרבץ ואם קבץ את כל הלקט והניחו על הגדר עד שיבא העני ויטלנו ה"ז מדת חסידות עכ"ל וי"א דאף במקום שמותר להרביץ מחוייב הבעה"ב לשלם לעניי אותה העיר ההיזק שלהם (ר"ש בפ"ה מ"ג והרע"ב בפי' השני) וכן מבואר בירושלמי שם אמנם

הרמב"ם מפרש לה על ענין אחר (דהר"ש מפרש המשנה דאין מגלגלין בטופח אמרבץ קאי והרמב"ם מפרש דאמין תבואה קאי ע"ש בפירושו ולכן זה הירושלמי אטופח קאי ולא אמרבץ ובחיבורו לא הזכיר כלל הך דטופח כיון דלחכמים שוין הן לשארי פירות וגם לענין תשלומין ליכא לרבנן לפי המסקנא שאומר למדת הדין נצרכה כלומר דמעיקר הדין מותר ולא מפני תשלומין ומיושב כל מה שהקשה הפ"מ במה"פ כמו שבארנו שם בגליון ע"ש ודו"ק):

יד דרך הנמלים להכניס תבואה בחוריהן ותנן ספ"ד חורי הנמלים שבתוך הקמה הרי הן של בעה"ב שלאחר הקוצרים הכל לעניים שספק לקט לקט כלומר קודם שהתחיל לקצור הוה החורים להבעה"ב ולאחר שהתחילו לקצור חוששין שמא הביאו הנמלים מן הלקט לפיכך הכל לעניים (ר"ש ורע"ב):

טו אבל הרמב"ם כתב שם זרעים הנמצאים בחורי הנמלים אם היו החורים בתוך הקמה הרי הוא של בעל השדה שאין לעניים מתנה בתוך הקמה ואם היו במקום שנקצר ה"ז של עניים שמא מן הלקט גררוהו ואע"פ שנמצא שחור אין אומרים הרי זה משנה שעברה שספק לקט לקט עכ"ל מבואר מדבריו דאף אחר שהתחילו לקצור אם נמצאו בתוך הקמה שייך לבעה"ב ולא חיישינן שמא הביאו ממקום שנקצר ואמרינן כאן נמצא כאן היה ואין זה בכלל ספק ודיעה ראשונה סוברת דגם זה בכלל הספק (והמפרשים לא העירו בזה שיש הפרש בין הפירושים וגם רש"י בחולין קל"ד. פי' כהר"ש ע"ש):

טז שנו חכמים במשנה (פ"ה מ"ב) שבלת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבלת אחת ונותן לו משום דלקט פטורה מן המעשר ולכן צריך ליתן לו מעושרת ולא חש להזכיר תרומה משום דחטה אחת פוטרת את הכרי (רא"ש) אבל לעולם צריך להפריש גם תרומה וכיצד מעשר השבולת אומר בירושלמי דמביא שתי שבלים מן הגורן ואומר על אחת מהן אם זו לקט מוטב ואם לאו הרי מעשרותיה קבועים בזה השנייה ונותן להעני את הראשונה ופריך וניחוש שמא זאת השנייה של לקט היא ואין מפרישין מן הפטור על החיוב ונמצא שאוכל הראשונה טבל ומתרץ שמביא שתי שבלים ואומר אם לקט היא הרי זו יפה ואם לאו הרי מעשרות קבועים בזו ונותן לו את אחת מהן עכ"ל כלומר שמביא שתי שבלים לבד הראשונה ומתחלה אומר על הראשונה שיתנה להעני אם זו לקט מוטב ואם לאו הרי מעשרותיה בשנייה ואח"כ לוקח השלישית ואומר ג"כ על הראשונה אם זו לקט מוטב ואם לאו מעשרותיה בשלישית וא"כ ממ"נ הראשונה מעושרת אם אינה לקט ומעשרותיה או בשנייה או בשלישית (כ"מ מפי' הר"ש והרע"ב ע"ש והוא פי' ישר):

יז ודברי הרמב"ם שם דין י' בענין זה אינם מובנים שכתב שבולת של לקט שנתערבה בגדיש ה"ז מפריש שתי שבולות ואומר על אחת מהן אם הלקט היא זו הרי היא לעניים ואם אינה לקט הרי המעשרות שהיא חייבת בהן שבולת זו קבועים בשבולת שנייה וחוזר ומתנה כן על שבולת שנייה ונותן אחת מהן לעני והאחרת תהיה מעשר עכ"ל ודבריו תמוהים דאם אחת מהן לקט הרי השנייה לא נתקנה דאין מפרישין מן הפטור על החיוב ויש מי שרוצה לומר דגם הרמב"ם כוונתו על שבולת שלישית (כ"מ בשם הר"י קורקוס) ולשונו מפורש לא כן ונראה דכוונתו דאע"ג דלקמן תנן דאין ביכולת להחליף פאה על תבואה של בעה"ב ולהיות של בעה"ב דין פאה עליה זהו בפאה וודאית אבל בספק בהכרח לעשות כן ועוד דהא בכאן מדאורייתא ברובא בטל ורק מפני גזל העני צריך ליתן לו ולכן כשנותן לו אחת מהן אם זו היא פאה מוטב ואם לאו מוחלפת על של בעה"ב ונכנסת תחתיה ומה שצריך לומר שני פעמים משום דאל"כ החשש יותר בולט (ע' במה"פ שכתב כעין זה):

יח תנן בפ"ה (מ"ו) לא ישכור אדם את הפועל על מנת שילקט בנו אחריו ואע"ג דאמרינן בפ"ק דב"מ (י"ב ב) השוכר את הפועל ילקט בנו אחריו זהו בסתם אבל כשהתנה עמו פוחת לו משכרו (הר"ש) ואיתא בירושלמי בעה"ב שעושה כן ה"ז גוזל את העניים שמוכר חלקן של עניים שמנכה לו משכרו (שם) פועל העושה כן ה"ז גוזל לבעה"ב ולהעניים דמוציא לבנו יותר מדין לקט לפיכך קרי ליה גם גוזל לבעה"ב (שם):

יט ולכן בסתם בשלא התנה יכול הפועל להביא אשתו ובניו ללקט אחריו ותניא בתוספתא (פ"ג) האריסין והחכירין והמוכר קמתו לקצור ילקט בנו אחריו ואפילו שכר את הפועל ליטול חצי הקציר או שליש או רביע בשכרו ה"ז מלקט בנו אחריו דבשעת קצירה אינו כבעה"ב ורק בעל השדה בשלו אסור ולא שכיר ואריס וחוכר וכן כשמכר קמתו לחבירו לקצור נעשה חבירו בעל השדה ואסור והוא מותר:

כ ומי שאינו מניח את העניים ללקוט או שהוא מניח אחד ומונע אחד או שמסייע את אחד מהן שילקוט יותר מחבירו ה"ז גוזל את העניים ועל זה נאמר אל תסיג גבול עולים כלומר יורדים מנכסיהם וקראם עולים בלשון סגי נהור (ירושלמי) ואסור לאדם להרביץ ארי או כלב רע בתוך שדהו כדי שיראו עניים ויברחו וכתב הרמב"ם שם היו שם עניים שאינם ראויים ליטול לקט אם יכול בעה"ב למחות בידן ממחה ואם לאו מניחן מפני דרכי שלום עכ"ל וזהו תוספתא שם כלומר אם יכול למחות בהם בדברים ימחה ואם לאו שצריך להכותם וכיוצא בזה מניחן מפני דרכי שלום שלא יתרבה המחלוקת (כנלע"ד):

כא כתב הרמב"ם שם דין י"ד המפקיר את הלקט עם נפילת רובו אינו הפקר מאחר שנשר רובו אין לו בו רשות עכ"ל וזהו בתמורה (כ"ה א) וה"פ וודאי אם מפקיר השדה קודם קצירה פטור מלקט ומכל חיובי שדה (רש"י שם) דהפקר פטור שהרי אינו נשמר (שם) ואף שיש הפסד לעניים שהרי הפקר הכל שולטים בו מ"מ קודם קצירה אין להעניים זכות בשדהו וכן להיפך אחר הקצירה פשיטא שאינו יכול להפקיר שכבר שייך להעניים ובעת הקצירה שעדיין לא נפל לקט ג"כ יכול להפקיר אמנם משרוב השבולת נפל מידו או ממגלו אע"ג דמיעוטו עדיין בהיד ובהמגל זכו בהם עניים ואין יכולין להפקיר ובזה אינה דומה לפאה דפאה נתחייבה כל השדה מתחלת הקצירה אבל לקט כל אחיזה ביד או במגל הוי דבר נפרד בפ"ע (כנלע"ד) וכבר נתבאר בס"ס ג' שאין העני זוכה עד שבא לידו ע"ש:

## סימן ט

### דיני שכחה ובו כ"ד סעיפים

א כתיב בפרשה תצא כי תקצר קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה למען יברכך ד' אלקיך בכל מעשה ידיך ומשונה מצוה זו מכל מצות שבתורה שכל מצות שבתורה אין באים אלא ע"י זכירה כדכתיב וזכרתם את כל מצות ד' ועשיתם אותם ואם נשכח לא נעשה המצוה ומצוה זו היא להיפך שא"א לקיים המצוה רק ע"י שכחה והקב"ה זיכהו במצוה זו:

ב ותניא בתוספתא (פ"ג הל' י"ג) מעשה בחסיד אחד ששכח עומר בתוך שדהו ואמר לבנו צא והקריב עלי פר לעולה ופר לשלמים א"ל אבא מה ראית לשמוח בשמחת מצוה זו מכל מצות שבתורה א"ל כל מצות שבתורה נתן לנו המקום לדעתינו זו שלא לדעתינו שאלו לא היה ברצון לפני המקום לא באת מצוה זו לידינו הרי הוא אומר כי תקצור וגו' למען יברכך וגו' קבע לו הכתוב ברכה והלא דברים ק"ו מה אדם שלא נתכוין לזכות וזכה מעלין עליו כאלו זכה המתכוין לזכות וזכה על אחת כמה וכמה כיוצא בו ואם נפש כי תחטא ועשתה וגו' והביא איל תמים וגו' והלא דברים ק"ו ומה מי שלא נתכוין לחטוא וחטא מעלין עליו כאלו חטא המתכוין לחטוא וחטא על אחת כמה וכמה עכ"ל (דזה מיירי בספק חלב ספק שומן וחייב באשם תלוי):

ג ולכן המעמר ושכח אלומה אחת בשדה ה"ז לא יקחנה שנאמר לא תשוב לקחתו עבר ונטלה אפילו טחנו ואפאו ה"ז נותנו לעניים שנאמר לגר ליתום ולאלמנה יהיה וזהו לאו הניתק לעשה ואינו לוקה אא"כ איבדו או אכלו ואינו בתשלומין כמ"ש בפאה ולקט וזהו

דעת הרמב"ם ז"ל דבכל אלו אין שינוי קונה כמ"ש בסי' ב' סעי' ה' ע"ש וצריך להפריש מעשר על חשבון עצמו ע"ש:

ד כתיב ושכחת עומר בשדה והך בשדה מיותר הוא דרשינן בספרי שם לרבות שכחת קמה כלומר בתבואה המחוברת דכשם שיש שכחה בעמרים כמו כן יש שכחה בקמה ואמרינן בירושלמי (פ"ד ה"ג) את שיש לו שכחת קמה יש לו שכחת עומרין ואת שאין לו שכחת קמה כגון עכו"ם שקצר את שדהו ואח"כ נתגייר פטור גם משכחת עומר אע"פ שבשעת העימור היה ישראל ואם היו ישראל ועכו"ם שותפין בשדה בארנו בסי' ד' סעי' י' ע"ש:

ה ולפיכך כשם שיש שכחה בעמרים כך יש שכחה בקמה דאם שכח מקצת הקמה ולא קצרה ה"ז לעניים ויש בזה פרטים רבים ויתבאר לפנינו וכשם שיש שכחה בתבואה וכיוצא בה כך יש שכחה לאילנות שנאמר כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריך וה"ה לשאר אילנות ולמה למדנו שארי אילנות מזית ולא מכרם בארנו בסי' א' מן סעי' ד' עד סעי' ט' ע"ש:

ו שכחה בעינן שהפועלים ישכחוה וגם הבעה"ב כדתנן (פ"ה מ"ז) העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעה"ב שכחו בעה"ב ולא שכחוהו פועלים אינו שכחה ובירושלמי שם ילפינן מקראי דכתיב קצירך ושכחת זהו הבעה"ב שהקציר שלו כי תקצור ושכחת הם הפועלים הקוצרים ואמרינן שם ר"ש אומר אפילו חמרין שהן עוברין בדרך וראו עומר אחד ששכחוהו פועלים ושכחו בעה"ב (כצ"ל) אינו שכחה עד שישכחוהו כל אדם וכן הוא בתוספתא פ"ג ולכאורה משמע דר"ש פליג והלכה כת"ק אבל הרמב"ם בריש פ"ה פסק כר"ש דס"ל דלא לאיפלוגי אתי (כ"מ) אבל לא ידענו מנ"ל לר"ש מקרא לדרוש כן (ער"ש שגורס בדר"ש גירסא אחרת ואינה מובנת כמ"ש במה"פ) וכן הטמון בקרקע או בדבר אחר הוי שכחה כששכחוהו דכתיב בשדה והוא מיותר לרבות את הטמון (סוטה מ"ה א) ואע"ג שהצרכנוהו לשכחת קמה כמ"ש בסעי' ד' תרי שדה כתיב קצירך בשדך עומר בשדה חד לקמה וחד לטמון (שם) (ולולי דברי הרמב"ם הייתי אומר דר"ש דתוספתא לשיטתו בסוטה שם דטמון לא הוי שכחה ע"ש ואייתר ליה חד שדך לדרשא דתוספתא ועל ר"י הוכרח הש"ס לומר שם בשדה בשדך לא משמע ליה ע"ש ולר"ש נאמר כמ"ש ודו"ק):

ז איתא בירושלמי (ספ"ה) היה עומד בעיר ואמר יודע אני שהפועלין שכיחין עומרין במקום פלוני ושכחוהו אינו שכחה היה עומד בשדה ואמר יודע אני שהפועלים שכיחין עומרים במקום פלוני ה"ז שכחה שנאמר בשדה ושכחת ולא בעיר ושכחת עכ"ל אבל

בש"ס שלנו בב"מ (י"א א) מפרש להיפך דשכחת עיר הוי יותר שכחה משכחת שדה והכי אמרינן שם בשדה שכוח מעיקרו הוי שכחה זכור ולבסוף שכוח אינו שכחה אבל בעיר אפילו זכור ולבסוף שכוח הוי שכחה ונבאר בס"ד (ובתוספתא פ"ג כבש"ס שלנו):

**ח** מרש"י ז"ל מתבאר דשכוח מעיקרו מקרי כשהבעה"ב שכח קודם הפועלים ובכה"ג הוי שכחה גם בשדה אבל זכור ולבסוף שכוח כלומר שהבעה"ב הניחה שם מדעתו ולבסוף נשכחה ע"י הפועלין לא הוי שכחה אבל בעיר גם בכה"ג הוי שכחה והטעם פשוט דכשהוא בשדה בעינן שגם הוא ישכחנה אבל כשהוא בעיר אין לו שייכות בזה וכן מתבאר מדברי הרמב"ם ז"ל בריש פ"ה שכתב היה בעל השדה בעיר ואמר יודע אני שהפועלים שכחו עומר שבמקום פלוני ושכחוהו ה"ז שכחה ואם היה בשדה ואמר כן ושכחוהו אינו שכחה שהשכוח מעיקרו בשדה הוא השכחה אבל בעיר אפילו זכור ולבסוף שכוח הוי שכחה שנאמר ושכחת עומר בשדה ולא בעיר עכ"ל כלומר דבשדה בעינן גם שכחתך ולא בעיר הרי מפרש ג"כ דשכוח מעיקרו מקרי שכחת בעה"ב וזכור ולבסוף שכוח מקרי שכחת פועלין בלבד:

**ט** אבל מדברי רבותינו בעלי התוס' שכתבו שם וז"ל זכור ולבסוף שכוח פי' זכור בשעה שהשכחה מתחלת שכבר שכחוהו פועלים ולבסוף שכח גם הוא ושכוח מעיקרו מקרי כששכחו הפועלים שכח גם הוא אבל מה שהוא זכור בשעה שהפועלין זוכרין אין זה זכור ולבסוף שכוח דאל"כ לא תמצא שכחה לעולם דכששדהו מליאה עומרין יאמר יזכה לי שדי עכ"ל ולפי פירושם דזכור ולבסוף שכוח אינו אלא שבעת שכחת הפועלין זכר אבל אח"כ צריך גם הוא לשכוח וזהו דלא כרש"י והרמב"ם דבעיר הוי שכחת פועלים שכחה אף כשהוא זכור אבל לדבריהם צריך אח"כ לשכוח גם הוא ואם לאו לא הוי שכחה (ולהתוס' יכולני ליישב דברי הירושלמי לדינא וה"פ היה עומד בעיר וכו' אינו שכחה כלומר לפעמים אפילו בעיר אינו שכחה כגון שלא שכח גם אחר הפועלים היה עומד בשדה וכו' ה"ז שכחה כלומר לפעמים אפילו בשדה שכחה והיינו כשהוא זכור בשעת שהפועלים זוכרין ודו"ק):

**י** עמדו העניים בפני העומר ולכן שכחו או שחיפוהו בקש לא הוי שכחה כיון דהשכחה מחמת סיבה ודווקא כשזוכר את הקש (ירושלמי ורמב"ם שם) אבל אם אינו זוכר את הקש שהוא בגלוי ממילא דגם אם לא היה נחפה בקש היה שוכחו כשם ששכח את הקש והוי שכחה אפילו אם כולו מחופה בקש (שם) שהרי גם בסומא יש שכחה כמו שיתבאר וסומא הוי כמחופה בקש (שם) כמובן (ובזה הדין דברי הירושלמי פ"ה סוף

הל' ו' ע"ש דלא כפי' הפ"מ דאכל השדה קאי כמ"ש בעצמו במה"פ והרמב"ם לא הזכיר כולו דממילא כשכתב חיפוהו בקש משמע כולו ודו"ק):

**יא** תנן בפ"ו (מ"ב) העומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש לבקר ולכלים הוי שכחה העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ושכחו אינו שכחה ויש שפירשו דה"ק העומר שהוא סמוך לגפה וכו' אע"פ שמונח אצל דבר המסויים וסופו שיזכרנו מ"מ הוי שכחה כיון שלא החזיק בו להוליכו לעיר אבל אם החזיק בו להוליכו לעיר והניחו ושכחו אינו שכחה כיון שהחזיק בו אפילו לא הניחו אצל דבר מסויים (כ"מ מפי' הר"ש והרע"ב בפי' השני):

**יב** אבל הרמב"ם מפרש דעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ושכחו ולא הניחו אצל מקום מסויים לא הוי שכחה אבל אם החזיק בו להוליכו לעיר ושכחו והניחו אצל מקום מסויים כמו גפה וכו' הוי שכחה ולכאורה תמוה למה יגרע כשהניחו אצל דבר מסויים והסברא היא להיפך אמנם הענין כן הוא דהתורה אמרה ושכחת ע"י עצמך ולא ע"י דבר שגרם לך השכחה ולכן כשהחזיק בו להוליכו לעיר ולא הניחו אצל דבר מסויים ושכחו זה גרם לו ששכחו מפני שלא הניחו אצל דבר המסויים אבל כשהניחו אצל דבר המסויים ועכ"ז שכחו הלא השכחה מעצמו ולכן הוי שכחה (תוי"ט) וכל זה הוא לפי פי' הרמב"ם בפירושו למשנה (והוא פי' הראשון של הרע"ב):

**יג** אבל מדברי הרמב"ם בחיבורו פ"ה דין ג' נלע"ד שחזר בו מפירושו וז"ל הרמב"ם שם כשהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו בשדה ושכחו אינו שכחה אבל אם נטלו ממקום למקום אע"פ שהניחו סמוך לגפה או לגדיש או לבקר או לכלים ושכחו ה"ז שכחה עכ"ל הרי שכתב אע"פ וכו' כלומר דבזה היה יותר ראוי לומר שאינו שכחה ודלא כסברא הקודמת ונ"ל דה"פ דאם החזיק בו להוליכו לעיר והניחו בשדה ושכחו אע"פ שלא הניחו אצל מקום מסויים לא הוי שכחה אבל אם נטלו להוליכו ממקום למקום בשדה עצמו ולא להוליכו לעיר אפילו הניחו אצל דבר המסויים הוי שכחה דכל שלא החזיק בו להוליכו לעיר הוי שכחה והטעם דכיון שהחזיק להוליכו לעיר הוי כנוטל מן השדה ולא קרינן ביה ושכחת:

**יד** וראיה לפי' זה מירושלמי שם דעל משנה דסמוך לגפה וכו' מביא ברייתא בזה"ל לא נחלקו ב"ש וב"ה על העומר שהוא סמוך לגפה וכו' שהוא שכחה על מה נחלקו על עומר שנטלו ונתנו בצד הגפה וכו' דב"ש אומרים אינו שכחה מפני שזכה בו וב"ה אומרים שכחה וכו' והן הן הדברים שנאמרו למשה בחורב עכ"ל וה"פ דב"ש אומרים כיון שהחזיק בו להוליכו ממקום למקום בשדה ונתנו אצל מקום מסויים לא הוי שכחה וב"ה אומרים דהוי שכחה ועדיין לא הזכיר בהחזיק בו להוליכו לעיר שהיא משנה דלקמן

משום דכאן הכוונה ממקום למקום בשדה עצמו ולכן הוי שכחה לב"ה גם בהניחו אצל מקום מסויים ואח"כ מובא בירושלמי המשנה בעומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ושכחו הכל מודים שאינו שכחה ולא איתמר בירושלמי כלום על זה וזהו כדברינו דהעיקר הוא להוליכו לעיר (ובתוספתא פ"ג כתוב על מה נחלקו על עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר וכו' ולא חש לה הרמב"ם וגירסא מוטעת היא כדמוכח מירושלמי ובזה נחה שקטה מכל מה שהאריך המל"מ ונתקשה בדברי הרמב"ם וברור הוא לענ"ד דהרמב"ם בחיבורו חזר בו מפירושו ובהרבה מקומות כן הוא והגירסא בהרמב"ם כמו בספרים שלנו וא"ש הכל ודו"ק) (וכ"מ ממה"פ):

**טו** עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו על גבי חבירו ושכח את שניהן התחתון שכחה דאף שהוא טמון תחת העליון הא קיי"ל דטמון הוי שכחה כמ"ש בסעי' ו' והעליון אינו שכחה מפני שהחזיק בו להוליכו לעיר וכמ"ש בסעי' י"ג (סוטה מ"ה א) והרמב"ם בפ"ה דין ד' כתב דאם נזכר על העליון קודם שיפגע בו גם התחתון אינו שכחה ונ"ל הטעם דהעליון מצילו כמו עומר שמציל את הקמה שיתבאר ואין לשאול דא"כ גם בלא זכירה יצילנו כיון שאינו שכחה מפני שהחזיק בו להוליכו לעיר ויציל לתחתון די"ל דרק זכירה מציל כמו בעומר שמציל את הקמה (וזה כתב ע"פ הירושלמי פ"ו סוף ה"ג שאומר ר"ז אמר בזוכר את העליון והראב"ד חולק עליו דאדר"ש קאי ולא אדרבנן ע"ש ובאמת להרמב"ם הו"ל לומר באינו זוכר את העליון ע"ש אך פי' הראב"ד לא א"ש לפי ש"ס דילן בסוטה שם עמה"פ ולהרמב"ם י"ל דהירושלמי לישנא קלילא נקיט ודו"ק):

**טז** אם היה רוח סערה והעיף הרוח עמריו לתוך שדה חבירו ושכחן אינו שכחה דכתיב קצירך בשדך ושכחת ולא בשדה חבירו אבל בשדהו אף ששכחן בעת שעפו ברוח הוי שכחה דאויר שדה כשדה דמי וקרינן ביה בשדך (כן נראה מסקנת הש"ס בסוטה שם וזהו כוונת הרמב"ם שם הל' ה' ע"ש)

**יז** ויש להסתפק אם שכחן כשהן בשדה חבירו ואח"כ העיפן הרוח לתוך שדהו ולא נזכר עליהן מי אמרינן עכשיו בשדך קרינן או דילמא כיון דתחלת השכחה היתה בשדה אחר לא הוי שכחה ואין לפשוט מעומר שהחזיקו להוליכו לעיר ושכחו דאינו שכחה וה"נ לא מהני השכחה שאח"כ דבתר התחלה אזלינן דלא דמי דעומר שהחזיקו הוי כעומד בביתו דלא שייך שכחה אבל כאן כיון דגם אח"כ נשכח ממנו קרינן ביה בשדך ושכחת ונראה דהוי שכחה והרי כששכח וחזר ונזכר אין עליו איסור ליטלו רק אם צריך לשוב לקחתו אבל אם א"צ לשוב מותר ליטלו כמו שיתבאר אלמא דהזכירה שאח"כ מבטלת השכחה הקודמת וה"נ השכחה שאח"כ מבטלת את השכחה הקודמת (כנלע"ד):

יח איתא בתוספתא (פ"ג) ובירושלמי (פ"ו סוף ה"ג) שדה שעומריה מעורבבין ושכח אחד מהן אינו שכחה עד שיטול כל סביבותיו עכ"ל דמחמת העירבוב שכחן ואין זה שכחה מחמת עצמו אך אם מינה כל סביבותיו ועמד בשכחתו הוי שכחה (ומזה ראיה לסעי' הקודם) ולשון הרמב"ם שם כן הוא שני עמרים מעורבבים ושכח אחד מהן אינה שכחה עד שיטול את כל סביבותיו עכ"ל ואינו מובן דמה שייך בשנים עירבוב ועוד מאי האי כל סביבותיו ולכן נלע"ד דהך שני הוה טעות הדפוס וכצ"ל שדה וכו' (ומהכ"מ נראה שהיתה נוסחא כן ע"ש):

יט הלוף והשום והבצלים וכיוצא בהם אע"פ שהם טמונים בארץ יש להם שכחה דכבר נתבאר דיש שכחה בטמון ונראה דאע"פ שהעלים הבולטים מחוץ להארץ כבר נחתכו מ"מ יש להם שכחה כיון דטמון יש לו שכחה וכן הקוצר בלילה ושכח קמה או שעימר בלילה ושכח עומר וכן הסומא ששכח יש להם שכחה וכתב הרמב"ם שם ואם היה הסומא או הקוצר בלילה מתכוין ליטול את הגס אין לו שכחה עכ"ל וזהו במשנה דספ"ו כלומר שלא הלך ליטול כסדר דנימא ששכח על זה אלא כוונתו ליטול הגסים ולהניח הדקים ממילא שאין זה שכחה שהרי בכוונה הניחם ולכאורה עיקר הרבותא דאפילו הגסים שהניח אין להם שכחה דהדקים הרי לא נתכוין ליטלן ולכן סתם הרמב"ם דבריו אבל בירושלמי שם אמרינן לא סוף דבר גסין אלא אף דקין דכי מאחר שדרכו לבחון בגסין אפילו דקין אין להם שכחה עכ"ל (וכ"כ הר"ש והרע"ב) ואינו מובן וצ"ל דה"פ דהוא הלך לבדוק הגסין את אשר ישר בעיניו לפי משמוש ידיו וממילא דהגסין בכוונה הניח אלא אפילו דקין שהייתי אומר דלא חשש להן כלל והוי כשכחה קמ"ל דלא והרמב"ם דמסתם לה סתומי נלע"ד דגירסא אחרת היתה לו וכצ"ל לא סוף דבר דקין אלא אף גסין דמאחר שדרכו לבחון בגסין אף גסין אין להם שכחה כצ"ל כלומר לא מיבעיא דקין שלא כוון להם כלל אלא אפילו גסין שכוון להם ואת אלו הניח לא אמרינן דשכחן אלא בחנם ולא ישרו בעיניו והניחם שיגדילו עוד ולכן סתם הרמב"ם משום דקאי אגסין וא"צ להזכירן (כנלע"ד):

כ ויש לי בזה שאלה ולמה רק בסומא ובלילה והרי גם פקח וביום כיון שהוא מתכוין ליטול רק את הגס הגס ממילא דהשאר לא ישרו בעיניו והניחם להתגדל ולמה יהא להם שכחה ובאמת בהמשנה היינו יכולים לפרש דלאו אריש דסומא קאי אבל הרמב"ם והמפרשים פירשו דאסומא ואלילה קאי וצ"ל דרבותא קאמר לא מיבעיא פקח ביום שהרגיש בהם בראייתו והניחם בכוונה אלא אפילו סומא ובלילה שלא הרגישו והייתי אומר דהוה כשכחה קמ"ל דלא הוה שכחה (כנלע"ד):

כא שנינו במשנה (ספ"ו) אם אמר הרי אני קוצר ע"מ מה שאני שוכח אני אטול יש לו שכחה והטעם פשוט כמ"ש המפרשים דמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל ואין רבותא בזה ונ"ל דה"ק דאע"ג דקיי"ל דבכל דבר שבממון אם התנה בפני הבעל דבר ונתרצה לזה תנאו קיים כמו המקדש את האשה ע"מ שלא יהא לה שאר וכסות או מתנה ש"ח להיות כשואל או לפטור משבועה והשואל להיות פטור מלשלם כמבואר בב"מ ספ"ז משום דקיי"ל כר' יהודה בקדושין (י"ט ב) דבדבר שבממון תנאו קיים ולפ"ז הייתי אומר דכשהתנה בפני עניי אותה העיר ונתרצו תנאו קיים קמ"ל דלא והטעם משום דדווקא במקום שהבעל דבר בבחירתו בא לו כמו אשה המתקדשת ושומר ושואל אבל שכחה לאו העניים הם הבעלים ורק התורה זיכתה להם ולכן אין להם רשות למחול כלל דעד שתבא לידם התורה היא הבעלים (כנלע"ד):

כב תבואה שקצרה עד שלא נגמרה להאכיל לבהמה וכן אם קצרה אגודות קטנות ולא עשאה עומרין וכן השומים והבצלים שתלשן אגודות קטנות להמכר לשוק ולא עשאן עמרים להעמיד מהן גורן אין להם שכחה והטעם דשכחה אינו אלא בשעת גמר מלאכה וכל אלו הם כשלא בשעת גמר מלאכה והגמר מלאכה יהיה אח"כ ואז יהיה שייך בהן שכחה כמו שיתבאר לפנינו:

כג אין שכחה אלא בשעת גמר המלאכה של עשיית העמרים דכתיב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה מה קצירה שאין אחריו קצירה אף עימור שאין אחריו עימור (ירושלמי ספ"ה) לפיכך הקוצר ואלם אלומות אלומות ופינה האלומות והם הנקראין עמרים ופינן ממקום זה למקום אחר וממקום השני למקום השלישי ומשם לגורן ושכח העומר בשעה שפינן ממקום למקום אם פינה העמרים למקום שהוא גמר מלאכה ושכחה יש לו שכחה וכשיפנה ממקום שהוא גמר מלאכה לגורן אין לו שכחה ואם פינה העמרים למקום שאינו גמר מלאכה ושכחה אינו שכחה וכשיפנה ממקום שאינו גמר מלאכה לגורן יש לו שכחה כן הוא לשון הרמב"ם שם וביאורו דשכחה אינו אלא בשעת גמר מלאכה לא קודם ולא אח"כ ולכן אם הגמר מלאכה אינו אלא בהולכה לגורן הוי שם השכחה ומה נקרא גמר מלאכה יתבאר לפנינו:

כד איזהו מקום שהוא גמר מלאכה זהו מקום שדעתו לקבץ כל העמרים שם ולדוש אותן שם או להוליכן שם למקום גדיש שהוא הגורן ומקום שאינו גמר מלאכה נקרא המקום שמקבצים בו העמרים כדי לעשות מהן אלומות גדולות כדי להוליכן למקום אחר (שם) ולכן המפנה ממקום למקום ומשם ולהלן העיקר תלוי בהפינוי האחרון שלשם נתקבצו

כל העמרים יש שכחה וקודם לזה או אח"כ אין שכחה ואם המקום האחרון הוא הגורן הוי השכחה בהולכה להגורן:

## סימן י

### כמה עמרים יכולים להיות שכחה ובו ח' סעיפים

א כמו שיש שיעור לפאה וכמו שיש שיעור ללקט והיינו דג' שבלים שנפלו אינן לקט כמ"ש בסי' ח' כמו כן בשכחה שנים שכחה ג' אינם שכחה והטעם כמ"ש בלקט דכתיב לעני ולגר תעזוב חד לעני וחד לגר וביאור הדברים כן הוא דהתורה אמרה ושכחת דבר שדרך לשכוח ולא דבר שאינו מדרך העולם לשכוח והוא עצמו יזכור ולכן ג' דהם רבים אין דרך לשכוח וגם בלקט הוי טעם זה דאין דרך שיפלו ג' שבלים כאחת מיד הקוצר או מהמגל וזהו ששנו חכמים במשנה (ס"ו מ"ה) שני עומרים שכחה וג' אינם שכחה שני צבורי זיתים וחרובין שכחה וג' אינם שכחה שני הוצני פשתן שכחה וג' אינם שכחה ובפשתן פירושו כשזרע בשביל הזרע דאל"כ לא שייך בהם שכחה (כ"מ) וזיתים דווקא כשהם צבורים ביחד כדי להכניסם לבית הבד אבל מקודם לכן אין זה גמר מלאכה ולא שייך שכחה (ירושלמי) ויש להסתפק אם גם בחרובין כן:

ב ובתוספתא (פ"ג ה"י) תניא שתי כריכות המובדלות זו מזו שכחה ג' אינן שכחה שני עומרין המובדלין וכו' שתי גפנים המובדלות זו מזו וכו' ע"ש וכן הוא לשון הרמב"ם בפ"ה דין ט"ו וכתב וכן בשאר אילנות המובדלות זו מזו וכוי והכוונה כמובדלות זו מזו שכל אחד קשור בפ"ע דאם הם קשורים ביחד נחשבו כאחד וכן כתב בצבורי זיתים וחרובין שיהא מובדלות כלומר שכל אחת מונחת במקום בפ"ע ורק בהוצני פשתן לא הזכיר מובדלות משום דהוצני מקרי כשנעקרו מן השדה וממילא דמובדלות הן כמובן:

ג וכשם דבמספר אם היו ג' אינם שכחה כמו כן בכמותו שאם היה העומר גדול מאד עד שיש בו שתי סאה תבואה אינו שכחה דכתיב ושכחת עומר ולא גדיש ושתי סאים הוה כגדיש (רמב"ם) ועוד דכתיב לא תשוב לקחתו עומר שאתה יכול להגביהו כולו כאחת ולשאת אותו על כתפו יצא סאתים שא"א לישא על כתפו (רע"ב מספרי וירושלמי וגם דרשא ראשונה בשם) ואפילו כל העומרים הם מסאתים אינם שכחה שכח שני עמרים אע"פ שביחד יש בהם סאתים ויותר מזה ה"ז שכחה כיון דאין בכל אחד סאתים:

ד תנן בריש פ"ו כל עומרי השדה של קב קב ואחד של ארבעת קבין ושכחו ב"ש אומרים אינו שכחה וב"ה אומרים שכחה והלכה כב"ה והרמב"ם שם כתב היו כל העומרים של קב קב ואחד של ד' קבין ה"ז שכחה יתר על הארבעה אינו שכחה וכן אם היו של שני שני קבין ואחד יותר על שמנה קבין אינו שכחה עכ"ל ואינו מובן מנ"ל לומר כן ואי

משום דבמשנה תנן רק ד' קבין זהו בהכרח משום ב"ש דס"ל דגם בד' לא הוי שכחה (מל"מ). ונלע"ד בטעמו דהנה בירושלמי שם איתא ר' יונה בעי כל עומרי השדה של קב קב ואחד של ד' קבין ושכחו כל עומרי השדה של ב' קבין ואחד של שמונת קבין עכ"ל ומפרש דהבעיא היא אליבא דב"ה דרחוק שיסתפק לב"ש דאינה משנה לגבי ב"ה ומיבעי ליה אם דווקא ד' פעמים ככה הוי שכחה ולא יותר או דילמא אפילו יותר ופסק לקולא להבעל השדה ולא דמי לספק לקט לקט דהתם הרי יש בכאן לקט וודאי והלכך גם הספק לקט משא"כ בכאן דהספק אם יש בכאן שכחה כלל לא מפקינן מחזקת בעל השדה (כנלע"ד ועמה"פ שנדחק מאד בזה):

ה ויש להסתפק דג' עומרים נתבאר דאינם שכחה ועומר שיש בו סאתים הוה כגדיש אם שכח ג' עומרים שנים קטנים ואחד זה של סאתים אם מצטרף להם להצילן משכחה אך גמ' מפורשת היא בספ"ד דב"ב (דאמרינן שם עומר שיש בו סאתים תורת עומר עליו ותורת גדיש עליו תורת עומר שני עומרים שכחה שנים והוא אינם שכחה):

ו כבר נתבאר דגם בקמה יש שכחה ובשם ג"כ אם שכח קמה שיש בה סאתים ואין בה הפסק לא הוי שכחה ולא עוד אלא אפילו אין בה סאתים רואין את השבלים הדקות כאלו הן בריאות וארוכות ואת השדופות כאלו הן מליאות ואם לפ"ז היתה ראויה להיות בה סאתים אינו שכחה וי"א דזהו רק בשעורים (ר"ש פ"ו מ"ז) דשכיח כן ואין לשאול דבשלמא עומר של סאתים לא הוי שכחה דדרשינן עומר ולא גדיש אבל בקמה מ"ט לא הוי שכחה בסאתים די"ל דכיון דעיקר שכחה כתיב בעומר וקמה ילפינן מן בשדה כמ"ש בסי' ט' סעי' ד' א"א להיות עדיף שכחת קמה משכחת עומר דבהכרח להיות שיהיו שניהן שוין וכמו שבארנו שם לענין אחר ע"ש (וכ"מ בר"ש שם) ודע דדין שסאתים לא הוי שכחה לאו דווקא בתבואה דה"ה בכל הדברים:

ז ובאילן כשיש בו סאתים פירות יש פלוגתא דהרמב"ם שם דין כ"ב כתב השוכח אילן בין האילנות אפילו היה בו כמה סאין פירות או ששכח שני אילנות הרי הן שכחה שלשה אינן שכחה עכ"ל והראב"ד השיג עליו וכתב זה אינו מחוור כלל ולא ביאר דבריו ונראה דכוונתו דלא עדיף שכחת אילנות משכחת עומר דבסאתים לא הוי שכחה וטעמו של הרמב"ם נראה דהא שכחת אילנות לא ילפינן מעומר אלא מקרא דזית ובזה לא שייך למעט מטעם עומר ולא גדיש ולכן אפילו ביותר מסאתים הוי שכחה ומיהו כשתלש הפירות והניחם בצבורות וודאי דזהו כמו עומר וכשיש בו סאתים אינו שכחה (כנלע"ד):

ח שכח סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה אינם מצטרפין והוה שכחה בשניהם וכן בשום ובבצלים ובפירות האילן אם שכח מקצתן בקרקע ומקצתן תלוש ובשניהם

סאתים אינם מצטרפין אלא שניהם שכחה (רמב"ם שם) ויראה לי דשום ובצלים אף כשהשכחה במחובר לא הוי שכחה בסאתים כיון דהם בכלל קרא דעומר דינם בעומר:

## סימן יא

### יש לפעמים דגם אם שכח לא הוי שכחה ובו י"ג סעיפים

א יש לפעמים דגם אם שכח לא הוי שכחה כדתנן (בפ"ו מ"ג) ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח וכו' מודים שאינו שכחה ואלו הן ראשי שורות שנים שהתחילו מאמצע השורה זה פניו לצפון וזה פניו לדרום ושכחו לפניהם ולאחריהם את שלפניהם שכחה את שלאחריהם אינו שכחה יחיד שהתחיל מראש השורה ושכח לפניו ולאחריו שלפניו אינו שכחה ושלאחריו שכחה מפני שהוא בבל תשוב זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה ושאינו בבל תשוב אינו שכחה עכ"ל המשנה. ובתוספתא (פ"ג ה"ט) תניא העומר שכנגדו מוכיח כיצד מי שהיה לו עשר שורות של עשרה עשרה עמרים ועמר אחד מהם לצפון ולדרום ושכח אין שכחה מפני שנדון כמזרח ומערב עכ"ל התוספתא:

ב ולע"ד ברור דה"פ דמשנה דראשי שורות הוא דבר אחד והעומר שכנגדו מוכיח הוא ענין אחר והמשנה מפרשת הך דראשי שורות והתוספתא מפרשת הך דעומר שכנגדו מוכיח וראיה לזה דהמשנה אומרת אלו הן ראשי שורות ולא מסיימת הך דהעומר שכנגדו מוכיח ולהיפך התוספתא מתחלת בהעומר שכנגדו מוכיח ולא בראשי שורות ושני עניינים הם כמו שנבאר בס"ד:

ג והיינו דראשי שורות מקרי ששייר בראש או בסוף שלא עבר דרך עליהם כלל ולא שייך בל תשוב כמובן ולכן שנים שהתחילו מאמצע השורה זה לצפון וזה לדרום ולדוגמא שהיתה שורה של עשרים עמרים והיה לזה להתחיל מהעשירית של צד זה וזה מהעשירית של צד זה ולא התחילו מהעשירית אלא מהתשיעית וממילא דנשאר מאחריהם שני עומרים ואינן שכחה שאינן בבל תשוב שלא עברו עליהן והניחן אלא לא התחילו בהם אבל אם הניחו מלפניהם שפתחו בהתשיעית והניחו השמינית ולקחו השביעית הוי השמינית שכחה שהרי עברו דרך עליהן והוי בבל תשוב וביחיד הוא להיפך כשלא התחיל מראש השורה ממש אלא עשה ראש השורה השנייה ולא התחיל בהראשונה אינה שכחה שהרי לא עבר דרך עליה ולא שייך בל תשוב אבל אם הניח מלאחריו כגון שלקח השנייה ודילג על השלישית ולקח הרביעית הוי שכחה שהרי עבר דרך עליה ושייך בל תשוב וה"ה כשהניח האחרונה ממש ג"כ אינה שכחה כיון שלא עבר דרך עליה:

ד ודינים אלו הם בין בעמרים בין בקמה כמבואר בירושלמי וז"ל מניין לראשי שורות אמר ר' יונה כתיב כי תקצור קצירך בשדך ושכחת מה שאתה קוצר אתה שוכח (כלומר שהתחיל לקצור ודילג על מקצת קמה ולא בשלא התחיל בראש הקמה) עד כדון ראשי שורות קמה סוף שורות עומרים אמר ר' יונה לא תשוב לקחתו ממקומו שבאת לא תשוב לקחתו (כלומר דמה דלא הלך עד סוף העומרים אינו ממקום שבא שהרי לא הלך לשם כלל ואינו שכחה) עד כדון ראשי שורות קמה וסוף שורות עומרין ראשי שורות עומרים (שזהו ממקום שבא רק לא התחיל בה) וסופי שורות קמה (שהרי התחיל לקצור מקודם זה) אמר ר' יונה נילף ראשי שורות עומרין מראשי שורות קמה וסוף שורות קמה מסוף שורות עומרין עכ"ל כלומר דלפ"ז אין שכחה רק בדילג באמצע ולא בתחלה ובסוף בין בקמה בין בעומרין (והגירסא שלפנינו בירושלמי נכונה וכמ"ש וכן הובאה גירסא זו בתוי"ט בשם אחד ע"ש והפ"מ הגיה ואינו נכון ע"ש):

ה והתוספתא מבארת דין העומר שכנגדו מוכיח כיצד מי שהיו לו עשר שורות של עשרה עשרה עמרים ועמד אחד מהם לצפון ולדרום ושכח אין שכחה מפני שנידון כמזרח ומערב עכ"ל כלומר כגון שעימר שורה ראשונה והתחיל בראשונה ודילג השנייה ועימר השלישית אין השנייה שכחה אף שעבר עליה ודילגה והטעם דאמרינן שהניח השנייה מפני שרצונו לעמוד השורה השנייה מזרח ומערב ונמצא שבזה תהיה השנייה בהסדר וכשיתחיל השורה השנייה ממזרח למערב יעמר ראשונה וזו תהיה השנייה כמובן וכן בכה"ג על כל הסדר וגם בירושלמי מפרש כן אחר שפירש ראשי שורות ע"ש (וגם הר"ש פי' דראשי שורות ועומר שכנגדו מוכיח שני דברים הם ע"ש אבל הוא והרע"ב פירשו דיחיד שהתחיל הוא פי' על עומר שכנגדו מוכיח כמו שנבאר בס"ד):

ו אבל הרמב"ם ז"ל בפ"ה דין ודין י"א יש לו דרך אחרת בזה וז"ל הקוצר שהתחיל לקצור מראש השורה ושכח לפניו ולאחריו שלאחריו שכחה ושלפניו אינו שכחה שנאמר לא תשוב לקחתו אינו שכחה עד שיעבור ממנו ויניחנו לאחריו זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה וכל שאינו בבל תשוב אינו שכחה עכ"ל ונראה בכוונתו שהתחיל בראש השורה ולא התחיל בראשונה ונשארה לאחוריו כמובן שהרי עומד בפניו להשאר הוי שכחה שהרי צריך לשוב בדרך שהלך וקרינן ביה לא תשוב אע"פ שדרך עליה לא עבר מ"מ בדרך שהלך אין לו לשוב אבל הניח מלפניו כלומר שלא עימר עד סוף השורה אלא כשהגיע להאחרונה או קודם לה הלך לשורה אחרת אינה שכחה שהרי עדיין לא הלך שם ולא קרינן ביה לא תשוב או אפשר דכוונתו בלאחריו שעבר עליו ודילגו ונשאר

לאחוריו ושלפניו היינו שלפניו שלא התחיל בו בראש השורה וכן בסופו שלא הלך כנגדו כלל וצ"ע (ובסעי' הבא משמע כפי' הראשון):

ז ואח"כ כתב שנים שהתחילו לקצור מאמצע השורה זה פניו לצפון וזה פניו לדרום ושכחו לפניהן ולאחריהן שלפניהן שכחה מפני שכל אחד מהן זה שלפניו הוא לאחוריו של חבירו והעומר ששכחוהו לאחריהן במקום שהתחילו ממנו אינו שכחה מפני שהוא מעורב עם השורות שמן המזרח למערב והן מוכיחין עליו שאינו שכוח וכן השורות של עמרים שפינו אותן לגורן והתחילו שנים מאמצע שורה ושכחו עומר באמצע בין אחריהן אינו שכחה מפני שהוא באמצע השורה שמן מערב למזרח שעדיין לא התחילו בה והיא מוכחת עליו שאינו שכוח עכ"ל וצ"ע דפתח בקמה וסיים בעומר ועוד למה לפניהן שכחה נאמר ג"כ שיהא ראש שורה ממזרח למערב וי"ל בדוחק דעל שנים שיסכימו יחד בזה אין לומר כן וכבר השיגו הראב"ד ע"ש (והכ"מ טרח לתרץ ואין הדברים מבוררים ולמה ביחיד לא נאמר בלאחריו שכוונתו לעשותו בשורה שממזרח למערב וצ"ע):

ח והנה לפי' הרמב"ם הוה ראשי שורות העומר שכנגדו מוכיח דבר אחד כמו שפי' בפירושו וז"ל סדר המשנה היה ראוי להיות כך העומר השכוח ראש שורה שכנגדו מוכיח אם שכוח הוא אם אינו שכוח עכ"ל אבל יש מרבותינו שפירשו ששני דברים הם כפירושינו הקודם (ר"ש ורע"ב) ושנים שהתחילו וכו' מיירי בשורה אחת ולאחריהם אינו שכחה לפי שכל אחד סמך על חבירו ועוד דאין שכחה אלא ממקום שמתחיל ולא כשלא התחיל בו ומשנה דיחיד שהתחיל וכו' מיירי בעשר שורות וזהו ביאור על העומר שכנגדו מוכיח ולאחריו מקרי שהניח באמצע ועבר עליו והוי בבל תשוב ולפניו מקרי בסוף השורה ולא עבר עליו והניחו על השורה שממזרח למערב ע"ש ותמיהני דמה צריך להשורה השנייה שממזרח למערב כיון שלא עבר עליו הרי אין זה בבל תשוב וצ"ע (והתוי"ט ועוד מפרשים האריכו וטרחו הרבה ונדחקו מאד והמחוור כפירושינו הקודם דהמשנה לא ביארה כלל הך דעומר שכנגדו מוכיח וביאור זה הוא בתוספתא כמו שבארנו בס"ד והראב"ד האריך ג"כ בזה ולדבריו ראשי שורות וכו' ג"כ דבר אחד הוא דרק בשורה ראשונה יש עומר שכנגדו מוכיח ע"ש ובמשנה דיחיד שהתחיל מסכים דביחיד אין שכחה רק אם דילג ולא בראש ולא בסוף ע"ש):

ט ודע דהירושלמי אחר שהביא התוספתא דעומר שכנגדו מוכיח כמו שבארנו אומר הירושלמי עימר מזרח ומערב ושכחו מהו שיעשה שכחה כלומר דהתוספתא אומרת דכשעימר צפון ודרום ושכח אחד אינו שכחה מפני שדעתו לערמה בשורה שמן מזרח למערב כמ"ש ולזה שואל איך הדין אם עימר אח"כ שורה ממזרח למערב ושכחה גם עתה

מי אמרינן דעתה הוי וודאי שכחה או דילמא כיון דבפעם ראשון כששכחה היתה ראויה להצטרף לשורה שממזרח למערב ואינה שכחה גם אח"כ לא תיעשה שכחה ופשיט לה דהוי שכחה ע"ש והרמב"ם לא הזכיר זה:

**י** עוד איתא שם עימר את הראשון ואת השני ואת השלישי ושכח את הרביעי אית תנא תני אם נטל את החמישי ה"ז שכחה אית תנא תני אם שהה ליטול את החמישי ה"ז שכחה אמר ר' בון בר חייא מאן דאמר נוטל את החמישי כשיש שם ששי מאן דאמר אם שהה ליטול את החמישי כשאין שם ששי עכ"ל כלומר דאם יש ששה עמרים אז לא הוי רביעי שכחה אלא דוקא כשנטל את החמישי והוה על הרביעי בלא תשוב אבל כל זמן שלא נטלו אע"פ שעומד אצלו וכבר עבר מהרביעי מ"מ אין בו משום בל תשוב דאמרינן דהשלישי הוא סוף שורה ויעשה שורה אחרת ויתחיל מהששי ויטול הששי והחמישי והרביעי אבל כשאין כאן רק חמשה עמרים ופחות מג' לא הוי שורה לפיכך אע"פ שעדיין לא נטל את החמישי הוי הרביעי שכחה כיון שעבר מעליו ועומד אצל החמישי והיה לו פנאי ליטלו ואע"פ שלא נטלו הוה על הרביעי בבל תשוב:

**יא** וכ"כ הרמב"ם בפ"ה דין ו' וז"ל הנוטל עומר ראשון ושני ושלישי ושכח הרביעי אם היה שם ששי אין הרביעי שכחה עד שיטול החמישי ואם היו חמשה בלבד משישהה כדי ליטול החמישי הרי הרביעי שכחה עכ"ל ולא ביאר הטעם דפשוט הוא כמ"ש וכוונתו ג"כ כשעבר מהרביעי ועמד אצל החמישי ושהה כדי נטילה דאם עומד עדיין אצל הרביעי אפילו שהה הרבה פשיטא שאינו שכחה ולא הוצרך לבאר זה דפשוט הוא:

**יב** עוד אמרינן שם בירושלמי היה עומר אחד גדול עימר צד החצון בצד הפנימי נדון בשורה עימר צד הפנימי בצד החצון מהו שידון כשורה עימר צד העליון בצד התחתון נדון בשורה עימר צד התחתון בצד העליון מהו שידון כשורה עכ"ל ונשאר בתיקו וה"פ לענין מה שנתבאר בעומר שכנגדו מוכיח דלא הוי שכחה משום שהניחו כשיעמור מזרח ומערב ולזה שואל אם היה זה העומר גדול ומחציתו עימר ומחציתו לא עימר אם ג"כ נדון בשורה של מזרח ומערב ולא הוי שכחה והנה בעימר צדו החצון שהוא לצד השדה והפנימי הוא לצד העומרין של מזרח ומערב פשיטא דלא הוי שכחה וכן אם עימר מחצה העליון והניח התחתון שהולך ביחד עם עומרי מזרח ומערב אמנם אם עימר צד הפנימי מה שלצד העומרין ועתה הוא מופלג קצת מעומרי מזרח ומערב וכן כשעימר מחצה התחתון והניח העליון ותמכו ביתידות מהו שידונו כשורה וכיון דהוי ספיקא דדינא יד בעל השדה על העליונה או אפשר דהוי כספק לקט דשייך לעניים ועמ"ש בסי' י' סעי' ד' והרמב"ם ז"ל לא הביא זה כלל:

יג ודע דבמשנה שנינו זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה ושאינו בבל תשוב אינו שכחה וידוע דבש"ס אומר בכ"מ זה הכלל לאתויי מאי ולכן כתבו רבותינו בעלי התוס' (ב"מ י"א א) דזה הכלל לאתויי קרן זוית עכ"ל ופירשו המפרשים דאפילו מלפניו דאינו שכחה מ"מ בקרן זוית הוי שכחה (מהרש"א ומהר"ם שי"ף):

## סימן יב

### יש שהאינו שכוח מציל את השכוח ובו ט"ו סעיפים

א תנן בפ"ו (מ"ח) הקמה מצלת את העומר ואת הקמה העומר אינו מציל לא את העומר ולא את הקמה איזה היא קמה שהיא מצלת את העומר כל שאינו שכחה אפילו קלח אחד עכ"ל המשנה וה"פ אם שכח עומר והיה בצדו קמה שאינה שכוחה מצלת גם על העומר השכוח דכתיב כי תקצור ושכחת עומר דווקא עומר שסביבותיו קציר ולא עומר שסביבותיו קמה (ירושלמי):

ב וכן אם שכח קמה ויש בצידה קמה שאינה שכוחה וראשי השבלים מחוברים זל"ז מצלת האינה שכוחה על השכוחה דכיון דמרבינן שכחת קמה מהך קרא דבשדה כמ"ש בסי' ט' סעי' ד' ובשדה כתיב בהך קרא ממילא דחד דינא אית להו אבל עומר שאינו שכוח אינו מציל לא עומר השכוח ולא קמה השכוחה ולמה לא דרשינן ג"כ עומר שסביבותיו קציר ולא עומר שסביבותיו עומרין דלא דמי דקמה המחוברת לא קרינן בה בשדה אבל עומרין התלושין הרי תחתיהם שדה (שם):

ג הקמה שהצילה את העומר כמו שנתבאר אם אח"כ שכח גם הקמה מסתפק בירושלמי (שם ובפ"ה ה"י) אם העומר שנצולה מן הקמה אם מצלת אח"כ את הקמה ולא איפשטא ונראה דשייך לעניים כדין ספק לקט אבל העומר הניצול מקודם שייך לבעל השדה (כנלע"ד) והרמב"ם לא הזכיר זה:

ד הקמה המצלת את העומר זהו דווקא כששניהן מין אחד חטין או שעורין וכיוצא בזה אבל מין על שאינו מינו אינו מציל וכן דווקא כששניהם של בעה"ב אחד אבל אם הקמה של אחר והעומר של אחר אינו מציל וכן קמה וקמה הדין כן דהא דדרשינן עומר שסביבותיו קציר ולא שסביבותיו קמה בעינן דומיא דקציר שהוא מין העומר ובעה"ב אחד ולא מין אחר ולא בעה"ב אחר:

ה כבר נתבאר בסי' י' דעומר שיש בו סאתים אינו שכחה דכתיב ושכחת עומר ולא גדיש ובאילן נתבאר שם בסעי' ז' דדעת הרמב"ם דגם בסאתים יש לו שכחה ושם בארנו טעמו של דבר אמנם באילן יש ענין אחר דלא הוי שכחה אף אם שכחו והיינו דאם אילן זה ששכחו הוי אילן חשוב וידוע ומסויימת בין האילנות מפני שעושה פירות הרבה יותר

משארי אילנות או שהיה זית ונוטף שמן הרבה או אפילו שבעצם שוה לשארי אילנות רק שעומד במקום מסויים כגון שעומד בצד הגת או בצד הפרצה בכל אלו אפילו אין בו סאתים לא הוי שכחה וזהו ששנינו במשנה ריש פ"ז כל זית שיש לו שם בשדה וכו' אין לו שכחה מטעם שיתבאר בס"ד:

ו וז"ל הרמב"ם בפ"ה דין כ"ב השוכח אילן בין האילנות אפילו היה בו כמה סאין פירות וכו' יש לו שכחה וכו' בד"א באילן שאינו ידוע ומפורסם במקום כגון שהיה עומד בצד הגת או בצד הפרצה או במעשיו כגון שהיה עושה זיתים הרבה או בשמו כגון שהיה לו שם ידוע כגון זית הנטועה בין הזיתים שהוא נוטף שמן הרבה או השפכני או הביישני (שכן קורין אותו) אבל אם היה בו אחד משלשה דברים אלו אינו שכחה שנאמר ושכחת עומר בשדה עומר שאתה שוכחו לעולם ואין אתה יודע בו אלא אם תשוב ותראהו יצא זו שאתה זוכרו לאחר זמן ואע"פ שלא תפגע בו מפני שהוא ידוע ומפורסם עכ"ל וזהו בירושלמי ע"ש. ודע דבמשנה שם אומר כל זית שיש לו שם בשדה אפילו כזית הנטופה בשעתו כלומר אפילו אינו נוטף הרבה שמן בכל שנה אלא לפרקים מ"מ אין לו שכחה כיון שיש לו שם והרמב"ם לא הוצרך להזכיר הך דבשעתו כיון דבשם תליא מילתא וכיון שיש לו שם יהיה מה שיהיה הרי הוא מוצל משכחה אמנם באמת נראה דהרמב"ם בכוונה השמיט זה דהנה בירושלמי אומר מפורש דכיון דהוא עושה רוב השנים הרי הוא כמסויים ע"ש משמע להדיא דבעינן רוב שנים דווקא ובמשנה צ"ל דה"פ אפילו כזית הנטופה בשעתו כלומר אפילו אם שנה זו אינו נוטף כיון דבשעתו נוטף ברוב השנים הוי שכחה (וכ"כ הר"ש):

ז ואפילו אם אצל שארי בני אדם אינו מסויים אלא הבעה"ב מחזיקו לאילן מסויים ג"כ אין לו שכחה שהרי יזכור עליו וכן לענין המקום דכשם דהעומדת אצל גת או פירצה הוי מסויימת כמ"ש כמו כן אם עומדת אצל דקל של תמרים שהיא חשובה נקרא ג"כ מקום מסויים (ירושלמי) דדקל הוא חשוב כדכתיב צדיק כתמר יפרח אבל אצל שארי אילנות גבוהים אפילו כארז הלבנון אינו מועיל דבעינן אילן העושה פירות ובאילני פירות הוי רק דקל דבר מסויים ואע"ג דגם חרוב ושקמה גבוהים מ"מ אינם נאים כדקל (כנ"ל):

ח עוד אמרינן בירושלמי (שם) היו שניהן נטופות זה מסיים את זה וכ"כ הרמב"ם ולא אבין הלא נטופה א"צ לסיים דהיא בעצמה מסויימת כמו שנתבאר ונ"ל בשנדקדק למה לא אמר זה מסיים את זה וזה מסיים את זה אלא דה"פ דכבר נתבאר דבעינן שתהא מסויימת ברוב השנים ולזה אמר דאם אחת נוטפת ברוב השנים ואחת במיעוט השנים זה שברוב השנים מסיים את זה שבמיעוט השנים אבל אם גם במיעוט אינה נוטפת אין

הנטופה מסיימת אותה ועוד אמרו שם דאם כל שדהו נטופות ושכח אחד או שנים יש להם שכחה דכיון דכולן נטופות אין זו מסויימת לא אצלו ולא אצל אחרים דרק כלליות השדה מסויימת אבל לא אחת או שתים מהן:

**ט** וכתב הרמב"ם שם בד"א שלא התחיל באילן זה המפורסם אבל אם התחיל בו ושכח מקצתו ה"ז שכחה ואע"פ שהוא מפורסם והוא שיהיה הנשאר בו פחות מסאתים אבל סאתים אינו שכחה אא"כ שכח כל האילן כמו שבארנו עכ"ל כלומר דהא דעתו דבאילן לא מהני סאתים כמ"ש וזהו כשהולך על שם האילן אבל כשהתחיל בו ועתה הולך על שם הפירות הדר דינא כפירות תלושין דסאתים לא הוי שכחה וכמ"ש בסי' י' סעי' ז' ע"ש:

**י** ודע דלשון המשנה כן הוא זית שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו אפילו כזית הנטופה בשעתו ושכחו יש לו שכחה עכ"ל ונראה דמפרש דהך בד"א אריש הפרק קאי כלומר בד"א דזית נטופה יש לו שכחה כשלא התחיל אבל התחיל יש שכחה ואם יש בו סאתים אינו שכחה ועל זה אמר מקודם זית שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה כלומר זית נטופה והתחיל ויש סאתים אין לו שכחה אבל שאינה נטופה וכ"ש שאר אילנות או נטיפה ולא התחיל אפילו בסאתים יש שכחה ואינה נטופה ושאר אילנות אפילו התחיל ויש סאתים הוי שכחה והכי מבואר בתוספתא (פ"ג הל' י"ד) וז"ל כל זית וכו' נטופה ושכחו אינו שכחה בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו ושכחו ה"ז שכחה עד שיהא בו סאתים עכ"ל התוספתא (וכן מוכרח בירושלמי דעל המשנה דיש סאתים אומר לא על הדא איתאמרית אלא על הקדמייתא כל זית שיש לו שם וכו' הא אם יש סאתים אינו שכחה עכ"ל וקשה הא בלא"ה אין לו שכחה אלא אהתחיל בה קאי ודו"ק):

**יא** אבל הראב"ד השיג עליו ולא ביאר טעמו ונראה שהלך בדרך רבינו שמשון שפי' המשנה באופן אחר והיינו שכל זית שלא התחיל ללקט בין נטופה בין אינו נטופה אם יש סאתים אינו שכחה ואם התחיל ללקט בין נטופה בין אינו נטופה בין יש בו סאתים בין אין בו סאתים יש שכחה וההפרש בין נטופה לאינו נטופה הוא באין בו סאתים ולא התחיל בו דנטופה לא הוי שכחה ואינו נטופה יש שכחה (ומפרש המשנה כפשטה והתוספתא חולקת ולא ידעתי לפרש הירושלמי לפירושם):

**יב** כתב הרמב"ם זית העומד באמצע השורות לבדו ושלש רוחות של זיתים מקיפות אותו בשלש רוחותיו אע"פ שאין בכל שורה מהם אלא שני זיתים שכח את האמצעי אינו שכחה שהרי השורות הסתירוהו עכ"ל וזהו ביאור על משנה דפ"ז זית שנמצא עומד בין שלש שורות של שני מלבנים ע"ש וי"א דכיסוי של השורות לאו כלום הוא אלא א"כ כל

שורה רחוקה מחבירתה שיעור שני מלבנים שהם ששה טפחים ודמי לשדה שעומריה מעורבבין דלא הוי שכחה (הר"ש) כמ"ש בסי' ט' סעי' י"ח דמפני העירבוב שכחן וה"נ כן הוא דמפני גודל השטח והיא עומדת באמצע שכחה וי"א דזהו כמסויים (פי' חדש) ויש מי שפי' שיש מיני זיתים העשוים כמלבנים שנופן חלוק לשני מלבנים והם כשני אילנות (שם), ודע דבתוספתא תניא על זה בד"א שהוא מכירו אבל אם אינו מכירו מרדף אחריו אפילו עד מאה עכ"ל ולא הביא הרמב"ם זה ואולי מפני שבירושלמי הביאו זה ותלו לה במחלוקת ע"ש:

**יג** ולכאורה לפי הטעמים שנתבארו שייך דין זה בכל האילנות דבמה נשתנה זית בענין זה אך הרמב"ם כתב ולמה אמרו זית בלבד מפני שהיה חשוב בא"י באותו הזמן עכ"ל ולפ"ז בכל אילן חשוב במדינה כן הוא אבל הראב"ד השיגו דבירושלמי לא אסרו כן אליבא דת"ק וע"ק לי דהא בירושלמי אמרינן דהחשיבות לא היתה בזיתים רק בזמן אנדריינוס שהחריב כל הזיתים ע"ש ואולי ס"ל להרמב"ם דלענין דין זה הוי תמיד זית חשוב אבל בירושלמי מתבאר הטעם מפני שדרך הזיתים להבחן ולכן אין להם שכחה בכה"ג אבל לא בשאר אילנות (והכי איתא שם אמר ר"י בזית נודיין וכו' אמר ר' יוסי וכו' אלא אפילו שאר כל הזיתים מכיון שדרכו ליבחן כנודיין וכו' ושל נודיין היא שם מקום ופי' הפ"מ דחוק ע"ש ולפ"ז הוה הענין מפני החשיבות כמ"ש הרמב"ם אך אינו חשוב כזית הנטופה דגם בעצמו לא הוי שכחה אא"כ עומד בין ג' מלבנים דאז הוא חשוב אך זהו דלא כהרמב"ם והר"ש בטעם דין זה אלא כיש מי שפירש שכתבנו בסעי' הקודם ולרבותינו צ"ל דטעם חשיבות בלבד אינו מספיק ודו"ק):

**יד** תנן בספ"ז איזו היא שכחה בעריס כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה וברגליות משיעבור הימנה כלומר רגליות מקרי גפנים העומדים על הארץ ועריס מקרי כשהגפנים מודלים על כלונסות ועצים בגובה ולכן בעריס הוה שכחה גם קודם שיעבור מכנגדה כגון שבעמדו על הארץ אינו יכול ליטלה וירד ממקום שעמד על הארץ הוי שכחה אבל ברגליות עד שיעבור הימנה ויראה לי ממה שנתבאר בסי' י"א סעי' י' דגם כשיעבור הימנה אינה שכחה עד שיהא לו שהות ליטול הסמוך לה ע"ש:

**טו** ובתוספתא ספ"ג תניא איזהו שכחה בעריסין גדולים כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה בעריסין קטנים כשיעבור הימנו בדלית ובדקל משירד ממנו ושאר כל האילן משיפנה וילך לו בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל אם התחיל בו ושכחו אין שכחה עד שיבצור את כל סביביו עכ"ל וכן העתיק הרמב"ם שם ולכאורה תמוה דאדרבא הא בהתחיל בו כתבנו בסעי' ט' לענין זית הנטופה דהוי יותר שכחה מאם לא התחיל בו

ובאמת י"א דגירסא משובשת היא וצ"ל להיפך בד"א בזמן שהתחיל בו אבל אם לא התחיל וכו' (הר"ש) ולדעת הרמב"ם נלע"ד דה"פ דזה שאמרנו דמשיפנה וילך לו הוי שכחה זהו כשלא התחיל אבל התחיל בו אמרינן דהליכתו אינו שכחה דאיך ישכחנו במה שכרגע עסק ולכן בעינן שיעבור הימנו ויבצור אחרים שסביב אילן זה דבזה ניכר ששכחו ואין זה ענין כלל להתחיל ולא התחיל דזית נטופה (ויש ראיה לזה מחמשית וששית שנתבאר בסי' י"א סעי' י"א ע"ש ודו"ק) (עתוי"ט ספ"ז שנתקשה בדברי הרע"ב דכל גפן חשיב אומן ואסור לשוב מאומן לאומן ופי' דזהו שורה והקשה דבפ"ו מבואר דא"צ מאומן לאומן ע"ש ותמיהני דהתם בתבואה שכיר מקרי אומן שורה של עמרים אבל בגפנים כל גפן מקרי שורה מפני שיש בה ענפים ודליות הרבה וכשיעבור מהגפן הוי שכחה ולא ירדתי לסוף דעתו ע"ש ודו"ק):

## סימן יג

### דיני פרט ועוללות ובו כ"ח סעיפים

**א** כבר נתבאר בסי' א' דבכרם יש ד' מתנות לעניים פרט ועוללות שכחה ופאה ופרט הוא במקום לקט בתבואה ונתוסף בה עוללות וזה מפורש בתורה בפ' קדושים וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט וגו' והא דכתיב בפ' תצא כי תבצור כרמך לא תעולל אחריך זהו בשכחה כמ"ש שם ואם לא נתנן לעניים בשעת בצירה נותנן אח"כ ואם איבדן או אכלן לוקה ולא מהני תשלומין כמו שבארנו שם בפאה ובשארי מתנות עניים ע"ש (ופרט הוא הגרגר הנופל כמו שתרגם אונקלס ובתרא דכרמך ונ"ל דפרט הוא כמו פרד דאותיות דטלנ"ת מתחלפים שנפרד מן האשכול ואין לו דומה במקרא ומזה הוא לשון פרט וכלל דפרט הוא מה שנפרד מהכלל ובקורקו כתב לשון פרס ודוחק):

**ב** איזהו פרט זהו גרגיר אחד או שני גרגרים הנפרטים מן האשכול בשעת הבצירה וכמו דבלקט שני שבלים לקט ג' אינם לקט כמ"ש בסי' ח' משום דכתיב לעני ולגר כמו כן בפרט ג' גרגרים אינם פרט כשנפלו בבת אחת ושייכים לבעה"ב וכמו דבלקט בעינן שיפלו מידו או ממגלו דרך קצירה לא ע"י סיבה כמ"ש שם ה"נ בפרט כן הוא והיינו אם היה בוצר וכרת את האשכול והוסבך בעליו ונפל לארץ ונפרט אינו פרט וכן כל כיוצא בזה כגון שהכהו קוץ ונפל לארץ דכל שלא מעצם הבצירה אינו פרט ולמדנו זה מלקט של תבואה כמו שבארנו שם דנפקא לן מקרא (ובמשניות החדשים בפי' מלאכת שלמה כתב בשם הר"ש שיריל"ו דילפינן דכאן כתיב פרט ועוללות בחד קרא ובתצא כתיב כי תבצור כרמך לא תעולל וגו' מה עוללות בשעת בצירה אף פרט כן למעוטי אם נפרט מחמת דבר אחר):

ג וכתב הרמב"ם בפ"ד דין ט"ז היה בוצר ומשליך לארץ כשמפנה האשכולות אפילו חצי אשכול הנמצא שם הרי הוא פרט עכ"ל ויש שם גירסא שמוסיף לומר וכן אשכול שלם שנפרט שם הרי הוא פרט עכ"ל וצריך ביאור, והנה בירושלמי (פ"ו הל' ד') במשנה דשכחה אומר ר"א בשם ר' חייא רבה חצי אשכול פרט תני ר' חייא חצי אשכול או אשכול שלם פרט ופריך והתנן שני גרגרים פרט ומתרץ ר' אמי בקוצר ומניח תחת הגפן עכ"ל ונלע"ד דה"פ דוודאי בשעת בצירה משום עצם דין פרט אינו אלא בשני גרגרים ולא בשלשה וכ"ש חצי אשכול ואשכול שלם אבל כשקצרן והניחן תחת הגפן ושכחן אפילו חצי אשכול או אשכול שלם הוי כפרט כלומר מפני דין שכחה שהרי גם בכרם יש שכחה ולכן אסמכיה לדין שכחה וקורא לזה פרט כלומר כפרט והרמב"ם פסק כר' חייא דאפילו אשכול שלם הוי כפרט אבל האמת הוא שכחה וכמו דבתבואה יש שכחה במחובר כמו קמה ושכחה בתלוש בעומרים כמו כן בגפנים שכחה במחובר ששכח גפן במחובר ושכחה בתלוש ששכח אשכולות ונ"ל דכשם שג' עומרין לא הוי שכחה כמו כן ג' אשכולות (כנלע"ד):

ד איזהו עוללות שנינו במשנה (פ"ו מ"ד) כל שאין לה לא כתף ולא נטף ויתבאר בסעי' הבא מהו כתף ונטף וז"ל הרמב"ם שם איזהו עוללות זה אשכול הקטן שאינו מעובה כאשכול שאין לו כתף ואין ענביו נוטפות זו על זו אלא מפוזרות יש לה כתף ואין לה נטף יש לה נטף ואין לה כתף הרי היא של בעל הכרם ואם ספק לעניים עכ"ל דאע"ג דכל ספק בממון אוקמא בחזקת בעלים במתנות עניים שאני דכתיב עני ורש הצדיקו צדק משלך ותן לו כמ"ש גבי לקט בסי' ח' סעי' י"א ע"ש:

ה איזהו כתף דהנה השרביט האמצעי של האשכול מחוברים בו אשכולות קטנות הרבה וכשהן שוכבים זה על זה כמשא שעל כתפו של אדם הוא נקרא כתף אבל כשהן מחוברין לשרביט אחד לכאן ואחד לכאן אין כאן כתף ונטף הן הגרגרים של העגבים המחוברים בסוף השרביט שרגילים להיות תלויות שם ענבים הרבה ועל שענביו נוטפות למטה נקרא נטף ועוללות מקרי שאין להן כתף ונטף והן כעוללים לפני הגדולים וספק מקרי כשהאשכולות הקטנות התלויות בשרביט נראות כמו שוכבות זו על זו ואין שוכבות יפה דהוה ספק אם מקרי כתף אם לאו (הרע"ב וכן נראה מהר"ש ופי' זה מסכים כפי התוספתא והירושלמי פ"ז ה"ג ע"ש):

ו והרמב"ם שם כתב איזהו כתף פסיגין המחוברין בשדרה (זהו שרביט האמצעי) זו על גב זו נטף ענבים המחוברות בשדרה ויורדות והוא שיהא כל הענבים שבעוללות נוגעין בפס ידו וכו' עכ"ל וזהו בירושלמי שם וה"פ דעוללות לא הוה אא"כ הענבים אינם

מלאים הרבה זה בתוך זה באופן שכל הענבים כשיניחם על פס ידו לא יגעו כולם בידו דרק החצונות יגעו ולא הפנימיות אבל כשאינם רק היקף אחד חצון הרי כולם יגעו בפס ידו (והראב"ד השיג עליו ממאי דמקשה שם מעשה ששקלו עוללות שבע ליטרין ואיך יכנוסו בפס היד ומתרץ שאם נתנם על גבי טבלא שכולם יגעו בטבלא ע"ש אינה השגה כלל דהכוונה אחת היא שיהו רק חצוניות אלא אם גדול בכמותו לא יגעו בטבלא דבידו לא יכנוסו אבל ברוב ענבים שבזמנינו אינו כן ולכן נקיט הרמב"ם כפי הלשון הקודם ועמ"ש בכ"מ ובמה"פ והכל אחד וכמ"ש ודו"ק):

**ז** שנינו במשנה שם המניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר ה"ז גוזל את העניים כלומר דכשיעשה כן לא יפול הפרט ואמרו על זה בירושלמי הדא אמרה פרט בנשירתו קדש כלומר דשייך לעניים קודם שנפלו על הארץ דאל"כ למה לא יניח הכלכלה תחתיו (רא"ש) ואע"ג דהעני אינו זוכה עד שיגיע לידו כמ"ש בס"ס ג' מ"מ שייכים לכלליות העניים רק כל עני בפרטיות אינו זוכה כל זמן שלא הגיע לידו וזהו ממש הדין שכתבנו בלקט בס"ס ח' שבנשירת רובו נעשה לקט וגם כאן הכוונה בנשירת רובו כמו בשם ע"ש היטב:

**ח** יש מי שמסתפק כיון דפרט ועוללות אינו נוהג רק בכרם ולא בשארי אילנות וכרם לא הוי רק בחמשה גפנים כמבואר בפ"ד דכלאים אם נוהג גם בגפן יחידית דלא נקרא כרם (תוס' אנ"ש) ולי אין ספק בזה והרי גם בכלאים כתיב לא תזרע כרמך כלאים ואטו אין דין כלאים בגפן יחידית רק דשיעור יניקה לא הוי כמו בכרם כמבואר שם וה"נ כן הוא והתורה שדיברה בכרם הכוונה מין כרם כלומר גפנים והרי כמה דברים שמבטלין שם כרם כמו כרם שחרב ואין בו ללקט עשר גפנים לבית סאה כמבואר שם פ"ה וכיוצא בזה האם נאמר דאין בהם כלאים ופרט ועוללות ואין שום ספק בזה אך מטעם אחר יש לפטור ויתבאר בסעי' ט"ז:

**ט** זמורה שהיה בה אשכול ובהיחור של הזמורה והיא נקראת בלשון המשנה ארכובה יש בה עוללות אם נקרצת עם האשכול ביחד הרי היא של בעל הכרם דהזמורה מצילתה כמו שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה בסי' ח' סעי' ו' ע"ש ואם לאו הרי היא לעניים (ופירושו דנקרצת עם האשכול ג"כ הכוונה שיכול לתופסן שניהם בידו ולקורצן):

**י** כרם שכולו עוללות הרי הוא לעניים שנאמר וכרמך לא תעולל אפילו כל הכרם עוללות וכן גרגר יחידי כגון אשכול שאין לו אשכולות קטנות שוכבות זו על זו אלא הגרגרים מחוברים בשרביט עצמו (רע"ב פ"ז מ"ד) שייך לעניים ואין פרט ועוללות אלא בכרם בלבד:

יא ואין בעל הכרם חייב לבצור העוללות וליתנן לעניים אלא העניים בוצרין אותן לעצמן ואין העניים זוכין ליקח פרט ועוללות עד שיתחיל בעל הכרם לבצור כרמו שנאמר וכי תבצור כרמך לא תעולל וכמה יבצר ויהיו זוכין בהן ב' אשכולות שהן עושין רביע כלומר שיהא מהן יין רביעית הלוג (ירושלמי פ"ז ה"ו):

יב שנינו במשנה (פ"ז מ"ה) המדל בגפנים כשם שהוא מדל בתוך שלו כמו כן מדל בשל עניים כלומר כשהגפנים תכופים זה אחר זה עוקר מבנתים להרויחו ויגדולו בטוב ולכן אף כשיש בהם עוללות מותר ליטלן ג"כ דהעניים הם כשותפיו וכשם שהשותף מדל גם בחלק שותפו כמו כן מדל בשל עניים והם שלו שהרי ע"י זה ישתבח גם חלקם אבל המוכר לחבירו עשרה אשכולות בעודם מחוברים אסור ליגע בהן (ירושלמי) ולא ידעתי למה השמיטה הרמב"ם:

יג המקדיש כרמו עד שלא נודעו העוללות אין העוללות לעניים ואם משנודעו העוללות הם לעניים ויתנו שכר גידוליו להקדש כלומר מה שמשביחין משם ואילך בעת שיונקים משדה הקדש ושנינו בתוספתא (ספ"נ) עכו"ם שמכר כרמו לישראל לבצור חייב בעוללות וישראל שמכר כרמו לעכו"ם לבצור פטור מן העוללות עכ"ל דקודם הבצירה אין לעניים זכות בהן כמ"ש וישראל ועכו"ם שהיו שותפים בכרם חלקו של ישראל חייב ושל עכו"ם פטור כן פסק הרמב"ם שם והוא נגד הש"ס בחולין (קל"ה א) אך כבר בארנו טעמו של הרמב"ם ז"ל לעיל בסי' ד' סעי' י"א ע"ש:

יד תניא בתוספתא (ספ"ג) בן לוי שנתנו לו ענבים והיו בהן עוללות אין חושש שמא של עניים הן עכ"ל ובירושלמי (פ"ז ה"ג) מביאה בלשון אחר בן לוי שנתמנה לו מעשר טבל ומצא בתוכו עוללות ה"ז עושה אותן תרומת מעשר במקום אחר ע"ש והכוונה אחת היא ופריך עלה ועוללות לאו של עני הן ומתרץ אני אומר הנקרצות עם האשכולות עכ"ל ולכאורה ה"פ דלכן אינו חושש משום דאמרינן שהעוללות הן הנקרצות עם האשכולות דשייך לבעל הכרם כמו שנתבאר בסעי' ט' וכן תפס הראב"ד בהשגות ספ"ד ע"ש וצ"ל דהא דתלינן לקולא משום דכיון דהבעה"ב נתנם ללוי בוודאי אינו חשוד שיגזול את העניים:

טו אבל הרמב"ם שם כתב בן לוי שנתנו לו מעשר טבל ומצא בו עוללות נותנן לעני ואם נקרצת עם האשכול יש לו לעשות תרומת מעשר על מקום אחר עכ"ל ונראה שמפרש דהירושלמי מתרץ דהתוספתא מיירי כשרואין שנקרצות עם האשכולות אבל בלא"ה צריך ליתנם לעניים וקמ"ל דלא גזרינן נקרצות אטו אין נקרצות (כ"מ) וטעמו דספק הוי לעניים כמ"ש כמה פעמים:

**טז** תניא בתוספתא (פ"א הל' י"ג) היו לו ארבע וחמש גפנים בוצרן ומכניסן לתוך ביתו פטור מן הפרט ומן השכחה ומן הפאה וחייב בעוללות ואם שייר נותן מן המשואר על מה ששייר עכ"ל ביאור הדברים דכבר ביארנו בס"ס ד' דכמו דבמעשר באכילת עראי ליכא חיוב מעשר כמו כן בלקט שכחה ופאה ולא חייבה תורה אלא בקבע ולכן הכרם קביעותו להביאו לגת ולעשות ממנו יין אבל אם היו לו גפנים אחדים ומכניסן לתוך ביתו לאכול הענבים מקרי עראי ואפשר אפילו אם עושה מהם יין בביתו מקרי עראי ועוד יתבאר בזה אבל בעוללות חייב משום דהעוללות ניכרות בפ"ע בעודן במחובר שהם של עניים ולא שייך בהם פטור עראי דרק כשהתחיל לבצור הרי העוללות של העניים (כנלע"ד לפרש):

**יז** ובירושלמי (פ"ג ה"ב) מביא תוספתא זו ובלשון אחר וז"ל היה לו חמש גפנים והוא בוצרן ומכניסן לתוך ביתו פטור מן הפרט ומן הערלה ומן הרבעי וחייב בעוללות ומסיק שם דמיירי בין כשנגמר ובין כשלא נגמר בישולם אם אוכלן ענבים פטור אפילו לא שייר כלל ואם עושה מהם יין אינו פטור אלא כששייר מעט ומן השיור יתן כל זה כפי שיעור השיור והטעם נ"ל דכשעושה מהם יין נראה קצת כקביעות ולכן אם לא שייר חייב בכולן ולפ"ז התוספתא שאמרה ואם שייר דמבואר דברצונו תלוי מיירי כשרוצה לאכול ענבים:

**יח** וזהו דעת הרמב"ם שכתב בספ"ד מי שהיו לו חמש גפנים ובצרן לתוך ביתו אם לאוכלן ענבים פטור מן הפרט ומן השכחה ומן הרבעי (ויש גורסין ומן הפאה) וחייב בעוללות ואם בצרן לעשות יין חייב בכל אא"כ שייר מקצתן עכ"ל וזהו כמ"ש והראב"ד השיג עליו וז"ל לא כן הסוגיא אלא חייב בכל אע"פ ששייר עכ"ל ולפנינו בירושלמי מפורש כהרמב"ם ונראה שגירסא אחרת היתה לו להראב"ד (ועכ"מ ומל"מ ובשם הר"י קורקס כתבו כמ"ש ולענין הפטורים נראה עיקר כגירסת התוספתא פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה וכצ"ל בירושלמי וכן בהרמב"ם כנלע"ד):

**יט** כתב הרמב"ם בספ"ה המפקיר את כרמו והשכים בבוקר וזכה בו לעצמו ובצרו חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה שהרי שדך וכרמך אני קורא בו מפני שהיה שלו והרי הוא שלו אבל אם זכה מן ההפקר בשדה של אחרים ה"ז פטור מן הכל ובין כך ובין כך פטור מן המעשרות כמו שיתבאר עכ"ל ואין טעמו שכתב מפני שהיה שלו מספיק דמה בכך שהיה שלו ובגמ' (ס"פ הזרוע) מבואר משום דבכל אלו כתיב תעזוב יתירא בלקט ופאה כתיב חד תעזוב בקדושים וחד בפרשת שור או כשב ופרט חד בקדושים וחד בתצא ושכחה חד בשכחת אילן וחד בשכחת כרם (רש"י) ולכן אתי לרבות אפילו בכה"ג ותימא על הרמב"ם שלא ביאר כן ואפשר שזה כוונתו וקיצר בדבריו:

כ ודע דלפי מה שנתבאר בנדרים (מ"ג ב) מתקנת חכמים דהזוכה מהפקירו בתוך ג' ימים בטל ההפקר וחייב גם במעשרות וכבר בארנו זה בח"מ סי' רע"ג אך על הש"ס לא קשה דזהו ברייתא ולפי דין התורה אבל על הרמב"ם קשה דאיך פסק דפטור מן המעשרות והלא לפי התקנה חייב במעשרות אך מזה ראיה ברורה למה שבארנו שם בח"מ סעי' י"א דהרמב"ם יש לו שיטה אחרת בכל זה ולדידיה ליכא הך דינא כלל שיתבטל ההפקר ע"ש אמנם לשארי רבותינו כל דין זה מיותר לגמרי מהטעם שבארנו (ובנדרים שם מביא הש"ס ברייתא זו ויש ליישבה לשני השיטות ע"ש ודו"ק):

כא כתב הרמב"ם בפ"א דין י' נאמר במתנות עניים לעני ולגר תעזוב אותם כל זמן שהעניים תובעין אותן פסקו העניים לבקש ולחזר עליהם הרי הנשאר מהם מותר לכל אדם שאין גופו קדוש כתרומות ואינו חייב ליתן להם דמיהן שלא נאמר בהן ונתן לעניים אלא תעזוב אותם ואינו מצווה לעזוב אותן לחיה ולעופות אלא לעניים והרי אין עניים עכ"ל. ודע דבדבריו אלה יש לתרץ מה שתמהנו בס"ס א' על מה שאין נוהגין אצלינו בעלי שדות בלקט שכחה ופאה והרי מדרבנן נוהג גם בח"ל כמ"ש שם ולדברי הרמב"ם ניחא דאצלינו כיון שרוב ישראל אין עוסקין עתה בעבודת האדמה ואך מיעוטא דמיעוטא ממילא דהעניים נתייאשו מזה והטוש"ע יו"ד סי' של"ב כתב דהעכו"ם יטלום:

כב שנו חכמים במשנה (ריש פ"ח) מאימתי כל אדם מותרים בלקט משילכו הנמושות והם זקנים ההולכים על משענתם וכיון שהם הלכו להם שוב אין מדרך שיבואו עניים עוד וי"א לקוטי בתר לקוטי שמאחר שילכו בשדה לוקטים אחר לוקטים או הזקנים האלו שמאחרין ללכת כבר נתייאשו העניים מאותה שדה והנמצא בה אח"כ הוי הפקר בין לעניים בין לעשירים והא דנקיט לקט ה"ה בשכחה ופאה אלא דאורחא דמילתא דפאה ושכחה נוטלין בפעם אחת כולו משא"כ לקט שהוא נושר אחת אחת נמשך הרבה זמן (עתוי"ט):

כג בפרט ועוללות מותרים משילכו העניים בכרם ויבואו כלומר שלקטו וחזרו ובאו פעם שנייה דהשתא מסחא דעתייהו דעניים (רש"י תענית ו' א) ולא תנינן בכאן נמושות דמפני שהדבר חביב באין גם הזקנים מיד (ירושלמי) ובזיתים ההיתר משתרד רביעה שנייה וזהו המטר השני שזמנו בכ"ג במרחשון (תענית שם) ועד אותו זמן נגמר לקיטת כל הזיתים וגם כאן לא שנינו נמושות דמפני שזמן צינה הוא בלא"ה אין הולכין אלא הבחורים (ירושלמי) הבריאים ולא זקנים ולא הולכים שניים והרמב"ם שם כתב דרביעה שנייה היא מר"ח כסלו וצ"ע לפי סוגית הש"ס בתענית שם ובפ"י מנדרים כתב בעצמו כ"ג מ"ח ע"ש ונראה דכאן כתב בשנה אפילה כלומר מאוחר וס"ל להרמב"ם דכ"ג מ"ח

זהו בשנה ממוצעת והחמיר בכאן בשביל תקנת עניים (כ"מ) דמי יכול לידע אם השנה הוא מאוחר אם לאו והולכין בספיקו להחמיר כדין ספק לקט:

כד וכתב הרמב"ם אבל צבורי זיתים ששכחן תחת האילן ה"ז מותר בהן משיפסקו העניים מלחזר אחריה עכ"ל כלומר דזה שקבעו הזמן לזיתים משתרד רביעה שנייה זהו להזיתים שבראש האילן המחוברים אבל התלושים המונחים של שכחה תחת האילן ומוכנים ליטול ולא נטלו וודאי נתייאשו מהם כמו בתבואה משילכו הנמושות (שם):

כה עוד כתב מתנות עניים שבשדה שאין העניים מקפידין עליהן הרי הן של בעל השדה ואע"פ שעדיין לא פסקו העניים מלחזר על מתנותיהן עכ"ל וזהו מירושלמי שם ונראה דה"פ שאנו רואים בחוש שאין מקפידין עליהן וראיה שעברו כמה פעמים דרך עליהן ולא נטלום דממילא הוי כהפקר והכל מותרים בזה ולא אמרינן דילמא יבואו עניים אחרים ויקפידו דמסתמא כשאלו אינם מקפידין גם אחרים לא יקפידו:

כו לענין אילן של זיתים שנינו (בפ"ו משנה ב') דכל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו ויש בירושלמי שני פירושים על זה וז"ל פתר לה תרין פתרין כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו קודם לכן אע"פ שאין לו תחתיו יש לו בראשו פתר חורן כל זמן שיש לו תחתיו יש לו בראשו וכו' עכ"ל ונלע"ד דה"פ דהפתר הראשון הוא דאעני קאי דהנה הסאה היא תחתיו דאילן כמו בתבואה שבשדות ושכחה הוא ע"פ רוב בראשו ולכן כל זמן שיש לו פאה תחתיו יש לו שכחה בראשו אבל כשגמרו ליטול הפאה שתחתיו אין להם ליטול שכחת גם בראשו וזהו הכל כשהתחילו ליטול הפאה אבל קודם לכן כלומר קודם שהניח הבעה"ב פאה דאז אין עדיין להעניים ליטול פאה מ"מ יש לו להעני שכחה בראשו והפתר חורן דאבעה"ב קאי וה"פ כל זמן שיש להבעה"ב תחתיו והיינו שלא הניח עדיין פאה יש לו להבעה"ב בראשו גם השכחה דהתחתון מציל על העליון כמו הקמה שמצלת על העומר (וזה שבירושלמי אח"כ הוי לר"מ):

כז ומפרשי המשניות (ר"ש ורע"ב) פירשו סתם דאבעה"ב קאי דכל זמן שיש לו זיתים תחתיו אף ששכח בראשו אין זה שכחה שהתחתון מצילתו אבל כשאין לו זיתים תחתיו ושכח בראשו יש לו שכחה וסתמו דבריהם איך ומה אבל הרמב"ם מפרש דאעני קאי וז"ל בפ"א דין י"ב כל זמן שיש לעני ליטול שכחה תחת הזיתים המונחות בארץ תחת האילנות נוטל ואע"פ שכבר הותר כל אדם בשכחה שבראש האילן וכל זמן שיש לו ליטול שכחה שבראש האילן נוטל ואע"פ שעדיין אין לו שכחה תחתיו עכ"ל ונראה שחילק הלשון שבמשנה דשני דברים הם ואינו מובן כלל וניכר שגירסא אחרת היתה לו בירושלמי (עכ"מ ומה"פ שנדחקו ואין טעם ע"ש) והראב"ד פי' להיפך דאם הבעה"ב

שכח תחתיו הוה שכחה גם בראשו ואם לקט כל מה שתחתיו לא הוה שכחה בראשו כלל אף כששכחן לפי שהיה טרוד בלקיטת תחתיו שכח מה שבראשו ואין זה שכחה ע"ש וגם זה קשה להבין וצ"ע:

כח וכבר נתבאר דכל מתנות אלו אין בהן טובת הנאה לבעלים והעניים באין ונוטלין ממנו בע"כ דהתורה זיכתה להם ואפילו בעל השדה עני מוציאין מידו ואלו המתנות אין בהם שום קדושה ויכול למוכרן אפילו לעכו"ם ולהאכילן לכל הבעלי חיים דאין קדושה רק בתרומות ומעשרות ומעשר שני וחלה וביכורים ועמ"ש בסי' הבא סעי' ה':

## סימן יד

### דיני מעשר עני ובו י"ח סעיפים

א עוד מתנה אחת זיכתה תורה לעניים בזרע הארץ והוא נקרא מעשר עני וזהו בשנה שלישית ובשנה ששית של שמיטה והיינו דשנה ראשונה ושנייה אחר שהפרישו תרומה גדולה מפרישין מעשר ראשון ומעשר שני וכן ברביעית וחמישית ובשלישית ובששית מפרישין תחת מעשר שני מעשר עני ומניין למדנו זה דכתיב מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך והנחת בשעריך ובא הלוי וגו' והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו וכן בפ' תבא כתיב כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתת ללוי לגר ליתום ולאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו הרי דבג' שנים נגמרו כל המעשרות ומה שנשארו מן המעשרות מחוייב לבער וליתנם לכל מי ששייך המעשרות ועל זה שנינו בפ"ה דמע"ש דעיו"ט של פסח בשנה הרביעית היה הביעור ע"ש ושם כתיב מעשר עני לגר ליתום ולאלמנה הרי למדנו שיש מעשר עני:

ב ומנין למדנו שמעשר ראשון הוא בכל השנים ומעשר שני בשתי השנים ומעשר עני בג' דהנה על מעשר ראשון כתיב בפ' קרח ואל הלוים תדבר וגו' כי תקחו מאת בנ"י את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם הקישו הכתוב לנחלה מה נחלה אין לה הפסק אף מעשר ראשון אין לו הפסק (ר"ה י"ב ב) הרי דנוהג בכל השנים ובקרא דכי תכלה כתיב בשנה השלישית שנת המעשר דמשמע שאין בה אלא מעשר אחד והיינו מעשר ראשון אבל מעשר שני תבטל אז ומעשר עני מפורש שם לגר ליתום ולאלמנה כמ"ש הרי דבשלישית נוהג מעשר ראשון ומעשר עני וזהו שנאמר שם ללוי לגר וגו' כלומר ללוי המעשר ראשון ולגר המעשר עני ואין לשאול דא"כ איך אומר שנת המעשר והא אכתי יש שני מעשרות דזה אינה שאלה דהכוונה ממה שנהג עד הנה מעשר אחד כלומר דמע"ש שבשני השנים הקודמים יתבטל (ועוד דכתיב עשר תעשר וגו' שנה שנה

ופשטא דקרא שבכל שנה יש שני מעשרות והגם שהרבה דרשות יש בזה בספרי וגמ' מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו):

ג ובשנת השמיטה אף שנתבטלו כל המעשרות דבשמיטה כל הפירות הפקר והפקר פטור מן המעשרות מ"מ תקנו שבמדינות הסמוכות לא"י כמו מצרים ועמון ומואב שיפרשו מעשר עני בשביעית כדי שיסמוכו עליהם עניים בשביעית כמו ששנינו בפ"ד דמס' ידים ע"ש ופשוט הוא דמכל המינים שמפרישין מעשר ראשון ומע"ש מפרישין מהן מעשר עני וכל הפטורים ממעשר ראשון ומע"ש פטורין ממעשר עני:

ד ודע כי יש שני מיני מעשר עני האחד המתחלק תוך הבית והאחד המתחלק תוך הגרנות ויש נ"מ בהם לדינא כמו שיתבאר ומניין למדנו זה דרשינן בספרי כתוב אחד אומר מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך והנחת בשעריך אלמא דצריך להניחו בגורן ובאין עניים ונוטלין וכתוב אחד אומר כי תכלה לעשר וגו' ונתת ללוי לגר וגו' אלמא דבתוך הבית מחלקו הא כיצד עד הפסח שהוא זמן גשמים ואם יניחנו בחוץ יפסד מכניסו לביתו ומחלקו מכאן ואילך שהם ימי הקיץ מניחו בגרנות והעניים באים ונוטלין (תוס' חולין קל"א. ורא"ש ור"ן בנדרים פ"ד: וע' במפרש שם שכתב כגון שנאנס או לא היו עניים ע"ש ואם כי בוודאי כן הוא אך מי הכריחו לזה וגם ממ"ש בסעי' ו' אינו כן):

ה ויש ביניהם הפרש כמ"ש הרמב"ם בפ"ו ממתנות עניים דין י' וז"ל מעשר עני המתחלק בגורן אין בו טובת הנאה לבעלים אלא העניים באים ונוטלין על כרחו ואפילו עני שבישראל מוציאין אותו מידו אבל המתחלק בבית יש בו טובת הנאה לבעלים ונותנו לכל עני שירצה עכ"ל והטעם פשוט דבמתחלק בבית כתיב ונתת כמו בתרומות ומעשרות וכיון דהתורה תלתה בנתינתו ממילא דטובת הנאה שלו כבתרומות ומעשרות אבל בגורן דכתיב והנחת בשעריך והעניים נוטלין אין לו טובת הנאה כיון דלא תלתה בנתינתו וזהו גם טעם לקט שכחה ופאה ופרט ועוללות שאין לו בהם טובת הנאה כמ"ש בסי' ב' סעי' י"ג ובס"ס הקודם משום דבהם ג"כ לא כתיב לשון נתינה אלא עזיבה או לשון אחר ולא נתינה:

ו יראה לי דדווקא במה שהתורה צותה לו להביאו לבית כמו עד הפסח אבל בקיץ כשלא היו עניים או נאנס והוכרח להכניסו לבית אין לו בו טובת הנאה אלא כשיבואו עניים יטלו ככל דיני מעשר עני המתחלק בגורן כיון דעיקרו של מעשר זה הוא מהגורן ולמה ירויח הבעה"ב מזה:

ז עוד יש נ"מ דהמתחלק בגורן צריך ליתן כדי שבעו כמו שיתבאר והמתחלק בבית נותן כמה שירצה וז"ל הרמב"ם שם דין ז' בעל השדה שעברו עליו עניים והיה לו שם מעשר עני נותן לכל עני שיעבור עליו מן המעשר כדי שובעו שנאמר ואכלת בשעריך ושבעו עכ"ל ונותן לאו דווקא אלא כלומר שיניחנו ליטול כל כך ויותר לא יניחנו דאל"כ יטול אחד הכל ואין זה דומה ללקט שכחה ופאה דהעניים יודעים הזמן ורובן באים משא"כ במעשר עני דאין הזמן ידוע בהכרח לראות שלא יארע שאחד לא יטול כלל ואחד יטול הרבה (כנלע"ד):

ח ואח"כ בדין י"ב כתב בד"א שאינו נותן לעני אלא כדי שבעו בשדה אבל אם היה המעשר בבית מחלקו לכל העניים אפילו כזית כזית שאינו מצווה ליתן כדי שובעו אלא בשדה שהרי אינו מוצא שם ליקח שנאמר ואכלו בשעריך ושבעו באו איש ואשה לבית נותנין תחלה לאשה ופוטרין אותה ואח"כ לאיש עכ"ל ודווקא בבית אבל בגורן אין חולקין לאשה כלל דגנאי לאשה להיות בגורן מפני חשש יחוד (כ"מ ביבמות ק'. ע"ש וצ"ע דהא גם בקרא דגורן כתיב ולאלמנה וצ"ל דזהו מדרבנן ואולי בזה יש לבאר דברי רש"י שם שכתב מעשר עני אינו מתחלק אלא בתוך הבית עכ"ל והוא נגד הספרי וש"ס נדרים שם אלא כוונתו על אשה ודע שמ"ש הרמב"ם שהרי אינו מוצא לוקח טעמא דקרא קאמר ודו"ק):

ט כמה הוא כדי שבעו בחטים לא יפחות מחצי קב בשעורים קב וכן כוסמין וגרוגרות כן כתב הרמב"ם שם אבל במשנה דפאה פ"ח שנינו קב וחצי כוסמין ודבילה והם תאנים אחר שדרסום בעיגול ונמכרים במשקל לא יפחות ממשקל כ"ה סלעים ויין חצי לוג שמן רביעית אורז רובע הקב ירק ליטרא והוא משקל ל"ה דינר חרובין ג' קבין אגוזים עשרה אפרסקין חמשה רמונים שנים אתרוג אחד ושאר כל הפירות לא יפחות מכדי שימכרם ויקח בהן מזון שתי סעודות ואם לא היה לו רק דבר מועט והעניים מרובין ואינו מגיע לכל אחד כפי השיעורין שבארנו נותן לפניהם מה שיש לו והן מחלקין ביניהן ונראה דה"ה אם מבקשין אותו שיחלק להם יכול לחלקן:

י כתבו רבותינו בעלי התוס' בחולין (קל"א. ד"ה יש) דדבר שיש בו טובת הנאה לבעלים אפילו בא עני ולקחו מוציאין מידו ודבר שאין בו טובת הנאה לבעלים לקחו אין מוציאין מידו ומיהו אם לא לקחו ובא עני ושאלו ממנו אם ירצה לא יתן לו דקרי ליה לעיל ממון שאין לו תובעין ואם היה צריך ליתנו לתובעו הוה ממון שיש לו תובעין עכ"ל ולפ"ז במעשר עני המתחלק בגורן כשבא עני לבקש ממנו יכול לומר לא אתן לך אלא לאחר והא דכתיב ובא הלוי וגו' והיתום וגו' ואכלו היינו שיטלו מעצמם וזה ששנינו אין פוחתין

לעני בגורן דמשמע שהבעה"ב נותן להם זהו כשרצו בזה העניים והבעה"ב ולפ"ז יראה לי דהמעשר עני שבגורן צריך להיות בשדה דומיא דלקט שכחה ופאה וזה שאמרו בגורן היינו בגורן פתוח או שהגורן הוא בשדה עצמו ולא בבנין הסגור כגרנות שלנו דאל"כ איך יקח העני בעצמו אחרי שהבעה"ב אינו מחוייב ליתן לו דווקא ואפשר דמותר לסוגרו אך כשיבואו עניים שרצונו ליתן להם יפתח והם באים ונוטלין וכן נראה עיקר דאל"כ לקתה מדת הדין דמי שהוא אלם יקח הרבה והחלש לא יטול כלום אלא צריכים הבעלים להשגיח על זה וכשיטול העני שיעורו יכול לעכב עליו שלא יטול עוד יותר (כנלע"ד):

**יא** ודע שבמשנה שם שנינו דמדה זו אמורה בכהנים ובלוים ובישראלים ופירשו (הרמב"ם והרע"ב) דכל מי שמחלק מעשר עני בגורן בין כהן לוי ובין ישראל לא יפחתו מליתן לכל עני כמדה זו שנתבאר בחטים חצי קב ובשעורים קב וכו' ואינו מובן מאי קמ"ל וצ"ל דקמ"ל דאע"ג דבקרא דמעשר עני כתיב לוי ג"כ כדכתיב ובא הלוי והגר וגו' והייתי אומר דהוא בעצמו מלוקחי מעשר עני וכ"ש כהן וכיון שכן לא יתן לאחרים ואף כשיתן לא יתן כשיעור שנתבאר קמ"ל דאינו כן דהא גם העני כשיש לו שדה מחוייב ליתן מעשר עני כמ"ש בסעי' ה' ובאמת הך לוי דכתיב מיירי בלוי עני ולא מפני שהוא לוי אלא מפני עניותו (וכ"מ מרש"י ר"ה י"ב: ד"ה או) והיינו כשהוא עני דע"פ רוב הם עניים כיון שלא נטלו חלק בארץ (רש"י שם) ועוד דהייתי אומר כיון שיש להלוי מעשר ראשון לא ניחנו ליטול גם מעשר עני והשמיענו התורה דאם הוא עני יכול ליטול כשאר עניים:

**יב** ויש מרבותינו שפי' מדה זו אמורה בכהנים וכו' כלומר בין כשהמקבל הוא כהן או לוי או ישראל (הר"ש) וקמ"ל דלא תימא כיון דכהן יש לו תרומה ולוי מעשר רשאין לפחות להם מהשיעור שנתבאר קמ"ל דלא (תוי"ט) ויש מרבותינו שפי' דלאו כולהו אמעשר עני קאי אלא דה"פ מדה זו אמורה בין בכהנים בתרומה בין בלוים במעשר בין בישראלים במעשר עני (רא"ש) כלומר דגם נתינת תרומה ומעשר הוי כשיעור זה אבל לא אשתמיט בש"ס בשום מקום לומר כן ועוד דבמעשר עני כתיב ושבעו אבל בתרומה ומעשר הא לא כתיב ושבעו ואולי דכוונתו דמדרבנן תקנו כן וצ"ע והרמב"ם לא הזכיר זה כיון דלפירושו בהנותנים מיירי ממילא כיון שסתם הכל בכלל (ערש"י עירובין כ"ט. ולהרא"ש יש ליישב דבריו ודו"ק):

**יג** עוד שנינו במשנה שם היה מציל נוטל מחצה ונותן מחצה ובפי' המשניות פי' הרמב"ם דאמעשר עני שבבית קאי דבזה יש לו רשות לבלי ליתן עתה כל המעשר לעניים שבאו ויכול ליטול מחצה להצניע בשביל קרוביו וליתן להם מחצה וכן מסתבר דעל מעשר עני שבגורן כיון שאין לו טובת הנאה איך יכול להצניע בשביל קרוביו אבל בחבורו שם

כתב היה לו מעשר בגורן ורצה ליתנו לעני קרובו או מיודעו יש להפריש מחצה ליתנו לו והחצי מחלקו לכל עני שיעבור כשיעור שאמרנו עכ"ל (והתוי"ט כתב דבפירושו יש טעות הדפוס ויותר נכון לומר להיפך מטעם שכתבנו וכ"מ להדיא בתוספתא פ"ד):

**יד** אמנם כדברי הרמב"ם בחיבורו כתבו גם מפרשי המשניות וצ"ל אע"ג דאין לו בזה טובת הנאה מ"מ כשאין רצונו ליתן לעניים אלו אלא לאחרים הרשות בידו וכמ"ש בסעי' י'. ודע דבירושלמי איתא על משנה זו ר' יונה פתר מתניתן ביותר מכשיעור וכו' ר' חזקיה פתר מתניתן בכשיעור וכו' ונלע"ד דר"י מפרש לה במעשר עני שבגורן ולכן אם אין יתר מכשיעור אינו יכול להציל ור"ח מפרש לה במעשר עני שבבית ולכן אפילו בכשיעור יכול להציל והרמב"ם לא הזכיר מזה מאומה וצ"ע:

**טו** דבר פשוט הוא דלקט שכחה ופאה ופרט ועוללות ומעשר עני מותרים גם הקרובים ליקח וק"ו הוא דהא בצדקה הקרובים קודמים כמ"ש ביו"ד בסי' רנ"א וא"כ באלו נהי דאינם קודמים משום דהתורה זיכתה לכל העניים בשוה מיהו לא גריעי מהם וזהו שכתב הרמב"ם שם אב ובנו איש וקרובו שני אחין שני שותפין שהיה אחד מהן עני נותן לו האחר מעשר עני שלו עכ"ל ותמיהני דבירושלמי דפאה (פ"ה הל' ד') מבואר להדיא דאינו רשאי להאכיל לאביו מעשר עני אא"כ הוא ג"כ עני דהכי איתא שם אב ובנו וכו' ונותנין זל"ז מעשר עני אמר ר"י תבא מארה למי שנותן לאביו מעשר עני אמרו מניין שאם היו שניהם עניים כלומר מניין לו לפרנסו אם לא יתן לו מעשר עני אבל כשהבן עשיר מודים לר"י שאין לו לפרנסו ממ"ע וכפי' זה מוכח להדיא בתוספתא פ"ד ע"ש וצ"ע (עמה"פ):

**טז** שני עניים שקבלו שדה באריסות זה מפריש מעשר עני מחלקו ונותנו לחבירו וכן חבירו מפריש מחלקו ונותן לו אבל כל אחד בשלו אסור דהוי כבעלים וכן המקבל שדה לקצור אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני וכן פרט ועוללות בכרם אימתי בזמן שקבל ממנו ליקח חלק בכל השדה לשליש ולרביע כאריס אבל אם א"ל בעל השדה שליש ממה שאתה קוצר שלך וכיוצא בזה והרי אין לו כלום עד אחר קצירה אבל בשעת קצירה הרי הוא עני לפיכך מותר בלקט שכחה ופאה ופרט ועוללות אבל לא במעשר עני שהפרשת מעשר עני הוא אחר הקצירה והרי זכה בחלקו שקצר והוי כבעלים על חלק זה ואסור לו ליטול מזה מעשר עני אבל משל בעלים מותר ויראה לי דהחוכר שדה מחבירו בכך וכך כורים לשנה יכול ליטול מכל השדה מעשר עני שהרי הוא כשכיר בעלמא וצריך ליתן לו כורים מתוקנים וכל החיובים הם על בעל השדה:

יז המוכר את שדהו קרקע ופירות והעני ה"ז מותר בלקט שכחה ופאה ומעשר עני שלה והלוקח אסור בהן אע"פ שעדיין לא נתן דמים ואפילו לוה המעות ולקחה ה"ז אסור במתנת עניים דאף שעדיין לא קנה כפי עיקר הדין וגם הוא עני שהמעות לוה מאחרים מ"מ שמו על השדה והוא כבעל השדה ואסור לו ליטול הימנה המתנות ודווקא כשמכר לו השדה עם הפירות אבל אם מכר לו אחת מהן שניהן אסורין דלזה אני קורא שדך ולזה אני קורא קצירך ושניהם כבעלים ואם עשה כן ונטל אחד מהן ה"ז גוזל את העניים (ירושלמי פ"ה דפאה הל' ה'):

יח מעשר עני אין מוציאין אותו מא"י לח"ל וכך שנינו בספרי שנאמר והנחת בשעריך ונאמר ואכלו בשעריך ע"ש כלומר שיאכלוה דווקא בא"י ואף שאין בה קדושה מ"מ צותה התורה לעשות כן ותניא בתוספתא דפאה (פ"ד הל' ט"ז) מעשר עני אין פורעין ממנו מלוה וחוב ואין משלמים ממנו את הגמולים (למי שגמל לו טובה דהוה כפריעת חוב) ואין פודין בו שבויים ואין עושין בו שושבינות (ב"ב קמ"ד: דהוי כתוב) ואין נותנין ממנו דבר לצדקה אבל משלחין ממנו דבר של גמילות חסדים וצריך להודיע (כדי שלא יוציאו לח"ל) ונותנין אותו לחבר עיר בטובה עכ"ל כלומר בטובת הנאה וכ"כ הרמב"ם ספ"ו וטעם כל אלו לפי שהתורה נתנה מעשר עני רק לצרכיו של עני דהא דכתיב ואכלו בשעריך לאו דווקא לאכילה דה"ה לשאר צרכיו אלא אורחא דמילתא נקיט קרא אבל לא לפרוע חובותיו אמנם מה שנותן בדרך גמילות חסד או לחבר עיר בטובה כיון שאינו מוכרח לזה הוי כצרכיו וע' ביו"ד ס"ס רנ"ג דגם מצדקה אין יכולין בעלי חובות להפרע: בס"ד סליק הל' לקט שכחה ופאה פרט ועוללות ומעשר עני.

## סימן טו

### כלליות דין שמיטה ואם בזמה"ז מן התורה ובו י' סעיפים

א מ"ע מן התורה בא"י להשמיט מעבודת הארץ אחת לשבע שנים כדכתיב בפ' משפטים ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה והשביעית תשמטנה ונטשתה וגו' ובסיני נאמרה מצוה זו בכלליותיה ובפרטיותיה כדכתיב בפ' בהר סיני (ת"כ) וכל התורה נאמרה כלליותיה ופרטיותיה מסיני (שם) וכמה גדולה מצוה זו ולהיפך כמה גדול עונשה שהרי בהתוכחה דבחוקותי פרטה התורה עונשה בפ"ע כדכתיב אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו' כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה וגו' ושנינו בת"כ שם אז תרצה הארץ אני אמרתי לכם שתהא זורעים שש ומשמטים לי אחת בשביל שתדעו שהארץ שלי היא ואתם לא עשיתם כן אלא עמדו וגלו ממנה והיא תשמט מאליה כל שמיטים

שהיא חייבת לי עכ"ל התורת כהנים. ועל עון השמיטה גלות בא לעולם (אבות פ"ה) ושמירת שביעית מביאה ברכה כדכתיב וצויתי את ברכתי לכם וגו':

ב מאימתי נתחייבו ישראל בשמיטין ויובלות לאחר י"ד שנה משנכנסו לא"י וכיבשו וחילקו כדתניא בת"כ כי תבואו יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל אל הארץ ארץ המיוחדת וכו' מניין אתה אומר כיבשו אבל לא חילקו חילקו למשפחות ולא חילקו לבתי אבות וכו' יכול יהו חייבים בשמיטה ת"ל שדך שיהא כל אחד ואחד מכיר את שדהו וכו' נמצאת אתה אומר כיון שעברו ישראל את הירדן נתחייבו בחלה ובערלה ובחדש וכו' לארבע עשרה שנה נתחייבו במעשרות התחילו מונים לשמיטה לעשרים ואחת עשו שמיטה לששים וארבע עשו יובל עכ"ל הת"כ:

ג ואם שביעית בזמה"ז בא"י מדאורייתא או מדרבנן יש בזה פלוגתא דרבוותא כמו שיתבאר ובירושלמי מצינו בכמה מקומות שהוא מדרבנן בפ"ב דדמאי סוף הלכה א' אומר קל הקילו בשביעית שהיא מדבריהם ואליבא דרבי הוא ע"ש ובספ"ט דשביעית אומר חלה דבר תורה שביעית מדר"ג וחביריו שהם התקינו לנהוג שביעית בזמה"ז ובירושלמי גיטין פ"ד הלכה ג' איתא חזר ר' יוסי ואמר וזה דבר השמיטה שמוט בשעה שהשמיטה נוהגת בארץ דבר תורה השמטת כספים נוהגת בין בארץ בין בח"ל דבר תורה בשעה שהשמיטה נוהגת בארץ מדבריהם השמטת כספים וכו' מדבריהם תמן אמרין אפילו כמ"ד מעשרות מדברי תורה מודה בשמיטה שהיא מדבריהם וזה דבר השמיטה שמוט רבי אומר שני שמיטין שמיטה ויובל בשעה שהיובל נוהג השמיטה נוהגת מדברי תורה פסקו היובלות נוהגת שמיטה מדבריהן ואימתי בטלו היובלות וכו' משגלו שבט ראובן וגד וכו' ע"ש:

ד והך דרבי מובא גם בש"ס שלנו בגיטין (ל"ו א) בלשון זה רבי אומר וכו' בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים בזמן שאתה משמט קרקע וכו' ופירש"י דסובר דשמיטה בזמה"ז דרבנן ורבינו תם בתוס' שם כתב דלאו אחרישה וזריעה קאי אלא על השמטת קרקע דיובל שהקרקע נשמטה מבעליו וחוזרת לבעלים הראשונים וכן מבואר מדברי הרמב"ם ריש פ"ט משמיטה שכתב אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג שיש שם שמיטת קרקע שהקרקע ישוב לבעליו אמרו חכמים בזמן שאתה משמיט קרקע אתה משמיט כספים וכו' עכ"ל (ובריייתא דירושלמי היא בריייתא אחרת ע"ש בתוס' שכתבו כן):

ה ומבואר מדברי הרמב"ם דשביעית בזמה"ז דאורייתא וכ"כ מפורש שם בפ"ד דין כ"ה אין שביעית נוהגת אלא בא"י לבד שנאמר כי תבואו אל הארץ ונוהגת בין בפני הבית

בין שלא בפני הבית עכ"ל ומדלא ביאר דבזמה"ז דרבנן כדרכו בכל מקום מבואר דמן התורה הוא ובהכרח הוא לפי פירושו דשמיטת קרקע איובל קאי וכ"כ הרמב"ם בס' המצות בעשין קל"ה וז"ל שצונו לשבות מעבודת הארץ בשנה שביעית וכו' ואין חובתה מן התורה אלא בארץ ישראל עכ"ל ובמצוה קל"ח כתב וז"ל שצונו לשוב הקרקעות וכו' ואינה נוהגת אלא בא"י ובזמן שהיובל נוהג עכ"ל ומקודם לא כתב כן הרי להדיא שנוהג בא"י בכל זמן:

**ו** ובתורת כהנים תניא מניין עשה שביעית אע"פ שאין היובל נוהג ת"ל וספרת לך וכו' ומניין עשה יובל אע"פ שאין שביעית ת"ל והיו לך שבע שבתות שנים דברי ר' יהודה וחכ"א שביעית נוהגת אע"פ שאין היובל נוהג ואין היובל נוהג אא"כ יש עמו שביעית עכ"ל הרי דבין לר"י ובין לרבנן שביעית נוהגת גם בלא יובל כדברי הרמב"ם ורש"י ז"ל כתב שם באמת דהוא מחלוקת כלומר דרבי סבר דשביעית בזמה"ז דרבנן ור"י וחכמים ס"ל דהוי דאורייתא ולהלכה לא הכריע רש"י ונראה דהלכה כרבים וכפסק הרמב"ם וכן משמע בערכין (ל"ב ב) שאמר מנו יובלות לקדש שמיטין ויובל אינו נוהג ושמיטה נוהגת ואמנם רש"י בעצמו דחי לה דמדרבנן היא ע"ש (ובסנהדרין כ"ו, כתבו רש"י ותוס' דשביעית דרבנן דבטלה קדושת הארץ):

**ז** אבל ר"ת ז"ל בתוס' ערכין שם כתב דהך דמנו יובלות לקדש שמיטין וודאי דמדאורייתא היא אך דאתיא כרבנן ור"י ולא כרבי ע"ש והתוס' שם דחו להיפך הך ראיה דת"כ דאין הכוונה שאין היובל נוהג אלא שלא קיימו מצות יובל אבל כשאין יובל נוהג מדינא גם שמיטה לא נהגה ולכאורה מוכרח כן דאל"כ איך קאמר עשה יובל אע"פ שאין שביעית והרי כשיובל נוהג פשיטא דשביעית נוהגת אלא וודאי דהכוונה שלא קיימו מצות שביעית וגם הסמ"ג בעשין (קמ"ז) פסק כרבי דשביעית בזמה"ז דרבנן וכתב שגם ר"ת פוסק כן (ודבריו בתוס' אינם אלא להוכיח דבבית שני נהגו ביובל כמבואר שם ומודה דכוונת הירושלמי היא על שביעית אך בהך דרבי בש"ס דילן פי' כהרמב"ם ומ"מ בתוס' לא משמע כהסמ"ג ודו"ק):

**ח** ויש להתפלא בדברי הרמב"ם בתרתי דאיך אפשר לומר דהך דרבי בשמיטת קרקע הכוונה על יובל ולא על חרישה וזריעה דשביעית הא בריש מ"ק אהא דתנן משקין בית השלחין במועד ובשביעית פריך הש"ס חרישה וזריעה בשביעית מי שרי ומתרץ אביי בשביעית בזמה"ז ורבי היא וזה דבר השמיטה שמוט בשתי שמיטות וכו' הרי להדיא דאשביעית קאי וקושיא זו קשה גם על ר"ת ז"ל אך מכותלי דבריו של ר"ת ניכר דאצלו כלולים ביחד חרישה וזריעה והשמטת כספים שהרי בעצמו הביא שם בתוס' הך דמ"ק

אבל על הרמב"ם עוד קשה דאחרי דבפ"ט פסק כרבי דשמיטת כספים בזמה"ז הוא מדרבנן ולכן מועיל פרוזבול כמ"ש שם בדין ט"ז וז"ל ואין הפרוזבול מועיל אלא בשמיטת כספים בזמה"ז שהוא מדברי סופרים וכו' עכ"ל וא"כ איך פסק דלא כרבי בשביעית בזמה"ז והרי בריש מ"ק מוכח להדיא דרבי גם אשביעית קאי (ומצאתי להמל"מ בפ"ג הל' כ"ה שעמד על זה ונשאר בקושיא ע"ש):

**ט** ונלע"ד ברור בטעמו של הרמב"ם ז"ל דוודאי רבי בתרתי מילי ס"ל דבזמה"ז דרבנן אמנם הכריח מהש"ס דבשמיטת כספים הלכתא כרבי וראיה מתקנת הפרוזבול ובעבודת קרקע בשביעית אין הלכה כמותו אלא כחכמים דת"כ דאמרי שביעית נוהגת אע"פ שאין יובל וראיה מהך דערכין דמנו יובלות לקדש שמיטין ומריש מ"ק שם דפריך זריעה וחרישה בשביעית מי שרי ומתרץ אביי דאתיא כרבי ורבא מתרץ דאתיא כחכמים רק תולדות לא אסר רחמנא ע"ש ואביי ורבא הלכה כרבא וכיון דלרבא סתמא דמשנה דמ"ק אתיא דלא כרבי לכן פסק כן ונאמר עוד דחכמים דת"כ לא פליגי ארבי רק בעבודת קרקע ולא בהשמטת כספים שהרי לא הזכירו זה כלל ולפ"ז דברי הרמב"ם מוכרחים מסוגית הש"ס שלנו ולכן אף שמהירושלמי בכ"מ משמע דפסק כרבי לא חש לה או אפשר דהירושלמי אליבא דרבי קאמר ולא להלכה (ומה שהשיג הראב"ד בפ"ט דלמה לא כתב בפרוזבול טעמא דרבא דהפקר ב"ד הפקר ע"ש תמוה דרבא לא אמר זה כלל אפרוזבול ואדרבא אעיקר תקנתא דהשמטת כספים ובזה וודאי כן הוא וכמ"ש הכ"מ ע"ש ומ"ש הכ"מ בספ"ד מפ"ט צ"ע דשם אכספים קאי):

**י** וראיתי שיש מתעקשים בדברי הרמב"ם לומר דכוונתו דבזמה"ז חרישה וזריעה בשביעית הוא דרבנן כרבי וזה שכתב דנוהגת בין בפני הבית בין שלא בפני הבית כוונתו מדרבנן אלא שקיצר בדבריו. והנה מלבד שהכרחנו שאינו כן עוד הלא דיבר מפורש ברפ"ג וז"ל עבודת הארץ בששית ל' יום סמוך לשביעית אסורה הלכה למשה מסיני וכו' ודבר זה הוא בזמן שבהמ"ק היה קיים הוא שנאסר מפי השמועה וכו' ובזמן שאין מקדש מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה כדין תורה עכ"ל והרי שפתיו ברור מללו דמן ר"ה גם אחר החורבן אסור מן התורה ואדרבא אני אומר דגם רש"י ור"ת שפירשו בדרבי על עבודת הארץ מ"מ להלכה יפסוקו כחכמים כיון דרבא מוקי לסתמא דמשנה דמ"ק כן ומי יכול לחלוק על זה לבד הכלל הגמור דהלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו והרמב"ן ז"ל כתב להדיא דהאידנא חרישה וזריעה בשביעית בא"י הוה מן התורה וכל הפוסקים שפסקו דשביעית בזמה"ז דרבנן כמ"ש בח"מ סי' ס"ז זהו הכל להשמטת כספים כמבואר שם ולא לשמיטת קרקע דהוי רק בא"י דהפוסקים לא דיברו בדברים הנוגעים רק לא"י

לבד ולכן כתבו זה בח"מ בדיני ממונות ורק הסמ"ג כתב דהלכה כרבי גם בשמיטת קרקע ולמד משמיטת כספים אשמיטת קרקע ע"ש אבל לדעת הרמב"ן וכן הוא דעת הרמב"ם אע"ג דרבי מיירי בתרווייהו מ"מ אין הלכה כמותו רק בכספים ולא בקרקע וכמו שהבאנו ראיות ברורות מהש"ס (ומה שהקילו בעוה"ר בעת הזאת בישובי אה"ק לעשות בשביעית ע"פ שטרי מכירה על היסוד שאין זה רק מדרבנן זהו עלבון תוה"ק ועלבון אה"ק להאריך פזורינו ככתוב בתוכחה ויד המכונים רק בשם ישראל באמצע כאשר כבר צווחו גדולי הדור על זה כמבואר בתשו' גיסי הגאון הצדיק מוולאזין בחיבורו משיב דבר בקונ' השמיטה ע"ש והוא רחום יכפר עון וכו'):

## סימן טז

### פרטי איסורי השמיטה ובו ט' סעיפים

א כבר נתבאר דאין שביעית נוהגת אלא בא"י ובה גופה יש חילוקי דינים כמו שיתבאר בסעי' ה' ובירושלמי פ"ק דערלה סוף הלכה ב' מסתפק באילן שנטעו בתוך הבית אם נוהג בה שביעית משום דכתיב ושבתה הארץ שבת לד' כלומר דעל כל מה שבארץ חל שביעית או דילמא כיון דכתיב שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור וזה אינו שדך וכרמך אלא בית ונשאר בספק והרמב"ם לא הביא דין זה ונ"ל בטעמו דכיון דבפ"ק דמסכת גיטין (דף ז' ב) מבואר לענין מעשר ושביעית דבעינן דווקא עציץ נקוב אבל כשאינו נקוב פטור ע"ש ממילא מוכח דבבית פטור משביעית ודין זה מבואר ברמב"ם בהל' תרומות פ"א הל' כ"ג ע"ש (והפ"מ כתב שם דמסתברא לחומרא ע"ש ולענ"ד אינו כן ודו"ק):

ב בתוספתא פ"ג דפאה תניא הנוטע כרם להקדש חייב בשביעית והטעם מפורש בירושלמי ספ"ז דפאה דכתיב ושבתה הארץ שבת לד' דבר שהוא לד' שביעית חלה עליו ואומר שם לאכלו אי אפשר שא"א להקדש לצאת בלא פדיון לפדותו ולאכלו א"א דנמצא כלוקח מדמי שביעית אלא הגזבר מחליפו ביד אחר כלומר שמחליף כרם זה על כרם אחר והאחר נכנס להקדש תחתיו וזה הכרם נשאר בקדושת שביעית ונוהגין בו כבכל פירות שביעית וברמב"ם לא נמצא דין זה כלל ולכן כל שדות הקדש אסור לזורען בשביעית וספיחיהן אסורין כשדות הדיוט:

ג ועכו"ם שקנה קרקע מישראל כתב הרמב"ם ספ"ד עכו"ם שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית פירותיה מותרין שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה והעכו"ם אינם מצווים על השביעית כדי שנגזור עליהם עכ"ל כלומר דהפירות שזרע העכו"ם הם היתר גמור ואפילו למאן דס"ל אין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מיד מעשר זהו כשהישראל הביאם לידי חיוב מעשר כגון שמרחן ישראל אבל כשמרחן עכו"ם פטור כמ"ש הרמב"ם

בפ"א מתרומות דין י"א ע"ש ובשביעית לא שייך זה וא"כ אין להפירות קדושת שביעית ואי משום דלא גריעי מספיחים שגדלו מעצמן ואסורים בזה אומר דהטעם שגזרו בספיחין הוא מפני עוברי עבירה ובעכו"ם ליכא עבירה שהרי לא הוזהר על השביעית ואע"ג דגם מן התורה אין לקוצרן או לבוצרן כדרך כל השנים כמו שיתבאר בסי' כ"א זהו בשדה דישראל כדכתיב את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך וגו' וזהו לא קצירך ולא נזירך אלא של עכו"ם ולפיכך אף פרי האילנות שמעצמן גדילין מ"מ כיון שאינם של ישראל מותרין:

ד יראה לי דישראל שקנה קרקע זרועה מעכו"ם בשביעית או שדה אילן אע"פ שכבר נגמרו מ"מ נוהג בה דין שביעית דאע"ג דגדלו בהיתר מ"מ כיון דבשעת קצירה היא של ישראל נוהג בה שביעית ולכאורה ממעשה דאלכסנדר מוקדן ר"פ חלק באנשי אפריקי ומצרים שבאו לריב עם ישראל לפני אלכסנדר ואומר הניחו שדותיהם כשהם זרועות וברחו ואותו שנה שביעית היתה כלומר וסמכו ישראל על תבואות שדות דמשמע דלא כדברינו דוודאי אם הכוונה על שדות א"י שפיר הוה ראיה גמורה אבל כפי הנראה לא על א"י קאי אלא שדותיהם במקום שגרו סביבות א"י וזה שאומר שסמכו עליהם בשביעית כלומר שהיה להם מה לאכול כיון דבא"י לא זרעו אמנם ראיתי מי שתפסו דאשדות א"י קאי (כ"מ בפ"ד וכ"כ בשם כופ"ר) ולפ"ז יש ראיה להיתר ויש לי ראיה לאיסור מהא דתנן בפ"ד חוכרין נירין מן העכו"ם בשביעית לזרען אחר שביעית ולישמעינן רבותא טפי שקונין שדות זרועות מן העכו"ם ולקוצרן בשביעית עצמה אלא וודאי דאסור. ועוד ראיה מהא דתנן התם מחזיקין ידי עכו"ם בשביעית ומפרש לה בירושלמי וכן בש"ס דילן ס"פ הנזקין דרק בדברים בעלמא ולא במעשה ע"ש ואם נאמר דמותר לקנות מהם שדות זרועות בשביעית ולקוצרם אין לך החזקה גדולה מזו מיהו זהו וודאי דאסור לקוצרן כדרך קצירה דלא גריעי מספיחין כיון שעתה הם של הישראל ואם מחוייב להפקירן כדין פירות שביעית ראיות ברורות ליכא דיש לדחות הראיות שהבאנו כמובן ומ"מ נלע"ד לאיסור (ומחלק שם אין ראיה כלל אפילו אם של א"י היו דבאמת הניחום הפקר וצ"ע על הכ"מ ועל בעל כופ"ר ע"ש ודו"ק):

ה ואפילו בא"י לא כל המקומות שוין בדיני שביעית כדתנן ריש פ"ו שלש ארצות לשביעית כל שהחזיקו עולי בבל מא"י ועד כזיב לא נאכל ולא נעבד כלומר לא נאכל אחר שביעית בלא ביעור ולא נעבד בשביעית (ר"ש ורע"ב) והרמב"ם בפירושו פי' לא נאכל אם עברו וזרעו בשביעית ע"ש ובחיבורו פ"ד דין כ"ו פי' דאספיחין קאי ע"ש ונ"ל

דלדינא כל הפירושים אמת וכל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד מן הנהר ומאמנה ולפנים נאכל ונעבד ובסי' כ"ז סעי' י"ג יתבאר בזה ע"ש:

ו וכתב הרמב"ם בפ"ד דין כ"ז סוריא אע"פ שאין שביעית נוהגת בה מן התורה גזרו עליה שתהיה אסורה בעבודה בשביעית כא"י כדי שלא יניחו א"י וילכו וישתקעו שם אבל עמון ומואב ומצרים ושנער אע"פ שהם חייבות במעשרות מדבריהם אין שביעית נוהגת בהן עכ"ל ומותר לזרוע לכתחלה שם אבל בסוריא אסור לזרוע ואפילו העבריינים שזרעו אסור לסייע להם במלאכת מחובר כמו קצירה בצירה ומסיקה ורק בתלוש מותר לסייע להם כדתנן בפ"ו עושין בתלוש בסוריא ולא במחובר דשין וזורין ודורכין ומעמרין אבל לא קוצרין וכו' והרמב"ם ביאר זה בפ"ח ובירושלמי שם נתנו טעם שהתירו בתלוש מפני שזהו ריוח מועט לא חששו שיניחו א"י משא"כ מלאכת מחובר יש בה ריוח גדול ולכן חששו כמ"ש:

ז עוד כתב דעבר הירדן שביעית נוהגת בה מדבריהם וספיחי סוריא ועבר הירדן מותרין באכילה לא יהיו ארצות אלו חמורין מא"י שהחזיקו בה עולי מצרים עכ"ל ומשמע דבעבר הירדן גם בתלוש אין מסייעין דחמירא מסוריא דעבר הירדן היה מכיבוש משה רבינו ולתרומות ומעשרות היא כא"י ממש ובאמת הדבר תמוה מנליה להרמב"ם דעבר הירדן חלוק מא"י לענין שביעית ולא כן משמע במשנה דשלש ארצות לשביעית ונלע"ד דטעמו לאו משום דעבר הירדן חלוק משאר א"י אלא משום דמעבר הירדן לא כבשו עולי בבל כלל וממילא דיש להם דין מקומות שהחזיקו עולי מצרים דאינו נעבד והספיחים מותרין כמו שנתבאר וה"נ כן הוא ולכן דקדק לומר לא יהיו ארצות אלו וכו' כלומר כיון דגם כאן לא כבשו עולי בבל פשיטא דלא עדיפא מא"י עצמה בכה"ג (ומתורץ השגת הראב"ד וטורח הכ"מ ע"ש):

ח תניא בתוספתא (פ"ד) עיירות הסמוכות לספר מושיבין עליהן שומר כדי שלא יפיצו העכו"ם ויבוזו פירות שביעית ע"ש וכן הוא ברמב"ם שם וזה שחששו בשביעית יותר מבשאר השנים לפי שבשארי שנים בעלי השדות שומרים בעצמם אבל בשביעית אסור השימור דצריכין להניח הפקר ולכן היו העכו"ם נופלים ובוזזין ולא היה לעניים מה לאכול והתקינו שב"ד יושיבו שומר ומ"מ אינו נקרא משומר שיהא אסור בשביעית כיון דלאו הבעלים שומרים אותו ובתוספתא שם קחשיב כמה עיירות שנהגו היתר ואסרום וכן להיפך ע"ש מפני שלא היו בקיאים בהגבולים ממש:

ט איתא בסנהדרין (כ"ו א) מכריז ר' ינאי פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא והיינו מס המלך ותימא וכי בשביל זה יעברו על איסור דאורייתא ופירש"י משום דשביעית בזמה"ז

דרבנן מפני שבטלה קדושת הארץ והראב"ד בפ"א פי' שזה הי' ממקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל והשביעית מדבריהם והקילו מפני האונס אבל הרמב"ם שם כתב משרבו האנסין וכו' התירו לזרוע בשביעית דברים שצריכים להם עבדי המלך בלבד וכן מי שכפאו אנס לעשות בשביעית בחנם ה"ז עושה עכ"ל ומפרש דלא התיר ר' ינאי לישראל עצמם בשבילם אלא בשביל האנסים בלבד והתורה לא אסרה אלא שלא יהנה מזה ואע"ג דהחרישה והזריעה עצמה הוי איסור באמת בירושלמי (פ"ד הל' ב') אומר הטעם דכיון דכפאום אין להם למסור א"ע למיתה כדקיי"ל דאין למסור א"ע למיתה רק על עכו"ם וגילוי עריות וש"ד ופריך דהא בשעת הגזירה מוסרין נפש על כל המצות ומתרץ דאין כוונתם להעביר על דת אלא להנאת עצמן ע"ש וזהו כוונת הרמב"ם דלכן אסור להישראל עצמם מפני שעל זה לא הכריחום כלל (ורש"י ז"ל שכתב שבטלה קדושת הארץ והרי אנן לא קיי"ל כן כמ"ש התוס' ביבמות פ"ב: ד"ה ירושה ע"ש וזהו גם דעת הרמב"ם בפ"א מה' תרומות אך כוונת רש"י דר' ינאי ס"ל כן והתוס' שם רמזו להירושלמי אך בלשון אחר ע"ש ודו"ק):

## סימן יז

### עוברי עבירה בשביעית מה דינם ובו ה' סעיפים

א הנוטע בשביעית יעקרו הנטיעות לא מיבעיא אם עשה במזיד אלא אפילו כשהיה שוגג כגון ששכח ששנת שביעית היא או שסבור שאין איסור בזה יעקרו הנטיעות דגזרינן שוגג אטו מזיד שאם אתה אומר דבשוגג מותר לקיים הנטיעות יעשה במזיד ויאמר שוגג הייתי ולמה החמירו בשביעית יותר משבת דקיי"ל המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל ולא גזרו אטו מזיד משום דשבת חמירא להו לאינשי לא חשדינן להו לאינשי שיעשו במזיד משא"כ שביעית קילא להו וחששו לזה וכך אמרו בגמ' (גיטין נ"ד א) ובירושלמי (פ"ב דתרומות) נחשדו ישראל על השביעית ולא נחשדו על השבתות. ודע דבגמ' שם מבואר להדיא דבמקום דחמירא להו שביעית לא גזרו שוגג אטו מזיד אבל הרמב"ם בפ"א דין י"ב לא הזכיר זה ואפשר דס"ל דהאידנא א"א לסמוך על זה:

ב פשוט הוא דלאו דווקא נוטע דה"ה זורע צריך לעקור הזרעים וגדולה מזו שנינו במשנה (פ"ד מ"ב) דמי שחרש שדהו בשביעית כדי שתהיה יפה לזריעה במוצאי שביעית או נרה והיא חרישה יפה ומתוקנת או שנתן בה זבל בשביעית כדי ליפותה למוצאי שביעית ה"ז לא תזרע במוצאי שביעית וקונסין אותו אלא תהא בורה במוצאי שביעית ואחר אותה שנה יזרענה ולא קנסוהו להשליך הזבל או לקלקל החרישה דדיו במה שלא יזרע בשנת

מוצאי שביעית משא"כ בנוטע וזורע בהכרח לעקרם דאל"כ הרי יגדלו הזרעים והפירות וע' בסי' כ"ג סעי' ט':

ג וקנסו לזה החורש ששום אדם לא ישכרנה ממנו בחכירה אלא תהא בורה בידו ורק אם מת יכול בנו לזורעה דלדידיה קנסו רבנן לבריה לא קנסו ויראה לי שיכול ליתנה לאחר שיזרענה כיון שאינו נהנה מזה שנותנה בחנם ואף שבוודאי האחר מחזיק לו טובה לא חיישינן בזה וראיה מהמשנה דשם שאסרוהו לחוכרה וזהו בשכר ואי ס"ד דגם בחנם אסור לישמעינן רבותא טפי אלא וודאי דמותר:

ד ולא קנסוהו אלא בשעשה איסור דאורייתא כחרישה ונטיעה וזריעה אבל אם לא עשה איסור תורה כגון שהעביר הקוצים משדהו בשביעית כדי לתקנה לזריעה למוצאי שביעית או שסקל ממנה האבנים כדי לתקנה אע"פ שאסור לעשות כן כמו שיתבאר מ"מ לא קנסו אותו בעד זה ויכול לזורעה לאחר שביעית מיד אפילו כשעשה זה במזיד ופשוט הוא דבמה שקנסוהו אין חילוק בין עשה ע"י עצמו או ע"י עכו"ם וכן במה שלא קנסוהו אין חילוק בזה כמובן:

ה וכן קנסו העושים סחורה בפירות שביעית דהתורה אסרתה דכתיב לאכלה ולא לסחורה כמו שיתבאר אך לא קנסוהו להפסידם לגמרי אלא שיאכלם בקדושת שביעית כפי הדינים שיתבארו (רמב"ם פ"ו הי"ג) ועוד יתבאר בזה בס"ד והעושה סחורה בפירות שביעית ה"ז פסול לעדות כמבואר בח"מ סי' ל"ד ע"ש:

## סימן יח

### דין תוספת שביעית ובו כ"ה סעיפים

א כתב הרמב"ם ריש פ"ג עבודת הארץ בשנה ששית שלשים יום סמוך לשביעית אסורה הלכה למשה מסיני מפני שהוא מתקנה לשביעית ודבר זה בזמן שבהמ"ק קיים הוא שנאסר מפי השמועה וגזרו חכמים שלא יהיו חורשין שדה אילן בזמן המקדש ערב שביעית אלא עד העצרת ושדה לבן (שדה תבואות) עד הפסח ובזמן שאין מקדש מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה כדין תורה עכ"ל:

ב ביאור דבריו אע"ג דבמשנה דפ"ק דשביעית דריש לתוספת שביעית מקרא דבחריש ובקציר תשבות ורק ר' ישמעאל חולק ומוקי לקרא על שבת בראשית ולכאורה יחיד ורבים הלכה כרבים וגם בברייתא ריש מ"ק פליגי ר"ע ור' ישמעאל בברייתא דר"ע דריש לתוספת שביעית מקרא כמו במשנה ור"י מוקי לה בשבת כמו במשנה ור"י ור"ע הלכה כר"ע ובקרא ליכא חילוק בין זמן המקדש לזמן החורבן מ"מ פסק הרמב"ם כר' ישמעאל משום דבמ"ק שם איתא דר"ג ובית דינו ביטלו התוספת שביעית בזמה"ז וכן הוא

בירושלמי ריש שביעית ובתוספתא שם ופריך הש"ס דבין לר"ע דמקרא ילפינן ובין לר"י דהיא הלכה למשה מסיני כדאמר שם היאך ביכולת ר"ג וב"ד לבטל ומתרץ רב אשי דר"ג וב"ד ס"ל כר' ישמעאל וס"ל דההלכתא נאמרה מפורש רק בזמן המקדש וחכמים הוסיפו בזמן המקדש גם מעצרת לשדה אילן ומפסח לשדה לבן ולכן אחר החורבן ביטלו ר"ג וב"ד ההוספה לגמרי דכיון דמהלכה למשה מסיני ליכא תוספת שביעית בזמן החורבן ממילא דגם תקנתא דחכמים דעד העצרת ודעד הפסח ג"כ בטל שהרי הם לא תקנו רק כשיש ל' יום תוספת מהלכה למשה מסיני דאז תקנו הוספתם אבל לאחר החורבן דבטל העיקר בטל התוספת וכיון דר"ג ובית דינו עשו מעשה כר' ישמעאל ורב אשי דהוא בתראה אומר כן ולכן פסק כן הרמב"ם בפשיטות (אך דק"ל דבר"ה ט'. אומר דר' ישמעאל דריש תוספת שבת ויו"ט ויוה"כ מקרא דועניתם ע"ש והא הרמב"ם לית ליה תוספת שבת ויו"ט ויוה"כ למלאכה כמ"ש המ"מ ספ"א משביתת עשור דהרמב"ם פוסק כר"ע ע"ש והרי בכאן פסק כר' ישמעאל והלח"מ שם לא נגע בקושיא זו ע"ש ונ"ל ברור דהרמב"ם דחה הך סוגיא דר"ה מהלכה וסוגיא דר"ה ס"ל כמאן דאית ליה תוספת לשבתות ויו"ט אבל אנן לא ס"ל כן דכן אמר ר' יוחנן בפשיטות במ"ק ד'. ע"ש וס"ל להרמב"ם כסוגיא זו דגם ר' ישמעאל אינו סובר תוספת ודו"ק):

ג ודע דתנן בפ"ב דשביעית (מ"ו) אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות מל' יום לפני ר"ה ואם נטע והבריך והרכיב יעקור ר' יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת לג' ימים שוב אינה קולטת ר' יוסי ור"ש אומרים שתי שבתות ואמרינן ביבמות (פ"ב א) דהלכה כר' יוסי ור"ש ובר"ה (י' ב) אמרינן דכל ימים אלו הם לבד השלשים יום שלפני ר"ה ולכן לר' יוסי ור"ש צריך מ"ד יום לפני ר"ה ופירשו רש"י ותוס' וכן הר"ש והרע"ב בפי' המשניות דאלו שלשים יום הם מתוספת שביעית וכן משמע כל הסוגיא שם ולפ"ז לאחר החורבן דבטלוהו לתוספת מותר לנטוע ולהבריך ולהרכיב שני שבועות לפני ר"ה דשביעית:

ד וא"כ יש לתמוה על הרמב"ם שכתב בספ"ג וז"ל אף בזמה"ז אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' יום קודם ר"ה של שביעית וסתם קליטה שתי שבתות ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו נמצאת אומר שהנוטע או המבריך או המרכיב ערב שביעית קודם ר"ה מ"ד יום יקיים פחות מכאן יעקור ואם לא עקר הפירות מותרין ואם מת קודם שיעקור מחייבין את היורש לעקור עכ"ל מנ"ל להרמב"ם זה הא בגמ' לא נזכר הך דמראית העין כלל:

ה ונראה שכתב זה ע"פ הירושלמי שאומר שם על משנה זו דאם לא עקר הפירות מותרים ואח"כ מביא ברייתא דנטע ומת צריך בנו לעקור ואומר שם דאתיא כמאן דאמר מפני החשד אבל מפני הביניי אב בנו בונה עכ"ל וה"פ דברייתא המטלת על בנו לעקרם והרי בשביעית לא קנסו בנו אחריו כמ"ש בסי' י"ז סעי' ג' זהו דס"ל הטעם מפני החשד שהרואה הנטיעה יאמר דנטע בשביעית ואין זה כבוד לאביו ולכן צריך לעקור אבל למ"ד מפני הבנין כלומר מפני עצם הנטיעה למה יקנוסו להבן הא האב בנה ולא הבן ופסק הרמב"ם מפני החשד ומ"מ קשה דהא וודאי למ"ד מפני הבנין לא שייך בזמה"ז וכיון שיש בירושלמי פלוגתא ובש"ס שלנו לא הוזכר חשד כלל איך פסק כמותו ואולי מפני שהברייתא סוברת כן מיהו עכ"פ לדעת רש"י ותוס' והר"ש והרע"ב מותר בזמה"ז ליטע שני שבועות לפני ר"ה דשביעית (והכ"מ לא העיר בזה כלל ע"ש):

ו ואין לשאול דכאן מבואר דזמן קליטה שני שבועות והא ביו"ד סי' רצ"ג לענין חדש נתבאר דזמן קליטה הוי רק ג' ימים וזהו ממהרא"י בעל תרומת הדשן ובאמת יש שם חולק בזה (נקה"כ שם) אמנם כבר ביארנו שם סעי' ט' בראיות ברורות שיש חילוק בין קליטה דאילנות שהוא עץ וקשה לקלוט לבין קליטת תבואה ע"ש ואין לפקפק בזה:

ז ויש לנו לבאר דיני תוספת שביעית בזמן המקדש דהרי כשיבנה בהמ"ק אי"ה יחזור התוספת למקומו והנה כבר נתבאר דתקנת חכמים היתה בשדה אילן עד עצרת ובשדה לבן עד הפסח וא"כ כמה הם שיעור האילנות שיתירו לחרוש הקרקע בשבילן עד עצרת כך שנו חכמים במשנה ריש שביעית דאם יש ג' אילנות לבית סאה וזהו קרקע של חמשים אמה על חמשים אמה וראויין לעשות ככר דבילה של ששים מנה באיטלקי והמנה הוא מאה דינרים והדינר ששה מעין מותר לחרוש כל הבית סאה עד עצרת דנקראת שדה אילן ואם אין עושים השיעור הזה אין לחרוש כל הבית סאה רק עד הפסח ורק הקרקע הסמוכה להאילנות כמלא אורה וסלו והיינו שיכול לעמוד שם האדם התולש את התאנים וסלו אצלו וזה השיעור יכולים לחרוש עד עצרת ובתנאי שבין אילן לאילן יהיה המרחק לא פחות מכדי שהבקר יכול לעבור בכלי המחרישה בין אילן לאילן דאם אין ביניהם שיעור זה אין לזה דין שדה אילן כלל דלמיעקרא קיימי שאין זה דרך נטיעת אילנות:

ח ודע דשיעור זה של ששים מנה נשנית במשנה בלשון זה כל ג' אילנות לבית סאה אם ראויין לעשות ככר דבילה של ששים מנה וכו' ומבואר מלשון הרמב"ם בחיבורו דאכל הג' קאי והיינו שכל אילן תעשה עשרים מנה (וכ"כ בשנו"א) אבל הר"ש והרע"ב פירשו דעל כל אילן קאי שכל אילן תעשה ששים מנה וצריך שכל אילן תעשה שיעורה והיינו

להרמב"ם כ' מנה ולהר"ש ס' מנה אבל אם אחת אינה עושה שיעורה אע"פ שהשתים עושות יותר משיעורן ובכולל יהיה השיעור הכולל או יותר מ"מ אינו מועיל ולא מקרי שדה אילן וחורשין רק עד הפסח כל הבית סאה לבד הסמוכין לאילנות כמלא אורה וסלו:

**ט** וכל האילנות שיערו באילן תאנה ואפילו אילני סרק והיינו אם היו גדולים בכמותם עד שאם היו אילני תאנה היו עושים כשיעור שנתבאר חורשין כל בית סאה בשבילן עד העצרת ולמה שיערו בתאנה מפני שהתאנה עושה הרבה ופירותיה גסין (ירושלמי) ועוד דכל האילנות אין עושות שנה אחר שנה משא"כ התאנה שהיא עושה בכל שנה (שם) ולא תקשה באילני סרק מה שייך עשיית פירות דגם באילני סרק יתעבו העצים יותר כשהקרקע מרווח הרבה (שם) וטעמו של דבר דכשהם על השיעור הזה קים להו לחכמים דצריכין האילנות לכל הקרקע של הבית סאה דאם היא עושה פירות יתגדלו הפירות יותר כשיש הרווחה ואם הוא אילן סרק יתעבה העץ יותר:

**י** אין חילוק בין כשהג' אילנות הם של אדם אחד או הם של ג' בני אדם (משנה) או האילנות של אחד והקרקע של אחר (ירושלמי) מ"מ אם יש כשיעור שנתבאר חורשין כל בית סאה בשבילן ויותר מזה שנינו בתוספתא ריש שביעית ג' אילנות של ג' בני אדם ושדה של אחר אע"פ שבעל השדה חורש מפני צורך שדהו מותר ע"ש דכיון שיש בזה טובת האילנות לא נחשוש אם גם יגיע לבעל הקרקע טובה מזה:

**יא** ודע שיש שכתבו שכשהאילנות הם של ג' בני אדם קילא משל אדם אחד ויכולים לחרוש כל הבית סאה עד ר"ה (ר"ש פ"א מ"ה) וכן משמע להדיא בירושלמי והדבר תמוה וכי עדיפי משל אדם אחד (רא"ש) ונלע"ד דהטעם כן הוא דהנה כל עיקר ההלכה הוא במה שראו טובת האילנות שלא יתפסדו ע"י העדר החרישה והתירו להמשיך עד העצרת ולכן כשהם של ג' בני אדם חששו להפסד שלא יסמוך אחד על חבירו ולא יחרושו עד עצרת ולפיכך הרחיבו להם הזמן עד ר"ה (אבל רש"י בב"ב כ"ו: כתב רק עד העצרת וכן משמע מהרמב"ם ובקרקע של אחד והאילנות של אחד משמע בירושלמי דרק עד עצרת ולפמ"ש א"ש דכשכולם של אחד לא יתעצל):

**יב** במשנה שם מבואר דדינים אלו שנתבארו בג' אילנות כך הם מג' ועד ט' אילנות דעשרה דין אחר להם כמו שיתבאר וז"ל הרמב"ם שם היו מג' ועד תשעה וראויים לעשות ששים מנה חורשין כל בית סאה בשבילן ואע"פ שיש בהם מי שאינו ראוי לעשות עכ"ל ואע"ג דבג' בעינן שכולם יהיו ראוי לעשות כמ"ש בסעי' ט' מ"מ בכאן שבצירופן א"צ רק מה שהג' עושין מה לנו אם מקצתן לא יעשו:

יג ודע דבירושלמי שם איתא על משנה זו רב ביבי בשם ר' חנינא ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשים זעירא אמר ובלבד שלא יפחות מחשבון מתושעים ופי' הראב"ד שם דרב ביבי קאי אג' אילנות שכל אחת תעשה שליש כמו שנתבאר וזעירא קאי על תשע אילנות שכל אחת מחוייבת לעשות חלק תשיעית ולכן השיג על הרמב"ם במה שפסק אע"פ שיש בהם מי שאינו ראוי לעשות ע"ש ולענ"ד נראה דא"א דרב ביבי קאי על ג' שהרי זה מפורש במשנה דאפילו שנים עושים ואחד אינו עושה אינו מועיל אלא דגם רב ביבי קאי אתשע וה"פ ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשים כלומר כמו דבג' אילנות צריכה כל אחת לעשות שליש כמו כן בתשע צריכים כל שלשה לעשות שליש וכן בפחות מתשעה צריכים לחלוק על ג' חלקים כמו בג' אילנות ור' זעירא חולק עליו דא"צ לדקדק בזה כמו בג' אילנות אלא בלבד שלא יפחות מחשבון מתושעים כלומר שבכולל התשעה יהיה החשבון כמו בכל השלשה ואין מקפידין על כל אחת ביחידית ופסק הרמב"ם כזעירא ולכן פסק דאין קפידא אם יש בהם אינם ראוים (ועכ"מ ומה"פ שנדחקו בזה ולענ"ד פשוט הוא כמ"ש):

יד היו עשרה ומעשרה ולמעלה דין אחר להן כמו ששנינו במשנה שם היו עשרה ומעשרה ולמעלה בין עושין בין שאינן עושין חורשין כל בית סאה בשבילן ואח"כ במשנה ו' שנינו עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ר"ה ומשמע דשני דינים הן וכן הרמב"ם העתיק שני הדינים ורק בעשר נטיעות כתב שדבר זה הלכה למשה מסיני ע"ש ודבר זה מפורסם בש"ס עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני:

טו ונראה דה"פ דבעשרה אילנות זקנים או יותר מעשרה חורשים כל הבית סאה עד העצרת אפילו אינם עושים כהשיעור שנתבאר ונטיעות ילדות דין אחר להם לגמרי דבפחות מעשרה אינו כלום שאינן חשובין כלל וכן אם הם יותר מעשרה אינו כלום דלמיעקר קיימי (רא"ש) אמנם בעשר נטיעות קילא מאילנות זקנים דחורשים עד ר"ה מהלכה למשה מסיני דמשום שהן ילדות אם לא יחרושו עד ר"ה יתקלקלו (שם) ולכן אין בהם אפילו תוספת שביעית דל' יום (והמפרשים לא ביארו בזה אך בוודאי כן הוא ולכן חלקן התנא וכן הרמב"ם לשני דינים ומה שבזקנים ביותר מי' אין עומדין ליעקר מפני שכבר הושרשו יפה יפה ובתוספתא פ"א שנינו מה בין זקנה לנטיעה זקנה עד עצרת נטיעה עד ר"ה ע"ש):

טז תניא בתוספתא פ"א (כת"י הובא בפ"מ הל' ה') זקנה נראית כנטיעה הרי היא כנטיעה ונטיעה נראית כזקנה הרי היא כזקנה מה בין זקנה לנטיעה זקנה עד עצרת נטיעה עד ר"ה

זקנה מעין ג' ונטיעה מעין עשרה (כצ"ל והשאר נמחק) וגרסינן בירושלמי (הל' ה') תני נטיעה מעין עשר וזקנה מעין שלש איתא חמי נטיעה שהיא נראית כזקנה את נותן לה כזקנה ואת אמרת נטיעה כעין עשר אמר ר' חונה מהו מעין עשר שאין נטיעה מעין שלש שלא תאמר שלש נטיעות שהן עושות כעשר שאינן עושות ודכוותה שלש זקנות שהן עושות כעשר שאינן עושות לפום כן צריך מימר נטיעות מעין עשר עכ"ל הירושלמי וה"פ דמקשה דמקודם אמר דנטיעה הנראית כזקנה נותן לה כזקנה ואיך אמר אח"כ נטיעה כעין עשר דווקא ומתרץ דוודאי נטיעה שנראית כזקנה יש לה דין זקנה אלא מהו שאמר מעין עשר זהו בנטיעה שאינה נראית כזקנה אלא שיש ג' נטיעות שעושות השיעור של ששים והייתי אומר דשלש נטיעות העושות כעשר שאינן עושות וחורשין עד ר"ה כמו שאתה אומר בזקנים דשלש עושות כעשר זקנים שאינן עושות שחורשין עד עצרת קמ"ל דבנטיעות לא מהני עושות כלל כיון שנראות נטיעות אבל אם נראות כזקנות יש לה דין זקנות מפני שהרואה יסבור שהן זקנות (כנלע"ד והפ"מ שיבש הגירסא בירושלמי ונדחק בפירושו מאד ולדידיה לא מהני נראות כזקנות ולענ"ד אינו כן והרמב"ם לא זכר מזה מאומה):

**יז** ועד אימתי נקראת נטיעה כתב הרמב"ם בפ"ג דין ז' איזו היא נטיעה זה האילן הקטן כל זמן שקוראין לו נטיעה עכ"ל ולשון המשנה שם נטיעה כשמה ומשמע דאין גבול קצוב לדבר אבל י"א דרק בת שנתה קרויה נטיעה ולא יותר (הר"ש) ואילן שנקצץ והוציא חליפין אם נקצץ מטפח ולמעלה הרי הוא כאילן ואם נקצץ מטפח ולמטה הרי הוא כנטיעה ויש להסתפק בטפח מצומצם איך דינו אך מירושלמי מבואר להדיא דטפח כלמעלה מטפח (שאומר ספ"ק ר"ש שאומר דין דנקצץ וראב"י אמרו דבר אחד דראב"י אומר הגומם את כרמו פחות מטפח חייב בערלה מפני מראית עין ע"ש אלמא דטפח כיותר מטפח):

**יח** שנינו במשנה שם דלנטיעות גם דלועין מצטרפין לעשרה לבית סאה ואומר בירושלמי דדווקא שהנטיעות רבות על הדלועין והרמב"ם שם כתב והדלועין עם הנטיעות מצטרפות לבית סאה עכ"ל ולא ביאר להדיא דרובן יהיו נטיעות משום דלשון מצטרפות משמע מיעוטא ואע"ג דתניא בתוספתא פ"א ג' קישואין ג' דלועין וד' נטיעות הרי אלו מצטרפין וכו' לא חיישינן לה כיון דבירושלמי אומר מפורש דנטיעות יהיה הרוב וכן משמע דדווקא דלועין ולא קישואים ודלא כתוספתא (וי"ל דהתוספתא ס"ל כרשב"ג במשנה וקיי"ל כחכמים וצ"ע דא"כ מאי מקשה בירושלמי מתוספתא זו על ר"ח שרצה לאוקמי דווקא בדלעת יוונית וצ"ע):

יט הלכה למשה מסיני נאמרה רק בעשר נטיעות המפוזרות בתוך בית סאה ולכן שנינו במשנה שם דאם היו עשויות שורה ומוקפות עטרה אין חורשין להן אלא לצרכן כלומר שכולם עמדו בשורה אחת או שהיו מוקפות סביב כקשת או כחצי קשת אין חורשין כל הבית סאה אלא כאורה וסלו ואע"ג דבג' אילנות זקנים אין מקפידין על זה היינו טעמא דמתוך שהן זקנים וענפיהן מתפשטין הרבה איך שעומדין נראות כתופסות כל הבית סאה משא"כ בנטיעות ילדות כשעומדות כולן במקום אחד אין הקרקע נראית כשייכא להנטיעות והכי משמע בירושלמי (פ"א סוף הל' ה' שאומר לית הדא פליגא על שמואל דאמר בעשויין שורה ומתרץ תמן ע"י שהן מפוזרות את רואה כאלו מליאה וכו' כלומר דזקנות מפני שהן גדולות אף כשעומדות בשורה מפוזרות הן דבע"כ מתוך גודל כמותן נראות כמליאה כל הבית סאה באילנות דבע"כ רחוקים זה מזה מפני התפשטות ענפיהן משא"כ נטיעות והפ"מ טרח בפירושו ע"ש):

כ ודע דרש"י ז"ל בסוכה (ל"ד א) פי' דעשר נטיעות מפוזרות צריך להיות מזו לזו כמו בין זו לחבירתה ע"ש כלומר שכולם יהיו במרחק שוה מן זו לזו ונ"ל דאורחא דמילתא קאמר דמסתמא כן הוא אבל אין מדקדקין בזה שהרי המשנה לא מיעטה אלא שורה או כעטרה אבל שיהיו ההרחקות שוות לא קפדינן וכבר נתבאר דנטיעות דווקא עשרה ולא יותר משא"כ בזקנות (ערש"י שם שכתב דבפחות מעשר חורש לכל אחת כשיעור יניקתה לפי חשבון י' לבית סאה עכ"ל ואינו מובן דממשנה מבואר להדיא דלצרכו הוא כמלא אורה וסלו וצ"ל דרש"י דקדק מהמשנה דבזקנות אמרה כמלא אורה וסלו ובנטיעות אמרה אין חורשין אלא לצרכן ש"מ דלאו שיעור אחד הן וגם בנטיעות לא שייך כמלא אורה וסלו לדעת הטור בשם ר"י בח"מ סי' רט"ז וברמ"א שם סעי' ו' ע"ש ודו"ק):

כא וכל הדברים האלו הוא בזמן המקדש אבל בזמה"ז מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה כמו שנתבאר ואף בזמן המקדש היה מותר לסקל השדות בערב שביעית עד ר"ה והיינו להשליך האבנים מתוכה ולזבלה מפני שזהו צורך של שנה ששית וכן לעדור במקשאות ובמדלעות ובבית השלחין עד ר"ה וכן מזבלין את הנטיעות וחותכין יבלת שלהם ומפרקין העלין מעל האילן להקל משאו וכן השרשים המגולים מכסין אותן באבק ומעשנין תחת האילן להמית התולעים הגדלים בו ומקרסמין והיינו שחותכין הענפים היבשין מן האילן ומזרדין והיינו הענפים הלחים כשהן מרובין רגילים לקצצן מקצת ולהניח מקצתן ומפסלין שנוטלין את הפסולת וי"א שחותכין כל הענפים שבאילן כדי שיתעבה (ר"ש פ"ב מ"ג):

כב וכן מזהמין את הנטיעות והיינו כשקליפת האילן נושרת מדביקין שם זבל כדי להבריאו שלא ימות האילן וי"א שמושחין האילנות בדבר שריחו רע כדי שיברחו התולעים או שימותו (רע"ב שם מ"ד) וכורכין אותן והיינו שכורכים דבר סביב האילן בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצנה (שם) ומשמע דבשביעית עצמה גם זה אסור אף שאינו עושה כלום בהאילן וי"א שכורכין הענפים זו עם זו וקושרין אותן למעלה בראשיהן שלא יהו נטושין על הארץ (שם) וקוטמין אותן והיינו לשום בשרשיהם אפר וי"א דשובר הראשים (שם) ועושים להאילנות בתים והיינו כמו גדר סביבו וממלאים עפר והיא שמירה להאילן וי"א שעושים לו סוכה מלמעלה להגן עליו מפני החמה או מפני הצנה (שם) וכן משקין את האילנות עד ר"ה אבל בשביעית עצמה אף להשקות את הנוף בלבד אסור (משנה שם כת"ק):

כג וכן סכין את הפגין ומנקבין אותן עד ר"ה והיינו פירות שלא נגמר בישולן סכין אותן בשמן כשהן מחוברין לאילן למהר בישולן ולפעמים מנקבין אותן ומשימין שמן בתוך הנקב וכן יש שמנקבין אותן כדי שיכנסו בהם גשמים (שם מ"ה) אבל פגי ערב שביעית שלעולם לא יתבשלו עד ר"ה של שביעית אלא גמרן תהיה בשביעית אסור לסוכן ולנקבן אפילו קודם ר"ה דזהו עבודה בשביל שביעית ולכאורה נראה דזהו רק בזמן המקדש אבל מלשון הרמב"ם שם משמע להדיא דגם בזמה"ז אסור והטעם נראה מפני מראית העין שזה נראה להדיא עבודה בשביל שביעית:

כד ובזמן המקדש היה אסור לבנות מדרגות על פני הגאיות ערב שביעית והיינו שחוצבין בהעפר לעשות כעין מדרגות שיהא נוח לעלות ולירד היה אסור זה משיפסקו הגשמים של ערב שביעית מפני שזה נראה כתקון הארץ לשביעית ובזמן המקדש שהיה תוספת שביעית אסור בעבודת הארץ גם זה היה אסור ובזמה"ז מותר שהרי באמת אין זה מעבודת הארץ:

כה ויש שנותנים כלל במלאכת ערב שביעית בזמן המקדש והיינו שכל דבר שבשביעית הוי איסור דאורייתא אסרוה בתוספת שביעית וכל שאיסורו דרבנן מותר בערב שביעית (ר"ש ורע"ב רפ"ב) ומ"מ לאו כללא היא שהרי עידור בשביעית הוא מדברי סופרים לדעת הרמב"ם כמו שיתבאר ומ"מ לא התירו באילנות ערב שביעית רק בקשואין ודלועין כמ"ש (תוי"ט) והחמירו בזה מפני שזהו עבודה גמורה בקרקע עצמה (שם) וגם יש חולקין בזה וס"ל דעידור אסור מן התורה:

## סימן יט

**מה המה המלאכות האסורות בשביעית ובו כ"ה סעיפים**

א כתב הרמב"ם ריש פ"א מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה שביעית שנאמר ושבתה הארץ שבת לד' ונאמר בחריש ובקציר תשבות וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו ביטל מצות עשה ועבר על ל"ת שנאמר שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור עכ"ל וזה שהביא קרא דבחריש ובקציר תשבות אע"ג דכבר ביארנו בריש סי' י"ח דאנן קיי"ל כר' ישמעאל דאמר דמקרא זה הוא לשבת בראשית מ"מ הביאו הרמב"ם לפי פשטא דקרא ועיקר העשה הוא מן קרא דושבתה הארץ שבת לד':

ב כתיב ובשנה השביעית וגו' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור והך זמירה ובצירה מיותר הוא דזמירה בכלל זריעה ובצירה בכלל קצירה כמו באבות מלאכות של שבת ולמה פרטם רחמנא אלא לומר לך דרק על ד' מלאכות אלו חייביה רחמנא מלקות ולא על שאר עבודות שבשדה ושבאילן (מ"ק ג' א) ולכן אע"ג דבתורת כהנים מרבה לכל המלאכות מקראי כמו ניכוש ועידור וכיוצא בהן זהו אסמכתא בעלמא מדרבנן ואין לוקין אותו אלא מכות מרדות (שם). ודע דאע"ג דבתורה כתיב רק כרם מ"מ ה"ה לשארי אילני מאכל (רמב"ם שם) ומפני שבא"י רוב נטיעתם כרמים ובנזקין כתיב כי יבער איש שדה או כרם וכן במערכי המלחמה כתיב אשר נטע כרם ולא חללו ועדת קרח אמרו נחלת שדה וכרם וכן לא נעבור בשדה ובכרם ודוד אמר ויזרעו שדות ויטעו כרמים ונחמיה אמר שדותינו וכרמינו וכל התנ"ך מלא מזה לכן נקטה כרם אבל ה"ה לכל אילני מאכל:

ג וירא לי דאע"ג דמלקות ליכא רק באלו הד' מלאכות מ"מ איסור עשה יש בכל המלאכות דהרי בקרא דושבתה הארץ נכללו כל המלאכות וזה שאמרו שם דקרא אסמכתא בעלמא זהו מה שריבה הת"כ ללאוין ואין הכוונה שרק מדרבנן אסורים אלא שמדרבנן יש גם איסור לאו וראיה לזה דהא שם במ"ק פליגי בחרישה בשביעית אם לוקה אם לאו וקיי"ל דאינו לוקה דכן פסק הרמב"ם משום דר' יוחנן בירושלמי ס"ל כן והא להדיא כתיב בחריש ובקציר תשבות ולר"ע אשביעית קאי אלא וודאי דלא פליגי אלא לענין מלקות אבל עשה לכ"ע יש ואף לר' ישמעאל מקרא דושבתה הארץ וה"נ בכל מלאכת קרקע דכן משמע להדיא שם דשארי מלאכות וחרישה שוים הם אבל מרמב"ם פ"א הל' י' לא משמע כן ע"ש ויתבאר בסעי' י"א שיש בזה מחלוקת בירושלמי:

ד אסור לחפור או לחרוש בשביעית אבל לחפור בורות לשתייה מותר וכך שנינו בת"כ ושבתה הארץ יכול מלחפור בורות ושיחים ומערות ומלתקן את המקואות ת"ל שדך לא תזרע כלומר דרק מה ששייך לזריעה אסרה תורה לפיכך החופר או החורש לצורך הקרקע או המסקל אבנים מן השדה או המזבל וכיוצא בהן משאר עבודת הארץ וכן

הנוטע אילן בשביעית או המבריך או המרכיב וכיוצא בהן מעבודת האילנות ה"ז עובר בעשה ומכין אותו מכות מרדות מדבריהם:

ה אפילו אילן סרק שאינו עושה פירות אסור לנטוע בשביעית ונ"ל שזהו מדרבנן כדי שלא יבואו ליטע אילן העושה פירות ועוד דהא רשב"ג מתיר בירושלמי (פ"ד ה"ד) ונהי דהרמב"ם שם לא פסק כמותו מ"מ וודאי דאפילו רבנן דפליגי עליה לא הוי איסורו רק מדרבנן וע' בסעי' ח':

ו לא יחתוך היבולת מן האילנות וזהו כמו יבלת באדם דמקלקל את האילן ובחתיכתו ניתקן וכל תקון לאילן אסור בשביעית ולא יפרק מהאילן את העלין והבדים היבשים דזהו ג"כ תקון שתגדל יותר ושלא תתייבש ולא יאבק את צמרתו בעפר וזהו הענף הגבוה כשמתחיל להתקלקל נותנין עליו עפר מעט ונתתקן ולא יעשן תחתיו כדי שימות התולעת ואע"פ שאינו עושה מעשה בגוף האילן אלא גרמא בעלמא מ"מ כיון שעושה זה תחת האילן ממש הוי כעבודת האילן ונ"ל דאם עושה עשן הרחק מגוף האילן והעשן מגיע להאילן ומתוך כך מתים התולעים מותר:

ז וכן לא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך ולא יסוך את הפגין והיינו כשאין עדיין נגמר בישולו סכין אותן לקרב בישולן ולא ינקוב אותן ולא יכרוך אותן דכל זה הוה תקון להם ולא יקטום הענפים דזהו תקון לגוף האילן ולא יפסג את האילנות והיינו כשהאילן הוא רך הרבה ויראין שלא תשבר סומכין אותו (רש"י ריש מ"ק) וי"א שאילן שענפיו נוטים לכאן ולכאן קושרין אותן כדי שיעלו למעלה ולא יכבידו על גוף האילן (נמק"י) וי"א דאילן שהוא רענן יותר מדאי סומכין אותו (ערוך ערך פסג) וכן שאר כל עבודת האילן ואם עשה אחת מאלו בשביעית מכין אותו מרדות:

ח תניא בתוספתא ובירושלמי (שם) אין מציתין את האור באישת של קנים מפני שהיא עבודה וה"פ כשיש הרבה קנים תכופים זה לזה ואינם יכולים להתגדל מציתין את האור למעטן כדי שהנשארים יתגדלו ויתעבו ואע"ג דאינם למאכל מ"מ הא גם באילן סרק אסור עבודה בשביעית כמ"ש בסעי' ה' והכי מוכח בירושלמי שם שמדמה זל"ז ע"ש (ובזה א"ש מה שפסק הרמב"ם באילן סרק דלא כרשב"ג והרי לא מצינו חולק עליו ולפמ"ש ניחא דת"ק דחולק באישת של קנים ממילא דפליג גם בסרק ודו"ק):

ט אין מלמדין את הפרה לחרוש בשביעית אלא במקום חול שאין ראוי לזריעה ולא במקום עפר שיהא נראה כחורש אף שאין כוונתו לחרישה כלל ואין בודקין את הזרעים אם טובים הם בעציץ מלא עפר מפני שלפעמים זורעין בעציץ ומיחזי כזורע אבל בודקין אותן בעציץ מלא גללים שאינם ראוים לזריעה כלל ומותר לשרות את הזרעים במים

בשביעית כדי לזורען למוצאי שביעית דשרייה במים אינה עבודה ומקיימין את האלויי בראש הגג אבל אין משקין אותו וזהו מין פירא ודרך להטמינו בעפר בראש הגג כדי לקיימו (ומתורץ קושית הכ"מ) ויש מי שגורס ומקיימין את העלין שבראש הגג (ראב"ד שם):

י אילן שמשיר פירותיו טוענו באבנים כי היכי דליכחוש (שבת ס"ז א) דאין זה עבודה וסוקרו בסיקרא והוא מין צבע כי היכי דליחזיוה אינשי ויבקשו רחמים (שם) וכתב הרמב"ם בפ"א דין ז' שעודרין תחת הגפנים והדבר תמוה דלהדיא תניא ריש מ"ק דאין עודרין אך גם שם באותה ברייתא תניא דעודרין ופירש"י דבחדתי אסור ובעתיקי שרי ע"ש ואיני מבין דבריו דזה מתרץ הש"ס שם (ד' ב) לענין עוגיות בחוה"מ דהאיסור משום טירחא דבחדתי יש טירחא יתירא ולא בעתיקי ואיזה ענין הוא לשביעית בעידור וזהו לחפור תחת הגפנים דעבודה היא ואיזה חילוק יש בין חדתי לעתיקי והכסף משנה כתב דרש"י באמת מחק זה דעידור מותר ע"ש ולפנינו לא נמצא זה ברש"י ועל הרמב"ם כתב דלא היתה בגירסתו איסורא דעידור ע"ש וס"ל דאין זה מעבודת האילן ולדינא צ"ע ובזיתים מקרי עידור קישקוש ויש בזה חילוק דאם עושה זה כדי להברות את האילן אסור דעבודת האילן היא ואם עושה רק לסתום פצימיה מותר והיינו לסתום הבקעים שבהאילן:

יא כתב הרמב"ם (שם) משקין בית השלחין בשביעית והיא שדה הזרועה הצמאה ביותר וכן שדה האילנות המרוחקין זה מזה יתר מעשר לבית סאה מוליכין את המים מאילן לאילן אבל לא ישקו את כל השדה ואם היו מקורבין זל"ז עשר לבית סאה משקין כל השדה בשבילן וכן עפר הלבן מרביצין אותו במים בשביעית בשביל האילנות שלא יפסידו ועושין עוגיות לגפנים ועושין את אמת המים בתחלה וממלאין את הנקעים מים ומפני מה התירו כל אלה שאם לא ישקה תעשה הארץ מליחה וימות כל עץ שבה והואיל שאיסור דברים אלו וכיוצא בהם מדבריהם לא גזרו על אלו שאין אסור מן התורה אלא השני אבות והשני תולדות שלהם כמו שביארנו עכ"ל ומדבריו למדנו שכל עבודות קרקע ואילנות לבד הד' דברים הם כולם רק מדרבנן ודלא כמו שביארנו בסעי' ג' דעשה יש בכל המלאכות:

יב ובאמת בירושלמי ריש פ"ח דכלאים יש פלוגתא בזה דפליגי שם ר' יוחנן ור"א בחרישה בשביעית דר"א אמר לוקה ור"י אמר אינו לוקה מה טעם דר"א ושבתה כלל שדך לא תזרע וגו' פרט וכו' להקיש וכו' מה זרע וזמיר מיוחד שהן עבודה בארץ ובאילן אף כל דבר וכו' ור"י וכו' שהכלל בעשה ופרט בל"ת אין עשה מלמד על ל"ת ואין ל"ת

מלמד על עשה וכו' אמר ר' בא טעם דר"י שש שנים תזרע שדך לא בשביעית וכו' כל ל"ת שהוא בא מכח עשה עשה הוא ועובר בעשה ר' ירמיה אמר עובר בעשה ור' יוסי אמר אפילו עשה אין בו ושבתה הארץ לענין ל"ת שבו עכ"ל הירושלמי וא"כ דברי הרמב"ם אינם מובנים דכיון דר' יוחנן סובר שיש עשה והוא פסק כר"י בחרישה דאינו לוקה ולמה לא פסק כמותו שיש עשה (וגם בש"ס שלנו ריש מ"ק בפלוגתא דחורש בשביעית ואומר הש"ס דר"י אית ליה דר' אבון ואין דנין בכלל ופרט והכלל בפ"ע והפרט בפ"ע כמו בירושלמי וא"כ העשה דושבתה אכל העבודות קאי ואע"ג דדחי לא דכ"ע לית להו דר' אבון דיחוי הוא כדרך הש"ס כדמוכח בירושלמי ואולי הרמב"ם ס"ל דדיחוי גמור הוא ולא חש להירושלמי וצ"ע ודו"ק):

**יג** ואין לשאול דאם גם שארי מלאכות אסורים בעשה למה הקילו באלו דכבר כתב הר"ן בריש מ"ק דכל עבודות קרקע שהם אחת בשנה דומיא דזריעה וזמירה זהו עבודה אבל השקאת המים דצריכה תדיר לא מקרי עבודה חשובה ולפיכך שרי עכ"ל ועוד דהשקאת המים העיקר הוא שהקרקע לא תתקלקל ולא מפני הפירות שהרי בשביעית ליכא פירות זרועים ורק ספיחין באיזה מקומות וכוונת השקפתו הוי רק שהקרקע לא תיחרב וכן העצים לא יתקלקלו כמ"ש הרמב"ם עצמו ואין כאן עבודה דאורייתא ולכן התירו מפני ההפסד:

**יד** ודע די"א דהא דתנן משקין בית השלחין דווקא זהו לענין חוה"מ דטירחא אסור אבל בשביעית מותר להשקות גם שדה בעל (רע"ב שם ותוס' מ"ק ו': ד"ה מרביצין בשם רש"י) אבל דעת הרמב"ם דרק בית השלחין התירו ולא בית הבעל וכן עיקר לדינא (וזהו דעת התוס' שם וכתבו שגם רש"י חזר בו ע"ש):

**טו** הטומן לפת וצנונות וכיוצא בהם בקרקע כדי שיהיו נשמרים שלא יתבלו אם היו מקצת העלין מגולין דניכר לכל שאינו זריעה מותר ואם לאו אסור כן פסק הרמב"ם בפ"א דין ט"ו וי"א דלענין שביעית גם אם אין העלין מגולין מותר (ר"ש ורע"ב ספ"ק דכלאים) והמשנה שם דמצרכת עלין מגולין זהו לענין שבת ע"ש (וכ"כ רש"י ותוס' בשבת נ' ב) וי"א להיפך דאפילו עליו מגולין לא מהני שהרי דרך זריעה כן הוא אלא בעינן שמגוף הלפת יהיה מקצת מגולה (ערוך ערך לפת בשם הגאון והובא בתוס' שם) ויראה לי דלכל הדיעות אין האיסור אלא כשטמנם בקרקע אחד אחד אבל אם חפר בור והניחם הרבה וכיסם בעפר וודאי דמותר דאין זה גדר זריעה וכן אם צבר חול או עפר תלוש על הארץ וטמן בתוכם אין זה כזריעה ומותר:

**טז** הטומן את הלוף בקרקע בשביעית וזהו מין ממיני הבצלים וכיוצא בהם שנינו במשנה (פ"ה מ"ב) דלא יפחות מד' קבים עד גובה טפח וטפח עפר על גביו וטומנו במקום דריסת אדם כלומר דזה אינו דומה לטומן לפת וצנונות שהתירו להטמין כמו שירצה רק שיהא עליו מגולין אבל בלוף לא התירו להטמין קצת אלא ד' קבים ביחד ולחפור חפירה לא פחות מגובה טפח ויטמינם ביחד ויכסה טפח עפר על גביו וטומנו במקום דריסת אדם והחמירו בזה מפני שהן נוחין לגידול וכשלא יהיה באופן כזה יתגדלו בשביעית וביר‏ושלמי שואל איך הדין בסתם בצלים חד אמר דגם בבצלים הדין כן וחד אמר דבצלים א"צ כל כך ואפילו בפחות מותר ע"ש והרמב"ם לא הזכיר זה ומשמע דס"ל דאין חילוק:

**יז** תנן ספ"ב ממרסין באורז בשביעית אבל אין מכסחין וה"פ דמשקין עפר האורז ומערבין אותו במים אבל אין חותכין העלין של האורז דבזה דמשקין ומערבין במים אינו אלא מקיימו שלא יתקלקל אבל ע"י חתיכת העלין גורם שיתגדל יותר ואסור בשביעית:

**יח** כיון שעבודת הקרקע אסור בשביעית ואסור לעשות כל דבר שמועיל להקרקע ולכן אסור ללקט עצים ואבנים דקים מתוך שדהו לנקותה כדי שתהא ראויה לזריעה ובראשונה היו אומרים דרק ללקט הדקות אסור אבל ללקט עצים גסים להסקה או לדבר אחר ולהניח הדקים מותר כל אדם בשלו ומשרבו עוברי עבירה שהיו מלקטים הדקים ג"כ ואמרו הגסים לקחנו אסרו חכמים ללקט מתוך שלו אפילו הגסים (משנה רפ"ד) אבל מתוך של חבירו מותר ללקט גסים ודקים שהרי אין אדם חוטא ולא לו ולא יתכוין לנקות שדה של אחר ובוודאי לצרכיו ליקטן אבל בתנאי שחבירו לא יחזיק לו טובה בעד זה דאם יחזיק לו טובה יש לחוש שיתכוין לנקות הקרקע שלו שתהיה ראויה לזריעה והרמב"ם פי' שהוא לא יחזיק טובה לבעל השדה לומר לו ראה הטובה שעשיתי לך שנקיתי שדך ע"ש:

**יט** ויש לפעמים שאפילו בשלו מותר כגון שהיתה בהמתו עומדת בתוך שדהו ומלקט ומביא לפניה שתאכלם מותר שהרי בהמתו מוכחת עליו שאין כוונתו לתקון השדה וכן אם היתה שם כירתו שמבשל בה מלקט הכל ומדליק שכירתו מוכחת עליו אבל בלא זה אסור בשלו רק אצל אחר מותר כמ"ש וי‏ראה לי דאצל קרוב אסור כמו בשלו דוודאי יש לחוש שמתכוין לטובתו לנקות הקרקע וכ"ש שכיר אצל בעה"ב או עבדו וכל כיוצא בזה ונראה דכל מה שאסור בשביעית אפילו ע"י עכו"ם אסור ומן התורה ולא דמי לשבת דאמירה לעכו"ם שבות דלא דמי דבשבת מלאכה נאסרה ולא שביתת שדה משא"כ בשביעית ששביתת שדה היא המצוה א"כ מה לי על ידו או ע"י עכו"ם סוף סוף עובר על שביתת הארץ:

כ כתב הרמב"ם (שם הל' י"ח) הקוצץ אילן או שתים לעצים ה"ז מותר לשרשן קצץ שלש או יתר זה בצד זה לא ישרש שהרי מתקן את הארץ אלא קוצץ מעל הארץ ומניח שרשיו בארץ בד"א בקוצץ מתוך שלו אבל משדה חבירו מותר לשרש עכ"ל. והנה דין זה לא מצינו במשנה (ד' פ"ב) רק בזיתים דתנן המדל בזיתים ישרש ובמחליק עד שיגום איזהו מדל אחד או שנים המחליק ג' זה בצד זה וס"ל להרמב"ם דאורחא דמילתא להדיל בזיתים אבל ה"ה לכל האילנות ופשוט הוא דצריך להיות שלא תהיה כוונתו שהנשארים יתעבו ויתגדלו דא"כ הו"ל עבודה כמו זירוד ופיסול שלא התרנו אלא עד ר"ה ולא בשביעית עצמה כמ"ש בסי' י"ח סעי' כ"ב ולכן כתב הרמב"ם שקוצץ לעצים (תוי"ט שם) וי"א דגם כאן כוונתו שיתעבו הנותרים (ר"ש ורע"ב) וצ"ל שמחלקים בין שעושה תקון בזו האילן עצמה אז אסור משא"כ בקציצת אחרת ודוחק דא"כ איזה חילוק יש בין שלו לשל חבירו ולהרמב"ם מה שהתירו בשל חבירו בג' משום דוודאי לא יעשה באופן שתתקן הארץ ובשלו יעשה כדי שיתתקן:

כא ודע דבירושלמי איתא על משנה זו מהו המדל וכו' תני דבית רבי נוטל אחד ומניח שנים ופריך והא תנינן המחליק שלשה זה בצד זה הא מדל נוטל שנים ומניח אחד אמר ר' יונה מתניתא במדל בה בתחלה ומה דתני דבית רבי במדל בה מכבר עכ"ל כלומר דאם זהו התחלת הדלתו יכול לקצוץ שתים ולהניח אחד אבל אם כבר הדיל פעם אחת לא התירו לו להדיל עתה רק אילן אחת ולהניח שתים ופשוט הוא דמיירי שהדיל במקום זה מכבר והרמב"ם לא הזכיר זה (עפ"מ שגירסא אחרת היתה לו וטרח ונדחק בפירושו והפי' פשוט כמ"ש):

כב המבקיע בזית ליטול עצים לא יחפה הבקע בעפר שנתקן בכך שהעפר נעשה טיט ומשביח האילן אבל מכסה הוא באבנים ובקש והמזנב בגפנים שמקטע זנבות הגפנים והקוצץ קנים ה"ז קוצץ כדרכו בקרדום או במגל ובמגירה ובכל מה שירצה ובלבד שלא יתכוין לשם זימור (רמב"ם בפי' המשנה) ואין זה פסיק רישא שוודאי יהיה תועלת להאילן דא"כ נראה שאסור וי"א דכוונתו שיתעבה (רע"ב) ותימא הוא ובארנו בסעי' ב' ובדין זה יש פלוגתא במשנה שם דריה"ג מצריך להרחיק טפח ור"ע מתיר לקוץ כדרכו ופסק הרמב"ם כר"ע (ולפ"ז הא דתניא בתוספתא פ"ג ובירושלמי שם הקוצץ בקנים ר"י אומר מקום שנהגו לקוץ יתוק וכו' הקוצץ בקורות לא יהא מחליק ומדריג וכו' תני רשב"ג אומר מקום שנהגו להחליק ידרוג וכו' זהו הכל כריה"ג ואנן קיי"ל כר"ע ולכן לא הביא הרמב"ם זה):

כג הקוצץ קורות שקמה והוא אילן שתאנים גדילים בו והוא גדול ועב וקוצצו לעצים תנן שם שלא יחפהו בעפר אבל מכסה הוא באבנים או בקש והרמב"ם השמיט זה ולא ידעתי למה ואי משום דסמך על דין זה שכתב בזית והרי המשנה לא סמכה על זה:

כד אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית והוא תאנה ילדה כדרך שקוצצין בשאר השנים מפני שקציצתה הוי עבודת אילן שע"י זה מתגדלת ומתעבת ואם צריך להעצים קוצץ אותה שלא כדרך עבודתה כיצד קוצצה או מעם הארץ ממש או למעלה מעשרה טפחים מפני שדרך כריתתה היא למטה מעשרה טפחים ואילן שנסדק בשביעית מותר לקושרו בשביעית רק יזהר שלא יקשרנו בחוזק שיתחברו הסדקים אלא ברפוי שלא יוסיף עוד לסדוק:

כה תניא בתוספתא (פ"ג הל' ט') המשרש עיקר חרוב וסדן שקמה לעצים מותר ולשדה אסור מחפריות שנוטל מהן אילן ה"ז לא יכסה בעפר אבל מכסם באבנים או בקש עכ"ל ואין למחפריות שום פירוש דאטו יש חפירות שנוטלין מהן אילנות ולכן יש גורסין והפירות (הגר"א) כלומר שנוטל הענפים לעצים ועיקר האילן עומד בארץ ולכן לא יכסה מקום הכריתה בעפר דבזה מתקן האילן אלא באבנים או בקש דאינו אלא לשמירה שלא תתייבש והרמב"ם לא הביא זה:

## סימן כ

### דין הוצאת זבלים בשביעית ולפתוח מחצב של אבנים ובו כ"ח סעיפים

א דבר ידוע שהזבל הוא ממיוחדי עבודת השדה דעיקר גידול הזרעים הוא ע"י שמזבלין את השדות ופשיטא שאסור לזבל שדהו בשביעית וזהו כזורע אמנם אפילו אם אין כוונתו לזבלה אלא שיש הרבה זבל בחצירו ואין לו מקום לפנות ורוצה לפנותה לשדהו אסור שנראה כמזבל שדהו אא"כ עשה צבור גדול של אשפה כשיעור שיתבאר שבכה"ג ניכר לכל שאין זה לשם זיבול דאז מותר דכן הוא דרך עובדי אדמה להכניס הזבל למקום אחד בשדה ועושה שם אשפה גדולה עד שהוא מפזרו בשדה לזבלה (רע"ב רפ"ג) וכן דרך להוציא מקודם האשפות לרה"ר כדי שידרס ברגלי אדם ובהמה ויהיה זבל יפה ואח"כ כונסו לשדהו ועושה אשפה גדולה עד שיגיע העת לפזרה על פני השדה (ר"ש שם):

ב ויש להסתפק אם יש בא"י מקומות שהזבל קשה להשדות ואין מזבלין אותן כמו שיש גם במדינות שלנו שהארץ שמינה והזיבול מקלקלה והזבל מוציאין ושורפין אם גם בשם יש כל האיסורים שיתבארו בדיני הוצאת זבלים דהא באלו המקומות ליכא חשדא דזיבול או דילמא לא פלוג רבנן ולאו כ"ע בקיאי בטיב השדות והרואה יאמר שלזבלה הוציא וכן נראה עיקר לדינא (ואע"ג דבירושלמי רפ"ג אומר דלא חשו לעוברין ושבין רק לבני

עירו כבר כתב המה"פ שם דוודאי בכל מקום חוששין כדמצינו בפאה ורק בשם שאין החשש רק משום בני עירו שרואין שמוציא מחצירו ע"ש):

ג ומ"מ אפילו לעשות אשפה לא בכל זמן התירו וכך שנינו במשנה ריש פ"ג מאימתי מוציאין זבלים לאשפתות וכו' משיקשור המתוק כלומר דזבל מקרי מתוק על דרך סגי נהור מפני שהוא מר מאד (רמב"ם) ועוד שהוא נותן מתיקות בהפירות (ר"ש) והזבל כשמתחיל להתייבש מתעבה ונעשה קשרים והטעם משום שקודם הזמן הזה יש שמזבלין שדות וחששו מפני מראית עין בעת ההובלה שהרי מוליכין מעט מעט אבל אחר זמן זה אין מי שיזבל והכל יודעים שמוליך לעשותן אשפתות אשפתות. ודע דבירושלמי שם שאלו אם קודם הזמן הזה דאסור לעשות האשפתות אם רק בשדהו אסור אבל על פתח חצירו מותר או לאו ונראה שיש פלוגתא בזה והורו להיתר ע"ש והרמב"ם בפ"ב שכתב דינים אלו לא הזכיר מזה כלל וע' בסעי' ד':

ד ויש בזה שאלה דכיון דלא התירו האשפתות רק אחר זמן זיבול א"כ למה לא התירו לגמרי להוציא אפילו מעט זבל שהרי כיון דלאו זמן זיבול הוא אין כאן חשדא והתשובה בזה דכיון דנחשדו ישראל על השביעית (גיטין נ"ד א) דמטעם זה פסק הרמב"ם בפ"א דנוטע בשביעית בין שוגג בין מזיד יעקור וכמ"ש בריש סי' י"ז לכן החמירו חכמים וסגרו הדרך בהוצאת זבל מועט אף לאחר זמן זיבול דאם יתירו אח"כ יוציא גם קודם הזמן ולא התירו רק באשפתות ולאחר זמן זיבול דבזה לא יהיה קלקול וי"ל דמטעם זה לא התירו גם אשפתות קודם הזמן לבד הטעם שביארנו בסעי' הקודם:

ה כמה הוא שיעור אשפה וכמה אשפתות מותר שנו חכמים במשנה שם דעושה שלש אשפתות לבית סאה ולא יותר ובכל אשפה לא יהיה פחות ממאה וחמשים סאין של זבל וכ"ש ביותר מזה השיעור דמותר וכך שנינו שם מוסיפין על המשפלות ואין מוסיפין על האשפתות ע"ש ואם יש לו שדה גדולה מכמה סאין יכול לעשות ג' אשפתות בכל בית סאה ויראה לי דאם שדהו קטנה מבית סאה יכול לעשות אשפה לשליש סאה ושתי אשפתות לשני שלישי סאה ואם השדה היא סאה ושליש יכול לעשות ד' אשפתות וכן לפי ערך זה משם ולהלן ושנינו בירושלמי שם דבשדה של עכו"ם יכול להוציא זבלים בשביעית ורק לא יפרוק בעצמו את הזבל מן הכלים לפזרן על פני השדה:

ו תנן התם עושה אדם את זבלו אוצר ופירשו הר"ש והרע"ב דה"פ דאותן ג' אשפות לבית סאה יכול לעשות אותם אשפה אחת ולהוסיף עליהם כמה שירצה ולא תימא כמו דאסור יותר מג' אשפתות לבית סאה כמו כן אסור הרבה במקום אחד קמ"ל דלא וכן מתבאר

מדברי הרמב"ם שכתב הרוצה לעשות כל שדהו שלש שלש אשפתות לבית סאה עושה והרוצה לעשות זבלו אוצר עושה עכ"ל:

ז עוד שנינו במשנה היה לו דבר מועט מוסיף עליו והולך והרמב"ם כתב כלשון המשנה ובירושלמי יש בזה שני ביאורים האחד דאם היה לו זבל דבר מועט בתוך שדהו בשביעית שהיה נתון לשם מערב שביעית ה"ז מוסיף עליו והולך בשביעית אפילו שלא לפי השיעורים שנתבארו שאין כאן חשד שמזבל בשביעית כיון שכבר מזובל מערב שביעית והשנית דה"ק דאם לא היה לו בביתו הזבל כשיעור שנתבאר אלא מעט יכול להוציא זה המעט בשביעית לתוך שדהו ואח"כ כשיהיה לו עוד זבל עד שיעשה כשיעור שנתבאר דהא אפילו כשיש לו השיעור שנתבאר א"א להוציאן כולן כאחת אלא מוציאן מעט מעט ולמה לא חיישינן למראית עין שהרואה שמוליך מעט יאמר לזבל שדהו הוא צריך דסלו ומגרופו שמוליך עם הזבל מוכיח עליו שרצונו לעשות אשפה (הרע"ב מפרש כלישנא בתרא והוא קולא נגד לישנא קמא):

ח כל השיעורים האלו אינם אלא כשנותן הזבל על פני השדה על הקרקע ממש אבל אם העמיד סלע ונתן הזבל על הסלע או שעשה חפירה בארץ ג' טפחים ונתן לתוכה הזבל או שבנה על הארץ גובה ג' טפחים ונתן עליו זבל א"צ שיעור ואפילו עשה כן כמה אשפתות לתוך בית סאה בין גדולות בין קטנות מותר שהרי הדבר ניכר שאינן לעבודת הארץ אלא לכניסת הזבל:

ט שנו חכמים במשנה שם המדייר את שדהו עושה סהר לבית סאתים עוקר שלש רוחות ומניח את האמצעית נמצא מדייר בית ארבעת סאין היתה כל שדהו בית ארבעת סאין משייר ממנה מקצת מפני מראית העין ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו כדרך המזבלין עכ"ל המשנה וה"פ מי שיש לו דיר של בהמות ואין לו מקום להעמידן רק בתוך שדהו וממילא שיעשו שם זבל אך הוא אינו מתכוין לזה צוו עליו חכמים שיעשה סהר והוא היקף מחיצה לבית סאתים ומעמיד שם בהמותיו וכשנתמלא הסהר זבל פורץ ג' מחיצות ומניח מחיצה האמצעית אחת ומקיף הג' רוחות מצד השני של זו האמצעית ומעמיד שם בהמותיו ונמצא דמדייר בית ארבעה סאין ויותר מזה לא התירו כדי שיהיה גם מקום פנוי מזבל ויראו הכל שלא כוון לזבל השדה ולכן אם כל שדהו היא רק ד' סאין משייר ממנה מקצת מפני מראית העין שיראו מקום פנוי ואמנם לא יניח הזבל בסהר וכשיתמלאו מוציא הזבל משם ומניחם לתוך השדה כדרך המזבלים ג' אשפתות לבית סאה וכל אשפה ק"ן סאין כמו שנתבאר מקודם:

י והנה כפי מה שביארנו כן פירשו מפרשי המשניות הר"ש והרע"ב וכ"כ הראב"ד שם אבל הרמב"ם ז"ל יש לו דעת אחרת בזה דאם רוצה להניח הזבל בתוך הסהר וודאי שרי ואדרבא המשנה אשמעינן דרשאי להוציא הזבל מן הסהר ולפזרה בשדהו כדרך המזבלין וטעמו דהייתי אומר דמסהר לשדה אסור בכל גווני שהרי נראה להדיא דכוונתו על השדה קמ"ל דכדרך המזבלין מותר גם מסהר:

יא וז"ל הרמב"ם שם מותר לאדם להוציא זבל מן הסהר של צאן ונותן לתוך שדהו כדרך כל מכניסי זבל והעושה דיר בתוך שדהו בשביעית לא יעשהו יתר על בית סאתים וכו' כלשון המשנה ע"ש והראב"ד השיג עליו דאדרבא דמחוייב להוציא הזבל מן הסהר וכמ"ש ותמיהני דכדברי הרמב"ם מוכח בירושלמי שאומר שם בסוף ההלכה ר' חייא בר בא שאל עד שלא פסקו עובדי עבודה מהו שיהא מותר להוציא מן הסהר וליתן בתוך שדהו כדרך המזבלין עכ"ל כלומר דקשה ליה מאי קמ"ל התנא דמותר להוציא מהסהר וליתן לשדהו כדרך המזבלין למה יהא אסור אלא וודאי דקמ"ל דאף קודם הזמן שהתירו לעשות אשפה כמ"ש בסעי' ג' רשאי להוציא מהסהר ואי ס"ד כדברי רבותינו דכוונת התנא שמחוייב להוציא מהסהר מאי קמיבעיא ליה אלא וודאי כדברי הרמב"ם שרשאי להוציא מהסהר ולזה שפיר פריך מאי קמ"ל ולמה לא יוציא וזה שלא פסק הרמב"ם דרשאי להוציא גם קודם הזמן משום דבירושלמי נשאר בתיקו ופסק להחמיר (כנלע"ד):

יב איתא בירושלמי בכל עושין סיהרין במחצלאות ובקש ובאבנים אפילו ג' חבלים זה למעלה מזה ובלבד שלא יהא בין סהר לסהר כמלא סהר אותו המקום חולב בו גוזז בו ומוליך ומביא את הצאן דרך עליה עכ"ל ונראה לענ"ד דה"פ דעל מה שאמרה המשנה דעוקר ג' רוחות ועושה סהר מצד השני אינו מחוייב להסמיכו ממש לסהר הראשון אלא רשאי להעתיקו להלן רק שלא ירחיקו בית סאתים כמלא סהר ממקום הסהר הראשון וטוב לו לעשות כן דבהמקום שבנתיים יחלוב אותן ויגזזם ויוליכן מהסהר להמקום הפנוי שבין שני הסיהרין ובשם יחלבם ויגזזם ואח"כ יביאם להסהר דרך המקום הפנוי דבסהר עצמו וודאי אין טוב לחלוב ולגזוז דהוא מטונף מזבל (והפ"מ כתב דבירושלמי יש חסרון והגיה ע"פ התוספתא שאחד אומר בית ח' סאין ע"ש דאינו כן ובכוונה השמיט הירושלמי זה דזהו כרשב"ג במשנה ולא קיי"ל כן ע"ש ותמיהני מה שהרמב"ם לא הזכיר מזה כלום והברייתא דרשב"א בירושלמי ג"כ כרשב"ג):

יג שדות שחוצבין מהן אבנים שחופרין בהקרקע ומוציאין משם אבנים אסור לפתוח מחצב חדש בשדהו בשביעית דהרואה יאמר שחופרה לחרישה וזריעה וכן יאמרו שלתקן שדהו חוצב להסיר הסלעים המעכבים החרישה והזריעה אמנם אם התחילו

במחצב לפני שביעית וחצב ממנה שבעה ועשרים אבנים שכל אבן הוא אמה על אמה ברום אמה וכ"ש יותר ולמה שיערו בשיעור זה מפני שמחצב הוא לא פחות מן ג' שורות שכל שורה ג' אמות אורך וג' רוחב ובקומה ג' אמות ונצרך לכל שורה ט' אבנים מן אמה על אמה ברום אמה וג' שורות הם כ"ז אבנים ואם כשיעור זה נחצב קודם שביעית מותר לחצוב בשביעית דהכל רואים שהוא מחצב של אבנים. ודע דאימתי אסרו להתחיל בשביעית כשהאבנים מכוסים בעפר וכשחופרים בהעפר נתגלו האבנים אבל אם האבנים בולטים מהארץ מותר בכל ענין שהרי הכל רואים שהוא מחצב (ר"ש ורע"ב) וי"א דלא בעינן שנחצבו ממש קודם שביעית אלא אם גילו העפר עד שנתגלה כשיעור מחצב כזה מותר לעשות בשביעית (ר"ש שם) וראיה לזה מתוספתא ריש פ"ג דתניא סלע שצף על גבי הארץ ואיגד יוצא ממנה אם יש בו כשיעור הזה מותר ואם לאו אסור ע"ש (שם) ולמדנו מזה דאפילו כשאינו מכוסה בעפר אין היתר להתחיל בשביעית אא"כ מגולה כשיעור זה:

**יד** אבל הרמב"ם שם כתב כדיעה ראשונה ולענ"ד אדרבא מהתוספתא ראיה לדבריו דאם כדברי הי"א מה חילוק יש בין שהיה מכוסה בעפר ובין שהאבנים בגילויים אלא וודאי דהתוספתא ה"ק דמחצב שהיה מכוסה בעפר צריך לחצוב מהם קודם שביעית כשיעור זה וסלע שהיה גלוי א"צ חציבה קודם שביעית אלא שיתגלה כשיעור זה:

**טו** איתא בירושלמי (פ"ג ה"ד) תני מחצב שבינו לבין חבירו ופתח בו חבירו בהיתר מותר ואם היתה ריקה אסור עכ"ל ונ"ל דה"פ דאם חבירו פתח מחצב קודם שביעית כשיעור שנתבאר גם הוא מותר אף שהוא לא חצב קודם שביעית דמחצב של חבירו מוכיח גם עליו ואם היתה ריקה כלומר שחבירו חצב ולקח כל האבנים קודם שביעית אסור כיון שעתה אין שם אבנים כלל לא נשאר דבר המוכיח על המחצב שלו והרמב"ם השמיטו:

**טז** תניא בתוספתא ריש פ"ג לא יפתח אדם מחצב וכו' אמר ר"י בד"א בזמן שמתכוין לעשות שדה אבל בזמן שאין מתכוין לעשות שדה אפילו דבר מועט מותר וכו' כלומר אפילו לא חצב כ"ז אבנים מקודם מותר ונראה שר' יהודה לפרש קאתי והרמב"ם לא הזכיר זה ומדבריו נראה שלפניו היתה הגירסא בתוספתא דדברי ר"י לאו אמחצב קאי אלא על דין גדר שיתבאר וכן נראה עיקר דמקום מחצב לא שייך לעשות שדה דבמקום שיש חציבת אבנים אין דרך לעשות שדות אלא וודאי אגדר קאי ויתבאר בסעי' הבא בס"ד:

**יז** גדר של אבנים שרוצה ליטלו בשביעית וצריך ליטלו מעל הארץ ולהשליך גם אבנים הקטנות ומיחזי כמתקן הקרקע לחרישה אם יש בהגדר עשרה אבנים של משוי שני

בני אדם לכל אבן ויש בגובהו עשרה טפחים הכל רואים שליטול הגדר כוונתו ורשאי ליטלו מעל הארץ הגדולות והקטנות שנראה להדיא שלצורך אבנים הוא נוטל היה פחות מעשרה או פחות מי' אבנים או שהיו אבנים קטנות ממשוי שני בני אדם נוטלן ומניח טפח אבנים סמוך לארץ:

**יח** ובזה כתב הרמב"ם בד"א בשנתכוין לתקן שדהו (זהו התוספתא שבסעי' ט"ז) או שהתחיל ליטול בשביעית אבל אם לא נתכוין לתקן שדהו (וצריך להאבנים) או שהתחיל ליטול מקודם שביעית נוטל בשביעית כל מה שירצה מכל מקום וגומם עד לארץ וכן אם היה נוטל משדה חבירו אע"פ שהוא קבלן גומם עד לארץ עכ"ל דבשדה חבירו הכל יודעים שאין כוונתו לתקון שדה ואין לשאול למה לא ניחוש לעוברים ושבים שאין יודעים שזהו של חבירו ויחשדוהו כמו שחששנו בסעי' ב' לענין זבל די"ל דלא דמי דזבל הכל מרגישים גם העובר ושב דמזבל שדהו אבל בנטילת אבנים דגדולות מותר בכל ענין ובבירית הקטנות העובר ושב אינו מרגיש כלל והחשש הוי רק לאנשי המקום והם יודעים שאינו שלו וגם אין לשאול למה לא חלקנו במחצב של אבנים בכל החילוקים שחלקנו בגדר די"ל דבשם הוי שטח גדול ונראית כעבודה בשדה אפילו בלא נתכוין לתקן שדהו ואפילו התחיל מקודם שביעית אם לא התחיל כפי השיעור שנתבאר ואפילו אין המחצב שלו ולא דמי לגדר שהוא שטח קטן ומלאכה מועטת (נ"ל):

**יט** אבנים שהמחרישה זיעזעתן ממקומן ואפילו לא זיעזעתן אלא עתידה לזעזען (ירושלמי) או שהיו מכוסות בעפר ונתגלו אם יש בהם שתי אבנים שכל אחד משוי שני בני אדם הרי אלו ינטלו כולן אגב אותם שתים דלא מיחזי כמתקן שדה (ר"ש פ"ג מ"ז) היו קטנות מזה לא ינטלו ומלשון הרמב"ם שם דין ט' מבואר דגם כשיש שתים כמ"ש אין ההיתר רק עליהם ע"ש ומלשון התוספתא משמע ג"כ כן ולא אדע מי הכריחם לזה דאי משום דבגדר הדין כן כמ"ש בסעי' י"ז הא לא דמי לגדר דשם הצרכנו לעשרה אבנים וכאן די בשתים וצ"ל דבכאן ניכר לכל שרק לצורך האבנים נוטלן דאי משום תקון השדה היה לו להניח עד זמן חרישה דממילא היה נוטלן מפני עיכוב המחרישה או מטעם דמוכח שהונחו כדי ליטלן או טעם אחר וא"כ לא שייך רק על אלו האבנים בלבד וצ"ע:

**כ** שנינו במשנה (שם) המסקל את שדהו כלומר שמסלק האבנים מן השדה נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ וכן גרגר של צרורות או גל של אבנים נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ אם יש תחתיהן סלע או קש הרי אלו ינטלו וכ"כ הרמב"ם שם דין י' ע"ש. ודע דהא דתנן בפ"ב דמסקלין עד ר"ה ובארנוה בסי' י"ח סעי' כ"ב דמשמע דבשביעית עצמה אסור לסקל וודאי כן הוא דבתוספת שביעית מסקל לגמרי

גם הנוגעות בארץ וכאן בשביעית מניחן כמ"ש ומן התימא דבירושלמי שם פריך וז"ל מסקלין עד ר"ח תמן תנינן המסקל נוטל את העליונות וכו' וכא את מר הכין אמר ר' יונה כאן בתלוש כאן במחובר עכ"ל ואינו מובן כלל דאי פריך היאך מסקלין בשביעית דשם לא התירו רק בערב שביעית מאי קושיא דשם התירו לסקל לגמרי כמ"ש ואי פריך למה התירו בשם לסקל לגמרי והרי כאן צריך להניח את הנוגעות בארץ מאי דומיא ערב שביעית לשביעית ונ"ל דלאו אדינא מקשי אלא על לשון המשנה דשם משמע שאין דרך לסקל אלא עד ר"ה וכאן קתני המסקל את שדהו דמשמע דדרך לסקל בשביעית ומתרץ כאן בתלוש וכו' כלומר דוודאי האבנים המחוברים בקרקע שיש בזה טורח רב ואין עושין אא"כ רוצים לנקות השדה שתהא ראויה לזריעה נמנעין מזה בשביעית אך בתלוש דאין טירחא ודרך ללקט האבנים לצורכן להשתמש בהן בזה דרך בני אדם גם בשביעית ולכן הרמב"ם לא הזכיר זה (והתוי"ט נשאר בצ"ע על הרמב"ם והמה"פ נדחק לפרש דהקושיא הוא דגם בערב שביעית היה אסור ליטול את הנוגעות בארץ ע"ש והדבר ברור כמ"ש):

**כא** שנו חכמים במשנה (שם) אין בונין מדרגות על פני הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנן לשביעית אבל בונה הוא בשביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית ולא יסמוך בעפר אבל עושה הוא חייץ כל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו וליטלה הרי זו תנטל עכ"ל המשנה:

**כב** ופירשו רבותינו (רא"ש ור"ש ורע"ב) דגאיות הם גומות מלשון כל גיא ינשא ונתמלא מים בימות הגשמים ואחר שנתמלאו מים עושין מדרגות לרדת ולעלות לשאוב מים להשקות השדה מפני שמתקנו להשקות שדהו בשביעית וגם בונים הגדר סביב הגאיות שלא יכנס שם אדם לקחת המים וכשבונה אותו לא יסמוך בעפר (רא"ש) ויש מפרשים אם בא להיות סוכר מקום יציאת המים באבנים לא יתן עפר וטיט בין האבנים דמיחזי טפי שהוא מתכוין להשקות שדותיו אבל עושה הוא חייץ אבנים סדורות זו על זו כעין גדר בלא עפר וטיט (ר"ש ורע"ב) והך דכל אבן הוא ענין בפ"ע כלומר כשבונה גדר או בנין יכול לפשוט ידו בשדהו סמוך לו וליטול אפילו אבן קטן ולהכניסו להבנין ואע"ג דאסור ללקט אבנים קטנים כמו שנתבאר מ"מ הכא שרי דהגדר או הבנין מוכח עליו דלבנותו נוטלו ולא לתקון השדה (שם):

**כג** והרמב"ם ז"ל יש לו דרך אחרת בזה שכתב שם דין י"א לא ימלא אדם גיא עפר או יתקננו בעפר מפני שמתקן את הארץ אבל עושה הוא חייץ על פני הגיא וכל אבן שיכול לפשוט את ידו וליטלה והוא עומד על שפת הגיא ה"ז תנטל עכ"ל ואינו מובן דא"כ מדרגות דמשנה מה טיבם אך בפי' המשנה ביאר כוונתו דה"פ אין בונין מדרגות וכו'

כלומר כשבונין מדרגות על פני הגאיות שיהא נוח להילוך לא יטול העפר שחופרין מהמדרגות להשליכן לתוך הגיא שהרי בזה מתקן את הארץ אלא עושה בהעפר מחיצה סביבות הגיא והאבנים הקרובות יכול ליטלן להמחיצה ולכן לא הזכיר המדרגות בחיבורו משום דבזה אין איסור כלל והמשנה שאומרת אין בונין מדרגות לאו על המדרגות האיסור אלא דה"ק כשבונין המדרגות לא ישליך העפר להגיא ואע"ג דעיקר חסר מן המשנה אך סתמא הוא כן כשחופרין מהעפר לעשות מדרגות נופל העפר להגיא וה"ק אין בונין מדרגות מפני העפר ואפילו לא יסמוך קצת בעפר אלא עושה בהעפר חייץ וכמ"ש והראב"ד פי' שעשיית המדרגות עצמן אסור כשעושה אותן בעפר דנעשים כמוכנים לזריעה אבל עושה הוא חייץ כלומר שעושה מדרגות מאבנים ע"ש ועל כל אבן וכו' מפרש לענין גזל כשעומד ברה"ר ויכול לפשוט ידו לשדה אחרים וליטול אבן אין בו משום גזל:

כד והנה דין זה הוא יחיד במינו שהרי כל המלאכות הותרו ערב שביעית לאחר החורבן כמ"ש בסי' י"ח ודין זה נשאר באיסורו מטעם דבזה יש ידים מוכיחות דכוונתו לזרוע בשביעית ובאמת בירושלמי על משנה זו יש מחלוקת וחד אמר דמשנה זו שנויה בזמן המקדש כשתוספת שביעית היה אסור אבל המסקנא אינו כן ע"ש ולכן פסקה הרמב"ם:

כה אבנים הנישאים על הכתף יכול ליטלו מכל מקום אפילו משדה שלו דהכל יודעים דלבנין הם והקבלן שדרכו לבנות בנינים בקיבולת וכוונתו רק לקבץ אבנים מביא מכל מקום ואפילו קטנות ואפילו משדהו דזה האיש מפורסם לכל שצריך לאבנים וכן מי שקיבל שדה באריסות מביא אפילו אבנים קטנות מאותה שדה שהוא אריס בה דאינה כשלו ומשל אחר הא מותר ליטול בין גדולות בין קטנות כמ"ש בסעי' י"ח:

כו כתב הרמב"ם שם דין י"ג פרצה שהיא סוגה בעפר אם אינה מכשלת את הרבים אסור לבנותה ואם היתה מכשלת את הרבים או שאינה סוגה בעפר אלא פתוחה לרה"ר מותר לבנותה עכ"ל וזהו בירושלמי שם והגירסא משובשת כמ"ש הראב"ד ובמ"ק פ"א הל' ד' הגירסא כתיקונה ע"ש:

כז אסור לו לבנות גדר בינו ובין חבירו בשביעית שהרי צריך לחפור בהעפר ונראה כחורש בשביעית וזהו בין שדה שלו לשדה של חבירו אבל בכותל ביתו או חצרו מותר כן משמע מלשון הירושלמי ספ"ג ומלשון הרמב"ם ספ"ב ע"ש אבל אם שדהו סמוך לרה"ר מותר לו לבנות הגדר בין שדהו ובין רה"ר ואפילו היה יכול לבנותו מקודם נראה דמותר דזהו כצורך רבים ואין בזה איסור מן הדין ומותר להעמיק עד הסלע אך את העפר מחוייב

לצבור בתוך שדה כדין העמדת הזבל ג' אשפתות לבית סאה ובכל אשפה ק"נ סאין וכן אם חפר בור ושיח ומערה בשביעית צובר העפר בתוך שדהו כדין שנתבאר:

כח תניא בתוספתא (פ"ג הל' ט') אין עוקרין גדר שבין שתי שדות אחד גדר של עצים ואחד גדר של אבנים בד"א בזמן שמתכוין לעשות שדה אבל עצים מותר המשרש עיקר חרוב וסדן שקמה לעצים מותר ולשדה אסור עכ"ל והרמב"ם לא הביא זה וכבר נתבאר דגדר של אבנים שיש בו עשרה אבנים של משוי שני בני אדם לכל אחד מותר וזה שאומרת בד"א בזמן שמתכוין לעשות שדה וכו' זהו כר' יהודה במחצב שכתבנו בסעי' ט"ז וכיון שבשם לא פסק הרמב"ם כן כמ"ש שם גם כאן נראה שאינו כן אך באמת אינו כן שהרי בגדר פסק הרמב"ם כן כמ"ש בסעי' י"ח וכן עיקר לדינא עוד שנינו שם הקוצץ בקנים ה"ז מגביה טפח וקוצץ ע"ש ואין הלכה כן כמו ששנינו במשנה (פ"ד מ"ו) ובארנו זה בסי' י"ט סעי' כ"ב ולכן לא הביא זה הרמב"ם (והתוספתא אתי כריה"ג במשנה שם ואנן קיי"ל כר"ע ע"ש):

## סימן כא

### איך הדין באכילת פירי אילנות בשביעית ובו י"ב סעיפים

א פירי אילנות הגדילין מעצמן בשביעית וכתיב ואת ענבי נזירך לא תבצור וא"א לומר דאסור לבוצרן ולאכול דהא להדיא כתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה אלא כך שנינו בת"כ לא תבצור כדרך הבוצרין כלומר שלא תהיה הבצירה כבכל השנים אלא ע"י שינוי וזהו ששנינו (בפ"ח מ"ו) תאנים של שביעית אין קוצין אותן במוקצה זהו שם הכלי העשויה לקציצת תאנים אבל קוצה אותם בחרבה זהו סכין כחרב אין דורכין ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה ואין עושין זיתים בבד ובקוטב זהו העץ הכבד שנותנין על הזיתים בבית הבד אבל כותש את הזיתים ומכניסם לבודידה זהו בית בד קטן כעין עריבה וכה"ג בכל הפירות ואיתא בירושלמי שם דטחינת הזיתים מותר גם בבית הבד הגדול וע"י כותש אך אחר הטחינה מכניסן לבד קטן וכ"כ הרמב"ם בפ"ד דין כ"ג ומה שהתורה הזכירה רק ענבים משום דבא"י רוב הנטיעות גפנים אבל ממילא דה"ה לשארי פירות דצריך לשנות מבכל השנים:

ב וז"ל הרמב"ם שם דין כ"ב הפירות שיוציא האילן בשביעית לא יאספם כדרך שאוספים בכל שנה שנאמר ואת ענבי נזירך לא תבצור ואם בצר לעבודת האילן או שבצר כדרך הבוצרים לוקה וכיצד עושה תאנים וכו' עכ"ל ואיני יודע מה ענין בצר לעבודת האילן לכאן אמנם דבר גדול השמיענו בזה דהנה ריש פ"א כתב דאינו לוקה על מלאכת שביעית רק על ד' מלאכות ואחת מהן בצירה מהך קרא דאת ענבי נזירך לא תבצור וביארנו זה

בריש סי' י"ט ע"ש ולכאורה איזה ענין הוא למלאכת עבודת האילן הא לאו זה הוא שלא יבצור כדרך הבוצרים ולזה אומר דהלאו כולל שניהם בצירה בשביל עבודת האילן כמו ליקח מעט פירות כדי שהשאר יגדילו וכה"ג וגם שלא יבצור כדרך הבוצרים ובע"כ כן הוא דהא מקודם כתיב שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור דזהו מעבודת האילן ומסתמא גם קרא דבתריה הוא מעבודת האילן ושלא יבצור כדרך הבוצרים זהו פשטא דקרא:

**ג** במשפטים כתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך והך ונטשתה א"א לפרש ליטוש שלא לזרוע השדה דא"כ מאי האי דכתיב ואכלו וגו' ועוד דכפל לשון הוא האמנם כך דרשו במכילתא שם תשמטנה בעבודתה ונטשתה באכילתה הפירות מאילנות הגדילים מאליהם או ספיחי שדה הגדילים מעצמן וזהו שכתב הרמב"ם שם מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית בטל מצות עשה וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו אלא יפקיר הכל ויד הכל שוין בכל מקום שנאמר ואכלו אביוני עמך ויש לו להביא לתוך ביתו מעט כדרך שמביאין מן ההפקר חמש כדי שמן חמשה עשר כדי יין ואם הביא יתר מזה מותר עכ"ל ואפילו אם ירצה להכניס לביתו כל הפירות והוא יחלקן לעניים כדכתיב ואכלו אביוני עמך אסור (מכילתא) ועוד דהכל מותרים לאכול ולאו דווקא עניים כדתנן בריש פ"ו דפאה עד שיופקר אף לעשירים כשמיטה:

**ד** והא דכתיב ואכלו אביוני עמך אמרינן במכילתא (שם) כתוב אחד אומר ואכלו אביוני עמך וכתוב אחד אומר לך ולעבדך ולאמתך כיצד יתקיימו שני מקראות הללו כשהפירות מרובים הכל אוכלין כשהפירות מועטין לך ולעבדך ולאמתך כלומר דכשהפירות מועטין ממילא לא יבואו אחרים ליטול מהן והך דואכלו אביוני עמך יש דמוקי לה על לאחר הביעור כדתנן (בפ"ט מ"א) ועניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים וכו' ומפרש בירושלמי שם טעמא דר' יהודה ואכלו אביוני עמך ור' יוסי דריש ואכלו אביוני וגם עמך ע"ש וקיי"ל כר' יוסי כמו שיתבאר בסי' כ"ז מיהו עכ"פ קודם הביעור לכל הדיעות כולם אוכלים גם בעל השדה ובני ביתו כדכתיב לך ולעבדך ולאמתך:

**ה** ולמדנו מזה דפירות שביעית אסורים להיות משומרים תחת יד הבעלים אלא יהיו במקום פתוח כהפקר ומי שירצה יטול ורק דבר מועט מותר לו להכניסם לתוך ביתו כדרך שמביאין מן ההפקר כמ"ש בסעי' ג'. ואין לשאול דכיון דמקודם הם ג"כ הפקר א"כ מהו שעת הביעור שיתבאר שהוא מחוייב לבער פירות של שביעית והא גם מקודם הם כמבוערים דהאמת דביעור הוא ענין אחר בשביל החיות כדכתיב ולבהמתך ולחיה אשר

בארצך דכל זמן שיש לחיה בשדה אתה רשאי לאכול מן הבית כלה לחיה מן השדה אתה צריך לכלות מה שבבית כלומר מה שבביתך ובחצירך ובכרמך בכל מקום שימצאו כמו שיתבאר שם אבל להיות משומרים ומסוגרים אסור בכל השנה של שביעית אלא יהיו כמופקרים ואם אחד עבר על זה ושימר פירותיו אסור לבצור מהם אפילו ע"י שינוי כדתניא בת"כ ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אין אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר ואפילו שלא כדרך הבוצרים אסור מן המשומר (תוס' יבמות קכ"ב. ד"ה של) דבאמת לאו עיקר דרשא להכי דעיקר דרשא הוא שלא יבצור כדרך הבוצרין כמו שנתבאר על כלל פירות שביעית וכמו שהת"כ בעצמו דורש כן ע"ש אלא הכוונה שאסור לאכול מן המשומר (ראב"ד בפי' לת"כ וכ"מ בתוס' שם):

**ו** והנה לפ"ז פירות משומרים בשביעית שביד ישראל אסור לאוכלן ויש לכופו להשליכן לפני בהמות וחיות ואם נמצאים הפירות ביד עכו"ם מצאתי בזה מחלוקת הראשונים דבעל המאור בפ"ג דסוכה (ל"ט א) כתב דהמשומר בפירות שביעית אסורים מן התורה לאכלן והיינו דתניא עכו"ם שהביא וכו' ע"ש וזהו דעת רבותיו של רש"י ביבמות (קכ"ב א) בעכו"ם שהביא פירות ואמר של עזיקה הן ופירש"י בשם רבותיו דזהו כרם מגודר ובשביעית ע"ש אבל הראב"ד בס' תמים דעים בהשגותיו על המאור בסי' רמ"א כתב בזה"ל של צרפתי הוא ואינו נכון שלא אסרה תורה אלא המשומר ביד ישראל מפני שעבר על והשביעית תשמטנה ונטשתה אבל שמור ביד עכו"ם לא אסרה עכ"ל וזהו גם דעת רש"י שהקשה על פירושם וז"ל וק"ל דמה איסור יש כאן וכו' ע"ש והתוס' תמהו עליו דוודאי מן המשומר אסור ע"ש ובאמת כוונת רש"י כהראב"ד דשם שהעכו"ם מוכרן אין בזה איסור והרמב"ם לא הזכיר כלל איסור זה שאסור לאכול הפירות המשומרין (ודעת ר"ת בתוס' סוכה שם כרבותיו של רש"י ותימא רבתא במ"ש שם אח"כ ומיהו קשה לר"ת דלא אסר בת"כ מן המשומר אלא בבצירה כדרך הבוצרים וכו' עכ"ל ותמה אקרא דכדרך הבוצרים אסור בכלל פירות שביעית ומשומר אפילו ע"י שינוי אסור כמ"ש התוס' בעצמם ביבמות שם וז"ל ובת"כ דקתני מן המשומר אי אתה בוצר היינו אפילו ע"י שינוי וכו' כצ"ל וכל רבותינו סוברים כן וצע"ג):

**ז** בסעי' הקודם כתבנו דהרמב"ם לא הזכיר איסור זה כלל ודע דהרמב"ן בפי' החומש כתב להדיא כן שהמשומר לא נאסר מעולם באכילה אלא שגזרו שלא יקחום מעם הארץ ע"ש וברור הוא שזהו גם דעת הרמב"ם וגם דעת רש"י נראה כן דביבמות שם כשהקשה על רבותיו לא כתב ההיתר מפני שהם ביד עכו"ם אלא שאנחנו ביארנו כן לפי שיטת הראב"ד אבל יותר נראה דס"ל לרש"י דמותרים לגמרי וכן משמע להדיא מדבריו בסוכה

שם שאומר דאסור לקנות מע"ה פירות משומרין אף מעט ע"ש ומבואר להדיא דלאוכלן מותר ולדברי רבותינו אלה הא דתניא בת"כ מן המשומר אי אתה בוצר פירושו פשוט דאסור לישראל לתלוש בעצמו הפירות כשהן משומרים אבל אם העבריין או עכו"ם תלשן מותרין באכילה:

ח ונמצא לפי מה שביארנו ג' דיעות יש בזה דלרש"י והרמב"ם והרמב"ן מותרים לאכול הפירות המשומרים בשביעית ולדעת התוס' והמאור אסורים באכילה לגמרי ולדעת הראב"ד כשהם ביד ישראל אסורים וכשהם ביד עכו"ם מותרים ואמנם לתולשן בידים פשיטא שאסור ולכן מי שרוצה לסמוך על דיעה ראשונה אין מוחין בידו:

ט פירות שביעית אסור לאוכלן קודם שנתבשלו דהתורה אמרה לאכלה ולא להפסד (ר"ש ורע"ב פ"ד מ"ז) ולכן אסור לתולשם מן האילן קודם שנתבשלו (רא"ש שם) והרמב"ם (שם) כתב הטעם משום דכתיב מן השדה תאכלו את תבואתה דאינה נאכלת עד שתהא תבואה ושיאכלום כפי מנהג בני אדם לאוכלם והטעם הזה מפורש בת"כ וירושלמי שם דבאמת מלאכלה ולא להפסד אין ראיה דכיון שאוכלם הרי אין כאן הפסד וכיון שהאכילה צריך להיות כדרך בני אדם לאוכלן לכן יש חילוק באיזה מקום שאוכלן דיש שבמקום זה מותר ובמקום אחר אסור כמו שיתבאר בס"ד:

י וכך שנו חכמים במשנה (שם) מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית הפגים והם פגי תאנה כדכתיב התאנה חנטה פגיה משיזריחו והיינו שנעשו אדומים אוכל בהם פיתו בשדה שכן דרך בני אדם אבל להכניסן לבית אסור מפני שאין דרך בני אדם להכניסן לבית עדיין וכשביחלו והיינו שגדלו הרבה כונסן לתוך ביתו דאז נגמרו גם לענין חיוב מעשרות (שם) ובירושלמי מסמיך לה אקרא דכתיב תהיה כל תבואתה לאכול וכתיב מן השדה תאכלו את תבואתה בשתי תבואות הכתוב מדבר אחת מן הבית ואחת מן השדה ע"ש:

יא ובענבים כשהן בוסר והיינו כשסוחטן יצא מהם קצת משקה כמים אוכל בו פתו בשדה הבאישו כלומר בגמר בישולן אם יניחום כך יבאשו ויתקלקלו כונס לתוך ביתו וזהו זמן חיוב מעשרות שלהם ובזיתים משיכניסו רביעית לסאה דמסאה זיתים ביכולת להוציא רביעית שמן פוצע ואוכל בשדה ופציעה הוא שמכה אותן על אבן לרככן דבלא זה א"א לאוכלן ולא הותרו אפילו בשדה רק לאכילה אבל לסוך בשרו בהשמן היוצא אסור שאין דרך בני אדם כן ואם ראוים להוציא שמן חצי לוג מסאה מותר לכותשן ולסוך מהם בשרו בשדה אבל להכניסן לבית עדיין אסורים אף לאכול מפני שאין דרך בני אדם כן אבל אם נתגדלו עד שליש גידולן או שראויין להוציא מהן שמן שליש ממה שיוציאו

כשיתבשלו לגמרי כותש בשדה ומכניסן לתוך ביתו דאז הוי חיובן למעשרות ולאו דווקא כותש בשדה אלא אורחא דמילתא כן אבל מותר גם לכותשן בביתו ולכן הרמב"ם בפ"ה סוף דין ט"ו כתב הכניס שליש מותר להכניס לביתו ע"ש והשמיט הך דכותש בשדה מטעמא דכתיבנא:

יב ורק באלו השלש פירות יש חילוק בין שדה לבית מפני שכן דרכן שגם קודם הבישול אוכלין בהן פיתן בשדה אבל כל שאר הפירות אין אוכלין מהן בשביעית בשום מקום עד שיגיעו לעונת המעשרות כפי הדינים דתנן בפ"ק דמעשרות וזהו לדעת מפרשי המשנה שם (ר"ש ורע"ב) אבל מלשון הרמב"ם שם לא משמע כן שכתב אין אוספין פירות שביעית כשהן בוסר וכו' אבל אוכל מהם מעט בשדה כשהם פגים וכו' עכ"ל דמשמע דאכל מיני פירות קאי וצ"ל לדבריו דהא דתנן התם ושאר כל הפירות בעונתן המעשרות וכו' זהו אלהכניסן לתוך ביתו קאי אבל בת"כ משמע להדיא לא כן דתניא ושאר כל פירות האילן אין את רשאי לכבוש מהם ולשלוק מהם ולא לאכול מפגיהם (כצ"ל) אלא בעונתן למעשרות וכו' ע"ש ולפ"ז צ"ע בלשון הרמב"ם ז"ל:

## סימן כב

### דיני אכילת ספיחים בשביעית ובו י"ב סעיפים

א כתב הרמב"ם ריש פ"ד כל שתוציא הארץ בשנה שביעית בין מן הזרע שנפל בה מקודם שביעית בין מן העיקרים שנקצרו מקודם וחזרו ועשו ושניהם נקראו ספיח בין מן העשבים והירקות שעלו מאליהן ואין להן זרע הכל מותר לאכלן מן התורה שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ואפילו שדה שנטייבה בשביעית וצמחה פירותיה מותרים באכילה וזה שנאמר את ספיח קצירך לא תקצור שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה (ת"כ) ואם קצר כדרך הקוצרין לוקה כיצד כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר או שקצר לעבודת הארץ אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל ומדברי סופרים שיהיו כל הספיחים אסורים באכילה ולמה גזרו עליהם מפני עוברי עבירה שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גינה בתוך שדהו בסתר וכשיצמח יאכל מהן ויאמר ספיחין הן לפיכך אסרו כל הספיחין הצומחין בשביעית עכ"ל:

ב עוד כתב הא למדת שאין אוכלין מפירות שביעית אלא פירות האילנות ועשבים שאין זורעין אותן רוב האדם כגון הפיגם והירבוזין השוטים וכל כיוצא בהן אבל הירקות שדרך רוב בני אדם לזורען בגנות ומיני תבואה וקטניות כל הצומח מהן אסור מדבריהן והמלקטן מכין אותו מכות מרדות ספיחים העולים בשדה בור ובשדה ניר ובכרם ובשדה זרע מותרים באכילה ולמה לא גזרו עליהן לפי שאין אדם זורע מקומות אלו שדה בור אין

אדם נפנה לשם ושדה ניר רוצה הוא בתקונה ושדה כרם אין אדם אוסר כרמו ושדה זרע הספיחין מפסידין אותה וכן התבן של שביעית מותר בכל מקום ולא גזרו עליו עכ"ל:

ג והנה לפי דברי הרמב"ם היתה גזירת חכמים לאסור באכילה לגמרי ספיחי שביעית והוא פלא למה לא מצינו גזירה זו במשנה או בגמ' בבלית או ירושלמית דהא דתנן ברפ"ט ר"ש אומר כל הספיחין מותרין חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירקות שדה וחכמים אומרים כל הספיחין אסורין והלכה כחכמים זהו לאו לענין אכילה אלא לענין לקנות מכל אדם בשביעית דהכי תנן התם מקודם הפיגם וכו' ונלקחין מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהן נשמר כלומר ואין חשש שמא הביא מן השמור דאסור כמ"ש בסי' הקודם ר"י אומר ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו וכו' כלומר להביא מן השמור ר"ש אומר כל הספיחין מותרין וכו' כלומר בלקיחה וחכ"א כל הספיחים אסורים כלומר בלקיחה כמו שפירשו המפרשים שם וגם הרמב"ם בעצמו פי' שם כן בפירושו למשנה וכן מה שכתב הרמב"ם בכאן דפיגם והירבוזין מותרין באכילה וזהו ממשנה זו ואינו מובן דלאו לענין אכילה מיירי אלא לענין ליקח מכל אדם:

ד והא דתניא בפסחים (נ"א ב) ר"ש אומר כל הספיחים אסורין חוץ מספיחי כרוב וכו' וחכמים אומרים כל הספיחין אסורים כבר פירש"י שם דמיירי לאחר הביעור ולפ"ז גם הך מעשה דרשב"י בירושלמי פ"ט דשביעית הלכה א' שראה לאחד אוכל ספיחים בשביעית וקללו ע"ש ג"כ לאחר הביעור מיירי כדפרש"י בפסחים שם על רשב"י עצמו שאכל ע"ש וכן במנחות (ה' ב) שאומר שם כר"ע דספיחין אסורין בשביעית ג"כ פירש"י מן הביעור ואילך:

ה וגם מה שכתב הרמב"ם דספיחים העולין משדה בור ומשדה ניר מותרים וזהו מירושלמי ב"ב פ"ה הלכה א' ג"כ תימא דשם לענין גזל מיירי שאין בהם משום גזל דהירושלמי אומר זה שם גבי תקנות יהושע שבש"ס דילן ס"פ מרובה דמיירי לענין גזל ואפילו אם לענין שביעית ג"כ י"ל לאחר הביעור וכן מ"ש דתבן של שביעית מותר בכל מקום וזהו במשנה דשביעית (פ"ט מ"ז) דתנן מאימתי נהנין ושורפין בתבן וכו' וג"כ קשה דלהדיא מבואר בתענית (ו' ב) דעל לאחר הביעור קאי דאומר שם מ"ט דכתיב ולבהמתך ולחיה וכו' כל זמן שחיה וכו' הרי להדיא דזהו לאחר הביעור ודין זה ה"ל להביא בפ"ז דמיירי שם בדיני ביעור:

ו ולכאורה מירושלמי שקלים ריש פ"ד יש ראיה דספיחים אסורים באכילה דתנן התם שומרי ספיחים בשביעית להקרבת העומר נוטלין שכרן מתרומת הלשכה ופריך שם לא נמצא כקומץ על השירים שאינן נאכלין ומתרץ נעשה כחמשה דברים שבאין בטומאה

ואין נאכלין בטומאה ע"ש הרי מבואר להדיא דהשירים של העומר מפני שהן מספיחין אסורין באכילה אמנם אין זה ראיה כלל דפריך מפני שהן משומרים וכל משומר אסור כמ"ש בסי' הקודם ועוד דהא בזמן פסח הוא והוא לאחר הביעור (עתו"ס יבמות קכ"ב. שהקשו איך היו שומרים בשביעית ותרצו דלאו דווקא שמרו ע"ש וזהו דוחק ולהירושלמי א"ש):

ז והנה גם רבותינו בעלי התוס' בפסחים שם וכן הר"ש בפ"ט במשנה דכל הספיחים חלקו ג"כ על רש"י ז"ל וכתבו דר"ע ס"ל דספיחין אסורין מן התורה וחכמים סברי דמדרבנן אסורים והקשו מכמה משניות דמוכח דספיחים מותרים מהך דפיגם והירבוזין וממשנה דפ"ח האומר לפועל הילך דינר ולקוט לי ירק וכו' ותרצו דמיירי בשל ערב שביעית שנכנסו לשביעית ע"ש:

ח ומצאתי להראב"ד בפירושו על ת"כ שיש באמת מחלוקת בזה דהנה בת"כ שם תניא את ספיח קצירך לא תקצור מכאן סמכו חכמים על הספיחים שיהו אסורים בשביעית וז"ל הראב"ד יש מפרשים שהן אסורים לאחר שכלה לחיה מן השדה קאמר (כרש"י) ויש מפרשים שהן אסורים לגמרי קאמר (כרמב"ם ותוס') ומסתברא כמאן דאמר לגמרי קאמר וכו' ע"ש וכ"כ הרמב"ן בפי' החומש שאסורים מדברי סופרים וכל הני משניות המראים היתר הם באותם שלא אסרום משום ספיחים כמו הפיגם והירבוזים ומשדה בור וניר שהבאנו מירושלמי ע"ש וכן הסמ"ג בעשין קמ"ח פסק כן ומפרש המשנה דרפ"ו דשלש ארצות לשביעית כל שהחזיקו עולי בבל לא נאכל וכו' דאספיחים קאי ע"ש ונמצא דרק רש"י ז"ל והרע"ב מתירים והרמב"ם והתוס' והראב"ד והרמב"ן והסמ"ג אוסרים (וכ"מ בתוספתא ספ"ה):

ט ואפילו באותן ספיחין המותרין באכילה שלא גזרו עליהן מ"מ שארי קדושת שביעית יש בהן שאסור לאבדן ולעשות בהן סחורה (ראב"ד) ותניא בתוספתא (ספ"ה) ספיחין של שביעית אין תולשין אותן ביד אבל חורש כדרכו ובהמה רועה כדרכה עכ"ל ובע"כ אין זה בשביעית דאיך יחרוש בשביעית אלא במוצאי שביעית מיירי דאף אז אסורין באכילה וזהו שכתב הרמב"ם פ"ד דין ה' ספיחין של שביעית שיצאו למוצאי שביעית אסורין באכילה ואין תולשין אותן ביד אלא חורש כדרכו ובהמה רועה כדרכה עכ"ל ואע"ג דאסור להאכיל מאכל אדם לבהמה בשביעית כמו שיתבאר מ"מ כשנוטלת מעצמה אין לחוש דהכי תניא בתוספתא שם מקודם פירות שביעית אין מאכילין אותן לבהמה וכו' אם הלכה בהמה מאליה וכו' אין מחייבין אותו להחזירה ע"ש:

י ויש לי בזה שאלה לפי שיטת רבותינו דספיחים אסורים בשביעית וממילא דנפסדים בשדה והרי התורה אמרה לאכלה ולא להפסד ואע"ג דזהו להפסידן בידים וכאן ממילא נפסדין דמ"מ איך גזרו רבנן הפסד על פירות שביעית והתשובה בזה דבאמת יש היתר להספיחין כמ"ש הרמב"ם (שם) עד מתי אסורין ספיחי שביעית במוצאי שביעית מר"ה ועד חנוכה ומחנוכה ואילך הן מותרין עכ"ל וזהו בירושלמי פ"ב דדמאי והטעם נ"ל דכיון דטעם הגזירה הוא שלא יזרעו בשביעית ויאמרו של ספיחים הן כמ"ש ממילא כשלא יהיה להם היתר עד חנוכה לא יהיה כדאי לזורעם (עפ"מ שם ולענ"ד כמ"ש) אמנם מה שהתרנו לחרוש עליהם קשה הא מפסידן בידים ואולי אין זה הפסד ברור וצ"ע:

יא ספיחי שביעית שזרען במוצאי שביעית תנן בתרומות (פ"ט) דהגידולין מותרין באכילה ואפילו בדבר שאין זרעו כלה (ירושלמי שם) ולא גזרו בזה כמו שגזרו על גידולי תרומה וטבל לפי שספיחין אינם שכיחים כל כך (שם):

יב דבר פשוט הוא שאם עוברי עבירה מטמינים פירות שביעית למוכרן לאחר שביעית אסור לקנות מהן וא"כ מתי מותר לקנות במוצאי שביעית שנו חכמים במשנה (פ"ו מ"ד) מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית משיעשה כיוצא בו לאחר שביעית ותלינן שהן של היתר רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד לפי שירק מתגדל בשני ימים או בשלשה וגם מביאין מחו"ל וקיי"ל כרבי ושאר כל הפירות אין מותרין עד שיעשו כיוצא בו במוצאי שביעית ואף שיש מקומות שממהרין להתבשל ויש שמתאחרין מ"מ אם יש רק מקומות שממהרין להתבשל הותר אז בכל מקום לפי שיש לתלות שמשם באו ושנינו שם במשנה (פ"ה מ"ה) מאימתי מותר אדם ליקח לוף במוצאי שביעית משירבה החדש ומפרש בירושלמי מן הפסח ואילך ע"ש ונראה דלמין זה היה זמן קבוע ולא לשארי מינים:

## סימן כג

### פירות שגדלו מקצת בששית ומקצת בשביעית ובו כ' סעיפים

א כיון דשביעית מתחלת בר"ה בר"ח תשרי אם היו תבואה או פירות או ירקות או זרעים נזרעו קודם ר"ה ונתגדלו קצת קודם ר"ה ועיקר גידולן אחר ר"ה אמרו חכמים דרואין מתי הגיעו חיובן למעשר דבחיוב מעשר יש פרטים שונים דבתבואה הולכין אחר שליש בישולן וכן בזיתים (ר"ה י"ג ב) ובירק הולכין אחר לקיטה ובאילן אחר חנטה ואורז ודוחן אחר השרשה (שם) ועוד פרטים יש ויתבארו בדיני מעשרות וכדינם למעשר כך דינם לשביעית וחז"ל דרשו (ר"ה י"ב ב) זה מקרא דכתיב מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות (דברים ל"א:י') וקשה הא חג הסוכות שאחר שמיטה היא שנה שמינית אלא

לומר לך דלפעמים גם בשמינית יש שביעית והיינו דכל תבואה שהביאה שליש לפני ר"ה דשמינית אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית וממילא דה"ה כשהביאה שליש לפני ר"ה דשביעית אתה נוהג בו מנהג ששית בשביעית (ושם מבואר מנין דעל שליש קאי ע"ש וממילא דבכל המינים הולכין אחרי זמן מעשרותיהן כמו בתבואה):

ב וז"ל הרמב"ם בפ"ד דין ט' באחד בתשרי ר"ה לשמיטין וליובלות פירות ששית שנכנסו לשביעית אם היו תבואה או קטניות או פירות האילן והגיעו לעונת המעשרות קודם ר"ה הרי אלו מותרין ואע"פ שאוסף אותם בשביעית הרי הן כפירות ששית לכל דבר ואם לא באו לעונת המעשרות אלא אחר ר"ה הרי הן כפירות שביעית התבואה והקטניות אסורין באכילה משום ספיחין ופירות האילן אוכלין אותן בקדושת שביעית עכ"ל ויש בזה שאלה מנליה להרמב"ם דגם בתבואה שנזרעת לפני שביעית גזרו בהם ספיחין והא במשניות ובגמ' משמע להדיא דספיחין אינן אלא הגדילים בעצמם וכמ"ש הרמב"ם עצמו מקודם וכמ"ש בסי' הקודם:

ג אמנם דבר זה מבואר בירושלמי (פ"ה דמעשרות ה"ב) שאומר שם הביאה פחות משליש לפני שביעית ונכנסה שביעית אסורה משום ספיחים ולא חלה עליה קדושת שביעית שכבר היו עשבים ולא חלה עליהן קדושת שביעית הביאה פחות משליש לפני שמינית ונכנסה שמינית מותרת משום ספיחים וחלה עליהם קדושת שביעית עכ"ל והירושלמי שם אומר זה לר"ע דס"ל דמן התורה ספיחים אסורים אך ממילא דכן הוא לרבנן לפי תקנת חכמים שאסרו ספיחים אך א"כ צ"ע למה לא כתב גם דין זה דלא חלה עליהן קדושת שביעית ולהיפך בפחות משליש לפני שמינית דחלה עליהם קדושת שביעית ודין זה לא מצאתי בו ואם נאמר דס"ל דזהו רק לר"ע ולא לרבנן צ"ע מנ"ל לומר כן:

ד אבל רבותינו בעלי התוס' בפסחים (נ"א: סד"ה כל) לא פסקו כן שתירצו על כמה משניות דמוכח היתר ספיחים דזהו בשל ערב שביעית ע"ש ומירושלמי ל"ק דזהו רק לר"ע אבל מדרבנן לא גזרו בזה אך יש מרבותינו שכתבו דרק בירק דאזלינן בתר לקיטה למעשרות לכן אסורים הנלקטים בשביעית אבל איסור ספיחים אין בהם דספיחים מקרי תחילת גידולן ולכן הם ספיחי ששית ולא ספיחי שביעית אבל בתבואה דהולכין אחר שליש אם לא הביאה שליש בששית אסורה משום ספיחי שביעית כהירושלמי (הר"ש פ"ט מ"א) ואפשר שגם כוונת התוס' שם כן הוא ואולי גם הרמב"ם סובר כן שהרי לא כתב אלא אתבואה וקטניות:

ה תנן (בפ"ב מ"ז) האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ר"ה מותרין בשביעית ואם לאו אסורין בשביעית והלכו במינים אלו אחר השרשה משום דמינים אלו א"א לילך לא אחר הבאת שליש ולא אחר לקיטתן כירק מפני שלקיטתן מעט מעט וכן הבאת שליש אינן כאחת ולכן הלכו בהן אחר השרשה (ר"ה י"ג ב) אמנם שמואל פסק (שם) דהולכין אחר גמר פריין דאם נגמרו קודם ר"ה של שביעית אין שביעית נוהגת בהן ואם נגמרו אחר ר"ה נוהג בהן שביעית ואין זה אחר לקיטה כירק דלפעמים נגמרו היום ולוקטין לאחר זמן (תוס' שם) וכן פול המצרי שזרעו לזרע כמו כן הולכין אחר גמר פירי אבל אם זרעו בשביל הירק הולכין אחר לקיטה כירק דפול המצרי פעמים שזורעין בשביל הזרע לאכול את הזרע (רש"י שם) וי"א כדי להוציא ממנו זרעו לזריעה ולא לאכילה (רמב"ם ורע"ב במשנה ח' פ"ב) וכן פסק הרמב"ם בפ"ד דין י"א וסיים דאם נגמרו אחר ר"ה אע"פ שהשרישו קודם ר"ה הרי אלו אסורים משום ספיחים עכ"ל וזהו לשיטתו הקודמת דגם בכאלו נוהג ספיחים כמ"ש:

ו כתב הרמב"ם ושם) דירק כשעת לקיטתו והאתרוג אפילו היה גדול כפול קודם ר"ה ונעשה כככר בשביעית חייב במעשרות כפירות ששית ואפילו היה כככר בששית הואיל ונלקט בשביעית הרי הוא כפירות שביעית ומתעשר כפירות ששית להחמיר עכ"ל ופסק מספיקא להחמיר משום דבפ"ב דביכורים יש פלוגתא באתרוג לענין מעשר אם הולכין בתר חנטה כאילן או בתר לקיטה כירק משום דאתרוג גדל על כל מים כירק ולענין שביעית הכל מודים דאזלינן בתר חנטה כאילן אמנם בסוכה (מ' א) יש ברייתא דרבותינו שבאושא סברי דגם לשביעית הוי כירק בתר לקיטה ובר"ה (ט"ו א) יש גורסין דבשניהם אחר חנטה ופסק הרמב"ם בשניהם להחמיר אך תמיהני דאיך מחייבו במעשר כיון דמחמיר לענין שביעית ממילא דאינו נוטלם ת"י והוה כהפקר וממילא דפטור מן המעשר כדאמרינן בר"ה (ט"ו א) יד הכל ממשמשין בה ואת אמרת דחייב במעשר ע"ש וצ"ע ועמ"ש לקמן סי' ע' סעי' ד':

ז וכן פירות שביעית שיצאו למוצאי שביעית בתבואה וקטניות ואילנות הולכין אחר עונת המעשרות והפרגין והשומשמין והאורז והדוחן ופול המצרי שזרעו לזרע אחר גמר הפירי והירק אחרי לקיטתו וכן פול המצרי שזרע לירק דינו כירק ועוד יתבאר בזה בס"ד:

ח כתב הרמב"ם שם דין י"ד פול המצרי שזרעו לזרע בששית ונגמר פריו קודם ר"ה של שביעית בין ירק שלו בין זרע שלו מותר בשביעית ואם זרעו לירק ונכנסה עליו שביעית בין ירקו בין זרעו אסור כספיחי שביעית וכן אם זרעו לזרע ולירק אסור עכ"ל וזהו בירושלמי (פ"ב הל' ה') וזרעו לזרע כיון שנגמר קודם שביעית מותר אפילו הירק

מתגדל בשביעית מ"מ כיון דהזרע כבר נגמר מותר ובזרע לירק אסור משום דהירק מתגדל בשביעית אך מה שכתב דה"ה אם זרעו לזרע ולירק אסור בירושלמי אינו כן ואדרבא אומר שם דזרעו וודאי מותר ובירק יש פלוגתא ע"ש (וצ"ל כמ"ש הכ"מ דכיון דמאן דאוסר שם הוא מפני מראית העין א"כ גם בזרע שייך מראית העין ע"ש וקשה דא"כ גם בזרע לזרע בלבד ניחוש למראית עין אלא וודאי שיודעין שזרע לזרע וא"כ ה"נ יודעים שזרע לזרע ולירק ואולי היה לו להרמב"ם גירסא אחרת):

**ט** עוד כתב עבר וזרעו בשביעית ויצא לשמינית אם זרעו לזרע בין זרעו בין ירקו אסור במוצאי שביעית כשאר הספיחים ואם זרעו לירק הואיל ונלקט בשמינית בין ירקו בין זרעו מותר זרעו לזרע ולירק זרעו אסור משום ספיחים וירקו מותר עכ"ל והראב"ד תמה עליו דהיאך אפשר להתיר מה שזרעו בשביעית עצמה והא קיי"ל הנוטע בשביעית בין שוגג בין מזיד יעקר כמ"ש בריש סי' י"ז אמנם בירושלמי שם מפורש כהרמב"ם ע"ש ויש מי שאומר דרק בנטיעת אילנות החמירו על עוברי עבירה שיעקרום מפני שהיא קיימת לשנים רבות ולא בזריעה (מה"פ שם) וכבר כתבנו בסי' י"ז סעי' ב' דלאו דווקא נוטע והבאנו ראיה ברורה לזה ממשנה דפ"ד ע"ש ויותר נראה כהראב"ד דדווקא כשנזרע ע"י עכו"ם ע"ש (ועכ"מ בשם הרי"ק ודוחק):

**י** שנו חכמים במשנה ריש פ"ה בנות שוח שביעית שלהן שנייה שהן עושות לשלש שנים וה"פ תאנים לבנות המגדלות מג' שנים לג' שנים הפירות החונטים בשביעית אין נגמר בישולן עד שנה שנייה של שמיטה שהיא שלישית לחניטה ואז נוהג בהן דין שביעית דבאילן אזלינן בתר חנטה ובכל שנה נתוסף בה פירות חדשים ולכן אמרו על זה בירושלמי שם שיקשור חוט או יתחוב קיסם על אותן שחנטו בשביעית למען יכירם אח"כ לנהוג דין שביעית בהם בשנייה לשמיטה:

**יא** ודע דבמשנה שם אומר ר' יהודה הפרסאות שביעית שלהן מוצאי שביעית שהן עושות לשתי שנים וזהו ג"כ מין תאנים העושות לשתי שנים אמרו לו חכמים לא אמרו אלא בנות שוח ויש מי שהקשה דבאמת למה לא אמרו כן בפרסאות דכיון דעושות לשתי שנים פשיטא דשביעית שלהן בשנה שאחר שמיטה (תוי"ט) אמנם באמת ה"פ דוודאי אם כן הוא שביעית שלהן מוצאי שביעית אך לא אמרו בפרסאות שכן הוא עשייתן לשתי שנים וכן מפורש בירושלמי שם שאמר להם ר"י והרי בצפורי עושות לשתי שנים והשיבו לו והרי בטבריא עושות לשנה אחת ע"ש ולכן באמת במקום שעושות לשתי שנים דינם כר"י רק חכמים לא נתנו כלל בזה מפני שאינן כן בכל המקומות אבל בנות שוח בכל המקומות עושות לשלש שנים:

יב תנן (בפ"ב מ"ט) הבצלים הסריסים שאין עושין זרע כשאר בצלים ופול המצרי שזרע לזרע דאזלינן בהן אחר גמר פירי כמ"ש בסעי' ה' והם בבית השלחין ומנע מהם מים ל' יום לפני ר"ה של שביעית מותרים בשביעית דכיון שמנע מהם מים ל' יום קודם הוי גמר פירא שלהם בששית ואם לאו אסורים בשביעית משום דגמרן בשביעית ושל שדה בעל שא"צ להשקותה ומנע מהם ג' עונות להשקותה כפי דרכה לירק דלירק גם היא צריכה השקאה הרי הן של ששית ואם לאו הרי הן של שביעית (ערע"ב שם שכתב בפול המצרי שזרעו לירק שזה כתב לפי המשנה שהבאנו בסעי' ה' אבל אנן קיי"ל כשמואל בר"ה י"ג: לכן כתבנו שזרעו לזרע והרמב"ם מסתם לה סתומי)

יג עוד שנינו שם הדלועין שקיימן לזרע לזרוע אותן והניחן בארץ אחר ר"ה של שביעית אם נתקשו לפני ר"ה ונפסלו מאוכל אדם מותר לקיימן בשביעית דכבר נגמרו בששית ואם לאו אסורין בשביעית דגמרן הוי בשביעית ומפרש בירושלמי כיצד הוא בודקן תוחב מחט בעוקצו אם הנקב מתאחה כשנוטל המחט עדיין לח הוא ואם הנקב נשאר הוי יבש ומותר (ונ"ל דדלועין שקיימן לזרע גם לפי המשנה זמן מעשר שלהם נגמר הפירא ולא נזכר זה להדיא בפ"ק דמעשרות ע"ש ודו"ק):

יד עוד שנינו שם דהתמרות שלהם אסורות בשביעית והיינו הציצין והנצינין שלהם דאף לאחר שהוקשו נראה תורת אוכל עליו ואסורים מפני מראית העין (תוי"ט) ויש מפרשים דתמרות הוא כעין לולבי גפנים והרמב"ם שם דין י"ח כתב דין הדלועין והך דתמרות לא הזכיר ע"ש ונ"ל שדחה זה מהלכה ע"פ הירושלמי שם שאומר מאן הורי כן ר' יוסי ואינו מובן אהיכא קאי ע"ש ומפרש הרמב"ם דאתמרות קאי שר"י הורה כן שאסורות בשביעית ואינו כן (כנלע"ד):

טו וז"ל הרמב"ם שם דין י"ח הדלועין שקיימן לזרע אם הוקשו לפני ר"ה ונפסלו מלאכול אדם מותר לקיימן בשביעית שהן מפירות ששית ואם לאו אסורין כספיחי שביעית וכן הירקות כולן שהוקשו לפני ר"ה מותר לקיימן בשביעית ואם היו רכים אסור לקיימן משום ספיחים אין מחייבין אותו לשרש את הלוף אלא מניחו בארץ כמות שהוא אם צמח למוצאי שביעית מותר ואין מחייבין אותו לשרש את הקנדס אלא גוזז בעלין ואם צמח למוצאי שביעית מותר עכ"ל וזהו הכל בתוספתא (פ"ב הל' ט') וה"פ דירקות רכים אין האיסור מדינא אלא מפני מראית העין שיאמרו שנתגדלו בשביעית דכן מפורש בתוספתא ע"ש ולכן לוף הכל יודעים שהם טמונים בארץ שתים וג' שנים ואין כאן מראית העין שלא יאמרו שגדל בשביעית ורק העלין של הקנדס צריך לקוצצן ולהשליכן לפי

שהם גדילים בשביעית ועיקרו מותר שהכל יודעים שעולין מאליהן ושלא זרען וכל מינים אלו אין ידועים לנו מה המה אלה ורק בא"י ידועים הם ורק בכלל המה מיני ירקות:

**טז** ומפני שהלוף דרכו להיות טמון בארץ זמן רב לכן שנינו במשנה (פ"ה מ"ד) לוף של ערב שביעית שנכנס לשביעית וכן בצלים הקצונים שנזרעו בקיץ או המיוחדים לקיץ שהן יבישות מאד (רע"ב) וכן פואה וזהו מין צבע אדום (שם) מותר לעקור אותם בקרדומות של מתכת ואין בזה משום עבודת הארץ דכבר נתקשו והם כאבנים בעלמא ומ"מ שינוי צריך (תוי"ט) כלומר דרק בקרדומות התירו ולא במרא וחצינא שבאלו עובדים הקרקע ממש ובתוספתא תניא דפואה של צלעות הגדילה בין הסלעים מקום שנהגו לחרוש יחרוש דכיון שהוא במקום סלעים לא מיחזי כעבודת קרקע והחרישה הוא רק שתהא ביכולת להוציאם מן הסלעים:

**יז** תנן (פ"ו מ"ג) בצלים של ערב שביעית שישבו בארץ בשביעית וירדו עליהם גשמים וצמחו אם היו העלין שלהן שחורין ולאו שחורין ממש אלא נוטה לשחרות (ר"ן נדרים נ"ח א) אסורים שזה מוכיח שגידולן יפה ומקרקע שביעית נתגדלו ואע"פ שנתוסף מעט אתו גידולי איסור ומבטלין העיקר אע"פ שהוא מרובה (ר"ש ורע"ב ורא"ש שם) אבל אם הוריקו העלין מותרין דאז סימן שהולכין וכמשין ולאו מארעא קא רבו (שם) ונ"ל דזהו ירקות הנוטה לחלמון ביצה שקורין גע"ל אבל ירקות כעשבים או כתכלת שקורין גרי"ן בל"א אדרבא זהו מדרך גידולן ויש מי שכתב בלשון זה שכיון שהם ירוקים לאו מחמת יניקת הקרקע נתגדלו אלא מחמת הבצל עצמו (ר"ן שם) ולפ"ז יכול להיות דבכל מיני ירקות כן הוא ודווקא הנוטה לשחרות סימן הוא שיונק מהקרקע. ודע שהרמב"ם כתב בדין זה שם דין כ' דרק העלים אסורים משום ספיחים אבל הבצלים עצמן בהתירן עומדין עכ"ל ולא ראיתי לשארי רבותינו שכתבו כן ומדבריהם מבואר שגם הבצלים אסורין:

**יח** ונלע"ד דמחולקים בפי' המשנה דכל המפרשים פירשו שהבצלים לא נעקרו מהארץ כלל ולפיכך גם הבצלים אסורים ולאו מטעם ספיחים אלא מפני גידולם העיקרי שבשביעית אבל הרמב"ם מפרש שעקרן מהארץ קודם ר"ה ואח"כ הושיבם בעפר שלא יתקלקלו ולכן אין בהעלים איסור רק משום ספיחים אבל הבצלים בעצמן לא נתגדלו ע"י זה לפיכך הבצלים מותרים ובאמת יש לתמוה על פי' המפרשים דהא בצלים הוא מין ירק ובירק אזלינן בתר לקיטה וא"כ כולם אסורים וצ"ל לדבריהם דאימתי אזלינן בתר לקיטה כשעוקרן בזמנן אבל כיון שבכוונה מניחן בארץ שלא יתקלקלו הוי לענין איסור שביעית כמונחים בבית ורק האיסור אם נתוספו מחמת יניקת הארץ בשביעית (כנלע"ד)

ומסוגיא דנדרים שם משמע כהרמב"ם ע"ש וכן משמע בירושלמי שאומר על משנה זו בצל שעקרו ושתלו מכיון שהשחיר מתעשר לפי כולו ע"ש:

יט ודע דבמשנה שם תנן דכנגד כן במוצאי שביעית מותרין וכתב רבינו שמשון דלא יתכן לפרש בבצלים של שביעית דהנהו לא מישתרי למוצאי שביעית וכו' דילמא אכתי לא רבו גידוליו על עיקרו אלא סיפא נמי בבצלים של ששית איירי שעקרן בששית וחזר ונטען בשביעית ועקרן לאחר שגדלו מעט וחזר ונטען בשמינית ומתוך שכבר גדלו בששית לא הוסיפו כי אם מעט בשביעית ונאסרו וכשחזרו והוסיפו מעט בשמינית חזר אותו ההיתר וביטל אותו האיסור המועט שגם של ששית מסייע לבטל אחרי שסוף גידולן בהיתר עכ"ל (וכ"כ הרע"ב) ויש מרבותינו שפירשו דמיירי שבשמינית רבו גידוליו על עיקרו וכמו שיתבאר (רא"ש נדרים שם).

כ וז"ל הרמב"ם שם בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו העלו גידוליו את עיקרו והותר הכל הואיל ושביעית איסורה ע"י קרקע כך בטילתה (כצ"ל) ע"י קרקע עכ"ל והראב"ד השיגו דבירושלמי לא התיר בזה אלא במרוכנין כלומר שהרכין אותם והטם אל הצד שגילה בדעתו דלא ניחא ליה שיגדולו ואם עכ"ז נתגדלו מותר אבל בלא"ה אסור ע"ש ובאמת יש בזה פלוגתא בירושלמי ובמסקנא מוכח להדיא דהעיקר לדינא כהרמב"ם ואך לחומרא בעלמא חשש אחד לדברי האוסר ע"ש (וכ"כ במה"פ שם וכ"מ בכ"מ) וגם בש"ס דילן בנדרים (נ"ח א) משמע להדיא דגידולי היתר מעלין את האיסור וגם בשם רוצה לדחות אך זהו דיחויא בעלמא כדרך הש"ס ואפילו לפי הדיחוי שבש"ס אומר שם מפורש דבשביעית וודאי כן הוא דהואיל ואיסורה ע"י קרקע בטילתה ע"י קרקע וגם מאן דס"ל דאין גידולי היתר מעלין את האיסור מודה בשביעית ולשונו של הרמב"ם היא מסוגיא זו וצ"ע על הראב"ד (ופריך אח"כ ממעשר ומתרץ דמעשר דיגון דקא גרים ע"ש):

## סימן כד

### לאיזה דברים הותרו פירות שביעית ובו ל"ב סעיפים

א כתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל ופשטא דקרא שפירות שביעית לא ניתנה רק לאכילה אמנם מדכתיב לכם דרשינן לכל צרכיכם (סוכה מ' א) והא דכתיב לאכלה דרשינן לכם דומיא דלאכלה מה לאכלה הנאתו וביעורו שוה כלומר דבשעה שנתבער מן העולם בא לו הנאתו שבשעת אכילה הרי נתבער מן העולם ואז הוא נהנה אף לכם לא הותרה רק לדבר שהנאתו וביעורו שוה (שם) כגון לסוך בשמן את

בשרו ולהדליק את הנר דההנאה בא בשעת הביעור מן העולם אבל לא לכיבוס בגדים דההנאה באה אחר הביעור וכן למשרה לשרות פשתן ביין של שביעית אסור מטעם זה (שם) וכן לרפואה אסור מטעם זה (שם) דהביעור בא בעת עשיית הרפואה והנאת הרפואה בא אח"כ ועוד יתבאר בזה בס"ד:

ב עוד דרשינן לאכלה ולא להפסד (פסחים נ"ב ב) דמטעם זה אסור לאכול פירות שביעית קודם שיתבשלו כמ"ש בסי' כ"א סעי' ט' ע"ש ומטעם זה שנינו בת"כ לאכלה ולא להביא ממנו מנחות ולא להביא ממנו נסכים משום דממנחות יש קומץ הנשרף על המזבח והנסכים שופכים לשיתין והוי להפסד ומטעם זה אמרו בספ"ק דבכורות דבהמת שביעית כלומר שנלקחה בפירות שביעית פטורה מן הבכורה לאכלה אמר רחמנא ולא לשריפה והבכור צריך להקטיר האימורים על גבי המזבח לשורפן ואי קשיא דא"כ מה נעשה במנחת העומר בשביעית שצריך מן החדש ומזה מקטירין הקומץ אך באמת במנחות (פ"ד א) מקשה זה הש"ס ומתרץ משום דהתורה אמרה לדרתיכם ע"ש כלומר דבזה צותה התורה לשרוף הקומץ אך כולל הדברים שהתורה אסרה להפסיד פירות שביעית ושמא תשאל דא"כ איך אסרנו ספיחי שביעית באכילה הא יתפסדו אך בזה כבר בארנו בסי' כ"ב סעי' י' ע"ש:

ג עוד מצינו בשביעית שאסור לשנות אותם מברייתן כמ"ש הרמב"ם בפ"ה דין ג' וז"ל ולא ישנה פירות מברייתן ודבר שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל וכו' וזהו מירושלמי ריש פ"ח ע"ש ולא מצאתי לזה דרש מהפסוק לא בגמ' ולא בירושלמי ותוספתא והת"כ ונראה דזה למדנו מדכתיב קדש תהיה לכם בהווייתה תהא כמו שדרשו מזה דשביעית תופסת דמים וגם היא נשארה בקדושתה מדכתיב תהיה בהווייתה תהא (סוכה מ' ב) וה"נ דרשינן לענין שלא ישנה אותם מברייתן עוד דרשו חז"ל לאכלה ולא לסחורה (בכורות שם) ויתבאר בסי' כ"ה בס"ד ועתה נבאר בס"ד פרטי כל הדינים שכתבנו ורק נבאר עוד דבר התמוה לענ"ד:

ד תניא בת"כ לכם ולא לאחרים ובתוספתא ספ"ה תניא מאכילין את האכסניא (חיל המלך) פירות שביעית ואין מאכילין לא את העכו"ם ולא את השכיר פירות שביעית ואם היה שכיר שבת שכיר חודש וכו' או שקצצו מזונותיו עליו מאכילין אותו פירות שביעית עכ"ל התוספתא וכ"כ הרמב"ם בפ"ה דין י"ג ולכאורה הא זהו נגד הפסוק לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך וגו' ונלע"ד דלאו משום שיש איסור להאכיל לעכו"ם פירות שביעית אלא דה"פ דהנה לפרוע חוב מדמי שביעית אסור דזהו כמו לסחורה ויתבאר בסי' כ"ה וזהו ביאור התוספתא מאכילין את האכסניא שהרי אין נוטלין שום דבר בעד זה ואין

מאכילין את העכו"ם כשאתה חייב להאכילו שזהו כפורע חוב ואפילו לא שכיר ישראל כשאתה מאכילו בעד שכירותו שזהו כפורע חוב ואם היה שכיר שבת וכו' כלומר כיון שהוא שכיר לזמן הרי הוא כאחד מבני ביתו ובלבד שישלם לו בעד מלאכתו גם במעות וכן כשקצצו עליו המזונות כלומר שלבד השכירות יאכל אצלו הוה כבן בית ואפילו שכיר יום מותר (כנלע"ד וזהו גם כוונת הת"כ לכם ולא לאחרים כשמגיע לו דס"ל דבחנם אסור כדאמרינן בלפני אידיהן ב'. לא תחנם ע"ש ולכן אין ב"ד פוסקין לאשה מזונות משביעית דמיחזי כפריעת חוב):

ה וז"ל הרמב"ם ריש פ"ה פירות שביעית ניתנו לאכילה ולשתייה ולסיכה ולהדלקת הנר ולצביעה מפי השמועה למדו תהיה אף להדלקת הנר ולצבוע בה צבע עכ"ל דרש זה הוא בת"כ אבל בגמ' (סוכה שם) למדנו זה מלכם דומיא דלאכלה דכל שהנאתו וביעורו שוה מותר לעשות בפירות שביעית כמ"ש והדלקה וודאי הנאתו וביעורו שוה וכן צביעה בשעת רתיחת היורה כלה השורש וקולט הצבע בבגד ונמצא דהנאתו וביעורו שוה משא"כ משרה וכביסה בשעה שמטילין הפשתן או הבגד ביין נתקלקל היין והוה כמבוער והנאתו אינה אלא עד ג' וד' ימים שיהא הפשתן שרוי והבגד נתכבס (רש"י ב"ק ק"א ב):

ו אכילה ושתיה כיצד לאכול דבר שדרכו לאכול ולשתות דבר שדרכו לשתות ותניא בתוספתא ריש פ"ו דאין מחייבין אותו לאכול קנובת של ירק היינו מה שפוסקין מן הירק שאין טוב לאכילה ולא פת שעיפשה ולא תבשיל שעבר צורתו ובשתייה אין מחייבין אותו להיות גומע אנגרון ואסנגרין ולשתות יין בשמריו עכ"ל וכן הוא בירושלמי (פ"ח ה"ב) והכוונה שלא נאמר דהא דאמרה תורה לאכלה זהו מצות עשה של חיוב שאתה מחוייב לאכלם ואע"פ שאינו ערב לחיכך קמ"ל דאינה מצוה אלא היתר לאכלם ולכן אם לא ינעם לחיכך לא תאכלם:

ז עוד אמרו שם החושש בגרונו לא יערענו שמן אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ ופולט אבל מגמע ובולע ומטביל כדרכו ואינו חושש עכ"ל כלומר דלפלוט השמן או החומץ אסור דזהו לאיבוד ואי משום רפואה ג"כ אסור כמ"ש אבל כשבולע מותר אע"פ דאם לא היה מכוין לרפואה לא היה שותה כל כך שמן וחומץ מ"מ כיון דהם דרך שתייה מותר כמו בשבת שכל האוכלין אוכל אדם לרפואה ולא ידעתי למה השמיט הרמב"ם דין זה בפ"ה:

ח ואסור לשנות הפירות מכפי שהן בברייתן ולכן דבר שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלין אותו חי לפיכך אין שולקין אוכלי בהמה

דהבהמה ביכולתה לאכול כשהוא חי אמנם אם אינה יכולה וודאי דמותר וכ"ש שאין מרסקין שום אוכל שיאבד צורתו וכן יראה לי שאין לצבוע שום אוכל או שום משקה שישתנה תוארן דזהו שינוי מברייתו וכן יראה לי שאסור להקריש משקה דמשקה שקרש דינן כאוכלין כדתנן רפ"ג דטהרות וכ"ש שאסור להמחות אוכלין עד שנעשה כמשקה דאף לרסקו אסור כמ"ש וכ"ש להמחותו לגמרי:

**ט** ויש להסתפק אם מותר לתת שעורים בשכר בשביעית וכן לעשות מדגן יי"ש וכיוצא בזה משום דאין לך שינוי מברייתן כזה או דילמא כיון דדרך העולם בכך הוה כירק שדרכו לאכול מבושל שמותר לבשלו ואע"ג דבשם אין דרכו לאכלו חי ואין לאכלו חי ובכאן אדרבא עיקרן לפת מ"מ כיון שדרך העולם בכך וא"א לעשות שכר ויי"ש באופן אחר מותר ויראה לי דמותר כמו זיתים וענבים שעושים מהן יין ושמן ומשנין אותן מברייתן כדתנן לענין תרומה בפי"א דתרומות שהתורה אמרה בפירוש כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ע"ש ובוודאי הטעם מפני שדרכן בכך אע"פ שהרבה נאכלין כמות שהן וה"נ לענין שכר ויי"ש. ועוד נ"ל ראיה מתוספתא שם דתניא נותן אדם דבילה וגרוגרות לתוך התבשיל כדרך שנותן את התבלין ולא יסחטם להוציא מהן משקין ובתבלין מותר מפני שהוא מלאכתן עכ"ל ומתבלין אין ראיה שעומדין רק לכך כמו שאומר מפני שהוא מלאכתן אבל מ"מ הדבילה והגרוגרות וודאי ג"כ נשתנים בנתינתן לתבשיל והם רובן נאכלים חיים ומ"מ מותר מפני שדרך העולם לעשות כן וה"נ בשכר ויי"ש ומה שפירות אחרים אסור לסוחטם כדתנן בתרומות שם זהו מפני שאין דרך העולם להוציא מהן משקין אבל שכר ויי"ש הרי כל העולם עושין כן:

**י** ואסור לגרום שום דבר לפירות שביעית שיפסידו לפיכך אין מבשלין ירק של שביעית בשמן של תרומה שלא יביאנו לידי פסול דשמא יטמא התרומה ויצטרך לשורפו ולאבדו ואמרינן בירושלמי (פ"ח ה"ז) נהיגין הוינן מבשלין על יד על יד ואוכלין כלומר דמעט מעט ולאכול מיד מותר שהרי אין חשש פסול בשעה קלה ולשון הרמב"ם בפ"ה דין ד' ואם בישל מעט ואכלו מיד מותר שהרי לא הניחן כדי לבא לידי פסול עכ"ל דמשמע דגם זה רק בדיעבד מותר (עכ"מ). ונ"ל בכוונתו דוודאי גם לכתחלה מותר אלא שיש לחוש שמא לא יאכל מיד ולכן לא התיר רק בדיעבד ובירושלמי שאני שהיתה בבית ר' ינאי ע"ש וזריזים הם ולא חיישינן לזה אבל בסתם בני אדם יש לחוש וזה שכתב מותר כלומר שלא עשה איסור:

**יא** פירות שביעית המיוחדין למאכל אדם אין מאכילין אותן לבהמה ולחיה ולעופות שהרי זהו הפסד והתורה אמרה לכם ולא להפסד ועוד די"ל לכם ולא לבהמה כמו גבי

יו"ט דדרשינן כן (וא"כ צ"ע במ"ש בסעי' ד' ודו"ק) ודווקא להאכיל בידים אסור אבל אם הלכו הבהמה והחיה והעופות מעצמן ואוכלין אין מחייבין אותו למנען ולגרשם משם ולזה רמזה התורה ולבהמתך וגו' תהיה כל תבואתה לאכול והרי אין מאכילין אותן אלא הראוי להן אלא דה"פ לאכול מעצמן תהיה כל תבואתה לאכול שאין האדם מחוייב לגרשן:

**יב** סיכה כיצד מותר לו לסוך את גופו בשמן מפני שדרך לסוך בשמן אבל אסור לסוך ביין ובשאר מיני פירות של שביעית או בחומץ שאין דרכן לסיכה ותניא בתוספתא שם אין עושין את היין אלונתית וזהו שמערבין יין ישן ומים צלולים ושמן אפרסמון דהוה לרפואה ואין עושין שמן ערב לערבו בבשמים דבולעין מן השמן ומשנין טעמו ואם עשה את היין אלונתית ואת השמן ערב סך את השמן ואינו סך את היין מטעם שנתבאר אע"ג דהולך להפסד לגמרי שהרי לרפואה אסור ומותר לסוך על חטטין שבראשו כיון שעושה דרך סיכה אף שמתכוין לרפואה רק לא יתן השמן על מטלית ומהמטלית על הראש:

**יג** עוד שנינו שם לא יתן אדם שמן של שביעית על טבלא של שיש להתעגל עליה וכו' וסך אדם את עצמו שמן של שביעית ומתעגל על גבי קטבליא חדשה ואינו חושש עכ"ל כלומר דלסוך מקודם על גופו שזה התירה התורה מותר לו אח"כ לגולל א"ע אפילו על קטבלא חדשה ולא של שיש שבולעת הרבה כיון דכבר היה השמן על גופו ולהיפך לסוך מקודם על טבלא אפילו של שיש שבולעת מעט אסור דהתורה לא התירה רק לסוך על גוף האדם ונראה דגם שיער ראשו מותר לסוך ואע"ג דבכריתות (ז' א) משמע קצת דסיכה לא מקרי רק על בשר הגוף ע"ש מ"מ דרך לתת שמן על הראש כמו על הגוף:

**יד** תניא בתוספתא (שם) שמן של שביעית אין חוסמין בו תנור וכירים והטעם פשוט שלא ניתנה אלא לסיכת הגוף ואין סכין בו מנעל וסנדל ולא יסוך את רגלו שמן כשרגלו בתוך המנעל או בתוך הסנדל אבל סך את רגלו ונותנו למנעל סך את רגלו ונותנו לסנדל והטעם לפי שכשהרגל בתוך המנעל והסנדל לא ימלט שיסוך גם המנעל והסנדל אבל כשאח"כ מכניס הרגל לתוכם לא חיישינן לה כמו שלא חששו כשמתעגל על גבי קטבליא שכל שבאה מקודם על הגוף לית לן בה. ובירושלמי פ"ח סוף הלכה ב' איתא דאין סכין את הגוף בשמן כשהוא במרחץ אבל סך הוא את גופו חוץ למרחץ ונכנס למרחץ והביאו הרמב"ם שם והמפרש פי' הטעם מפני שזהו בזיון לשביעית לסוך בו במרחץ ולא נ"ל דהירושלמי שם לענין שמן תרומה אומר הטעם מפני בזיון קדשים ע"ש ולא לשביעית ולענ"ד הטעם דכשהוא במרחץ וגופו מלא זיעה לא ימלט שמפני החמימות והזיעה יפול

בעת הסיכה שמן על הארץ לאיבוד משא"כ כשסך חוץ למרחץ לא חיישינן אם אח"כ יפול קצת מעל גופו כמו במנעל וסנדל וקטבליא:

**טו** עוד שנינו בתוספתא שם שמן של שביעית אין סכין אותו בידים טמאות נפל על בשרו משפשפו אפילו בידים טמאות והטעם דאין לטמא לכתחלה פירות שביעית שיש בהן קצת קדושה ומשנפל על גופו אין חוששין עוד כמ"ש. עוד שנינו שם אין מפטמין שמן של שביעית אבל לוקחין שמן ערב לסיכה מכל מקום כלומר דלפטמו אסור דמקלקלו לאכילה כמ"ש בסעי' י"ב דאין עושין שמן ערב ומ"מ אם אחד עשה שמן ערב מותר ליקח ממנו לסיכה ולא קנסינן להמוכר שהרי גם הוא כשעשה שמן ערב מותר בסיכה כמ"ש בסעי' י"ב. עוד שנינו שם שמן של שביעית אין נותנין אותו לתוך המדורה ואפילו לסוך העץ בשמן וליתנו לתוך המדורה כדי שישרוף יפה אסור דלאכלה ולא לשריפה כמ"ש:

**טז** הדלקה כיצד שמותר להדליק את הנר בשמן של שביעית דלכם לכל צרכיכם אמר רחמנא והנאתו בשעת ביעורו אבל ליתנו למדורה אסור כמ"ש בסעי' הקודם שאין זה דרך הנאתו ואפילו מכרו ולקח בהדמים שמן של חול או שהחליף שמן שביעית בשמן חול שניהם אסורים בהדלקה לפי שאיסור שביעית חל על דמי שביעית כמו על השביעית עצמו וגם היא נשארת בקדושתה וכן בכל דבר כל מה שאסור לעשות בשביעית עצמה כלומר בפירות שביעית אסור לעשות בדמיהן ויתבאר בסי' הבא בס"ד:

**יז** תניא בתוספתא (שם) מסיקין בגפת ובזגין של שביעית אבל אין מדליקין באגוזים ואין מסיקין בזיתים והטעם פשוט דבאגוזים וזיתים הרי נותן לשריפה האוכל שבהן ובוודאי בקליפיהן מותר וכן בגפת שהוא פסולת של זיתים ובזגין שהוא פסולת של ענבים מותר בהסקה דאע"ג שלא ימלט שיש בהן מעט שמן ומעט יין מ"מ אינם חשובים ומסיקין בהם שכן דרכן של בני אדם והרמב"ם השמיט איסור אגוזים וזיתים דפשוט הוא:

**יח** לצביעה כיצד דברים שדרכן לצבוע בהן אע"פ שהן מאכלי אדם צובעין בהן לאדם דהתורה התירה צביעה כמ"ש בסעי' ה' אבל אין צובעין לבהמה מפירות שביעית אפילו של מאכלי בהמה שאין קדושת שביעית חלה על צבעי בהמה דאין דרך צביעה לבהמה:

**יט** כתב הרמב"ם בפ"ה דין י' מיני כיבוסים כגון בורית ואהל קדושת שביעית חלה עליהן ומכבסין בהם שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לכל צרכיכם אבל אין מכבסין בפירות שביעית ואין עושין מהן מלוגמא שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ולא למלוגמא ולא לזילוף ולא להקיא ולא למשרה ולא לכביסה עכ"ל ואינו מובן כלל דמקודם כתב על כיבוס לכם לכל צרכיכם ואח"כ ממעט כיבוס מלכם ויש גירסא ברמב"ם על כגון בורית ואהל אין קדושת שביעית חלה עליהן וא"א לומר כן דא"כ מאי קאמר לכם לכל

צרכיכם כיון שאין בהם קדושת שביעית למה צריך לרבות ובש"ס סוכה (מ' א) וב"ק (ק"ב א) מפורש דכיבוס לא הותר בפירות שביעית משום דאין הנאתו וביעורו שוה וכמ"ש בסעי' ה':

כ ואמת שכתב זה ע"פ הירושלמי רפ"ז שאומר מיני כביסות מהו שיהא עליהן קדושת שביעית נשמעיניה מן הדא הייריעינן והבורית והאהל יש להן קדושת שביעית וס"ל להרמב"ם דבאלו מותר הכיבוס ורק בפירות אסור ואלו כיון שלאכילה אינם ראוים בע"כ הוי לכם לכיבוס (כ"מ) ואינו מובן כלל דאם התורה אסרה כיבוס מפני שאין הנאתו וביעורו שוה מה לי אם ראוי לאכילה אם לאו:

כא ונלע"ד דוודאי לפי הש"ס שלנו דתלוי במה שהנאתו וביעורו שוה היה אסור בכיבוס אבל באמת לפי הש"ס שלנו גם קדושת שביעית אינו חל על דבר שאין הנאתו וביעורו שוה כדמוכח שם ולכן מותר לכבס בהם אמנם הירושלמי לא ס"ל הך דהנאתו וביעורו שוה ושם בירושלמי דריש לכם דבר השוה לכולכם ע"ש ולפ"ז כיבוס וודאי דבר השוה לכולכם דזהו חיי נפש כדאמרינן בנדרים (פ"א א) ולהירושלמי גם שביעית חלה עליהן ולהירושלמי גם בפירות מותר לכבס אלא שבזה פסק כש"ס דילן דאסור ולפ"ז הגירסא העיקרית בהרמב"ם דאין קדושת שביעית חלה עליהן וזהו לפי ש"ס דילן וזה שכתב ההיתר משום לכם לכל צרכיכם זהו לפי הירושלמי שקדושת שביעית חלה עליהן ושני הגירסאות קיימים וכאומר דלהש"ס אין קדושת שביעית חלה עליהן ולהירושלמי שחלה עליהן קדושה הותר מלכם לכל צרכיכם בדבר השוה לכל נפש וזה ברור לדינא:

כב כלל גדול אמרו בשביעית כל המיוחד למאכל אדם כגון חטים ושעורים תאנים וענבים וכיוצא בהן אין עושין ממנו מלוגמא אפילו לאדם ואצ"ל לבהמה ואע"ג דכתיב לכם לכל צרכיכם בעינן דומיא דלאכלה שתהא הנאתן וביעורן שוה ולהירושלמי מטעם דבעינן לכם דבר השוה לכל נפש ורפואה אינה אלא לחולה וכל דבר שאינו מיוחד למאכל אדם עושים ממנו מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה דלאדם מותר דדווקא מה שלכם שייך לאכלה בעינן לכם דומיא דלאכלה או השוה לכל נפש אבל מה שאינו שייך לכם לאכלה לא בעינן זה ולבהמה אסור דכתיב ולבהמתך וגו' תהיה כל תבואתה לאכול דבר הראוי לבהמה תהיה לאכול לבהמה ולא לעשות לה מלוגמא ודבר פשוט הוא דדברים שהאדם והבהמה אוכלים אותן כמו שעורים דמצינו בריש פסחים שאמר צא ובשר לסוסים ולחמורים כשגידולם בטוב ע"ש מ"מ מקרי מיוחד למאכל אדם ובמאכלי אדם ובהמה נוהג קדושת שביעית:

כג ודברים שאינם מיוחדים למאכל כלל לא לאדם ולא לבהמה אין קדושת שביעית נוהג בהן כמו בעצים ומותרין בכל דבר ויש דברים שאינן מיוחדין לאכילה ומ"מ ראויין לאכילת אדם ובהמה אלא שאין דרך העולם לעשות אותן למאכל כמו הסיאה והאזוב והקורנית והם מיני עשבים הדין כך דאם בשעה שלקטן חישב עליהן לעצים הרי הן כעצים אע"פ שאוכל מהן אח"כ או נותנן לבהמתו ואם חישב סתם לאכילה הרי הן כפירות דסתם אכילה הוא אכילת אדם ואם חישב מפורש למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין על זה חומרי שניהם חומרת מאכל אדם שאין עושין ממנו מלוגמא וחומרת מאכל בהמה שאין שולקין אותו כמ"ש בסעי' ח' דאסור לשלוק מאכלי בהמה:

כד תניא בתוספתא ובירושלמי (פ"ז ה"ב) מוכרין אוכלי אדם ואוכלי בהמה ליקח בהן אוכלי אדם אבל אין מוכרין אוכלי בהמה ליקח בהן אוכלי בהמה וכ"ש שאין מוכרין אוכלי אדם ליקח בהן אוכלי בהמה וכ"כ הרמב"ם שם והטעם לא נתפרש למה אין מוכרין אוכלי בהמה ליקח בהן אוכלי בהמה ואפשר לומר הטעם דהא לסחור בפירות שביעית אסור אלא דמכירה מועטת התירו כמו שיתבאר בסי' כ"ה ולא התירו זה רק באוכלי אדם ולא באוכלי בהמה ופשוט הוא דדין חליפין שוה לדין מכירה וכן משמע בירושלמי שם:

כה פירות שביעית אין מוציאין אותן מא"י לח"ל ואפילו לסוריא מפני קדושתן. ודע שזהו משנה ספ"ו וכתבו המפרשים (ר"ש ורע"ב) דהטעם משום דהביעור צריך להיות בא"י וכן משמע בפסחים (נ"ב ב) אבל א"כ ה"ל להמשנה לבאר דהאיסור הוא רק בזמן הביעור וגם מהרמב"ם שם שכתב סתם פירות שביעית אין מוציאין מהארץ לח"ל מבואר להדיא דעל כל השנה קאי והטעם נ"ל שחששו שבח"ל לא ישמורו הדינים הנהוגים בפירות שביעית וכן משמע קצת בירושלמי ע"ש (וגם הר"ש כמסתפק בזה ע"ש):

כו כיון שאמרה תורה לאכלה ולא להפסד לכן אסור לקצוץ אילני פירות בשביעית כשהתחילו להוציא פירותיהן כמו שיתבאר אבל קודם שיהיה בהם שום פירא מותר לקוצצן בגווני דמותר לקצוץ אותה משום איסור קציצת אילני מאכל שאסרה תורה משום השחתת אילן מאכל כדכתיב לא תשחית את עצה ודין זה נתבאר ברמב"ם הל' מלכים פ"ו דין ח' ע"ש וכן אם כבר נתגדלו הפירות עד שהגיעו לעונת המעשרות מותר לקוצצו אם אין בו איסור קציצת אילן מאכל כמ"ש דכיון דגמר פירותיו הוה כעץ בעלמא ואין עליו איסור פירות שביעית:

כז מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית כך שנו חכמים במשנה (ספ"ד) החרובין משישלשלו שמתחילים להכביד על האילן כעין שלשלת והגפנים משיגרעו וזהו בוסר

שנעשו גדולים כפול הלבן (פסחים נ"ג א) והזיתים משינצו שיגדל עליהם הנץ ושאר כל אילן משיוציא הפירי והרמב"ם (שם) כתב משיוציאו בוסר וא"כ הם שיעור הגפנים ולמה חלקן אך הרמב"ם בגפנים מפרש משיגריעו מים ע"ש ונראה שזהו מדרך הירושלמי שאומר משיזחילו מים אבל לדרך הש"ס שלנו א"א לפרש בוסר בכל האילנות ויש מי שפי' משיוציאו עלין (ערע"ב) וגם זה תמוה דהא עדיין אין שם פירא כלל עליה ולענ"ד נראה כמ"ש משיוציא פירא אפילו קטנה מאד שם פירא עליה (וכ"מ בפסחים נ"ב: בהך דקץ כפנייתא ע"ש):

**כח** איתא בפסחים (נ"ב ב) ר' אילעא קץ כפנייתא דשביעית שקצץ דקל של תמרים קטנים שלא בישלו ופריך והא אסור לקצוץ כמ"ש ומסיק דר' אילעא בדניסחני קץ ופירש"י תמרים של דקל זכר שאינם מתבשלים עולמית ולא אפסיד מידי ע"ש ולשון הרמב"ם כן הוא ואין קוצצין את הכפניות בשביעית מפני שהוא הפסד פירי ואם אין דרכן להעשות תמרים אלא שיציץ מותר לקוץ אותן כפניות עכ"ל ואינו מובן מהו שיציץ ובגמ' (מ"ק כ"ח א) מצינו שיציץ קוצים וכן בפסחים שם ואם הם קוצים אינם פירי כלל אלא כוונה אחרת בזה ולא ידעתי:

**כט** אין שורפין בתבן וקש של שביעית שהם ראויין למאכל בהמה ואסור לשורפן ובמוצאי שביעית משתרד רביעה שנייה והוא בשנה בינונית בכ"ג במרחשון נהנין ושורפין בהם לפי שאז מתקלקלין והבהמות והחיות אין אוכלין אותן והוויין כעצים בעלמא:

**ל** כתב הרמב"ם (שם) מרחץ שהוסקה בתבן ובקש של שביעית מותר לרחוץ בה בשכר ואם אדם חשוב הוא אסור שמא יסיקו בה דברים אחרים בשבילו כדי שיהיה ריחה נודף ונמצאו מפסידין פירות שביעית עכ"ל וזהו משנה ספ"ח ואין לשאול דהא אסור לשורפן כמ"ש די"ל דמ"מ אם עבר והסיק מותר לרחוץ ועוד דכבר נתבאר דבמאכלי בהמה מותר למלוגמא לאדם וה"ה למרחץ כיון שלהנאתו הוא (כ"מ) והקשו על זה דהא הרמב"ם כתב אח"כ תנור שהסיקוהו בתבן ובקש של שביעית יוצן ולמה יוצן הרי בישל לאכילה ולא גרע ממרחץ ויש שנשאר בקושיא (מל"מ) ויש שנדחק לחלק בין הנאת מרחץ שאינו ניכר לעין להנאת בישול שניכר לעין (כ"מ בשם הרי"ק) ואין טעם בזה דהא היתר גמור הוא כמ"ש. ולענ"ד נראה דלא מיירי בשבישל נגדם דא"כ למה לו להזכיר תנור ה"ל לומר תבשיל שנתבשל בתבן וכו' והאמת דכאן מיירי שהסיק התנור לאחר עשייתה כדי לחזקה וזה מקרי היסק ראשון של תנור בגמ' (שבת קכ"ה א) וההסקה משוי לה כלי כמבואר בכלים (פ"ה) דזהו גמר מלאכתו וא"כ אין זה צורך האדם אלא צורך התנור אבל

לבשל שרי וזה שכתב בשכר אינו מבואר במשנה ומדבריו משמע דבחנם אסור ואינו מובן ואולי י"ל דכוונתו דאפילו בשכר מותר וצ"ע:

**לא** והראב"ד הקשה עליו דבאדם חשוב שאסור מטעם שמא יסיקו בה דברים אחרים בשביל ריח טוב א"כ אפילו הוסקה בעצים נמי אסור ולכן פי' דמותר לרחוץ בחנם ולא בשכר דהוה כסחורה ואדם חשוב חנם דידיה כשכר דמיא ע"ש ואינו מובן דמה שייך על זה סחורה והרי גם פירות מותר למכור מעט כמו שיתבאר וכ"ש מעה קלה בעד מרחץ וטעם הרמב"ם נ"ל דמשום דמתבן וקש יש ריח רע חיישינן שיתן בהם פירות מריח טוב לבטל הריח הרע שלהם אבל בעצים ליכא חששא דבתבן יש תיבנא סריא שנרקבה (ב"ב י"ט ב) וריחו רע:

**לב** הקליפין והגרעינין שמותרין בתרומה לזרים אין קדושת שביעית חלה עליהן והרי הן כעצים אא"כ ראויים לצביעה דעל צביעה יש שביעית כמ"ש והקור והוא הרך מהקליפה הניתוסף על הדקל ובעודו רך ראוי לאכילה קדושת שביעית חל עליו והצורר תבלין של שביעית ונותן לתוך התבשיל ואלו לא צררן כבר נתבטלו אך כיון שצררן עודם הם בשלימותן מ"מ אם בטל טעמן בטלה מהן קדושת שביעית והם כעץ בעלמא אבל אם נשאר בהם קצת טעם עדיין הם בקדושת שביעית ונוהג בהם כל דיני שביעית ואין נותנין תבן וקש של שביעית לא לתוך הכר ולא לתוך הטיט כיון שראויין למאכל בהמה ואם עבר ונתן ה"ז כמבוער ואין מזקיקין אותו להוציאן משם ואפילו מהכר שלא נתקלקלו כיון שישן עליו ה"ז כמבוער אבל כשלא ישן עדיין עליו צריך להוציאן מהכר דכן משמע בירושלמי (וכ"כ הראב"ד ספ"ה והרמב"ם לא הזכיר זה ועכ"מ)

## סימן כה

### שאסור לעשות סחורה בפירות שביעית ובו ח"י סעיפים

**א** כבר כתבנו בריש סי' הקודם דהתורה אסרה לעשות סחורה בפירות שביעית דכתיב לאכלה ולא לסחורה (בכורות י"ב ב) ולכן אסרו חכמים לפדות פטר חמור בבהמת שביעית כלומר הנקנית בדמי שביעית (שם) דכמו דבשביעית עצמה כלומר בפירותיה אסור לעשות סחורה כמו כן בדמי שביעית דהדמים נתפסים בקדושת שביעית. ושמא תשאל דא"כ היאך קנה הבהמה בפירות שביעית והרי אסור לעשות סחורה דבאמת לא כל דבר מקרי סחורה כמו שיתבאר וקונה דבר לאכילה לא מקרי סחורה:

**ב** העושה סחורה בפירות שביעית או בדמיהן עובר על לאו הבא מכלל עשה דלאכלה ולא לסחורה והרמב"ן ז"ל מנאה במנין העשין בס' המצות בסוף מנין העשין אבל הרמב"ם ז"ל לא מנה במנין העשין לא אכילת פירות שביעית דהך לאכלה אינה מצות עשה כמו

שהוכחנו בסי' הקודם סעי' ו' ע"ש וגם העושה סחורה אע"ג דוודאי עובר בעשה וכן כל הדברים שבסי' הקודם כמו לאכלה ולא להפסד לאכלה ולא לשריפה ג"כ אם הפסידם או שרפן עובר בעשה ומ"מ אין נכנסין להרמב"ם במנין העשין אא"כ אמרו חז"ל שזהו מצות עשה כמו בבדיקת בהמות ועופות הטהורים שאמרו בספרי זו מ"ע כמ"ש הרמב"ם בעשין קמ"ט ובארנו זה ביו"ד סי' ע"ט ע"ש (כן נ"ל בדעת הרמב"ם והמג"א שם טרח בזה ע"ש):

ג יראה לי דהעושה סחורה בפירות שביעית וכן אם מפסידה או שורפה או אוכל פירותיה קודם שנגמרו דאסור ג"כ מטעם הפסד כמ"ש בסי' כ"א סעי' ט' או קוצץ אילן מאכל קודם גמר הפירי שבסי' הקודם מכין אותן מכות מרדות וראיה מהא דאמרינן ביומא (פ"ו ב) משל לשתי נשים שנלקו בב"ד אחת קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית ע"ש וזהו שאכלה הפירות קודם שנגמרו ועברה על לאכלה ולא להפסד וביאר הריב"ש בתשו' (סי' פ"ז) דא"א לומר מלקות ממש דאין לוקין על עשה אלא מכות מרדות ע"ש וממילא דה"ה לכל אלו:

ד בסי' זה יתבאר דמעט מותר למכור וכן עוד אופנים שמותר למכור ויש להבין כיון דהתורה אסרה לסחורה מנ"ל לחלק בחילוקים. ונ"ל דהנה רש"י ז"ל פי' בסוכה (ל"ט. ד"ה אין ע"ש) דטעם התורה שאסרה לסחורה מפני שכל פירות שביעית חייבין להתבער בשביעית הן ודמיהן ולא שיעשה בהם סחורתו להצניע לאחר שביעית ולהעשיר עכ"ל וכיון דמטעם זה אסרה תורה ממילא לא שייך אלא במסחר של ממשי שביכולת להרויח הרבה מזה ולא במכירה קלה כמו שיתבאר:

ה וז"ל הרמב"ם ריש פ"ו אין עושין סחורה בפירות שביעית ואם רצה למכור מעט מפירות שביעית מוכר ואותן הדמים הרי הן כפירות שביעית וילקח בהן מאכל ויאכלן בקדושת שביעית ואותו הפירי הנמכר הרי הוא בקדושתו כמו שהיה עכ"ל וכתב למכור מעט ולא פירש כמה הוא מעט ובסוכה שם מוכח דהיינו מזון ג' סעודות (כ"מ):

ו תנן (בפ"ז מ"ג) הצבע צובע לעצמו ולא יצבע בשכר שאין עושין סחורה בפירות שביעית כלומר אע"ג דצביעה הותרה בפירות שביעית כמ"ש בסי' הקודם מ"מ בשכר אסור דהוה כסחורה ומשום דענין הצביעות הוה עסק וביכולת להתעשר מזה ולכן אסרו כל צביעה בשכר אפילו דבר מועט ועוד דזה אין הכרח כאכילה ושתייה וביכולת להניח עד אחר שביעית משא"כ אכילה ושתייה הוי הכרח ולכן כשאינו מסחר גמור התירו (כנ"ל):

ז עוד שנינו שם ולא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר בשוק אבל הוא לוקט ובנו מוכר על ידו לקח לעצמו והותיר מותר למכרן כלומר דלכתחלה ללקוט ירקות כדי למוכרן

זהו סחורה גמורה אף שדבר מועט הוא אמנם אם זהו גופה ע"י שינוי שהוא לקט דבר מועט למכירה ואינו מוכרן בעצמו אלא ע"י בנו הוה שינוי מדרך המסחר ומותר ואם לקטן לאכילה ונתותרו מותר אפילו בעצמו למכרן כיון שדבר מועט הוא וכבר נתבאר דהמעות נתפסין בקדושת שביעית וגם זה צ"ל דירקות אלו אינן מספיחין האסורים אלא מהמותרים (תוי"ט) כמ"ש בסי' כ"ב (ולשיטת רש"י והרע"ב שכתבנו שם א"ש בפשיטות ע"ש):

**ח** תניא בתוספתא (פ"ו הל' י"ד) חמשה שהיו מלקטין ירק לא יהו אחד מוכר לכולן אלא אחד מהן מוכר שלו ושלהם חמשה אחין שהיו מלקטין ירק אחד מוכר ע"י כולן ובלבד שלא יעשוהו פלטר עכ"ל וכן הוא בירושלמי פ"ז רק בשם הגירסא ברישא אלא אחד מהם מוכר שלו ושל חבירו ע"ש וכן נ"ל עיקר דלפי התוספתא הוא סותר א"ע כמובן. ונ"ל דה"פ דהנה המשנה אסרה שהלוקט בעצמו ימכור אלא בנו וה"ה אחר כיון שלא הוא היה הלוקט והתוספתא הוסיפה בהיתר דמתוך שמוכר של חבירו מוכר גם את שלו ומ"מ לא ימכור אחד של כל החמשה דאוושי מילתא אלא אחד מוכר שלו ושל אחר וכן השני ורק בחמשה אחין התירו אפילו שאחד ימכור לכולן מפני שכולן נחשבים כאחד והרמב"ם לא הביא זה כלל ולא ידעתי למה (והפ"מ כתב דדבר מועט התירו אפילו שלו ודברים תמוהים הם ומפרש התוספתא הגיה דלא כירושלמי ועשה ג' בבות ע"ש וא"צ לזה אלא כמ"ש ודו"ק) (ופלטר הוא מוכר תמידי):

**ט** ואפילו המעט שהתירו למכור אין מוכרין לא במדה ולא במשקל ולא במנין אלא מוכרן אכסרא כלומר בבת אחת חבילה קטנה כמות שהיא וגם לעוד אחד כן וכן לעולם כדי שיהיה ניכר שמוכר דבר הפקר שאין מקפידין על המשקל והמנין והמדה ואינו מוכרן אלא מפני שצריך להמעות לקנות בהן אוכל אחר ואפילו ירק שבא מח"ל אם אינו ניכר שהוא מח"ל ג"כ ימכרנו באופן זה שלא יחשדוהו שמוכר של א"י. ודע דבמשנה ג' פ"ח מסיים בדין זה ולא תאנים במנין ולא ירק במשקל וה"פ דתאנים דרך למכור במשקל וירק במנין והייתי אומר דכשעושה בשינוי מותר קמ"ל דאסור והרמב"ם לא הזכיר זה דכיון שכתב סתם לא במדה וכו' ממילא דעל כל מיני פירות שמוכר הדין כן הוא:

**י** ותנן התם ב"ש אומרים אף לא אגודות כלומר שאסור לאוגדן וב"ה אומרים את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק כלומר את שדרכן כשנוטלן לביתו לאכול שלא יאגדן באלו אסור למכור אגודות אבל את שדרכו גם בבית לאגדן מותר לאוגדן לשוק דבכה"ג אין האגוד דרך מסחר כיון שגם לבית עושה כן, כן פירשו הר"ש והראב"ד ז"ל:

יא אבל הרמב"ם שם כתב ואוגד דברים שדרכן להאגד לבית למכור בשוק אכסרה כדרך שאוגדין להביא לבית לא כדרך שאוגדן למכור בשוק כדי שלא יהיה כמוכר בצמצום ודברים שאין דרכן להאגד אלא לשוק לא יאגוד אותן עכ"ל וס"ל דאגד בית אינו כאגד לשוק דלשוק אוגדן בחוזק כדי לצמצם האגודות:

יב תניא בתוספתא (שם) אין מוכרין פירות שביעית לא במדה ולא במשקל ולא במנין ולא יהא מודד את החבית ומוכרה כמות שהיא כלכלה ומוכרה כמות שהיא אלא אומר לו חבית זו אני מוכר לך בדינר כלכלה זו אני מוכר לך בטריסית לא ימלא את הכלכלה ויוצא ומוכרה בשוק אף בשאר שני שבוע אסור שזו דרך הרמאות עכ"ל התוספתא וה"פ דאפילו מדד לעצמו והוא מוכר החבית או הכלכלה כמות שהיא בלא מדה אסור אלא אומר לו חבית זו וכו' כלומר שלא מדתיה ואח"כ אומר לא ימלא את הכלכלה כלומר אפילו שגם הוא לא ימוד אותה עתה אלא שיודע מדתה ג"כ אסור ודבר זה תמיד אסור אפילו בשארי שנים משום דהקונה סבור דהמוכר אינו יודע כמה יש בה ומוכרה בזול וכשהוא יודע הרי יש בזה רמאות והרמב"ם ז"ל לא הזכיר מכל זה כלום:

יג עוד תניא שם אין מוכרין ואין לוקחין מן הכותי ומן העכו"ם פירות שביעית ומילתא דפשיטא היא שהרי אפילו לע"ה אסור למכור פירות שביעית כמו שיתבאר וכ"ש לאלו וק"ו שאין קונין מהם דבוודאי לא שמרום בקדושת שביעית ולכן השמיטה הרמב"ם:

יד שביעית נקרא קדש דכתיב כי יובל היא קדש תהיה לכם (סוכה מ' ב) ויובל ושביעית חדא מילתא היא (רש"י שם) ולכן כשם שהקדש יכולין לחללה על דבר אחר או למוכרה ושהדמים יכנסו לקדושה דבהקדש כתיב ופדה בערכך ויסף חמישיתו עליו הרי חילול וכתיב ואם לא יגאל ונמכר בערכך הרי מקח (שם) כמו כן שביעית יכול לחללה ולמוכרה. ואין לשאול כיון דילפינן מהקדש נצריך תוספת חומש כהקדש די"ל דבשלמא בהקדש שההקדש יוצא לחולין שפיר הצריכה התורה חומש כעין שהצריכה במעילה אבל בשביעית שגם השביעית נשאר בקדושתו כמו שיתבאר מה שייך תוספת חומש הא הקדושה נשארת בתקפה (כנ"ל) וע' בסעי' ט"ז:

טו וחמורה שביעית מהקדש דאלו בהקדש יוצא ההקדש לחולין ולא כן בשביעית כדתניא בסוכה (שם) שביעית תופסת את דמיה שנאמר כי יובל היא קדש תהיה לכם מה קדש תופס את דמיו ואסור אף שביעית תופסת את דמיה ואסורה אי מה קדש תופס את דמיו ויוצא לחולין אף שביעית כן ת"ל תהיה בהווייתה תהא הא כיצד לקח בפירות שביעית בשר אלו ואלו מתבערין בשביעית לקח בבשר דגים יצא בשר ונכנסו דגים לקח בדגים יין יצאו דגים ונכנס יין לקח ביין שמן יצא יין ונכנס שמן הא כיצד אחרון אחרון

נתפס בשביעית ופירי עצמו אסור וכשיגיע שעת הביעור צריך לבער הפירי הראשונה עם השמן האחרון דעל שניהם חל קדושת שביעית ואין נ"מ בין שלקח בפירות שביעית עצמן או בדמיהן דדמי פירות שביעית כשביעית:

טז וזה שכתבנו דשביעית מתחללת בין דרך מקח בין דרך חילול כתב הרמב"ם שם וז"ל אין שביעית מתחללת אלא על דרך מקח בד"א בפירי ראשון אבל בפירי שני מתחלל בין דרך מקח בין דרך חילול וכשמחללין פירי הנלקח שנית אין מחללין אותו על בהמה ועוף חיים שמא יניחם ויגדל מהם עדרים ואין צריך לומר שביעית עצמה אבל מחללין אותן הפירות על השחוטים עכ"ל כן הוא מסקנת הש"ס בסוכה שם וה"ה שאין קונין בפירות שביעית בעלי חיים חיים משום גזירה זו ואין חילוק בין זכרים לנקבות אע"ג דבזכרים לא שייך שמא יגדל מהם עדרים גזרינן זכרים אטו נקבות (תוס' שם בשם ירושלמי):

יז ולא ביאר הרמב"ם ז"ל איך הדין בדיעבד אם עבר וחילל על חיים וגם בגמ' שם לא נמצא זה אמנם מדברי רבותינו בעלי התוס' בקדושין (נ"ה: סד"ה אין ע"ש) למדתי דמבטלין החילול או המקח שהקשו על מה דתניא בסוכה שם לענין מעשר שני דעל חיין אין מתחללין דמשמע אפילו בדיעבד והא מדרבנן היא ואינו אלא לכתחלה ותרצו דכיון דיש תקנה לומר יחזרו דמים למקומן אפילו דיעבד לא מהני ע"ש והשתא הא בסוכה שם תניא אחד שביעית ואחד מעשר שני וכו' על חיין אין מתחללין ע"ש ש"מ אף דיעבד:

יח ומ"מ נלע"ד דלא דמי דבשלמא במע"ש דהמע"ש יצא לחולין אמרינן דיחזרו דמים למקומן ותשוב המע"ש לקדושתה והבהמה חולין כמקדם ואין הקדש נפסד אבל בשביעית דשניהם קדושים מן התורה כמ"ש אם נאמר יחזרו דמים למקומן הרי נבטל מהבהמה קדושה שיש עליה מן התורה ולא נכניס אחרת תחתיה ולכן נ"ל דאם זה שחילל בבהמה חיה היה דבר מחולל על שביעית או דמי שביעית דבזה כשחילל על הבהמה נעשה זה חולין והבהמה נכנס תחתיו כמו שנתבאר שפיר אמרינן יחזרו דמים למקומן כלומר דזה שחילל ישוב לקדושתו והבהמה תשאר חולין אבל אם חילל פירות שביעית עצמן או דמי שביעית על בהמה חיה בהכרח שתשאר בקדושת שביעית שא"א לנו להקל על דברי תורה ובריית דנקטה לשון אין מתחללין דיעבד זהו משום מע"ש ומשום פירי שני דשביעית (כנלע"ד):

## סימן כו

### איזה דברים מותר ליקח בפירות שביעית ובו י"ב סעיפים

א מותר ליקח בפירות שביעית דבר מועט שמותר ליקח כפמ"ש בסי' הקודם כל דבר מאכל או כל דבר משקה או כל מין סיכה להגוף וכן להדלקת הנר או לצביעה כללו

של דבר דכל מה שמותר לעשות בפירות שביעית מותר לקנות בו דבר כזה וכן כשמכר פירות שביעית במעות יכול לקנות בהמעות אלו הדברים דדמי שביעית כשביעית עצמה ודבר פשוט הוא דכשם שמאכלי אדם אין מוכרין ליקח מאכלי בהמה כמ"ש שם כמו כן בדמיהן וכבר נתבאר שם דאוכלי בהמה אין מוכרין ליקח אוכלי בהמה ונראה דגם להחליפן על אוכלי בהמה אחרים אסור:

ב אין לוקחים עבדים וקרקעות ובהמה טמאה מדמי שביעית ואם לקח יאכל כנגדן כלומר כנגד אותם דמים יקנה משלו דברים לצורך אכילה ויאכלם בקדושת שביעית וכן אין מביאין קיני זבין וקיני זבות וקיני יולדות מדמי שביעית כלומר לא מיבעיא קרבנות בהמה אסור דכיון דהאימורים קרבים על המזבח והתורה אמרה לאכלה ולא לשריפה אלא אפילו קיני עופות ויש בהם חטאות דכולו נאכל לכהנים מ"מ אסור דכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין ואם הביא יאכל כנגדן:

ג וכן אין סכין כלים בשמן של שביעית דלא הותרה סיכה משביעית אלא לאדם ואם סך יאכל כנגדן וכן אין סכין עורות בשמן של שביעית מטעם שנתבאר ואם סך יאכל כנגדן וכן אסור ליקח טלית או חלוק מפירות שביעית או מדמיה אע"פ שזהו לגופו ואע"ג דכתיב לכם לכל צרכיכם והנאתו וביעורו שוה והוא שוה לכל נפש פירש"י בסוכה (מ"א. ד"ה וביקש) הטעם דהתורה אמרה לאכלה בתוך הזמן ולא לסחורה וזה מתקיים לשנה הבאה עכ"ל וצ"ל דלא דמי לצבע דהעיקר כבר כלה ולא נשאר רק חזותו ולאו מילתא היא משא"כ טלית וחלוק גופו קיים הרבה שנים וכן מנעלים לרגליו אסור וכן כל מיני מלבוש ומין מנעל אסור לקנות ולהחליף בין בפירות שביעית עצמן בין בדמיהן דדמי שביעית כשביעית:

ד ואמרו חז"ל בסוכה (שם) מי שיש לו סלע של שביעית וביקש ליקח בו חלוק כיצד יעשה הולך אצל חנוני הרגיל אצלו לקנות תמיד ויעשה רצונו ואומר להחנוני תן לי בהסלע של שביעית פירות (לאוכלן בקדושת שביעית) וממילא שהסלע יצא לחולין דהא פירי שני הוא ולא נתפס בקדושת שביעית כמ"ש בסי' הקודם דרק הפירי עצמה והדבר האחרון נשארו בקדושת שביעית ע"ש אמנם הקונה אינו אוכל הפירות דא"כ איך ישיג הסלע אלא נותן להחנוני הפירות במתנה והחנוני אוכלן בקדושת שביעית והחנוני נותן לו הסלע שנעשה חולין במתנה והוא לוקח בו חלוק והרמב"ם ז"ל לא הביא זה ולא ידעתי למה:

ה שנינו במשנה (פ"ח מ"ה) דאין נותנים פירות שביעית או דמי שביעית לא לבייר וזהו החופר בורות ומספיק מים לכל בני העיר לכל תשמישים ואף שיש בתשמיש זה מים

לשתייה וזה מותר מ"מ רובי תשמישי מים אינם לשתייה ואסור בפירות שביעית וכן ליתן לבלן בעד המרחץ או לספר שכר תספורת או לספן שכר הספינה אסור דכל זה אינם לאכלה וגם אינם בכלל לכל צרכיכם דזהו כעין מסחר והוי בכלל ולא לסחורה ולכולם יכול ליתן מתנת חנם ואע"פ שיודע שבשביל שנתן לו מתנה לא יתבע ממנו שכר וכן יכול ליתן במתנה לכל האומנים ואע"פ שע"י זה יעשו לו איזה אומנות בזול או בחנם ובלבד שלא ידברו שמפני המתנה עושה כן:

**ו** דמי שביעית אין פורעין מהן חובות ואין עושין בהן שושבינות שנותנים להחתנים בזמן חופתם דזהו ג"כ כפרעון חוב שזה נותן לזה וזה נותן לזה ואין משלמים מהם תגמולים כשהנהוג לשלם זל"ז דהוי ג"כ כפריעת חוב ואין פוסקין מהן צדקה לעניים בבהכ"נ אבל משלחין להם דברים של גמ"ח וצריך להודיעם אבל הצדקה שבבהכ"נ הוי כחוב דפסיקה זו עושין על כל אחד מאנשי בהכ"נ והוי כחובה:

**ז** אם ירצה ליקח ככר מנחתום על סמך שילקוט ירקות מהשדה ויתן לו לא יאמר לו תן לי ככר בפונדיון או במעה ואשלם לך דא"כ הו"ל פורע חובו משביעית אלא יאמר לו תן לי במתנה ככר שוה פונדיון ואח"כ נותן לו במתנה ירקות שילקט וכן כל כיוצא בזה ואפילו לקח ממנו סתם כדרך שמוכרין בהקפה אסור דזהו פריעת חוב ממש דפריעת חוב הוי כסחורה וזהו לפי הירושלמי והמפרשים ולהרמב"ם דעת אחרת בזה ויתבאר בסעי' י':

**ח** תנן במשנה (שם מ"ד) האומר לפועל הא לך איסר זה ולקוט לי ירק היום שכרו מותר לקוט לי בו ירק היום שכרו אסור ומקשה הירושלמי מה בין זה לזה ואומר דבאמת דמהלכות של עמעום הם כלומר שלא נתברר הטעם ואח"כ אמר ר"ל במראה לו את הלוקט שאינו אלא כנותן שכר רגלו כלומר שאומר לו הילך איסר זה ומחזיק עלה של ירק בידו ואומר לו לקוט לי ירק היום ונראה להדיא שלא בעד הירק משלם לו אלא בעד הליכתו והירק נותן לו בחנם אבל כשאמר לקוט לי בו ירק היום הרי מפורש אמר על האיסר והוה כמכר ואסור דזהו כסחורה ור' יוחנן אמר אפילו לא הראה לו כמי שהראה לו כלומר אפילו כשאין אוחז הירק בידו ומראה לו הקילו כשלא אמר בו ואמרינן ששני דברים הם לקוט לי ירק היום בחנם והאיסר הוא בעד הליכתו אבל כשאמר בו הוי כמכר ומסתמא הלכה כר' יוחנן וכן משמע מהמפרשים (ער"ש ורע"ב) ופירושו דשכרו אסור היינו שהאיסר נתפס בקדושת שביעית:

**ט** וז"ל הרמב"ם פ"ו דין י"ב האומר לפועל הא לך איסר זה ולקוט לי ירק היום שכרו מותר ואינו כדמי שביעית אלא מוציאו בכל מה שירצה ולא קנסו הפועל להיות שכרו

כדמי שביעית ואם אמר לו לקוט לי בו היום ירק ה"ז כדמי שביעית ואינו מוציאו אלא באכילה ושתייה כפירות שביעית החמרים העושים בפירות שביעית מלאכת שביעית האסורה כגון שהביאו יותר מדאי הרי שכרן כדמי שביעית ודבר זה קנס להם ומפני מה קנסו בחמרים ולא קנסו בפועל מפני ששכרו מעט לא קנסו בו משום כדי חייו עכ"ל:

**י** עוד כתב הלוקח מן הנחתום ככר בפונדיון וא"ל בשעת לקיחה כשאלקוט ירקות שדה אביא לך בו ה"ז מותר ואותו הככר הרי הוא כפירות שביעית ואם לקח ממנו סתם לא ישלם לו מדמי שביעית שאין פורעין חוב מדמי שביעית עכ"ל ואינו מובן זה שכתב דהככר הוא כפירות שביעית דכיון דנתנו זל"ז במתנה למה תחול על הככר קדושת שביעית וכבר כתבנו זה בסעי' ז' דכל המפרשים לא פירשו כן וכן משמע להדיא מהירושלמי אמנם לפי דבריו של הרמב"ם א"ש דהוא כתב כשאלקוט וכו' אביא לך בו וממילא דהוי חליפין וחל קדושת שביעית אבל במשנה אין הגירסא כן אלא אביא לך הלכך הוי מתנה ומהירושלמי באמת אין הכרח גמור ע"ש היטב:

**יא** אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה כלומר בין שמחזיק טובה להבעלים ובין שאינו מחזיק לו טובה ואע"ג שאין לו להחזיק לו טובה שהרי רחמנא אפקריה לפירותיו ואינם שלו מ"מ לא חששו אם גם מחזיק לו טובה דמה בכך והרמב"ם בספ"ו כתב דבטובה היינו שיתן לו ג"כ פירות שביעית כמו שעשה לו טובה שנתן לו או שיכניסו לגינתו לאכול כמו שעשה לו טובה ומי שנתנו לו פירות שביעית במתנה או שנפלו לו בירושה ה"ז אוכלם כדרך שאוכל פירות שאוסף אותן הוא בעצמו מן השדה כלומר שנוהג עמם ככל דיני פירות שביעית ואע"ג דבמשנה ספ"ט אינו כן ע"ש אך בירושלמי מפרש שאינו לפי ההלכה שמותר לאכול בטובה דזהו למאן דס"ל דאין אוכלין בטובה ע"ש:

**יב** בקדושין (נ"ב א) איתא מעשה באחד שקידש נשים בפירות שביעית ואמרו חכמים דמקודשות ואע"ג דזהו כעין סחורה והתורה אמרה לאכלה דאולי מפני פריה ורביה הקילו ואפשר דבאמת רק בדיעבד אבל לכתחלה אסור (תוס' רפ"ה דעכו"ם ד"ה נמצא) ואע"ג דהפירות הפקר אך משבאו לידו זכה בהם ואין חילוק בין שהיו הפירות שלו או של אחרים דכולם הפקר הם ומשנטלן זכה בהם ופשוט הוא דהאשה צריכה לאכלן בקדושת שביעית ואפילו הפירות הם של האשה מקודשת שהרי הפקר הם וכשנטלן זכה בהן והרי הם כשלו (כן מבואר שם) ומירושלמי קדושין (פ"ב ה"ו) מבואר להדיא שאסור לקדש לכתחלה בפירות שביעית שאומר שם שמקדשין בפירות עבירה ע"ש הרי קרי לה עבירה ומה שאומר שמקדשין הכוונה דבדיעבד הוי קדושין (כנלע"ד):

## סימן כז

### דין ביעור הפירות בשביעית ובו כ"ה סעיפים

א תניא בת"כ ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול מה תלמוד לומר ומה אם חיה שאינה ברשותך אוכלת בהמה שהיא ברשותך אינו דין שתאכל אלו כן הייתי אומר יכנוס לבהמה ותהא אוכלת לעולם ומה אני מקיים ביעור פירות שביעית בפירות אדם אבל בהמה תהיה אוכלת לעולם כשהוא אומר ולבהמתך ולחיה הוקשה בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת בשדה בהמה אוכלת בבית כלה לחיה שבשדה כלה לבהמתך מן הבית עכ"ל הת"כ ודרש זה מורגל בש"ס בפסחים (נ"ב ב) ובנדה (נ"א ב) ובתענית (ו' ב) וזהו קרא דביעור אמנם מת"כ מבואר שלבד מקרא זה יש פסוק אחר לביעור שהרי אומר מה אני מקיים ביעור וכו' ועוד דבהכרח כן הוא דאל"כ אין ביעור רק במאכלי בהמה כדכתיב ולבהמתך ולחיה ולא באוכלי אדם אלא וודאי שלבד פסוק זה יש עוד פסוק לביעור אך משם לא הייתי אומר דיש ביעור לאוכלי בהמה קמ"ל האי קרא דגם לאוכלי בהמה יש ביעור:

ב והאמת כן הוא שהרי בפ' משפטים כתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה וכבר כתבנו בסי' כ"א סעי' ד' דהך דואכלו אביוני עמך יש דמוקי לה לאחר הביעור ע"ש וכך שנינו במכילתא משפטים ר"י בן בתירא אומר עד שלא הגיע שעת הביעור היו הכל אוכלים אותה הגיע שעת הביעור עניים אוכלין אותה ולא עשירים ע"ש וזהו דעת ר' יהודה במשנה ח' פ"ט דשביעית אבל ר' יוסי פליג שם וס"ל דאחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ור' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי וטעמיה דדריש אביוני ועמך (ר"ש ורע"ב) ובירושלמי דריש מן ויתרם ע"ש ועשיר נקרא בעל הפירות בעצמו:

ג ומהו ענין הביעור כתב הרמב"ן ז"ל בפי' התורה וז"ל ואין הענין שיהיו פירות שביעית אחר זמן הביעור אסורין בהנאה ובאכילה ויהא מחוייב לאבדם דלא מנו חכמים פירות שביעית לא מן הנשרפים ולא מן הנקברים אלא שהוא צריך לבערם מרשותו ולהפקירן לעניים ולכל אדם וכו' ואחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ועניים הם שלקטו משדות אחרים ועשירים הם בעלי השדות עצמן שלקטו אותן משדותיהן בהפקרם וכו':

ד ושנינו בת"כ ובתוספתא (רפ"ח) בראשונה היו שלוחי ב"ד מחזרין על פתחי עיירות כל מי שמביא פירות לתוך ידו היו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מזון שלש סעודות והשאר מכניסין לאוצר שבעיר הגיע זמן תאנים שלוחי ב"ד יוצאים ושוכרין פועלים ועודרין אותן ועושים אותם דבילה וכו' הגיע זמן זיתים שלוחי ב"ד שוכרין פועלים ומוסקין אותם

ועוטנין אותם בבית הבד וכונסין בחביות ומכניסין לאוצר שבעיר הגיע זמן ענבים שלוחי ב"ד שוכרין פועלים ובוצרין ודורכין בגת וכונסין בחביות ומכניסין לאוצר שבעיר ומחלק מהן בערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו הגיע שעת הביעור עניים וכו' דברי ר' יהודה ר' יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים וכו' ר"ש אומר עשירים אוכלין מן האוצר לאחר הביעור מי שיש לו פירות לחלק מחלקן לעניים מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מהן לשכיניו וקרוביו ומיודעיו ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבא ויטול וחוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו עכ"ל התוספתא:

ה ולמדנו מפורש שאין ביעור אלא לבער הפירות מרשותו ולהפקירן ועשו להם תקנות בראשונה היו ב"ד עושין אוצר בכל עיר ועיר ומתחלת יציאת הפירות היו נוטלין אותן מיד מביאיהן ומכניסין אותם לאוצר וכשיבא זמן לקיטת כל אותו המין כגון שבא זמן של קציר ועת הבציר הגיע ב"ד שוכרין פועלין ובוצרין ומוסקין ולוקטין כל אותו המין ודורכין ומוסקין בגת ובבית הבד כדרך שאר השנים ונותנים לאוצר שלהם ואלו הפירות המכונסים לאוצר ב"ד א"צ ביעור אחר שכבר מבוערין הן מתוך הבית ואחד עניים ואחד עשירים מותרין לאחר הביעור לקבל מהן מיד ב"ד ולאכלן וכל זו התקנה והטורח של ב"ד מפני חשד שלא יבואו לעכבם או לעשות מהם סחורה וכשאין אוצר בעיר ולא ב"ד והפירות ביד המלקט אותם מן ההפקר צריך לבערם מן הבית בשעת הביעור ומפקירם על פתח ביתו ואוכלין והולכין לעולם וזו היא שביעית שאוסרת במינה במשהו לביעור מפני שיש לה היתר בביעור מביתו (רמב"ן שם) ואם עיכבם בביתו לאחר הביעור אסורים לגמרי וזו היא שביעית שאוסרת בנותן טעם לאחר הביעור מפני שאין לה היתר ואפשר שהאיסור הוא מדבריהם ואולי אפילו הביעור כולו חומר מדברי סופרים והברייתות השנויות בת"כ לענין הביעור אסמכתא מדרבנן (שם):

ו והראב"ד ז"ל בפ"ז כתב דהביעור הוא כשיכלו פירות העיר ותחומיה מוציאין כל אדם מה שבבתיהן ומביאין אותם לאוצר ליד ב"ד והם מחלקים שלש סעודות ליום לכל אדם כדי לשבת וכן בכל יום ויום עד שיכלו ואם אין שם אוצר ולא ב"ד מחלקין מוציאן לשוק ומפקירן ואף הוא יכול לחזור לזכות בהם ככל אדם ואוכל הזוכה בהן עד שיכלו אותן הפירות מכל הארץ ביהודה מכל ארץ יהודה ובגליל מכל הגליל ואחר שיכלו מכל הארץ מתבערים לגמרי לשריפה או לאיבוד ומאותו הביעור ואילך אינו אוסר במשהו לפי שאין לה היתר אבל לביעור הראשון כיון שיש לו היתר ג' סעודות אוסר במשהו וכו' עכ"ל ולדבריו יש שני מיני ביעור הקודם הוא שלא לאיבוד כשיכלו הפירות מעיר

ותחומה והשנית כשיכלה מכל הארץ לאיבוד וחידוש גדול הוא שלא הוזכר בש"ס כלל שני מיני ביעורים:

ז ודעת הרמב"ם משונה לגמרי שהוא סובר דביעור אחד היה ותחלתו לאיבוד אם אין לו אוכלים דהוא היתה לו הגירסא דאחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור וז"ל בפ"ז פירות שביעית אין אוכלין מהם אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה שנאמר וכו' כיצד הרי שהיו לו גרוגרות שביעית בתוך ביתו אוכל מהן כל זמן שהתאנים האלו בשדה כלו מן השדה אסור לאכול מאותן שבבית אלא מבער אותן היו לו פירות מרובין מחלקן שלש סעודות לכל אחד ואחד ואסור לאכול אחר הביעור בין לעניים בין לעשירים ואם לא מצא אוכלין בשעת הביעור ה"ז שורף אותן או משליך לים המלח ומאבדן וכו' עכ"ל הרי לדעתו עיקר הביעור הוא לבערן מן העולם אם אין יכול לאכלן או לחלקן לאחרים שיאכלום עד שעת הביעור:

ח ודעת רבותינו בעלי התוס' בפסחים (נ"ב ב) והר"ש והרע"ב בפ"ט והסמ"ג בעשין (קמ"ח) כהרמב"ן שמעולם לא נאסרו באכילה אלא שמחוייב להוציאן לשוק ולהפקירן ואח"כ יכול בעצמו לזכות בהן ולהכניסן לבית ומשהן זמן מרובה ואוכל מעט מעט והא דמשמע בגמ' דאחר הביעור נאסרין לגמרי היינו כשלא קיים מצות ביעור כלל דאז נעשו כאיסורין ממש ואסורין באכילה ובהנאה וצריך לבערן מן העולם ונמצא דרוב הפוסקים סוברים כהרמב"ן והכי קיי"ל (ורש"י פי' בפסחים (נ"ב: ד"ה משום) דהביעור הוא שמפקירן במקום דריסת חיה ובהמה והתוס' שם בד"ה מתבערין הקשו עליו דהא מותרין לאכלן אחר הביעור ע"ש וי"ל דגם רש"י אין כוונתו לאוסרן אחר הביעור אלא כוונתו שיהא ביעור גמור שיהא הכל שולטין בו ולא יעשה הביעור רק לפנים להוציאו לא רחוק מביתו ולחזור ולזכות בו מיד אלא יניחם במקום הפקר שבהמות וחיות הולכות שם אבל אח"כ יכול ליטלם ומותרים באכילה וכן נ"ל מהרמב"ן שם בכוונת רש"י ע"ש):

ט אל יפלא בעיניך אחרי שמבערין את הכל מה יאכלו עד הגידול החדש של שנה השמינית דבאמת הביעור אינו אלא על פרי אילנות שגדילין מאליהן שזהו מותרות ולא הכרחיות אבל תבואות וזרעונים היו להם מוכנים משנה הששית כדכתיב וציותי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים ובאלו אין שום קדושה דאינם של שביעית וגם ירקות הגדילות מאליהן היה להם אותן שאינם בכלל ספיחים שנאסרו כמ"ש בסי' כ"ב אך נראה דאלו בכלל ביעור הם כיון שנתגדלו בשביעית אך גם בזה אין הכרח גמור וגם היה להם ירקות כבושים משנה הששית ובעלי חיים כמו דגים

ובשר חלב וחמאה וודאי דאינם שייכות לשביעית ונמצא דהכרחיות היה להם תמיד ואין הביעור מעכב את ההכרחיות לחיי האדם:

י וכשם שמבערים את הפירות כך מבערים את הדמים והכי תנן בפ"ז כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעים ואינו מתקיים בארץ יש להם שביעית ולדמיהם שביעית יש להם ביעור ולדמיהם ביעור כגון שמכר פירות של שביעית כפי שמותר למכור או שעבר ומכר הרבה ואוכל בדמים שלקח וכלו הפירות מן השדות ועדיין יש דמים בידו חייב לבערן כפי דין ביעור שנתבאר לפי השיטות וכתב הרמב"ם שם בדין ח' כיצד עושה קונה בהן מאכלות ומחלקן שלש סעודות לכל אחד ואחד או ישליכם לים המלח אם לא מצא אוכלים עכ"ל וזהו לשיטתו ולשיטת רוב רבותינו אינו כן כמו שנתבאר:

יא שנו חכמים במשנה (פ"ט מ"ב) שלש ארצות לביעור יהודה ועבר הירדן והגליל ושלש שלש בכל אחת ואחת ביהודה ההר והשפלה והעמק והם כולו ארץ אחת לביעור ובעבר הירדן שפלת לוד וההר של שפלת לוד ומבית חורון עד הים והם כולו ארץ אחת ובגליל גליל העליון וזהו מכפר חנניה ולמעלה כל שאינו מגדל שיקמין וגליל התחתון וזהו מכפר חנניה ולמטה כל שהוא מגדל שיקמין והעמק וזהו תחום טבריא והם כולו ארץ אחת ואוכלין בכל ארץ יהודה בשלשתן עד שיכלה האחרון שבה וכן בשלש של עבר הירדן וכן בשלש של גליל:

יב וביאור הדברים דטעם הביעור הוא כמ"ש כשכלו הפירות לחיות מן השדה וגמירי דאין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל וכן גליל ועבר הירדן אבל בהשלש שבכל אחת אף כי כלה באחת מהן הולכת החיה להשנית וכשכלו בשתים הולכת להשלישית ולא מקרי עדיין כלה לחיה מן השדה אבל מיהודה לגליל לא תלך החיה ומקרי כלו:

יג ודע שיש בענין זה מבוכה רבה דלפי מה שנתבאר גם בעבר הירדן נוהג ביעור כבא"י ממש והראב"ד כתב בספ"ד משמיטה דעבר הירדן לא כבשו עולי בבל ע"ש ובפ"ו דשביעית תנן דכל שלא החזיקו עולי בבל נאכל אבל לא נעבד ופירשו הר"ש והרע"ב דנאכל אחר הביעור וכמ"ש בסי' ט"ז סעי' ה' וא"כ אין ביעור נוהג בעבר הירדן ואיך שנינו כאן דבג' ארצות שלהן נוהג ביעור. והן אמת דהרמב"ם מפרש נאכל היינו לענין ספיחים כמ"ש שם וא"כ יכול להיות דביעור נוהג שם אבל לפי' הר"ש והרע"ב קשה והם עצמם פירשו במשנה זו דאלו השלש הם של עבר הירדן וצ"ל דלא ס"ל כהראב"ד וכ"כ התוס' ביבמות (ט"ז. ד"ה עמון) דממשנה זו מוכח דעבר הירדן כבשו עולי בבל וחילקו דעבר הירדן של סיחון ועוג שלא נטלו מעמון ומואב כבשו ואותן שנטלו מעמון

ומואב לא כבשו ושבזה שנינו דעמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית אלמא דאין שביעית נוהג שם דבשביעית ליכא מעשר ע"ש ואפשר דגם כוונת הראב"ד כן הוא אבל לא משמע כן:

יד אך באמת יש שחלקו על המפרשים שפירשו דאלו הג' הם של עבר הירדן ממש דעבר הירדן שבמשנה זו אינו על צד השני של א"י אלא לצד של א"י שזהו א"י ממש (הגרע"א בשם כופ"ר) וגם לבד זה אינו מובן דבמשנה חשיב שפלת לוד וההר ומבית חורון דהם ג' שבעבר הירדן ובתוספתא וירושלמי מפורש דזהו מיהודה ע"ש ולכן י"א דג' שבעבר הירדן לא חשיב כלל במשנה דהם מפורשים ביהושע ובמשנה לא קחשיב רק הג' שביהודה וג' שבגליל ואלו הג' שפלת לוד וכו' הם ג"כ ביהודה אלא שהמה בחלקו של בנימין דשפלת לוד היתה בחלקו והם בכלל שלש שביהודה (שנו"א) ולשון המשנה מוכח כן שאומרת וביהודה ההר והשפלה והעמק ושפלת לוד וכו' ולפי' המפרשים הו"ל לומר ובעבר הירדן שפלת לוד וכו' אלא וודאי איהודה קאי וג' שבעבר הירדן מבואר בירושלמי הר מכוור וגדר וכו' חשבון וכו' דיבון במות בעל וכו' ע"ש אבל לפ"ז מוכח דבעבר הירדן נוהג ביעור וצ"ע בכל זה:

טו ועוד תמיה רבה בזה דהמשנה אומרת ולמה אמרו שלש ארצות שיהו אוכלין בכל אחת ואחת עד שיכלה האחרון שבה ופירשו המפרשים דביהודה אוכלין בכולה עד שיכלה האחרון שבה וכן בגליל ובעבר הירדן ובכולהו אית בהו הר ושפלה ועמק כמו שנתבאר. ובתוספתא פ"ז הל' ז' תניא שלש ארצות לביעור וכו' שלשתן של שלש שלש ארצות למה הוזכרו ההר העמק והשפלה לפי שאין אוכלין מבהר על שבעמק ולא מבעמק על שבהר אלא הר והורו עמק ועומקו שפלה ושפלתו עכ"ל הרי להדיא דאין אוכלין גם ביהודה מאחת על חבירתה וכן בגליל ועבר הירדן אלא יהודה מתחלק על ג' חלקים לביעור הר ושפלה ועומק וכן גליל ועבר הירדן ועוד דלפי' המפרשים למה הוחלקה כל אחת לג' איזה תועלת יש בזה:

טז ובאמת רבותינו בעלי התוס' בפסחים (נ"ב: ד"ה עד) פירשו דוודאי כל אחת חלוקה לעצמה ומביאים מירושלמי דאין חיה שבהר גדילה בעמק וכו' ע"ש וזהו כהתוספתא שהבאנו וזה שאמרו בגמ' שם דאין חיה שביהודה גדילה על שבגליל וכו' זהו אפילו מהר להר ומעמק לעמק ע"ש ולפ"ז א"ש מה שחלקם התנא לג' ואלו הג' לג' וזה שאמרה המשנה ולמה אמרו וכו' עד שיכלה האחרון שבה פירשו אחרון שבהר ואחרון שבשפלה ואחרון שבעמק ע"ש אבל לפירש"י והרמב"ם והרע"ב קשיא טובא וצע"ג (ער"ש ודבריו כדברי התוס'):

יז ונ"ל לתרץ לפי דברי רבותינו דפירשו לתוספתא בכוונה אחרת בשנדקדק מהו זה שאמרה למה הוזכרו ההר העמק והשפלה היכן הוזכרו ואי אמשנה קאי מאי קושיא הא ג' ארצות שביהודה קחשיב ואי מקשה למה הוזכרו ג' בכל אחת ואחת כמו שהמשנה מקשה ולמה הוזכרו ג' לא ה"ל לומר בלשון הר עמק ושפלה אלא למה הוזכרו ג' בכל אחת אמנם ה"פ דכבר כתבנו דהך דשפלת לוד וכו' הוא מג' ארצות דיהודה וא"כ הך דההר העמק והשפלה מיותר הוא לגמרי ואפילו לפי פי' רבותינו דהך דשפלת לוד וכו' הם מג' שבעבר הירדן מ"מ מקשה מאי האי סימנא דהר ועמק ושפלה אטו לא היו להם שמות פרטים ומתרץ לפי שאין אוכלין מבהר על שבעמק וה"פ דהנה ר"ש חולק במשנה ואומר דלא אמרו ג' ארצות אלא ביהודה וקשה איזה סברא יש בזה דביהודה יתחלק לג' חלקים וגליל ועבר הירדן כל שני המדינות כאחת ולזה מתרץ דמפני שאין חיה שבהר גדילה על שבעמק וביהודה היו הרים גדולים ועמקים גדולים ושפלות גדולות לפיכך חלקן ר"ש לג' משא"כ בשאר ארצות ולכן נתן התנא סימן על יהודה הר וכו' להודיע טעמא דר"ש ונמצא דהתוספתא היא אליבא דר"ש ואנן קיי"ל כחכמים וכן מה שבירושלמי איתא דאין חיה שבהר גדילה על שבעמק הכל הוא אליבא דר"ש ולא קיי"ל כן ולכן השמיטה הרמב"ם וכן כל המפרשים (כנלע"ד):

יח כתב הרמב"ם בפ"ז דין י"א ושלש ארצות אלו כולן חשובות כאחת לחרובין ולזיתים ולתמרים ואוכלין בתמרים עד שיכלה האחרון שבצוער ואימתי הוא כלה עד הפורים ואוכלין בזיתים עד העצרת ובענבים עד הפסח של מוצאי שביעית ובגרוגרות עד החנוכה עכ"ל. והנה בזיתים ותמרים מבואר במשנה שם דכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים ובירושלמי הוסיפו חרובין והטעם דקים להו דבאלו השלש פירות החיה הולכת למרחוק ואפילו מהר לעמק וקים להו דתמרים כלו בפורים וזיתים בעצרת וענבים בפסח וגרוגרות בחנוכה דאז אין החיה מוצאה מהם בזיתים ותמרים בכל א"י ובענבים וגרוגרות כל מדינה במקומה ולחרובין אין זמן ידוע וכן לשאר כל הפירות. ודע שי"א דהמשנה דכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים ר"ש אמרה דמיירי שם מקודם ואין הלכה כן (רע"ב) וכ"כ הרמב"ם עצמו בפירושו אבל בחבורו חזר בו וס"ל דזהו דברי חכמים וכן משמע להדיא בירושלמי מדאומר תני אף לחרובים כן ואינו אומר לר' יהודה ע"ש וכן הלכה:

יט המוליך פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו או ממקום שלא כלו למקום שכלו חייב לבערם דנותנין עליו חומרי המקום שהלך משם וחומרי המקום שיצא משם דחומרי המקום שיצא משם אינו מטעם חומרא אלא דהא חל איסור על פירות אלו שיצאו ממקום שכלו אמנם ממקום שלא כלו למקום שכלו בזה שייך חומרי המקום שהלך לשם

דעל הפירות לא חל איסור דממקום היתר באו אלא שנותנין עליו חומרי מקום זה שהלך לו לשם ואסור לו לשנות מפני המחלוקת אבל להיפך לא חיישינן למחלוקת שיאמרו אנו אין מכלין והוא מכלה כיון שהפירות אסורים מעיקר הדין (תוס' פסחים נ"ב. ד"ה ממקום) וגם בזה לא שייך כל כך מחלוקת שיתלו דמסתמא ממקום שכלו באו (שם):

כ תנן בפ"ט משנה ד' אוכלין על המופקר ואין אוכלין על השמור ר' יוסי מתיר אף על השמור ואין הלכה כר"י אלא כחכמים ופירשו (הרע"ב וכ"מ בר"ש) דה"פ אוכלים ממה שבבתים כשיש ממין הזה במקום המופקר שיכולה החיה לאכול אבל אם ממקום המופקר כלו אע"פ שבמקומות השמורין כמו בבתים או בגינות אין אוכלין עליהן שהרי החיה אינה יכולה לאכול משם (ר"ש) ותימא דמאי קמ"ל פשיטא כיון שעיקר קפידת התורה היתה על החיה מה מועיל מקום השמור ואיך יחלוק בזה ר' יוסי ועוד דאם אוכלין על השמור מתי יהיה זמן הביעור שהרי יכול לשומרן בביתו זמן מרובה (תוי"ט):

כא וז"ל הרמב"ם שם דין ד' היו לו צמוקין של שביעית וכלו הענבים מן השדה מן הגנות והפרדסין שהן הפקר אע"פ שעדיין יש ענבים בגפנים שבתוך החצרות אינו אוכל מן הצמוקין מפני ענבים אלו שבחצר לפי שאינן מצויין לחיה אבל אם יש ענבים קשים ביותר שאינם נגמרים אלא בסוף השנה ה"ז אוכל מן הצמוקין בשבילן וכן כל כיוצא בזה עכ"ל וגם דבריו אינם מובנים דפשיטא דבחצר לא תלך החיה ואיך פליג ר' יוסי (והתוי"ט נתרצה בדברי הרמב"ם והוא תמוה וצ"ע):

כב ולולי דברי רבותינו הייתי מפרש דהנה התורה אסרה כשכלה לחיה מן השדה ומנין אנו יודעים זאת ולכאורה הייתי אומר דכשאנו רואים באילנות השמורים שיש עדיין עליהם פירות אלו מסתמא גם ישנם באילנות המופקרות ולזה קמ"ל דאינו כן מפני שאין זה ראיה שיכול להיות דבמקומות השמורים יאריכו יותר זמן מבמקומות המופקרים שהחיות אוכלות משם וזהו שאומר אוכלין על המופקר כלומר כל זמן שידעת שישנם עדיין במקום המופקר אבל לא על השמור כלומר שלא תתלה דמסתמא גם במופקרים ישנם דאינו כן ור"י ס"ל דאוכלין דתולין דכמו שיש בזה כן בזה (ודע שראיתי מן המפרשים שתמהו על הירושלמי שאמר מתניתן ר"ש היא ומתוך כך יש שפסקו כר' יוסי והאמת דגירסא מוטעת הטעתם דהך מתניתן ר"ש אמשנה הקודמת קאי וכמ"ש הפ"מ ע"ש והך דר"ש הכל מודים ודו"ק):

כג עוד שנינו במשנה שם אוכלין על הטפיחין ועל הדיופרא אבל לא על הסתווניות וה"פ טפיחין הם כלי חרס הבנויים בכותל אשר שם צפרים יקננו וכשיש מן הפירות בטפיחין אוכלין ממה שבבית דהחיה תגיע לשם ודיופרא הוא אילן העושה שני פעמים

פירות בשנה אוכלין מן הראשון עד שיכלה האחרון אבל לא על הפירות הגדילין בימי הסתיו משום דהמה רעים וגרועים ואין ראוים לאכילה והרמב"ם פי' מפני שהן כמין אחר וטפיחין מפרש ענבים קשים שאינן נגמרים עד סוף השנה ולדינא שני הפירושים אמת ואוכלין על הקשים ועל כלי חרס הבנויים בכותל כמ"ש:

כד הכובש שלשה מיני פירות בחביות אחת שכובשן במים או בחומץ ושהו זמן רב ובולעים זה מזה מ"מ אם מין אחד כלה או אפילו שנים כלו והשלישי עדיין לא כלה מבער השנים והשלישי מותר אף שבלע הרבה דאינם פירות של איסור שנתינת טעם תאסור אחרים כבכל האיסורין שהתורה לא חייבה רק בביעור ולכן אותו מין שכלה חייב לבער ואותו שלא כלה מותר ואפילו רוב המינין כלו מותר המיעוט שלא כלה וכל זה כשלא התחיל עדיין להשתמש מן החבית אבל אם התחיל בה כתב הרמב"ם שם וז"ל ואם התחיל בה הרי הכל כמבוער עכ"ל ונראה לכאורה דכוונתו דחייב לבער כולם דכאחת הם וגם בירושלמי אומר לשון זה ע"ש אבל יש שמפרש להיפך דהכל כמבוער כבר וא"צ לבער כלל (פ"מ) דכיון שהתחיל בה דרך שיתקלקלו מיד אם לא יאכלום בזמן קצר ולכן הוי כמבוער ולשון כמבוער משמע כפי' זה:

כה ויש בזה שאלה גדולה ואיך אמרינן דנתינת טעם אינו אוסר בשביעית והא משנה מפורשת היא ספ"ז דשביעית במינה אוסרת במשהו ושלא במינה בנותן טעם וכן הוא בנדרים (נ"ח א) וכמ"ש בסעי' ה' (תוי"ט) אמנם באמת שני עניינים הם דוודאי לענין קדושת שביעית אוסרת הבליעה ככל האיסורים והיינו לאוכלן בקדושת שביעית שלא לעשות בהן סחורה ועוד דיני שביעית אך בכאן אנו אומרים לענין ביעור דלבערן מביתו אין הבליעה אוסרת (הגרע"א) דאינו איסור ממש שאסור להשהותו ויש מי שמחלק דאם השביעית היתה משקה כשמן ויין ונתנו בהם דבר יבש וודאי בולע ונאסר ובכה"ג מיירי ספ"ז אך בכאן דשני דברים יבשים הם אך שבאמצעית הפליטה מפליט מזה לזה אינו אוסר (מש"ר) ואינו חילוק נכון דמה בין זל"ז והעיקר כתירוץ ראשון וכבר נתבאר דכשם שמבערים את הפירות כמו כן צריך לבער דמי שביעית וכן כשם שצריך לבער אוכלי אדם כמו כן צריך לבער אוכלי בהמה מן הבית ואינו מאכילן לבהמתו אם כלה אותו המין מן השדה אלא חייבים בביעור כפי השיטות שנתבארו באוכלי אדם כמו כן באוכלי בהמה וכמ"ש בסעי' א' בשם הת"כ ועמ"ש בסי' הבא סעי' ט"ו:

## סימן כח

**עוד דינים פרטים בשביעית ובביעורה ובו ט"ו סעיפים**

א כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם או מאכל בהמה או ממין הצובעין דגם בדבר הראוי לצביעה חל קדושת שביעית דלכם דומיא דלאכלה כל דבר שהנאתו וביעורו שוה כמו שמזה ידעינן שמותר לצבוע בפירות שביעית הראויים לצביעה כמ"ש בסי' כ"ד סעי' ה' כמו כן דבר הראוי לצביעה חלה קדושת שביעית עליו מהך טעמא גופה וג' אלו כשאין מתקיימים בארץ והיינו כשניחם בארץ בחורף לא יתקיימו וירקיבו ולא יהיה לחיה מה לאכול כל אלו יש להם שביעית שינהוג בהם קדושת שביעית כפי הדינים שנתבארו וכן אם מכרן ינהוג בהדמים קדושת שביעית וכן יש להם ביעור שיבערם בזמן הביעור כפי הדינים והדיעות שנתבארו בסי' הקודם וכן אם מכרן נוהג בדמיהן ביעור ככל דיניו של הפירות עצמן:

ב ובזה נכללו כל המיני פירות וכל המיני ירקות ובמשנה ריש פ"ז תנן כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעים ואינו מתקיים בארץ יש להם וכו' ואיזה זה עלה הלוף השוטה ועלה הדנדנה העולשין והכרישין והרגילה ונץ החלב ומאכל בהמה החוחים והדרדרים וממין הצובעים ספיחי אסטיס וקוצה יש להם שביעית וכו' ע"ש ואין הכוונה דרק אלו הם מאכלי אדם ומאכלי בהמה אלא אדרבא אפילו אלו שהייתי אומר דאינם בכלל מאכלי אדם כמו עלה הלוף השוטה דאינן מטמאין טומאת אוכלין כדתנן בפ"ב דעוקצים משום דאינן בכלל אוכלין ומ"מ לענין שביעית מקרי אוכל וכן כולם וכן הענין במאכלי בהמה דחוחים ודרדרים אין עיקר מאכלם ועכ"ז נוהג בהם שביעית וק"ו לאוכלי אדם גמורים ואוכלי בהמה גמורים דנוהג בהם קדושת שביעית:

ג ושנינו שם כל שהוא (כצ"ל) מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעים ומתקיים בארץ יש להם שביעית ולדמיהם שביעית אין להם ביעור ולא לדמיהן ביעור והטעם פשוט דקדושת שביעית נוהגים בהם שהם אוכלים גמורים וכן לדמיהם אבל ביעור אין להם דלא שייך בהם ביעור דכיון שמתקיימים בארץ כל ימות החורף הרי לא כלה לחיה מן השדה:

ד וקחשיב התנא מה המה אלה עיקר הלוף השוטה ועיקר הדנדנה והעקרבינין והחלבצין והבוכריה וממין הצובעים הפואה והרכפה ויכול להיות דאלו דווקא הם דליכא אחרינא שיתקיימו בארץ כל ימות החורף וכל אלו המינים אינם ידועים לנו ובא"י אפשר ידועים הם (והרמב"ם בפ"ז הל' י"ג והל' י"ד כתב באלו שאין להן ביעור דנהנין עד ר"ה ע"ש ואינו מובן כלל דהא גם אחר ר"ה נהנין בזה והכ"מ כתב דכוונתו באמת כן הוא ע"ש ודוחק ודו"ק)

ה והרמב"ם כתב (שם) וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה ואינו ממין הצובעים הואיל ואינו לעצים יש לו ולדמיו שביעית אבל אין להם ביעור אע"פ שאינו מתקיים בארץ אלא נהנין בו או בדמיו עד ר"ה כגון עיקרי הלוף השוטה ועיקר הדנדנה והעקרבנין עכ"ל וכך היתה גירסתו במשנה שם ואינו מובן כיון דאינו מתקיים בארץ ודין שביעית נוהג בהם אע"פ שאינן ממאכלי אדם ובהמה הואיל ואינן לעצים א"כ למה אין להם דין ביעור וצ"ל כיון דאין מיוחדין למאכל לא שייך בהם לומר כלה לחיה מן השדה דזה אינו אלא על המיוחדים למאכלי בהמה עכ"פ ומ"מ דין שביעית נוהג בהם כיון שעכ"פ אוכלם או נותנם לבהמתו הרי שוויין אוכל. ודע דלעיל סי' כ"ד סעי' כ"ג נתבאר דדברים שאינם מיוחדים למאכל אדם ובהמה תלוי במחשבה אם חישב לעצים אינו כלום ואם חישב לאוכלים יש להם דין אוכלין כמו סיאה ואזוב וקורנית וה"נ לכאורה צריך להיות כן להיות תלוי במחשבה ובאמת הראב"ד השיגו בזה ע"ש ודעת הרמב"ם נראה דהתם כיון דראויין לעצים שפיר תלוי במחשבה אבל בכאן אין ראויין לעצים וזהו שכתב הואיל ואינו לעצים כלומר דאלו היה ראוי לעצים היה תלוי במחשבה אבל עכשיו אין תלוי במחשבה וכמ"ש (עכ"מ ודבריו אינם מובנים ע"ש היטב ודו"ק):

ו קליפי רמון והנץ שלו והוא הפרח שעל הפיטמא וקליפי אגוזין ואלו ראויין לצביעה וגרעיני פירות כגון הגרעינים שבזיתים ושבתמרים הראויין למאכל בהמה יש להם שביעית ולדמיהן שביעית אבל ביעור אין להם משום דעיקרן להסקה קיימי אלא דקדושת שביעית יש להן מפני שבאין מאוכל גמור וגם ראויין לאוכלי בהמה ולצביעה שבאלו יש קדושת שביעית (כ"מ) וכבר נתבאר דכל שאין להם ביעור גם לדמיהן אין ביעור:

ז לולבי זרדים זהו אילן ששמו זרדתא והחרובים יש להם ולדמיהן שביעית וביעור דכאוכל גמור הוה ואינן מתקיימין בארץ אבל לולבי האלה והבטנה והאטדין והם מיני אילנות יש להם שביעית וכן לדמיהן אבל אין להם ביעור דמתקיימים בחורף ואין כלים לחיה מן השדה אבל לעלים שלהם יש ביעור מפני שהעלין נושרין ואינן מתקיימין בימות החורף וכלה לחיה מן השדה וכל אלו ראויים למאכל אדם או למאכל בהמה ועומדין לזה ולכן אינם תלויים במחשבה אע"פ שראויים גם לעצים כדמוכח בסוכה (מ' א) אבל לולבי תמרים אין ראויים לאכילה והם רק לעצים ואין קדושת שביעית חלה עליהם כדמוכח שם ואולי דאלו הלולבין שבכאן אין ראויין לעצים כלל ולא נראה כן (כנלע"ד):

ח איזו היא שעת ביעור להעלין כלומר דכל ביעור בפירות הוא שיכלו ממש אבל עלין לא יכלו לעולם אלא כשנושרין מאילנותיהן וישהו מעט יבולו ואין ראויין לאכילת חיות

ואז מקרי שעת ביעורן אבל עלי זיתים ועלי קנים ועלי חרובין אין להן ביעור לפי שאינן נובלות וכלות ותמיד ראויות לאכילת החיות ואינם כלים לחיה מן השדה:

**ט** כתב הרמב"ם בפ"ז דין י"ט הוורד והכופר והלוטם יש להם ולדמיהם שביעית הקטף והוא שרף היוצא מאילנות מן העלים ומהעיקרים אין לו שביעית והיוצא מן הפגים יש לו ולדמיו שביעית בד"א באילן מאכל אבל באילן סרק אף היוצא מן העלים ומן העיקרים כפירי שלהן ויש לו ולדמיו שביעית עכ"ל והטעם צ"ל דאלו ראויין למאכל או לצביעה ואלו אינם ראויים. ודע דבגדה (ח' ב) משמע לפי מסקנת הש"ס דאין חילוק בין אילן מאכל לאילן סרק דבשניהם נוהג שביעית גם ביוצאין מהעלין והעיקרין ע"ש אלא הרמב"ם לא תפס כהמסקנא (כ"מ) וטעמו נ"ל דכן מוכח בירושלמי ספ"ז ע"ש (כמו שהאריך שם הפ"מ במה"פ):

**י** עד מתי יהיה אדם רשאי ללקט עשבים לחין בשביעית ולא יצטרך לבערם עד שייבש המתוק והיינו לחלוחית הארץ או הזבל דעד זמן זה מצוים לחיות בשדה ומכאן ואילך כלו ולכן אסור לאוכלן בלא ביעור ועד מתי מותר לגבב עשבים יבשים עד שתרד רביעה שנייה במוצאי שביעית וזהו בכ"ג במרחשון בשנה בינונית וג"כ מטעם זה דעד אותו זמן מצוי לחיות בשדה וכן עד מתי עניים נכנסים לפרדסאות בכל השנים ליטול לקט שכחה ופאה ובשביעית נכנסים לאסוף הפירות ועד מתי מותרין לעשות כן במוצאי שביעית ג"כ עד שתרד רביעה שנייה דמשם ואילך זמן הביעור וצריכים בעלי הפרדסאות לקיים מצות ביעור ובשאר השנים הטעם דעד אותו זמן רגילים העניים ליטול לקט שכחה ופאה ומשם ואילך הנשאר הפקר לכל כמ"ש לעיל סי' י"ג סעי' כ"ג אבל בשם נתבאר דלאו לכל הפירות הדין כן ע"ש (ואין הכוונה דאח"כ אסורים אלא אח"כ הפקר לכל):

**יא** תנן בספ"ז ורד חדש שכבשו בשמן ישן ילקט את הורד וישן בחדש חייב בביעור ובירושלמי איתא ורד חדש שכבשו בשמן של ששית וישן בחדש הוא ורד שביעית בשמן שמינית וע"פ זה פירשו המפרשים (ר"ש ורע"ב) דורד חדש והיינו של שביעית שכבשו בשמן של ששית ילקט את הורד קודם שהגיע זמן הביעור והכל מותר דהורד יאכלנו קודם זמן הביעור והשמן מותר להשהותו דאין הורד נותן טעם בשמן ואין בו קדושת שביעית אבל ורד של שביעית שנתנו בשמן של שמינית חייב בביעור כיון שהגיע זמן הביעור של הורד שהרי שמינית היא השמן ובע"כ הגיע זמן הביעור וכיון דהורד ישן נגד השמן יש בו חריפות ונותן טעם בשמן (כן מוכרח לומר לשיטת הר"ש והרע"ב וסברא זו כתב גם בעל ת"י וזה שברישא קראו לורד חדש ובסיפא ישן והרי שניהם של שביעית

משום השמן דברישא השמן ישן נגדו ובסיפא השמן חדש נגדו ודו"ק) (ומתורץ קושית הר"ש ע"ש ועתוי"ט):

יב וגם מהרמב"ם נראה כן שכתב בספ"ז הכובש וורד שביעית בשמן של ששית ילקט את הוורד והשמן מותר כבשו בשמן של מוצאי שביעית חייב לבער השמן שהרי הוורד יבש הוא וכבר נתחייב בביעור עכ"ל כלומר הוורד כיון שנתייבש הרי הוא חריף ונותן טעם בהשמן וכ"כ הרמב"ם מפורש בפי' המשנה ע"ש וגם שמן חדש נוח ליבלע (כ"מ):

יג עוד שנינו שם במשנה חרובין חדשים שכבשן ביין ישן וישנים בחדש חייב בביעור ובפשוטו נראה משום דחרובין ביין תמיד נותן טעם ולא דמי לורד ושמן וכ"כ הרמב"ם שם חרובין של שביעית שכבשן ביין של ששית או של שמינית חייב לבער היין שהרי טעם פירות שביעית בו עכ"ל וזה להדיא כמ"ש:

יד אבל המפרשים (ר"ש ורע"ב) כתבו דדין חרובין ביין כדין ורד בשמן והכא ענין אחר הוא והיינו כשהשהה החרובין בהיין עד אחר זמן הביעור אבל אם לא נשתהו עד אחר זמן הביעור ילקט החרובין והיין מותר כמו ורד בשמן והכי תניא בתוספתא ע"ש. ואמת שכן הוא בתוספתא אבל לשון המשנה משמע להדיא דדין חרובין ויין חמור מורד ושמן והתוספתא חולקת על המשנה (תוי"ט) ובאמת יש גירסאות בתוספתא (פ"ה הל' ט') דיש גירסא החרובין חדשין שכבשן ביין ישן ישנין בחדש חייב בביעור עכ"ל וזהו ממש כהמשנה אך יש גירסא החרובין חדשין שכבשן ביין ישן ילקט את החרובין וכו' וזהו גירסת המפרשים ומוטב לקיים גירסא הקודמת להשוותה עם המשנה וברור שזהו גירסת הרמב"ם ז"ל:

טו וכתב הרמב"ם שם זה הכלל פירות שביעית שנתערבו בפירות אחרות מין במינו בכל שהוא ושלא במינו בנותן טעם עכ"ל וכן הוא במשנה ולכאורה זהו נגד מה שביארנו בסי' הקודם סעי' כ"ה דבליעת שביעית אינה אוסרת רק לענין לנהוג בזה קדושת שביעית ולא לענין ביעור ע"ש והא הכא לענין ביעור הוא אמנם דא"ש דשם אמרנו בהבלוע שקודם זמן הביעור דבזה אע"ג דבלעו משביעית מ"מ לענין ביעור ה"ז כמבוער שהרי אינו ניכר אבל בכאן שבלעו לאחר ביעור דבזה וודאי דינם כהדבר שבלעו ממנו ואם הוא חייב בביעור גם הבלוע כן דכחד חשיבי (כנלע"ד בכוונת הגרע"א שכתבנו שם):

## סימן כט

### שאסור להחזיק ידי עוברי עבירה בשביעית ובו כ"ה סעיפים

א כדרך שאסור לעבוד הארץ בשביעית כמו כן אסור לחזק ידי ישראל שעובדין אותה או למכור להם כלי עבודה שאסור לחזק ידי עוברי עבירה והאיסור אינו אלא על דבר

שמיוחד רק למלאכת איסור בלבד וכך שנו חכמים במשנה (פ"ה מ"ו) זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור לאיסור ולהיתר מותר דתלינן שיעשה בזה מלאכת היתר ולכן אם אמר מפורש שצריך לדבר האסור או שהמוכר יודע זה אסור למכור לו ולסייע ידי עוברי עבירה:

ב דבר ברור הוא דזהו מתקנת חכמים שלא לסייע ידי עוברי עבירה כדמוכח מלשון המשנה שם בסוף הענין שאין מחזיקין ידי עוברי עבירה אבל משום ולפני עור לא תתן מכשול אין כאן דזה אינו אלא כשא"א לו להשיג דבר זה במקום אחר כדמוקי לה בגמ' בר"פ לפני אידיהן בתרי עברי דנהרא ע"ש ולכן הרמב"ם ז"ל בפי' המשניות שכתב בזה"ל אמר הכתוב ולפני עור לא תתן מכשול מי שסגרה עיניו התאוה ויצה"ר אל תעזור אותו להוסיף בעוורנו ומפני זה אסור לעזור עוברי עבירה וכו' עכ"ל אין כוונתו דיש בזה ממש לאו דלפני עור דזה אינו אלא כשא"א לו להשיג במקום אחר ובכאן גזרו חכמים בכל ענין אפילו אפשר לו להשיג במקום אחר אלא דהרמב"ם מרחיב הטעם דלמה תקנו חכמים כן כדי לנחות אדם בדרך ישרה ולא לעזרו בדרך עבירה ויש בזה גררא דלפני עור (כנלע"ד ברור):

ג ואלו כלים שאין האומן רשאי למוכרן בשביעית למי שחשוד על השביעית מחרישה וכל כליה העול והמזרה שזורין בו התבואה בגורן והדקר לחפור בו את הקרקע אבל מוכר לו המגל והעגלה וכל כליה דזהו ראוי לאיסור ולהיתר כמ"ש הרמב"ם בפ"ח דין ג' וז"ל שאם יקצור בו מעט ויביא על העגלה מעט ה"ז מותר ואם יקצור כדרך הקוצרין או יביא כל פירות שדהו אסור עכ"ל וזהו בדברים שאין דרכן לקוצרן דדברים שדרכן לקוצרן אסורין בקצירה כמ"ש בסי' כ"ב (תוי"ט) דבשביעית צריך שינוי:

ד וכן מותר למכור לחשוד בשביעית פרה החורשת שהרי יכול לשוחטה וכן מותר למכור לו שדה שהרי אפשר שיובירה ולכן אם אומר מפורש שיחרוש בהפרה ויזרע השדה אסור אבל שדה אילן אסור למכור לו שהרי הפירות יגדולו מאליהן והוא לא ינהוג בהם דיני שביעית כיון שהוא חשוד ואין היתר למכור לו אא"כ יפסוק עמו שלא יהיו לו הפירות כלל והמוכר יעשה בהם כדין וכן מותר להשאילו סאה או מדה אחרת למדידה אע"פ שיודע שיש לו גורן ומאסף פירות שביעית מ"מ הא יכול למדוד בה בביתו מה שנצרך לעצמו וכן מותר לפרוט לו מעות אע"פ שיודע שיש לו פועלים שעושין באיסור מ"מ הא צריך מעות קטנות גם להוצאות ביתו והוי לאיסור ולהיתר ולא גזרו בכה"ג ומותר וכולן אם אמר בפירוש שנצרך לו לדבר האסור אסור כמ"ש ופשוט הוא:

ה עוד שנינו במשנה שם משאלת אשה לחבירתה החשודה על השביעית נפה וכברה וריחים ותנור אבל לא תבור ולא תטחן עמה וכן העתיק הרמב"ם ויש להבין אם יכולה לתלות בתבואה של היתר למה לא תבור ולא תטחון עמה ואם אינה יכולה לתלות למה מותר להשאילה אמנם האמת הוא דמיירי אפילו כשאין לה תבואה של היתר וההיתר להשאיל הוא מפני דרכי שלום כמבואר בהמשנה משום דדרך שכנים להשאיל זל"ז וכשלא תשאילם יבואו לידי שנאה ולפיכך התירו חכמים אף כשאין לה תבואה של היתר וכן משמע בירושלמי שאומר אני אומר נפה לספור בה מעות כברה לכבר בו חול וכו' ע"ש ומובן דאין זה תלייה גמורה אלא מפני דרכי שלום התירו (תוס' גיטין ס"א. ור"ש שם) ולכן אם מפורש אומרת לדבר איסור אסור אע"ג דגם סתמא כפירושו מ"מ קצת תלייה יש כמ"ש אך עיקר ההיתר הוי מפני דרכי שלום אבל במכירה לא שייך דרכי שלום והרמב"ם ז"ל קיצר בזה אבל הביאור כמ"ש:

ו וכל זה בחשודים אבל למי שאינו חשוד מותר למכור סתם אפילו דבר המיוחד רק לדבר איסור בלבד ואמרינן דמסתמא קונה זה על לאחר שביעית והרמב"ם שם כתב בזה"ל שהרי אפשר שקנה בשביעית לעשות לו מלאכה לאחר שביעית עכ"ל ואין כוונתו לשון ספק אלא כלומר כיון דאפשר אלאחר שביעית וודאי כוונתו כן ולא חשדינן ליה כיון שמוחזק בכשרות ואינו חשוד לשביעית:

ז עוד שנינו שם היוצר מוכר חמש כדי שמן וט"ו כדי יין שכן דרכו להביא מן המופקר ומותר למכור אפילו לחשוד (רע"ב) וליכא למיחש שיטלם כולם ליין או לשמן וא"כ יביא מן המשומר לפי שהכדים ניכרים הם איזה לשמן ואיזה ליין ואין דרך להכניס יין בשל שמן ושל שמן בשל יין ואפילו לאינו חשוד משמע שאין למכור יותר משיעור זה וכן מבואר מלשון הרמב"ם שלא כתב לחשוד וגם דין זה ביאר אחר שכתב דין דאינו חשוד ע"ש והטעם נ"ל לאו משום דביותר חשדינן ליה אלא דא"צ יותר שהרי אין לו להביא יותר יין ושמן כמ"ש הרמב"ם בפ"ד דין כ"ד על כל אדם וז"ל ויש לו להביא לתוך ביתו מעט וכו' חמש כדי שמן וט"ו כדי יין וכו' עכ"ל ולכן אין למכור לו יותר כדים ובכדים לא שייך לומר שמכינן על לאחר שביעית כמו מחרישה וכו' דכדים שכיחי בכל עת ובזול וא"צ להכינם:

ח ודע דבמשנה מסיים ואם הביא יותר מכאן מותר והרמב"ם לא הביא זה ותמהו עליו (תוי"ט) אך באמת הרמב"ם הביא זה בפ"ד שם לענין שיש לו להביא לתוך ביתו מעט וכו' כמ"ש כתב שם ואם הביא יותר מכאן מותר כלומר אם זה האיש הביא יין ושמן משלו יותר משיעור זה מותר כיון שהם מן המופקר וממילא דהיוצר במכירתו אם זה האיש

אינו חשוד פשיטא שמוכר לו יותר כדין ואם הוא חשוד אסור דחשדינן ליה שהביא מן השמור ואין כאן דבר חידוש וא"צ להזכיר בכאן וגם המשנה אין כוונתה על מכירת הכדין אלא על עצם ההבאה מהיין והשמן:

**ט** מותר למכור לעכו"ם כדין הרבה ולא חיישינן שמא יחזור וימכרם לישראל חשוד דכל כי האי לא גזרו דאפילו בלפני עור גמור אמרינן בלפני אידיהן (י"ד א) אלפני מפקדינן אלפני דלפני לא מפקדינן וכ"ש בזה דתקנת חכמים בעלמא הוא כמ"ש בסעי' ב' וכן מותר למכור כדים רבים לישראל בח"ל אפילו הוא חשוד ולא חיישינן שמא יוליכם בארץ אי נמי שמא יכניס לתוכן יין ושמן של שביעית שהביא מא"י דלא החמירו חכמים כל כך (רע"ב פ"ה מ"ז):

**י** מחזיקין ידי עכו"ם בשביעית אבל לא ידי ישראל דעכו"ם אינו מצווה על השביעית ואינו מחזיקו אלא בדברים בלבד כגון אם ראוהו חורש או זורע אומר לו תתחזק או תצליח וכיוצא בדברים אלו אבל לא יסעדנו ביד כדי שלא יעשה מלאכה בקרקע של א"י בשביעית ומותר לרדות עמהם הכוורת של דבש ולא עם ישראל דזהו קרוב למלאכת הקרקע אע"ג דכוורת אינה כקרקע מ"מ לישראל אסור לסייע אף במלאכת תלוש משא"כ בעכו"ם וכן חוכרין מהם נירין על אחר שביעית אף שמישראל אסור מ"מ מהם מותר לפי שאינן בני חיוב דנקנוס אותן:

**יא** כבר ביארנו בסי' ט"ז סעי' ו' דסוריא אע"פ שאין בה איסור שביעית מן התורה גזרו עליה שביעית כדי שלא יניחו א"י וילכו וישתקעו שם ולכן שנו חכמים במשנה (פ"ו מ"ב) עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחובר דשין וזורין דורכין ומעמרין אבל לא קוצרין ולא בוצרין ולא מוסקין וכן כל כיוצא באלו ולא החמירו בתלוש בסוריא ועוד כדי שימצאו העניים שבא"י קצת ריוח בסוריא שהיא קרובה להם ולא יצטרכו לצאת לח"ל (רע"ב) ואפילו אצל החשודים מותר לעשות בתלוש (שם) והא דלא במחובר זהו מן השמור אבל מן המופקר גם בא"י מותר דתניא בת"כ מן השמור אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר (שם) רק שצריך לעשות ע"י שינוי וכמ"ש בריש סי' כ"ב ויש מי שכתב דאצל חשוד גם בסוריא אסור אף בתלוש אלא אצל עכו"ם מותר ושכן משמע בירושלמי (מל"ש) ולא נהירא ומירושלמי אין שום משמעות (ע"ש והעיקר כהרע"ב רק מ"ש בסה"ד דבמחובר בא"י אסור מדרבנן גם במופקר הוא תימא וכבר תמהו עליו במל"ש ובתוס' אנ"ש ע"ש):

**יב** כשם שאסור לעשות סחורה בפירות שביעית או לשמרן דצריכין להיות הפקר כמו כן אסור למסור פירות שביעית או דמי שביעית לע"ה דשמא לא ינהוג בהם קדושת

שביעית ואפילו לא ידענו שהוא חשוד דחשוד אפילו אינו ע"ה אסור למסור לו אך בע"ה מפני העדר ידיעתו חוששין שלא ישמרם בקדושת שביעית ולכן אין לקנות פירא מע"ה בשביעית מפני שהדמים יתפסו בקדושת שביעית ונמצא דמוסר לו דמי שביעית ומה יעשה הת"ח כשצריך לקנות אתרוג של מצוה ואינו מוצא לקנות רק מע"ה לוקח ממנו לולב דעל לולב לא חלה שביעית דהוא עץ בעלמא ודמי הלולב אינם דמי שביעית ויבקשנו שיתן לו האתרוג במתנה ואם אינו רוצה מבליע לו דמי האתרוג בהלולב כלומר שישלם לו בעד הלולב ביוקר בכדי שיתרצה ליתן לו האתרוג במתנה או יקנה ממנו עצים מעט ויבליע לו דמי האתרוג בהם או סחורה אחרת שאין לה שייכות לשביעית:

**יג** וכתב הרמב"ם בפ"ח דין י"ג בד"א בזמן שהיה מוכר פירות שכיוצא בהן נשמר כגון תאנים ורמונים וכיוצא בהן אבל אם היה פירות שחזקתן מן ההפקר כגון הפיגם והירבוזין והשוטים וחלגלוגות והכסבר של הרים וכיוצא בהן ה"ז מותר ליקח ממנו מעט כדמי שלש סעודות בלבד משום כדי חייו של מוכר עכ"ל וה"ה אם ראה שהעם הארץ לקט פירות ממקום המופקר מותר לקנות ממנו כל מיני פירות בכמזון שלש סעודות דכן הוא בסוכה (ל"ט ב) והרמב"ם לא הזכיר זה דמילתא דפשיטא היא מפירות שחזקתן מן ההפקר וכ"ש ביודע שהם של הפקר:

**יד** ומה יעשה אם מסר דמי פירות שביעית לע"ה באופן האסור יחללם על פירותיו שבביתו שאינם של שביעית ויאמר הרי מעות הללו מחוללים על פירות שיש לי בתוך ביתי ונמצא שהמעות יצאו מקדושת שביעית והוא אוכל הפירות בקדושת שביעית (שם) אבל אם מסר פירות של שביעית עצמן לע"ה אין תקנה דהפירות לעולם בקדושתן קיימי דבזה חמירא שביעית מהקדש כמ"ש בסי' כ"ה סעי' ט"ו ע"ש והרמב"ם השמיט דין זה ולא ידעתי למה:

**טו** כל דבר שאינו חייב במעשרות כגון שום בעל בכי והוא שום חריף שהאוכלו זולג ממנו דמעות וי"א שהוא שום הגדל בהר הלבנון הנקרא בעלבע"ק (רע"ב סוף מעשרות) ובצל של מקום הנקרא רכפא וגריסין של פול הבאים ממקום שנקרא קילקי ועדשים המצריות וכן זרעוני גינה שאינן נאכלות כגון זרע לפת וצנון וכיוצא בהן הרי אלו נלקחין מכל אדם בשביעית ופירשו המפרשים (ר"ש ורע"ב שם) אפילו מן החשוד:

**טז** אבל הרמב"ם שם כתב על דין זה בד"א בע"ה סתם אבל מי שהוא חשוד לעשות סחורה בפירות שביעית או לשמור פירותיו ולמכור מהן אין לוקחין ממנו דבר שיש עליו זיקת שביעית כלל ואין לוקחין ממנו פשתן אפילו סרוק אבל לוקחין ממנו טוי ושזור עכ"ל ואע"ג דאין בפשתן קדושת שביעית הלא בזרע הפשתן יש קדושה (ירושלמי) ולכן

כל זמן שאינו טוי וארוג קנסוהו גם בהפשתן וזהו משנה בבכורות (כ"ט ב) וקשה לדיעה ראשונה וצ"ל דס"ל מדתנן בלשון החשוד על השביעית אין לוקחין ממנו פשתן וכו' ולא תני אין לוקחין ממנו שום דבר ואפילו פשתן ש"מ דדווקא דבר שיש בו חשיבות אין לוקחין אפילו מה שאינו עצם המאכל כמו פשתן דהמאכל הוא הזרע אבל דברים שאינם של חשיבות כלל מותר לקנות ממנו כיון שבהם אין שום חשש:

**יז** החשוד על השביעית אינו חשוד על המעשרות והחשוד על המעשרות אינו חשוד על השביעית אע"פ שזה וזה דבר תורה מ"מ מדיש חומר באחד מה שאינו בהשני כמו במעשרות יש מע"ש שצריך להעלותו לירושלים ובשביעית יש חומר דהיא עצמה נשארת בקדושתה לעולם ולא מהני פדיון כמ"ש בסעי' י"ד לכן י"ל דלזה חמירא זה יותר מזה ולכן כל זמן שלא נמצא חשוד בזה עצמו לא חשדינן ליה וכן החשוד על הטהרות אינו חשוד לא על המעשר ולא על השביעית מפני שזה האוכל שמכרו בחזקת טהור אינו מטמא אחרים אלא מדברי סופרים כמו שיתבאר בהלכות טומאת אוכלין והחשוד לדברי סופרים אינו חשוד לדברי תורה אבל החשוד על אחד מהם חשוד על הטהרות דכיון דחשוד לד"ת כ"ש לד"ס:

**יח** כתב הרמב"ם שם דין י"ז כל החשוד על דבר אע"פ שאינו נאמן על של עצמו נאמן הוא על של אחרים חזקה אין אדם חוטא לאחרים לפיכך החשוד על דבר דנו ומעידו עכ"ל וכן פסק בהל' מעשר ספי"ב ע"ש והראב"ד השיגו דהא תנן ספ"ד דבכורות דהחשוד על דבר לא דנו ולא מעידו ואין זו השגה דבאמת כתב שם הרמב"ם בפי' המשניות דזהו לר"מ דס"ל כן בפ"ה דבכורות ואין הלכה כר"מ ואי משום דסתמא נשנית ספ"ד הו"ל סתם ואח"כ מחלוקת ואין הלכה כסתם (כ"מ):

**יט** הכהנים חשודים על השביעית לפי שהן אומרים הואיל והתרומות מותרות לנו אע"פ שהן על הזרים במיתה ק"ו פירות שביעית לפיכך סאה תרומה שנפלה לפירות שביעית אם נפל למאה סאה תעלה אבל נפלה לפחות ממאה ירקובו ולא ימכרו לכהנים בדמי תרומה כבכל מדומע שהרי חשודין על השביעית ויש לחוש שלא יאכלום בקדושת שביעית:

**כ** וזהו בסנהדרין (כ"ו א) ויש בזה שאלה וכי משום חששא בעלמא יפסידו פירות שביעית והתורה אמרה לאכלה ולא להפסד ואע"ג דבשב ואל תעשה מצינו כמה פעמים שגזרו כן מ"מ סוף סוף בכאן אינה אלא חששא בעלמא ומה ראו חכמים על ככה ונ"ל דמשום דהמכירה לכהנים הוי כעין מסחר ומ"מ אלולי שהיו חשודים היינו מוכרים להם דאין

זה אלא כמסחר עראי (תוס' שם) וכיון שהם חשודים מוטב שירקובו בשב וא"ת ממה שימכורו לחשודים:

כא תניא בתוספתא פ"ה הצבענין והפטמין שעושים כדים וצריכין מורסן למלאכתן לוקחין מורסן מכל מקום כלומר אפילו מהחשודין ואין נמנעין דמורסן של שביעית לא שכיח דמספיחין מעט מורסן יש (כנ"ל לפרש) והביאו הרמב"ם שם וסיים בתוספתא ואין מוכרין אותה מחרוזות מחרוזות אבל מוכרין אותה איברים איברים על גבי מטות עכ"ל ואין לזה שום פי' וגם הרמב"ם לא הביא זה והמפרש פי' דאבשר קאי אם נתפס הבשר בקדושת שביעית ע"ש ותימא שהרי לא נזכר בשר כלל ונ"ל דאצבעין ואפטמין קאי דכבר נתבאר דבצבעין חל קדושת שביעית ולכן גם הדבר הנצבע לא ימכור בריבוי מחרוזות מחרוזות דמיחזי כסחורה בפירות שביעית אלא איברים איברים כלומר מעט מעט על גבי מוטות שישאם במוטות ע"י שינוי וכן בכדים אין למכור הרבה ביחד שלא יביאו פירות הרבה כמו שחששנו בסעי' ז' בכדי יין וכדי שמן אלא מעט מעט ובשינוי ולכן לא הוצרך הרמב"ם להביא זה דכבר נתבארו כעין דינים אלו:

כב ותניא בתוספתא דדמאי ספ"ג גבאי צדקה בשביעית מדלגין על פתחיהן של אוכלי שביעית דברי ר"מ וחכמים אומרים אין צריכין לדקדק באוכלי שביעית ואם נתנו להם פת מקבלין מהן (כצ"ל) שלא נחשדו אלא אמעות וביצים בלבד והלכה כחכמים כמ"ש הרמב"ם ספ"ח וז"ל ואם נתנו להם פת מותרת ואין חוששין לה שמא מספיחי שביעית הוא שלא נחשדו ישראל להיות נותנין אלא או מעות שביעית או ביצים הנלקחות בדמי שביעית עכ"ל ואינו ידוע למה דווקא על ביצים ואולי דאין הכוונה רק ביצים דוודאי כל מיני פירות וירקות אסור ליטול מן החשודין אלא דפת לא שכיחא מתבואת שביעית דהספיחים מעטים הם ורובו ככולו הפת הוא מתבואה של ששית ושארי מיני מאכל שאינן מתקיימין כמו בשר וחמאה וחלב ג"כ אין חשודין לקנותן בדמי שביעית לפי שאינן מתקיימין ורק ביצים מתקיימים הרבה זמן לפיכך אין אסור ליטול מהם רק מעות וביצים ומ"מ נ"ל דאין זה היתר רק לגבאי צדקה בשביל תקנת עניים אבל לקנות מהם אסור כל דבר מאכל שיש בהם חשש פירות שביעית כמו פת כדמוכח ממ"ש בסעי' ט"ו וסעי' ט"ז:

כג ודע דבתוספתא שם מסיים אם היתה עיר כולה של אוכלי שביעית אין צריכין לדקדק באוכלי שביעית והוא דבר תימא ולענ"ד צריך לגרוס דצריכין לדקדק כלומר הגבאים וידלגו עיר כזה כיון שכולם חשודים וצ"ע מה שהרמב"ם לא הביא זה עוד אומרת שם דהכהנים המגבלים (כצ"ל) בטהרה צריכים לדקדק באוכלי שביעית כלומר בכל מקום

ומיירי בכהנים צדיקים דמי שחשוד על השביעית הרי חשוד על הטהרות כמ"ש בסעי' י"ז ולכן לא יגבלו אצלם וגם זה לא הביא הרמב"ם וצ"ע:

כד וכתב הרמב"ם שם דמותר ללוות מן העניים פירות שביעית ומחזירין להן פירות בשנה שמינית עכ"ל כלומר אע"ג דמיחזי כחליפי שביעית וצריכין לנהוג בהם דיני שביעית ומה תועלת בזה קמ"ל דאינן כחליפי שביעית דכיון דבההיא שעתא לא הוי הנך בעין לאו חליפין נינהו ולא חיילי עלייהו קדושת שביעית (רש"י ותוס' פרק השוכר את הפועל ס"ב ב) ואפילו בשביעית עצמה היו יכולין לפרוע אם כבר אכלו פירות שביעית (תוס' שם) דחליפין לא הוי אלא בשעה כשזה מקבל החליפין יהיו שניהם קיימים ומ"מ נ"ל דלא הותרה זה רק מפני תקנת עניים:

כה שביעית משמטת את ההלואה וביארם הרמב"ם בפ"ט משמיטה ואנחנו בארנום בס"ד בח"מ סי' ס"ז יען הטור והש"ע קבעום שם מפני שזה נוהג גם בזמה"ז לכמה פוסקים כמ"ש שם:

בס"ד סליק הל' שביעית.

## סימן ל

### כלליות דיני יובל ובו ט"ו סעיפים

א במצוות יובל תלוי הרבה ענייניים חזרת קרקעות לבעלים ודיני מקדיש שדה אחוזה ומקדיש שדה מכר ומכירת בתי ערי חומה והקדישן ומכירת בתי חצרים והקדישן ודין שדה חרמים מחרמי כהנים ודין עבד עברי ואמה העבריה וקבלת גר תושב (והרמב"ם חלקן בג' מקומות בהלכות שמיטה ויובל כתב דין חזרת שדות ובתים ודין שדה אחוזה ושדה מכר כתב בהל' ערכין וחרמין ודין עבד עברי ואמה העבריה כתב בהל' עבדים וקבלת ג"ת בפי"ד מה' א"ב ואנחנו נבארם בס"ד כולם בכאן):

ב כתיב וספרת לך שבע שבתת שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתת השנים תשע וארבעים שנה והך והיו לך ימי שבע שבתת השנים מיותר לגמרי כמובן ועל דרך הפשט ה"פ שמזהיר שלא תמנה להיובל שנות הלבנה פשוטות לחשבון י"ב חדשים לשנה אלא תהיינה פשוטות ומעוברות כתקון חכמים שקבלו איש מפי איש עד משה מסיני באופן שיתכוונו עם תשע וארבעים שנות החמה כמו שהענין בשביעית בלי ספק בהיותם תלוים רק בחרישה וזריעה שזה תלוי בשנות החמה (ספורני) דגידול התבואות תלוי בזמני קיץ וחורף ועתותי קיץ וחורף הם לפי חשבון שנות החמה (רש"י סנהדרין י"ג: ד"ה שמור) וזהו שאמר הכתוב והיו לך ימי שבע שבתת השנים תשע וארבעים שנה

כלומר כשיעברו שבע שני שמיטות שהם בשווי שנות הלבנה לשנות החמה ולא לשנות הלבנה בלבד:

ג ובתורת כהנים שנינו ומניין שיספור לשני שבוע ת"ל והיו לך ימי שבע שבתת השנים מניין שיספור לשני יובל ת"ל והיו לך תשע וארבעים שנה מניין עשה שביעית אע"פ שאין יובל ת"ל והיו לך ימי שבע שבתות שנים ומניין עשה יובל אע"פ שאין שביעית ת"ל תשע וארבעים שנה דברי ר' יהודה וחכמים אומרים שביעית נוהגת אע"פ שאין יובל והיובל אינו נוהג אא"כ יש עמו שביעית עכ"ל והלכה כחכמים ואף שרש"י ז"ל בפי' התורה כתב כפי דרשת ר"י ע"ש לא חשש בפירושו לכתוב לפי ההלכה. והנה שביעית בלא יובל משכחת לה כגון שאין כל ישראל בא"י כמו שיתבאר אבל יובל בלא שביעית היכי משכחת לה וצ"ל דה"פ כגון שגלו מא"י וחזרו לפני יובל שלא נהגו שמיטין לא ינהגו אז גם יובל וענין ספירת שמיטין ויובלות יתבאר לפנינו בס"ד:

ד ומהו לשון יובל רש"י ז"ל פי' על שם תקיעת שופר ע"ש כדכתיב במשוך היובל המה יעלו בהר דמשום שהשופר הוא של איל ובלשון ערבי קורין לו יובלא (ר"ה כ"ו א) וגם אונקלוס כתב יובלא ע"ש ובוודאי דלא משום זה בלבד הוא דלמה תתפוס התורה לשון ערבי ובאמת כתב הרמב"ן ז"ל דשם יובל הוא על הדרור שכל אחד שב אל משפחתו העבד העברי יוצא לחירות האחוזות שבות לבעליהן והוא לשון הובלה כענין יובל שי לד' אלקים ועל יובל ישלח שרשיו פלגים יבלי מים והם העומקים שהמים יובלו למקומות הצריכים להם וזהו יובל היא תהיה לכם כלומר תהיה הבאה לכולכם זה יבא אל משפחתו וזה תבא אליו אחוזתו (וכן במתן תורה הובלו והובאו לשרשם ודו"ק):

ה וכתב הרמב"ם ריש פ"י משמיטה ויובל מצות עשה לספור שבע שבע שנים ולקדש שנת החמשים שנאמר וספרת לך שבע שבתות שנים וגו' וקדשתם את שנת החמשים ושתי מצות אלו מסורין לב"ד הגדול בלבד עכ"ל דכן דרשו בת"כ וספרת לך בב"ד כלומר מדלא כתיב וספרתם לכם כמו בספירת העומר ש"מ דאב"ד הגדול קאי וממילא דוקדשתם קאי ג"כ אב"ד ועוד דכל קידוש הוא בב"ד הגדול כמו קידוש החדש דראש ב"ד אומר מקודש כדאיתא בר"ה (כ"ד א) וגם ביובל הקידוש שב"ד הגדול אומרים מקודשת השנה (רש"י בחומש) ואולי גם כאן הראש ב"ד אומר מקודשת השנה וכל העם עונים אחריו מקודשת מקודשת כמו בר"ח שם והספירה היא בברכה (תוס' מנחות ס"ה א) ובשם ומלכות:

ו כיצד היתה הספירה כבר כתבנו בסעי' ג' ע"פ הת"כ שצריך לספור גם שני השמיטות גם שני היובל ולכן בשמיטה ראשונה עומדים ב"ד הגדול בר"ה ביום דהספירה היא ביום

ולא בלילה ולא מצאתי זה מפורש אך דנ"ל מדסמכה תורה ספירה לתקיעה ותקיעה הוי ביום כדתניא בת"כ וה"נ ספירה ולא דמי לספירת העומר דהוי רק בלילה דבשם הוי ספירה בכל יום וכתיב תמימות בעינן בתחלת היום אבל הכא הספירה היא פעם אחת בשנה ואולי אינו כן אלא דהוי כספירת העומר וצ"ע ולכשיבא משיח צדקנו במהרה בימינו יתברר הדבר:

ז ועומדין ב"ד הגדול ואומרים ברוך אתה ד' אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו על ספירת השמיטה היום שנה ראשונה לשמיטה ובשנה השנית היום שנה שנייה לשמיטה וכן בשלישית וברביעית ובחמשית ובששית ובשנת השמיטה יאמר אשר קדשנו וכו' על ספירת השמיטה והיובל היום שבע שנים שהם שבוע אחד ליובל ובשמינית יאמרו היום שמנה שנים שהם שבוע אחד ושנה אחת ליובל וכן עד י"ד שנה ובשנת הי"ד אומרים היום ארבע עשרה שנה שהם שני שבועות ליובל ואח"כ שני שבועות ושנה אחת וכן עד שנת כ"א ואז יאמרו שלשה שבועות וכן עד שבע שמיטות ובשנת היובל עצמה אין ספירה אלא קידוש ותקיעה וביובל השני מתחיל מחדש כמו ביובל הראשון (וכ"מ מפי' הראב"ד בת"כ) וז"ל דכשאין יובל אין ספירה ואע"ג דיש שמיטה בלא יובל כמ"ש בסעי' ג' מ"מ מה שייך ספירה בלא יובל הלא ההתחברות משמיטה לשמיטה הוי רק ע"י יובל ואם נאמר לספור כל שמיטה ושמיטה שנותיה היום שנה ראשונה לשמיטה וכו' הלא התורה אמרה שבע שנים שבע פעמים שתהא התחברות זל"ז ואם אין יובל אין התחברות:

ח מאימתי מנו ישראל שמיטין ויובלות לא מיד כשנכנסו לארץ אלא אחר י"ד שנה מביאתם לארץ והיינו אחר שבע שכיבשו ושבע שחלקו וכל אחד היה מכיר חלקו דבזה שייך שש שנים תזרע שדך וגו' דקודם זה אין זה שדך וז"ל הרמב"ם שם נמצאת אומר בשנת שלש וחמש מאות ואלפים ליצירה מר"ה מאחר מולד אדם הראשון שהיא שנה שנייה ליצירה התחילו למנות ועשו שנת עשר וחמש מאות ואלפים ליצירה שהיא שנת אחת ועשרים משנכנסו לארץ שמיטה ומנו שבע שמיטות וקידשו שנת החמשים שהיא שנת ארבע וששים משנכנסו לארץ עכ"ל וכל זה מוכח בערכין (י"ב ב) ע"ש והחשבון כן הוא דיציאת מצרים היתה באלפים ותמ"ח לבריאה וארבעים שנה הלכו במדבר וי"ד שכבשו וחלקו הרי אלפים ותק"ב ובשנה השלישית התחילו למנות (כ"מ) וכל זה מבואר בפרק לפני אידיהן (ט' א) וזה שכתב מר"ה מאחר מולד אדם הראשון שהיא שנה שנייה ליצירה הענין כן הוא דהעולם נברא בכ"ה באלול ואדה"ר נברא בר"ה וקביעות המולדות אנו מתחילין למנות ממולד בהר"ד שהוא שנה של תהו ואדה"ר היה מולדו וי"ד ואין

אנו חוששין אלא על יצירת האדם שהוא עיקר בריאת העולם (שם) ולכן קראו שנייה ליצירה כלומר לפי חשבון מולד בהר"ד שהוא מולד תהו אבל באמת לפי יצירתו של אדה"ר הוא שנה ראשונה ליצירה וכל זה מבואר ברמב"ם בהל' קידוש החדש פ"י אלא שקיצר שם וביתר ביאור מבואר בתוס' ר"ה (ח' א) ד"ה לתקופות ע"ש:

**ט** כשאנו מונים שבע שמיטות ושנת החמשים יובל הרי יש לדעת אם שנת היובל עולה לחשבון השמיטות אם לאו ויש נ"מ גדולה בזה דאם היובל עולה למנין שמיטות והיינו דהיובל הוא שנה ראשונה לשמיטה ראשונה של יובל השני הולכין השמיטות כסדר בלי הפסק אבל אם שנת היובל אינו עולה בחשבון השמיטות הרי יחסר מכל מאה שנים שתי שנים ויש בזה מחלוקת ר' יהודה ורבנן (ר"ה ט' א) דר"י סבר שנת חמשים עולה לכאן ולכאן דנחשב גם שנה ראשונה לשמיטה הבאה ורבנן סברי דאינו עולה ע"ש:

**י** והנה הרמב"ם שם דין ז' פסק כרבנן וז"ל שנת יובל אינו עולה ממנין השבוע וכו' ושנת חמשים ואחת תחלת שש שנים של שבוע וכן בכל יובל ויובל עכ"ל אבל רבותינו בעלי התוס' בר"ה שם וכן בלפני אידיהן (ט' ב) פסקו כר"י דכן מבואר להדיא מחשבון הגמ' שם ע"ש ולפ"ז לדבריהם גם עתה שאנו מונין חשבון השמיטות לענין עבודת קרקע בא"י ולשמיטת כספים גם בח"ל כמ"ש בח"מ סי' ס"ז אנו מונין שנה אחר שנה בלי הפסק וכן הוא בטור ח"מ ובש"ע שם וכן נדפס בכל לוחות השנה אבל להרמב"ם היה לנו להסיר מכל מאה שנים שני שנים שלא לחושבן כלל ואין עושין כן האמנם גם הרמב"ם עצמו לא פסק כן כמו שנבאר בס"ד:

**יא** וז"ל הרמב"ם שם דין ג' י"ז יובלים מנו ישראל משנכנסו לארץ ועד שיצאו ושנה שיצאו בה שחרב הבית בראשונה מוצאי שביעית היתה ושנת ל"ו ביובל היתה שבית ראשון עמד ת"י שנים כיון שחרב הבית בטל מנין זה כשבטלה נשארה הארץ חריבה ע' שנה ונבנה בית שני ועמד ת"ך שנה ובשנה השביעית מבניינו עלה עזרא והיא הביאה השנייה ומשנה זו התחילו למנות מנין אחר ועשו שנת י"ג לבנין בית שני שמיטה ומנו שבע שמיטות וקידשו שנת החמשים אע"פ שלא היתה שם יובל בבית שני מונין היו אותו כדי לקדש שמיטות נמצאת למד שהשנה שחרב בה הבית באחרונה שתחלתה מתשרי שאחר החורבן כשני חדשים שהרי מתשרי הוא המנין לשמיטין וליובלות אותה השנה מוצאי שביעית היתה ושנת ט"ו מן היובל התשיעי היתה ולפי חשבון זה שנה זו וכו' ל"ו וט' מאות וד' אלפים ליצירה היא שנת שמיטה והיא שנת כ"א מן היובל:

**יב** וכתב עוד אבל כל הגאונים אמרו שמסורת היא בידיהם איש מפי איש שלא מנו באותן השבעים שנה שבין חורבן בית ראשון ובנין בית שני אלא שמיטות בלבד בלא

יובל וכן משחרב באחרונה לא מנו שנת החמשים אלא שבע שבע בלבד מתחלת שנת החורבן וכן עולה בגמ' (לפני אידיהן ט' א) כפי חשבון זה שהוא קבלה ושנת השמיטה ידועה ומפורסמת אצל הגאונים וחכמי א"י וכולן לא מנו אלא לשני חורבן ומשליכין אותן שבע שבע ולפי חשבון זה תהיה שנה זו וכו' מוצאי שביעית ועל זה אנו סומכין וכו' עכ"ל ואח"כ כתב שנת יובל אינה עולה ממנין וכו' עכ"ל וזה סותר לדבריו הקודמים וגם דבריו ודברי הגאונים אחד הם:

**יג** אמנם ביאור דבריו כן הוא דוודאי הרמב"ם פוסק כר"י אמנם זהו בזמן הבית כשנוהג יובל ואפילו בבית שני שלא נהג יובל מ"מ כיון שהבית קיים מנו היובלין לקדש השמיטין אך בזמני החורבן לא מנו כלל כיון שגלו מא"י ושמיטת כספים לשיטת הרמב"ם בריש פ"ט אינו אלא בזמן שהיובל נוהג אך מדרבנן נוהג שמיטת כספים כמ"ש שם וא"כ כשנרצה לידע השנה שאנו עומדים כמה הוא לשמיטה נצטרך למנות לפי חשבון היובל כר' יהודה ולסלק מכל מאה תרתי אבל הגאונים אמרו דגם אחר החורבן מנו שמיטין אך לא לפי היובלות דס"ל דאפילו לר' יהודה א"צ למנות לפי חשבון היובל אלא כשיובל נוהג ולא בזמן שאינו נוהג ולפ"ז ממילא גם בבית שני לא מנו לפי חשבון היובלות כיון שלא היה יובל נוהג בו ולפ"ז יש נ"מ בין חשבונו של הרמב"ם לבין חשבון הגאונים לפי זמנו של הרמב"ם שהיה אלף ומאה ושבע לחורבן שהוא שנת תתקל"ו באלף החמישי ליצירה בשנה אחת ולכן להרמב"ם היה שנה זו שמיטה ולהגאונים מוצאי שביעית כלומר שנה ראשונה לשמיטה הבאה כמו שנבאר החשבון (כנלע"ד וכ"מ מהכ"מ ומ"ש אבל כל הגאונים וכו' שלא מנו אלא שמיטות ולא יובל וכו' ה"פ דלא כהרמב"ם שלא מנו כלל דאלו מנו היו מונין לחשבון היובל דאינו כן אלא מנו ולא מנו רק לשמיטין ולא ליובלות ואח"כ אומר עיקר הדין דיובל אינה עולה ממנין השבוע כר"י וזהו כשיובל נוהג ודו"ק):

**יד** כיצד ע' של חורבן ת"ך שעמד בית שני אלף ומאה ושבע אחר חורבן והם ביחד אלף תקצ"ז כשנחלקם לשביעית שביעית אלף ת' ר' שמיטות וקצ"ז כ"ח שמיטות ושנה אחד ונמצא דזה השנה הוא מוצאי שביעית כלומר שנה ראשונה של שמיטה אחרת וזהו להגאונים משא"כ לחשבון היובל מאלף יוסר עשרה שנים מן ת' שמונה שנים מן צ"ו שני שנים שהוא קרוב למאה הרי כ' שנים ונחסר שנה לג' שמיטות וממילא דשנה זו שנת השמיטה וזהו שאומר הרמב"ם דלחשבונו שנת תתקל"ו הוא שמיטה ולהגאונים מוצאי שביעית ובזמנינו היתה שמיטה בשנת תרנ"ו לאלף הששי ויהיה עוד אי"ה בשנת

תרס"ג ונמצא דלדינא עכשיו לא פליג הרמב"ם עם התוס' והכל מודים דאין מחשבין היובלות ואין כן דעת הראב"ד בהשגות שם ולדידיה גם עתה מחשבין היובלות ע"ש:

טו כל זמן שהיובל נוהג בארץ נוהג גם בח"ל לענין שילוח עבדים לחירות דאע"ג דכתיב וקראתם דרור בארץ דמשמע ולא בח"ל מ"מ מדכתיב יובל היא בכל מקום א"כ למה נאמר בארץ אלא בזמן שהדרור נוהג בארץ נוהג גם בח"ל בזמן שאין הדרור נוהג בארץ אינו נוהג בח"ל (קדושין ל"ח ב) כלומר דלכאורה כיון דשילוח עבדים הוי חובת הגוף דנוהג בח"ל ככל המצות של חובת הגוף שנוהגות בין בארץ בין בח"ל ושארי מצות של יובל ליכא בח"ל גם כשנוהג בארץ דשמיטת קרקע לא שייך בח"ל דהיא חובת קרקע התלויה בארץ ותקיעת שופר ג"כ לא שייך בח"ל דאינו אלא בב"ד והשמטת כספים ליכא ביובל כלל כמו שיתבאר וא"כ אין בח"ל ענין יובל רק לשילוח עבדים וא"כ למה לא ינהוג יובל בח"ל לעולם ולזה קמ"ל קרא דכשאינו נוהג בארץ אינו נוהג גם בח"ל (ואע"ג דהתקיעות הוא בב"ד סתם ולא בב"ד הגדול מ"מ נ"ל דבח"ל ליכא תקיעות כמו שיתבאר בסי' הבא סעי' ד'):

## סימן לא

### דין תקיעות וההפרש שבין שמיטה ליובל ובו י' סעיפים

א תנן בפ"ג דר"ה (כ"ו ב) שוה היובל לר"ה לתקיעה ולברכות ולכן כשם שבר"ה תוקעין בשופר של איל כפוף כמו כן ביובל וכמו שבר"ה תוקעין תשע תקיעות כמו כן ביובל לפי שביובל ובר"ה נאמר ג' פעמים תרועה וכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ולכן תוקעין ג' פעמים תקיעה תרועה תקיעה דמפי השמועה למדו שכל תקיעות שבחדש השביעי בין של ר"ה בין של יובל שוות זה כזה (שם ל"ג ב):

ב וכשם שבר"ה מברכין במוסף מלכיות זכרונות שופרות כמו כן ביובל והן מעכבות זו את זו וצריך לומר בכל ברכה עשרה פסוקים מעניינא ג' של תורה וג' של כתובים וג' של נביאים וחותמין בשל תורה ומוסיפין ברכות אלו במוסף וככל הדינים שבר"ה כמו כן ביובל לענין זה מיהו זה פשוט דאין אומרים היום הרת עולם ביובל שהרי זהו ביוה"כ של יובל כדכתיב בעשור לחדש תעבירו שופר בכל ארצכם ולא ידעתי אם גם ביובל התקיעות על סדר הברכות כמו בר"ה או אפשר כיון דזהו רק מתקנת חכמים וגם בר"ה אינו מעכב בדיעבד אם תקע שלא על סדר הברכות לא תקנו ביובל כן ולכשיבנה המקדש יתברר הדבר בב"א:

ג וז"ל הרמב"ם בפ"י דין י' מצות עשה לתקוע בשופר בעשירי לתשרי בשנת היובל ומצוה זו מסורה לב"ד תחלה שנאמר והעברת שופר תרועה וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע

שנאמר תעבירו שופר וכו' ומעבירין שופר בכל גבול ישראל שופר של יובל ושל ר"ה אחד הם ואחד ר"ה ואחד יובל לתקיעות אלא שביובל תוקעין בין בב"ד שקדשו בו את החדש ובין בב"ד שלא קידשו בו את החדש וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע כל זמן שב"ד יושבין ושלא בפני ב"ד ובר"ה שהיה חל להיות בשבת לא היו תוקעין אלא בב"ד שקידשו בו את החדש ואין כל יחיד ויחיד תוקע אלא בפני ב"ד עכ"ל וכל זה מבואר בר"ה (ל' א):

ד ויש בזה שאלה למה אמרנו בסי' הקודם סעי' ה' דהספירה הוא בב"ד הגדול משום דכתיב וספרת לך א"כ גם בתקיעות דכתיב והעברת שופר תרועה לשון יחיד נאמר דזהו רק בב"ד הגדול ולמה אמרנו דתקיעות הוא בכל ב"ד והתשובה בזה דוודאי אלו לא היו התקיעות רק בב"ד בלבד כמו הספירה בוודאי היינו אומרים כן אבל כיון שהתקיעות חובה על כל ישראל כדכתיב תעבירו שופר בכל ארצכם וממילא דהיחיד הוא הב"ד שבכל מקום ומקום ומ"מ בח"ל נ"ל דאין תוקעין כיון דכתיב תעבירו שופר בכל ארצכם ורק לשילוח עבדים נוהג גם בח"ל כשיש יובל בארץ כמ"ש בסי' הקודם סעי' ט"ו ופשוט הוא שיכול לשמוע תקיעות מאחר כמו בר"ה:

ה עוד כתב שלשה דברים מעכבים ביובל תקיעה ושילוח עבדים והחזרת שדות לבעליהן וכו' עכ"ל וזהו בר"ה (ט' ב) ויש שם מחלוקת דר' יהודה סבר יובל היא אע"פ שלא שמטו אע"פ שלא תקעו יכול אע"פ שלא שלחו ת"ל היא ור' יוסי אמר דרק תקיעה מעכב וחכמים סברי דכל הג' דברים מעכבין והכי קיי"ל ויש להבין לאיזה ענין מעכבין ולאיזה ענין אין מעכבין והא פשיטא דדבר שהחסירו החסירו מצוה ורש"י ותוס' פירשו שם להיות אסור בזריעה וקצירה ע"ש ומשמע דאם לא עשו הג' דברים או אחד מהם אין איסור בזריעה וקצירה והרבה תימא וכי מפני שעשו עבירה אחת או לא יכלו לקיים מצוה זו יעשו עבירה אחרת וצ"ל דכן הוא גזירת התורה אך א"כ בדורו של צדקיהו שהיו רשעים ולא רצו להוציא עבדים לחירות כמפורש בירמיה האם נאמר דבשביל רשעתם הותרה החרישה והקצירה ואם נאמר דרק אם ע"י סיבה חצוניות לא קיימו אין היובל נוהג ולא כשעשו מעשי רשע איך מרומז זה בתורה ומ"ש הא מהא וצ"ע ולולי דברי רבותינו הייתי אומר דוודאי איסורי קרקע בכל ענין יש אלא שכאן מיירי לענין קדושת היובל שב"ד הגדול מקדשין אותו ואמירת מלכיות זכרונות שופרות ואף שמדרבנן הם (ר"ה ל"ד ב) מ"מ פשיטא שנמסר למשה מסיני ולזה פליגי מה מעכב לענין קדושת היובל:

ו ודע דפליגי ר' ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקא ורבנן (שם ח' ב) דרבנן סברי דהיובל אינו מתחיל מר"ה אלא מיוה"כ כדכתיב ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם ור'

ישמעאל ס"ל דמר"ה מתחיל יובל אלא ביוה"כ תוקעין וכך היה אומר (שם) מר"ה עד יוה"כ לא היו עבדים נפטרין לבתיהן ולא משתעבדין לאדוניהם אלא אוכלין ושותין ושמחין ועטרותיהן בראשיהן כיון שהגיע יוה"כ תקעו ב"ד בשופר נפטרו עבדים לבתיהן ושדות חוזרות לבעליהם והרמב"ם שם פסק כר' ישמעאל וטעמו נראה משום דמשנה ראשונה דר"ה אתיא כוותיה כדאיתא בגמ' שם וגם ברייתא בערכין (כ"ח ב) כר' ישמעאל והכי תניא בת"כ וז"ל וקדשתם וגו' מה תלמוד לומר לפי שנאמר בעשור לחדש יכול שאינה מתקדשת אלא בעשור לחדש וכשהוא אומר וקדשתם את שנת החמשים שנה מלמד שהיא מתקדשת מר"ה וכו' עכ"ל (והלח"מ בפ"ד מה' ערכין הל' כ"ד סבר שזהו אליבא דרבנן ומתוך כך נתקשה בדברי הרמב"ם ואינו כן וכבר השיג עליו שם המל"מ באריכות ע"ש):

**ז** דין היובל בשביתת הארץ ודין השמיטה אחד הם וכל שאסור בשביעית אסור ביובל וכל שמותר בשביעית מותר ביובל וכל מלאכה שלוקין עליה בשביעית לוקין עליה ביובל ודיני פירות של שנת היובל וספיחים באכילה ובמכירה ובביעור כדין השמיטה כמו פירות וספיחים של שביעית ואפשר דכיון דאיסור ספיחים מדרבנן הוא כמ"ש בסי' כ"ב לא גזרו ביובל וזהו וודאי דאין תוספת ליובל כמו לשביעית שהרי קודם יובל הוא שביעית ולא שייך לאסור מצד תוספת יובל שהרי אסורים בעצם מפני שביעית:

**ח** יש ביובל שאין בשביעית ויש בשביעית שאין ביובל דיובל מוציא עבדים ומחזיר קרקעות וזה אין בשביעית והשביעית משמטת כספים משא"כ ביובל דכתיב וזה דבר השמיטה שמוט שביעית משמט כספים ואין יובל משמט כספים (ת"כ) ועוד הפרש יש בין שמיטה ליובל שהיובל משמט קרקע בתחלתו שיחזיר לבעליו כמ"ש ושביעית משמטת כספים בסופה כדכתיב מקץ שבע שנים תעשה שמיטה כמ"ש בח"מ סי' ס"ז:

**ט** משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה שזה היה גלות הראשון בטלו היובלות שנאמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה בזמן שכל יושביה עליה וגם שלא יהיו מעורבבין שבט בשבט אלא כולן יושבין בחלקן המיוחד להם מימי חלוקת הארץ בימי יהושע כן אמרינן בערכין (ל"ב ב) וכ"כ הרמב"ם שם. והנה בגמ' שם הקשו על זה מהא דכתיב בירמיה (ל"ד) מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי הרי שנהגו יובל גם אחר גלות סנחרב שהגלה השני שבטים וחצי דירמיה היה כמה דורות אח"כ ומתרץ ר' יוחנן דירמיה החזיר עשרת השבטים ויאשיהו מלך עליהם ונמצא דהוה כל יושביה עליה וזה שלא הביא הרמב"ם זה משום דזמן קצר היה שהרי תיכף כבשו אותם העבדים כמפורש בירמיה שם ונמצא שלא נהגו היובל ויש מרבותינו הגדולים שהוכיחו שנהגו

יובלות בבית שני (ר"ת בתוס' גיטין ל"ו. ד"ה בזמן ע"ש) ומביא ראיות ברורות האחד מאי דתנן בערכין (ל"א ב) דהלל הזקן התקין לענין לשלם להלוקח בבתי ערי חומה בסוף שנה שלא בפניו ובתי ערי חומה אינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג כמ"ש בריש סי' הקודם והשנית מהא דע"פ עזרא הוציאו נשים נכריות ואמרינן בכריתות (י"א א) שכולן בעלו שפחות חרופות ולכן הביאו אשמות והרי שפחה חרופה היא חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי ועבד עברי אינו אלא בזמן שהיובל נוהג כמ"ש שם:

י אבל דעת רש"י (גיטין שם) והרמב"ם שלא נהגו יובלות בבית שני ומבתי ערי חומה אין ראיה שהנה הרמב"ם בריש פ"י כתב דעזרא קידש שנת החמשים דאע"פ שלא היה יובל מונין כדי לקדש שמיטות ע"ש ובפי"ב דין ט"ו כתב דבחורבן בטלה קדושת ערי חומה וכיון שעלה עזרא נתקדשו כל הערים המוקפות חומה וכו' עכ"ל ולפ"ז א"ש דלענין בתי ערי חומה שפיר נהוג בבית שני כיון שקדשם עזרא וגם קידש שנת החמשים אבל שארי דיני יובל לא נהגו כלל ומכריתות שם י"ל דזהו באמת אליבא דאחרים שם דשפחה חרופה הוה שפחה כנענית המאורסת לעבד כנעני ע"ש:

## סימן לב

### דין חזרת שדות לבעלים ביובל ובו ט"ז סעיפים

א כתיב והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ ותניא בת"כ כי לי הארץ אל תרע עינך בה כי גרים ותושבים אתם אל תעשו עצמכם עיקר וכן הוא אומר כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו וכן דוד אמר כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי כלומר לא רצה הקב"ה שהאדם יחשוב א"ע עיקר עולמי בעוה"ז ולכן גם הקרקעות לא תהיה להם מכירה עולמית כי האדם בעוה"ז כגר נחשב שימיו מועטים ובמה נחשבת נגד העוה"ב ונגד שארי בני אדם האדם נחשב כתושב אבל נגד הקב"ה כגר נחשב וזהו פירוש הפסוק כי גרים ותושבים אתם עמדי כלומר תושבים אתם זה בפני זה וגרים עמדי והקפידה רק על א"י דמצות קרקע הוי רק בא"י:

ב לדעת הרמב"ם המוכר את שדהו לעולם בא"י שלא תחזור ביובל אם כי לא עשה כלום דבע"כ תחזיר מ"מ עבר המוכר על עשה ועל ל"ת שכן מנה זה במנין המצות בעשין קל"ח כתב שצונו לשוב הקרקעות כולם בשנה הזאת לאדוניהם וצאת מתחת ידי הקונים בלא פדיון והוא אמרו יתברך ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ ובמנין הלאוין מצוה רכ"ז כתב הזהיר שלא למכור בא"י מכירה קיימת והוא אמרו והארץ לא תמכר לצמיתות

עכ"ל וכן בחיבורו הגדול שמונה בפתיחת כל הלכה כמה מצות יש בזה וקודם הל' שמיטה ויובל מנה בתוך המצות ליתן גאולה לארץ בשנה זו ושלא תמכר הארץ לצמיתות:

ג וכ"כ בריש פי"א משמיטה ארץ ישראל המתחלקת לשבטים אינה נמכרת לצמיתות שנאמר והארץ לא תמכר לצמיתות ואם מכר לצמיתות שניהם עוברים בל"ת ואין מעשיהם מועילים אלא תחזור השדה לבעליה ביובל עכ"ל ואין לשאול כיון דאין מעשיהם מועילים למה עוברים בל"ת דזהו על מה שעברו על גזירת התורה (ולענין מלקות נ"ל דתלוי בפלוגתא דאביי ורבא ריש תמורה באי עביד מהני או לא מהני ולרבא לקי ע"ש אך לא נזכר זה בסוגיא שם והרמב"ן שם בלאוין העיר זה ע"ש ומתורץ קושית המל"מ על החינוך):

ד והנה על העשה פשיטא שהכל מודים והעשה הוא רק ביובל אבל בהלאו שמנה חולק הרמב"ן ז"ל שם דהנה המוכר מוכר סתם והלוקח לוקח סתם וממילא שחוזרת ביובל ואם אפילו יאמר מפורש שלא תצא ביובל הוי הבל ורעות רוח וזה שאמרה תורה והארץ לא תמכר לצמיתות אינו מניעה שלא יעשה כן דאין עשייתו כלום אלא הוא ענין שלילה כאומר איני מניח שתמכר לצמיתות ולכן גם הבה"ג לא מנאה בכלל הלאוין ורש"י ז"ל בפי' החומש סובר שיש בזה לאו אבל הוא בענין אחר שכתב והארץ לא תמכר לצמיתות ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא הלוקח כובשה עכ"ל וא"כ הלאו הוא על הלוקח בשעת היובל אם אינו מחזירה:

ה ולשון התורה מבואר להדיא דעל המוכר קאי ונהי דנאמר דה"ה על הלוקח כדברי הרמב"ם מ"מ לפירש"י דהלאו הוי רק על הלוקח וודאי דלא מסתבר ונראה דגם לרש"י יש לאו על המוכר והיינו שלא ימכור לעכו"ם אא"כ עשה קיומים שיוחזר לו ביובל דאל"כ עובר הוא על לאו זה וגם לדעת הרמב"ם נ"ל כן דעבירה זו היא בשעת המכירה ולא מיבעיא למ"ד אין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מיד מעשר אלא אפילו יש קנין מיהו איסורא קעביד במכרו לו וגורם שלא תצא ביובל וכן מבואר בירושלמי פ"ה דדמאי (הל' ח') ע"ש:

ו אע"ג דקיי"ל דכל תנאי על מה שכתוב בתורה תנאו בטל ובדבר שבממון תנאו קיים ולפ"ז לכאורה במי שהתנה על מנת שלא תחזור ביובל הוה כדבר שבממון מ"מ תנאו בטל דטעמא דדבר שבממון תנאו קיים משום דכל אדם יש לו רשות לעשות בממונו מה שירצה אבל הארץ ברשותו שלו יתברך ולא ברשות האדם כדכתיב כי לי הארץ ואין להאדם רשות להתנות עליה מה שכנגד דין התורה (נמק"י פ' הזהב והובא במל"מ):

ז אמנם המוכר שדהו לששים שנה וכיוצא בזה כתב הרמב"ם שם דאינה יוצאה ביובל דאין יוצא ביובל אלא הנמכר סתם או הנמכר לצמיתות עכ"ל. ובגמ' (ב"מ ע"ט א) אמרו מניין למוכר שדהו לששים שנה שאינה חוזרת ביובל שנאמר והארץ לא תמכר לצמיתות מי שאין שם יובל נצמתת יש שם יובל אינה נצמתת יצאת זו שאע"פ שאין שם יובל אינה נצמתת כלומר כיון שמכר מפורש שלא לצמיתות ופשוט הוא דלאו דווקא ס' שנה דה"ה פחות או יותר כיון שלא מכרה לצמיתות ואף שבוודאי לא יחיה עד הזמן שקצב יחזיר יורש ליורש וסוף סוף אינו לצמיתות:

ח יש מי שמסתפק במוכר שדה בשעת היובל אם רשאי הלוקח לשנות פני הקרקע לחפור ולבנות וכיוצא בזה (מל"מ) וברמב"ם פכ"ג ממכירה דין ו' מבואר דהמוכר שדה לזמן יכול הלוקח לעשות בה כל מה שירצה דבתוך הזמן הוי כממכר עולם וכתבו שם הראב"ד והמגיד משנה דזה פשוט דלא גרע מבשעת היובל דוודאי יכול הלוקח לעשות כל חפצו וה"נ במוכר לזמן ע"ש וא"כ פשיטא להו דביובל יכול הלוקח לעשות בהקרקע כל מה שירצה (שם) והקשו עליהם מירושלמי ספ"ד דגיטין דאיתא שם קנה שדה ביובל ר' אילא אמר קנה קרקע ר' אבא בר ממל אמר לא קנה קרקע מתיב ר' אבא לר' אילא על דעתך דאת אמר קנה קרקע יחפור בה בורות שיחין ומערות א"ל התורה אמרה ושב לאחוזתו בעיניה עכ"ל הרי להדיא דאסור להלוקח לשנות פני הקרקע (שם):

ט ולי נראה דבע"כ הש"ס שלנו אינו סובר כן שהרי בגיטין (מ"ז א) אמר רבה אע"פ שאין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מיד מעשרות אבל יש לו קנין לחפור בה בורות וכו' ור"א אומר אע"פ שיש קנין וכו' אבל אין קנין לעכו"ם בא"י לחפור בה וכו' הרי להדיא דלרבה אף העכו"ם יכול לשנותה ולר"א רק העכו"ם אינו יכול לשנותה אבל ישראל יכול לשנותה (והרשב"א בחידושיו שם כתב ג"כ כן דמותר אלא שמביא ראיה מזה הירושלמי ע"ש והוא פלא דאדרבא מירושלמי מבואר להיפך וצ"ע):

י ולהיפך הקפידה התורה שימנע אדם מלמכור קרקע בא"י אלא מפני דוחק גדול כדתניא בת"כ פרשת בהר מניין שאין אדם רשאי למכור את שדהו ולהביא אפונדתו וליקח לו בהמה וליקח לו כלים וליקח לו בית אא"כ העני ת"ל כי ימוך ומכר הא אינו מוכר אא"כ העני יכול יצא מכל נכסיו בבת אחת ת"ל מאחוזתו ולא כל אחוזתו עכ"ל הת"כ. וז"ל הרמב"ם שם לא ימכור אדם ביתו או שדה אחוזתו אע"פ שהם חוזרין אחר זמן אא"כ העני שנאמר וכו' אבל למכור ולהניח הדמים בכיסו (דגירסתו בת"כ להניח באפונדתו) או לעשות בהן סחורה או ליקח בהן כלים או עבדים ובהמה אינו רשאי אלא למזונות בלבד ואם עבר ומכר מכל מקום הרי אלו מכורין עכ"ל דוודאי רק בדרך עצה טובה צותה

התורה ולא לעיכובא ולפי הגירסא שלפנינו בת"כ כמ"ש אפילו למכור שדה ולקנות בית הקפידה תורה:

**יא** ולא לבד שהתורה צותה שתחזור כל שדה ביובל אלא אפילו קודם היובל נתנה התורה רשות להמוכר או לאחר שרוצה לפדות השדה מהלוקח עושה עמו חשבון ונוטל שדהו בחזרה ודבר זה מפורש בתורה וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו ובא גואלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו ואיש כי לא יהיה לו גואל והשיגה ידו ומצא כדי גאולתו וכיצד הוא החשבון יתבאר בסי' הבא בס"ד:

**יב** ויש להסתפק אם דווקא קרוב יכול לגאול מהלוקח או דהתורה אורחא דמילתא קתני וכן נ"ל עיקר דבת"כ שנינו ובא גואלו הקרוב אליו מלמד שהקרוב קרוב קודם ואי ס"ד דדוקא קרוב מנ"ל למדרש דהקרוב יותר קודם ודילמא רק למעוטי מי שאינו קרוב אתי אלא וודאי דאינו כן ועוד ראיה מגמ' שאמרה על הפסוק ואם אין לאיש גואל וכי יש לך אדם מישראל שאין לו גואלים ומאי קושיא נימא כגון שהקרובים עניים אלא וודאי לאו דווקא קרוב ונ"ל דבנו יכול לפדות אף כשמת אביו כמו בבתי ערי חומה שבסי' הבא ולא שארי קרובים:

**יג** גם מתנה חוזרת ביובל שנאמר תשובו איש אל אחוזתו לרבות את המתנה (בכורות נ"ב ב) דתשובו יתירא הוא דכבר כתיב ושבתם איש אל אחוזתו (רש"י) וכתב הרמב"ם שם דין כ' האחין שחלקו כלקוחות הן ומחזירין זה לזה חלקו ביובל לא תבטל חלוקתן מכמות שהיתה עכ"ל כלומר דהטעם משום דקיי"ל אין ברירה ואולי הגיע חלקו של זה לזה ושל זה לזה ולכן מחזירין אך לא אמרינן דתיבטל החלוקה לגמרי שיעשו חלוקה אחרת אלא שזה נוטל חלקו של זה וזה של זה:

**יד** וכן הבכור והמייבם את אשת אחיו שנוטל חלקו של אחיו המת מחזיר ביובל חלק שנטל ונוטל החלק שכנגדו כלומר הבכור שנטל שני חלקים או יבם שנטל חלקו וחלק אחיו המת אם יש עוד שני אחים מחזירים להם שני החלקים ונוטלין מהם שני החלקים שלהם ואם רק עוד אח אחד יש נראה דמחזירין חצי חלקם אליו ונוטלין חלקו:

**טו** והיורש את אשתו לא מיבעיא למאן דס"ל ירושת הבעל דאורייתא (שם) דאינו מחזיר ביובל דמכר אמר רחמנא דתיהדר ולא ירושה אלא אפילו למאן דס"ל ירושת הבעל דרבנן וכן פסק הרמב"ם מ"מ עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה ואינו חוזר ביובל (שם) ורק אם ירש ממנה בית הקברות המיוחד למשפחתה כמו שהיה המנהג בזמן הקדמון שכל משפחה היה לה בית קברות בפ"ע ויש להם גנאי כשתצא מרשותם לרשות אחרים אמרו חכמים (שם) שיתנו לו דמי שויו ויחזיר להם הבית קברות ורק בני המשפחה

מנכין לו דמי קבר אשתו כשקבורה שם מפני שהבעל חייב בקבורת אשתו ואיך יתנו לו דמים בעד מקום קברה:

טז הדבר פשוט דחזרת מכר או מתנה ביובל אינו אלא בקרקעות או במחובר לקרקע כמו בתים אלא שבבתים יש דינים אחרים מבשדות ויש בהם חילוק בין בתי ערי חומה לבתי ערים פרזים ויתבאר בסי' ל"ד בס"ד אבל לא במטלטלין ואפילו עבדים דמן התורה דינם כקרקע לכמה דברים אין בהם חזרה ביובל וכך מפורש בת"כ ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו יכול בעבדים ובשטרות ובמטלטלים ת"ל ארץ אחוזה א"כ למה נאמר בכל גאולה תתנו לרבות בתים ועבד עברי עכ"ל ודין עבד עברי יתבאר בסי' ל"ט בס"ד:

## סימן לג

### כיצד היא הפדייה מהלוקח קודם היובל ובו כ"ב סעיפים

א כבר נתבאר דהתורה נתנה רשות להמוכר או לקרוביו לפדות השדה גם קודם היובל וכיצד היא הפדייה מפורש בתורה וחשב את שני ממכרו והשיב את העודף לאיש אשר מכר לו ושב לאחוזתו כלומר כגון שמכר לו עשרה שנים קודם היובל בעשרה מנה ונמצא שבעד כל שנה מכר במנה ואכלה הלוקח חמש שנים וזהו וחשב את שני ממכרו כלומר כמה שנים היה עד היובל בעת המכר וידע כמה עולה לכל שנה והשנים שאכל אכל והעודף שעדיין לא אכל מחזיר להלוקח ומחזיר לו חמשה מנה וכן לפי חשבון הזה תמיד ובלשון הגמ' נקרא גירוע כלומר שמגרע מדמי המכר מה שאכל והמותר מחזיר לו ואם לא גאלה אלא הניחה ביד הלוקח עד היובל תחזור לו בלא דמים וזהו שאמרה תורה ואם לא מצאה ידו וגו' והיה ממכרו ביד הקונה אותו עד שנת היובל ויצא ביובל ושב לאחוזתו כלומר המוכר שב לאחוזתו בלא דמים:

ב ובהכרח שכל מוכר ולוקח צריכין לחשוב בעת המכר כמה שנים יש מעתה עד היובל ולפי חשבון השנים ישלם דאם לא יחשובו יכול להיות אונאה גדולה כגון שהשדה שוה דינר לשנה ולא יותר ועומד י' שנים קודם היובל ולא נצרך לו לשלם רק י' דינרים והלוקח ידמה שיש עוד כ' שנים וישלם כ' דינרים או להיפך שיהיה הרבה שנים והמוכר יסבור שרק מעט שנים יש עד היובל ויקח מעט ואין לך אונאה גדולה מזו:

ג וזהו שאמרה תורה וכי תמכרו ממכר וגו' אל תונו וגו' במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך במספר שני תבואות ימכר לך לפי רוב השנים תרבה מקנתו ולפי מעוט השנים תמעיט מקנתו כי מספר תבואות הוא מוכר לך ולא תונו איש את עמיתו וגו' והפי' כמו שביארנו:

ד כיון דכתיב מספר שני תבואות למדו חז"ל בערכין (כ"ט ב) דשני שנים מוכרחת השדה להיות ביד הלוקח ואסור לו להמוכר לגאלה פחות משני שנים אחר המכירה לקיים מה שנאמר במספר שני תבואות ימכר לך וזהו שני שנים דבכל שנה מביאה השדה תבואה אחת וגם אפילו כשנגמר בישול התבואה מ"מ אינו יכול לפדות עד תשלום שני שנים שלימות ועל זה נאמר במספר שנים אחר היובל ולא כתיב תבואות ואין שנים פחות משנים וצריך שני שנים מעל"ע מיום המכירה:

ה ואף שאין לנו ליתן טעמים על ציווי התורה מ"מ הטעם י"ל דאל"כ ינעלו שערי המסחר דמי ירצה לקנות שדות כיון שביכולת המוכר לפדותה מיד ולזה צותה תורה ששני שנים תהיה ביד הלוקח וודאי וימצאו קונים כיון ששני שנים וודאי תהיה תחת ידו וכל כך החמירה תורה בזה עד שהיובל אינו מפקיע כח זה וכך אמרו חז"ל שם שאם מכר שנה לפני היובל לא תצא ביובל ואוכלה הלוקח שנה אחת גם אחר היובל ומשמע בגמ' שם להדיא דאחר השנה חוזרת לו בחנם דהיציאה היא ביובל אלא שמשלימין לו שנה אחר היובל ע"ש:

ו וכיון שהתורה דקדקה לומר שני תבואות ולכן אמרו חז"ל דאם היתה שנת שדפון וירקון או שנת שביעית אינו עולה למנין שני שנים דאינו שנת תבואות וצריך למלאות שנה אחרת תחת שנה זה וכן אם שני השנים היה שדפון וירקון צריך שני שנים אחרים אמנם אם הוא מרצונו הניחה בורה או נרה ולא זרעה עולה מן המנין ואפילו הניח כך שני השנים יכול המוכר לגאלה ומנכה לו בעד שני השנים דהא קרינן בהם שני תבואות אלא שהוא מרצונו עשה כן ובמה חייב המוכר:

ז ויש להסתפק אם רק בשדה זו היתה שנת שדפון וירקון ולא בכל העולם אם נקרא זה שני תבואות דיכול המוכר לומר מזלך גרם או דילמא סוף סוף בשדה זו לא היה שני תבואות וראיה ממה שאמרו חז"ל דאם הובירה עולה לו לשנה ולישמעינן רבותא יותר דאפילו זרעה ונשדפה דעולה אלא וודאי דבכה"ג אינו עולה ולא דמי לחוכר שדה מחבירו ונשדפה דאם לא היתה מכת מדינה דאינו מנכה לו מחיכורו כמ"ש בח"מ סי' שכ"ב דהתם אינהו דאתני בהדדי וכך היתה כוונתם משא"כ בכאן לא התנו ועוד דבשם יש היזק להמחכיר אבל בכאן אין היזק להמוכר. אמנם בגמ' בב"מ (ק"ו א) מבואר לא כן דדווקא כשבכל העולם היתה שדפון וירקון אבל בלא זה עולה לו דקרינן בזה שני תבואות כלומר שנה שיש תבואה בעולם ומה שהקשינו דא"כ למה לו לומר הובירה י"ל דלרבותא קאמר דאפילו הובירה לטובת השדה כדרך בעלי השדות בכדי שאח"כ תגדל יותר מ"מ עולה לו לשנה:

ח יש לפעמים שהלוקח אוכל ג' תבואות באלו שני השנים כגון שבעת שמכרה לו היתה מליאה פירות ולאחר ב' שנים גאלה הרי אוכל שלש תבואות ואין המוכר יכול לומר החזירנה לי מליאה פירות כמו שמכרתיה לך שנאמר במספר שני תבואות ימכר לך משמע כל תבואות שבשתי שנים מדלא כתיב מספר שנים או מספר תבואות (רש"י ערכין ל'. ד"ה במספר) ומ"מ אינו מחשב עמו אלא לפי מספר שנים בלבד שנאמר על פי השנים לא על פי התבואות (רמב"ם שם) וע' בסעי' כ"א:

ט וכל כך החמירה התורה בזה שתהיה שני שנים מעל"ע ביד הלוקח דאפילו אם הלוקח מתרצה להחזיר לו קודם אסור וכך אמרו חז"ל שם דאיסורא נמי איכא ולא מיבעיא מוכר דקאי בעשה דכתיב במספר שני תבואות ימכר לך אלא אפילו לוקח קאי בעשה דבעינן שנים תקנה וליכא דכתיב במספר שנים אחר היובל תקנה דמשמע שתהא קנויה לו שתי שנים ואי מהדר ליה מקמי הכי עובר בעשה (רש"י) ופשוט הוא דאפילו להחזיר לו במתנה אסור מיהו לאחר נ"ל דמותר למכור או ליתן שהרי האחר מכחו בא:

י עוד החמירה התורה על המוכר הבא לפדות מיד הלוקח קודם היובל דדוקא שהשיגה ידו מעות משלו מן הצד שלא ממכירת קרקע אחרת וכן אסור לו ללוות מעות מאחרים וליגאל וכן אינו גואל לחצאין וז"ל הרמב"ם שם המוכר שדה אחוזתו והיו לו שדות אחרות ומכר מאותם השדות כדי לגאול שדהו שמכר אין שומעין לו שנאמר ומצא כדי גאולתו עד שימצא דבר שאינו מצוי לו בשעה שמכר וכן אם לוה לגאול אין שומעין לו שנאמר והשיגה ידו ולא שילוה מצא מעט ורצה לגאול חצי השדה שמכר אין שומעין לו שנאמר כדי גאולתו או גואל את כולה או אינו גואל ואם רצו קרוביו לגאול גואלים שנאמר ובא גואלו הקרוב אליו עכ"ל וכבר ביארנו זה ומסתברא דגם קרוביו יש להם כל חומר שיש לו להמוכר עצמו דאיך אפשר דבא כחו יהיה לו יותר כח מהוא עצמו ויש להסתפק אם גם בזה אסור אפילו ברצון הלוקח או דזהו רק לענין השתי שנים בלבד וכן נ"ל עיקר דהנה הש"ס שם לענין השתי שנים דקדק זה מהמשנה מדלא קתני אינו גואל אלא אינו מותר לגאול ע"ש ובדין זה שנינו במשנה לא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב ברעה ויגאל ביפה ולא ילוה ויגאל ולא יגאל לחצאין ולא קתני אינו מותר כבשם ש"מ דברצון הלוקח שרי:

יא ואין לשאול למה בדינים אלו החמירה התורה הרבה על המוכר והלא אדרבא בכמה דברים הקילה על המוכר כמו שיתבאר די"ל דאין זה שאלה על גזירת התורה ועוד דיש טעם נכון בזה כעין מה שכתבנו בסעי' ה' והענין כן הוא דוודאי בעצם הענין חסה התורה על המוכר שמוכר מפני דחקו וכל אדם מתאוה לשדה אחוזתו ורק בפרטים אלו החמירה

על המוכר מפני קיום העולם דאם נאמר שיכול המוכר ליגאל מעט מעט לא ירצה שום קונה לקנות וכן אם יכול ללוות מעות ולפדות או למכור קרקע אחרת דכל אלו דברים מצויים הם וינעלו שערי המסחר ולזה החמירה תורה על המוכר דדוקא שבאו לו מעות מן הצד ועל כל השדה ואחר כל זה מוכרחת להיות שתי שנים ביד הלוקח וימצאו קונים על זה:

**יב** פשוט הוא דכל דין חזרה ביובל אינו אלא בשדה אחוזה שירשה מאבותיו דאלו בשדה מקנה הרי לא יוחזר לו אלא להמוכר שהוא קנה ממנו וכן אם המוכר שלו קנה מאחר יוחזר להאחר וכן לעולם ולכן צריך לדעת דאף דבמקדיש יש חילוק בין שדה אחוזה לשדה מקנה כמו שיתבאר בסי' ל"ה אבל בחזרת יובל אינו אלא בשדה אחוזה וכל הדינים שבסי' זה אינו אלא בשדה אחוזה וכן בבתים בסי' הבא הם בשל אחוזה:

**יג** וז"ל הרמב"ם שם מכר שדהו לראשון וראשון לשני ושני לשלישי אפילו מאה זה אחר זה בשנת היובל תחזור לאדון הראשון שנאמר בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו לאשר לו אחוזת הארץ עכ"ל ושנינו במשנה דערכין (ל' א) מכרה לראשון במנה ומכר ראשון לשני במאתים אינו מחשב אלא עם הראשון כפי המקח שלו שנאמר לאיש אשר מכר לו ואם להיפך דמכר לראשון במאתים והראשון להשני במנה כשבא לחשוב בפדייתו קודם היובל אינו מחשב אלא עם האחרון שנאמר וחשב את שני ממכרו והשיב את העודף לאיש אשר מכר לו דהאי לאיש מיותר הוא והו"ל למיכתב לאשר מכר לו אלא ללמד דלפעמים ישיב החשבון כפי האיש אשר עתה בתוכו והיינו כשהאחרון נתן פחות מהראשון והטעם יתבאר בסעי' ט"ו:

**יד** ותניא בברייתא שם מכרה לו במנה והשביחה ועמדה על מאתים מנין שאינו מחשב כשבא לפדות קודם יובל אלא במנה שנאמר והשיב את העודף העודף שבידו שנשאר בידו מן הדמים שקיבל לאחר שינכה לו הלוקח חשבון המגיע לכל שנה שאכלה (רש"י) מכרה לו במאתים והכסיפה ועמדה על מנה מניין שאין מחשבין אלא במנה שנאמר והשיב את העודף העודף שבקרקע מה שהיא שוה יותר על מה שמגיע לחשבון כפי שוויה עתה:

**טו** והנה זהו וודאי דבתורה אינו מפורש מתי חושבין כך ומתי חושבין כך אלא דאנן חשבינן הכל לטובת המוכר ושאלו בגמ' מנלן ומתרץ דילפינן מעבד עברי דהתם ג"כ יש דרשות בכה"ג כמו שיתבאר, ובשם גילתה התורה דנדרוש לטובת העבד כמו שיתבאר שם וילפינן בכאן משם בגזירה שוה שכיר שכיר ע"ש ולפי הפשט ביארנו בסעי' י"א דהתורה חסה על המוכר שמוכר מתוך דחקו:

**טז** כתב הרמב"ם מכרה בשנת יובל עצמה אינה נמכרת והדמים חוזרין לבעלים עכ"ל ומפרש בגמ' שם הטעם דא"א להיות מכירה כלל דאם המכורה כבר תצא ביובל ק"ו שאין ביכולת לימכר עתה וממילא דה"ה שאין יכול ליתן מתנה ביובל מקרקע ובתים שהרי גם מתנה חוזרת ביובל כמ"ש בסי' הקודם סעי' י"ג וישנו גם במתנה זה הק"ו. ויש להסתפק הנושא אשה ביובל ומכנסת לו נכסי מלוג דקיי"ל בעל בנכסי אשתו לוקח הוה אי קונה ביובל אם לאו ונראה דקונה דלא מצינו שנכסי אשתו תצא ביובל וכל דיני יובל לא שייך בנדוניא ונכסי צאן ברזל ונכסי מלוג אבל הבעל שנותן מתנה קרקע לאשתו וכן אשה שהבעל התנה עמה שלא יהא לו שייכות בנכסיה ונתנה לו מתנה וודאי שחוזרים ביובל ואין המתנה מועלת ביובל עצמה (כנלע"ד):

**יז** כתב הרמב"ם שם בדין י"ד מכר אילנות אין נגאלין לפחות משתי שנים שהרי ראויין לתבואות ואם לא גאלן אינן חוזרין לבעלים ביובל שנאמר ושב לאחוזתו ולא לאילנות עכ"ל וזהו בערכין (י"ד ב) וממילא דאחר שתי שנים יכול לגאול מיד הלוקח כקרקע:

**יח** ודע דבגמ' שם אומר דין זה גם לענין הקדש ע"ש ופריך וליקדשינהו אגב ארעא וליפרקינהו אגב ארעא ופירש"י דפריך אתרווייהו אהקדש ואמכר ומתרץ בדלית ליה ארעא ע"ש משמע להדיא דבמוכר ג' אילנות שיש לו קרקע כמ"ש בח"מ סי' רט"ז חוזרין האילנות אגב הקרקע ביובל וכל כי האי ה"ל להרמב"ם לפרש אמנם הרמב"ם הולך לשיטתו בפ"ד מערכין וחרמין דבהקדיש קרקע ואילנות פודה זה לעצמו וזה לעצמו והראב"ד השיגו שם ויתבאר אי"ה, מיהו הרמב"ם לשיטתו שפיר עביד דסתם כאן דאפילו אם יש לו קרקע הקרקע חוזרת ביובל והאילנות אינן חוזרין אבל לשיטת רש"י והראב"ד אין דין זה רק במכר אילן אחת או שני אילנות אבל מכר שלשה אילנות חוזרת ביובל אגב הקרקע אא"כ קנה מפורש בלא קרקע:

**יט** ויש בקרקע היפך מאילנות כגון שמכר קרקע שאינה ראויה לזריעה והיינו שהיא כולה נקעים מלאים מים או מקום סלעים ה"ז פודה בפחות משתי שנים שנאמר במספר שני תבואות וזו אינה ראויה לתבואה ואם לא גאלה קודם היובל יוצאה ביובל להמוכר שהרי אחוזה היא:

**כ** כתב הרמב"ם שם דין ח' הלוקח שדה אחוזה ונטעה אילנות והשביחה כשהיא חוזרת ביובל שמין שבח האילנות שבתוכה ונותן בעל השדה דמי השבח ללוקח שנאמר ויצא ממכר בית ממכר חוזר ולא השבח עכ"ל וזהו בהמקבל (ק"ט א) ואף דפסוק זה הוא בבית מ"מ מאי נ"מ וה"ה כל מין שבח שהשביח מיהו נ"ל דאם השביח גוף הקרקע כגון שנתן בה הרבה זבל וכיוצא בזה אינו משלם לו בעד השבח כמ"ש בסעי' י"ד דאף כשהשביחה

אין מחשבין לפי השבח ואין לחלק בין שבח דממילא לשבח שהלוקח השביחה וגם בשבח אילנות דמשלם משמע להדיא בגמ' שם דאפילו שבח דממילא כגון שהאילנות צמחו מעצמם או היתה שקמה ונתעבה מחזיר לו בעד השבח ע"ש (דעל שבח שקמה אומר שם כן וכן בעובדא דר"פ דקדחו בה תאלי מעצמן וחד עניינא הוא דביובל בכה"ג מחזיר לו השבח ע"ש היטב ודו"ק):

כא ודע דעל הדין שביארנו בסעי' ח' דלפעמים אוכל ג' תבואות בשתי שנים ושבפחות משתי שנים אינו מותר לגאלה מיד הלוקח תניא בתוספתא ריש פ"ה דערכין המוכר שדהו בשעת היובל אין מותר לגאול פחות משתי שנים וכו' פעמים שיוכל לאכול הימנה ג' תבואות בשתי שנים וכו' לא יאמר לו הניחה לפני מליאה כדרך שהנחתיה לפניך מליאה אלא אוכלם ומסתלק הקנים והזמורות ופירות שקמה שבתוכה הרי הן כפירות אילן שנקצץ או שיבש שניהם אסורין בו כיצד יעשה ימכור ויקח בהן קרקע ויאכל פירותיה עכ"ל. ונראה להדיא דה"פ דכשפודה המוכר מיד הלוקח אוכל הלוקח כל הפירות שבתוכה ואח"כ מסתלק והקנים והזמורות ופירות שקמה הן כפירות ונוטלן הלוקח ואילן שנקצץ או שיבש הוי ספק אם נחשבין כקרן או כפירות ולפיכך שניהן אסורים בו ולוקח בהן קרקע והלוקח אוכל הפירות ולכשיגיע יובל יוחזר להמוכר ונמצא דשניהם זוכין בו או אם נאמר דטעות הדפוס הוא וכצ"ל ימכורו ויקחו בהן קרקע ויאכלו פירותיה דבכה"ג נראה יותר נכון מיהו על דברי הרמב"ם בענין זה יש להתפלא כמו שנבאר בס"ד:

כב וז"ל הרמב"ם שם אחר שכתב דין שאוכל ג' תבואות בב' שנים כתב בזה"ל הקנים והזמורות ופירות שקמה שבתוכה הרי הן של לוקח כשארי פירות שבתוכה אבל אילן שנכסח או שיבש שניהם אסורין בו כיצד יעשה ימכור וילקח בדמיו קרקע והלוקח אוכל פירותיה עד שתגאל השדה מידו עכ"ל ואינו מובן מה כוונתו עד שתגאל וכו' אם כוונתו עד שתגאל עיקר השדה הא מיירי כאן בזמן שגואלה מידו ואם כוונתו עד שתגאל זו השדה שקנה בעד האילן שנכסח איך יכול לגואלה בע"כ של הלוקח הלא ספק הוא אם זהו פירות או קרן בשלמא ביובל ניחא דזה אכל הפירות עד היובל וזה זוכה בה ביובל אבל ע"י פדיון הלא המוכר מכריחו ואיך מכריחו בדבר שהוא ספק ונהי דזה אפשר לתרץ דשני שנים יאכל הפירות ואח"כ יטול מעותיה א"כ קשיא להיפך למה יטול הלוקח מעות בשלימות בעדה הלא ספק הוא ולכן צ"ע (פירושא דקנים הם הנסמכים תחת הגפנים שהמה בכלל מכירת השדה כמ"ש בח"מ סי' רט"ו והזמורות פירושו תלושים):

## סימן לד

### דין מוכר בית בבתי ערי חומה ובערי פרזים ובו כ"ב סעיפים

א המוכר בית בבתי ערי חומה בשעת היובל מפורש בתורה פרשת בהר ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה והיתה גאולתו עד תום שנת ממכרו ימים תהיה גאולתו ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה וקם הבית אשר בעיר אשר לו חומה לצמיתות לקונה אותו לדרתיו לא יצא ביובל והוה היפך ממש משדה אחוזה דבשדה אחוזה אינו פודה בפחות משני שנים ובכאן גואל מיד ובשדה אחוזה יש לו רשות לפדות אחר שני שנים מתי שירצה ובכאן אם לא גאלה עד שנה מוחלטת לו ולא לבד שאינו יכול לפדותה עד היובל אלא גם היובל אינו מפקיעו אלא נשארת לפני הלוקח לדורות ולדורי דורות וזהו בבית מעיר המוקפת חומה:

ב אבל בבית מעיר פרזי שאינה מוקפת חומה או בתי חצרים שבכפרים ושעל פני השדות דין אחר להם כמפורש בתורה שם ובתי החצרים אשר אין להם חומה סביב על שדה הארץ יחשב גאולה תהיה לו וביובל יצא וה"פ שיש לו כח יפה שבשדות וכח יפה שבבתי ערי חומה ביכולתו לגאל מיד כבתי ערי חומה וביכולתו לגאל גם אחר שנה ושתים מתי שירצה עד היובל ומחשב עם המוכר ומה שדר בו עד עתה ינכה כפי המקח שקנה כפי חשבון השדות שכתבנו בסי' הקודם והיינו לחשוב כמה שנים יש מזמן המכירה עד היובל ולחלוק דמי המכר על אלו השנים והשנים שדר ינכה ומה שיש מעתה עד היובל יחזיר לו המוכר ואם לא גאלהו יצא ביובל להמוכר בלא דמים כלל כללו של דבר דינו ממש כשדה אחוזה אלא שיש לו גם יפוי כח של בית עיר חומה שיכול לגואלה גם מיד:

ג ויראה לי אף שאין לנו לחקור טעמי התורה מ"מ אם ביכולתינו ליתן טעמים גם על דרך הפשט נכון הוא והיינו שמפני שבית אחוזתו של אדם חביבה עליו ואינו מוכרה רק מפני הדוחק לכן חסה התורה על המוכר שיהיה ביכולתו לפדותה מיד הלוקח מתי שירצה וביובל יצא שלא רצתה התורה שיהיה לאיש הישראלי קנין עולם בעוה"ז כמו שכתבנו בסי' הקודם סעי' ה' לענין שדה אחוזה וחסה התורה על מכירת בית יותר מעל מכירת שדה שיכול לגואלה גם מיד מפני שדירתו של אדם מוכרחת לו יותר הרבה משדה וא"א להתקיים בלעדי זה וגם נעילת המסחר אינו כבשדה שאין דרך למכור בית ועיקר המסחר הוא בשדות ולכן התירה לו התורה לפדותה גם מיד וגם לאחר זמן:

ד ובבתי ערי חומה טעמא אחרינא אית ביה דתנן בפ"ק דכלים דבתי ערי חומה יש להן יותר קדושה מכל א"י כמבואר שם וידוע כמה קשה על איש הישראלי לצאת ממקום קדושה ובתי ערי חומה מעטים היו בא"י ולכן מן הדין היה לאסור לגמרי המכירה בבתי

ערי חומה אך שא"א דמה יעשה האיש כשדוחקו גבר עליו ולכן אמרה תורה שאם תמכרנה דע שלא תשוב אליך גם ביובל כדי שיהיה מתון במכירתו רק שאם דוחקך רב תמכרנה ושנה אחד יש לך רשות לגאלו ובטח יתאמץ בכל האמצעים לפדותה במשך השנה ואם קלה בעיניך שלא לפדותה בתוך שנה נשארת לפני הלוקח לעולם דאחרי שגם הוא הורגל בקדושה לא רצתה תורה ליטול ממנו זכות זה אבל בבתי פרזים הרבה יש בא"י והקדושה שוה בכל מקום לכן לא חששה תורה להחליטה להלוקח ואדרבא יכול לפדותה בכל עת שירצה מפני שביתו של אדם חביבה לו ומוכרחת ולהלוקח אין הפסד דיש בתים בא"י לאלפים ולרבבות:

ה והרמב"ן ז"ל בפי' התורה נתן טעם אחר בזה וז"ל בעבור שממכר ביתו של אדם קשה בעיניו מאד ויבוש ממנו בעת שימכרנו רצתה התורה שיגאלנו בתוך השנה הראשונה ובעבור כי האדם לשדה נעבד וממנו יצא לחם למחייתו רצה שיצא השדה ביובל אבל הבית לאחר הייאוש ששינה דירתו ועמד שנה בבית אחר לא יזיק לו כי לא תתמעט מחייתו אם יחלט ובתי החצרים עשויים לשמירת השדות ולהיותם מושב לעובדי אדמה ועל כן דינם כשדה הארץ עכ"ל. ודע דהבתים הם ג"כ בתי אחוזה לא בתי מקנה כמ"ש בשדות:

ו לפיכך המוכר בית בבתי ערי חומה והיינו שהעיר מוקפת חומה הרי זה גואלה כל י"ב חדש מיום שמכר עד י"ב חדש מעת לעת דכתיב ימים תהיה גאולתו וכתיב עד תום שנת ממכרו (ערכין ל"א א) ואע"ג דבכל המספרים שבתורה א"צ מעל"ע אבל כאן צריך מעל"ע משעה לשעה ומותר לו לגאול אפילו באותו יום שמכר וכשרוצה לפדות נותן כל הדמים שלקח מהלוקח ואינו מנכה לו כלום ואין זה רבית שהלוקח דר בה בשביל המתנת המעות דהא לא היה תנאי בזה ויכול היה שלא לפדותו והוא דרך מכירה לא דרך הלואה אבל בבתי פרזים מנכה לו המוכר להלוקח מה שדר בו כבשדות כמ"ש ואפילו פודהו בתוך שנתו (כ"מ להדיא במשנה שם ל"ג. ע"ש) והרמב"ם לא הזכיר מעל"ע וצע"ג:

ז הקרובים אין גואלין בית ערי חומה דרק בשדה אחוזה כתיב ובא גואלו וגו' אבל בתי חצרים נגאל בקרובים דכתיב על שדה הארץ יחשב (קדושין כ"א א) ונגד זה קיל בערי חומה דהמוכר עצמו יכול למכור מנכסיו ולפדותו דלא כתיב השיגה ידו אבל בתי חצרים דינן כשדה אך זהו גם בבית עיר חומה דאינו לוה וגואל ואינו גואל לחצאין דלענין זה גמרינן גאולתו גאולתו משדה אחוזה (רש"י שם ד"ה הא) ויראה לי הטעם משום דלשון גאולתו משמע גאולה שלו ולא של קרובים ולא של מעות אחרים ולא חצי גאולה אבל שלא למכור מנכסיו אין כאן שום משמעות ולכן ילפינן משדה אחוזה לענין שני דברים

אלו דבלא לימוד משדה אחוזה אין זה הכרח בלשון הכתוב שהרי בשדה אחוזה כתיב גאולתו ונגאלת בקרובים אלא כשנלמוד נלמוד יותר הקרוב להלשון ובתי חצרים בכל דבר כשדות:

**ח** מת הלוקח בתוך שנתו יגאל מיד בנו ואע"ג דכתיב לקונה אותו והיורש הא לא קנה ריבתה התורה והיתה גאולתו מכל מקום (ערכין ל"א ב) וכן אם מת המוכר יגאל בנו ואע"ג דכתיב ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה ואיהו הא לא מכר ריבתה תורה והיתה גאולתו מכל מקום (שם) ונראה דלכן אפילו מתו שניהם גואל בן מיד בן ועמ"ש בסי' הקודם סעי' י"ב:

**ט** מכר לראשון וראשון לשני בתוך השנה מונין השנה לראשון וכיון ששלמה שנה ראשונה הוחלט הבית ביד השני שהראשון מכר להשני כל זכות שתבא לידו והשנה הוא י"ב חדש דכיון ששלמו י"ב חדש ולא גאלה ה"ז נחלטת ואם היתה שנת העיבור אינו נחלט עד סופה שנאמר שנה תמימה לרבות חדש העיבור:

**י** ולפ"ז משכחת לה בשני קניות שהשנייה מוחלטת קודם הראשונה כגון שמכר שני בתים אחד בחצי אדר ראשון ואחד בר"ח אדר שני זה השני כיון שהגיע ר"ח אדר של שנה הבאה נחלט והראשון אינו נחלט עד ט"ו בו לפי שהקניות היו בשנת העיבור ואם מכר באדר בשנה פשוטה ושנה הבאה מעוברת אינו נחלט עד שיעבור אדר השני ואע"ג דבכל הדברים הראשון עיקר מ"מ ריבתה התורה בכאן עד שיעבור כל העיבור אבל בבתי חצרים ובשדות נ"ל דדינם ככל הדברים דלא ריבתה התורה בהם כמו בבתי ערי חומה:

**יא** וכן אם נתן הבית מתנה ולא גאלו כל י"ב חדש הרי הבית נחלט ביד מקבל המתנה דמתנה כמכר בדיני יובל ובגמ' שם יש גם דרש על זה ונ"ל דגם בכאן אם הראשון נתן לשני חשבינן י"ב חדש להראשון ונחלט ביד השני וכן אם ראשון במכר ושני במתנה או להיפך הכל דין אחד להם:

**יב** הגיע יום אחרון מי"ב חדש ורצה המוכר להחזיר להלוקח מעותיו ולא מצא את הלוקח בביתו כגון שנסע לדרכו או בכוונה הטמין א"ע הרי המוכר מניח מעותיו בב"ד ושובר את הדלת ונכנס ואימתי שיבא הלוקח יבא ויטול מעותיו ודבר זה תיקן הלל הזקן (שם ל"ב ב) ואפילו אם נתינה בע"כ לא הוה נתינה גם בכה"ג במקום שצריך ליתן מ"מ תיקן הלל הזקן שיועיל:

**יג** מכר בית עיר חומה והגיע היובל בתוך שנת המכר אינו חוזר ביובל אלא יהיה ביד הלוקח עד שירצה המוכר לגאול כל שנת המכר או תמלא שנה ויחליט וק"ו הוא משדה אחוזה שיוצאת ביובל ועכ"ז אינה יוצאה ביובל קודם שתי שנים כמ"ש בסי' הקודם כ"ש

בית עיר חומה שאינו יוצא ביובל ולכן נ"ל דבתי החצרים היובל מוציא אפילו בתוך שנתו כיון דיכול לפדותו מיד וגם היובל מוציאו:

**יד** דבר ידוע שיכול אדם להקדיש את ביתו ושדהו ויכול לפדותה מיד ההקדש וגם אחר יכול לפדותה ופרטי דינים אלו יתבארו בסי' הבא אמנם אם הקדיש אדם בית עיר חומה ולא גאלה מיד ההקדש בתוך שנתו אינה נחלטת להקדש ולא אמרינן לא יהא כח הקדש גרוע מכח הדיוט דגזירת התורה היא שלהקדש אינה נחלטת דכתיב לקונה אותו לדורותיו יצא הקדש שאין לו דורות (שם ל"א ב) ולא עוד אלא אפילו להיפך דמיד ההקדש נחלטת כגון שאחר פדאו מן ההקדש ונמשך שנה מזמן פדייתו מן ההקדש והבעלים לא גאלוהו נחלט הבית להפודה מן ההקדש דבו קרינן לדורותיו (שם) דחשבינן להקדש כבעלים ולא כקונה ולא כמקבל מתנה דאל"כ היה לנו לחשוב שנה מזמן ההקדש וטעמו של דבר נ"ל דכיון דאישתני מהדיוט להקדש הוי כדבר חדש:

**טו** כל שלפנים מן החומה כגון הגינות והמרחצאות והשובכות הרי הם כבתים דבתים לאו דוקא שהרי כתיב אשר בעיר כל מה שבעיר ומ"מ שדות שלפנים מן החומה אינן בכלל זה ודינן כדין השדות שחוץ לעיר שנאמר וקם הבית אשר בעיר בית וכל הדומה לבית ולא השדות וגינה הוי כבית ומיהו דבר תימא הוא ובאמת בגמ' (שם ל"ב א) ליכא גינות אלא מגדלות ושובכין ובורות שיחין ומערות רק ברמב"ם כתוב גנות ואולי טעות הדפוס הוא וצריך לומר גגות וצ"ע:

**טז** הבית או שאר בנין צריך להיות ד' אמות על ד' אמות דפחות מזה לא נקרא בית ואינו נחלט וירושלים אין הבית נחלט בה אף שהיא מוקפת חומה דכתיב לקונה אותו לדורותיו וירושלים לא נתחלקה לשבטים וכן הבית הבנוי בחומה אינו בכלל בתי ערי חומה דבעינן בית שחומה מקיפתה חוץ ממנה וכן עיר שגגותיה חומתה או הים מקיפה אינה כבתי ערי חומה:

**יז** ואין המקום נקרא עיר חומה אא"כ יש בו שלש חצרות או יותר ובכל חצר שני בתים או יותר וכן בעינן שהחומה הוקף תחלה ואח"כ בנו החצרות והבתים אבל אם מקודם בנו החצרות והבתים ואח"כ הקיפו החומה או שיש פחות מג' חצרים או שבחצר אחד מהם אין רק בית אחת אין דינו כעיר חומה אלא כבתי חצרים דפחות מזה אינה בגדר עיר וכן אם לא הקיפוה מקודם לא חל על הבתים בעת בנייתם שם עיר חומה:

**יח** כתב הרמב"ם שם דין ט"ו אין סומכין אלא על חומה המוקפת בשעת כיבוש הארץ כיצד עיר שלא היתה מוקפת חומה בשעה שכיבש יהושע את הארץ אע"פ שמוקפת עתה הרי הוא כבתי החצרים ועיר שהיתה מוקפת חומה בימי יהושע אע"פ שעכשיו אינה

מוקפת הרי היא כמוקפת עכ"ל ולזה כתיב בתורה אשר לא חומה באל"ף והקרי הוא בוי"ו לומר לך אע"פ שעתה אין לו אך מקודם היתה (גמ') וממילא שמעינן גם להיפך:

יט וכתב עוד דכיון שגלו בחורבן ראשון בטלה קדושת ערי חומה שהיו בימי יהושע וכיון שעלה עזרא בביאה השנייה נתקדשו כל הערים המוקפות חומה באותו העת מפני שביאתן בימי עזרא שהיא ביאה שנייה כביאתן בימי יהושע מה ביאתן בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וקידשו בתי ערי חומה ונתחייבו במעשר אף ביאתן בימי עזרא מנו שמיטין ויובלות וקידשו בתי ערי חומה ונתחייבו במעשר עכ"ל ולדבריו צ"ל הא דאמרינן בגמ' שנתקדשו בימי יהושע זהו בזמן בית ראשון (וכ"כ בכ"מ) ודבר תימא דלמה לו להש"ס להזכיר מה שכבר עבר והו"ל לומר שנתקדשו בימי עזרא:

כ אך גם לבד זה אינו מובן מה שייך בימי עזרא קדושת בתי ערי חומה הא לא נהגו יובלות בבית שני כמ"ש לעיל פ"י וגם לענין מעשרות סותר א"ע מה שכתב בספ"א מתרומות דבבית שני כיון שלא היו כל יושביה עליה אין מן התורה חיוב תרומה ומעשרות ע"ש ופשיטא דבתי ערי חומה אינו נוהג רק בזמן היובל:

כא ויראה לי כוונה אחרת בדבריו דוודאי עיקר הקדושה היה בימי יהושע אך בחורבן נתבטלה הקדושה ואיהו לא קאמר אלא דעזרא חזר וקידש אותן בתי ערי חומה שהיו בימי יהושע וזה שכתב נתקדשו כל הערים המוקפות חומה באותו העת ה"פ המוקפות חומה מימות יהושע ובאותו העת על הערים קאי כלומר הערים שמצאן עזרא בישובן אף שלא היו אז מוקפות חומה וקידש כל א"י לענין תרומות ומעשרות ולמה עשה כן דאולי יתאספו כל ישראל ולכן הוכרח לקדשן אמנם כשלא נתאספו כל ישראל אין יובל ואין תרומות ומעשרות ואין דיני בתי ערי חומה מיהו קדושתן עליהן ועיקר כוונתו לומר דלכאורה על מה תלינן בימי יהושע הא כבר נחרבה ובטלו הקדושות ולזה אמר שעזרא חזר וקידשן אבל העיקר תלוי על כיבוש יהושע ומה שאמר מנו שמיטין ויובלות כבר ביאר לעיל דמנו יובלות לקדש שמיטין וקדושת עזרא היה מועיל לשמיטין דלשיטתו גם האידנא שביעית דאורייתא בא"י וכל זה הועילה קדושת עזרא:

כב וזהו שכתב אח"כ וכן לעתיד לבא בביאה שלישית בעת שיכנסו לארץ יתחילו למנות שמיטין ויובלות ויקדשו בתי ערי חומה ויתחייב כל מקום שיכבשוהו במעשרות שנאמר והביאך ד' אלקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה מקיש ירושתך לירושת אבותיך מה ירושת אבותיך אתה נוהג בחידוש כל הדברים האלו אף ירושתך אתה נוהג בחידוש כל הדברים האלו עכ"ל וכללו של דבר דכל הדברים המקודשים בחורבנם נתבטלו לדעת הרמב"ם לבד קדושת בהמ"ק וירושלים וביאר הטעם בספ"ו מבית הבחירה ע"ש ולכן

קידש עזרא מחדש ולעתיד לבא נקדש ג"כ מיהו לענין בתי ערי חומה תלוי רק בכניסה לארץ שכן גזרה תורה אשר לו חומה ואשר לא חומה כמ"ש וגם לעתיד לבא לא נקדש בתי ערי חומה אלא אותן שהיו בימי יהושע (כנלע"ד) ויש בעניינים אלו כמה דיעות ויתבאר

## סימן לה

### דין מקדיש שדה אחוזה ופדיונה ובו כ"ט סעיפים

א כבר נתבאר דשדה אחוזה מקרי מה שירש מאביו או מאמו (ת"כ פ' בחקותי) וממילא דה"ה משאר קרובים ושדה מקנה מקרי מה שקנה מאחר והנה האדם יכול להקדיש בין שדה אחוזה ובין שדה מקנה וביכולת לפדותן מיד ההקדש ומצוה נמי איכא לפדותן ובין הבעלים ובין אחרים יכולין לפדותן ולפעמים כופין הבעלים לפדות כמו שיתבאר ויש הרבה חילוקי דינים בפדייתן בין פדיית שדה אחוזה לפדיית שדה מקנה דבשדה אחוזה מקח הפדייה קצבה תורה בפ' בחקתי דכתיב ואם משדה אחוזתו יקדיש איש לד' והיה ערכך לפי זרעו זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף כלומר הערך כשתפדנה ושדה מקנה נפדית לפי שוויה כדכתיב ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו יקדיש לד' וחשב לו הכהן את מכסת הערכך כלומר השיווי ממנה וכן שנינו במשנה בערכין (י"ד א) דבשדה מקנה נותן את שוויו ובשדה אחוזה זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף ואין חילוק בין קרקע עידית שבעידית ובין זיבורית שבזיבורית כדתנן התם אחד המקדיש בחולת המחוז מקום שהשדות גרועים ואחד המקדיש בפרדיסות סבסטי שהוא מעולה שבכרמים נותן בעד זרע חומר שעורים חמשים שקל כסף:

ב עוד יש חילוק דבשדה אחוזה כשהמקדיש פודה הוא מוסיף חומש כדכתיב בשדה אחוזה ואם גאול יגאל את השדה המקדיש אותו ויסף חמישית כסף ערכך עליו וקם לו ובשדה מקנה לא כתיב חומש וכך שנינו במשנה שם שבשדה אחוזה הוא נותן חומש ובשדה מקנה אינו נותן חומש ע"ש:

ג ועוד יש חילוק דבשדה אחוזה כשהמקדיש לא גאלה מיד ההקדש והגיע יובל הרי היא יוצאה לכהנים של המשמר כדכתיב שם ואם לא יגאל את השדה וגו' והיה השדה בצאתו ביובל קדש לד' וגו' לכהן תהיה אחוזתו ובשדה מקנה חוזרת לבעלים הראשונים כדכתיב שם בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו לאשר לו אחוזת הארץ וזהו כלליות העניינים וההפרשים בין שדה אחוזה לשדה מקנה:

ד ודע דזה שאמרנו דפודה שדה אחוזה מההקדש קצבה התורה שיעורו זהו בזמן שהיובל נוהג אבל בזמן שאין היובל נוהג פודה לפי שויו בכל מיני הקדישות (תוס' ערכין כ"ז. ד"ה המקדיש) וכ"כ הרמב"ם בריש פ"ה מערכין וחרמים ומ"מ החומש מוסיף שהרי

בכל ההקדישות מוסיפין חומש ויראה לי דגם שדה מקנה כשפודה מההקדש בזמן שאין היובל נוהג דמוסיף חומש דאימתי פטרה התורה שדה מקנה מחומש בזמן היובל כמו שנתבאר אבל כשאין יובל נוהג דאז גם שדה אחוזה נפדית בשוויה ואין כאן יציאה ביובל שוב אין כאן הפרש בין שדה אחוזה לשדה מקנה והם ככל ההקדשות שמוסיף חומש ולא מצאתי מפורש דין זה (ולא תקשי ממה שפירשו רש"י ותוס' ברפ"ח דערכין דבשדה אחוזה מיירי והא בזמן שאין היובל נוהג מיירי שם דהכי קאמרי דבזמן היובל בשדה אחוזה לא שייך לשאול בכמה כיון שהמקח קצוב וזהו באומרם דבשדה אחוזה נמי מיירי ובזה א"ש ברמב"ם פ"ח מה' ערכין שכתב דפודין בין קרקעות בין מטלטלין והבעה"ב מוסיף חומש ע"ש ולמה לא ביאר דבשדה מקנה אינו מוסיף חומש אלא וודאי דשם מיירי בזמן הבית סתמא ואין חילוק ודו"ק):

ה כשהקדיש אדם קרקע או בהמה טמאה בהכרח או שיפדם מההקדש או שהגזבר ימכרם ושנינו בספ"ק דבכורות דמצות פדייה קודם למכירה דכתיב בבהמה טמאה ואם לא יגאל ונמכר בערכך ומצות פדייה באדון קודם וגם מפני שהבעלים מוסיפים חומש וזהו ששנינו במשנה ריש פ"ח דערכין המקדיש את שדהו בשעה שאין היובל אומר לו פתח אתה ראשון בכמה אתה רוצה לפדותה ולזה אמר בשעה שאין היובל נגד שדה אחוזה דבשעת היובל דהמקח קצוב לא שייך לומר בכמה אתה רוצה לפדותה (רש"י ותוס'):

ו וז"ל הרמב"ם ריש פ"ה מערכין המקדיש שדה אחוזתו מצוה עליו לפדותה הוא שהאדון קודם ואם לא רצה אין כופין אותו בד"א בזמן שמצות יובל נוהגת שאם יגיע יובל ולא יגאלנה תצא לכהנים כמו שביארנו אבל בזמן שבטלו היובלות שהרי אינה יוצאה לכהנים אלא סופה להפדות לעולם כופין את האדון לפתוח בה תחלה והיא נפדית בשוויה כשאר ההקדישות אם נמצא מי שמוסיף עליו וגואל יגאל ואם לאו אומרים לו הגעתיך ויתן מה שאמר ואינו פוחת מארבע פרוטות כדי שיהא החומש שמוסיף פרוטה עכ"ל:

ז והנה לדבריו שתולה הטעם דכפייה כל שאינו יוצא לכהנים ביובל לפ"ז בשדה מקנה כופין תמיד להאדון לפדות אף בזמן היובל דשדה מקנה אינה יוצאה לכהנים ביובל כמ"ש וצ"ל ג"כ דהא דנקיט שדה אחוזה לאו למעוטי שדה מקנה אתי אלא אדרבא דבשדה מקנה לעולם כופין ובשדה אחוזה רק בשאין יובל וכעין מ"ש בסעי' ד':

ח ודעת הראב"ד דאפילו בזמן שהיובל נוהג כופין האדון מטעם דהוא מוסיף חומש והתנא דנקיט בזמן שאין היובל נוהג לאו משום דיש נ"מ לענין כפייה אלא מפני שבזמן

היובל בשדה אחוזה לא שייך לומר פתח אתה ראשון כיון שהמקח קצוב וגם דעת רש"י ותוס' נראה כן והרמב"ם ס"ל דאם רק מפני זה מי הכריחו להתנא באמת לומר לשון זה ולכן ס"ל דיש נ"מ לדינא לענין כפייה דבזמן היובל אין כופין:

**ט** במוכר שדה אחוזה נתבאר בסי' ל"ג שאינו יכול למכור מנכסיו כדי לפדות השדה מיד הלוקח וכן אינו רשאי ללוות וכן אינו יכול לגאול לחצאין ובפודה מן ההקדש אינו כן שיכול למכור מנכסיו וכן ללוות מאחרים וכן לפדות לחצאין וזה חומר בהדיוט מבהקדש ואין לתמוה על זה דבמכר חסה התורה על הלוקח כמו שביארנו שם אבל בהקדש אדרבא מצוה לפדות מההקדש מה שאינו ראוי לה ולמה תסגיר עלינו התורה את הדרך שלא יהיה בנקל לפדותה ונ"ל דה"ה ההקדש שמכר ג"כ רשאי הקונה לקנות בכל גווני כמו הפודה:

**י** וכן יש קולא בהקדש לגבי הדיוט בבתי ערי חומה דאלו בהדיוט כשמכר אינו יכול לפדות מהלוקח אחר שנה ואינו כן במקדיש דהמקדיש את ביתו או בהמה טמאה שלו שאינה ראויה למזבח או מטלטלין בכולן הדין שוה דנערכין ע"פ שווייהן ואם פדה אותן המקדיש מוסיף חומש וכן אשתו וכן יורשו כשפדאו מרבינן בת"כ שישלמו החומש וכך שנינו שם בפ' בחקתי ואם המקדיש יגאל לרבות את אשתו לרבות היורש ע"ש וכופין את הבעלים לפתוח ראשון והדמים לבדק הבית ובין שהיה הבית מבתי ערי חומה ובין שהיה מבתי החצרים ה"ז נגאל לעולם והטעם כמ"ש בסעי' הקודם אמנם אם גאלו אחר מיד ההקדש אם היה בית ערי חומה ושהה בידו י"ב חדש מיום ליום ה"ז נחלט לו כמו בקונה מהדיוט כמ"ש בסי' הקודם ואם היה מבתי החצרים והגיע היובל והוא ביד הגואל חוזר לבעליו ביובל וכן בשדה מקנה אבל לפדות מיד הפודה קודם היובל כמו שפודה מקונה ומהקדש לא מצינו מפורש ונראה שאינו יכול לכופו להפודה שיחזירנה לו ע"י פדייה בגירוע דכן מפורש בתורה בשדה אחוזה כשהקדישה ולא פדאה ומכרה הגזבר לאחר כתיב לא יגאל עוד ותשאר עד היובל ותצא לכהנים וה"ה בשדה מקנה ובבתים ואין לומר כיון דבהם בין כך ובין כך תצא להבעלים ביובל למה לא יהיה ביכולתו לפדותה מקודם די"ל דוודאי מההקדש היה יכול לפדות ומצוה עליו לפדות והיה מוסיף חומש אבל כיון שפדה אחר אין ביכולתינו להכריחו להשיבה לבעלים קודם היובל דאל"כ כל אחד יפקיע החומש מההקדש שיניח לאחר לפדות והוא יפדה מהאחר אלא וודאי דאין ביכולתו לפדות מהאחר קודם היובל וע' בסי' ל"ו סעי' ו':

**יא** המקדיש שדה אחוזתו מודדין אותה וערכה קצוב בתורה בית זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף וזהו כל מקום שראוי לזרוע בו חומר שעורים והזריעה תהיה

במפולת יד ולא במפולת שוורים והזריעה לא בקירוב לגמרי ולא בריחוק אלא בינונית ואין הפרש בין שהיא קרקע טובה שבכל א"י ובין שהיא הגרוע שבכל א"י דכך גזרה תורה:

**יב** שקל של תורה הוא סלע שבלשון חכמים ד' דינרים ובדינר ששה מעין ובמעה שני פונדיונין נמצא בסלע מ"ח פונדיונין וכשקצבה התורה חמשים סלעים למ"ט שנה דשנת היובל אינה מן המנין דכתיב אם משנת היובל יקדיש שדהו משנת ולא שנת יובל בכלל (רש"י רפ"ז ד"ה רב) נמצא דמגיע לכל שנה סלע ופונדיון והגם שיש רק מ"ח פונדיונין מ"מ כשפורטם על סלע אצל שולחני מוסיף פונדיון והוה מ"ט:

**יג** והחומר הוא הכור שני לתכין והלתך ט"ו סאין נמצא החומר ל' סאה שהן י' איפות דכל איפה ג' סאה ובית סאה היא חמשים אמה על חמשים אמה ובתשבורת שני אלפים וחמש מאות חתיכות של אמה על אמה ונמצא דבחומר ע"ה אלף חתיכות של אמה על אמה שהם בריבוע שני מאות וע"ד אמות על שני מאות וע"ד אמות:

**יד** ולכן מי שהקדיש שדה אחוזה באמצע היובל ואח"כ רוצה או הוא או אחר לפדותה מחשב כמה שנים עד היובל ולא היובל בכלל כגון שיש שמנה שנים עד היובל משלם להקדש שמנה סלעים ושמנה פונדיונים בעד כל חומר בית זרע שעורים ולפי ערך זה אם הוא פחות מחומר או יותר מחומר אך כשבעל השדה פודה או אשתו או אחד מיורשיו מוסיפין חומש מלבר וכשאחר משלם ח' סלעים וח' פונדיונין משלמים הם י' סלעים וי' פונדיונין וכן כל חומש שבתורה הוא חומש מלבר וזהו חלק רביעי מלגאו כמובן ומחוייב לשלם כל המגיע עד היובל בפעם אחת ואין ביכולתו לומר אשלם סלע ופונדיון לכל שנה שנאמר וחשב לו הכהן את הכסף עד שיהא כסף כולו כאחד (גמ' כ"ה א):

**טו** ודע דזה שכתבנו דבין אשתו ובין יורשיו מוסיפין חומש זהו בת"כ פרשת בחקתי שאומר ואם גאול יגאלנה לרבות את האשה לרבות את היורש ומשמע דאשתו של מקדיש קאי וכן מתבאר מדברי הרמב"ם פ"ד מערכין דין ה' שכתב וכן אם פדתה אשתו של מקדיש או אחד מיורשיו הרי אלו מוסיפין חומש עכ"ל אבל הראב"ד בפירושו לת"כ פי' דקאי על אשה שהקדישה שדה אחוזה שמוספת חומש דאע"ג דכל הפרשה נאמרה בלשון זכר מ"מ אין חילוק ומביא גם פי' הראשון שכשפודה הקדש בעלה במעות שלה מוספת חומש דהבעל זוכה במעותיה והיא כשלוחו ע"ש וכה"ג מצינו במעשר שני ולדינא שניהם אמת ופירושא דיורש הוא כשאביו הקדיש והוא פודה דמוסיף חומש וה"ה שארי מיני יורשין (ועמל"מ ולענ"ד כמ"ש):

**טז** כתיב וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות עד שנת היובל ונגרע מערכך כלומר יגרע הסכום של סלע ופונדיון לשנה מן יובל שעבר עד עתה ולא ישלם רק לפי חשבון השנים הנותרות עד יובל הבא ואמרו רז"ל (רפ"ז דערכין) דאם פודה בפחות משני שנים לפני היובל אינו פודה בגירוע בסלע ופונדיון לשנה ואם בא לגאלה צריך ליתן נ' סלעים שלמים בעד חומר בית זרע דבעינן השנים הנותרות וליכא דמיעוט שנים שנים ולכן אמרו חז"ל שיזהר אדם לחוס על נכסיו ולא לפדות בפחות משני שנים לפני היובל וכן לא יקדיש בפחות משני שנים דכיון דלפדות יעלה לו ביוקר וביובל תצא לכהנים אבל כי מקדיש ג' שנים לפני היובל יש לו זמן שנה שלימה לפדות בגירוע ומ"מ אם הקדיש בפחות משני שנים הרי זו קדושה ואם בא לפדות פודה בנ' שקלים כל חומר בית זרע ואם לא פדאה יוצאה ביובל לכהנים:

**יז** שנו חכמים במשנה שם אין מחשבין חדשים להקדש אבל הקדש מחשב חדשים ושנינו בברייתא שם (כ"ה א) מניין שאין מחשבין חדשים עם ההקדש ת"ל וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות שנים אתה מחשב ואי אתה מחשב חדשים מניין שאם אתה רוצה לעשות חדשים לשנה עושה היכי דמי כגון דאקדשיה בפלגא דארבעין ותמניא ת"ל וחשב לו הכהן מכל מקום ופירש"י הא דאין מחשבין חדשים עם ההקדש כגון שהקדיש חמש שנים וחצי לפני היובל ובא לפדותה לא אמרינן שיתן חמשה סלעים ומחצה וחמשה פונדיונין ומחצה אלא נותן ששה סלעים וששה פונדיונין דאין מחשבין חדשים להקדש אלא שנה שלימה מחשבין לחדשים אלו מיהו בהקדיש שנה וחצי לפני היובל דאם נחשב חדשים יפסיד הרבה כמ"ש בכאן יכול ההקדש לחשוב לו כשנה שלימה לטובתו כדי שיפדה בשני סלעים ושני פונדיונין ובמשנה פירש"י להיפך שלא יחשוב כשנה אלא חדשים ואין כאן שני שנים וצריך לפדות בחמשים שקל דכיון דבזה הוי טובת ההקדש מחשבין החדשים לחדשים ולא לשנה (וצ"ע שרש"י סותר א"ע והרע"ב פי' כמו שפירש"י במשנה והרמב"ם בפירושו פי' כפירש"י בגמ' ונראה שברש"י הם שני לשונות ע"ש והרמב"ם גם בחיבורו כתב כמו בפירושו והראב"ד השיג עליו וכתב כפירש"י במשנה כפי' הרע"ב ע"ש):

**יח** וז"ל הרמב"ם בפ"ד דין ז' נשאר בינו ובין היובל שנה אינו יכול ליתן סלע ופונדיון לפדותה וכו' נשאר בינו ובין היובל שנה וחדשים אם רצה הגזבר לחשוב לחדשים שנה ויתן שנים שקלים וכו' ה"ז מותר לפי שאין מחשבין חדשים להקדש שנאמר על פי השנים הנותרות שנים אתה מחשב ואי אתה מחשב חדשים עכ"ל ודין שצריך לשלם בעד חדשים סלע ופונדיון כשיש הרבה שנים לפני היובל לא הוצרך להזכיר דממילא כן

הוא ולדבריו הוה זה גזירת התורה דשנה וחצי לפני היובל הוה כשני שנים כיון שאין מחשבין להקדש חדשים ממילא הוי כשנה אך לפ"ז למה תלה הדבר באם רצה הגזבר ואולי מדכתיב וחשב לו הכהן משמע שברצונו תלוי:

יט הקדיש שדהו בשנת היובל עצמה אינו קדוש כמו במכירה בסי' ל"ג דכיון דיוצאה ביובל לכהנים איך תתקדש ביובל וזהו בין שדה אחוזה בין שדה מקנה. ויש להסתפק אם בתי ערי חומה יכול להקדיש ביובל דבתי החצרים וודאי דאינו יכול להקדיש כיון דדינם כשדה אבל בתי ערי חומה דאינם יוצאים ביובל כמ"ש בסי' הקודם נראה דבהם אין חילוק בין לפני היובל ובין בשעת היובל והוויין כמטלטלים ובהמות וכן נלע"ד עיקר והכהנים והלוים מקדישין לעולם וגואלין לעולם ויתבאר, ולכן כהן ולוי שהקדיש בשעת היובל הרי הוא קדוש (ומזה ג"כ ראיה לבתי ערי חומה כמ"ש):

כ כתב הרמב"ם שם דין י"ב המקדיש את שדהו אחר היובל אינה נפדית בגרעון כסף עד שיגמר שנה אחר היובל לפי שאין מחשבין חדשים להקדש לפיכך אם רצה הפודה ליתן נ' שקל לכל זרע חומר הרי זה פודה ואפילו ביום שאחר היובל ואינו גורע כלום עכ"ל ולכאורה אין שום רבותא בזה דממילא כן הוא כיון דאיכא יובל שלם ממילא שצריך ליתן נ' שקל ואי משום חידושא דאין מחשבין חדשים להקדש כבר נתבאר זה. ולולי דבריו היה נראה לומר דגזה"כ הוא דאין פדיון כלל בשנה ראשונה של אחר היובל דבעינן השנים הנותרות ולא כל השנים והכי משמע בת"כ ע"ש (אך הראב"ד בפירושו שם כתב ג"כ כהרמב"ם ובפי' הגמ' עלח"מ):

כא כשפודה מיד הקדש בגירוע כמו שנתבאר אין חילוק בין אם ההקדש זרע בשנים שהיו ת"י ההקדש והיה להקדש ריוח מזה או לא זרעו ולא היה ריוח להקדש דא"צ לשלם רק בעד השנים הנותרות עד היובל הבא ולא מהשנים שיצאו וכך דרשו בת"כ ונגרע מערכך אף מן ההקדש שאם אכלה ההקדש שנה או שתים או לא אכלה אלא שהיתה לפניו מנכה סלע ופונדיון בכל שנה ושנה ע"ש:

כב כשמודדין השדה אין מודדין אלא מקומות הראויין לזריעה היו שם סלעים גבוהים י"ט או נקעים מלאים מים עמוקים י' טפחים אין נמדדין עמה פחות מכאן נמדדין עמה כלומר דבפחות מכאן נמדדין עמה בחשבון החומר זרע וכשהן י' טפחים אין נכנסין בחשבון זרע שהפדיון הוא קצוב אלא חשבינן אותן בפ"ע ונפדין לפי שוויין (כן פירש"י במשנה דערכין כ"ה. ד"ה אין ע"ש):

כג וכתב הרמב"ם בדין י"ד היו בה מקומות נמוכות י' או יותר ואין בהם מים נמדדים בפני עצמן ומחשבין להם מה שראוי להם עכ"ל כלומר דכיון דהם נמוך י"ט הרי הם

כשדה בפ"ע ומדאין בהן מים ראויים לזריעה ונפדין בסלע ופונדיון לשנה והראב"ד השיג עליו מה שייך נמדדים בפ"ע והרי נמדדת עמה יחד עכ"ל כלומר דהא בפודה מן ההקדש יכול לגאול גם לחצאין כמ"ש בסעי' ט' וא"כ לאיזה ענין נוגע מה דנמדדים בפ"ע אמנם הרמב"ם לשון הש"ס נקיט (כ"ה א) שאומר ולקדשו באפי נפשייהו ע"ש והכוונה כן הוא דנגד מה שאמר שכשהם עמוקים י"ט אינם בטלין לגבי השדה דיש להם חשיבות בפ"ע לזה אומר דאפילו כן הוא מאי נ"מ הא קדשי באפי נפשייהו ג"כ ומאי נ"מ אם תחשבם עם השדה ביחד או תחשבם בפ"ע וזהו גם כוונת הרמב"ם וה"פ דאפילו נמדדין בפ"ע ג"כ מחשבין מה שראוי להם וא"כ אין נ"מ ולכן הרמב"ם עצמו בפ"ז מאישות כללן ביחד ע"ש משום דבשם הדבר פשוט שכולו כאחד (ועכ"מ ולח"מ ולפמ"ש א"ש ודו"ק):

**כד** אמרינן בערכין (י"ד א) אמר רב הונא הקדיש שדה מליאה אילנות כשהוא פודה פודה אילנות בשווייהן וחוזר ופודה קרקע בית זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף ואומר הש"ס דקסבר רב הונא מקדיש בעין יפה מקדיש ופירש"י דאלו הקדיש בעין רעה היה מקדיש האילנות אגב קרקע וכשמקדיש בעין יפה מקדיש האילנות בפ"ע והקרקע בפ"ע וזהו טובה להקדש דהאילנות צריך לפדות כפי שווייהן ואח"כ מביא ברייתא שאינו כן אלא פודאן ביחד בסלע ופונדיון לשנה כל חומר זרע ומתרץ הא מני ר"ש היא דס"ל מקדיש בעין רעה מקדיש וכן הוא בב"ב (ע"ב א) ופשיטא דהלכה כרבנן וכ"ש לדעת הרמב"ם בפכ"ד ממכירה דפסק דמוכר בעין יפה מוכר וכמ"ש בח"מ סי' רט"ז וא"כ כ"ש מקדיש כדאמרינן בב"ב שם:

**כה** ולפ"ז שפיר פסק הרמב"ם כאן בדין ט"ו וז"ל היתה מליאה אילנות אע"פ שלא פירש הרי הקדיש גם האילנות שכל המקדיש בעין יפה הוא מקדיש ומחשבין את האילנות בשווייהן והקרקע מודדין אותה ויהיה ערכה סלע ופונדיון לכל שנה ולכל זרע חומר כמו שביארנו עכ"ל ומאד תמוהים דברי הראב"ד שהשיג עליו ופסק דפודין האילנות אגב קרקע ע"ש (וראייתו מהא דר"פ דשם דפריך וליקדשו וליפרקו אגב ארעא ומתרץ דאין לו קרקע ע"ש ותמיהני דאפילו לו יהא כן הא בע"כ קיי"ל דמקדיש בעין יפה מקדיש אך באמת הקושיא דליפרקו אגב ארעא אמכירה קאי שאומר שם דאין חוזרות ביובל ורש"י מפורש פי' כן ע"ש ודברי הרמב"ם מוכרחים והכ"מ והלח"מ לא העירו זה ע"ש ודו"ק):

**כו** עוד כתב שם המקדיש את השדה שאינה ראויה לזריעה והיא הנקראת טרשין פודין אותה בשוויה וכן המקדיש את האילנות בלבד פודין אותן בשווייהן עכ"ל כלומר דמקדיש אילנות סתם אם הם ג' או יותר הקדיש גם הקרקע הצריכה לאילנות וצריך

לפדות האילנות בשווייהן והקרקע בערכה שבתורה וזהו שאומר דאם הקדיש מפורש רק את האילנות בלבד א"צ לפדות קרקע כלל רק האילנות בשווייהן (כנ"ל בכוונתו):

כז עוד כתב היו האילנות ג' אילנות לתוך בית סאה ולא פירש שהאילנות בלבד הוא שהקדיש ה"ז הקדיש את הקרקע ואת האילנות שביניהם אבל אם היו האילנות נטועות כל שלשה אילנות ביתר מבית סאה או בפחות או שהקדישן זה אחר זה ה"ז לא הקדיש את הקרקע ולא את האילנות שביניהם הקדיש האילנות ואח"כ הקדיש את הקרקע פודה את האילנות בשווייהן ואת הקרקע על פי מדתה עכ"ל:

כח ובגמ' שם איתא ג' אילנות ממטע עשרה לבית סאה כלומר שאלו ג' אילנות נטיעתן כדרך נטיעות עשרה לבית סאה שזהו השיעור לענין כלאים ושביעית ויש מי שמגיה כן בדברי הרמב"ם אבל יותר נראה שכן היתה גירסתו בגמ' (כ"מ ולח"מ) דבאמת בדין זה לא הלכו אחרי הדינים שבשארי מקומות בענין הזה (כמ"ש בתוס' ערכין י"ד. ד"ה פחות) דבהקדש החמירו דאפילו מפוזרים ג' בבית סאה הקדיש הקרקע שביניהם אך ביותר מזה פשיטא דאין להם שייכות עם הקרקע:

כט אמנם לפ"ז קשה טובא למה בפחות משיעור זה לא הקדיש קרקע והרי במכירה לא מקרי רצופין רק בפחות מד' אמות כמ"ש בח"מ סי' רט"ז (והכ"מ והלח"מ לא העירו בזה כלום) והראב"ד באמת השיגו בזה ע"ש ולכן נלע"ד כוונה אחרת בדבריו דוודאי האילנות נטועות כהלכתן בשארי מקומות דזה פשיטא דלא מיירי כאן שאין כאן אלא ג' אילנות בכל הבית סאה שהרי אומר הקדיש את הקרקע ואת האילנות שביניהן אלמא דיש כאן עוד אילנות אלא שהוא בירר ג' אילנות והקדישן והסימן אם הקדיש קרקע אם לאו כן הוא אם הג' אילנות מפוזרים בתוך בית סאה בשוה זהו סימן שרצה להקדיש גם מה שביניהם הקרקע והאילנות אבל ביתר או בפחות לא הקדיש רק האילנות בלבד וטעם ג' אילנות משום דזהו השיעור בתוספת שביעית שחורשין הקרקע בשבילם עד ר"ה כמ"ש לעיל סי' י"ח ומזה רואין דהמשכת קרקע לאילנות הם בשיעור הזה ואין זה ענין לשארי ענייני (ומתורץ כל קושיות התוס' וכן נלע"ד ברור וז"ש הקדיש האילנות וכו' אין בו שום חידוש אלא משום שמקודם אמר דלא הקדיש קרקע לזה אמר דאם הקדיש הקרקע אח"כ פודה זה בפ"ע וזה בפ"ע והלח"מ טרח בזה ע"ש):

## סימן לו

### דין אם לא גאלה עד היובל ובו י"ב סעיפים

א המקדיש שדה אחוזתו ולא גאלה לא הוא ולא אחר והגיע היובל כתוב מפורש בתורה ואם לא יגאל וכו' והיה השדה בצאתו ביובל קדש לד' כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו

ושנינו במשנה דערכין (כ"ה ב) הכהנים נכנסין לתוכה ונותנין את דמיה וילפינן זה מקרא ע"ש ולעולם לא תצא מההקדש בלא פדיון והדמים יפלו לבדק הבית והשדה נחלטת לכהנים לעולם ולא תצא לעולם מידם וכמה הם הדמים הערך שקצבה תורה לפדיונה זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף (רש"י ורע"ב):

ב כשתצא השדה לכהנים ביובל תנתן לכהנים שבמשמר שפגע בו היובל ואם היה ר"ה של יובל בשבת שאז המשמרות מתחלפות משמר יוצא ומשמר נכנס נותנים למשמר היוצא ויש להסתפק אם זהו חובה על הכהנים או שהתורה זיכה להם אם ירצו וכן נראה עיקר דכל מתנות כהונה מתנה קראה תורה ואין מקבלין מתנות בע"כ ולכן נ"ל דאם כהני המשמר אין רצונם ליתן מעות ולפדותה יכולים כהנים אחרים לקבלה ואם היא זיבורית שאין שום כהן רוצה ליתן בזרע חומר חמשים שקל ובע"כ נשארת ביד הקדש יש להסתפק אם רשאים הגזברים ליתנה לכהנים בפחות מסכום זה ונראה לענ"ד דאם הבעלים רוצים ליתן הסכום הוא קודם כדי שההקדש לא יפסיד ואם לאו נותנה לכהנים כפי מה שיתנו:

ג איתא בירושלמי סוף סוכה על כ"ד משמרות כהונה שתקנו דוד ושמואל כתיב בדברי הימים (א' ט') המה יסד דוד ושמואל הרואה באמונתם אומנות גדולה היתה שם שאין משמר נוטל ושונה בשדה אחוזה עד שיטול חבירו ע"ש כלומר דמ"ח שנים מקדישים דשני שנים קודם היובל אין מקדישין מפני שיצטרך לשלם נ' סלעים כמ"ש בסי' הקודם ובשנת מ"ח מ"מ מקדישין כמעט עד סופו דחשבינן חדשים לשנה ופודה בשני פונדיונין ושני סלעים כמ"ש שם א"כ ממילא לכ"ד משמורות הגיע שני פעמים פדיון שדה אחוזה דמסתמא בכל שנה היו מקדישים וכשנתנו הראשונה לאנשי משמר היה השנייה נוטל המשמר השני ואח"כ השלישי והרביעי עד תום כל הכ"ד משמורות ואח"כ חוזר חלילה עד תום מ"ח (עפ"מ שם):

ד כתב הרמב"ם בפ"ד מערכין דין ב' גאלה המקדיש קודם שיגיע היובל הרי זו חוזרת לבעליה (כלומר נשארת בחזרתה) והערך שנתן יפול לבדק הבית וכן אם גאלה בנו של מקדיש ה"ז חוזרת לאביו ביובל אבל אם גאלה אותה בתו או שאר קרוביו או זר לגמרי מיד ההקדש אם חזר המקדיש וגאלה מידן חוזרת לו לעולם (כלומר נשאר אצלו) ואם לא גאלה מידן אלא הגיע היובל והיא ת"י הבת או שאר קרובים או זר ה"ז יוצאה להקדש ואינה חוזרת לבעלים לעולם אלא תהיה אחוזה לכהנים שנאמר והיה השדה בצאתו ביובל קדש וגו' ואין הכהנים צריכין ליתן דמים שכבר נפדית מיד ההקדש ולקח ערכה מאחר אלא תחזור לכהנים כאלו הם בעליה עכ"ל:

ה אבל לפנינו במשנה דערכין (כ"ה א) תנן גאלה אחר או אחד מהקרובים וגאלה מידו יוצא לכהנים ביובל ע"ש וכבר השיגו הראב"ד אך גירסת הרמב"ם היתה דאינו יוצא לכהנים ביובל והראב"ד עצמו כתב שמצא נוסחא זו ג"כ ע"ש ורש"י ז"ל כתב דיצא לכהנים והסביר הטעם דלא עדיפי הבעלים מהכח שבא ממנו ולרמב"ם אין זה דקדוק דכל שהיא ביד הבעלים לא תצא ביובל:

ו ודע דלעיל בסי' ל"ה סעי' י' נסתפקנו אם ביכולת הבעלים לכוף לפדות השדה מיד הפודה מן ההקדש וכתבנו שאינו יכול לכופו דאל"כ יערים כדי שלא ליתן החומש ע"ש אבל מכאן משמע שיכול לכופו כמו שנתבאר דאם הבעלים גאלה מידן נשארת אצלו לגירסת הרמב"ם או תצא לכהנים כגירסת רש"י והראב"ד מיהו עכ"פ לכל הדיעות יכול המקדיש לפדותו ומ"מ נ"ל כמ"ש שם ובכאן אין הכוונה שיכול לכופו לפדות אלא אם פדאה ברצונו של הפודה ואפשר לומר דלגירסת רש"י והראב"ד יכול לכופו דאין כאן חשש הערמת חומש דלא יעשה כן דיוגרע כחו ביובל שתוחזר לכהנים אבל לגירסת הרמב"ם וודאי שיש חשש הערמה בהחומש כמ"ש ואינו יכול לכופו ובסעי' י"ב יתבאר עוד:

ז המקדיש שדהו ופדה אותה כהן מיד ההקדש והגיע היובל והיא ת"י הכהן לא יאמר הכהן הואיל שהיא יוצאה לכהנים והרי היא תחת ידי וזכיתי בה אלא יוצאה מידו לכל אחיו הכהנים שבמשמר ואם גם הוא עובד במשמר זה יטול ג"כ חלק ואם לאו לא יטול כלל ואע"ג דכהן או לוי שהקדיש שדה אחוזה שלו אינה נחלטת ביובל ויכול לגאלה גם אחר היובל דכתיב גאולת עולם תהיה ללוים ויתבאר בסי' ל"ח זהו בשדה אחוזה שלו ולא של אחרים שהרי כתיב לכהן תהיה אחוזתו ואין זו אחוזתו (גמ' ות"כ) ולכן גם כהן שהקדיש שדה שהגיע לו מחרמי כהנים דינו כשדה ישראל שפדאה (שלהי ערכין):

ח האשה שהקדישה שדה אחוזתה וגאלה בעלה מיד ההקדש והגיע היובל והשדה ת"י הבעל הרי הדבר ספק אם בעל כאחר דמי ויוצאה לכהנים או כבעלים דמי ונשארת ת"י לאכול הפירות כדין כל נכסי אשתו וגוף הקרקע נשאר ביד האשה וכתב הרמב"ם שם דאם קדמה האשה והחזיקה בה אין הכהנים יכולים להוציאה מידה ואם קדמו הכהנים והחזיקו אין היא ביכולתה להוציאה מידם והראב"ד כתב שהאשה נקראת מוחזקת מפני שיד הבעל כיד האשה לפיכך מחזיק בה הבעל ואוכל פירותיה ואע"ג דבגמ' (כ"ה ב) יש ספק בזה היינו מעיקר הדין אבל מ"מ לא גרע מכל ספק שבקרקע שאין מוציאין מיד הבעלים (לח"מ) והרמב"ם ס"ל דבזה אין יד הבעל כיד האשה שנקרא אותה מוחזקת (שם):

ט ודע דבדין שנתבאר אמרו בגמ' בלשון זה בעי ר' זירא אשה מי מעמיד לה שדה בעל מוקים לה שכן יורשה או דילמא בן מוקים לה שכן נוטל בראוי כבמוחזק תיקו ולפ"ז גם אם בנה פדה ג"כ יש ספק זה ותמיהני למה לא ביאר זה הרמב"ם ז"ל ולפ"ז נ"ל שאם הקדישה שתי שדות אחוזות ופדה הבעל שדה אחת ובנה פדה השנית דאחת נוטלת היא ביובל ואחת יוצאה לכהנים דהא ממ"נ אחד מהם מעמיד לה שדה ואחד אינו מעמיד:

י כתב הרמב"ם שם דין כ"ה המקדיש את האילנות והגיע היובל ולא פדו אותם אינן יוצאין לכהנים שנאמר והיה השדה בצאתו ביובל ואין אלו שדה אבל המקדיש את הטרשים והגיע היובל ולא פדה אותן הרי אלו יוצאין לכהנים שנאמר והיה השדה וזו נקרא שדה עכ"ל וזהו בגמ' שם (י"ד ב) ומבואר כשהקדיש אילנות בלא קרקע וכן כוונת הרמב"ם דאם גם הקרקע קדוש יוצאין האילנות יחד לכהנים עם הקרקע ואין לומר כיון דלשיטתו הפדייה באילנות בשווייהן ובקרקע בערך התורה כמ"ש בסי' הקודם א"כ אין להם שייכות זל"ז א"א לומר כן דהא הטעם מזה נתבאר שם משום דמקדיש בעין יפה מקדיש וא"כ אם נאמר דמזה יגיע היזק לכהנים אין זה עין יפה אלא וודאי דאינו כן (ובהשגת הראב"ד משמע קצת דדוקא כשפודם אגב הקרקע ע"ש והולך לשיטתו שביארנו שם אבל הרמב"ם לא ס"ל כן ואולי גם הראב"ד אין כוונתו בדווקא ודו"ק):

יא ודע דרש"י ז"ל פי' בגמ' שם על דין זה דאין האילנות יוצאות ביובל לכהנים וז"ל לא גאלם אינן יוצאות לכהנים ביובל אם מכרם גזבר לאחר עכ"ל ואיני יודע כוונתו בזה דאטו אם לא מכרם והם ביד ההקדש יוצאים לכהנים בתמיה וצ"ל דרש"י לרבותא קאמר דאפילו מכרם גזבר לאחר ואינם ביד ההקדש מ"מ אין יוצאין לכהנים ביובל אלא נשארים ת"י הקונה וכ"ש כשהם ביד הקדש וכן אם אחר גאלם מן ההקדש דנשארים בידו ואינם יוצאים לכהנים ביובל:

יב במקדיש שדה אחוזה כתיב בפרשת בחקתי ואם לא יגאל את השדה ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד והיה וגו' ביובל קדש וגו' לכהן תהיה אחוזתו כלומר אם הבעלים לא יגאלו השדה והגזבר ימכרנה לאחר אין לו רשות לבעל השדה המקדיש לפדותה מיד הקונה ויש להסתפק אם זהו איסור שאסור לו לפדותה או רשות שאין ביכולתו לכופו להקונה שיפדנה אבל ברצונו מותר ונראה שיש איסור דיש לחוש שלא יוציאנה ביובל לכהנים וכבר חקרנו בסעי' ו' ובסי' הקודם איך הדין כשאחר פדאה אם יכולים הבעלים לכופו לפדות ממנו ע"ש וצ"ע לדינא:

## סימן לז

**דין מקדיש שדה מקנה ודין שומת הקדש ובו ח' סעיפים**

א המקדיש שדה מקנה כתוב בתורה בפ' בחקתי ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו יקדיש לד' וחשב לו הכהן את מכסת הערכך עד שנת היובל ונתן את הערכך ביום ההוא קדש לד' בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו לאשר לו אחוזת הארץ וה"פ דשדה מקנה אינה יוצאה לכהנים ביובל אלא חוזרת לבעליה הראשונים וכמו ששנינו במשנה דערכין (כ"ו ב) שדה מקנה אינה יוצאה לכהנים ביובל שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו ומפרש טעמא דקרא וזה שהכתוב הכפיל הלשון לאשר קנהו מאתו לאשר לו אחוזת הארץ זהו דאם הראשון מכר לשני ושני לשלישי והשלישי הקדישה והייתי אומר שתשוב להשני אשר קנהו מאתו קמ"ל לאשר לו אחוזת הארץ כלומר להראשון אך לפ"ז היה די למיכתב לאשר לו אחוזת הארץ בלבד:

ב ובאמת בת"כ יש דרשא על זה וכן הוא בגמ' (כ"ו א) דתניא בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו יכול יחזור לגזבר שלקחו ממנו ת"ל לאשר לו אחוזת הארץ יאמר לאשר לו אחוזת הארץ מה ת"ל לאשר קנהו מאתו שדה שיצאת לכהנים ומכרה כהן והקדישה לוקח וגאלה אחר יכול תחזור לבעלים הראשונים ת"ל לאשר קנהו כלומר שדה אחוזה שיצאה ביובל לכהנים כמ"ש בסי' הקודם ואחר היובל מכרה הכהן וזה הלוקח הקדישה וכשהגיע היובל השני יכול שתהא דינו כיובל הראשון שתחזור להבעלים הראשונים שהוא בעל האחוזה דאינו כן דכיון שביובל ראשון יצאה לכהנים נפסקה אחוזתו ועתה ביובל השני חוזרת להכהן שמכרה ונעשית כשדה מקנה ואם אפילו הראשון מכר להשני ושני לשלישי והשלישי הקדישה חוזרת להכהן וברמב"ם לא מצאתי דין זה כלל:

ג מהו זה דכתיב וחשב לו הכהן את מכסת הערכך ובת"כ תניא דזהו כמכסת שדה אחוזה בית זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף וגם רש"י בחומש פי' כן ע"ש אבל להלכה אינו כן דר' אליעזר ס"ל כן וחכמים פליגי עליה ברפ"ג דערכין דתנן בשדה אחוזה וכו' נותן זרע וכו' ובשדה מקנה נותן את שויו ר"א אומר אחד שדה מקנה ואחד שדה אחוזה והלכה כחכמים כמ"ש מפרשי המשניות ופשיטא דכן הוא דיחיד ורבים הלכה כרבים וכל סוגית הש"ס דערכין הולכת כן:

ד וכ"כ הרמב"ם בפ"ד מערכין דין כ"ו וז"ל כיצד דין מקדיש שדה מקנתו שמין אותה בדמיה ורואין כמה היא שוה עד היובל ופודה אותה כל מי שירצה ואם פדה אותה המקדיש אינו מוסיף חומש ופדיונה לבדק הבית כשאר ערכין ודמים וכשיגיע היובל תחזור לבעלים הראשונים שמכרוה בין שנפדית מיד הגזבר והרי היא יוצאה מיד אחר בין שלא נפדית והרי היא יוצאה מיד ההקדש הרי זו חוזרת למוכר ואינה יוצאה לכהנים

שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו עכ"ל וכבר כתבנו בסי' ל"ה סעי' ד' דנראה לנו דבעל השדה מקנה כשפודה מההקדש בזמן שאין היובל נוהג דמוסיף חומש והבאנו ראיות לזה ע"ש:

ה וכיון דבשדה מקנה פודין בשויו שוב אין חילוק בין הקדיש קרקע בלא אילנות או קרקע ואילנות או אילנות בלא קרקע ובין שדה הראויה לזריעה לבין שדה שאינה ראויה לזריעה כיון דהכל לפי שויו ופשוט הוא דגם בשדה מקנה יכול למכור מנכסיו או ללוות וליגאל וכן גואל לחצאין כמו בשדה אחוזה ואף דהדרש הוא מאם גאול יגאל דכתיב בשדה אחוזה כמבואר בערכין (ל' ב) מ"מ פשיטא דגם בשדה מקנה כן הוא כיון דלא נמצא מיעוט להיפך וכבר כתבנו בסי' ל"ה סעי' ז' דנראה לענ"ד דבשדה מקנה כופין את המקדיש לגאול בין בזמן שהיובל נוהג ובין בזמן שאין היובל נוהג וכן משמע בספ"ק דבכורות דבכל הגאולות מצוה בבעלים יותר ע"ש:

ו ויש להסתפק בגאלה אחר מיד ההקדש אם ביכולת הבעלים לכופו לפדות ממנו קודם היובל או בזמן שאין היובל נוהג ומלשון הכתוב והגמ' והרמב"ם משמע שאינו יכול לכופו ועמ"ש בסי' ל"ה סעי' י' ובסי' ל"ו סעי' ו':

ז כל שדה ששמין אותה להקדש למכור בדמיה מכריזין עליה ששים יום רצופים בבוקר בשעת הכנסת פועלים ובערב בשעת הוצאת פועלים ובעת ההכרזה מסיימין מצריה ואומר כך היא יפה כלומר כך וכך תבואה מוציאה ובכך וכך שומתה כל הרוצה ליקח יבא ויקח ולמה בשעת זמני הפועלים ליכנס ולצאת כדי שמי שירצה ליקח יבקש הפועלים שבדרך הילוכם יבקרו אותה וההכרזה היא במקום אוסף הרבה אנשים כמו בבהכ"נ כמ"ש בח"מ סי' ק"ט בהכרזת נכסי יתומים ודיני שומא נתבאר שם בסי' ק"ג ואחרי השומא וההכרזות מי שירצה ליתן יותר נותן המעות להגזבר והוחלטה לו הקרקע ומיד יוצאה לחולין ואם יש שם פירות תלושין נמכרין בפ"ע דאין להם שייכות להקרקע וכן כל הדברים המבוארים בח"מ סי' רט"ז שאינם שייכים להשדה נמכרים בפ"ע:

ח הלוקח שדה מאביו או מאחד משארי מורישיו והקדישה שיש עליה שני שמות שדה מקנה ושדה אחוזה נדונית כשדה אחוזה ולא מיבעיא אם מת אביו ואח"כ הקדיש דבשעת ההקדש כבר ירשה אלא אפילו הקדישה ואח"כ מת אביו דינה כשדה אחוזה דכתיב ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו ומיותר הוא דפשיטא כיון שקנאה אינה אחוזה אלא דה"פ שדה שאינה ראויה להיות שדה אחוזה כגון שקנה מאיש זר יצאה שדה שקנאה ממי שראוי להיות מורישו הוה כשדה אחוזה וכל דיני שדה אחוזה נוהג בה ואין זה שייך לדין דקנין פירות כקנין הגוף דמי דאפילו אי כקנין הגוף דמי וכבר

היתה קנויה בידו מ"מ התורה גזרה כן (גמ' ספ"ז דערכין ע"ש) ואם האב חי בזמן היובל חוזרת לאביו:

## סימן לח

### דיני כהנים ולוים לענין יובל ובו ט"ז סעיפים

א בפרשת בהר אחרי הדינים שביארה התורה בדיני מכירת שדות שחוזרות ביובל ושיכול המוכר לפדותה ובפחות משני שנים אינו יכול לפדותה ודיני ערי חומה וערי פרזי כתיב וערי הלוים בתי ערי אחוזתם גאולת עולם תהיה ללוים ואשר יגאל מן הלוים ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו ביובל כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם בתוך בני ישראל ושדה מגרש עריהם לא ימכר כי אחוזת עולם הוא להם הרי מקראות מפורשות דלוים וכהנים בכללם דגם כהנים נקראו לוים כדכתיב והכהנים הלוים בני צדוק משום שהם ג"כ משבט לוי ולא נטלו חלק בארץ יש להם דינים אחרים בהקדישם ובמכירתם וביציאה ביובל כמו שיתבאר בס"ד:

ב והענין כן הוא ששבט לוי לא נטלו חלק בארץ ונצטוו ישראל ליתן להם ערים לשבת ומגרשיהם והם שש ערי מקלט ועליהם שתים וארבעים עיר כמו שכתוב בפרשת מסעי ולעתיד לבא כשיוסיפו עוד ערי מקלט יהיו הכל לשבט לוי דכל הערים הוקשו זה לזה כעין מה שביארנו בח"מ סי' תכ"ה סעי' ס"ב ע"ש וכיון דבפ' שופטים כתיב ואם ירחיב וגו' ויספת לך עוד שלש ערים וזהו לעתיד לבא ש"מ דגם אלו יהיו ללוים וגם הכהנים נטלו ערי מקלט כמבואר ביהושע (כ"א) דכתיב ולבני אהרן הכהן נתנו את עיר מקלט וגו':

ג מגרשי הערים נתפרשו בתורה בפ' מסעי ג' אלפים אמה לכל רוח מקיר העיר וחוצה אלף אמה מגרש לכל רוח כלומר מקום פנוי משום נוי העיר וזהו שנאמר מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב ומשם ולהלן אלפים לשדות וכרמים כדכתיב ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה והך מחוץ לעיר פירושו מחוץ למגרש דכיון דמגרש הוא לנוי העיר נכללת בכלל העיר וזה מבואר בסוטה (כ"ז ב) ונותנין לכל עיר בית הקברות חוץ לתחום זה (מכות י"ב א) שאין קוברין המתים בתחום הערים שהרי כתיב ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חייתם לחיים ניתנו ולא לקבורה (שם) לבד רוצח שהרג בשוגג שגלה שם ומת נקבר בתחומה (שם) וכשימות הכהן הגדול מוליכין עצמותיו לקברות אבותיו וביארנו זה בח"מ סי' תכ"ה סעי' נ"ד ע"ש:

ד ותנן בשלהי ערכין אין עושין בערי הלוים עיר מגרש ולא מגרש עיר ולא מגרש שדה ולא שדה מגרש שנאמר ושדה מגרש עריהם לא ימכר מפי השמועה למדו דהאי לא

ימכר פירושו שלא ישונה מכמו שהיה אלא השדה והמגרש והעיר כל אחד משלשתן כמות שהוא לעולם וכן בשאר ערי ישראל לא יעשה ממגרש שדה ומעיר מגרש כדי שלא יחריבו א"י אבל להיפך ממגרש עיר ומשדה מגרש מותר דמשבחינן להו ורק בערי הלוים גזרה תורה ומנין דפירושא דלא ימכר הוא שלא ישונה משום דלא ימכר ממש א"א לומר שהרי כתיב גאולת עולם תהיה ללוים מכלל דמזבני (שם):

ה ולשון הרמב"ם בפי"ג משמיטה ויובל דין ו' לא יסתור אדם את ביתו לעשותו גינה ולא יטע חורבתו גינה שלא יחריבו ארץ ישראל עכ"ל וזהו מתוספתא ערכין ספ"ה ונראה דזהו בזמן שהיה בהמ"ק קיים (ודע דברמב"ם שם יש חסרון הניכר בסוף הל' ה' שכתב וכן בשאר ערי ישראל ע"ש דיש להוסיף אין עושין עיר מגרש ולא מגרש שדה אבל עושין וכו' כצ"ל):

ו ולכן כיון שאין ללוים חלק בארץ אלא שמכל ישראל נתנו להם מקומות לשבת בם לפיכך אמרה תורה דכהנים ולוים שמכרו שדה משדי עריהם או בית מבתי ערי חומה שלהם אין גואלין כהסדרים שנתבארו אלא מוכרין לעולם אפילו סמוך ליובל וגואלין מיד וגם לאחר היובל ואם הקדישו שדה גואלים מיד ההקדש אפילו לאחר יובל וגואלין בתי חומה אפילו אחר שנה וכל זמן שירצו אפילו אחר כמה שנים ולאחר היובל וכ"ש בבתי חצרות ועל זה נאמר גאולת עולם תהיה ללוים וכך שנינו בשלהי ערכין הכהנים והלוים מוכרין לעולם וגואלין לעולם שנאמר גאולת עולם תהיה ללוים:

ז ויש לי בזה שאלה דבשלמא במכירת שדות ובתים המבוארים בפ' בהר שפיר כתיב שם דכהנים ולוים דין אחר להם אבל במקדיש שדה אחוזה ומקדיש שדה מקנה דכתיבי בפ' בחקתי הרי שם לא כתיב דכהנים ולוים יש להם דין אחר וצ"ל כיון דגלי קרא בפ' בהר דגאולת עולם להם לא הוצרכה לבאר עוד פעם להלן בבחקתי:

ח וטעם יותר נכון נ"ל ע"פ דברי הת"כ פרשת בהר שאומר וערי הלוים וכו' מה ת"ל לפי שנאמר גאולת עולם תהיה ללוים יכול בעבדים ובשטרות ובמטלטלין ת"ל בתי ערי אחוזתם גאולת עולם תהיה ללוים מה ת"ל וכו' מתוך שנאמר ואם לא יגאל את השדה וגו' והיה השדה וגו' קדש וגו' יכול אף בלוים כן ת"ל גאולת עולם תהיה ללוים וכעין זה בברייתא בגמ' שלהי ערכין והרי פסוקים אלו הם בבחקתי במקדיש שדות ומיעטם התורה ללוים:

ט מהו זה שאמרה תורה ואשר יגאל מן הלוים ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו ביובל וגו' כך שנינו בת"כ ובגמ' שם שיכול לוי מישראל יגאל שזה יפה כחו וזה הורע כחו אבל לוי מלוי לא ת"ל ואשר יגאל מן הלוים כלומר אף לוי מלוי גואל לעולם והך ויצא ממכר

בית למעוטי עבדים ושטרות ומטלטלין כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם בתוך בנ"י אומר התורת כהנים להגיד מה גרם ע"ש כלומר דהתורה נתנה טעם למה גזרה בלוים כן מפני שערי אחוזתם בתוך בנ"י שכל שבט נתן להם ואין להם חלק מיוחד לכן בהכרח שתהיה להם גאולה לעולם:

**י** ישראל שירש את אבי אמו לוי ה"ז גואל כלוים אע"פ שאינו לוי הואיל דהשדות או הערים המה של הלוים יש להם זכות זה שגואלין לעולם וכן להיפך לוי שירש את אבי אמו ישראל גואל כישראל ולא כלוי שדין זה תלוי בהמקומות ולא בהבעלים דזה שנאמר גאולת עולם תהיה ללוים על ערי הלוים נאמר:

**יא** כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען כן כתב הרמב"ם שם ע"פ הספרי פרשת שופטים ומזה אני תמה תמיהא גדולה על רבותינו בעלי התוס' והרשב"ם בב"ב (קכ"ב א) שכתבו דלעתיד לבא יטול גם שבט לוי חלק בא"י ומנשה ואפרים יטלו חלק אחד ע"ש ומביאים ראיה מהא דכתיב סוף יחזקאל שער לוי אחד שער יוסף אחד ע"ש ואיך אפשר לומר כן והלא התורה הזהירה שלא יהיה לשבט לוי כל חלק ונחלה ולדברי הספרי הוא בלאו וזה שהביאו משער לוי אחד שער יוסף אחד איני מבין דהתם על שערי ירושלים קאי שלעתיד יהיו בירושלים י"ב שערים שלשה בכל רוח מרוחות העולם וכל שער יקרא על שם אחד מהשבטים ומה ענין זל"ז ויותר מזה קשה דקודם זה ביחזקאל (מ"ז) כתיב כה אמר ד' וגו' אשר תתנחלו את הארץ לשני עשר שבטי ישראל יוסף חבלים כלומר דיוסף יטול שני חבלים לאפרים ומנשה ואח"כ בסי' מ"ח כתיב ועל גבול מנשה וגו' ועל גבול אפרים וגו' ואיך אומרים רבותינו שלא יטלו שני חלקים ולכן לא אבין דבריהם כלל וצע"ג (ובגמ' שם אמרו זה לענין הר ושפלה ועמק שיהיה ללוי וי"ל דזהו במקומות שיתנו להם מכלל ישראל מ"ח עיר):

**יב** וכן הן מוזהרין שלא יטלו חלק בביזה בשעה שכובשין את הערים דכתיב חלק ונחלה חלק בביזה ונחלה בארץ וכן הוא אומר בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכם בביזה וכתב הרמב"ם שם דבן לוי או כהן שנטל חלק בביזה לוקה ואם נטל נחלה בארץ מעבירין אותה ממנו עכ"ל ואינו לוקה דזהו כגזילה ואפשר בהשבה והך דלוקה בביזה צ"ל כשאיבדו והרמב"ם הולך לשיטתו בפ"ג ממלוה ולוה דהמלוה שאיבד המשכון לוקה וביארנוהו יפה בח"מ סי' צ"ז סעי' ה' ע"ש (ומתורץ קושית המל"מ והחינוך ולכן לא מנה לאו זה ודו"ק):

**יג** וכתב הרמב"ם שם יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה עליה ברית לאברהם ליצחק וליעקב וירשוה בניהם ונתחלקה להם אבל שאר כל הארצות שכיבש

מלך ממלכי ישראל הרי הכהנים והלוים באותן הארצות ובביזתן ככל ישראל עכ"ל והראב"ד השיג עליו וז"ל א"כ לא יטלו בהם תרומות ומעשרות כי הם היו תחת חלק הארץ והרי בביזת מדין לא נטלו חלק כישראל אלא בתרומה ובמצות יוצר הכל יתברך עכ"ל. ביאור דבריו שמקשה שני קושיות האחת דאם כדברי הרמב"ם שלבד מא"י נוטלים הלוים חלק לא יטלו שמה תרומות ומעשרות שניתנה להם תחת חלקם כדכתיב בפ' קרח אצל הכהנים בארצם לא תנחל וגו' אני חלקך וגו' ובלוים כתיב שם כי את מעשר בנ"י וגו' על כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה וא"כ במקומות שנוטלין חלק לא יטלו תרומות ומעשרות ועוד מקשה מביזת מדין שאין זה מא"י ועכ"ז לא נטלו חלק רק תרומת מדין ע"פ ציווי ד' יתברך ואני תמה על קושיא זו דאיהו מקשה ואיהו מפרק כיון שהיה ע"פ ציוויו יתברך שבכאן לא יטלו אבל בשארי מקומות ולא בא ציוויו יתברך שפיר יטלו (ועכ"מ ומל"מ וצ"ע):

**יד** וגם הקושיא הראשונה דלכאורה אלימתא היא נלע"ד דאדרבא מזה ראיה להרמב"ם בשנדקדק דמקודם כתיב בפ' קרח ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה חלף עבודתם אשר הם עובדים וא"כ מבואר דהמעשר היא חלף עבודתם באהל מועד ואיך תלה הכתוב אח"כ במה שלא נטלו חלק בארץ אלא אדרבא דה"פ המעשר נתתי להם בכל מקום מפני עבודתם באהל מועד ולזה אמרה תורה כל מעשר בישראל כלומר אפילו שלא בא"י ואח"כ אומר כי את מעשר בנ"י וגו' על כן אמרתי להם בתוך בנ"י לא ינחלו נחלה כלומר אחרי שנתתי להם המעשר בכל מקומות מושבותיהם תחת עבודתם על כן אמרתי דעכ"פ בתוך בני ישראל כלומר בארץ שבעה עממין לא ינחלו נחלה אבל שלא במקומות אלו ינחלו ג"כ והמעשר תחת עבודת אהל מועד וכ"ש הכהנים שהמה עיקר עובדי ד' בבהמ"ק וזה שאמר ד' לאהרן בארצם לא תנחל וגו' אני חלקך וגו' אינו אומר שתחת זה אני חלקך אלא דה"פ בארצם לא תנחל כדי שתהיה פנוי לעבודת ד' דאני חלקך וגו' וכמו שביאר לקמן הרמב"ם טעם זה ע"ש (כנ"ל ברור בס"ד):

**טו** כתב הרמב"ם שם ולמה לא זכה לוי בנחלת א"י ובביזתה עם אחיו מפני שהובדל לעבוד את ד' ולשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמם בכח גופם אלא הם חיל השם שנאמר ברך ד' חילו והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר אני חלקך ונחלתך עכ"ל (וזהו היפך ממצרים שנתנו לכהניהם קרקע יותר מלכולם דאף כשנטל מכולם לא נטל מהם כדכתיב רק אדמת הכהנים לא קנה וגו'):

טז עוד כתב דלא שבט לוי בלבד אלא כל איש אשר נדבה רוחו והכינו מדעו להבדל לעמוד לפני ד' לשרתו ולעובדו לדעת את ד' וגו' ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים וכו' ה"ז קדש קדשים ויהיה ד' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים וללוים הרי דוד ע"ה אומר ד' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי עכ"ל:

## סימן לט

### מהו עבד עברי דאינו אלא בזמן היובל ובו י"ג סעיפים

א בשלשה מקומות בתורה כתיב דין עבד עברי האחד במשפטים כי תקנה עבד עברי וגו' והשני בבהר וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבוד בו עבודת עבד והשלישי במשנה תורה בראה כי ימכר לך אחיך העברי וגו' ועבדך שש שנים וגו' ואינם נוהגים אלא בזמן שהיובל נוהג שהרי במשפטים כתיב ואם אמור יאמר העבד וגו' ועבדו לעולם ופירושו לעולמו של יובל כמפורש בבהר עד שנת היובל יעבוד עמך ומזה באמת דריש רבי במכילתא פרשת משפטים וז"ל רבי אומר בא וראה שאין העולם אלא חמשים שנה וראיה משמואל דכתיב וישב שם עד עולם ואמו הביאתו כאשר גמלתו לשני שנים והוא חי נ"ב שנה כדאיתא שלהי מ"ק והכוונה דעולמו של דור אחד הוא נ' שנה אבל שלא בזמן היובל א"א למכור עצמו בעבד עברי אלא שכיר בעלמא למלאכה ולא קנין הגוף דעבד עברי גופו קנוי (קדושין ט"ז א) וכן אין ב"ד מוכרין אותו כשאין יובל:

ב יש שני מיני עבד עברי האחד מי שמוכר עצמו לעבד מפני דוחקו וזהו שנאמר בבהר וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך הרי שהוא מוכר את עצמו מרצונו ותניא בת"כ שם מנין שאין אדם רשאי למכור עצמו ולהניח (המעות) באפונדתו וליקח לו בהמה כלים ובית אא"כ העני ת"ל וכי ימוך וגו' וכ"כ הרמב"ם ריש הלכות עבדים וז"ל מוכר עצמו כיצד זה ישראל שהעני ביותר נתנה לו תורה רשות למכור עצמו וכו' ואינו רשאי למכור א"ע עד שלא ישאר לו כלום ואפילו כסות לא תשאר לו וכו' עכ"ל:

ג ויש מין עבד עברי שב"ד מוכרין אותו בעד מה שגנב ואיבד הגניבה ואין לו במה לשלם ובזה כתבה תורה במשפטים בעניינא דמחתרת אם אין לו ונמכר בגניבתו שב"ד מוכרין אותו ובזה נאמר במשפטים כי תקנה עבד עברי לא תלה במכירת עצמו כבפרשת בהר אלא בקניית האדון מיד ב"ד וזהו גם שבמשנה תורה כי ימכר לך אחיך העברי שנמכר בעל כרחו בגנבתו:

ד ודווקא איש אבל האשה אינה מוכרת עצמה אפילו כשהיא ענייה לשפחה עברית ובמכילתא דרשו זה מדכתיב וכי ימכור איש את בתו לאמה האב מוכר בתו לאמה ולא

היא מוכרת את עצמה וגדר גדול גדרה התורה בזה שאם היה רשות לאשה למכור א"ע לשפחה היו מתעללים בה והיתה כהפקר משא"כ האב כשמוכר בתו חדא דקטנה היא שהרי יוצאה בסימנים ואינה עלולה לתאות הפקר ועוד דהאב רואה לאיזה מקום ישר למוכרה וכן ב"ד אין מוכרין את האשה בגניבתה דכתיב ונמכר בגניבתו ולא בגניבתה וכן אסרו לאשה לקנות עבד עברי או עבד כנעני מפני החשד וכן אין הגר נמכר בעבד עברי דבעינן ושב אל משפחתו וליכא (ב"מ ע"א א):

ה ודין זה דגר (בזמן הקדמון) מבואר בגמ' (שם) אבל במכילתא ריש משפטים שנינו כי תקנה עבד עברי למה נאמר להביא הגר דברי ר' ישמעאל ר"א אומר אינו צריך אם ישראל עובד שש שנים הוא יעבוד י"ב אמרת דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה ישראל שש אף הוא שש עכ"ל הרי דגר נמכר לעבד עברי ותירץ הסמ"ג וכן בהגהת מיימוני דהמכילתא מיירי בגר הבא על בת ישראל שמשפחת אם היא לו משפחה (והובא בכ"מ) ולא אבין חדא דהא כתיב ושב אל משפחתו ואל אחוזת אבותיו ישוב ומאי מהני משפחת אם ועוד דהא אמרינן בב"ב (ק"ט ב) דמשפחת אם אינה קרויה משפחה ובעיקר הדבר אינו מובן דאם הוא נולד מגר שבא על בת ישראל הרי אינו גר וישראל גמור הוא דאפילו עכו"ם הבא על בת ישראל הוי ישראל גמור ואע"ג דלא דמי דבשם הולך אחר האם אבל בכאן הולך אחר האב מ"מ מה שייך לקרא אותו גר הלא נולד ביהדות וצע"ג:

ו ובעיקר הסתירה היה נ"ל דל"ק כלל דבגמ' הא מיירי במוכר עצמו דאקרא דכי ימוך קאי שם ובשם כתיב ושב אל משפחתו והמכילתא הא אקרא דכי תקנה עבד עברי קאי דמיירי במכרוהו ב"ד בגנבתו ובשם הא לא כתיב ושב אל משפחתו ולכן מרבינן שפיר גם גר ואף דבקדושין (ט"ו א) אמרינן דגם במכרוהו ב"ד בעינן ושב אל משפחתו אבל תנאי דמכילתא לא יסבורו כן:

ז כשב"ד מוכרין אדם בעד גניבתו היינו כשלא נמצא ממה לגבות ואין מוכרין אותו רק בעד הקרן ולא בעד הכפל או ארבעה וחמשה וביארנו זה בח"מ סי' שמ"ח סעי' י"א ושאינו נמכר בעד גניבת הקדש ובעד גניבת עכו"ם ובגמ' לא נמצא זה רק הרמב"ם בפ"ג מגניבה כתב זה ובוודאי כן הוא דכיון דממעטינן בגנבתו ולא בכפילו (קדושין י"ח א) ממילא דזה לא שייך בהקדש ועכו"ם דליכא בהו כפילא ולכן באלו נשאר עליו חוב ולכשתשיג ידו ישלם וכן באשה כיון שאינה נמכרת:

ח בקדושין שם מביא שני ברייתות דבאחת שנינו דאינו נמכר וחוזר ונמכר כלומר דאינו נמכר אלא פעם אחת ובהשנית שנינו דנמכר וחוזר ונמכר ומוקי לה אביי כאן באדם אחד כאן בשני בני אדם ופירש"י דעל העמדה בדין אחת אינו נמכר שני פעמים כגון שגנב

אלף דינרים ועמד בדין וחייבוהו שב"ד ימכורו אותו לעבד ואינו שוה אלא ה' מאות אין מוכרין אותו פעם אחרת אלא נשאר עליו חוב וה"ה אם עמד בדין על שני גניבות או יותר בין מאדם אחד בין משני בני אדם אינו נמכר אלא פעם אחת אבל נמכר על כל העמדה בדין אפילו הרבה גניבות כשעמד בדין על כל אחד בפ"ע בין מאדם אחד בין משני בני אדם נמכר וחוזר ונמכר ואביי דאמר אדם אחד ושני בני אדם אורחא דמילתא נקיט דבשני בני אדם מסתמא היו שני העמדות בדין ורבותינו בעלי התוס' פירשו כפשטיה דעל אדם אחד נמכר וחוזר ונמכר אבל על שני בני אדם אינו נמכר וחוזר ונמכר ורש"י ז"ל לא ניחא ליה לפרש כן דלמה אבד השני זכותו לגמרי אלא דבהעמדה בדין תלוי והטעם דגם על פועלי און חסתה התורה על כבודם שלא יעמדו שני פעמים בדין להמכר בעבדות:

**ט** ובאמת הרמב"ם ז"ל בספ"ג מגניבה מפרש ג"כ כפשטיה אך להיפך דבאדם אחד אינו נמכר וחוזר ונמכר ובשני בני אדם נמכר וחוזר ונמכר וזהו גם לפי הסברא כמובן וז"ל הרמב"ם שם היה קרן הגניבה שוה מאה ואין הגנב שוה אלא נ' ה"ז נמכר ושאר הקרן עם הכפל ה"ז עליו חוב עד שיצא בשביעית ויעשיר וישלם היה הגנב שוה יותר מגניבתו אינו נמכר כלל שנאמר ונמכר בגניבתו עד שיהא דמיו כולן מובלעין בגנבתו גנב ונמכר וחזר וגנב אם לשנים גנב ה"ז נמכר פעם שני ואפילו גנב לק' אנשים נמכר ק' פעמים ואם לראשון גנב פעם שנייה אינו נמכר שנית אלא ישאר עליו הכל חוב עכ"ל:

**י** עוד כתב שם גנב לזה וחזר וגנב לזה וחזר וגנב לזה כולן שותפין בו ואם היו דמיו כנגד הקרן של שלשתן או פחות מזה נמכר ומחלקין ביניהן ושאר הכפילות חוב עליו ואם היו דמיו יתר אינו נמכר והכל חוב עליו עד שיעשיר עכ"ל. דין זה לא מצאתי מפורש בגמ' אמנם הרמב"ם נ"ל דלמדה מדאמר אביי שם בגניבתו טובא משמע כלומר אפילו של הרבה בני אדם א"כ ממילא הא דכתיב ונמכר בגניבתו היינו שנמכר בפעם אחת וכולן דינם כאדם אחד:

**יא** עוד כתב שותפין שגנבו כאחד משלשין ביניהם וכל אחד מהם נמכר בחלקו מן הקרן וכל מי שדמיו יותר על חלק הקרן שנתחייב בו אינו נמכר עכ"ל וגם זה לא מצאתי מפורש בגמ' אך בוודאי כן הוא ורק דבזה נראה לפמ"ש בח"מ סי' שמ"ח סעי' י"ד דהעיקר לדינא דאם אין לאחד לשלם מחוייב השני לשלם בעדו דכולן אחראין זל"ז א"כ אין דין זה אלא כשלא נמצא לכולם ממה לגבות ובח"מ ס"ס שנ"ב קצרנו בזה ע"ש:

**יב** עבד עברי שמכרוהו ב"ד אינו נמכר אלא לישראל או לגר צדק וכן המוכר עצמו אינו רשאי למכור עצמו לעכו"ם ואפילו לג"ת ואם עבר ומכר עצמו אפילו לעובד כוכבים ואפילו לעבודתה עצמה ה"ז מכור שנאמר או לעקר משפחת גר וזהו הנמכר לעבודתה

עצמה בא ואמר הריני מוכר עצמי לזה אין אתה זקוק לו עד שימכור עצמו אבל לאחר שנמכר אע"פ שעבר ועשה שלא כהוגן מצוה לפדותו שלא יטמא בהם שנאמר אחרי נמכר גאולה תהיה לו ודרשו בת"כ ולא קודם שנמכר כלומר שאין אתה זקוק לו באמירתו:

יג אחד המוכר עצמו ואחד שמכרוהו ב"ד אינו נמכר בפרהסיא על אבן המקח ולא בסימטא כדרך שהעבדים נמכרים שנאמר לא ימכרו ממכרת עבד אלא בצינעה ודרך כבוד. ובת"כ פרשת בהר דרשו וכי תשיג יד גר ותושב עמך מי גרם לזה שיעשיר דיבוקו עמך ומך אחיך עמו מי גרם לזה שיעני דיבוקך עמו ונמכר וכו':

## סימן מ

### שלא לעבוד בעבד עברי בפרך ובו י"ג סעיפים

א אסור לעבוד בעבד עברי בפרך דכתיב לא תרדה בו בפרך ויראת מאלקיך ואם רדה בו בפרך עובר בל"ת וחייב מלקות ומהו בפרך פירש"י בחומש דזהו מלאכה שלא לצורך כדי לענותו אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה והוא אינו צריך עדור תחת הגפן עד שאבא שמא תאמר מי מכיר בדבר על זה נאמר ויראת מאלקיך והוא מת"כ ולפ"ז מותר להשתמש עמו בכל מלאכה שצריך אפילו חמורה שבחמורות כמו לעדור תחת הגפן ושלא לצורך אסור אפילו קלה שבקלות כמו החם לי את הכוס ולכן נקטו הני תרתי:

ב וזה היתה עבודת פרך במצרים דכתיב ויעבידו מצרים את בנ"י בפרך ואיתא במדרש שהיו מוסרין מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים וזהו ג"כ רק לעינוי בעלמא כמובן ופשיטא דבכה"ג אסור בעבד עברי ולשיטה זו כל שכוונתו לצרכיו להנאת עצמו מותר בכל מלאכה בלא גבול:

ג אבל הרמב"ם ז"ל שם בפ"א מעבדים הוסיף בזה עוד דבר וז"ל כל עבד עברי אסור לעבוד בו בפרך ואיזהו עבודת פרך זו עבודה שאין לה קצבה ועבודה שא"צ לה אלא תהיה מחשבתו להעבידו בלבד שלא יבטל מכאן אמרו חכמים שלא יאמר לו עדור תחת הגפנים עד שאבא שהרי לא נתן לו קצבה אלא יאמר לו עדור עד שעה פלונית או עד מקום פלוני וכן לא יאמר לו חפור מקום זה והוא א"צ לו ואפילו להחם לו כוס של חמין או להצן וא"צ לו אסור ועובר בל"ת שנאמר לא תרדה בו בפרך שאינו עושה לו אלא דבר קצוב שהוא צריך לו עכ"ל ונראה שדקדק זה מדלא אמר בת"כ בעדור והוא א"צ לו ש"מ דהאיסור הוא מה שאמר עד שאבא שזהו בלתי גבול ונפשו של אדם תשתוחח במלאכה שאין לה גבול דביש גבול תנוח נפשו דבכלות המלאכה ינוח ולא כן באין גבול:

ד ולרש"י צ"ל דזה שאמר עדור עד שאבא ג"כ כוונתו שמשתהה שם שלא לצורך כדי לענותו וכן פי' הראב"ד בהשגות שם והשיג על הרמב"ם דמה שייך במלאכה קצוב ואינו קצוב הא כל פועל עובד עבודתו בשדה כל היום עד הלילה ויאכל בשעה שצריך ומה קצבה יתן אדם לפועליו ע"ש ועל הרמב"ם ל"ק כלל דוודאי גם בפועלין זו היא עבודת פרך אך דבהם מותר כדדרשינן שם בת"כ לא תרדה בו בפרך בו אי אתה רודה בפרך ורודה אתה בבן חורין בפרך ע"ש דהפועל הבן חורין ברצונו משכיר א"ע לעמול כל היום בלא גבול ולמחר כי יכשל כחו לא יעבוד אבל זה העבד העני שמכר א"ע לשנים רבות או מכרוהו ב"ד לשש שנים איך אפשר לעבוד בו יום יום בלא גבול וקצבה (דאע"ג דהאי קרא במוכר עצמו כתיב מ"מ פשיטא דטעם זה שייך גם במכרוהו ב"ד ועוד דלש"ס דילן בקדושין ט"ו. יליף זה מזה וזה מזה לבד דברים שהתורה מיעטה בפירוש אף דלפי המכילתא אינו כמ"ש בסי' הקודם סעי' ו' ע"ש מ"מ הש"ס אינו סובר כן ודו"ק):

ה וכן בנמכר לעכו"ם כתיב לא ירדנו בפרך לעיניך שאם הישראל רואה שמעבידו בפרך מחוייב למנעו ואם לא מנעו ויש יכולת בידו למונעו ה"ז עובר בל"ת ואין לוקין עליו שהרי הישראל לא עשה מעשה ואין אנו נזקקין ליכנס לרשותו של העכו"ם ולראות אם רודה בו בפרך שנאמר לעיניך בזמן שאתה רואה:

ו תניא במכילתא שש שנים יעבוד שומע אני כל עבודה במשמע ת"ל לא תעבד בו עבדת עבד מכאן אמרו לא ירחוץ לו רגליו ולא ינעול לו מנעליו ולא יטול לו כלים לבית המרחץ ולא יסמוך לו במתניו כשעלה במעלה ולא יטלנו לא בפוריין ולא בכסא ולא בלקטקא כדרך שהעבדים עושין מה ת"ל בו בו אי אתה עובד אבל בבנו ותלמידו רשאי עכ"ל המכילתא וכן יש לדרוש דבבן חורין רשאי כגון בשכיר דמרצון עצמו עושה כמו שדרשו בת"כ לענין פרך כמ"ש בסעי' ד' וכ"כ הרמב"ם בפ"א סוף דין ז' ולמדנו שאסור לעבוד בעבד עברי עבודה שיש בה בזיון:

ז עוד שנינו במכילתא שם כשכיר כתושב מה שכיר אי אתה רשאי לשנותו מאומנתו אף עבד עברי אי אתה רשאי לשנותו מאומנתו ולא ישיבנו רבו באומנות שהיא משמשת לרבים כגון חייט בלן ספר טבח נחתום ר' יוסי אומר היתה מלאכתו מיוחדת לכך יעשה אבל רבו לא ישנה עליו עכ"ל. וז"ל הרמב"ם שם מותר לספר לו שערו ולכבס לו כסותו ולאפות לו עיסתו אבל לא יעשה אותו בלן לרבים וכו' ואם היתה אומנתו זאת קודם שימכר ה"ז יעשה אבל לא ילמדנו בתחלה מלאכה כלל אלא אומנות שהיה בה הוא שעושה כמו שהיה מקודם בד"א בעבד עברי מפני שנפשו שפלה עליו במכירתו אבל ישראל שלא נמכר מותר להשתמש בו כעבד שהרי אינו עושה מלאכה זו אלא מרצונו

ומדעת עצמו עכ"ל ופסק כר' יוסי דמסתברא דמפרש לדברי ת"ק דאין שום סברא לאסור לעשות עמו המלאכה שעשאה מקודם (הלח"מ תמה בזה ונ"ל כמ"ש):

**ח** עוד שנינו שם כשכיר כתושב מה שכיר עובד ביום ואינו עובד בלילה אף עבד עברי עובד ביום ואינו עובד בלילה ר' יוסי אומר הכל לפי אומנתו עכ"ל וברמב"ם לא נמצא זה ולא ידעתי למה וגם בקדושין (ט"ו א) אמרינן כי משנה שכר שכיר עבדך שכיר אינו עובד אלא ביום עבד עברי עובד בין ביום בין בלילה ופריך וכי תעלה על דעתך כן והלא כתיב כי טוב לו עמך אלא מכאן שרבו מוסר לו שפחה כנענית ע"ש מיהו עכ"פ מוכח שאסור לעשות עמו מלאכה בלילה ולמה השמיט זה הרמב"ם ואולי מפני שגם בכאן פסק כר' יוסי דהכל לפי אומנתו כלומר לפי מה שהיה רגיל מקודם וזה כבר כתב שלא יעשה עמו חדשות וכמו שהורגל כן יעשה ומ"מ צ"ע:

**ט** כל עבד עברי וכל אמה העבריה חייב רבן להשוותן לו במאכל במשקה בכסות ובמדור שנאמר כי טוב לו עמך עמך במאכל עמך במשקה שלא תהא אתה אוכל פת נקי והוא אוכל פת קיבר אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על התבן אתה דר בכרך והוא דר בכפר אתה בכפר והוא בכרך שנאמר ויצא מעמך שיהא עמך ביחד מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו:

**י** ובירושלמי מבאר כיצד הוא אדון והרי די שיהיה שוה לו אלא כגון שאין להאדון אלא כר אחד אם שוכב עליו בעצמו אינו מקיים כי טוב לו עמך ואם אינו שוכב עליו וגם אינו מוסרו להעבד אינו אלא מדת סדום נמצא שבע"כ צריך למסור לעבדו והיינו כקונה אדון לעצמו (תוס' קדושין כ' א) ומסתברא דאם העבד מוחל לאדונו מהחיובים מחילתו מחילה ועוד נראה דכל חיובים אלו ממאכל ומשתה וכסות ודירה אינו אלא בעבד עברי ולא בשכיר בעלמא ולהדיא תנן ברפ"ז דב"מ דשוכר את הפועלים נותן להם אכילתם כפי מנהג המדינה וק"ו הוא ממה שנתבאר לענין עבודת פרך ועבודת בזיון וק"ו לענייני מאכל ומשתה:

**יא** תניא בת"כ כי ימכר לך אחיך שתנהוג בו כאחוה יכול אף הוא ינהוג עמך באחוה ת"ל עבד יכול אף אתה מתנהג עמו כעבד ת"ל אחיך הא כיצד אתה נוהג באחוה והוא נוהג עמך בעבדות וז"ל הרמב"ם שם וחייב לנהוג בו מנהג אחוה שנאמר ובאחיכם בני ישראל ואעפ"כ צריך העבד לנהוג בעצמו מנהג עבדות באותן העבודות שהוא עושה לו עכ"ל. דקדק לומר דווקא בשעת עבודה דשלא בשעת עבודה א"צ לנהוג מנהג עבדות ומנהג עבדות נ"ל דהיינו הכנעה לפני האדון ונ"ל דגם זה אינו בשכיר בן חורין:

יב כתב הרמב"ם שם אנשים שאינם נוהגים כשורה מותר לרדותן בחזקה ולהשתעבד בהן עכ"ל כלומר כבעבד כנעני כדתניא בב"מ (ע"ג ב) ראית שאינו נוהג כשורה מנין שאתה רשאי להשתעבד בו שנאמר לעולם בהם תעבודו ובאחיכם ע"ש ומ"מ נ"ל שצריך לשלם שכרן וההיתר אינו אלא שמעצמו רשאי לעשות כן אף שלא ברצונו ועכשיו אין שייך דין זה:

יג עוד כתב מלך שגזר שכל מי שלא יתן המס הקצוב על כל איש ואיש ישתעבד לזה שנתן המס על ידו ה"ז מותר להשתמש בו יותר מדאי אבל לא כעבד ואם אינו נוהג כשורה מותר להשתמש בו כעבד עכ"ל כלומר כעבד כנעני והראב"ד חולק עליו וס"ל דמה דאיתמר זה בגמ' שם אינו אלא לענין שמשלמים מס מהשדות וזורעין השדות ומרויחין יותר מהמס שנתנו ואין בזה ריבית מפני שהשדות נמכרו להם ע"פ המלך ודינא דמלכותא דינא אבל לא לענין לעבוד בהם יותר מדאי והרמב"ם ס"ל מדסמיך לה הש"ס לענין השתעבדות ע"ש ש"מ דהאי מילתא נמי כן הוא והמלך יש לו כח לגזור כן:

## סימן מא

### במה נקנה העבד העברי ובו ח"י סעיפים

א עבד עברי וכן אמה העבריה נקנין בכסף ובשטר דבנמכר לעכו"ם כתיב מכסף מקנתו אלמא דנמכר בכסף ובשפחה דהיינו אמה העבריה הנמכרת לישראל כתיב והפדה שמגרעת מפדיונה ויוצאה הרי שקניינה בכסף ולמדנו גם בנמכר לישראל דכתיב כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה מקיש עבד עברי לאמה העבריה וזהו במוכר עצמו ובעבד עברי שמכרוהו ב"ד ילפינן מגז"ש דשכיר שכיר דבמוכר עצמו כתיב כשכיר כתושב יהיה עמך ובמכרוהו ב"ד כתיב כי משנה שכר שכיר עבדך ויש מי שלא יליף שכיר שכיר וילפינן מדרשא אחרת בגמ' קדושין (י"ד ב) ע"ש ושטר ילפינן ג"כ מאמה העבריה דכתיב אם אחרת יקח לו והיינו אשה אחרת מה האחרת נקנית בשטר דאשה מתקדשת בשטר אף היא נקנית בשטר ועבד עברי ילפינן מאמה העבריה כמ"ש ומכרוהו ב"ד משכיר שכיר ואפילו מאן דלא יליף שכיר שכיר כיון דלכסף הוקשו הוקשו נמי לשטר (כנלע"ד דאל"כ מנ"ל במכרוהו ב"ד דנקנה בשטר ובגמ' אינו מבואר זה ע"ש):

ב אבל בחזקה אין נקנין ואע"ג דעבד כנעני נקנה בחזקה והיינו בעשיית מלאכה כמ"ש ביו"ד סי' רס"ז זהו מפני דבדידהו כתיב והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם הקישם הכתוב לנחלה דהיינו אחוזת קרקע ומה קרקע נקנית בחזקה כמ"ש בח"מ סי' קצ"ב אף הם נקנים בחזקה ומדכתיב אותם דרשינן אותם בחזקה ולא עבד עברי ואמה העבריה בחזקה (שם ט"ז א):

ג ואין לשאול למה לן ללמוד מאותם בחזקה ולא הם בחזקה הא כיון שכתבנו דאמה איתקש לאחרת ועבד לאמה ממילא דאין נקנים בחזקה דאשה הא אינה נקנית בחזקה דאין זו שאלה דבאמת בהיקש אמה לאחרת אינו מוסכם דהנה בכתיבת שטר אמה העבריה יש פלוגתא בגמ' (שם) מי כותבו אם האדון אם האב והנה אם האדון כותבו בתך קנויה לי שפיר הוה כאחרת שהבעל כותב בתך מקודשת לי אבל אם האב כותבו בתי קנויה לך אין זה דמיון לאחרת ולכן צריכינן לאותם כמ"ש ואנן קיי"ל כן דהאב כותבו כמ"ש הרמב"ם בפ"ד ויתבאר, ולפ"ז גם קנין שטר שכתבנו בסעי' א' דילפינן מאחרת לפי ההלכה אין זה לימוד אלא ילפינן מעבד כנעני דכתיב לא תצא כצאת העבדים אבל נקנית כקנין עבדים (גמ' שם) והם נקנין בשטר כמ"ש ביו"ד שם:

ד וכן אינם נקנים בחליפין (תוס' ח'. ד"ה ומאי) ויש בזה שאלה דבשלמא למאן דמקיש אמה לאחרת שפיר דמה אחרת אינה נקנית בחליפין כדאיתא בריש קדושין אף היא אינה נקנית בחליפין אבל לפמ"ש דלא קיי"ל כן נילף דנקנית בחליפין מהך דרשא דלא תצא כצאת העבדים אבל נקנית כקנין עבדים והם נקנים בחליפין כמבואר ביו"ד שם והתשובה בזה דבגמ' שם הקשו דנילף מלא תצא שיקנו בחזקה ומתרץ דממעטינן אותם בחזקה וכו' כמ"ש ופריך ומה ראית ומתרץ דשטר מרבינן מדשטר מוציא בבת ישראל דהיינו גט ולכן ריבויא דלא תצא הוי רק לשטר ולא לחזקה וממילא דגם אחליפין נאמר כן:

ה ויש להסתפק אם ראובן שקנה עבד עברי יכול למוכרו לשמעון על משך הזמן שקנאו דכיון דעבד עברי גופו קנוי (שם ט"ז א) למה אין ביכולתו למוכרו או אפשר דזה נכלל בדרשא דעבדי הם ולא עבדים לעבדים דאין ביכולתו רק לעבוד בו כמו שהרשתו תורה ולא למוכרו לאחר וכן פסק הרמב"ם בפ"ד ויתבאר בסי' מ"ז:

ו כיצד בכסף נותן לו האדון במוכר עצמו או ליד ב"ד במכרוהו ב"ד פרוטה או שוה פרוטה והעבד אומר הריני מכור לך הריני קנוי לך עד כך וכך זמן ובמכרוהו ב"ד הב"ד אומרים לו הרי זה העבד מכור לך או קנוי לך על שש שנים וכיצד בשטר כותב לו העבד על הנייר או על החרס דבר שאינו יכול להזדייף הריני מכור לך הריני קנוי לך על זמן כך וכך ומוסר להאדון את השטר ובמכרוהו ב"ד כותבים הב"ד זה העבד מכור לך או קנוי לך על שש שנים ומוסרין לו את השטר:

ז מכרוהו ב"ד עובד שש שנים כדכתיב כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשביעית יצא וגו' ואין הכוונה לשביעית דשמיטה אלא שביעית לשנת ממכרו דאין השמיטה מוציאתו אלא יובל מוציאתו כמו שיתבאר וכך שנינו במכילתא ובירושלמי ובשביעית

שביעית למכירה או אינו אלא לשנים ת"ל שש שנים יעבד ובשביעית הוי שביעית למכירה אבל אם פגע בו יובל אפילו הוא עדיין שנה ראשונה שנמכר היובל מוציאו דיובל מוציא עבדים לחירות גם באמצע זמן ודבר זה מבואר בתורה בין במכרוהו ב"ד דכתיב ועבדו לעולם וזהו לעולמו של יובל ובמוכר עצמו כתיב עד שנת היובל וגו':

**ח** שש שנים אלו לא אזלינן אחרי שנות העולם דיום אחד בשנה או שלשים יום בשנה נחשב כשנה כבענינים אחרים (ר"ה י') אלא מונה ששה שנים מיום ליום והכי תניא בספ"ד דערכין ומונה משעה לשעה (רש"י שם) וילפינן זה מדכתיב שש שנים יעבד ובשביעית פעמים שעובד נמי בשביעית כגון שלא השכיר עצמו בר"ה אלא באמצע שנה אע"ג דלשנות העולם כלו שש שנים מ"מ אצלו לא כלו (ועתו"ס שם ד"ה ובשביעית ולא אבין קושיתם ע"ש ודו"ק) וק"ו במוכר עצמו דוודאי הכוונה כשאומר על כך וכך שנים הוי מיום ליום:

**ט** אבל המוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש (קדושין י"ד ב) ולכאורה משמע דשש לאו דוקא ויכול למכור עצמו גם בפחות משש דאין שום סברא לומר שלא יהא ביכולתו למכור עצמו בפחות משש אבל בירושלמי קדושין (פ"א הל' ב') יש פלוגתא בזה והכי איתא שם אית תנא תני נמכר בפחות משש ואינו נמכר ביתר על שש ואית תנא תני אינו נמכר לא בפחות משש ולא ביותר על שש ע"ש אך באמת נראה דעל מכרוהו ב"ד קאי דאי על מוכר עצמו וודאי דנמכר גם יותר על שש דדוחק לומר דס"ל כר"א בש"ס דילן (שם) דגם מוכר עצמו אינו נמכר ביתר משש אבל במוכר עצמו פשיטא דנמכר גם בפחות משש וכ"כ הריטב"א (שם) ושמא תשאל ואיך יסבור תנא אחד דמכרוהו ב"ד נמכר בפחות משש והא תניא (י"ח א) גניבו חמש מאות ושוה אלף אינו נמכר ונמכרנו לג' שנים די"ל דכך גזרה תורה דבאם על שש שנים שוה יותר אינו נמכר (מל"מ) ויש מי שגמגם בזה ולא ידעתי למה (המהרי"ט הקשה דפחות משש הוא שכיר ולא עבד ותמיהני דזה גופו קנוי ועמל"מ שם):

**י** י"א דבמוכר עצמו הנמכר סתם עובד שש שנים (ריטב"א ומהרי"ט) ודייקו זה מרש"י שם שכתב על הך דנמכר על שש ויתר על שש אם התנה לימכר לעשר שנים עכ"ל ומדלא כתב דגם על שש צריך תנאי ש"מ דבסתמא נמי הוי לשש (שם) וכן משמע מלשון הרמב"ם שם שכתב המוכר עצמו יש לו לימכר עצמו ליתר על שש הרי שמכר עצמו לעשר שנים או לעשרים שנה ופגע בו יובל אפילו אחר שנה ה"ז יוצא ביובל שנאמר עד שנת היובל יעבד עמך עכ"ל ומשמע דעל שש א"צ לומר מפורש אלא גם בסתמא הוי לשש (שם) ויש מי שסובר דבסתמא עובד עד היובל (שם) ואין לשאול נאמר דנראה

לפי הדמים כפי השומא שישומו כמה זה שוה להיות עבד לשנה דכבר נתבאר בח"מ סי' רי"ד דבקרקע לא אמרינן הדמים מודיעים ושם בסי' רכ"ז סעי' ל"ז ביארנו דעבדים ואפילו פועל הנשכר אין לו אונאה דדינם כקרקע ולכן לא אמרינן הדמים מודיעים כמו בקרקע (בסי' רי"ד סעי' ב' הבאנו זה בשם התוס' ע"ש) ועמ"ש ברישׁ סי' מ"ג:

**יא** כתב הרמב"ם בפ"ב דין ד' אחד המוכר עצמו ואחד שמכרוהו ב"ד וברח חייב להשלים שׁש ואם פגע בו יובל יוצא לחירות עכ"ל וכן הוא בגמ' שם (י"ז א) אבל הסמ"ג בעשין (פ"ג) כתב ואם פגע בו יובל יצא בד"א בחלה אבל בברח אין היובל מוציאו כדאיתא בירושלמי דקדושין זה ברשותו וזה אינו ברשותו עכ"ל ותמהו עליו דאיך פסק כהירושלמי נגד הש"ס (כ"מ) ויש מי שנדחק לומר דגם כוונת הש"ס שלנו כן הוא (לח"מ) וא"א לומר כן ע"ש (וכ"כ המל"מ ע"ש) ויש מי שתירץ דהיובל מוציאו מעבדות אבל מ"מ צריך להשלים מדין תשלומין כפורע חובו של חבירו (מל"מ) ותמיהני דא"כ העיקר חסר מדבריו וגם לשון הש"ס לא משמע כן (ומ"מ הריטב"א כתב כן ע"ש):

**יב** ותמיהני על הגדולים דדברי הסמ"ג ברורים דגם רש"י ז"ל פי' כן וז"ל רש"י שם שברח ופגע בו יובל למחרתו עכ"ל וה"פ דוודאי אם נמשך זמן רב עד היובל חייב להשלים אחר היובל כדברי הירושלמי דלא ניתנה יובל לגזלנים ורק בכאן תיכף פגע בו היובל וזהו לשון פגע בו כמו ויפגע במקום כלומר בדרך הילוכו ואף אם לא היה בורח היה יוצא מיד אך מ"מ כיון שברח הפסיד ההענקה דבהכי מיירי שם ולפ"ז לא פליגי כלל הבבלי עם הירושלמי וזהו בבירור דעת הסמ"ג:

**יג** אבל הרמב"ם ז"ל ס"ל דפגע בו יובל לאחר זמן וכיון דיובל אפקעתא דמלכא הוא הוה כשמיטה שמשמט חובו הקודם וכן נראה להדיא מדברי הרשב"א וכן מדברי הרמב"ן שהביא הריטב"א ע"ש (וכ"כ המל"מ בשם הרשב"א) ונמצא שיש בענין זה פלוגתא דרבוותא אם יובל מפקיע השיעבוד לבורח אם לאו:

**יד** עוד כתב הרמב"ם חלה בין שחלה שנה אחר שנה או שחלה חלאים מקוטעים אם הכל פחות מארבע שנים עולין למנין שׁש אבל אם חלה ארבע שנים חייב להשלים כל ימי החולי שנאמר כשכיר כתושב ואם פגע בו יובל יצא בד"א שמחשבין ימי החולי כשהיה חליו כבד שאינו יכול לעשות מלאכה אבל אם לא היה חליו כבד אלא יכול לעשות מעשה מחט אפילו חלה כל שׁש עולין לו עכ"ל:

**טו** ביאור הדברים אע"ג דבסתם שכיר מחוייב לעשות לו כל הזמן ששכרו מלאכתו ששכרו וכשחלה מעט זמן צריך להשלים כמ"ש בח"מ סי' של"ג אבל עבד עברי שאני דלפי שגופו קנוי להאדון כשחלה על חשבון האדון חלה מיהו שלש שנים כשני שכיר

כדכתיב בישעיה (ט"ז) צריך לעשות איזה מלאכה שהוא וכשעשה שלש שנים כשני שכיר ולאו דווקא שלש שלמים אלא שני שנים שלמים ומקצת מהשלישי דיום אחד בשנה חשוב שנה אפילו לא עשה שום מלאכה בהמותר ההפסד על האדון ומדברי רש"י ותוס' בקדושין (י"ז א) נראה דאם חלה יותר משלש חייב להשלים ע"ש דבעינן שיעשה ג' שנים שלמים והסמ"ג כתב כהרמב"ם (השי"ך בח"מ סי' של"ג סקכ"ה כתב כן דלרש"י ותוס' כל יותר מג' חייב להשלים והמל"מ כתב דאין הכרח ע"ש ולענ"ד מלשון רש"י מבואר להדיא כהש"ך שכתב חלה שלש אינו חייב להשלים ע"ש):

**טז** כשחייב להשלים משלים כולו ולא אמרינן שישלים עד שיהא ביחד ג' שנים דכיון דחייב להשלים משלים כולו (ריטב"א ומהרי"ט) וכן מבואר מלשון הרמב"ם שהבאנו שכתב חייב להשלים כל ימי החולי והטעם בזה דכיון דלא עבדו כשני שכיר לא חלה עבדותו כלל עד עתה (המל"מ השיג על הטעם שכתבו מהא דאמרינן בפ' המוכר פירות אם בא לנכות מנכה את כולו וכתב דלא דמי לשם ע"ש וודאי דכן הוא ודוגמא בעלמא נקטו דדין זה דמי לדהתם אבל הטעם הוא כמ"ש ודו"ק):

**יז** ודע דזה שכתבנו דעבד עברי לא דמי לפועל שכיר בענייני ביטול מלאכה דחלה משום דעבד עברי גופו קנוי כתבנו זה ע"פ דברי רבותינו בעלי התוס' בקדושין שם וכן מבואר מהרמב"ם והסמ"ג ומכמה ראשונים אבל הרא"ש ז"ל בפ"ו דב"מ (סי' ו') הקשה מהא דאמרינן שם דשכיר או קבלן שנאנס באמצע מלאכתו א"צ לשלם לו אלא מה שעשה על מה דאמרינן בקדושין בעבד עברי דחלה שלש אינו חייב להשלים ותירץ דמיירי בקדושין כשמקודם חלה שלש ואח"כ קבלו למלאכתו ומדקבלו למלאכתו מחל לו אבל עבד שלש ואח"כ חלה חייב להשלים ובשם רבינו מאיר תירץ דמיירי כשקיבל העבד כל שכרו ע"ש וס"ל דאין חילוק בין עבד עברי לכל פועל ואין כן דעת רוב הפוסקים:

**יח** איתא בירושלמי דקדושין שם דחלה ואח"כ ברח משלם אף במקום דלא היה משלם אם לא ברח כגון שעבד שלש ולא מצי העבד לומר מאי אפסדתיך מפני שיכול האדון לומר אלו היית אצלי היה מזלי גורם שתשוב לבריאותך מהר וכ"ש בברח ואח"כ חלה שיכול לומר לו אלו לא ברחת לא חלית ע"ש והרמב"ם לא הביא זה מיהו וודאי כן הלכה וסברא כזו מצינו בש"ס שלנו בחוכר ומחכיר בפ' המקבל וגם הרשב"א הביא זה הירושלמי בחדושיו ע"ש וכן הריטב"א והרמב"ם אולי סובר דהא דתניא מנין לבורח שחייב להשלים וכו' יכול אפילו חלה פירושו דחלה אחר שברח והריטב"א הביא פי' זה ודחאו (עמל"מ) אבל הרמב"ם אולי יפרש כן אך מלשונו משמע להדיא דשני דברים הם ועוד דא"כ הו"ל לבאר כן וצ"ע:

## סימן מב

### יש שהעבד יכול לצאת קודם זמנו בלא יובל ובו ח' סעיפים

א עבד עברי יכול לצאת גם קודם זמנו ובלא יובל בין שמוכר עצמו ובין שמכרוהו ב"ד והיינו בגרעון כסף שמנכה לו מה שעבד והמותר משלם כגון שקנהו בששה מנים לששה שנים ועבד שלש שנים מנכה לו ג' מנה ממה שעבד וג' מנה משלם להאדון ויוצא לחירות ודבר זה למדנו מאמה העבריה דכתיב בה והפדה וזהו הפדיון כמו שנתבאר:

ב וגזירת התורה הוא שאין הקרובין יכולין לפדות אותו דכתיב והשיגה ידו ונגאל וכן אינו לוה וגואל ואינו גואל לחצאין דכתיב בנמכר לעכו"ם והשיגה ידו וכשלוה אין זה השגת יד וכן בעינן והשיגה ידו לגמרי ולא לחצאין וזהו כבמוכר שדה אחוזה שנתבאר דינו לעיל סי' ל"ג סעי' י' ונ"ל דגם בכאן אינו רשאי למכור בית או שדה כדי לפדות עצמו כמו בשם דזה לא מקרי השגת יד וגם בכאן נ"ל הטעם דאל"כ לא ימצא לעולם מי שירצה לקנות עבד כמ"ש בשם וע' בסעי' ד':

ג כל עבד עברי או אמה העבריה שעתה נתייקרו דמיהם מכפי שהיו בזמן מכירתם כגון שנשתבחו בכח או להיפך שנתחלשו ועתה אינן שוין כבזמן המכירה כיצד מחשבין הגרעון כסף קבלו חז"ל (קדושין ב' א) דמחשבין הכל לטובת העבד והאמה והטעם דכיון דהתורה הקפידה שיחזיקם בטוב כדכתיב כי טוב לו עמך עמך במאכל עמך במשתה כמ"ש בסי' מ' ולכן גם בזה חוששין לטובתם:

ד וכך שנינו בברייתא (כ' א) נמכר במנה והשביח ועמד על מאתים מניין שאין מחשבין לו אלא מנה שנאמר מכסף מקנתו כלומר שנחשוב הגרעון לפי הכסף שבעת הקנין נמכר במאתים והכסיף ועמד על מנה מניין שאין מחשבין לו אלא מנה ת"ל כפי שניו כלומר כפי השיווי דשניו דהשתא ואע"ג דפסוקים אלו הם בנמכר לעכו"ם ילפינן נמכר לישראל מנמכר לעכו"ם בגז"ש דשכיר שכיר (גמ' שם) וכן הוא בת"כ ולמאן דלא יליף שכיר שכיר י"ל דממילא שמעת מינה דכיון דחזינן דהתורה הקילה עליו ורצה בטובתו וחזינן בנמכר לעכו"ם שהתורה גזרה כן ממילא גם בלא גז"ש צריכין לדון לטובתו ובסי' הבא סעי' ה' יתבאר עוד טעם בזה:

ה הרב שמחל לעבד באמצע זמנו על הכסף הנשאר חייב לו עד סוף זמנו אע"ג דמחילה א"צ קנין ובדברים בעלמא נסתלק החוב כמ"ש בח"מ סי' רמ"א מ"מ בכאן אינו מועיל עד שיכתוב לו שטר שיחרור והטעם דמחילה אינו מועיל רק על חיוב מעות בלבד אבל עבד עברי גופו קנוי ומה יועיל מחילה כיון שגופו שלו וגם קנין אינו מועיל דמטבע אינו נקנה בחליפין ואין לזה תקנה רק בשטר שיחרור וכותב לו הרי אני משחררך דלא

גרע מעבד כנעני דקונה א"ע בשטר (רש"י ט"ז. ד"ה גופו) וכל הלשונות דמועיל בעבד כנעני כמ"ש ביו"ד סי' רס"ז כ"ש דמועיל גם בעבד עברי וגם אם מפקירו מועיל שהרי גם בכנעני מועיל אלא שצריך גט שיחרור להתירו בבת חורין ובעבד עברי לא שייך זה (תוס' שם ד"ה לימא):

ו עבד עברי כשמת האדון והניח בן ה"ז עובד את הבן כמו שעבד לאביו דכתיב שש שנים יעבד ולא כתיב יעבדך ש"מ דגם לבנו עובד ואמנם רק אם הניח בן אבל אם הניח רק בת וכ"ש שאר יורש אינו עובדם ויוצא לחירות דכתיב ועבדך שש שנים לך ולא ליורש לבד בן ובנו כמותו דעובדו עד תשלום שש למכירתו או עד היובל או עד זמן שקצב קודם היובל או שיגרע פדיונו וישלם השאר:

ז נמצאת אתה אומר שעבד עברי נקנה לבעלים בשני דברים בכסף ושטר וקונה את עצמו בששה דברים בשנים או ביובל או בגרעון כסף או בשטר שחרור או בהפקר או במיתת האדון כשלא הניח בן והרמב"ם כתב חמשה דברים דלא חשיב הפקר דאינו מבואר בגמ' ומ"מ אינו חולק על זה:

ח כתב הרמב"ם בפ"ב מצוה לומר לו צא בשעת יציאתו ואע"פ שלא אמר לו הרי הוא יוצא בחנם וא"צ שטר ואפילו חלה והוציא עליו רבו הוצאות הרבה אינו חייב לו כלום שנאמר יצא לחפשי חנם עכ"ל ואע"ג דהך קרא הוא במכרוהו ב"ד מ"מ מסתברא דגם במוכר עצמו כן הוא דאין סברא לחלק ביניהם בזה וכ"ש למאן דיליף שכיר שכיר ולא ידעתי מקורו והדין וודאי דכן הוא דכיון דגופו קנוי פשיטא שחייב ברפואתו ובמכילתא תניא חנם בלא שטר בלא דמים ע"ש:

## סימן מג

### דין עבד עברי הנמכר לעכו"ם ובו י"ב סעיפים

א כתב הרמב"ם בפ"ב דין ו' המוכר עצמו לעכו"ם אם לא נפדה אינו יוצא אלא ביובל שנאמר ואם לא יגאל באלה ויצא בשנת היובל הוא ובניו עמו עכ"ל כלומר אם נמכר לו בסתם לא על שנים קצובות אינו יוצא בלא פדיון אלא ביובל משא"כ בישראל שאף בנמכר סתם אינו עובד יותר משש שנים כמו במכרוהו ב"ד כמ"ש בסי' מ"א סעי' י' וזה ראיה למ"ש שם:

ב כתיב וכי תשיג וגו' ומך אחיך עמו ונמכר וגו' או לעקר וגו' אחרי נמכר גאולה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו או דודו או בן דודו וגו' או השיגה ידו ונגאל וחשב עם קונהו וגו' כלומר דבמוכר עצמו לישראל אין הקרובים יכולים לפדותו כמ"ש בסי' הקודם סעי' ב' אבל במוכר לעכו"ם כדי שלא יטמע ביניהם הקרובים גואלין אותו אם לא השיגה ידו

בעצמו והב"ד כופין להקרובים וכל הקרוב יותר הוא קודם לפדותו והכל מטעם שביארנו ואם הקרובים אין ידם משגת מצוה על כל אחד מישראל לגאלו ובין שפדאוהו קרובים ובין שפדאוהו שאר אדם יוצא לחירות:

ג ונראה פשוט דהמעות שהוציאו עליו לפדותו חייב לשלם ואפילו אם מיחה בהם שלא לפדותו מ"מ כיון שהתורה צותה לפדותו כדי שלא יטמע ביניהם הרי מצוה קעבדי ולא משגחינן במחאתו ולא דמי לפורע חובו של חבירו שלא מדעתו דא"צ לשלם לו כמ"ש בח"מ סי' קכ"ח דהתם אינו אלא מצילו מן הצער והוה כמבריח ארי כמ"ש שם אבל הכא לא מצער לבד מצילו אלא משיעבוד הגוף ולא גרע מיורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות דמשלם לו כמ"ש בח"מ סי' שע"ה ועוד דהכא ברשות קא נחית והיינו ברשות התורה מ"מ נ"ל דיכול לומר להפודה אעבוד אצלך כמו שהייתי עובד להכותי ואינו יכול לכופו לשלם לו דוקא דמים אם לא כשהתנה עמו מקודם כן וכן פשוט שאסור לו לשלם יותר ממה שהוציאו עליו דזהו ריבית גמור ויש להסתפק אם הוציאו בחנם כגון שהכותי הוא אוהבו של הפודה אם יכול לתבוע מהעבד דמי גרעונו כפי החשבון ונראה דא"צ לשלם לו:

ד כתב הרמב"ם שם דיש לו ללוות ולגאול א"ע מן העכו"ם ונגאל לחצאים עכ"ל כלומר דלא כמו בישראל כמ"ש בסי' הקודם והקשו עליו דהא גם כאן כתיב והשיגה ידו דמיניה ממעטינן בנמכר לישראל ובשדה אחוזה דאינו לוה וגואל (לח"מ) וכ"כ רש"י להדיא בקדושין (כ"א. ד"ה ע"ע ע"ש) ועוד הקשו עליו דאיך פסק דגואל לחצאין והא שם (כ' ב) בעו מיניה מרב ששת והשיב דאין נגאל לחצאין (כ"מ ולח"מ) ואע"ג דאביי אמר אח"כ את"ל דנגאל לחצאין מ"מ הא אביי רק דרך ספק אמר ולרב ששת פשיטא ליה ועוד דשם להלן (כ"א א) אמר רבינא דאין גואל לחצאין ואין לוה וגואל ע"ש ורבינא הוה בתרא טפי מאביי והסמ"ג באמת פסק כן דאינו גואל לחצאין וצע"ג:

ה ונ"ל בדעתו ז"ל שהוכרח לכך בשנדקדק על אביי שרוצה לחלוק על רב ששת בלא ראיה ואדרבא דפשטא דקרא משמע כר"ש ומה ראה אביי לחלוק אלא וודאי דמצד הסברא הרבה תמוה דינא דרב ששת והרי חזינן דהתורה צותה לקרובים שיגאלנו כדי שלא יטמע עמהם ואיך אפשר שתחמיר עליו התורה לבלי להגאל לחצאין ולא ללוות ולגאול אלא וודאי דאינו כן ודין התורה קאי על הנמכר לישראל וכמו שאומר שם (כ"א ב) בברייתא יגאלנו יגאלנו יגאלנו ג' פעמים לרבות כל הגאולות שיהיו כסדר הזה כלומר דבנמכר לעכו"ם כתיבי ומרבה שם בתי ערי חומה ונמכר לישראל ואע"ג דדחי לה דיחויא בעלמא הוא כדרך הש"ס אבל בנמכר לעכו"ם פשיטא דאינו כן ורבינא לקמן קאמר

לפום פשטא דמילתא דרב ששת (ולפ"ז מה שטרחנו בסי' הקודם סעי' ד' לדעת מאין לנו דינים אלו בנמכר לישראל לפמ"ש כאן א"ש בפשיטות דילפינן מתלתא יגאלנו ועל נמכר לעכו"ם לא קאי קרא ולמה נכתב כאן יתבאר בסעי' ח'):

**ו** כבר כתבנו בסי' הקודם אפילו בנמכר לישראל אם העבד נתייקר הולכין בפדיונו אחר שעת הקנייה ואם הוזל הולכין אחר המקח דכעת וכ"ש בנמכר לעכו"ם דכן הוא והרמב"ם שם דין ח' כתב בנמכר לעכו"ם דמחשב הדמים לפי השנים הנשארות עד היובל וכו' וגורע הדמים ומשיב השאר כסף לא תבואה ולא כלים שנאמר כסף ממכרו בכסף הוא נגאל מיד העכו"ם ואינו נגאל בשוה כסף עכ"ל ודבריו תמוהים דהן אמת דהכי איתא בת"כ ובירושלמי אבל הא בש"ס שלנו בקדושין (ח' א) הביא רב יוסף ברייתא זו דת"כ ואומר האי תבואה וכלים היכי דמי אילימא דלא מקני בהו כלל ישיב גאולתו אמר רחמנא שוה כסף ככסף וכו' וממעט חליפין ע"ש הרי דפשיטא ליה להש"ס דאין כוונת הת"כ למעט שוה כסף ואיך פסק להיפך (לח"מ) והסמ"ג באמת פסק שיכול לפדות א"ע בשוה כסף ע"ש:

**ז** ויותר מזה תמוה דבירושלמי עצמו מפורש להיפוך וז"ל הירושלמי שם על משנה דעבד עברי א"ר חייא בר אדא וכו' מכסף (כצ"ל) והיה כסף ממכרו בכסף הוא נגאל ואינו נגאל בתבואה וכלים ופריך בכל אתר את עבד שוה כסף ככסף והכא וכו' אמר ר' אבא מרי שנייא היא ששינה עליו הכתוב כסף מכסף אוף ר' חייא בר אדא יודה שאם בקש לגרוע שמגרע ויוצא אפילו בתבואה ואפילו בכלים (כלומר דזהו כשהאדון קונה אותו בעינן דווקא כסף ולא ביציאתו) אמר ר' יודן הדא דתימא בשלא עשאן דמים אבל עשאן דמים ככסף הוא עכ"ל הירושלמי הרי דמסיק דאינו נקנה רק בכסף אבל כשמגרע ויוצא אפילו בשוה כסף והוא פסק ממש להיפך וכן לא הזכיר הך דעשאן דמים ובש"ס שלנו לקמן (ט"ז א) אומר בפשיטות על קונה את עצמו ישיב גאולתו אמר רחמנא לרבות שוה כסף ככסף ע"ש:

**ח** ונ"ל ברור דהרמב"ם ז"ל היה לו שיטה אחרת בזה דכבר כתבנו דאלה הכתובים בנמכר לעכו"ם שדינן להו אנמכר לישראל וכך דרכה של תורה בכמה ענינים ולכן פסק בנמכר לישראל דנקנה בשוה כסף וקונה א"ע בשוה כסף וזה שאמר רב יוסף קאי ג"כ אנמכר לישראל וראיה שהרי לקמן (ט"ז א) מיירי מפורש בנמכר לישראל ע"ש ורב יוסף לא הוצרך לפרש זה משום דלא מיירי בהך עניינא אלא בענין אי צריך שומא וכמו דלענין גאולת חצאין וללוות וליגאל מוקמינן לה בנמכר לישראל כמ"ש בסעי' ה' כמו כן בשוה כסף ואי קשיא למה באמת כתבה זה התורה בנמכר לעכו"ם משום דלענין שוה כסף

קפדה התורה שלא יקנה א"ע מהעכו"ם בשוה כסף מפני דהתורה חששה שלא יאמר העכו"ם שמאנה אותו וחששה לחילול השם ולכן הנך תרתי כסף מכסף הוצרכה ליכתב בנמכר לעכו"ם א"כ ממילא דשארי תיבות נמשכו לזה בהכרח אע"ג דקאי אנמכר לישראל ודווקא בקונה א"ע אבל כשהעכו"ם קונה אותו יכול לקנותו גם בשוה כסף דבזה לא שייך חילול השם כיון שהעכו"ם נותן לו השוה כסף ומרבינן ישיב לרבות שוה כסף ככסף וזה לקח מהירושלמי ממימרא דר' חייא בר אדא כמ"ש ומפרש הירושלמי באופן אחר כמו שנבאר בס"ד:

**ט** דהנה ר' חייא אומר דין זה דאינו נגאל מהעכו"ם רק בכסף ור' אבא מרי מפרש הטעם משום דשינה עליו הכתוב שני פעמים כסף מכסף ומה שאומר אח"כ אוף ר' חייא יודה שאם בקש לגרוע וכו' אינו קושיא על הקודם כפי' המפרשים אלא מילתא בפ"ע היא וה"פ שהירושלמי אומר דר' חייא אע"ג שסובר דאינו נגאל רק בכסף מ"מ לפעמים נגאל אפילו בתבואה וכלים והיינו כמו שאומר על זה ר' יודן הדא דתימר כשלא עשאן דמים וכו' כלומר דאימתי אמר ר' חייא דאינו נגאל רק בכסף אלא כשלא עשאן דמים כלומר שלא קצב כמה דמיהן אבל כשעשאן דמים שקצב כמה דמיהן הוה ככסף וזהו לשיטת רב יוסף בש"ס דילן (ז' ב) דצריך שומא משום דבעינן מידי דקייץ ואנן קיי"ל כרבה דא"צ שומא ומידי דקייץ ולכן השמיטה הרמב"ם ז"ל (כנלע"ד ברור בס"ד ומתורץ קושיות המפרשים וקושיות הלח"מ ולכן לא השיגו הראב"ד ז"ל):

**י** כיון שנתבאר דהנמכר לעכו"ם נגאל לחצאין ולכן יש בענין זה פעמים להקל ופעמים להחמיר כיצד להקל קנה אותו במאתים ונתקלקל ועמד על מאה ונתן לו חמשים חצי דמיו משום דלקולא אזלינן בתר השתא כמ"ש ואח"כ נשתבח ועמד על מאתים נותן לו מאה ויוצא ואלמלא לא היה נגאל לחצאין היה צריך ליתן לו ק"נ ואף שאמרנו דהולכין בכולם להקל על העבד זהו כשתחלתו או סופו היה בזול משא"כ בזה דגם בתחלתו וגם בסופו שוה מאתים א"א להלך אחר הקלקול שבאמצע על מה שלא נתן אז בעת הקלקול ופעמים להחמיר כגון שקנאו במאתים ונתן לו מאה ואח"כ נתקלקל ועמד על מאה צריך ליתן לו עתה חמשים ואלמלא לא היה נגאל לחצאים היה פדיונו הקודם כפקדון בעלמא והיה יוצא בהמאה שנתן וזהו להחמיר (גמ' כ' ב):

**יא** בנמכר לישראל נתבאר בסי' הקודם שכשמת האדון והניח בן עובד את הבן אבל הנמכר לעכו"ם או לגר צדק אינו עובד את הבן כשמת האדון אלא יוצא לחירות בלא כלום דכתיב וחשב עם קונהו ולא עם יורשי קונהו (י"ז ב):

יב גרסינן בב"ק (קי"ג א) דרש ר"ע מנין לגזל עכו"ם שהוא אסור ת"ל אחרי נמכר גאולה תהיה לו שלא ימשכנו ויצא בלא מעות יכול יגלום עליו כלומר שיטעהו וליתן לו פחות ממה שנתן לפי ערך השנים הנותרות עד היובל ת"ל וחשב עם קונהו ידקדק עם קונהו ע"ש:

## סימן מד

### דינים פרטיים בעבד עברי ובו י"א סעיפים

א כל מין עבד עברי האדון חייב במזונות אשתו ובניו דבמשפטים כתיב ויצאה אשתו עמו ובפ' בהר כתיב ויצא מעמך הוא ובניו עמו ועוד כתיב שם בנמכר לעכו"ם ויצא בשנת היובל כו' עמו וכי אשתו ובניו היו בעבודה אלא מכאן שצריך לזונם ובזה לא שייך למיפרך דשמא במכרוהו ב"ד אינו חייב רק במזונות אשתו ובמוכר עצמו אינו חייב רק במזונות בניו דאין זה רק גילוי מילתא בעלמא וכ"ש למאן דיליף שכיר שכיר:

ב אין חילוק בין נשא אשה קודם שנמכר ובין שנשא אח"כ ובלבד כשנשא מדעת רבו אבל אם לקחה שלא מדעת רבו אינו חייב במזונותיה והביאו זה ממכילתא מדכתיבא כאן שתי נשים אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו להורות בין שנשאה קודם ובין אח"כ ומדכתיב אם בעל אשה הוא מה הוא לדעת האדון אף אשתו לדעת האדון (עכ"מ) ולפנינו לא נמצא זה במכילתא וכמה חסרונות יש במכילתא שלפנינו:

ג אינו חייב אלא במזונות אשתו הכשרה אבל אם היתה מאיסורי לאוין כגון גרושה וחלוצה לכהן או משניות לעריות אין האדון חייב במזונותיה דכתיב ויצאה אשתו עמו אשה הראויה להיות עמו יצאו אלו שלהוציא עומדות ואפילו איסור דרבנן להוציא עומדת (עכ"מ ולפמ"ש א"ש):

ד מזונות הבנים נראה דכל זמן שהם קטנים ואין יכולין להרויח חייב האדון במזונותיהם וכן משמע בגמ' שם דהטעם משום דא"א להן להרויח וכן אשתו כן ע"ש ולפ"ז נראה דאם מרויחין בעצמן אינו חייב במזונותיהם ויש מי שאומר דאין החיוב בבנים רק עד שיהיו בני שש (ר"א מזרחי) ולא נהירא (מל"מ) ועד זמן גדלותם וודאי חייב במזונותיהם (שם) ואולי גם אח"כ כל זמן שאין יכולין להרויח (שם):

ה וכתב הרמב"ם בפ"ג דין ב' אע"פ שהאדון חייב במזונות אשתו ובניו אין לו במעשה ידיהם כלום אלא הרי מעשה האשה ומציאתה לבעלה וכל שזוכה בעל באשתו זוכה זה אע"פ שהוא עבד עברי עכ"ל וגם זה הביאו ממכילתא דתניא יכול יהא מעשה ידיו של בניו ובנותיו לרבו ת"ל הוא הוא מעשה ידיו לרבו ואין מעשה בניו ובנותיו של רבו עכ"ל וממילא דגם זה שאין מעשה ידיה של אשתו שייך להאדון נתמעט מהאי קרא ומשמע

מדברי הרמב"ם דאפילו בנזונים מהאדון אין מעשה ידיהם שלו ולא כן דעת הרמב"ן בפי' החומש והריטב"א בחדושיו ופירשו דזהו דווקא כשאין נזונין משל האדון ואין האדון יכול לכופן שיזונם ויהיו מעשה ידיהן שלו אלא יכולין לומר איני נזון ואיני עושה אבל בנזונין מעשה ידיהן שלו:

ו נראה פשוט דזה שחייב במזונותיהן דה"ה במלבושיהן כמו הבעל שחייב במזונות אשתו וחייב גם בכסותה כדכתיב שארה כסותה וגו' וגם בחיוב הבנים וודאי כן הוא דאל"כ מי ילבישם וינעילם ודע דאשתו אינו אלא בנשואה ולא בארוסה ושומרת יבם שנאמר ויצאה אשתו עמו אשתו שעמו דהיינו נשואה וכך דרשו במכילתא:

ז כתיב אם אדוניו יתן לו אשה בכנענית הכתוב מדבר או אינו אלא בעברית ת"ל האשה וילדיה תהיה לאדוניה (מכילתא) ואי בעברית הרי הבנים שלו אלא בכנענית שהוולדות הולכין אחריה כדתנן ספ"ג דקדושין והתירה התורה למי שמכרוהו ב"ד שרבו יכול למסור לו שפחה כנענית ושתלד ממנו בנים ובנות ויהיו הם להאדון והוא יצא בגפו ויכול לכופו על זה שנאמר אם אדוניו יתן לו אשה לו בעל כרחו (ט"ו א) וזהו רשות אצל רבו ולא חובה שמחוייב למסור לו (מכילתא):

ח מסירת כנענית אינו אלא במכרוהו ב"ד ולא במוכר עצמו אפילו מאן דיליף שכיר שכיר דכתיב לו ולא למוכר עצמו (גמ' שם) ועוד דכיון דזהו חידוש אין לנו אלא במה שנאמר מפורש ההיתר אבל מוכר עצמו אסור ככל ישראל וכשם שהאדון מוסר לו שפחה כנענית כמו כן אם מת וקם בנו תחתיו יש לו כח זה ודע דאפילו לכהן התירה התורה זה ובגמ' (כ"א ב) פליגי בזה רב ושמואל וקיי"ל כרב שמתיר וכן פסק הרמב"ם שם:

ט וכך באה הקבלה דאימתי האדון מוסר לו כנענית כשיש להעבד אשה ובנים אבל אין לו אשה ובנים אסור למסור לו כנענית כן הוא לשון הגמ' (כ') והרמב"ם שם ויש להסתפק אם אשה ובנים דוקא אבל אשה בלא בנים או בנים בלא אשה לא והא דנקטי אין לו אשה ובנים אין רבו מוסר וכו' הכוונה אשה או בנים או להיפך דדי באשה לבד או בנים לבד והא דנקטי יש לו אשה ובנים רבו מוסר וכו' הכוונה אשה או בנים ונראה דבאשה לבד תלוי דכן מבואר מרש"י בתמורה (ל' א) שכתב דגזה"כ הוא דכתיב ואם בעל אשה הוא וגו' וכתיב בתריה אם אדוניו יתן לו אשה עכ"ל וגם בקדושין שם משמע כן דהא דריש לה מואם בגפו יבא בגפו יצא דכשאין לו אשה אין לו למסור לו וכו' ובגפו משמע בלא אשה והכי משמע במכילתא שאומר אם בגפו יבא למה נאמר לפי שהוא אומר אם אדוניו יתן לו אשה וכו' ע"ש ולפ"ז צ"ל הא דנקיט בנים מפני דהכי אורחא דמילתא שכשיש לו אשה מסתמא יש לו בנים אבל אינם מעכבים:

י והנה זה שכתבנו דכך באה הקבלה כתבנו מלשון הרמב"ם ע"ש ולכאורה הא מקרא למדנו זה מואם בגפו יבא כמבואר בגמ' ולכן אולי סובר הרמב"ם דבעינן דוקא אשה ובנים ומקרא לא למדנו רק לאשה בלבד מדכתיב אם בעל אשה הוא והקבלה באה להצריך גם בנים ואם נאמר כן הוה דין זה פלוגתא דרש"י והרמב"ם וצ"ע:

יא אם היו לו אשה ובנים אע"פ שרבו מוסר לו שפחה כנענית אינו יכול להפרישו מאשתו ובניו שנאמר אשתו עמו כך דרשו במכילתא (כ"מ ולפנינו לא נמצא) ואינו יכול ליתן לו שתי שפחות ואפילו שניהם רוצים דהתורה לא התירתו רק אחת וכן אסור ליתן שפחה אחת לשני עבדיו העברים כדרך שהכנענים עושים וכך דרשו במכילתא אם אדניו יתן לו אשה המיוחדת לו שלא תהא כשפחת הפקר:

## סימן מה

### דיני רציעה ובו י"ד סעיפים

א כתיב במכרוהו ב"ד שש שנים יעבוד וגו' ואם אמור יאמר העבד אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני לא אצא חפשי והגישו אדוניו אל האלקים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדוניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם כלומר דהעבד יאמר בסוף הששׁ שנים אהבתי את אדוני ואהבתי את אשתי הכנענית שמסר לי רבי ואהבתי הבנים שילדה לי ורצוני לעבוד עוד והגישו האדון אל הב"ד והגישו לדלת או למזוזה וירצענו לאזנו במרצע ויעבדנו עד היובל וכל אותו הזמן מותר הוא בהשפחה:

ב רבן יוחנן בן זכאי היה דורש המקרא הזה כמן חומר מה נשתנה אוזן מכל איברים שבגוף אמר הקב"ה אוזן ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי כי לי בנ"י עבדים ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע ור"ש ברבי היה דורש המקרא הזה כמן חומר מה נשתנה דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בנ"י עבדים ולא עבדים לעבדים והוצאתים מעבדות לחירות והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם (קדושין כ"ב ב) ולמה לא הצריכה התורה רציעה בתחלת המכירה מפני שאז לא נמכר ברצונו דהב"ד מכרוהו בשביל גניבתו ואף במוכר עצמו לא הצריכה התורה רציעה מפני שהדוחק הביאוהו לזה כדכתיב כי ימוך וגו' אבל זה שמכרוהו ב"ד וכבר עבד ששׁ שנים ועתה מרצונו בוחר להיות עבד ולדור עם הכנענית הצריכתו תורה רציעה:

ג דרשו חז"ל (כ"ב א) מדכתיב אם אמור יאמר העבד עד שיאמר וישנה שני פעמים אבל בפעם אחת בלבד אינו נרצע אמר בתחלה אפילו שני פעמים ולא אמר בסוף אינו נרצע שנאמר לא אצא חפשי עד שיאמר בשעת יציאה אמר בסוף אפילו שני פעמים ולא אמר

בתחלה אינו נרצע שנאמר אם אמור יאמר העבד עד שיאמר כשהוא עבד ופירשו בגמ' דאין הכוונה מה שאמרו בתחלה בתחלת שש דפשיטא דאז לא שייך אמירה דאהבתי את אשתי ואת בני שהרי עדיין לא מסר לו כנענית אלא בתחלה היינו בתחלת פרוטה אחרונה ובסוף בסוף פרוטה אחרונה כלומר כשמגיע לתחלת פרוטה האחרונה שעדיין צריך לעבוד לפי החשבון על פרוטה אחת ואחר שהתחיל בפרוטה האחרונה מקרי סוף כיון דלא נשאר ש"פ בשלימות (רש"י) והרמב"ם בפ"ג דין י' כתב דשני האמירות צריכין להיות בתחלת פרוטה אחרונה או קודם מעט ע"ש דס"ל דזה מקרי גם תחלה גם סוף ויראה לי דלא פליג עם רש"י לדינא דבאמת איך אפשר לצמצם בזה והעיקר שלא ישאר מלאכה בשני פרוטות והראשונה צריכה להיות בתחלת פרוטה האחרונה או קודם מעט והאחרונה א"א להיות אחר כלות הפרוטה האחרונה לגמרי:

ד אבל מלשונו של הרמב"ם משמע להדיא דשני האמירות צריכים להיות במצב אחד דוקא וגם האמירה האחרונה צריך להיות דוקא בתחלת פרוטה אחרונה או קודם לה מעט וז"ל הרמב"ם עד שיאמר וישנה בסוף שש בתחלת פרוטה אחרונה כיצד כגון שנשאר מן היום שוה פרוטה מדמי מכירתו או יותר מעט אבל אם נשאר פחות מש"פ ה"ז כאומר אחר שש עכ"ל הרי דגם להאמירה האחרונה מצריך שיור ש"פ ונראה דגירסתו היתה בגמ' אמר רבא בתחלת פרוטה אחרונה בסוף שש (ועל"מ ומל"מ שטרחו בכוונת הרמב"ם ולפמ"ש א"ש בפשיטות ודו"ק):

ה דין רציעה כתוב גם במשנה תורה בפ' ראה והיה כי יאמר אליך לא אצא מעמך כי אהבך ואת ביתך כי טוב לו עמך ולקחת את המרצע ונתת באזנו ובדלת והיה לך עבד עולם ומזה דרשו בגמ' שם דצריך שיהיה להעבד אשה ובנים לקיים את אשתי ואת בני דכתיב במשפטים ולרבו יהיה אשה ובנים לקיים מה שנאמר בראה ואת ביתך ושיאהב את רבו לקיים מה שנאמר אהבתי את אדוני ושגם רבו יאהבנו לקיים כי טוב לו עמך כלומר שטוב לרבו כשיהיה עמך מפני שאוהבו ושיהיו שניהם בריאים לקיים כי טוב לו עמך דמבואר שיהיו שניהם בטובה וכשאחד מהם חולה אינו בטובה ואם חסר אחד מאלו הפרטים אינו נרצע וכן כתב הרמב"ם שם:

ו ויש בזה שאלה מנ"ל דצריך שיהיה גם בנים לרבו הרי לא כתיב רק ואת ביתך זו אשתו ועוד למה לא חשיב שיאהב את אשתו ואת בניו וגם אשתו ובניו של רבו כדכתיב אהבתי וגו' את אשתי ואת בני וברבו כתיב כי אהבך ואת ביתך (עמל"מ) ויש מי שאומר דבאמת א"צ בנים לרבו (שם בשם מהרי"ט) ולא משמע כן (שם) אלא די"ל מדכתיב ואת ביתך לרבות בנים (שם) ובגמ' משמע להדיא דלאו מריבויא דאת דרשינן לה ויותר נראה מדלא

נאה לומר לשון אהבה בין אשת איש לאיש זר ובע"כ דואת ביתך אבנים קאי ולכן לא היה ביכולת הש"ס לומר שיאהב את אשת רבו ובניו ולכן השתמטה מזה וגם מאהבתו לאשתו ובניו לא נאה לומר שיאהב את הכנענית אבל וודאי דכן הוא בהכרח דאם לא היה אוהב אשתו ובניו לא היה נשאר עבד על להבא ומדאוהב את רבו ממילא דנמשכה אהבתו בטבע גם לבני ביתו של רבו:

**ז** שנינו במכילתא כי טוב לו עמך שתהיה שוה לו אם היה חיגר או סומא אינו נרצע מלשון זה משמע דהמיעוט הוא מפני שאינן שוין יחד ולפ"ז אם שניהם חיגרין או סומין ה"ז נרצע וראיתי מי שהביאה בלשון זה כי טוב לו שתהא טובתו שוה לך אם היה חיגר וכו' דלפ"ז משמע דהמיעוט הוא מפני שחיגר או סומא אינו בטובה ולפ"ז אפילו שניהם כן אינו נרצע או אפשר שגם לגירסא זו הכוונה שיווי שניהם וצ"ע:

**ח** כשמגיע היובל יצא לחירות ואז אינו מועיל שום דבר לעבוד עוד ונאסר בהאשה הכנענית מיד כשהגיע יובל ולכן אמרו חכמים (ב"ק כ"ח א) דנרצע שמסר לו רבו שפחה כנענית והגיע יובל והיה רבו מסרב בו לצאת ואינו רוצה לצאת וחבל בו פטור שהרי נאסר בשפחה ובדין הכהו כדי שלא יבא לידי איסור אבל אי לאו משום איסורא היה חייב בחבלתו דאע"ג דקיי"ל עביד אינש דינא לנפשיה כמ"ש בח"מ סי' ד' זהו כשהשני עושה לו דבר בממונו אף שהוא בטוח שיגבה בב"ד מ"מ אינו מחויב למיקם עמו בדינא ודיינא משא"כ במקום שאין לו שום היזק כמו בכאן דאדרבא רוצה לעבוד אצלו אי לאו טעמא דעבירה היה צריך לשלם לו חבלתו:

**ט** עבד עברי אם הוא כהן אינו נרצע דכתיב ושב אל משפחתו לחזקה שהיה בה במשפחתו וע"י הרציעה כיון שנעשה בעל מום בנקיבת אזנו אינו יכול לשוב למשרתו שהיה בה מקודם דאין ממנין כהן בעל מום לשום שררה. ודע דממה שהתירה התורה לכהן למכור עצמו בעבד עברי ש"מ דמותר להשתמש בכהן מרצונו והא דאמרינן בירושלמי המשתמש בכהונה מעל זהו בחנם אבל בשכר שרי (סמ"ג עשין פ"ג) ועמ"ש בסעי' י"ד:

**י** המוכר עצמו אינו נרצע ואפילו מאן דיליף שכיר שכיר דכתיב ורצע אדוניו את אזנו אזנו של מכרוהו ב"ד ולא אזנו של מוכר עצמו (גמ' י"ד ב) ובלא זה א"א לקיים רציעה במוכר עצמו שהרי אסור למסור לו שפחה כנענית כמ"ש בסי' הקודם סעי' ח' וא"א לקיים בו אהבתי את אשתי ואת בני (עתו"ס שם ד"ה ולא) וכן במכרוהו ב"ד ונרצע ומת האדון יצא לחפשי ואינו עובד אפילו את הבן דאע"ג דעבד עברי עובד את הבן כמ"ש בסי' מ"ב סעי' ו' אבל בנרצע מיעטה תורה ועבדו לו ולא לבנו לעולם לעולמו של יובל וכתב

הרמב"ם בפ"ג דין ז' נמצאת למד שהנרצע אינו קונה א"ע אלא ביובל ובמיתת האדון עכ"ל ומדבריו משמע דשטר אינו מועיל לנרצע וגם לשון המשנה (י"ד ב) כהרמב"ם וצ"ל הטעם דכיון דקניינו הוא ע"י רציעה אין השטר יכול להוציאו וכ"ש גרעון כסף (עמל"מ):

**יא** ודע דבירושלמי פ"א דקדושין סוף הלכה ב' חשיב בפרטי דנרצע דבעינן שיתברכו הנכסים על ידו שנאמר כי טוב לו עמך ע"ש ובש"ס שלנו לא נמצא זה ודרשוה על דרשות אחרות והרי אפילו בהענקה דכתיב להדיא אשר ברכך ד' אלקיך קיי"ל דבין שנתברך הבית בגללו ובין לא נתברך מעניקין לו (י"ז ב) ויתבאר בסי' הבא כ"ש בנרצע דאינו מפורש כל כך ולכן לא קיי"ל כן וגם הרמב"ם לא הזכיר זה:

**יב** אמה העבריה אינה נרצעת וכך דרשו בספרי ואף לאמתך תעשה כן להענקה או אינו אלא לרציעה ת"ל ואם אמור יאמר העבד העבד ולא אמה וכן יראה מענין הכתוב שהרי אומר בנרצע אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני (רמב"ם):

**יג** כיצד הוא דין רציעה האדון מביא את העבד לב"ד של שלשה כדכתיב והגישו אדוניו אל האלקים ואומר לפניהם שעבד זה כבר עברו עליו הששׁ שנים שנמכר והעבד אומר אהבתי וגו' ומגישו אל הדלת או אל המזוזה כשהן עומדין בהבנין דוקא והדלת והמזוזה יכול להיות בין של אדון בין של כל אדם דהא לא כתיב דלתו או מזוזתו ונוטל האדון מרצע של מתכת ומשים אזנו של עבד על הדלת או המזוזה ונוקב את אזנו הימנית בגופה של אוזן והיינו בהסחוס לא בהרכה עד שהמרצע מגיע להדלת או המזוזה שנאמר ונתת באזנו ובדלת ויכול להיות דלת מחוברת בלא מזוזה או מזוזה מחוברת בלא דלת ודווקא האדון בעצמו רוצעו שנאמר ורצע אדוניו לא בנו ולא שליחו ולא שליח ב"ד ואין רוצעין שני עבדים כאחד שאין עושין מצות חבילות חבילות שאסור לאדון אחד לרצוע שני עבדים וכן ב"ד אחד ביום אחד:

**יד** ויש בזה שאלה דאיך אמרנו בסעי' ט' דנעשה בעל מום ע"י רציעה והא בבכורות ר"פ על אלו מומין תנן דבעינן שיהא הנקב כשיעור כרשינה ובפחות מזה אינו נעשה בעל מום וא"כ ינקבנו בפחות מזה השיעור דהא אין שיעור לנקיבה אך באמת הירושלמי שם מקשה זה ומתרץ שמא יבא לידי כרשינה ע"ש. ולענ"ד נראה מדברי הש"ס שלנו (כ"א ב) דמקודם אמר המרצע להביא מרצע הגדול ואח"כ אמר ענייא דבעל מום ע"ש וכוונתו דמרצע הגדול הוא יותר מכרשינה וכן משמע מדברי הריטב"א ע"ש (והנה בריש פ' על אלו מומין משמע דלפסול אפילו בפחות מכרשינה ע"ש אבל הרמב"ם בפ"ז מה' ביאת המקדש פסק דאינו נפסל בפחות מכרשינה ע"ש ועמל"מ):

## סימן מו

**דין הענקה והחילוקים שבין מוכר עצמו למכרוהו ב"ד ובו י"ג סעיפים**

א כתיב בפ' ראה במכרוהו ב"ד וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך אשר ברכך ד' אלקיך תתן לו וכתב הרמב"ם בפ"ג דין י"ד כל המשלח עבדו ואמתו ריקם עובר בל"ת שנאמר לא תשלחנו ריקם והרי הכתוב נתקו לעשה שנאמר העניק תעניק לו עכ"ל כלומר דלא תימא דהעניק תעניק מעיקרא משמע ואם לא העניקו בעת היציאה עבר על ל"ת ואינו מחויב להעניקו עוד וקמ"ל דאינו כן דגם אח"כ יכול לתקן הלאו וגם מחוייב להעניקו אפילו אחר זמן מרובה (מל"מ) ומלקות לא שייך כאן דהוה לאו שאין בו מעשה וגם בדבר שבממון תמיד עומד בהשבה:

ב ויש להסתפק אם כופין על לאו ועשה דהענקה כמו על כל מ"ע או כיון דמתן שכרה בצדה כדכתיב וברכך וגו' אין כופין כדאמרינן בחולין (ק"י ב) גבי כיבוד אב אך לפמ"ש התוס' בכתובות (מ"ט ב) דכל מקום דאיכא גם לאו כופין גם בכאן כופין ובכפייה בדברים וודאי דמותר (שם) ועוד די"א דאין ב"ד מוזהרין אבל אם ירצו לכפות כופין ועוד דבכאן אפשר דהמתן שכר לא קאי אעיקר הענקה אלא על מאי דכתיב שם ולא ירע לבבך בתתך לו (מל"מ) ולכן כופין על הענקה (שם):

ג אחד היוצא בסוף שש ואחד היוצא ביובל או במיתת אדון מעניקים לו דכתיב תשלחנו וכי תשלחנו (גמ' ט"ז ב) להביא אלו השנים וכן אמה העבריה היוצאת באחד מכל אלו או שיצאה בסימנים כפי מה שיתבאר בסי' הבא מעניקין לה אבל היוצא בגרעון כסף אין מעניקין לו דכתיב וכי תשלחנו חפשי מעמך וזה הלא לא שלחו חפשי אלא שהעבד או האמה נתנו שאר הדמים שחייבים לו וכן הבורח ופגע בו יובל בין שפגעו מיד בין לאחר זמן אין מעניקין לו שנאמר וכי תשלחנו ולא כשברח מעצמו:

ד הא דכתיב העניק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך לאו דווקא דה"ה משארי דברים כדתניא (י"ז א) יכול לא יהא מעניקין אלא מצאן גורן ויקב מניין לרבות כל דבר ת"ל אשר ברכך ד' אלקיך א"כ מה ת"ל צאן גורן ויקב לומר לך מה צאן גורן ויקב מיוחדים שישנן בכלל ברכה אף כל שישנן בכלל ברכה יצאו כספים דברי ר"ש ר"א בן יעקב אומר יצאו פרדות שאינן מולידות ואינן בכלל ברכה אבל כספים עביד בהו עיסקי וישנן בכלל ברכה ור"ש סבר דפרדות ישנן בכלל ברכה דמשבחן בגופייהו ועושות יותר מלאכה אבל כספים כמו שהן לא יתוספו ולכאורה הלכה כראב"י דמשנתו קב ונקי אבל הרמב"ם שם פוסק כר"ש שכתב לבד כספים ובגדים ע"ש משום דמסתבר טעמיה דר"ש (כ"מ) אבל

מרש"י בפי' החומש נראה דפסק כראב"י ע"ש ויש מי שאומר דלמסקנא לא פליגי כלל ומעניקין מכל דבר (ריטב"א) וכל הראשונים לא ס"ל כן (מל"מ):

ה וכמה נותן לו אין פחות משיווי שלשים סלע בכולל ובין שאין לו רק מין אחד ונותן לו ובין שיש לו מינין הרבה ונותן לו צריך להיות בשלשים סלע ולמדנו זה בגז"ש מעבד דכאן כתיב תתן לו ובעבד שנגחו שור כתיב כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו ודע שהרמב"ם כתב שם וז"ל וכמה נותן לו אין פחות משוה שלשים סלע בין ממין אחד בין ממינין הרבה וכו' עכ"ל ופירשו בכוונתו דאינו מחוייב ליתן לו מכל מין ומין (כ"מ ומל"מ) ולענ"ד כוונתו כמו שביארנו דבין שאין לו אלא מין אחד ובין שיש לו מינין הרבה אבל וודאי דצריך ליתן לו מכל מין ומין איזה דבר ורק בכולל יהיו בשוה ל' סלעים ומסוגיית הש"ס אין ראיה לפירושם ע"ש היטב וגם מלשון הסמ"ג משמע כמ"ש ע"ש:

ו ובין שנתברך הבית בגללו כלומר שהאדון נתעשר מיום שהעבד אצלו ובין שלא נתברך הבית בגללו שלא נתעשר וגם להיפך מ"מ מעניקין לו אלא מהו דכתיב אשר ברכך וגו' תתן לו הכל לפי הברכה כלומר דשוה ל' סלעים בחיוב ליתן ויותר מזה השיעור לפי ברכתך תן לו ונראה דאם יש לו ברכה מחוייב להוסיף אך אין לתוספת זה שיעור וילפינן זה מדכתיב העניק תעניק מכל מקום (שם) בין שנתברך הבית בגללו ובין להיפך:

ז אמרו חז"ל (ט"ו א) העניק תעניק לו לו ולא לבעל חובו דמדסבירא לן בעלמא כר' נתן דמי שנושה בחבירו וחבירו בחבירו דמוציאין מזה ונותנין לזה והייתי אומר דאם העבד הוא בע"ח דמוציאין ההענקה מהאדון ונותנין לבע"ח קמ"ל לו ולא לבע"ח כן פירש"י ע"ש ולפ"ז רק מהאדון אין מוציאין אבל העבד כשקבל ההענקה מחוייב לשלם להבע"ח (מל"מ) אבל הרמב"ם כתב שם ספ"ג ענק עבד עברי לעצמו ואין בע"ח גובה הימנו עכ"ל ודימה זה לצדקה שנתבאר ביו"ד ס"ס רנ"ג דאין בע"ח גובה מזה ע"ש וה"נ כן הוא (שם) והגם דלשון הש"ס משמע להדיא דזה שייך לדר' נתן ולדברי הרמב"ם אין ענין זל"ז ס"ל להרמב"ם דסוגיא דלקמן (ט"ז ב) שאומר שם לו ולא לבע"ח ולא תלי לה בדר"נ ש"מ דלגמרי אין הבע"ח גובה מזה ורש"י ז"ל פי' שם דכוונתו לדר' נתן ע"ש והרמב"ם לא ס"ל כן וכן הסברא נותנת דהא הענקה זיכתה תורה להעבד כעין צדקה שהרי שכר עבדותו שילם לו וא"כ דינה כצדקה וגם מהסמ"ג מבואר כהרמב"ם ע"ש (והמל"מ האריך ונדחק בזה ולענ"ד נראה כמ"ש):

ח כתב הרמב"ם שם ענק אמה העבריה וכן מציאתה לאביה ואם מת אביה קודם שיבא לידו הרי הן של עצמה ואין לאחיה בה כלום שאין אדם מוריש זכות שיש לו בבתו לבנו עכ"ל וזה שכתב שמציאתה לאביה אע"ג דעתה אינה נזונת ממנו ובטעם דמציאת הבת

לאביה יש בגמ' (כתובות מ"ז א) טעם משום איבה ופירש"י איבה דמזונות והא לא זיין לה אך דחיישינן דשמא תחזור לבית אביה ולא יתן לה אז מזונות (מל"מ בשם מהרי"ט) ולא חששו זה רק כשהיא אצל אדון ולא כשמתפרנסת לעצמה (שם):

**ט** פשוט הוא דכשמצאה מציאה ושייך לאביה כמ"ש שצריך האב לשלם להאדון שכר זמן ביטול מלאכתה (שם) והא דמציאתה לאביה זהו כשהאדון עושה עמה מלאכה אחרת ובתוך כך מצאה מציאות אבל אם האדון צוה עליה ללקט מציאותו מציאתה של האדון כמ"ש בטור ח"מ סי' ע"ר ע"ש:

**י** אך זה שכתב הרמב"ם דאם מת אביה קודם שיבא לידו הרי הן של עצמה הרבה תימא דבמשנה וגמ' ריש נערה שנתפתתה מוכח להדיא דאף שלא בא לידו מ"מ כיון שהחיוב ברור הוי שלו ואף בקנס אמרינן שם אם רק עמדה בדין הוי שלו וכשמת שייך ליורשיו (מל"מ) וצ"ל דהענקה שאני דכיון דזהו רק דרך צדקה כל שלא בא לידו אינו זוכה להוריש לבניו ואולי אף כשבאה לידה הוי כבא לידו אך מדבריו לא נראה כן וי"ל כיון דזהו רק צדקה אינו מוריש לבניו רק כשבא לידו דוקא (וא"ש גם קושית הכ"מ ע"ש וזהו כוונת המהרי"ט שם):

**יא** ויש להסתפק היכא דנפקא בסימני בגרות כגון שהיא איילונית דמקטנותה יוצאת לבגרות למי שייך ההענקה אי לאב משום דהמלאכה היתה בקטנותה כשהיתה תחת רשותו או כיון דחיוב ההענקה הוא לאחר יציאתה הרי היא בוגרת והוי שלה (מל"מ) אך בקדושין (ט"ז ב) פריך מברייתא דתניא דהענקה של אמה העבריה לעצמה ומתרץ כגון דליתיה לאב ולא תירץ בכה"ג ש"מ דגם בכה"ג שייך להאב (שם):

**יב** תניא בת"כ כשכיר כתושב יהיה עמך מה שכיר ביומו תתן שכרו אף זה ביומו תתן שכרו ופסוק זה הוא במוכר עצמו וכתב הראב"ד יש מפרשים דבהענקה מיירי ע"ש ולפ"ז ס"ל כר"א בקדושין (י"ד ב) דגם מוכר עצמו מעניקין לו ואין הלכה כן ולכן השמיטה הרמב"ם ויש מפרשים דעל דמי ממכרו קאי שצריך ליתן לו מקודם שהתחיל בעבודה ואם לא נתן עובר בבל תלין (שם) והרמב"ם וודאי לא ס"ל כן מדלא הביא זה ויש מפרשים דהבל תלין הוי לאחר שש שנים שתיכף קודם שעבר לילה שאחריו צריך לשלם לו ואם לאו עובר בבל תלין וגם זה אלו היה הרמב"ם מפרש כן היה צריך להביאו (עמל"מ):

**יג** חמשה דברים יש בין מוכר עצמו למכרוהו ב"ד האחד דמכרוהו ב"ד נרצע ומוכר עצמו אינו נרצע והשני דמכרוהו ב"ד רבו מוסר לו שפחה כנענית ומוכר עצמו אינו מוסר והשלישי דמכרוהו ב"ד נותנין לו הענקה ולא כן במוכר עצמו והרביעי דמכרוהו ב"ד אינו נמכר אלא לשש ומוכר עצמו לכמה שירצה ואלו הד' דברים כבר נתבארו והחמישי

דמכרוהו ב"ד אינו נמכר אלא לישראל שנאמר כי ימכר לך אחיך אינו נמכר אלא לך (ספרי) ומוכר עצמו נמכר גם לעכו"ם כמפורש בתורה:

## סימן מז

### דין אמה העבריה ובו ט"ז סעיפים

א אמה העבריה היא קטנה בת ישראל שמכרה האב לעבודה כדכתיב וכי ימכור איש את בתו לאמה ובקטנה הכתוב מדבר דהיינו קודם י"ב שנה שזהו זמן גדלות לאשה בהבאת סימנים משתי שערות וא"א לומר כשהיא נערה דהשתא מכורה כבר יוצאה בסימני נערות כמו שיתבאר וק"ו שלא תימכר כשהיא נערה (ערכין כ"ט ב) וכן הוא במכילתא:

ב תניא במכילתא וכי ימכור איש את בתו איש מוכר את בתו ואין האשה מוכרת את בתה שהיה בדין ומה אם הבן שאין אביו רשאי למוכרו הרי הוא מוכר את בתו הבת שאביה רשאי למוכרה אינו דין שתמכור את בתה ת"ל כי ימכור איש ולא אשה וכי ימכור איש את בתו ולא את בנו שהיה בדין מה אם הבת שאינה נמכרת בגניבתה אביה רשאי למוכרה הבן שהוא נמכר על הגניבה אינו דין שהאב רשאי למוכרו ת"ל את בתו ולא את בנו וכי ימכור איש את בתו אבל אינה מוכרת עצמה שהיה בדין ומה הבן שאין אביו רשאי למוכרו מוכר את עצמו הבת שאביה רשאי למוכרה אינו דין שתמכור א"ע ת"ל וכו' ע"ש:

ג ולכן הקטנה משתביא שתי שערות אחר י"ב שנה ואז נקראת נערה אין האב יכול למוכרה ואע"פ שיש לו עדיין רשות לקבל קדושיה עד זמן בגרותה מ"מ למוכרה אין ביכולתו והקטנה שהיא איילונית ואינה מביאה שתי שערות והרי היא נחשבת קטנה עד כ' שנה או עד רוב שנותיה כפי הפרטים שנתבארו באהע"ז סי' קנ"ה יכול האב למוכרה עד הזמן שנתבאר אבל הטומטום והאנדרוגינוס אינם נמכרים לא בעבד עברי ולא באמה העבריה וכך שנינו בתוספתא דבכורות פ"ב וכן פסק הרמב"ם בפ"ד מעבדים ע"ש:

ד אין האב רשאי למכור את בתו אא"כ העני ולא נשאר לו כלום לא קרקע ולא מטלטלין ואפילו כסות שעליו (ע' קדושין כ' א) ואעפ"כ כופין את האב לפדותה אחר שמכרה משום פגם משפחה ברח האב או שמת או שלא היה לו לפדותה ה"ז עובדת עד שתצא כן הוא לשון הרמב"ם שם והוא תמוה דבגמ' (י"ח א) אמרו דכופין למאן דס"ל שאין יכול למוכרה פעם שני דאל"כ איזה תועלת יש בפדיון וניחוש שמא יחזור וימכרנה אבל הרמב"ם פוסק שם דמותר להאב למוכרה עוד פעם וא"כ איך פסק דכופין אותו לפדותה אבל באמת א"ש דהרמב"ם מפרש הגמ' שכופין הקרובים לפדותה כמ"ש התוס' שם ובזה וודאי אין תועלת כשביכולתו למוכרה פעם אחרת אבל לדידיה מהני הכפייה

דאיך ניחוש שיחזור וימכרנה הלא נכוף אותו לפדותו וכקושית התוס' שם (לח"מ) ואע"ג דבעבד עברי הנמכר לישראל אין כופין הקרובים לפדותם כמ"ש בסי' מ"ב סעי' ב' ואיך פריך הש"ס דנכוף לקרובים לפדות די"ל דאמה העבריה יש בזה גנאי גדול לבני המשפחה משא"כ בעבד עברי:

ה והנה לפמ"ש ס"ל להרמב"ם דאין כופין להקרובים לפדותה מטעם שמא יחזור האב וימכרנה ולפ"ז אינו מובן במה שפסק גם במת האב דעובדת עד שתצא ולמה לא נכוף לקרובים דבמת הא ליכא חששא שיחזור וימכרנה וגם היא עצמה אין ביכולתה למכור עצמה כמ"ש (מל"מ) ולכן נראה יותר לומר דלפי מאי דקיי"ל בנמכר לישראל דאין כופין את הקרובים לפדות הא נמי אין כופין והגמ' אזלא למאן דס"ל דגם בישראל כופין ואינו להלכה ולכן כתב דהכפייה הוה רק להאב (שם):

ו אמה העבריה נקנית בכסף או בשוה כסף ובשטר כעבד עברי אך הכסף הוא יותר מבעבד דבעבד די בפרוטה ובאמה העבריה כתב הרמב"ם שם דאינה נקנית בפרוטה מפני שצריך לקנותה בדמים שראויים לגרעון כדי שתגרע פדיונה ותצא עכ"ל ודבר זה נמצא בגמ' (י"א ב) לב"ש דס"ל אין אשה מתקדשת בפחות מדינר דיליף מאמה העבריה דכתיב והפדה מלמד שמגרעה מפדיונה ותצא ומפרוטה ליכא מה לגרע וכיון דאפיקתא מפרוטה אוקמה אדינר ע"ש ואין הלכה כב"ש וס"ל להרמב"ם דהדקדוק שדקדקו ב"ש בהכרח גם לנו לדקדק והיינו שמפרוטה לא שייך גרעון אמנם במה דס"ל לב"ש דינר לא קיי"ל כן וצריך רק יותר מפרוטה (עמל"מ):

ז אך כמה יותר לא נתבאר ונראה דצריך לא פחות משני פרוטות דגרעון בהכרח צריך לפרוטה ושישאר פרוטה דפחות מפרוטה לאו כלום הוא וראיתי מי שכתב דמעט יותר מפרוטה סגי (מל"מ) ולענ"ד צריך שני פרוטות חד לגרעון וחד לשיור:

ח ויש בזה שאלה הא גם עבד עברי יוצא בגרעון כסף ונצריך גם בקניינו יותר מפרוטה וי"ל דאע"ג דכן הוא וודאי מ"מ כיון דלא כתיבא במכירתו לשון גרעון אין הכרח שיהא יכול להיות גרעון משא"כ באמה העבריה דכתיבא לשון גרעון במכירתה בהכרח שצריך להיות במכירתה באופן שיוכל להתקיים הגרעון ואע"ג דבגמ' שם (י"ד ב) ילפינן קניינו של עבד עברי דהוה בכסף מאמה העבריה מדכתיב כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ע"ש וכיון דבמכירתה בעינן יותר מפרוטה ממילא דגם במכירתו כן די"ל דבמסקנא שם ילפינן ממקום אחר ממכירתו לעכו"ם דדי בפרוטה מדכתיב וכי תשיג וי"ו מוסיף על ענין ראשון (כ"מ ולח"מ ומל"מ) ועוד דהש"ס מוכיח שם מיעוד ע"ש ואין זה שייך בעבד (עמל"מ):

ט כיצד קניינה בכסף שהאדון נותן להאב כסף והאב אומר הרי בתי מכורה לך או קנויה לך כיצד בשטר האב כותב על הנייר או על החרס בתי מכורה לך או קנויה לך ונותן השטר ביד האדון ואינה נקנית בחליפין כמ"ש בעבד בסי' מ"א סעי' ד' ע"ש ושם ביארנו מניין שנקנו בשטר ע"ש וכן נתבאר שם דאין נקנין בחזקה ע"ש:

י בכל דיני יציאתה לחרות עשתה תורה כעבד עברי שמכרוהו ב"ד והיינו שעובדת שש שנים כדכתיב בפ' ראה כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה ועבדך שש שנים ואם פגע היובל תצא גם קודם שש ואף דלא מצינו זה אצלה בפירוש אך הרי היובל מוציא כל מיני עבדים לחרות ועוד דהוקשה עבריה לעברי ואם מת האדון אינה עובדת את הבן כמו נרצע ועל זה אמרה תורה שם ואף לאמתך תעשה כן וכן מגרעת מפדיונה ויוצאה דזה מפורש אצלה והפדה ואם נתייקרה או הוזלה הולכין הכל לטובתה כמו בעבד וכן אם כתב לה שטר שיחרור ומחל לה על השאר הוה מחילתו מחילה ויצאה חנם אין כסף והטעם ששוותה תורה כמכרוהו ב"ד לפי שגם היא נמכרת בע"כ דאב כמו העבד שב"ד מוכרין אותו בע"כ וזהו שדקדקה תורה כי ימכר וגו' העברי או העבריה כלומר ששניהם בע"כ ולמה אינה עובדת את הבן כנרצע מפני שבה ליכא רציעה והתורה חסה עליה לרכות שנותיה שתעבוד לאדון שלא הורגלה עמו עד עתה:

יא עוד יש יתרון לאמה העבריה ביציאתה על העבד שהיא יוצאה בסימני נערות שאם הביאה שתי שערות בהשלמת י"ב שנים לחייה ונעשית נערה יוצאה לחירות חנם בלא כסף ואפילו זה היה למחרת מכירתה אבד האדון הכסף והיא יוצאת לחירות שנאמר ויצאה חנם ריבה לה הכתוב יציאה אחרת בחנם יתר על העבד ובאה הקבלה שזה הוא הבאת סימני נערות וחוזרת לרשות אביה עד שתתבגר וזהו ששה חדשים אחר זמן הבאת סימנים וכשתתבגר יוצאת גם מרשות אביה לגמרי ונכנסת לרשות עצמה ואם היא איילונית שאין לה סימני נערות הרי היא יוצאה מקטנותה לבגרות לזמן כ' שנה או רוב שנותיה כמ"ש בסעי' ג':

יב הא דכתיב לא תצא כצאת העבדים פירושו דאינה יוצאת בראשי איברים כעבד כנעני דכשהאדון מפיל לו אחד מאיבריו יצא לחירות אבל היא אינה יוצאה בזו שהפיל לה שן או סימא לה עין וכן עבד עברי אינו יוצא בזה דהוקשו שניהם יחד וזה שכתבה תורה אצלה משום דהייתי אומר דבושת האשה מרובה הרבה יותר מאיש והייתי אומר דתצא לחרות קמ"ל דאינו כן וא"כ כ"ש בעבד עברי אלא משלם דמי חבלה כלבן חורין (ונ"ל הטעם דעבד כנעני שגופו ממש קנוי לו לעולם לכן קלקול אבר מוציאו לחירות משא"כ

עבד עברי ואמה העבריה דגופם קנוי רק למלאכה ועל זמן ידוע אין קלקול אבר מוציאן והוי כקלקול אבר בבן חורין דמשלם):

יג נמצאת למד שאמה העבריה נקנית בשני דברים בכסף ובשטר וקונה את עצמה בששה דברים בשנים וביובל בגרעון ובשטר שיחרור ובמיתת האדון ובסימנים ויראה לי דכשהיא י"ב שנה ויום אחד הרי היא יוצאה ואמרינן חזקה שהביאה סימנים אא"כ האדון מברר שלא הביאה סימנים ואע"ג דלא אמרינן חזקה זו לענין חליצה מ"מ לענין שלא תעבוד עוד וודאי אמרינן חזקה זו:

יד המוכר את בתו ויצאה בשנים או ביובל או בגרעון או בשטר או במיתת האדון ועדיין היא קטנה יכול האב למכור אותה עוד פעם אבל המקדש את בתו כשהיא קטנה ונתארמלה או נתגרשה אין האב יכול למוכרה והכי קיי"ל מוכרין לשפחות אחר שפחות ולא לשפחות אחר אישות כן פסק הרמב"ם שם דין י"ג וכך שנינו בברייתא (י"ח א) מוכר אדם את בתו לאישות ושונה לשפחות ושונה לאישות אחר שפחות ולא לשפחות אחר אישות:

טו כתב הרמב"ם שם דין י' יתר על אותן הדרכים שקונה בהן עצמה כעבד עברי אין האדון יכול למכור אמה העבריה ולא ליתנה לאיש אחר בין רחוק בין קרוב ואם מכר או נתן לא עשה כלום שנאמר לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה וכן עבד עברי לא יכול למכרו לאחר ולא ליתנו ויראה לי שלא הוצרך הכתוב לאסור דבר זה באמה אלא מפני שיש לו ליעדה לבנו לכך נאמר לעם נכרי לא ימשול למכרה עכ"ל כלומר שלא נאמר דכיון שנתנה לו תורה רשות להוציאה לאישות לאחר כמו בנו כמו כן יש לו רשות להוציאה לשפחות על משך זמנו לאחר כמו לבנו ולכן נאמר לא ימשול למכרה ופשוט הוא דאפילו לקדושין אין ביכולתו למוסרה לאחר לבד בנו אבל למוכרה למלאכה אפילו לבנו אין לו רשות:

טז יראה לי דאע"ג דלמוכרם לאחרים אין לו רשות מ"מ יכול לצוות עליהם לעשות מלאכה בבית אחרים דמה להן אם יעבדו אצלו במלאכה זו או אצל אחרים והרי אדונם הוא ויכול לעשות מה שצריך בכל מקום שרוצה מיהו שיאכלו אצל אחרים אין ביכולתו דיכולין לומר אצלך ערב לנו ולא אצל אחרים וע"מ כן נמכרנו לך:

## סימן מה

### דיני ייעוד של אמה העבריה ובו ט"ו סעיפים

א התורה נתנה רשות להאדון לייעדה לאשה כדכתיב אם רעה בעיני אדוניה אשר לא יעדה וגו' ואם לבנו ייעדנה וגו' ותנן בספ"ק דבכורות מצות ייעוד קודמת למצות פדיה

ובמכילתא שנינו אם רעה בעיני אדוניה שלא נגמלה חסד לפניו וכו' ע"ש וביאור הדברים דרצון התורה הוא שהאדון יקחנה לאשה לו או לבנו דבלא זה חרפה גדולה היא לבת ישראל להמכר לעבדות אבל אם האדון מייעדה לו או לבנו נסתלק חרפתה ולכן מצות יעוד קודם אך בוודאי אין בנו כח לכופו על זה ותלוי ברצונו אם טובה היא בעיניו ייעדה ואם לאו לא ייעדה וזהו שאמרה תורה אם רעה וגו' שלא נגמלה חסד לפניו כלומר שאינה נושאת חן בעיניו דאז והפדה כלומר אם ירצה האב יוציאנה ע"י גרעון כסף ואורחא דמילתא אמרה תורה דכשהאב רואה שאין תקוה שיקחנה לאשה אז מתאמץ לפדותה:

ב לשון יעוד הוא הכנה שמייעד אותה לקחתה לאשה וא"צ לישאל את פי האב וגם א"צ ליתן כסף קדושין דמעות הראשונות של המכירה לקדושין ניתנו אבל דעתה צריך ובלשון יעדה נכלל לשון דיעה ששואלין אותה אם היא רוצה דאינו בדין שנכוף אותה להתקדש אם אין רצונה בכך וזהו שאמרו חז"ל אין יעוד אלא מדעת (י"ט א) כלומר מדעת דידה ע"ש (ע' בסעי' י' דיש חולקים):

ג וכ"כ הרמב"ם שם דין ח' אין האדון מייעד אמה העבריה לא לו ולא לבנו אלא מדעתה אע"פ שכבר קבל אביה מעותיה שהרי אומר יעדה מדעתה ואם מת האדון אין בנו יכול לייעדה לו שהרי יוצאה לחירות במיתת האדון עכ"ל ויש להסתפק אם יעדה שלא מדעתה אי הוי קדושין ונ"ל דקדושין אלו תלויין ועומדים עד שנתגדלה וכשנתגדלה ולא מיחתה אז תיכף כשנתגדלה הוי קדושין ואם מיחתה בטלו הקדושין וראיה ממה שאמרו בכתובות (י"א א) הגדילו יכולין למחות ע"ש אבל אם נתרצית בשעת יעוד אינה יכולה לצאת במיאון דאין מיאון אלא ביתומה קטנה אבל הכא הרי נתקדשה ע"י האב בשעה שקבל כסף מכירתה ואף שמוחה אח"כ אינו כלום שכן גזרה תורה:

ד כיצד הוא היעוד אומר לה בפני שני עדים כשרים הרי את מקודשת לי הרי את מאורסת לי הרי את לי לאשה ואפילו אמר זה בסוף שש סמוך לשקיעת החמה ואף שלא נשאר כדי עבודה ששוה פרוטה מפני שהמעות הראשונות לקדושין ניתנו דמטעם זה א"צ ליתן לה עתה כלום אבל אחר שש בטל היעוד וכשרוצה לקדשה צריך דעת האב ושיתן לה כסף קדושין כשאר נשים והאב מקבל הכסף קדושין:

ה וכשמייעדה נוהג בה מנהג אישות ולא מנהג שפחות ואינו מייעד שתים כאחד דכתיב יעדה אחת ולא שתים וכיצד מייעדה לבנו כתב הרמב"ם שם דאם היה בנו גדול ונתן רשות לאביו לייעדה לו הרי האב אומר לה בפני שנים הרי את מקודשת לבני פלוני עכ"ל ומשמע דדוקא כשאמר האב אבל אמירת הבן לא מהני אפילו ברשות האב ומדעתה דכן משמע לשון התורה ואם לבנו ייעדנה שהוא צריך לעשות היעוד:

ו אבל רש"י ז"ל בפירושו לתורה לא כתב כן וז"ל שם ואם לבנו ייעדנה האדון מלמד שאף בנו קם תחתיו לייעדה אם ירצה אביו וא"צ לקדש קדושין אחרים אלא אומר לה הרי את מיועדת לי בכסף שקיבל אביך בדמיך עכ"ל הרי שכתב שהבן אומר ולא האב ואפשר שגם רש"י וגם הרמב"ם לאו בדווקא קאמרי ואין כאן מחלוקת דבאמת יש לפרש גם כפירש"י ואם לבנו ייעדנה שהאב מכינה לבנו אבל הבן מקדשה (וכ"כ הלח"מ ע"ש):

ז ואם ייעד האדון אותה לעצמו או לבנו הרי היא כשאר ארוסות ואינה יוצאה בשום דבר רק בגט או במיתה וזה שאמרנו כשאר ארוסות משום דיעוד עושה אירוסין ולא נשואין ולפיכך אינו מטמא לה כשמתה אם היה כהן ולא יירשנה ולא מפר נדריה לבדו עד שתכנס לחופה:

ח והא דכתיב ואם שלש אלה לא יעשה לה הכוונה שלא יעדה ולא יעדה לבנו ולא נפדית בגרעון כסף ויצאה חנם בהבאת סימנים כן כתב רש"י בחומש והרמב"ם שם וכך שנינו במכילתא ואם שלש אלה יעוד לך או לבנך או פדייה אתה אומר וכו' או אינו אלא שארה כסותה ועונתה אי אפשר שאין הדבר אמור אלא בבת ישראל עכ"ל כלומר דמקודם מבואר במכילתא דהא דכתיב אם אחרת יקח לו שארה וגו' הך שארה כסותה ועונתה על האחרת קאי כלומר שלא תאמר כיון שלזו נתחייבתי בשארה כסותה ועונתה שוב לא אתחייב לאחרת קמ"ל תורה שגם לאחרת חייב בג' אלה:

ט ואי קשיא הא כתיב כמשפט הבנות יעשה לה דמשמע דעליה קאי אך באמת במכילתא שם אומר בזה"ל כמשפט הבנות יעשה לה וכי מה למדנו על משפט הבנות אלא הרי זה בא ללמד ונמצא למד מה זו שארה כסותה ועונתה לא יגרע אף בת ישראל שארה וכו' דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר כמשפט הבנות בעבריה הכתוב מדבר (כלומר בהאמה העבריה) אתה אומר כן או אינו אלא בבת ישראל כשהוא אומר אם אחרת יקח לו הרי בת ישראל אמור ומה תלמוד לומר כמשפט הבנות בעבריה הכתוב מדבר עכ"ל המכילתא. והנה המכילתא דלקמן אזלא אליבא דר' יאשיה וכן רש"י והרמב"ם אבל לר' יונתן באמת מצינן לפרש הך דשלש אלה אשארה כסותה ועונתה אך גם אליביה אינו נוח לפרש כן דמה שייך ויצאה חנם הרי צריכה גט ואם הכוונה שלא ייעדה א"כ א"צ לתלות בשארה כסותה ועונתה אלא דאפשר לומר דהכוונה כן הוא דלא עשה לה שלש אלה משום דלא ייעדה ודוחק הוא:

י ודע דזה שכתבנו בסעי' ג' דאינו יכול לייעדה אלא מדעתה ומרצונה התוס' והרשב"א והריטב"א חולקים בזה. וז"ל התוס' בקדושין (ה'. ד"ה שכן) כסף איתא באמה בע"כ כגון שהאדון מייעד את העבריה בכסף מקנתה בע"כ של אב ובע"כ של בת דהא דאמר לקמן

שצריך לייעדה לא שצריך לעשות מרצונה אלא שצריך להודיעה וכו' עכ"ל והסכימו לזה הרשב"א והריטב"א בחידושיהם:

**יא** ודע שדעת הרמב"ם דאמה העבריה המיועדת אינה כאשה גמורה אלא כפלגש שכן כתב ברפ"ד ממלכים וז"ל אבל ההדיוט אסור בפלגש אלא באמה העבריה בלבד אחר יעוד עכ"ל ואינו ידוע מאין לו זה ונראה שיצא לו מדלא איתמר בגמ' שצריך לכתוב לה כתובה ושיטתו דפלגש הוא בקדושין בלא כתובה וכמו שהארכנו בזה באהע"ז סי' כ"ו:

**יב** אין אמה העבריה נמכרת אלא למי שיש לה עליו או לבנו קדושין כדי שתהא ראויה ליעוד כיצד מוכר אדם את בתו לאביו שאע"פ שהוא אינו יכול לייעדה ראויה היא לבנו שהרי היא בת אחיו אבל אינו יכול למכור את בתו לבנו שאינה ראויה ליעוד גם לבנו שהיא אחות אביו אבל לפסולין יכול למכור כגון אלמנה לכה"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט שאע"פ שהן בלאו הרי קדושין תופסין בחייבי לאוין וחלוצה לאו דוקא שהקטנה אינה חולצת ובגמ' (י"ח ב) שאמרו חלוצה משום דביבמות (ק"ה ב) יש מי שסובר דקטנה חולצת ע"ש (והטעם דמפרשינן שצריך שיקויים בה אשר לא יעדה קצת כמו לבנו או תפיסת קדושין ועמ"ש סוף סעי' י"ד):

**יג** המוכר את בתו ואח"כ הלך וקידשה לאחר אם רצה האדון לייעד לו או לבנו מייעד ובטלו הקדושין האחרים דשלו קדמו משעת המכירה וכל זמן שלא ייעד הקדושין מיתלי תלי וקיימא דאולי ייעדה ואם לא ייעדה עד אחר יציאתה אז נגמרו הקדושין ותיעשה אשת איש וכן המוכר את בתו ופסק על האדון שלא ייעד אין בזה ממש ואם רצה לייעד מייעד דכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל:

**יד** כבר כתבנו בסי' הקודם דאין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר אישות אך לשפחות אחר שפחות מוכר וכן פסק הרמב"ם כמ"ש שם ולפ"ז תמוהים דבריו שכתב שם דין י"ג המקדש את בתו כשהיא קטנה ונתארמלה או נתגרשה אינו יכול למוכרה וכו' אבל מוכרה לשפחות אחר שפחות כיצד מכרה לשפחות תחלה ויעד אותה האדון ומת האדון או גירשה וחזרה לרשות האב כשהיא קטנה הרי האב מוכרה פעם שנייה אפילו לכה"ג וכן אם נפלה לפני יבם מן הייעוד וחלץ לה אע"פ שהיא חליצה פסולה מפני שהיא קטנה הרי נפסלה מן הכהונה ויש לו למוכרה לכהן הואיל וקדושין תופסין בה כמו שנתבאר עכ"ל (ולפ"ז א"צ למ"ש בסעי' י"ב):

**טו** ודבריו תמוהים דאיך פסק שמוכרה אחר יעוד הא זהו אחר אישות ויש מי שאומר דס"ל דדוקא אחר אישות שלא ע"י יעוד אין רשאי למוכרה ולא אחר קדושי יעוד שבא ע"י שפחות והוה כשפחות אחר שפחות ומותר למוכרה (כ"מ) ותימא הא בגמ' (י"ח ב)

מבואר להדיא דזהו למאן דס"ל מעות הראשונות לאו לקדושין ניתנו ואין הקדושין ע"י האב אלא מייעדה בשפחות שיש לו עליה (רש"י שם) אבל למאן דס"ל דמעות הראשונות לקדושין ניתנו אינו רשאי למוכרה שהרי זהו כמו שהאב קיבל הקדושין והרמב"ם הא פסק כן בדין ז' ע"ש וכמו שביארנו בסעי' ב' (לח"מ) ובהכרח צ"ל שלא היתה כן גירסתו בגמ' (שם) אלא דקדושי יעוד שאני משארי קדושין לכ"ע ובאמת אינו מובן החילוק בזה דאפילו אם המעות הראשונות לאו לקדושין ניתנו סוף סוף הם קדושין שע"י האב שהרי ברצונו מכרה וע"י זה גזרה התורה שיוכל לייעדה ולכן גירסתו בגמ' יותר מסתבר (ולא היה גורס הכא בקדושי יעוד ואליבא דר"י בר' יהודה וכו' אלא הכא בקדושי יעוד ותו לא וכן לקמן י"ט. ע"ש וגם לפי שיטתו דאינה אלא כפלגש כמ"ש בסעי' י"א ממילא דאין זה כאישות גמורה):

## סימן מט

### דין גר תושב בזמן הקדמון ובו ד' סעיפים

א כתב הרמב"ם בפי"ד מאיסורי ביאה דין ח' דאין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג אבל בזמה"ז אפילו קבל עליו כל התורה כולה חוץ מדקדוק אחד אין מקבלין אותו עכ"ל ואינו מובן כלל דהא מקודם זה כתב איזהו ג"ת זה עכו"ם שקבל עליו שלא יעבוד עבודת כוכבים עם שאר המצות שנצטוו בני נח ולא מל ולא טבל ה"ז מקבלין אותו והוא מחסידי אה"ע ולמה נקרא שמו תושב לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בא"י כמו שביארנו בהלכות וכו' עכ"ל:

ב ובפ"ח ממלכים דין י' כתב שנצטוה משה רבינו מפי הגבורה לצוות לכל באי עולם לקבל שבע מצות שנצטוו בני נח וכו' והמקבל אותם הוא הנקרא ג"ת בכל מקום וכו' עכ"ל וא"כ איזה ענין הוא ליובל. והן אמת שבספ"ח דערכין אמרינן ר"ש בן אלעזר אומר אין ג"ת נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג אמר רב ביבי מ"ט אתיא טוב טוב כתיב הכא כי טוב לו עמך וכתיב התם בטוב לו לא תוננו ע"ש הא באמת פירש"י התם דזהו שנהיה מצווים להחיותו ע"ש וכוונת הרמב"ם א"א לומר כן שהרי כתב ואין מקבלין ג"ת ולא שאינו נוהג כלשון הגמ' והראב"ד באמת השיגו ע"ש ודוחק לומר דכוונתו דאין מקבלין אותו להושיבו בא"י כמ"ש מקודם דא"כ הו"ל לומר ואין מושיבין ג"ת בא"י אלא בזמן שהיובל נוהג וכן בספ"י מעכו"ם כתב כלשון הזה ע"ש:

ג ודעת הראב"ד כרש"י דרק להחיותו יש חילוק אבל מקבלין בכל זמן ואדרבא בזמן היובל דרשינן בספרי עמך ישב ולא בעיר עצמה ועכשיו אפילו בעיר עצמה ובזמן היובל אינו קונה עבד עברי רק כעכו"ם ועכשיו על כמה זמן שירצה ע"ש ודעת הרמב"ם צ"ע:

ד ואולי כוונתו כן הוא דכיון שאין ביכולתינו לקיים בו כל המצות שצוותה לנו התורה לנהוג בו כמ"ש לכן אין אנו מזדקקין לקבלו בתוכינו אלא שמודיעים לו שצריך לקבל עליו ז' מצות בני נח וכן לכל העולם יש להודיע כן ולא דמי להא דפריך בכריתות (ט' א) אלא מעתה האידנא דליכא קרבן לא נקבל וכו' ע"ש חדא דשם מרבי מקרא דוכי יגור וגו' ע"ש ועוד דשם נכנס לגמרי לקדושה (אך בעיקר דרשא דערכין מבטוב לו ק"ל דאמת דבספרי דריש להאי קרא דלא תסגיר וגו' על ג"ת ג"כ דהכי תניא בספרי אשר ינצל אליך וגו' להביא ג"ת ע"ש אבל בש"ס דילן בגיטין מ"ה. דחי לאוקימתא כעין זו ומסיק דמיירי בעבד שברח מח"ל לארץ ע"ש וצ"ע):
בס"ד סליק הלכות שמיטה ויובל.

## סימן נ

### כלליות דיני תרומות ומעשרות ובו י"ג סעיפים

א התרומות והמעשרות כיון שהם חובת קרקע אינם נוהגות אלא בארץ ישראל דכל מצות שבקרקע אינם אלא בא"י [קדושין ל"ז.] ומדרבנן הנהיגו גם במקומות הסמוכין לא"י כמו שיתבאר ותיכף שנכנסו ישראל לארץ נתחייבו בתרומות ומעשרות ואע"ג דשמיטין ויובלות לא מנו רק לאחר י"ד שנה משנכנסו לארץ אחר שכיבשו וחילקו את הארץ כמ"ש לעיל סי' ל' סעי' ח' זהו מפני שבהם כתיב שדך ובעינן שדך המיוחד לך כמ"ש שם משא"כ בתרומות ומעשרות כתיב ראשית דגנך כל חלב יצהר וגו' ובמעשר כתיב ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל וגו' ובמעשר שני כתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך וכן במעשר עני ולא כתיבי בהו שדך לפיכך נתחייבו מיד [כנ"ל ואין לשאול מאי דבתרומת מעשר כתיב בפ' קרח ואל הלוים תדבר וגו' בנחלתכם וגו' והרי לשון נחלה אינו אלא לאחר שכבשו וחלקו דבאמת לאו אארץ קאי אלא אמעשר דהמעשר נקרא נחלה כדכתיב הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה וגו' ועל זה נצטוו להפריש מזה תרומת מעשר]:

ב מצות עשה להפריש מהתבואה תרומה גדולה וליתנה לכהן דכתיב בפרשת שפטים ראשית דגנך תירושך ויצהרך וגו' תתן לו וכן כתיב בפ' קרח כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם אשר יתנו לד' לך נתתים ומצות עשה להפריש מעשר מהתבואה וליתנה ללוים כדכתיב שם ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה וגו' ומצות עשה על הלוי לאחר שקבל המעשר מהישראל להפריש מעשר מן המעשר הזה וליתנה לכהן דכתיב שם ואל הלוים תדבר וגו' כי תקחו מאת בנ"י את המעשר וגו' והרמותם ממנו תרומת ד' מעשר מן המעשר וזהו הנקרא תרומת מעשר:

ג ומצות עשה להפריש אחר מעשר זה הנקרא מעשר ראשון עוד אחד מעשרה ונקרא מעשר שני וא"צ ליתנו לכהן או ללוי אלא שמצוה עליו להעלותה לירושלים ולאכלה שם בקדושה כדכתיב בפ' ראה עשר תעשר את כל תבואת זרעך וגו' ואכלת לפני ד' אלקיך וגו' ופרטי הדינים יתבארו בהלכות מעשר שני וזהו בשנה ראשונה ושניה של שמטה ובשנה הרביעית והחמישית אבל בשנה שלישית וששית מצות עשה להפריש תחת מעשר זה מעשר אחר וליתנה לעניים וזהו הנקרא מעשר עני ועל זה נאמר שם מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך ופרטי דיני מעשר עני כבר בארנום לעיל סי' י"ד ע"ש והסמכנוה למצות לקט שכחה ופאה שהם ג"כ לעניים וכן סידרם הרמב"ם ז"ל:

ד ודע דשם תרומה בלשון תורה הוא על כל דבר שניתן לכהנים וכל כ"ד מתנות כהונה המבוארים בפ' קרח נקראו תרומה בין קדשי המקדש בין קדשי הגבול דכתיב וידבר ד' אל אהרן ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי לכל קדשי בני ישראל וגו' ואפילו המעשר נקרא תרומה כדכתיב שם כי את מעשר בנ"י אשר ירימו לד' תרומה נתתי ללוים לנחלה וכן בקדשים כתיב שם כל תרומות הקדשים אשר ירימו וגו' דלשון תרומה הוא הפרשה מה שהפריש הקב"ה מבני ישראל ונתנם לכהנים וללוים כדכתיב כאשר יורם משור זבח השלמים והרים ממנו בקומצו והרים את הדשן דכל אלו הוא לשון הפרשה ונכלל בלשון זה גם רוממות המעלה דכל דבר הנפרש לד' עומד ברום המעלה ושורש לשון תרומה הוא רום כדכתיב בתיבת נח ותרם מעל הארץ:

ה האמנם בלשון חכמים במשנה וגמרא נקרא תרומה רק הנתרם מהתבואה ראשיתן ליתנם לכהנים וכן תרומת מעשר ולכן כל מקום שנזכר תרומה סתם זהו על ראשית ההפרשה הניתן לכהן מן התבואות ושארי מיני אוכלין שיתבארו ולפעמים נקראת תרומה גדולה להבדילה מתרומת מעשר מפני שהוא המתנה הראשונה שמוציאין מן הזרע נקראת גדולה [רמב"ם בהקדמתו לפי' המשנה]:

ו וז"ל הרמב"ם בפי' המשנה ריש מס' תרומות בכל המשנה אמרו תרם ותורם ויתרום ובעלי לשון האחרונים מקשים על זה ואומרים כי השורש הרים ומרים וירים ואינה קושיא שעיקר הלשון חוזר למה שמדברים בו אותו הלשון וכו' עכ"ל ובאמת לשון מקרא לחוד ולשון חכמים לחוד [תוי"ט שם בשם ראב"ע] ואין אנו יכולין לעמוד על כוונת הלשון כמו התבואה קודם הרמת תרומות ומעשרות נקראת טבל בלשון המשנה ולא ידענו עומק הלשון מזה והערוך פי' לשון טבלא כמו מביא טבלא מרובעת דכשם שאין ביכולת לאכול הטבלא שהוא עץ בעלמא כמו כן אין ביכולת לאכלם קודם ההרמה

והדוחק מבואר ואולי שהוא מורכב מלשון תבל הנאמר בעריות והכוונה שהוא מכוער והטי"ת והתי"ו מתחלפין כידוע ומלשון בלילה כדכתיב ויבל לחמורים בשופטים [י"ט] וה"נ החולין והתרומה מעורבין זה בזה והאוכלם כן תבל הוא:

ז וכיצד הוא הסדר מההפרשה דאחר שקוצר זרע הארץ ותגמר מלאכתו מפריש ממנו תרומה גדולה אחד מחמשים ונותנה לכהן ואח"כ מפריש מן השאר אחד מעשרה ונותנה ללוי ואח"כ מפריש הלוי מעשר מן המעשר הזה ונותנה לכהן וזה נקרא תרומת מעשר ואחר שהפריש הישראל המעשר הראשון להלוי מפריש מהשאר עוד מעשר ונקרא מעשר שני ומעלהו לירושלים ואוכלו בקדושה וזהו בד' שנים מהשמיטה ראשון ושני ורביעי וחמישי אבל בשלישי ובששי נותן תחת המעשר השני מעשר עני לעניים אבל מעשר ראשון נוהג בכל השנים ולזה קראתה תורה נחלה כדכתיב ולבני לוי הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה מה נחלה אין לה הפסק אף מעשר ראשון אין לו הפסק וכבר נתבאר זה בסי' י"ד ומה שבשביעית אין מעשרין מפני שאסור בזריעה והספיחין הגדלין מאליהן הם הפקר ואין להם בעלים והפקר פטור מתרומה ומעשרות:

ח האוכל טבל עובר בלאו דכתיב ולא יחללו את קדשי בנ"י את אשר ירימו לד' בעתידים לתרום הכתוב מדבר [סנהדרין פ"ג.] והאוכלם חייב מיתה בידי שמים דילפינן חילול חילול מתרומה מה תרומה במיתה דזר שאכל תרומה חייב מיתה כדכתיב וכל זר לא יאכל קדש ואתרומה קאי דכל הפרשה בתרומה קאי דכתיב ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים וזהו תרומה שאוכלה אחר הערב שמש ואלו קדשים אינו אוכל עד שיביא כפרתו [רש"י שם] וכתיב שם ומתו בו כי יחללוהו וכן כהן טמא שאכל תרומה טהורה חייב מיתה כמבואר בפרשה שם ולמדנו דגם טבל במיתה מגז"ש דחילול חילול:

ט ועל איזה טבל חייב שנינו בברייתא במכות [טז:] יכול לא יהא חייב אלא על הטבל שלא הורם ממנו כל עיקר הורם ממנו תרומה גדולה ולא הורם ממנו מעשר ראשון מעשר ראשון ולא מעשר שני אפילו מעשר עני מניין ת"ל לא תוכל לאכול בשעריך וגו' ולהלן הוא אומר ואכלו בשעריך ושבעו מה להלן מעשר עני אף כאן מעשר עני ואמר רחמנא לא תוכל לאכול וגו' דאזהרת טבל הוא מפסוק זה דלא תוכל לאכול בשעריך וה"פ לא תוכל לאכול טבל בעוד שהמעשר בתוכו שכתוב בו בשעריך [רש"י שם] וכ"ש בעוד שהתרומה בתוכו:

י ולכאורה משמע דעל כל מין טבל חייב מיתה אבל לא כן פסק הרמב"ם בספ"י ממאכ"א וז"ל שם האוכל כזית טבל קודם שהופרש ממנו תרומה גדולה ותרומת מעשר חייב מיתה בידי שמים וכו' אבל האוכל מדבר שניטלה ממנו תרומה ותרומת מעשר ועדיין

לא הפריש ממנו מעשרות ואפילו לא נשאר בו אלא מעשר עני ה"ז לוקה משום אוכל טבל ואין בו מיתה שאין עון מיתה אלא בתרומה גדולה ותרומת מעשר עכ"ל:

**יא** וס"ל להרמב"ם דהך דמכות הוי רק למלקות וכן משמע מלשון הש"ס דאמר רב אכל טבל של מעשר עני ה"ז לוקה הרי דרק לענין מלקות איתרבאי ולא למיתה וגם הראב"ד הסכים לזה וכתב סברא יפה היא דכתיב בהני קראי קדש עכ"ל והקשו עליו דהא גם במעשר שני כתיב קדש [כ"מ] אך כוונתו דבמקרא זה דלא תוכל לאכול בשעריך לא כתיב גבי מעשר קדש דהרי מיתה ילפינן מקרא דולא יחללו את קדשי בנ"י כמ"ש וא"כ לא חיילא מיתה רק על תרומה ותרומת מעשר דאיקרי קדש כמ"ש בסעי' ח' [לח"מ] ועוד דהאיך אפשר שעל המעשרות עצמן ליכא מיתה וכשהן בטבלן יתחייב מיתה:

**יב** אבל רש"י ז"ל ביבמות [פו.] פי' להדיא דחייבין מיתה על טבל שלא הופרש ממנו מעשר ראשון או מע"ש או מעשר עני ע"ש ותמיהני על הרמב"ם והראב"ד שהרי כדברי רש"י מפורש בגמ' שם שאומר שם דהא דכתיב כי את מעשר בנ"י אשר ירימו לד' תרומה דרשי רבנן מה תרומה טובלת אף מעשר ראשון נמי טובל ופריך הא זה ילפינן מקרא דלא תוכל וגו' ומתרץ דאי מהתם ה"א ללאו אבל למיתה לא קמ"ל הרי להדיא דגם מיתה חייבין, והתוס' שם נסתפקו במעשר עני אי חייב מיתה ע"ש ואין מן התימא דאיך אפשר שיתחייב מיתה על טבל כזה שאין בהמעשר עצמו חיוב מיתה כמ"ש מקודם דאין זה ראיה כלל שהרי גם הכהן חייב מיתה על טבל אע"פ שתרומה הותרה לו אלא דטבל שאני וגם הסמ"ג בלאוין רמ"ז כתב כהרמב"ם וצע"ג ועמ"ש לקמן סי' ק"ח סעי' ו':

**יג** והנה הרמב"ם כתב גם תרומת מעשר ובגמ' דמכות לא הוזכר זה ונ"ל דודאי לענין החולין אין תרומת מעשר מעכב דלא מצינו בשום מקום שהישראל צריך להמתין באכילת תבואתו עד שיפריש הלוי תרומת מעשר ולכן לא חשבה הש"ס אמנם לענין המעשר עצמו ודאי הוא טבל עד שיפריש ממנו תרומת מעשר וכוונת הרמב"ם לענין המעשר עצמו. ודע דכשם שבטבל דאורייתא חייב מיתה או מלקות כמו כן בטבל דרבנן כגון מעציץ שאינו נקוב או בדברים שההפרשה הוי רק מדרבנן כמו שיתבאר אם אכל הטבל בלא הפרשה מכין אותו מכת מרדות כן פסקו הרמב"ם והסמ"ג שם:

## סימן נא

### למי נותנין התרומה והמעשר ראשון ובו ז' סעיפים

**א** דבר מבואר בתורה ובש"ס שתרומה צריך ליתן לכהן ולכאורה היה נראה פשוט דאע"ג דבמתנות של בהמה זרוע ולחיים והקבה אמרינן [בחולין קל"א:] דכהן אפילו כהנת במשמע ואפילו היא נשואה לישראל והכי קיי"ל ביו"ד סי' ס"א מ"מ זה אינו בתרומה

ותרומת מעשר וחלה דכתיבי בפ' קרח ושם אהרן ובניו כתיבי בפרשה והוה כקדשי המקדש דאינן ניתנין לבנות אהרן ורק מתנות בהמה דכתיבא בפ' שופטים ושם לא נאמר רק כהן ולכן אפילו כהנת במשמע ואע"ג דגם תרומה כתיבא שם מ"מ כיון דעיקר קרא הוא בקרח שנכללה בכלל מתנות הקדשים היה נראה דדוקא אהרן ובניו וכן כתבנו ביו"ד שם סעי' ל"ג ע"ש [ולא זכרנו אז על דברי הרמב"ם שיתבאר]:

ב אבל לא כן פסק הרמב"ם בפ"א מבכורים דין י"א שכתב וז"ל הנה למדת שהמתנות הניתנין לנקבות כזכרים חמש מתנות התרומה ותרומת מעשר וחלה ומתנות בהמה וראשית הגז ומניין אתה אומר שראשית הגז ניתנת לכהנת שנאמר ראשית דגנך תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו מה ראשית דגן ניתנת לנקבות כזכרים אף ראשית הגז כן עכ"ל ופשיטא ליה להרמב"ם דתרומה ניתנת לנקבות כזכרים:

ג והרבה תמוה לי דלבד שאין זכר מזה בכל הש"ס עוד ק"ל דהא בחולין שם פליג דבי ר' ישמעאל גם אמתנות בהמה ואומר ילמוד סתום מן המפורש כלומר שנלמוד מתנות דשופטים ממתנות דקרח ע"ש וא"כ נהי דלא קיי"ל כן מ"מ בתרומה שהוזכר להדיא בקרח הלא נראה דנלמוד מפורש מן המפורש לכ"ע ואיך נעשה פלוגתא רחוקה כל כך ועוד דכיון דתרומה כתיב התם באהרן ובניו איך נאמר לגבי תרומה דשופטים דאפילו כהנת:

ד ושמא תאמר דכיון דתרומה כתיבא ביחד עם מתנות בהמה בע"כ דהן שוין ביחד דא"א לומר כן דהא בע"כ א"א להיות שוין דהא מתנות בהמה אפילו נשאת לישראל נוטלת ואפילו בעלה נוטל בעדה ובתרומה פשיטא דכשנשאת לישראל הרי היא פסולה מן התרומה וא"כ בע"כ שא"א להן להיות שוין זל"ז. וברש"י שם מפורש כן וז"ל רש"י בד"ה לכהנת בת כהן אפילו אשת ישראל דכיון דקדושה לית להו דאינן אסורים לזרים הרי היא מותרת בהן ולא דמי לתרומה וכו' עכ"ל הרי מבואר כמ"ש. [וקרא דתתן לו לא קאי אראשית הגז ולכן תנן דראשית הגז צריך ליתן כדי נתינה [חולין קל"ה.] אבל בתרומה קיי"ל דחטה אחת פוטרת את הכרי]:

ה וע"ק לי מהא דתניא ביבמות [צ"ט:] עשרה אין חולקין להן תרומה בבית הגרנות וחד מינייהו אשה כלומר אשת כהן ופליגי בטעמא ר"פ ור"ה בריה דר"י חד אמר משום גרושה שמא תתגרש וחד אמר משום יחוד ע"ש והשתא אי ס"ד דלבת כהן נותנין תרומה למה לא תני דלאשה כהנת פנויה נותנין ונהי דלמ"ד משום יחוד י"ל דגם יחוד דפנויה אסור מדרבנן אבל למ"ד שמא תתגרש קשה ושמא תאמר דאצלה גזרינן שמא תנשא לישראל הו"ל להזכיר זה אלא ודאי דבת כהן אינה נוטלת לעולם ולא שייך לחשבה ורק באשת

כהן כשהבעל שולחה ליטול הייתי אומר שנוטלת קמ"ל דבבית הגרנות אין נותנין לה אי משום יחוד אי משום שמא תתגרש אבל מצד כהנת פשיטא שאינה נוטלת:

ו וע"ק לי מהא דתנן בפ"ב דבכורים יש במעשר ובכורים משא"כ בתרומה וכו' ויש בתרומה ומעשר משא"כ בבכורים וכו' ויש בבכורים משא"כ בתו"מ וכו'. והנה בכורים כתב הרמב"ם מפורש שם שאינן ניתנין רק לזכרים והשתא ממ"נ אם מעשר ניתן לנקבות בנות לוי כמו תרומה ה"ל לתנא לחשוב זה בהך דיש בתו"מ משא"כ בבכורים ושמא תאמר דלא חשיב רק החומרות שבתו"מ נגד בכורים א"כ הו"ל למיחשבה בהך דיש בבכורים משא"כ בתו"מ ואם נאמר דמעשר אינו ניתן רק לזכרים וכן נ"ל עיקר דהא לבני לוי כתיב ולא בנות לוי א"כ ה"ל למיחשבה בהך דיש במעשר ובכורים משא"כ בתרומה [אך הרמב"ם ריש מעשרות כתב דניתן לנקבות]:

ז וע"ק לי דתנן התם תרומת מעשר שוה לבכורים בשתי דרכים ולתרומה בשתי דרכים ע"ש ה"ל לומר לתרומה בג' דרכים במה שניתנין לנקבות כזכרים לפי שיטת הרמב"ם. ויותר מזה ק"ל על הרמב"ם דאיך אומר דתרומת מעשר ניתן לנקבות הא להדיא כתיב ונתתם ממנו תרומת ד' לאהרן הכהן וצע"ג:

## סימן נב

**אם תרומה בזמה"ז בא"י מדאורייתא אם מדרבנן ובו י"ד סעיפים**

א כתב הרמב"ם ספ"א התרומה בזמה"ז ואפילו במקום שהחזיקו עולי בבל ואפילו בימי עזרא אינן מן התורה אלא מדבריהן שאין לך תרומה של תורה אלא בא"י בלבד ובזמן שכל ישראל שם שנאמר כי תבואו ביאת כולכם כשהיו בירושה ראשונה וכמו שהן עתידין לחזור בירושה שלישית לא כשהיו בירושה שנייה שהיתה בימי עזרא שהיתה ביאת מקצתן ולפיכך לא חייבה אותן מן התורה וכן יראה לי שה"ה במעשרות שאין חייבין בזמה"ז אלא מדבריהם כתרומה עכ"ל:

ב והנה לפי דבריו התרומה והמעשרות שנהגו בבית שני לא היתה רק מדרבנן ודיניהם כיובל שאין המצוה רק כשכל ישראל יושבים בא"י ולפ"ז גם בבית ראשון אחר שהגלה סנחרב עשרת השבטים נפסקו התרומות והמעשרות מן התורה אך א"כ למה כתב רק דבימי עזרא לא הוי חיובן מן התורה הא גם הרבה מקודם החורבן לא היה מן התורה וצ"ל דודאי כן הוא וזה שהזכיר עזרא משום דמקודם בראש הפרק חילק בין כיבוש יהושע דלא נתקדשה לעולם ובין כיבוש עזרא דנתקדשה לעולם כמו שיתבאר בסי' נ"ג לפיכך כתב בימי עזרא, או י"ל דכשנתחייבו בימי יהושע נתחייבו עד החורבן מפני קדושת הארץ שלא נתבטלה קדושתה עד החורבן:

ג והנה גם בחלה פסק בפ"ה מבכורים דין ה' דחלה בזמה"ז אפילו בימי עזרא לא הוי דאורייתא דכתיב בבואכם בביאת כולכם ע"ש ואע"ג דבכתובות [כ"ה.] נחלקו אמוראי דחד אמר דאפילו למ"ד תרומה בזמה"ז דרבנן חלה דאורייתא וחד אמר להיפך דאפילו למ"ד תרומה בזמה"ז דאורייתא חלה דרבנן ע"ש ומשמע עכ"פ דזה הכל מודים דחד מינייהו דאורייתא וחד דרבנן ס"ל להרמב"ם דאינו הכרח דהתם רצו לומר כן אבל לפי האמת נחלקו התנאים בשניהם ופסק כמ"ד דבשניהם דרבנן [עי' נדה מ"ז.]:

ד וצ"ל לפ"ז הא דכתיב בנחמיה [י'] ואת ראשית עריסותינו ותרומותינו ופרי כל עץ תירוש ויצהר נביא לכהנים וגו' ומעשר אדמתינו ללוים וגו' זהו הכל מדרבנן וגם נצטרך לומר הא דגזרו על הדמאי משום עמי הארץ שאין מעשרין פירותיהן ואע"ג דרוב עמי הארץ מעשרין [שבת כ"ג.] מ"מ החמירו מפני שהוא מיעוט המצוי אע"ג דכל עיקר התרומה והמעשר הוי דרבנן מ"מ רצו להחמיר כבשל תורה:

ה אבל עיקרי הדברים אינם מובנים דהן אמת דבכמה מקומות יש פלוגתא אם תרומה בזמה"ז דאורייתא או דרבנן זהו הכל על לאחר החורבן ונחלקו אם בטלה קדושת הארץ בחורבן בית שני אם לאו אבל שנאמר דגם בזמן בית שני הוה דרבנן אינו מבואר בשום מקום וראיה ברורה לזה מהא דתנן שלהי מע"ש דיוחנן כה"ג העביר הודיות המעשר מפני שעזרא קנס את הלוים במעשרותיהן ונתנם לכהנים ואינו יכול לומר וגם נתתיו ללוי ע"ש וקשה דגם בלא זה מה שייך וידוי מעשר כיון שאין שום חיוב מן התורה בתו"מ ועד יוחנן כה"ג איך אמרו הוידוי בדבר שלא נצטוו מן התורה כלל ויותר מזה תמוה דהפסוק כי תבואו שהביא הרמב"ם על תרומה הלא לא נמצא כלל לא בפ' קרח ולא בשופטים ובחלה שפיר נמצא בבואכם בפ' שלח ומובא בגמ' בכתובות [כ"ה.] ונדה [מ"ז.] לענין שבע שכבשו ושבע שחלקו ולא בתרומה:

ו האמנם בירושלמי בכמה מקומות מבואר כהרמב"ם ונראה שהלך בזה אחר שיטת הירושלמי דבשלהי ברכות אומר הירושלמי דג' דברים גזרו ב"ד של מטה והסכים ב"ד של מעלה עמהן וכו' ר' אבון בשם ריב"ל אף המעשרות שנאמר וכו' ע"ש ובפ"ג דדמאי [הל' ד'] אומר על ר' יוחנן כמאן דאמר מאליהן קבלו עליהן את המעשרות כלומר בבנין בית שני עזרא ונחמיה וכל אנשי כנה"ג אבל מן התורה לא נצטוו ובריש פ"ו דשביעית נחלקו בזה דר' יוסי בר' חנינא אמר מדבר תורה נתחייבו ור' אלעזר אמר מאליהן קבלו עליהן את המעשרות ע"ש ובפ"א דתרומות סוף הלכה א' אומר ג"כ כמאן דאמר מאליהן קבלו וכו' וכן בפי"א ה"ד שם:

ז ובירושלמי פ"ז דיבמות [הל' ב'] נחלקו בזה תנאים ר' יוסי ס"ל דבבית שני מאליהן קבלו וכו' ובנו ר' ישמעאל בר"י ס"ל דמן התורה נתחייבו ובגיטין פ"ד [הל' ג'] פריך על תקנת הלל בפרוזבל איך עשה כן ומתרץ דהלל ס"ל דמעשרות בבית שני מדבריהם ושמטה מדבריהם ור' יוסי אומר דאפילו אם מעשרות דרבנן שמטה דאורייתא ואח"כ אומר תמן אמרין אפילו אם מעשרות מדברי תורה שמטה מדבריהם ע"ש ותמן הוא בבל הרי להדיא דחכמי א"י נטו להדיעה דמעשרות בבית שני הוה דרבנן וחכמי בבל נטו להדיעה דהוי דאורייתא ומפני שבירושלמי מפורש כן בהרבה מקומות דהוה דרבנן לכן פסק הרמב"ם כן:

ח ומ"מ נלע"ד דאפילו לפי הירושלמי כיון שאומר שב"ד של מעלה הסכים עמהם הוה דינם כדבר תורה. והנה בירושלמי שם אינו מבואר מנלן שהסכים אך במדרש רות פרשה ד' על פסוק והנה בעז מבואר זה וז"ל המדרש מעשרות מניין שהסכים ב"ד של מעלה ר' יוחנן אמר כיון שגלו נפטרו והם חייבו עצמן מאליהן מה עשו אנשי כנה"ג כתבו ספר ושטחוהו בעזרה ובשחרית עמדו ומצאוהו חתום הדא הוא דכתיב ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וכותבים כתוב אחד אומר ועל החתום וכתוב אחד אומר ועל החתומים היאך אלא ועל החתום זה ב"ד של מעלה ועל החתומים זה ב"ד של מטה ע"ש [התוס' ביבמות פ"ב: ד"ה ירושה הביאו מדרש זה וכתבו דאמעשר פירות קאי שהם מדרבנן ע"ש ולא אבין דהא בנחמיה שם כתיב ואת ראשית עריסותינו ותרומותינו ופרי כל עץ תירוש ויצהר וגו' ומעשר אדמתינו וגו' שהם כולם חייבים מן התורה וצ"ע, ודע דהך דב"ד של מעלה איתא שלהי מכות ופירש"י דאקנס קאי והוא נגד הירושלמי]:

ט ולפ"ז א"ש דהא בהרבה מקומות במשנה וגמ' וברמב"ם עצמו נמצא תרומה דאורייתא ותרומה דרבנן ודוחק לומר דעל בית ראשון קאי ולפי דברי הרמב"ם והירושלמי הא לא היה כלל בבית שני תרומה דאורייתא אך לדברינו א"ש דכיון שב"ד של מעלה הסכימו הוה דאורייתא ואע"פ שגם על מגילת אסתר הסכימו והוא דרבנן התם היה ההסכם לכותבה בין הכתובים דבלא זה היתה אסור בכתיבה כמבואר במגילה [ז'.] והיה ההסכם על הכתיבה ולא לעשותה דאורייתא אבל הכא היה ההסכם על הדין וגם בלא זה דברי קבלה כדברי תורה דמי בכמה דברים ולכן א"ש גם מה שנהגו בבית שני בוידוי מעשרות ולכן גזרו על הדמאי:

י והירושלמי באלו המקומות שהקיל בתרומה מטעם דמאליהן קבלו אין זה בעצם התרומה דודאי דינו כדאורייתא אלא בשארי דברים כמו לענין תרומה שהפקיד אצל העכו"ם בפ"ג דדמאי ולענין תרומת קטן בפ"א דתרומות ולענין הגעלת תרומה בפי"א

ובפ"ד דגיטין לענין שמטה דמפני שעיקרו מדבריהן הקילו בהם אמנם הפסוק שהביא וכי תבואו לא ידעתי לישבו אם לא דכוונתו לקרא דבבואכם דכתיב בחלה ולא דקדק בלשון דאצלו דין חלה ותרומה אחת הן וכסברוה שבנדה [מ"ז.] ואף שהש"ס אומר סברוה מ"מ האמת כן וכסברוה דריש ב"ב ע"ש וראיה לזה ממה שכתב מקודם בדין כ"ב דפירות א"י שיצאו לח"ל פטורין מן החלה ומן התרומות והמעשרות שנאמר אשר אני מביא אתכם שמה ע"ש והך קרא הוא בחלה וכן במשנה בפ"ב דחלה נשנית לענין חלה והרמב"ם כלל בזה גם תו"מ וה"נ כן הוא ולא אמצא באופן אחר ליישב דבריו:

**יא** אבל הראב"ד ז"ל חולק עליו וס"ל דתרומה בזמה"ז בא"י דאורייתא דקדושת עזרא קדושת עולם הוא והכי ס"ל לר' יוחנן ביבמות [פ"ב.] ור"ל פליג עליה שם וידוע דהלכה כר"י לגבי ר"ל ואע"ג דבירושלמי ובמדרש לא ס"ל כן לא חיישינן להו ממאי דבש"ס שלנו הוה ההיפך ועוד דלפי מה שפרשנו בדעת הרמב"ם יכול להיות שניהם אמת כמ"ש:

**יב** וכן הוא דעת רבותינו בעלי התוס' ביבמות שם ורבינו שמשון בריש פ"ו דשביעית אלא דדבריהם הכל על זמן בית שני אבל לא עכשיו, והסמ"ג בעשין [קל"ג] פלפל בזה ובסוף דבריו הביא דברי הרמב"ם דבזמה"ז הוה דרבנן והביא ראיה לדבריו ממה שאמרו בפסחים [מ"ד.] הנח לתרומה בזמה"ז דהוי דרבנן וכתב שכן הוא גם דעת ר"י בעל התוס' דבזמן המקדש היה מן התורה ועכשיו לאחר החורבן אינו אלא מדרבנן ע"ש:

**יג** אבל הטור יו"ד ריש סי' של"א כתב דר"י בעל התוס' פסק דתרומה בזמה"ז דאורייתא דקדושה שנייה לא בטלה ע"ש ובאמת לא אבין דברי הסמ"ג דהא קדושה שנייה הכל מודים דקידשה לעתיד לבא. ונ"ל דר"י הולך לשיטתו בתוס' יבמות שם דזה שאמרו בירושלמי מאליהן קבלו וכו' ה"פ דלא נצטוו לקדש א"י ומאליהן קידשו וכיון שקידשו נתחייבו מן התורה והחולק בירושלמי סובר דנצטוו לקדש ונ"מ ביניהם דאם נצטוו לקדש נשארה הקדושה גם לאחר החורבן ואם מאליהן קידשו לא קידשום אלא כל זמן שיעמוד המקדש אבל בחורבנו בטלה הקדושה וכן ביאר להדיא הר"ש בשביעית שם ע"ש:

**יד** עכ"פ לדינא להסמ"ג גם הרמב"ם גם התוס' סברי להלכה דבזמה"ז הוי תרומות ומעשרות דרבנן ולהטור סוברים התוס' דהוי דאורייתא וזהו שביו"ד ריש סי' של"א כתב רבינו הב"י דתרומה בזמה"ז דרבנן ורבינו הרמ"א כתב עליו וז"ל ויש חולקין וס"ל דחייבין עכשיו בא"י בתרומה ובמעשר מדאורייתא אך לא נהגו כן עכ"ל וזהו דעת הטור בשם התוס' ומה שלא נהגו כן משום דהסמ"ג כתב דגם להתוס' הוי רק מדרבנן ונמצא דלרוב דיעות הוי רק דרבנן:

## סימן נג

### באיזה מקומות חייבין בתרומות ומעשרות ובו כ"ה סעיפים

א כתב הרמב"ם ריש הל' תרומות התרומות והמעשרות אינן נוהגין מן התורה אלא בא"י בין בפני הבית בין שלא בפני הבית ונביאים התקינו שיהו נוהגות אפילו בארץ שנער מפני שהיא סמוכה לא"י ורוב ישראל הולכין ושבין שם והחכמים הראשונים התקינו שיהו נוהגות אף בארץ מצרים ובארץ עמון ומואב מפני שהם סביבות לא"י עכ"ל. וכל זה הוא במשנה דפ"ד דידים ואע"ג דבמשנה שם בסופה וביתר ביאור בתוספתא דמס' ידים פ"ב אומר על עמון ומואב שר"י בן זכאי קבל מהזוגות והזוגות מהנביאים והנביאים ממשה ומשה מסיני ע"ש מ"מ תפס הרמב"ם לשון המשנה שם דקורא לעמון ומואב מעשה זקנים:

ב ובזה ניחא מה שיש לתמוה דכיון דלהרמב"ם גם בזמן בית שני הוה התרומה והמעשר רק דרבנן כמ"ש בסי' הקודם א"כ מה ראו חכמים להוסיף עוד חיוב בבבל ומצרים ועמון ומואב דכיון דהכל נעשה ע"י קבלה מהנביאים שקבלו ממשה מסיני כמבואר בתוספתא א"כ הלא נצטוו לעשות כן אך מזה ראיה למה שבארנו שם סעי' ח' דלאו דרבנן ממש הוה בבית שני דכיון דהסכימו מן השמים נעשה כדאורייתא ע"ש:

ג ויש לדקדק על הרמב"ם שכתב דהחיוב מן התורה בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית והרי איהו סובר דאפילו בזמן בית שני לא הוה דאורייתא כ"ש בזמן החורבן, וי"ל דשני עניינים הם דזה שלא נתחייבו בבית שני ביאר הרמב"ם שם מפני שאין כל יושביה עליה אבל אם היו כל יושביה עליה היו חייבים אפילו בזמן החורבן והרמב"ם לא קאמר רק דאין החיוב תלוי במקדש שאין דומין לקרבנות ולכן החיוב הוא גם שלא בזמן הבית אך הפטור הוא מטעם אחר מפני שאין כל יושביה עליה ולא מיירי בכאן מזה [כ"מ בסוף פרק זה]:

ד עוד כתב א"י האמורה בכל מקום היא בארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל וזהו הנקרא כיבוש רבים אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמם מקום אפילו מן הארץ שניתנה לאברהם אינו נקרא א"י כדי שינהגו בו כל המצות ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל א"י לשבטים אע"פ שלא נכבשה כדי שלא יהיה כיבוש יחיד כשיעלה כל שבט ושבט כשיכבש חלקו עכ"ל:

ה ביאור הדברים דבספ"ק דעכו"ם נחלקו ר"מ ור' יוסי דר"מ סבר דכיבוש יחיד שמיה כיבוש ור"י סבר דלא שמיה כיבוש והלכה כר' יוסי ולכאורה אינו מובן דהא כל גבולות א"י כתובות בתורה בפ' מסעי והם ז' אומות שנתן הקב"ה לאברהם וא"כ מה פלוגתא יש

בזה מ"נ אם המקום שנכבש הוא בתוך גבולי א"י דינו כא"י ואם לאו דינו כח"ל ומאי נ"מ בין כיבוש רבים לכיבוש יחיד:

**ו** האמנם בספרי פ' עקב נתבאר דבר זה דמקשי קראי אהדדי דבמסעי כתיבי תחומי א"י דמבואר שזהו א"י ולא מקומות אחרים ובסוף עקב כתיב כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה הא כיצד בתחלה יש להם לכבוש א"י והיינו מה שבתוך הגבולין ואח"כ אם כובשין בח"ל דינה כא"י ולכן המקומות שכבש דוד בסוריא קודם שכבש כל א"י אינו כא"י וכדאמרינן בספרי שם שאמר הקב"ה לדוד סמוך לפלטרין שלך לא כבשת ואתה הולך וכובש ארם צובה ע"ש [ובהל' בהמ"ק סי' י"ג סעי' מ"ז בארנו זה בס"ד]:

**ז** וזהו הכיבוש יחיד דלאו שמיה כיבוש. והנה הרמב"ם מפרש כפשוטו יחיד שכיבש שלא מדעת רבים כלומר מדעת רוב ישראל וכן פירשו התוס' שם וז"ל דכל מה שכבש יחיד כגון יאיר בן מנשה אינו א"י ע"ש ורש"י ז"ל במשנה פי' דשלא ע"פ הדיבור ובלא ששים ריבוא ובתוס' הביאו בשמו בלא אורים ותומים והר"ן פי' בלא סנהדרין ובגיטין [ח':] פירש"י דכיבוש רבים מקרי כשכבשו לצורך כל ישראל וכיבוש יחיד מה שכובש לצורך עצמו ודוד כיבש לצורך עצמו ע"ש:

**ח** וכל הפירושים ענין אחד להם והכוונה כן הוא דכיון דחזינן דהתורה הקפידה שלא לכבוש שום ארץ קודם שיכבשו כל א"י ויש להבין הטעם וצ"ל שרצה הקב"ה שא"י תהיה קנין כל ישראל וקדושת כלל ישראל תקרא עליה ויכבשו אותה בקדושה והיינו ע"י מלך או נביא בהסכם כלל ישראל וע"י הסכם הסנהדרין וע"י אורים ותומים דאז תחופף הקדושה על הארץ ולא יחיד שכיבש על דעת עצמו אפילו הוא גדול שבגדולים כמו יאיר בן מנשה ודוד ולכן דוד כשכבש ארם צובה קודם כיבוש כל א"י כיבש לצורך עצמו כלומר ע"פ איזה כוונה שהיה לו ולא ע"י סנהדרין וכלל ישראל ולפיכך אין קדושתה כקדושת א"י כמו שנבאר בס"ד:

**ט** אך לפ"ז הרי מצינו הרבה ערים בא"י עצמה שיחידים כיבשוה כמו בריש שופטים אחרי מות יהושע שהלכו שני שבטים יהודה ושמעון וכבשו את הכנעני והפרזי ועתניאל בן קנז לכד בעצמו קרית ספר ושבט דן לכד לו ארץ זמן רב אח"כ ככתוב שם [פ' י"ט] וא"כ לא יהיה להם דין א"י ולזה אומר הרמב"ם דיהושע ובית דינו בכוונה חלקו כל הארץ לשבטים כדי שמאז תתקדש ע"י מלך ונביא וסנהדרין ואורים ותומים דחלוקת יהושע היתה ע"י אורים ותומים כדאיתא בב"ב [קכ"ב.] ומאז ככבוש דמי ואח"כ בכבוש כל אחד חלקו שליחותייהו דיהושע ובית דינו קא עבדי:

י ואין לשאול דא"כ כיון דחשבינן ככבוש מימי יהושע למה לא נתקדשה סוריא. דזו אינה שאלה דהן אמת דיהושע קידשם אבל אימתי לכשיכבשם ואז תחול הקדושה למפרע והוה כאומר הרי זו הקדש לאחר זמן כך וכך. דאין סברא לומר שיהושע קידשם בעוד העכו"ם בתוכם ואולי דבאמת דוד היה סובר כן דכבר כל א"י הוה ככבוש מימי יהושע ולכן הלך לכבוש ארצות אחרות והודיעו הקב"ה דכשעדיין לא כבשת סמוך לפלטין שלך לא נתקדשו לגמרי ולא היה לך לכבוש אחרות ויראה לי שמטעם זה עשו את סוריא במקצת כא"י ובמקצת כח"ל כמו שיתבאר משום דלפי מחשבתו של דוד נתקדשה בקדושת א"י וכן היתה כוונתו וכבש ע"פ ב"ד הגדול ומ"מ לא כוון יפה לפי עיקר הדין ולכן נתנו לה קצת קדושה מפני שדוד הא עכ"פ קידשה ואין זה כהקדש טעות לגמרי דהא בידו להקדיש אלא שלדיני התורה בא"י אינו מועיל הקדישו ולכן מדרבנן חייבו בסוריא בתרומה ומעשרות:

יא וכל דברינו אלה כלולים בדברי הרמב"ם שכתב אח"כ וז"ל הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען כגון ארם נהרים וארם צובה ואחלב וכיוצא בהן אע"פ שמלך ישראל הוא וע"פ ב"ד הגדול הוא עושה אינו כא"י לכל דבר ולא כח"ל לכל דבר וכו' אלא יצאו מכלל ח"ל ולהיותן כא"י לא הגיעו ומפני מה ירדו ממעלות א"י מפני שכבש אותה קודם שיכבוש כל א"י אלא נשאר בה משבעה עממין ואלו תפס כל ארץ כנען לגבולותיה ואח"כ כבש ארצות אחרות היה כיבושו כולו כא"י לכל דבר והארצות שכיבשן דוד הן הנקראין סוריא וסוריא יש דברים שהוא בהן כא"י ויש דברים שהוא בהן כח"ל והקונה בה קרקע כקונה בא"י לענין תרומות ומעשרות ושביעית והכל בסוריא מדברי סופרים עכ"ל וכל זה כמו שבארנו וכשנדקדק בגיטין [ח.] נמצא דלענין עצם הקרקע עשאוה מדרבנן כא"י ולא לענין האויר שיהיה כאויר א"י וזהו כמ"ש דהקדש קרקע היה כח ביד דוד ולא הקדש אויר דזה אינו אלא אם היה ע"פ דין התורה לגמרי לכבוש מקודם כל א"י ואח"כ לכובשם דאז היה מתפשט אויר א"י להלן [כמו שנקוה לד' על לעתיד בב"א ודו"ק]:

יב והנה בא"י עצמה והיינו ארץ כנען לא היה דומה כיבוש השני שכיבשו עזרא ונחמיה לכיבוש הראשון שכיבש יהושע וכיבוש השני היה פחות הרבה מן הכיבוש הראשון מפני שמעטים מישראל עלו. והנה בשלהי ערכין יש פלוגתא אם הקדושה ראשונה של יהושע קידשה גם לעתיד לבא אם לאו ולהלכה נראה בחולין [ז'.] דלא קידשה לעתיד לבא ע"ש אבל קדושת עזרא קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא כן מוכח בש"ס בכ"מ:

יג ולהבין הדברים דלכאורה הדבר תמוה והרי קדושה ראשונה היתה גדולה במעלתה יתר הרבה מקדושה שנייה שלא היה שם מלך ולא אורים ותומים ואיך אנו אומרים

דקדושת יהושע לא קידשה לעתיד לבא וקדושת עזרא קידשה לעתיד לבא כלפי לייא. והרמב"ם בפ"ו מבית הבחירה דין י"ד לענין קדושת המקדש וירושלים כתב דזה שעשה עזרא זכרון הוא שעשה ולא במעשיו נתקדש המקום שלא היה שם לא מלך ולא אורים ותומים ובמה נתקדש בקדושה ראשונה שקידשה שלמה וכו' עכ"ל וא"כ איך נאמר לענין קדושת הארץ דקדושת עזרא למעלה מקדושת יהושע:

**יד** האמנם מדברי הרמב"ם שם למדתי תירוץ לזה וז"ל שם ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא ובקדושת שאר א"י לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבא לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטילה וכו' אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מא"י וכיון שעלה עזרא וקידשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה ולפיכך כל מקום שהחזיקו בו עולי בבל וכו' הוא מקודש היום ואע"פ שנלקחה הארץ ממנו וחייב בשביעית ובמעשרות על הדרך שבארנו בהלכות תרומה עכ"ל וכוונתו דאף שפסק שם דבזמה"ז הוי רק תרומה דרבנן זהו מטעם אחר מפני שאין כל יושביה עליה ואפילו בזמן עזרא לא היה חיוב מן התורה לשיטתו אבל לא מפני החורבן וכמו שבארנו בסי' הקודם וריש סי' זה:

**טו** ובזה מובנים גם דבריו כאן בפ"א דתרומות דין ה' שכתב כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש בקדושה ראשונה כיון שגלו בטלה קדושתן לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדשוהו קדושה שנייה העומדת לעולם לשעתה ולעתיד לבא והניחו אותם המקומות שהחזיקו בהם עולי מצרים ולא החזיקו בהם עולי בבל כשהיו ולא פטרום מן התרומה והמעשרות כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית ורבינו הקדוש התיר בית שאן מאותן המקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל והוא נמנה על אשקלון ופטרה מן המעשרות עכ"ל. ובירושלמי פ"ב דדמאי [הל' א'] איתא דרבי התיר קסרין ובית גוברין וכפר צמח ע"ש אבל רש"י ז"ל פי' בפ"ק דחולין [י':] בהא דהתיר רבי בית שאן אינו אלא למעשר ירק ואילן דבא"י עצמה הם רק מדרבנן וכ"כ הראב"ד בהשגות ע"ש ולהרמב"ם לא נראה כן והולך לשיטתו בפ"ב דמעשר אילן הוא מדאורייתא ויתבאר בסי' הבא ומשום ירק בלבד לא נראה לו ולכן סובר דהתיר לגמרי:

**טז** וכתב הרמב"ם נמצא כל העולם לענין מצות התלויות בארץ נחלקת לג' מחלקות א"י וסוריא וח"ל וא"י נחלקת לשנים כל שהחזיקו עולי בבל חלק אחד וכל שהחזיקו עולי

מצרים בלבד חלק שני וח"ל נחלקת לשנים ארץ מצרים ושנער ועמון ומואב המצות נוהגות בהם מדברי סופרים ונביאים ושאר הארצות אין תרומות ומעשרות נוהג בהם עכ"ל וזה שכתב דא"י נחלקת לשנים באמת לענין תרומות ומעשרות לשיטת הרמב"ם דגם בא"י בזמה"ז הוה רק דרבנן וא"כ הא גם במקום שהחזיקו עולי מצרים הא לא פטרום מתרומות ומעשרות כמ"ש מקודם וא"כ אינן נחלקות לשנים אלא דנ"מ לשארי דינים כמו לשביעית וכיוצא בזה:

**יז** ובאמת בזמן הש"ס מצינו בכ"מ שהיו בני בבל נוהגים בתרומות ומעשרות ויש לתמוה על דעת הרמב"ם שמפרש דרבי התיר בית שאן לגמרי וכן שארי מקומות דחשיב בירושלמי שהם מכיבוש עולי מצרים כמ"ש וכי גריעי מבבל ומצרים ועמון ומואב שגזרו עליהם להפריש תו"מ והרשב"א ז"ל בחולין שם כתב דלדעת הרמב"ם מפני שהיו מקומות רחוקים מעיקר הישוב לפיכך התירן רבי ע"ש וקשה וכי גריעי ממדינות אחרות הסמוכות לא"י אבל לרש"י והראב"ד א"ש דמעיקר מעשרות לא פטרום כמ"ש:

**יח** אמנם על אשקלון מפורש בירושלמי רפ"ו דשביעית דנמנו על אשקלון ופטרוה מן המעשר ואומר שם שהיא סמוך ממש לכבישת עולי בבל והגינות הסמוכות לאשקלון חייבות ע"ש ותימא וכי גריעא היא ממדינות הסמוכות לא"י וכן יש לדקדק בברייתא דש"ס דילן ריש גיטין [ז':] היה מהלך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טמאה משום ארץ העמים ופטורה מן המעשר וכו' משמאלו וכו' טהורה וכו' וחייבת במעשר וכו' וקשה למה מימינו פטור מן המעשר וכי גריעא ממדינות הסמוכות לא"י:

**יט** ונלע"ד דבירור הענין כן הוא דהנה ברייתא דגיטין הוא תוספתא שלהי אהלות דמיירי במקומות שגזרו שיטמאו משום ארץ העמים ותניא שם שרבי ור' ישמעאל בר' יוסי ור"א הקפר ישבו לפני ר' פנחס בן יאיר [כצ"ל] ונשאלה שאלה אם אשקלון טמאה משום ארץ העמים והשיב להם ר' פנחס בן יאיר שהיא טמאה אמרו לו א"כ בואו ונמנה עליה לפוטרה מן המעשרות ולא רצה ר' ישמעאל בר"י ואמר לו רבי מפני מה לא נמנית עמנו א"ל מתיירא אני מב"ד הגדול שמא ירוצו את ראשי עכ"ל התוספתא וגם בירושלמי פ"ו דשביעית שם מיירי בטומאת ארץ העמים ע"ש:

**כ** והענין כן הוא דמשום דאשקלון וכן בית שאן סברי מקודם שהיא מעיקר א"י שכבשוה עולי בבל והחזיקוה לטהורה ואח"כ נתוודע להם שאינם מעיקר עולי בבל ובהכרח לגזור שם טומאה שלא יכשלו בהם הכהנים ועושי טהרות ולכן הוכרחו לבטל גם המעשרות למען הודיע לכל שזו היא ח"ל ויזהרו בטומאתה דאל"כ לא הוי צייתו להו גם לענין טומאה ולא דמי למדינות הסמוכות שידעו הכל שהחמירו שם לענין מעשרות כדי

שיסמוכו עניים אבל אלו המקומות שהוחזקו לא"י וא"כ לעקור זה ולעשותם לח"ל לא היה להם אופן אחר וזו היא שאמרה הברייתא בגיטין טמאה משום ארץ העמים ופטורה מן המעשרות כלומר דתלוי זה בזה וכן בתוספתא שם כיון שאמר להם ר' פנחס בן יאיר דאשקלון טמאה אמרו לו א"כ נפטרנה ממעשרות כלומר דאי לא הא לא קיימא הא ור' ישמעאל בר"י היה מתיירא מב"ד הגדול כלומר הב"ד הגדול שגזרו מעשרות גם במדינות הסמוכות וכ"ש באשקלון ואע"ג דהכרח הוא מפני הטומאה מ"מ לא רצה למנות עמהם מטעם שנתבאר דלא גריעא ממדינות הסמוכות ולזה נאמר לשיטת הרמב"ם בבית שאן ושארי המקומות דשם היה בהכרח לבטל המעשרות כדי להודיע לכל שהם ח"ל ומטמאין [כנלע"ד ברור בס"ד]:

**כא** ובזה מובן גם הך דפ"ד דעכו"ם [נ"ח:] דר"ל איקלע לבצרה חזי ישראל דקא אכלי פירי דלא מעשרא ואסר להו כי אתי לקמי דר"י א"ל אדמקטורך עלך זיל הדר בצר לאו היינו בצרה ולא הניחו לנוח מעמל הדרך כדפירש"י ואינו מובן מאי כולי האי. ולפמ"ש א"ש דר"ל תפסה לא"י וצוה לעשר פירותיהן ור' יוחנן חרד דא"כ לא ינהגו בה טומאה וכמה קלקולים יכול להיות גם בזמן קצר ולכן לא הניחו לר"ל לנוח שיודיעם תיכף שהם פטורים מן המעשרות דאינה א"י ויזהרו בטומאתה:

**כב** ודע דבירושלמי פ"ד דחלה [הל' ד'] אמר ר"י רבותינו שבגולה היו מפרישים תרומות ומעשרות עד שבאו הרובים ובטלום והתוס' שם ובחולין הביאו זה דמטעם זה נתבטל עתה בכל ח"ל הפרשת תו"מ גם בהמקומות הסמוכים לא"י והטעם שביטלו לא נודע לנו. ונלע"ד ג"כ כעין מ"ש שראו מזה קלקולים לענינים אחרים כמו לטומאה וטהרה וכיוצא בזה ופלא על הרמב"ם שהיה במצרים שנתחייבו בתו"מ ולמה לא הזכיר איך היה בימיו ופשיטא שלא הפרישו תו"מ ע"פ הירושלמי הזה ולמה לא הזכיר זה ואולי משום דבימיו כל השדות היו של העכו"ם ובלא"ה פטורין:

**כג** כתב הרמב"ם איזה היא ארץ שהחזיקו בה עולי מצרים מרקם שהיא במזרח א"י עד הים הגדול ומאשקלון שהיא לדרום א"י עד עכו שהיא בצפון היה מהלך מעכו לכזיב כל הארץ שעל ימינו שהוא למזרח הדרך הרי היא בחזקת ח"ל וטמאה משום ארץ העמים ופטורה מן המעשר ומן השביעית עד שיודע לך שאותו המקום מא"י וכל הארץ שעל שמאלו שהוא מערב הדרך הרי היא בחזקת א"י וטהורה משום ארץ העמים וחייבת במעשר ובשביעית עד שיודע לך שאותו מקום ח"ל וכל ששופע ויורד מטורי אמנון ולפנים א"י מטורי אמנון ולחוץ ח"ל והנסים שבים [איים] רואים כאלו חוט מתוח עליהם מטורי אמנון ועד נחל מצרים מן החוט ולפנים א"י מן החוט ולחוץ ח"ל עכ"ל וזה שכתב

במהלך מעכו לכזיב מימינו טמאה ומשמאלו טהורה כן הוא בריש גיטין ולכן אע"ג דבתוספתא פי"ח דאהלות ובירושלמי רפ"ו דשביעית מבואר להיפך ע"ש לא חש לה [עתוי"ט שם]:

כד עוד כתב מהיכן החזיקו עולי בבל מכזיב ולפנים כנגד המזרח ומכזיב ולחוץ עד אמנה והיא אמנון ועד הנהר והוא נחל מצרים לא החזיקו בו וכזיב עצמה לא החזיקו בה עכ"ל דכן הוא בירושלמי שם דכזיב עצמה פטורה מן הדמאי ובירושלמי שם חשיב כל הערים שעל הגבולים שכבשו עולי בבל וז"ל הירושלמי תחומי א"י כל שהחזיקו עולי בבל פרשת חומת מגדל שיר ושינא דרור ושורא דעכו וכו' ע"ש:

כה עוד כתב איזה היא סוריא מא"י ולמטה כנגד ארם נהרים וארם צובה כל יד פרת עד בבל כגון דמשק ואחלב וחרן ומגבב וכיוצא בהם עד שנער וצהר הרי היא כסוריא אבל עכו ח"ל כאשקלון והם תחומי א"י עכ"ל ואע"ג דבירושלמי שם אמרו דעכו יש בה מא"י ויש בה מח"ל ולמה לא הביא זה ונ"ל דזהו כוונתו מ"ש כאשקלון והקשו למה תלה באשקלון ונ"ל דבירושלמי שם אמר דגינייא דאשקלון הם א"י ואשקלון עצמה ח"ל לזה אומר דעכו ג"כ כן דמקצתו א"י ומקצתו ח"ל ולא חש להאריך מפני דעתה אין נ"מ בזה:

## סימן נד

### איזה דברים חייבים בתו"מ מן התורה ואיזה מדרבנן ובו י"ז סעיפים

א דע דרש"י ז"ל בברכות [ל"ו. ד"ה גבי] ובשבת רפ"ז ובבכורות [נ"ד.] ובחולין [ו':] כתב דמן התורה אינו חייב בתו"מ רק בדגן תירוש ויצהר וכל פירי אילנות וירקות לא הוי רק דרבנן ופשטא דקרא משמע כן דכתיב ראשית דגנך תירשך ויצהרך ובעשר תעשר כתיב מעשר דגנך תירשך ויצהרך ובקרח כתיב כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם וגו' ואע"ג דבספרי ובת"כ דרשי מקראי לחייב כל הדברים אסמכתא בעלמא הוא שהרי מרבה גם מעשר ירק וזהו פשיטא דאינו מן התורה כמבואר בכ"מ וזהו גם דעת רבותינו בעלי התוס' בכל המקומות שנתבארו וכ"כ הראב"ד בהשגות פ"א דמעשרות וז"ל אף לא שאר אילנות חוץ מתירוש ויצהר ע"ש:

ב ובגמ' ברכות שם אומר מעשר אילן דבארץ גופה מדרבנן ובבכורות שם שואל הש"ס שני מינין בעלמא דלאו דגן תירוש ויצהר מנלן שאין מעשרין ממין על שאינו מינו ומשיב הני דרבנן נינהו וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ולפ"ז צ"ל הא דתנן בריש מס' מעשרות כלל אמרו במעשרות כל שהוא אוכל ונשמר וגידולו מן הארץ חייב במעשרות זהו שיש מהן דאורייתא ויש מהן דרבנן וראיה לזה שהרי גם ירקות נכללו בזה כמבואר ר"פ כלל גדול וירק פשיטא דהוא דרבנן כמבואר בר"ה [י"ב.] שאומר שם תנא לירקות

ולמעשרות ופריך לירקות מאי ניהו מעשר ירק היינו מעשרות ומתרץ תנא דרבנן וקתני דאורייתא ע"ש:

ג אבל הרמב"ם ז"ל פסק דכל הפירות חייבים מדאורייתא לבד חרובים מפני שאינו מאכל רוב בני אדם [פ"א ממעשרות] וירקות מפני שאינם בכלל תבואת זרעך. וז"ל הרמב"ם ריש פ"ב דתרומות כל אוכל אדם הנשמר שגידוליו מן הארץ חייב בתרומה ומ"ע להפריש ממנו ראשית לכהן שנאמר ראשית דגנך תירשך ויצהרך תתן לו מה דגן תירוש ויצהר מאכל בני אדם וגידוליו מן הארץ ויש לו בעלים שנאמר דגנך אף כל כיוצא בהן חייב בתרומות וכן במעשרות עכ"ל ודרשא זו היא בספרי:

ד ושם בדין ו' כתב הירקות אע"פ שהן מאכל אדם אינן חייבין במעשרות אלא מדבריהן לפי שנאמר במעשר תבואת זרעך תבואה וכיוצא בה אבל הירקות אינן בכלל התבואה וכן יראה לי שה"ה בתרומה שהרי נאמר בה דגנך תירשך ויצהרך כל הדומה לאלו אבל תרומת הירק מדבריהם כמעשר עכ"ל:

ה ובפ"א דמעשרות דין ט' כתב החרובין אינן חייבין במעשרות אלא מדבריהן לפי שאינו מאכל רוב אדם עכ"ל וזה מפורש בר"ה [ט"ו:] אמינא לך אנא מעשר חרובין דרבנן ע"ש וה"ה לתרומה וזה שלא הזכיר דסמך על מ"ש בפ"ב דתרומות דכלל גדול הוא דתרומות ומעשרות דין אחד להן [כמ"ש הכ"מ ספ"א דתרומות ע"ש]:

ו ובירושלמי ריש מס' מעשרות מפורש כהרמב"ם שאומר שם עשר תעשר וכו' אין לי אלא תבואה קטניות מניין ת"ל וכל מעשר הארץ וכו' פרי העץ לרבות כל פירות האילן וכו' ירקות מניין איסי בן יהודה אומר המעשרות לירקות מדבריהם עכ"ל. הרי מפורש דכל הני הוי דאורייתא והסמ"ג בעשין [קל"ג] פסק כהרמב"ם ונראה דדבר זה היה מחלוקת הבבלי והירושלמי והרמב"ם בענינים אלו תפס לו כמה פעמים דרך הירושלמי [אמנם גם בש"ס דילן פשטא דסוגיא דיבמות פ"א. וחולין ק"כ: נראה להדיא דמעשר פירות דאורייתא ורש"י ותוס' נדחקו ליישב ע"ש]:

ז כל דבר שהוא מאכל אדם אפילו ע"י הדחק כמו בשני רעבון כהמין כרשינים שהיה בזמן הש"ס דעיקרו הוא לבהמה אך בשעת רעבון אוכלין אותו בני אדם חייב בתרומה ומעשרות ויראה לי דחיובו מדרבנן דהכי משמע בירושלמי חלה [פ"ד סוף ה"ד] שאומר אימתי גזרו על הכרשינין בימי רעבון בימי דוד ע"ש הרי שאומר דדוד גזר על זה ולא מן התורה ולענין טומאת אוכלין בעינן דוקא שייחדן לאכילת אדם כמ"ש הרמב"ם בפ"א מטומאת אוכלין ע"ש מיהו לענין תו"מ לא שייך ייחדן דכשאוכלן ממילא יחדן ומחוייב להפריש [ומ"מ לפמ"ש בסעי' הבא צ"ע ולפמ"ש בסעי' ט' א"ש ודו"ק]:

**ח** כתב הרמב"ם [שם] הסיאה והאזוב והקורנית שזרען מתחלה לאדם חייבין במעשר וכן כל כיוצא בהן זרען למאכל בהמה אע"פ שנמלך וחשב עליהם לאדם כשהן מחוברין פטורין שמחשבת חיבור אינה כלום עלו מאליהן בחצר אם היא חצר המשמרת פירותיה הרי אלו חייבין שסתמן לאדם ואם אינה משמרת פירותיה פטורה עכ"ל והמקור מנדה [נ"א.] וההפרש בינם לכרשינין נ"ל משום דכרשינין כל המין שוה שזורעין אותו לאכילת אדם בשעת דחקו וגם לבהמה לפיכך בכל ענין חייב במעשרות אבל אלו המינין יש שזורעין אותם לאדם לגמרי ויש שזורעין אותן לבהמה לגמרי ואז אף אם חישב לאדם כשהן מחוברין לאו כלום הוא אבל אם חישב כשהן תלושין חייבין במעשר וכשעלו מאליהן בחצר סתמא לאדם ולכן אם נשמרין חייבין דכשאין נשמרין דינן כהפקר דפטור מן המעשרות ודוקא בחצר סתמן לאדם אבל שלא בחצר סתמן לאו לאדם [תוס' נדה שם ד"ה אלא] דבחצר יודע מתי ללוקטם עד שלא יתקשו לפיכך סתמא לאדם משא"כ שלא בחצר [שם]:

**ט** ואיך הדין כשעלו מאליהן שלא בחצר או כשזרען סתם שלא בחצר אינו מבואר ויראה לי מהא דתנן בפ"ח דשביעית כל שאינו מיוחד למאכל אדם ולמאכל בהמה חישב עליו וכו' כגון הסיאה והאזוב והקורנית ע"ש וה"נ כן דתלוי במחשבה אח"כ ואע"פ שאמרנו דמחשבת חיבור לאו שמיה מחשבה זהו כשזרע מקודם לבהמה כמ"ש אבל בזרע סתם מהני מחשבה גם בחיבורן [כנלע"ד]:

**י** יש בזרעונים שהזרעים הם כהמאכל עצמו כמו זרע קטניות ופולין ועדשים ואורז ודוחן וכיוצא בהם דחייבים הזרעונים בתו"מ כמו הגידולים מהם ויש זרעונים שבעצמן אינן נאכלין רק מה שנתגדל מהן ונקראים זרעוני גינה שאינם נאכלים ושנינו בשלהי מעשרות דהזרעונים פטורין מתרומה ומעשר כגון זרע לפת וצנון ובצלים וכיוצא בהם כיון שאין נאכלין לאדם ורק הגדילין מהן חייבין ורק קצח דזרעו נחשב ג"כ בין זרעונים שאין נאכלים כמ"ש הרמב"ם בפ"א מכלאים ומ"מ זרע הקצח חייב במעשר ובתרומה והטעם משום דנותנים אותו בפת לריח וטעמו יפה ללב דמבריא את הלב ולכן דינו כאוכל [עתוי"ט פ"ה דעדיות מ"ג ועוקצין פ"ג מ"ו]:

**יא** כתב הרמב"ם בפ"ב תמרות של תלתן ושל חרדל ושל פול הלבן ושל צלף והקפריסין של צלף פטורין מפני שאינן פירא בד"א בשזרען לזרע אבל זרען לירק הרי אלו חייבים וכן האביונות של צלף חייבין מפני שהם פירי עכ"ל. ביאור הדברים דצלף הוא מין עץ שגדילים עליה ב' מיני אוכלין והיא עזה שבאילנות [ביצה כ"ה.] ואינה מצויה במדינותינו ונקראת קאפע"ר בוי"ם והיינו האחת בתוך העלים גדילים כמין תמרות

ובולטין בהעלה ותמרה כזו מצויה גם בתלתן וחרדל ופול הלבן והשנייה היא קליפה גדולה שסביבי הפירי וראוים התמרות והקליפה הנקראת קפרוס לאכילה אך עיקר הפירי היא האביונות והיא הפירי שבתוך הקליפה [ערש"י ברכות ל"ו.] ולכן התמרות בכל הפירות שחשבנו והקפריסין שבצלף אם זרען בשביל הזרע הפנימית הן פטורות שלא נטע בשבילן ולא נחשבות לפירי ואם זרען לירק כלומר שלא בשביל הזרע הפנימית הרי הן חייבות שהרי זרע בשבילן והאביונות בכל ענין חייבין מפני שזהו עיקר הפירי ויראה לי אפילו כשנטע לירק ונתגדל האביונה חייבת דסוף סוף היא ודאי עיקר הפירי [כנלע"ד] וראיה מדין שאחר זה:

**יב** שנינו במשנה פ"ד דמעשרות [מ"ה] כסבר שזרעה לזרע ירקה פטור זרעה לירק מתעשרת זרע וירק וכסבר הוא מין זרע שקורין לה כולינדר"א בלע"ז ותרגום ירושלמי על והמן כזרע גד כסבר ויש כסבר גינה ויש כסבר שדה כדתנן ריש כלאים ולכן אם זרע בשביל הזרע כשאכלה כשהיא ירק שלא נתגדל הזרע עדיין פטורה ממעשרות ומתרומה לפי שלא זרע בשביל הירק ואם זרע בשביל הירק שניהם חייבים והא דחייב גם על הזרע משום דסוף סוף זו היא עיקר הפירי והירק הם העלין:

**יג** ובירושלמי שם איתא שבת שזרעה לזרע ירקה פטור זרעה לירק מתעשרת זרע וירק ואינה מתעשרת זירין זרעה לזירין מפריש מן הזרע ומן הירק ומן הזירין ושבת הוא מין שקורין אניט"ו בלע"ז ובלשונינו עני"ס ונותנת טעם בקדירה ודינה ככסבר ונתוסף בה זירין ופי' הרמב"ם בפי' המשנה דזהו הגבעולין שבראשי הצמחים שבהם מונח הזרע וזהו כעין קפרוס בצלף והיא גרועה מהירק והר"ש והרע"ב פירשו דזירין הם הזמורות ע"ש ותימא לומר שזמורות יהיו ראוים ג"כ לאכילה אך מסתמא כן הוא וכתב שם הרע"ב דגם בכסבר אם זרעה לזירין מתעשרת זרע וירק וזירין ע"ש וברמב"ם ובהר"ש לא מצאתי זה וגם בירושלמי אין זכר מזה:

**יד** ויש דברים שבהם גם הירק עיקר דאפילו זרען לזרע בלבד מתעשרות זרע וירק ואלו הן השחלים והוא מין ירק חם ויבש ושוחקין אותו ושותין אותו בחמין וגרגר והוא מין צמח ונקרא בלשון המקרא אורות והוא טוב לעינים ואלו השנים בהם הירק עיקר כמו הזרע וכיצד מתעשרות ירק וזרע שאם לקט הירק לאוכלו מפריש תרומה ומעשרות ויאכל וכשיתייבש ויאסוף הזרע שלו מפריש מן הזרע:

**טו** ויש דברים להיפך שהירק פטור אפילו אם זרען לירק כדתניא בתוספתא ובירושלמי ספ"ד דמעשרות הפול והשעורין והתלתן שזרען לירק בטלה דעתו זרען חייב וירקן פטור ע"ש והתוספתא היא בשביעית פ"ב [הל' ז'] והכי תניא התם כל ירקות שזרען

לזרע בטלה דעתו ירקן חייב וזרען פטור התבואה [כצ"ל] והקטניות שזרען לירק [כנ"ל] בטלה דעתו זרען חייב וירקן פטור וכלשון זה כתב הרמב"ם בפ"ב דין ז' ואח"כ אומרת התוספתא הפול והשעורים והתלתן שזרען לירק בטלה דעתו וכו' ואע"ג דפול בכלל קטניות ושעורים בכלל תבואה מ"מ תני להו בפ"ע משום דבפולין יש הרבה מינים סתם פול ופול הלבן ופול המצרי והחרוב כדתנן בריש כלאים ויש מהם שהעלים גדולים כעלי חרובין כדאיתא שם בירושלמי והייתי אומר דבהם הירק ראוי לאכילת כל אדם וליחייב במעשרות קמ"ל דלא ובשעורים יש ג"כ כמה מינים שבולת שועל ושיפון וכן כוסמין ויש מהן יפים וזקופים מאד כדאיתא בירושלמי סנהדרין פ"ב [הל' ה'] ע"ש וזהו ששנינו בפאה פ"ו רואין אותן כאלו הן ענבה של שעורין והייתי אומר דירקן ראוי לאכילת כל אדם ויפריש על הירק ג"כ קמ"ל דלא [כנלע"ד ומתורץ קושית הכ"מ שם]:

טז כתב הרמב"ם בפ"ב דין ח' התלתן אע"פ שאינו אוכל אדם כשיקשו הואיל ורוב האדם אוכלין אותן בתחלתן הרי הן חייבין בתרומה ומעשר עכ"ל ומשנה מפורשת בפ"א דמעשרות מאימתי הפירות חייבין במעשרות התלתן משתצמח ע"ש הרי שתלתן חייבת בתו"מ ובערוך כתב שהוא מין זרעונים הדומה לעדשים והוא מר בתחלתו וכששורין אותו במים נמתק ובלשון גמ' נקרא שבלוליתא ע"ש:

יז והקשה עליו הראב"ד דבעצמו כתב מקודם דתמרות של תלתן פטורין מתו"מ ע"ש ודבריו אינן מובנין כלל דמה ענין התמרה לגוף הפירי והרי גם שם נתבאר בזה ובצלף והתמרה פטורה ועיקר הפירי חייבת [כ"מ]. ונ"ל בכוונת הראב"ד דכיון דהרמב"ם כתב שאינו נאכל רק בתחלתו והתמרה הוי ג"כ בתחלתו א"כ ודאי גם התמרה ראויה לאכילה דבצלף וכיוצא בו נאכלין גוף הפירות בסופן ג"כ ואז התמרה נובלת ולא שייך זה בתלתן ומ"מ אין זה תימא על הרמב"ם כמובן:

## סימן נה

### אם יש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מחיוב תו"מ ודין מירוח האינו יהודי אם פוטר אם לאו ובו כ"ו סעיפים

א בכמה מקומות בש"ס יש פלוגתא אם יש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מידי מעשר אם לאו ופסקו הרמב"ם בפ"א דין י' דאין קנין וכ"כ הסמ"ג ואע"ג דלפי הירושלמי פ"ה דדמאי [הל' ח'] שאומר דר"מ סבר אין קנין ור' יהודה ור"ש סברי יש קנין ה"ל לפסוק כר"י ור"ש ובש"ס שלנו בגיטין [מ"ז.] יש פלוגתא דאמוראי רבה ור' אלעזר ואין הכרע ובמנחות [ל"א.] יש שני לשונות ואין הכרע אמנם בבכורות [י"א.] יש מימרא דר' שמואל

בר נתן בשם ר' חנינא דאין קנין וכיון דר' חנינא ורבה דגיטין סברי דאין קנין ה"ל ר"א דגיטין יחיד לגבייהו:

ב ועוד דכפי הנראה מש"ס דילן ס"פ לפני אידיהן ס"ל לר"מ דיש קנין ור"י ור"ש סברי אין קנין [וכ"כ הר"ש פ"ה דדמאי מ"ט] א"כ אפילו אם נאמר דלפי הירושלמי ההלכה דיש קנין מ"מ לפי ש"ס דילן פשיטא דקיי"ל דאין קנין וכן נראה מדברי רבותינו בעלי התוס' בכ"מ דלדינא קיי"ל דאין קנין [ועב"מ ק"א. וקצת צ"ע ודו"ק]:

ג ולפלא שהרמב"ם ז"ל בפי' המשניות בשני מקומות פסק דיש קנין בפאה פ"ד משנה ט' וכן פסק הרע"ב שם ובדמאי פ"ה משנה ט' ע"ש וגם הרע"ב כתב שם וז"ל האי תנא סבר אין קנין ור"מ היא וכו' ואינה הלכה דקיי"ל יש קנין וכו' דכתיב והארץ לא תמכר לצמיתות הא אם נמכר צמותה היא עכ"ל ודרשא זו היא בירושלמי שם דבש"ס שלנו בגיטין שם יש דרשא אחרת על יש קנין מקרא דוהארץ נתן לבני אדם ע"ש ונראה להדיא דהרמב"ם בפי' המשנה הלך בשיטת הירושלמי ולכן פסק דיש קנין ובחבורו חזר בו מפני שלפי הש"ס שלנו קיי"ל דאין קנין מכל ראיות אלו שכתבנו בס"ד וכן עיקר לדינא:

ד ובמירוח העכו"ם אם פוטר אם לאו יש פלוגתא דתנאי במנחות [ס"ו:] דר"מ ור' יהודה סברי דאינו פוטר ור' יוסי ור"ש סברי דפוטר ופשיטא דקיי"ל כר' יוסי ור"ש דהלכה כר' יוסי לגבי ר"מ ור"י כדאיתא בעירובין [מ"ו:] וכ"ש דגם ר"ש סובר כמותו וכן הוא סתמא דגמ' בגיטין [מ"ז. וע"ש בתוס'] ובבכורות [י"א:] דפריך בפשיטות אי דמרחינהו עכו"ם דגנך אמר רחמנא ולא וכו' וכן פסק הרמב"ם בפ"א דתרומות דין י"א וכ"כ הסמ"ג ואין מחלוקת בזה ואפילו בתבואה של ישראל כשהעכו"ם לקחה ומרחה ואח"כ מכרה לישראל פטורה:

ה ועוד אמרו במנחות שם דמדרבנן חייב בתו"מ במירוח העכו"ם גזירה משום בעלי כיסין כלומר דחיישינן שמא גדולי הבעלי כיסין שיש להם הרבה תבואות ימכרו התבואות לעכו"ם כדי שימרחום ויהיו פטורים מן המעשרות ואח"כ יקנו מהם ולפיכך גזרו מדרבנן שלא תועיל מירוח העכו"ם ורבותינו בעלי התוס' הביאו זה בכ"מ ש"מ דסברי שכן הלכה דכל תבואה שגדילה ביד ישראל ומכרן לעכו"ם קודם מירוח ומרחן העכו"ם ומכרן לישראל חייבין בתו"מ:

ו אבל הרמב"ם ז"ל פירשה בענין אחר וז"ל בפ"ד מתרומות דין ט"ו העכו"ם שהפריש תרומה משלו דין תורה שאינה תרומה לפי שאינן חייבים ומדבריהם גזרו שתהיה תרומתו תרומה משום בעלי כיסין שלא יהיה זה הממון של ישראל ויתלה אותו בעכו"ם כדי לפוטרו עכ"ל ופירשה אתבואה דעכו"ם ושהעכו"ם הפריש ממנה תו"מ דהנה בגמ'

שם הקשה מברייתא דתניא דתרומת עכו"ם בח"ל אינה תרומה הא בא"י תרומתו תרומה וחלתו אפילו בא"י אינה כלום ומקשה אמאן דלא מחלק בין תרומה לחלה והרי הך תנא סובר דמירוח העכו"ם אינו פוטר מדתרומתו תרומה וחלתו אינה חלה ומתרץ גזירה משום בעלי כיסין ופירשו רש"י ותוס' דאמירוח העכו"ם קאי כלומר דמירוח העכו"ם פטור מן התורה וחייב מדרבנן והרמב"ם מפרש דעל ברייתא דתרומתו תרומה קאי כלומר דלעולם גם ברייתא זו ס"ל דמירוח העכו"ם פוטר ומה שאמר דכשהפריש תרומה הוה תרומה לא מדאורייתא אלא מדרבנן משום בעלי כיסין כלומר דכיון שיש שתולין מעותיהן בעכו"ם לכן עכ"פ מה שתרם העכו"ם בעצמו אין לנו לבטלה מתרומה [כנ"ל בביאור טעם הרמב"ם ותמיהני על הכ"מ בפ"א הל' י"א שכתב דהרמב"ם השמיט הך דמירוח עכו"ם ע"ש ואמנם גם להרמב"ם יש חיוב בתבואה של ישראל ועי' סעי' י"ט]:

**ז** וגם בדיעה ראשונה יש מחלוקת דהר"ש והר"י והסמ"ג כתבו דדוקא בלקח תבואה מישראל גזרו על מירוחו ולא בתבואתו וז"ל הסמ"ג בעשין [קל"ג] פירות עכו"ם שגדלו בקרקע שקנה בא"י אם נגמרה מלאכתן בידו ומרחן פטורין שנאמר דגנך ולא וכו' וכתב רבינו שמשון דשמא אפילו מדרבנן פטורין וכו' והא דגזרינן בבעלי כיסין בעכו"ם שלקח מישראל וכ"כ מורי רבינו יהודה וכן הלכה עכ"ל:

**ח** והריב"א בתשו' [הובא בכ"מ] מתחלה מסתפק בזה ואח"כ מכריע ג"כ כן וז"ל דשמא לא נגזרה אלא כשהיה בתחלתו ביד ישראל ומכרו לעכו"ם ומרחו העכו"ם וכו' ולא כשעיקר התבואה של עכו"ם וכתב שאם היה המנהג בא"י שלא להחמיר [בעיקרו של עכו"ם] לא היה בידי לבטל המנהג כי מנהג אבותיהם בידיהם וכו' עכ"ל:

**ט** אבל רבותינו בעלי התוס' במנחות שם כתבו מפורש להיפך וז"ל ואין לומר דהני מילי כשהיה מתחלתו של ישראל וכו' אבל באותה שהיה מתחלתו של עכו"ם התם לא שייכא גזירה משום בעלי כיסין לאו מילתא וכו' עכ"ל וזהו דעת הראב"ד בהשגות ספי"א ממעשר דעל מ"ש הרמב"ם דגנך ולא דיגון עכו"ם כתב דמדרבנן חייב ע"ש וברש"י יש שני לשונות ולכי תידוק ללשון ראשון הוא כתוס' והראב"ד ולליש נא אחרינא הוא כר"ש והר"י וסמ"ג ע"ש היטב. ובספר א"ז הגדול [סי' רל"ה] כתב בשם הקדוש רבינו יעקב מקורביל כהר"ש והסמ"ג וז"ל ואע"ג דמירוח עכו"ם צריך לעשר מדרבנן משום בעלי כיסין נ"ל דההיא דהתם צריכין אנו להעמיד דוקא בתבואה של ישראל שמרחה עכו"ם וכו' עכ"ל:

**י** ונמצא עכשיו בא"י כשקונין תבואה טחונה או אפילו לא טחונה רק אחר מירוח לדעת הרמב"ם והסמ"ג והר"ש והר"י והא"ז והקדוש ריק"ק פטורין מתו"מ אבל לתוס' והראב"ד

חייבין מדרבנן ואפשר דעכשיו שאין קרקע ישראל מצויה שם נסתלקה גזירה זו גם להתוס' והראב"ד וכתב הכסף משנה שבימיו עמד חכם אחד והפריש תו"מ מהלקוח מן העכו"ם ונתאספו חכמי צפת וגזרו בנח"ש שלא יפרישו תו"מ כדעת הרמב"ם ע"ש ואני אומר שאין זה דעת הרמב"ם בלבד אלא דעת רוב רבותינו כן כמ"ש:

**יא** וגם בהך דאין קנין אין דעת הרמב"ם משתוה עם דעת רש"י ותוס' שפירשו דקאי אעכו"ם שקנה קרקע בא"י אינו יכול להפקיע קדושתה וישראל הקונה מהתבואה חייב לעשר והרמב"ם כתב בפ"א דין י' עכו"ם שקנה קרקע בא"י לא הפקיעה מן המצות אלא הרי היא בקדושתה לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד אלא מפריש תו"מ ומביא בכורים והכל מן התורה כאלו לא נמכרה לעכו"ם מעולם עכ"ל:

**יב** ויראה לי שבעצם הדין אינו מחולק עם רש"י ותוס' דזהו ודאי דכשלוקח תבואה מעכו"ם והישראל מרחה שזהו ג"כ בכלל אין קנין וכו' וגמ' מפורשת היא במנחות [ל"א.] דפריך ולימא ליה קח מן העכו"ם ומתרץ קסבר אין קנין וכו' ומפורש כרש"י ותוס' והרמב"ם שהוכרח לפרש כן הוא מטעם אחר כמו שנבאר בס"ד:

**יג** דהנה בבכורות [י"א:] אמר ר"ח הלוקח טבלים ממורחין מן העכו"ם מעשרן והן שלו משום דמצי אמר ליה קאתינא מכחו של עכו"ם ומיירי שהשדה של העכו"ם והוא זרעם וקצרם והישראל מירחן כמבואר שם משום דאין קנין ודין זה ביארו הרמב"ם לקמן כמו שנבאר בס"ד וזהו כפירש"י ותוס' באין קנין רק הרמב"ם לא רצה לפרש דעל זה בלבד קאי דא"כ איך סותם ואומר דאין קנין דמשמע דמפריש תו"מ ונותנן לכהן וללוי כבתבואה של ישראל והא באמת אינו כן ולכן פי' דקאי על קרקע שקנה העכו"ם בא"י וחזר הישראל ולקחה ממנו דבזה ודאי אין קנין לגמרי ונותן התו"מ לכהן וללוי ואי קשיא איזה רבותא יש בזה משמיענו הרמב"ם שלא נאמר כיון שהיה ביד העכו"ם ויצאה מכלל א"י תתחשב עתה כקנין יחיד וקמ"ל דאינו כן [כנלע"ד] ועתה נבאר הדין שבארנו:

**יד** פירות העכו"ם שגדלו בקרקע שקנה עכו"ם בא"י אם נגמרה מלאכתן ביד עכו"ם ומרחן פטורים לגמרי ואם לקחן ישראל אחר שנקצרו ונתלשו קודם גמר מלאכתן ומירחן הישראל חייבין בכל הדברים מן התורה משום דאין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מיד תו"מ אך רק התרומה נותן לכהן אבל המעשר ותרומות מעשר מפרישן ונוטלן לעצמו והמעשר מותר באכילה והתרומת מעשר מוכר לכהן ונוטל דמים והטעם שאומר להם אני באתי מכח איש שאין אתם יכולין להוציא ממנו כלום ומכר לי זכותו:

**טו** והנה בגמ' אמרו סתם מעשרן והן שלו וידוע דבכל הש"ס הולך על שם מעשר וה"ה לתרומה רק הרמב"ם מעצמו חידש זה דרק אמעשר ואתרומת מעשר קאי מטעם שיתבאר

ונ"ל דהוכרח לזה משום דבאמת אינו מובן הטעם של הגמ' שאמרה קא אתינא מכח וכו' וקשה דזה שייך בקניות ומכירות של הדיוט ולא בדברים שחייבה התורה דאל"כ גם בקנה הקרקע מיד העכו"ם יאמר לו כן ולכן השכיל הרמב"ם בזה לפרש דכל זה מפורש בתורה כמו שיתבאר:

**טז** וז"ל הרמב"ם שם בדין י"א על דין זה ומפני מה אמרו לא יתן תרומת מעשר לכהן כתרומה גדולה לפי שנאמר בתרומת מעשר כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר טבל שאתה לוקח מישראל אתה מפריש ממנו תרומת מעשר ונותנה לכהן אבל טבל שאתה לוקח מן העכו"ם אין אתה נותן לכהן התרומת מעשר שהפריש ממנו אלא מוכרה לכהן ולוקח דמיה עכ"ל כלומר וכיון שמיעטה תרומת מעשר כ"ש המעשר עצמו ועוד דפשיטא דמעשר ממילא משמע כי תקחו מאת בנ"י ולא של עכו"ם כלומר כשהתבואה היא של עכו"ם וכדברי הרמב"ם כתב גם הסמ"ג ע"ש ורש"י ותוס' לא פירשו בזה כלום:

**יז** כפי מה שנתבאר יש חילוק בין קונה שדה מהעכו"ם בא"י לקונה תבואה קודם מירוח דאע"ג דבשניהם חייב בתו"מ מ"מ בקונה קרקע נותנם לכהן וללוי ולא כן בקונה תבואה כמ"ש ואי"כ איך הדין כשקנה התבואה במחובר לקרקע כתב הרמב"ם שם דין י"ב מכר העכו"ם הפירות שלו לישראל כשהם מחוברים בקרקע אם עד שלא באו לעונת המעשרות ונגמרו ביד ישראל חייבין בכל ונותן התרומה והמעשר לבעלים ואם מכרן אחר שבאו לעונת המעשרות מפריש תרומת מעשר ומעשר ונותן מהם לבעלים לפי חשבון [לבד תרומה גדולה שנותן לכהן כמ"ש] כיצד לקח תבואה זרועה מן העכו"ם אחר שהביאה שליש [דזהו זמן תו"מ בתבואה] ונגמרה ביד ישראל מפריש תרומות ומעשרות כמו שבארנו ונותן שני שלישי המעשר ללוי ושני שלישי תרומת מעשר לכהן ומוכר לו השליש עכ"ל ותרומה גדולה לגמרי לכהן ואין הכוונה שני שלישי מכולל ושליש מכולל אלא כלומר שני שלישי מכל חטה וחטה דאין לך כל חטה וחטה שאין בו משני חלקיו לכהן וללוי ושליש לעצמו [תוי"ט פ"ה דמעשרות מ"ה] ולכן מפריש מכולם ביחד ונוטל מהכהן שליש מעות תרומת מעשר והמעשר מחלק לג' חלקים ונותן שני חלקים ללוי ברצונו ושליש לעצמו דהוה כמחליף עם הלוי כל שליש חטה ששייך לו על שליש חטים בכלל [כנלע"ד]:

**יח** עוד כתב בדין י"ג ישראל שמכר פירותיו לעכו"ם קודם שיבואו לעונת המעשרות וגמרן העכו"ם פטורין מן התרומה ומן המעשרות ואם אחר שבאו לעונת המעשרות אע"פ שגמרן העכו"ם חייב בכל מדבריהם וכן העכו"ם שגמר פירות ישראל הואיל ודיגונן ביד עכו"ם אינן חייבין בתרומה ומעשרות אלא מדבריהן עכ"ל:

יט ביאור הדברים דכבר נתבאר דכל רבותינו פירשו דהא דגזרינן במירוח העכו"ם דליחייב בתו"מ משום בעלי כיסין זהו בתבואה של ישראל ויש שהחמירו גם בתבואה דעכו"ם כמ"ש בסעי' ז' מיהו בתבואה של ישראל הכל מודים והרמב"ם ז"ל לא ס"ל כלל גזירה זו ופירשה בעכו"ם שהפריש תו"מ כמ"ש בסעי' ו' אמנם הרמב"ם ג"כ ס"ל דמירוח העכו"ם בתבואה של ישראל חייבים מדרבנן אך זהו בתנאי כשהגיע התבואה לעונת המעשרות ביד הישראל דאז חייבוהו חכמים להפריש תו"מ אפילו כשגמר הגידול היה ביד העכו"ם וכ"ש אם כל הגידול היה ביד הישראל ולאו מטעם גזירה אלא כך הוא עיקרא דדינא מדרבנן דכיון שביד הישראל הגיעו לעונת תו"מ שוב אין נפטרין בכל ענין אפילו קנה מיד הישראל את התבואה במחובר ומירחן ומכרן לישראל חייבין בתו"מ אך מקורו לא ידעתי [דמ"ש הכ"מ מגיטין מ"ז. ישראל שלקח שדה וכו' תמיהני דשם כשמירח הישראל מיירי כדמוכח בסוגיא ומ"ש בשם הר"י קורקס מבכורות י"א: הלוקח טבלים ממורחין וכו' ומקשה אילימא דמרחינהו וכו' ואמאי לא מוקמי במרחינהו אחר שקנה הישראל ע"ש ותמיהני דא"כ ה"ל לומר הלוקח תבואה כיון דגם קודם המירוח היתה ביד ישראל וגם השגת הראב"ד שהשיג מאין קנין וכו' לא אבין דאיזה שייכות הוא לאין קנין דבאין קנין מיירינן כשמירחן הישראל דבמירוח עכו"ם בלא"ה פטורים מן התורה משום דיגונך ולא דיגון עכו"ם וצ"ע]:

כ ויראה לי שהוציא זה מירושלמי דספ"ד דגיטין על משנה דהמוכר שדהו לעכו"ם לוקח ומביא בכורים מפני תקון העולם אומר הירושלמי ר' אבהו בשם ר"א אע"ג דר"מ אמר אין קנין וכו' מודה שיש לו בה קנין נכסים מהו קנין נכסים אמר ר' אבא אכילת פירות כלומר דודאי אם הישראל קנה התבואה קודם מירוח ומירחה בעצמו אין קנין וחייב בתו"מ מן התורה אבל כשגם העכו"ם מירחה ומכרה אח"כ להישראל יש קנין לעכו"ם בהפירות ופטור מן התורה ומדסמכה להמשנה דמיירי במוכר שדהו לעכו"ם ש"מ דאהך גוונא נמי קאי דכשישראל מכר שדהו או תבואתו לעכו"ם יש לו בה קנין נכסים והיא שלו ופטורה מן התורה אמנם מדרבנן פשיטא דחייב כדי שלא ירגיל הישראל למכור שדהו לעכו"ם ולהפקיעה מתו"מ כמו שקנסוהו להביא בכורים מפני תקון העולם שלא ירגיל למכור כפירש"י [והירושלמי לא ס"ל כש"ס דילן דהחיוב הוא מן התורה ושתי תקנות הוי כדאיתא בגמ' שם ובירושלמי לא הוזכר זה ולא ס"ל קושית הש"ס דבאמת רש"י ז"ל שם טרח ליישב קושית הש"ס ע"ש והירושלמי לא ס"ל כן והמשנה כפשטה וממילא דה"ה בתו"מ כדברי הרמב"ם ודו"ק]:

כא עוד כתב הרמב"ם מכר עכו"ם לישראל פירות מחוברין אחר שבאו לעונת המעשרות ומרחן העכו"ם ברשות ישראל אינן חייבין בתו"מ הואיל ובאו לעונת המעשרות ברשות עכו"ם ומרחן העכו"ם אע"פ שהם ברשות ישראל עכ"ל בזה ודאי חולק על כל הפוסקים דס"ל דמדרבנן חייבין בתו"מ בתבואה של ישראל אע"פ שהעכו"ם מירחן משום גזירת בעלי כיסין כמו שנתבאר והרמב"ם לא ס"ל גזירה זו כמ"ש מיהו אפשר לומר דאלו הסוברים בסעי' ז' דדוקא בעכו"ם שלקח תבואה מישראל גזרו על מירוחו משום בעלי כיסין ולא בתבואה של עכו"ם אולי יודו בדין זה להרמב"ם דבכה"ג מקרי של עכו"ם ומ"מ לא נראה כן כיון דהשתא התבואה היא בעצם של ישראל וק"ו מתבואה שהיא של עכו"ם עכשיו ורק בשביל שקנה מישראל מחייבין כ"ש בכה"ג וגם דין זה לא ידעתי מקורו והמפרשים לא הראנו מקורו אך נראה דהרמב"ם פסק זה מסברת עצמו כיון דגזירת בעלי כיסין לא ס"ל ולא מצינו חיוב מדרבנן רק ממה שנתגדל עד עונת המעשרות ברשות הישראל א"כ זה שלא גדל ברשות הישראל ממילא פטור כשמירחן עכו"ם דזה שפטרה תורה מירוח עכו"ם אין חילוק בין תבואה שלו לשל לישראל [וכ"כ גם הכ"מ ע"ש]:

כב כתב הכ"מ בדין י"א בשם הראב"ד וז"ל אפילו קנה מהעכו"ם ומירחו הישראל חייב בתו"מ ואם קנה מהעכו"ם שבלים לצורך מצות ומרחן עכו"ם בשביל ישראל חייב בתרומות דשלוחו של אדם כמותו אבל אם המוכר עכו"ם מרחו פטור עכ"ל ופשוט הוא דמירי בענין חיוב דאורייתא דאלו לענין חיוב דרבנן הא הראב"ד הוא מהסוברים דמדרבנן חייב מירוח עכו"ם אפילו בתבואה של עכו"ם כמ"ש בסעי' ט' וזה שכתב דמירוח ישראל חייב אפילו בתבואה של עכו"ם ודאי דכן הוא כיון דקיי"ל אין קנין אך מה שכתב דאם מרחן עכו"ם בשביל ישראל חייב דשלוחו של אדם כמותו הקשה הכ"מ הא אין שליחות לעכו"ם וגם מה שכתב דאם המוכר מרחו פטור הקשה מה בינו לבין אחר ע"ש ונלע"ד דה"פ דאין בזה גדר דאין שליחות לעכו"ם דהתורה חייבה מירוח הישראל והיינו אם ע"פ ציוויו ורצונו נתמרח מקרי מירוח של ישראל אך אם בעה"ב עצמו מירחה בשביל הישראל בלא ציווי הישראל לא מקרי מירוחו של ישראל אף שכבר קנה התבואה ולא אמרינן זכין לאדם שלא בפניו והוה כשלוחו דאין שליחות לעכו"ם כיון שהישראל לא צוהו למרח וכל זה מדאורייתא אבל מדרבנן חייב לשיטת הראב"ד:

כג מסקנא דדינא דישראל שמירח תבואה של עכו"ם שקנאה קודם המירוח מהעכו"ם חייבת בתו"מ מן התורה לכל הפוסקים ולכן הישראלים שבא"י חייבים ליזהר לבלי לקנות תבואה קודם מירוח וכן בשארי מיני פירות קודם גמר מלאכתן למעשרות כפי המבואר במס' מעשרות וברמב"ם דהא אפילו מירחן עכו"ם להתוס' והראב"ד חייבין

בתו"מ מדרבנן מגזירת בעלי כיסין אלא דבזה קיי"ל כהרמב"ם ושארי רבותינו דפטרי בתבואה של עכו"ם וכן המנהג בא"י ובימי רבינו הב"י חזקו זה בגזירת נח"ש כמ"ש:

כד ובתבואה של ישראל לרוב רבותינו חייבים בתו"מ אף כשהעכו"ם קנה התבואה ומירחן כשהישראל קונה ממנו החטים או הקמח חייב בתו"מ מפני גזירת בעלי כיסים וגם להרמב"ם דלית ליה גזירה זו אם שליש התבואה גדלה ברשות ישראל חייבת בתו"מ אף במירוח עכו"ם וכן בכל הפירות כשהיו ת"י הישראל בגידולן עד זמן עונת המעשרות שלהן כפי המבואר במס' מעשרות וברמב"ם ולהרמב"ם יש עוד קולא כשמכר העכו"ם לישראל אחרי שהגיע לעונת המעשרות ומרחן העכו"ם אפילו בעודן של ישראל פטורין מתו"מ אמנם אם הישראל צוה לו למרחן חייבים בתו"מ לפמ"ש בסעי' כ"ב:

כה ויש להסתפק בתבואה של עכו"ם שמירחן הישראל ע"פ בקשתו של העכו"ם או שהיה אצלו פועל או שכיר ואח"כ קנה ממנו החטים או הקמח אם חייבת בתו"מ אם לאו ונראה דזה לא מקרי מירוח הישראל דהא אינו דגנך דהתורה לא חייבה במירוח של ישראל אלא כשהתבואה היא של הישראל דקרינן ביה דגנך ודיגונך ולא כשהיא של עכו"ם ולכן לפי המנהג שנהגו כהרמב"ם גם זו מותרת:

כו ודע שיש שאלה גדולה במה שנתבאר בכאן דכשהישראל קנה התבואה של עכו"ם ומירחן דחייבת בתו"מ מן התורה והרי קיי"ל בב"מ [פ"ח.] תבואת זרעך ולא לוקח וא"כ בלא"ה פטורה מתו"מ. והן אמת דלפיר"ת שם בתוס' דהתורה לא פטרה לוקח רק בלוקח אחר מירוח ולא קודם מירוח ומרחה אח"כ וזהו גם דעת הרמב"ם בפ"ב ממעשר ניחא אבל לפי' הריב"ם שפירש להיפך קשה. אמנם מצאתי בסמ"ג עשין [קל"ג] שכתב דזהו בלוקח מישראל אבל בלוקח מן העכו"ם קודם מירוח אין חשוב לוקח להפטר מאחר שאין קנין וכו' עכ"ל [ועמל"מ פ"א הל' י"א ומ"ש ממהרי"ט ותימא שלא הביאו דברי הסמ"ג כלל ומיושב קושיתם ודו"ק]:

## סימן נו

### בסוריא יש דינים אחרים ממ"ש בסי' הקודם ובו ט"ו סעיפים

א כבר נתבאר בסי' נ"ג סעי' י"א דסוריא הוה לענין תו"מ כא"י ממש אע"ג דמן התורה פטורה דהיא כיבוש יחיד כמ"ש שם מ"מ כיון דדוד כבשה וכוונתו היתה לעשותה כא"י לכן עשאוה רבנן כא"י ממש וזהו ששנינו בסוף מס' חלה דהקונה בסוריא כקונה בפרוורי ירושלים אמנם זהו בקונה שדה בסוריא וזרעה וקצרה ומירחה:

ב אבל הקונה תבואה מן העכו"ם בסוריא בין תלושים בין מחוברים אפילו קודם שבאו לעונת המעשרות ואפילו מירחם ישראל פטורה מתרומה ומעשר ואע"ג דבא"י בכה"ג

חייב מן התורה כמ"ש בסי' הקודם זהו משום דאין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מיד מעשר כמ"ש שם אבל בסוריא יש קנין והוה פירות משדה עכו"ם ופטורים:

ג קנה קרקע זרועה בסוריא אם הגיעו לעונת המעשרות ביד העכו"ם פטורה ואם לא הגיעו עדיין לעונת המעשרות הואיל שקנה עם הקרקע חייבין בתו"מ שהרי הקרקע והפירות של ישראל ובאו לידו קודם שהגיעו לעונת המעשרות ונראה פשוט דבסוריא אפילו בשדה של ישראל והישראל זרע וקצר ומכרן לעכו"ם ומירחן העכו"ם פטורין מתו"מ כשלקחן אח"כ שהרי מירוח העכו"ם פוטר אפילו בא"י כמ"ש בסי' הקודם ולכן אע"ג דמדרבנן חייב כמ"ש שם מ"מ בסוריא פטור ודוקא כשמכרן להעכו"ם אבל כשלא מכרן וצוה להעכו"ם למרחן חייב דזהו כמרחן בעצמו כמ"ש שם סעי' כ"ב וסעי' כ"ד ע"ש [כנלע"ד] וע' בסעי' י"א:

ד ישראל שלקח שדה מן העכו"ם בסוריא והיא זרועה ועדיין לא הגיעה לעונת המעשרות וחזר ומכרה לעכו"ם אחר שהגיעה לעונת המעשרות ואח"כ לקחה ישראל אחר מיד העכו"ם ומירחה חייב בתו"מ כיון שהיתה ביד ישראל בעת שהגיעה לעונת המעשרות חל עליה חיוב תו"מ כשבסופה היא ג"כ ת"י ישראל אבל כשסופה ביד עכו"ם פטורה [עכ"מ פ"א הל' י"ח שכן עיקר]:

ה ולא לבד שהקילו בסוריא בלוקח תבואה מן העכו"ם אלא אפילו אם היה אריס לעכו"ם בשדהו והאריס נוטל שליש או רביע והוא זרע וקצר ומירח ומ"מ פטור אף מחלקו כיון דעיקר השדה אינו של ישראל ואפילו שוכר שדה מעכו"ם או חוכר או מקבל פטור מטעם שנתבאר דלא חייבו רבנן בסוריא אלא כשעיקר השדה שלו דאז אם זרעה והביאה שליש ת"י שזהו זמן עונת מעשרות בתבואה ואחר זה היתה ג"כ ת"י וקצר ומירח דאז חייב בתו"מ אע"פ שמקצת זמן היתה ת"י העכו"ם ואם חסר פרט אחד פטורה:

ו ויש להסתפק בעכו"ם שהיה אריס לישראל בסוריא והעכו"ם זרע וקצר והישראל מירח חלקו אם חייב בתו"מ לפי שהקרקע שלו וגם הוא עשה המירוח או דילמא כיון שהעכו"ם זרעה לא מקרי תבואה של ישראל והיתה ברשות העכו"ם בהגיעה לעונת המעשרות וכן נראה עיקר ואין תימא דאריס ישראל אצל עכו"ם שדינן השדה אחר העכו"ם ולא אחר האריס ולהיפך באריס עכו"ם אצל ישראל שדינן השדה אחר האריס דודאי כן הוא דלא מחייבינן בסוריא אלא א"כ כל הצדדים הם של ישראל ובחסר אחת מהן פטורה:

ז ודע דזה שנתבאר דאריס ישראל פטור זהו אפילו באריסי בתי אבות כלומר אפילו אבותיו ואבות אבותיו של הישראל היו אריסים בשדה זו דמ"מ אינה שלו דכן מבואר בתוספתא תרומות פ"ב [הל' י'] ועוד מבואר שם דאפילו עכו"ם שמשכן שדה לישראל

ועשה לו נימוסו והיינו שכתב לו אם לא אפרע לך לזמן פלוני תהא חלוטה לך פטורה מן המעשר ומובא זה בגיטין [מ"ג:] ותמיהני על הרמב"ם שהשמיט זה ופשוט הוא דאם הגיע הזמן ולא פרעו דהוחלט לו הקרקע ואם זרעה ומירחה חייב בתו"מ וכן להיפך ישראל שמשכן שדהו לעכו"ם חייב במעשרות אם הישראל זרע ומירח אפילו כתב לו אם לא אפרע וכו' דכל זמן שלא הגיע הזמן הרי היא של ישראל [כנ"ל]:

**ח** כתב הרמב"ם בפ"א דין י"ט ישראל שהיה לו קרקע בסוריא והוריד לה אריס ושלח לו האריס פירות הרי אלו פטורים שאני אומר מן השוק לקחן והוא שיהיה אותו המין מצוי בשוק עכ"ל וזהו בירושלמי דמאי [פ"ו הל' ח'] אך בשם אומר ששילח לו הפירות ואמר מעושרין הן ע"ש דבכה"ג א"ש דאנו מאמינים לו ושם לענין דמאי מיירי ואמשנה דשם ע"ש אבל להרמב"ם אינו מובן דלמה נתלה בפירות מן השוק כיון שיש לו פירות אצל האריס ודאי שלח לו מפירותיו:

**ט** ונ"ל דלהרמב"ם לא נראה גירסא זו דכיון דאמר דמעושרין הן למה צריך לתלותם בפירות מן השוק והמפרשים נדחקו שם לומר דהוה כמעושרים ותמוה לומר כן למה לנו לעשות פירוש לפירושו ועוד דגם בא"י למה אינו נאמן לומר מעושרין הן הא כל אחד מישראל נאמן על איסורים אך די"ל כיון שאין מעשרין שלא ברשות הבעלים ואם תרם שלא ברשות אין תרומתו תרומה כמו שיתבאר בסי' ס"ג א"כ בע"כ צריך לעשות פירוש לפירושו והקילו בסוריא ולא בא"י וא"ש גירסא שלנו:

**י** אך הרמב"ם הולך לשיטתו לקמן בפ"ד דין י' דאריס שתרם תרומתו תרומה ומשמע דגם על חלקו של בעה"ב תרומתו תרומה ואע"ג דבגיטין [נ"ב.] אמרינן אתם ולא אריסין ס"ל להרמב"ם דזהו רק לכתחילה כמ"ש הכסף משנה שם וא"כ א"א לקיים גירסא זו כמ"ש ולכן פירשה אפילו בסתם וזהו מהקולות שהקילו בסוריא דזהו כעין ס"ס שפק אם האריס הפריש תו"מ מדלא הודיעו שאינן מעושרין ואת"ל שלא הפריש שמא לקחן מן השוק מעכו"ם [כנלע"ד לפרש בדעת הרמב"ם]:

**יא** ודע דזה שכתבנו בסעי' ג' דהקונה קרקע זרועה בסוריא אחרי שהגיע לעונת המעשרות פטורה כן פסק הרמב"ם בפ"א דין ט"ז וכך שנינו במשנה ה' פ"ה דמעשרות הלוקח שדה ירק בסוריא אם עד וכו' ומשבא לעונת המעשרות פטורה ולוקט כדרכו והולך ר"י אומר אף ישכור פועלים וילקט וחכמים אסרי ע"י פועלים כן פירשו הרמב"ם והר"ש והרע"ב ע"ש וכתבו הטעם דחיישינן דילמא אתי למיעבד הכי גם בקודם שהגיעה לעונת המעשרות והלכה כחכמים כמ"ש הרמב"ם בפירושו וא"כ למה השמיט זה בחבורו [תוי"ט ומל"מ]:

יב ויראה לי דהרמב"ם בחבורו חזר בו מפירושו במשנה דבאמת אין שום טעם לגזירה זו דשמא אתי למיעבד גם בקודם שהגיעה לעונת המעשרות דא"כ לאסריה לגמרי אלא דה"פ [כפי' הגר"א בשנו"א] ולוקט כדרכו והולך כלומר שא"צ למהר בלקיטתו והיינו שישכור הרבה פועלים לעקרן תיכף כדי שלא יתוספו ברשות ישראל דלא חיישינן לזה ור"י אומר דמחוייב לשכור פועלים ור"י לחומרא ופסק כת"ק וכן משמע בירושלמי ע"ש [והפ"מ האריך שם במה"פ ופי' דמיירי בשלא קנה הקרקע ע"ש ולא נראה כן והעיקר כפי' הגר"א ותמיהני שלא העירו בשנו"א דבזה מתורץ דברי הרמב"ם ובזה א"ש ג"כ מה דנקיט במשנה ירק משום דגמרו למעשרות הוי הלקיטה ויש בזה רבותא יותר ודו"ק]:

יג כתב הרמב"ם בפ"א דין ב' שותפות העכו"ם חייבת בתו"מ כיצד ישראל ועכו"ם שלקחו שדה בשותפות אפילו חלקו שדה בקמתה ואצ"ל אם חלקו גדיש הרי טבל וחולין מעורבין בכל קלח וקלח מחלקו של עכו"ם אע"פ שמרחן עכו"ם וחיובן מדבריהן כמו שבארנו בד"א בא"י שהמעשרות של תורה ובשל תורה אין ברירה אבל בסוריא הואיל והמעשרות מדבריהם אפילו חלקו הגדיש פטור חלקו של עכו"ם מכלום עכ"ל:

יד ביאור הדברים דכיון דאין ברירה ממילא דבכל קלח וקלח שבכל התבואה הוה חציו של עכו"ם וחציו של ישראל אך המחצה שלקח הישראל חייב מן התורה גם חלקו של העכו"ם כיון שאין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מיד מעשר ומרחן הישראל [עי' ניטין מ"ז:] אבל החצי שביד העכו"ם והוא מרחן החציו שלו פטור לגמרי שהרי שלו הוא מתחלת גידולו ומרחן דאפילו מדרבנן אין חיוב לשיטת הרמב"ם אלא כשגדלו שליש ברשות הישראל כמ"ש בסי' הקודם סעי' י"ח והכא החצי שלו ברשותו גדלו ורק החצי של הישראל חייב מדרבנן כיון שגדלו ברשות הישראל ומדאורייתא פטורה מפני שהעכו"ם מרחה [פי' הר"י קורקס בכ"מ] ולכן בסוריא שהוא מדרבנן ובדרבנן יש ברירה לפיכך חלקו של עכו"ם פטור ואע"ג דלהרמב"ם גם בזמן בית שני לא הוה תרומות ומעשרות בא"י רק מדרבנן כמ"ש בספ"א אך כבר כתבנו בסי' נ"ב סעי' ט' דדינם כדאורייתא ע"ש [ובגיטין שם היה סבור דגם על חלקו של ישראל אומר טבל וחולין מעורבין ולכן מתרץ בסוריא וקיי"ל כרשב"ג ולא כרבי וה"ה שהיה יכול לתרץ דרק אחלקו של עכו"ם קאי וקיי"ל כרבי אלא שהשיב לו לפי שיטתו ועכ"מ ודו"ק]:

טו יראה לי דבמקומות הסמוכים לא"י כשנהגו בהם תו"מ כמו מצרים ועמון ומואב כמ"ש בריש סי' נ"ג עוד קילא הרבה מסוריא דכל שלא נתגדלה כולה ביד ישראל או לא נתמרחה ביד ישראל פטורה לגמרי ואפילו נתגדלה שליש ביד הישראל ומכרה לעכו"ם

וחזר ולקחה ממנו וקצרה ומירחה דבכה"ג בסוריא חייב כמ"ש ובח"ל גם בכה"ג פטור [כנלע"ד מדלא כלל הש"ס ח"ל בכלל סוריא והסברא כן הוא כיון שהוא תקנה בעלמא]:

## סימן נז

**דין תבואה שבאה מח"ל לא"י ומא"י לח"ל ודין עפר שבא מח"ל לא"י ודין עיקרו בארץ ונופו נוטה לח"ל או להיפך ובו י"ב סעיפים**

א כתב הרמב"ם בפ"א דין כ"ב פירות א"י שיצאו ח"ל פטורין מן החלה ומן התרומות ומן המעשרות שנאמר אשר אני מביא אתכם שמה שמה אתם חייבים בח"ל פטורים ואם יצאו לסוריא חייבין מדבריהן וכן פירות ח"ל שנכנסו לארץ חייבין בחלה שנאמר שמה שמה אתם חייבים בין בפירות הארץ בין בפירות ח"ל ואם נקבעו למעשר ביד ישראל אחר שנכנסו לארץ חייבין במעשרות מדבריהן עכ"ל:

ב פסוק זה דאשר אני מביא אתכם שמה בחלה הוא דכתיב בפ' שלח וגם בריש פ"ב דחלה שנינו פירות ח"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה אך בספרי פ' שלח אומר על פסוק זה מכאן אתה אומר פירות ח"ל שנכנסו לארץ חייבים בחלה ובמעשר ע"ש דס"ל להספרי דגלי רחמנא בחלה וה"ה בתו"מ דחדא סברא היא ונ"ל פשוט דדוקא כשהגמר מלאכה למעשר כמו מירוח בתבואה היה בא"י דאז חלה חובת התרומה והמעשר בא"י אבל כשבאו לאחר מירוח פטורים וכמו בחלה דחיובה היא משעת לישה והלישה היתה בא"י שהרי לא שנינו עיסה שנכנסה מח"ל לא"י אלא פירות וחיובא דחלה היתה בא"י וכמו כן בתרומה ומעשרות היה החיוב בא"י [כנלע"ד]:

ג וכן פירות א"י שיצאו לח"ל מיירי ג"כ שיצאו קודם מירוח אבל אחר מירוח הרי כבר נתחייבו ודומיא דחלה דחיובה היתה בח"ל וכמ"ש דהפירות יצאו ולא העיסה דאם יצאה עיסה מא"י לח"ל פשיטא שחייבת בחלה כיון שכבר נתחייבה בא"י [וכ"כ המל"מ] והראב"ד ז"ל השיג עליו דנהי דמדאורייתא פטורין מתו"מ ביצאו מארץ לח"ל מ"מ מדרבנן ודאי דחייבים דלא גריעי ממדינות הסמוכות לא"י אך באמת אין זה דמיון דזהו אקראי בעלמא ולא גזרו בה רבנן [כ"מ] ועוד כתב טעם שלא יאמרו ראינו פירות הארץ שנאכלים בטבלם וגם זה אינו הכרח שהכל רואים שהם בח"ל [שם] ולא מצינו גזירה זו בירושלמי שם:

ד והנה זה שכתב דביצאו מא"י לסוריא חייבין מדבריהן פשוט הוא אמנם זה שכתב דבנכנסו מח"ל לא"י דבחלה חיובה מן התורה ובתרומות ומעשרות כשנקבעו למעשר בא"י חייבין רק מדבריהם לא ידענו מנ"ל לחלק בין תו"מ לחלה ושמא תאמר דפשיטא ליה להרמב"ם דפסוק זה הוי רק לחלה ולא לתו"מ ומה שהספרי אומר גם למעשר

הוה אסמכתא בעלמא דבהם אזלינן אחר מקום גידולם א"כ ברישא ביצאו מארץ לח"ל למה פוטר הרמב"ם בתו"מ מן התורה שהרי לא כתב שם שזהו מדרבנן ועוד דרבנן לא יבואו להקל על ד"ת אלא ודאי דרשא גמורה היא וא"כ למה להיפך בנכנסו מח"ל לא"י למה פסק דחיובה הוי רק מדרבנן [עכ"מ] ויש מי שמפרש בכוונתו דגם אחלה קאי הך מדבריהם משום דכתיב והיה באכלכם מלחם הארץ דוקא [כ"מ] והוא תימא שהרי בירושלמי אומר מפורש שמה אתם חייבים בין בשל ארץ בין בשל ח"ל ויש מי שמפרש דזה שכתב ואם נקבעו למעשר ביד ישראל ה"פ שנקבעו בח"ל דאז אחר שנכנסו לארץ חייבין מדבריהם [שם] ולבד דוחק הלשון מנליה להרמב"ם זה:

ה ונלע"ד דבדין זה שנכנסו מח"ל לארץ מחלק בין חלה לתרומה ומדייק לה מקרא ומספרי דבקרא כתיב אשר אני מביא אתכם שמה והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לד' ראשית ערסותיכם חלה וגו' ודרשינן בספרי תרימו תרומה לד' בתרומה גדולה הכתוב מדבר ע"ש ולפ"ז א"ש הכל דכיון דהנהו קראי מיירי גם בתרומה גדולה ממילא דשמה קאי גם על תרומה כלומר דדוקא שמה חייבים ולא בשיצאו מא"י לח"ל אמנם הדרש השני דשמה אתם חייבים גם בשל ח"ל אינו אלא לחלה כדכתיב ראשית ערסותיכם ולא כתיב של הארץ דוקא אבל על תרומה כתיב והיה באכלכם מלחם הארץ כלומר ולא ממה שנכנסו מח"ל לארץ אך מ"מ כיון דלהיפך פטורין הוכרחו רבנן לגזור דבנכנסו לארץ והיה שם הגמר מלאכה לחייבם מדרבנן דומיא דחלה ודומיא דתרומה עצמה בהיפך כשיצאו מא"י לח"ל כמ"ש [וא"ש מה שלא כלל במשנה תו"מ]:

ו שנינו בחלה שם עפר חוץ לארץ שבא בספינה לארץ חייבת במעשרות ובשביעית [כשזרעו בספינה] אמר ר' יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת כלומר שהיא גוששת בקרקע הים דאז הוה כזורע בא"י ולא כשהיא גבוה מן הארץ ופסק הרמב"ם בפ"א דין כ"ג כר' יהודה משום דס"ל דבא לפרש דברי חכמים וכ"כ התוס' בגיטין [ז': ד"ה אמר] אבל רבינו שמשון כתב דלחלוק בא דכן משמע להדיא בגיטין שם ולפ"ז הלכה כרבנן דאפילו אינה גוששת חייבת בתו"מ [וגם בירושלמי מוכח דפליג ועפ"מ שם דכריב"ל קיי"ל דכל אימתי לפרש]:

ז ובאיזה ספינה מיירי אם של חרס אם של עץ נקובה או אינו נקובה לדעת רש"י בגיטין שם של חרס א"צ נקיבה כשמונחת בקרקע מפני שמפעפעת ושל עץ בעי נקיבה ודעת רבינו תם בתוס' שם להיפך דשל עץ א"צ נקיבה מפני שהלחלוחית שואב ושל חרס בעי נקיבה וכ"כ הרשב"א בחדושיו שם ובמנחות [פ"ה.] כתבו התוס' דר"ת חזר בו וס"ל

דלעץ לא מהני נקיבה והר"ש בחלה שם מסתפק בזה והראב"ד בפ"ב מבכורים דין ט' ס"ל דבשניהם צריך נקיבה [ע"ש במל"מ] וע' בפ"ב מטומאת אוכלין דין י"א בהשגות:

**ח** והרמב"ם ז"ל לא הזכיר מזה ונראה דס"ל כר"ת והרשב"א ולכן כאן בספינה לא הזכיר נקיבה משום דסתם ספינה היא של עץ ובפ"ה דתרומות דין ט"ו כתב דעציץ צריך להיות נקוב משום דסתם עציץ היא של חרס [מל"מ שם] ואין לשאול דאיך אפשר בספינה להיות נקובה הא יכנסו בה המים אך אין זו שאלה דיכול להיות דרגבי עפר סותמים את הנקב [ר"ש שם] ולפ"ז רוב דיעות הוא דשל עץ א"צ נקיבה ושל חרס צריך נקיבה וכן משמע להדיא בגיטין [כ"א:] שאומר כתבו על חרס של עציץ נקוב וכו' ע"ש אך הרא"ש וטוי"ד סי' רצ"ד פסקו כרש"י וא"כ הוה ספיקא דדינא:

**ט** והנה בירושלמי פ"א דערלה [הל' ב'] אומר דאילן יונק אף באינו נקוב שאומר שם הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה מפני שהשרשים מפעפעין אותו ע"ש ולפ"ז אם נטע אילנות של מאכל בספינה או בעציץ אף שאינן נקובים חייבים בתו"מ והרמב"ם בפ"ה דתרומות דין ט"ו כתב דין עציץ נקוב ולא הזכיר זה ולענין ערלה בפ"י דמע"ש דין ח' כתב זה וז"ל הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה אע"פ שאינו כארץ לזרעים הרי הוא כארץ לאילנות עכ"ל ולמה לא הזכיר זה בתרומה והא לדידיה מעשר אילן דאורייתא כמ"ש בסי' נ"ד סעי' ג' וצ"ע וע' בסי' ע' סעי' ט"ו:

**י** אילן העומד בארץ ונופו נוטה לח"ל או עומדת בח"ל ונופו נוטה לארץ הכל הולך אחר העיקר בין לקולא בין לחומרא דשדינן נופו בתר עיקרו בעניני יניקות מהקרקע דהיניקה הוי בעיקר האילן ואם עיקר האילן מקצת שרשיו בארץ ומקצתם בח"ל הרי טבל וחולין מעורבין זה בזה ואפילו הפסיק ביניהם צחיח סלע מ"מ מתערבין זה בזה כיון דחד אילן הוא דאחר הפסקת הסלע עולין למעלה כאחת ואויר העליון מבלבל ויונקין זה מזה אבל אם מופרדין עד למעלה אין יונקין זה מזה [גיטין כ"ב. וכרבי ע"ש]:

**יא** וכיון דטבל וחולין מעורבין זה בזה א"א להפריש ממקום אחר עליהם ולא מהם על מקום אחר [רש"י שם] אלא מפריש מינה ובה דכי מפריש מינה ובה מפריש מן החיוב שבו על החיוב שבו ומן הפטור שבו על הפטור שבו [שם מ"ז: ונ"ל דאפילו התוס' דפליגי שם על רש"י מודים בכאן ע"ש ודו"ק]:

**יב** ואימתי אזלינן בתר העיקר כשהעיקר מושרש בארץ אבל בשלא השריש כגון עציץ נקוב שהיה בו זרע שלא השריש והיה עיקרו בארץ ונופו לח"ל הולכים אחר הנוף וכ"ש כשעיקרו בח"ל ונופו לארץ דאזלינן בתר הנוף לחייבו במעשר ואע"ג דהיניקה הוי כנגד העיקר מ"מ כיון דאינו מושרש בארץ הוי נוף עיקר מפני שעליו גדילין הפירות [כן צ"ל

בטעמא דרבא בגיטין שם] ופשוט הוא דאם מקצת ענפים בארץ ומקצתם בח"ל דטבל וחולין מעורבין זה בזה ומפריש מינה ובה כבדין הקודם.

## סימן נח

**הפקר ולקט שכחה ופאה פטורין מתרומה ומעשר ובו י"ט סעיפים**

א הפקר פטור מתרומה ומעשר דכתיב ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא הפקר שידך וידו שוין בו [ירושלמי ריש מעשרות] ולכן אם הפקיר את שדהו הזרועה ה"ז פטורה מתו"מ ואפילו עכו"ם שהפקיר שדהו ה"ז הפקר ופטורה ואע"פ שאין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מיד מעשר מ"מ הפקרו הפקר ואפילו אם הבעה"ב עצמו חזר וזכה בו ה"ז פטור מתו"מ כדתניא בנדרים [מ"ד:] המפקיר את כרמו והשכים בבוקר ובצרו חייב בפרט ועוללות ושכחה ופאה ופטור מן המעשרות:

ב וזהו מן התורה אבל מדרבנן כל שחזר וזכה בהשדה תוך ג' ימים להפקירו חייב בתרומה ומעשר ותקנו כן מפני הרמאים שכל כוונתם בההפקר להפקיע מתרומה ומעשרות וכבר בארנו זה בח"מ סי' רע"ג סעי' ט' ע"ש ולכן תקנו שאפילו אם אחר יזכה מן ההפקר תוך ג' ימים חייב בתו"מ דאל"כ גם הוא לא יציית ולכן הוכרחו לתקן שכל ג' ימים הראשונים אין בהשדה דין הפקר כמו שבארנו שם:

ג ולהרמב"ם בפ"ב מנדרים שיטה אחרת בזה שכתב שם המפקיר את שדהו ולא זכה בה אדם כל ג' ימים יכול לחזור בו לאחר ג' ימים אינו יכול לחזור בו אא"כ קדם וזכה בה הרי הוא כזוכה מן ההפקר בין הוא בין אחר וכו' עכ"ל ונדחקו המפרשים בכוונתו ובארנו שם סעי' י"א דה"פ דמעיקר הדין יש לו לבטל ההפקר בדיבור פיו כל זמן שלא זכה בו אחר עדיין ויאמר הריני חוזר מן ההפקר דאתי דיבור ומבטל דיבור רק חכמים תקנו שלאחר ג' ימים לא יועיל חזרתו מפני שבג' ימים כבר יצא הקול ע"ש. ואין לשאול דאיך פוטרין אותו מן המעשר כיון דמן התורה צריך לעשר דזה ל"ק כלל דהפקר ב"ד הפקר וכן דבר פשוט דלדיעה ראשונה דמדרבנן חייבו לעשר אין מעשרין ממנו על טבל גמור ולא מטבל גמור עליו אלא מפריש מיניה וביה:

ד עוד נתבאר שם דמדרבנן צריך להפקיר דוקא בפני שלשה ואם מן התורה יכול להפקיר בינו לבין עצמו יש בזה מחלוקת דלהרמב"ם גם מן התורה צריך להפקיר בפני אחד ולשארי פוסקים הוה הפקר מן התורה גם בינו לבין עצמו ועוד דינים בהפקר נתבארו שם:

ה ויש להסתפק אם הפקיר בינו לבין עצמו או להרמב"ם בפני אחד מה דינם לענין תו"מ מי אמרינן דמדאורייתא פטורים ורק מדרבנן חייבים ולכן א"א להפריש מהם על מקום אחר או ממקום אחר עליהם או דילמא כמו שבארנו בח"מ סי' קצ"ח סעי' ז' דבדיני

ממונות קנין דרבנן מועיל גם מן התורה וא"כ גם בהפקר מצינו למימר דכיון דתקינו רבנן דדוקא בפני שלשה לא הוי הפקר בפחות משלשה אפילו מן התורה אך בספ"ד דנדרים משמע דהוי הפקר מן התורה ולכן א"צ להפריש תו"מ רק מדרבנן ולא יפריש אלא מינה ובה וכן משמע מרמב"ם פ"ב דנדרים ע"ש:

ו וכל זה בהפקיר התבואה לאחר זריעתה ויראה לי דאין חילוק בין שהפקיר השדה עם התבואה ובין שהפקיר התבואה בלבד דהא טעמא הוא מפני שידו כידך כמ"ש בסעי' א' ושביעית יוכיח דדינה כהפקר והתורה לא הפקירה רק הפירות ואם הפקיר השדה כשעדיין לא נזרעה ובא אחד וזרעה או הוא עצמו זרעה כתב הרמב"ם בפ"ב דין י"א דהזורע שדה הפקר חייב בתו"מ וכן הוא בירושלמי ריש מס' מעשרות והטעם פשוט דכיון דהתבואה אינה הפקר ממילא דחייבת בתו"מ ועוד כיון דזרע בהשדה הרי ממילא זכה בהשדה [כ"כ הפ"מ שם] דאין לך חזקה גדולה מזו:

ז ודע דבירושלמי שם הכי איתא ר"ז בשם ר' ליעזר הזורע שדה הפקר חייב במעשרות ר' יונה מפיק לישנא בזכה בשדה הפקר וגידוליה עכ"ל וה"פ דאפילו כשזכה בשדה הפקר בעת שהתבואה גדלה שם כגון שאחד הפקיר שדה זרועה ובא אחר וזכה בה ג"כ חייב במעשרות דכיון דקצרה בעת שהיתה שלו אין זה תבואה של הפקר וזה שהפקר פטור מן המעשרות אינו אלא כשהפקיר התבואה בעת הקצירה או אחר הקצירה ומדהרמב"ם השמיט זה ש"מ דס"ל דאין הלכה כן אלא דגם בזכה בהשדה בעת גידול התבואה הוי הפקר ופטורה מן המעשרות:

ח ולולי דברי הרמב"ם הייתי אומר דר' יונה לאו לאיפלוגי אתי אלא לברר הדברים דכן משמע לשון מפיק לישנא כלומר מברר הדברים וכן אח"כ יש בירושלמי כלשון זה ואינו לחלוק ע"ש דבאמת כיון דכל עיקר טעם דהפקר פטור מובא הלוי וכו' יצא זה שידך כידו ואי ס"ד דבזכה בשדה זרועה פטורה מן המעשרות מתי היתה יד הלוי כידו הרי בשעת גידולה אינה ראויה ליטול וברור הוא שזהו טעם ר' יונה ובשלמא במפקיר בעת שהגיעה לקצירה או לאחר הקצירה שייך בזה ידו כידך דהיה יכול ג"כ לקצור או ליטלם אבל לא בעת גידולם ולהרמב"ם צ"ל דה"פ דהיה יכול ג"כ לזכות בהשדה:

ט נראה לכאורה דהפקר לא מהני אלא כשהפקיר קודם גמר מלאכתן למעשר כמו בתבואה קודם מירוח אבל לאחר מירוח לא מהני הפקר דכיון שכבר נתחייבו בתרומה ומעשר אין לו כח להפסיד הכהן והלוי ויש בזה גזל השבט ואע"ג דלענין הקדש תנן בפ"ד דפאה [מ"ח] ובפ"ג דחלה [מ"ד] המקדיש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן חייבין משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין הקדישן עד שלא נגמרו וגמרן הגזבר

ואח"כ פדאן פטורין שבשעת חובתה היתה פטורה אלמא שיכול להקדיש גם אחר שבאו לעונת המעשרות י"ל דהקדש שאני דאע"ג דלאו שפיר עביד מ"מ הרי בע"כ חל ההקדש ואין זה כמקדיש דבר שאינו שלו שהרי אין לכהן וללוי זכות בהם קודם ההרמה ולכן בע"כ חל ההקדש אבל בהפקר נאמר שלא חל ההפקר ואפילו אם נאמר דחל ההפקר על כלל התבואה כיון שהפקיר מרצונו מ"מ על חלק התרומה והמעשרות לא חלה ומפריש ונותנן לכהן וללוי:

י וראיה לדבר זה דהנה דין זה דהקדש כתבו הרמב"ם בספ"ב ובספ"ג דמעשרות וז"ל המקדיש פירותיו כשהן מחוברין עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן ואחר שפדאן הגיעו חייבין במעשר ואם באו לעונת המעשרות והם ביד הגזבר ואח"כ פדאן פטורין ובספ"ג כתב המקדיש פירות תלושין ופדאן קודם שתגמר מלאכתן חייב במעשר ואם נגמרה מלאכתן ביד ההקדש ואח"כ פדאן פטורין עכ"ל ולמה השמיט הך בבא דהקדיש משבאו לעונת המעשרות ופדאן חייבין אלא ודאי משום דבכה"ג אינו רשאי לכתחלה להקדיש ואיסורא קעביד אלא דמ"מ הקדישו הקדש ולכן השמיט הך בבא משום דיש איסור בזה:

יא אבל בפ"ח מבכורים דין ו' לענין חלה כתב הרמב"ם להדיא להיפך וז"ל וכן המקדיש עיסתו או המפקיר אותה קודם שנתגלגלה ופדאה או זכה בה ואח"כ גלגלה או הקדישה או הפקיר אותה אחר שנתגלגלה ופדאה או זכה בה ה"ז חייבת בחלה הקדישה קודם שתגלגל ונתגלגלה ביד ההקדש ואח"כ פדאה פטורה וכו' עכ"ל הרי להדיא שיכול אף להפקירה אחר גלגול וממילא דיכול להפקיר גם אחר מירוח וצ"ע ומ"מ נראה דהזוכה צריך להפריש תו"מ:

יב כתב הרמב"ם בפ"ב דין י"ב הפקיר קמה וזכה בה ועבר והפריש ממנה תרומה ה"ז תרומה אבל אם הפקיר שבלים וזכה בהן ועבר והפריש מהן תרומה אינה תרומה וכן כל המפריש מדבר שאינו חייב תרומה אינה תרומה וכן במעשרות דברים שאין דרך רוב בני אדם לזורען בגנים ובשדות אלא חזקתן מן ההפקר פטורין מן התרומה ומן המעשרות כגון שום בעל בכי ובצל הרכפה וגריס הקלקי ועדשים המצריות וכיוצא בהן עכ"ל והן שם מקומות בעל - בעק ראכפא קלקי:

יג וטעם ההפרש בין הפקיר קמה להפקיר שבלים מפורש בירושלמי פ"ק דמעשרות דכשהפקיר קמה הרי לא הפקיען מן המעשרות שהרי אז אם היה מפריש לא היה חל שאין תרומה ומעשר במחוברין אבל בהפקיר שבלין דאז אם היה מעשר היה מועיל והוא בעצמו הפקירן והפקיען ממעשרות ולכן אין ביכולתו לעשר עתה וכתב הראב"ד

דכשעשה מהן גורן אפילו בעיר חייב במעשר עכ"ל ודימה זה ללקט שכחה ופאה דפטורין מן המעשר ועכ"ז בעשה גורן חייב כמו שיתבאר ואע"ג דשם יש חילוק בין שדה לעיר זהו מפני שבעיר יש להן קול משא"כ באלו אין להן קול [כנ"ל]:

יד וכשם שהפקר פטור מן המעשר כמו כן הקדש ולכן כשהקדיש אפילו שדה ריקנית וזרעו בה ה"ז פטורה מן המעשרות ולא דמי להפקר דחייבת בכה"ג כמ"ש בסעי' ז' דבהפקר כשזרע הרי זכה בה וגם התבואה היא חולין משא"כ בהקדש כשזורע בשדה הקדש גם התבואה הקדש ואינו זוכה בהתבואה ואיני יודע למה לא חשב הרמב"ם בפ"ב בהך דפטירי מתו"מ גם הקדש והרי התנא במשנה ג' פ"א דחלה חשיב לה ע"ש:

טו וכן הלקט והשכחה והפאה והפרט והעוללות אפילו העמיד מהן כרי פטורין מן התרומה ומן המעשרות שהרי הם ג"כ הפקר ויד הכל שוים בו [ירושלמי שם] ואע"ג דהפקר הוי גם לעשירים [פאה רפ"ו] ואלו אינם אלא לעניים זהו מצד גזירת התורה מתעזוב אותם דכתיב בלקט וכו' אותם מיעוט זה לעניים ולא לעשירים אבל סתם הפקר צריך להיות אף לעשירים [ירושלמי שם] ועשאם התורה כהפקר:

טז איתא בסוטה [מ"ג:] לקט שכחה ופאה שעשאן בגורן הוקבעו למעשר מדרבנן מפני הרואים שיאמרו שגדל בשדהו [רש"י] ולא אמרן אלא בשדה אבל בעיר קלא אית ליה למילתא ויודעין שהם מלקט וכו' ובירושלמי פ"ה דפאה אומר דאפילו העמיד כרי חייב במעשרות ואנן כש"ס דילן קיי"ל דדוקא גורן ולא כרי וכן פסק הרמב"ם שם:

יז שנינו במשנה פאה פ"ד [מ"ט] הלקט והשכחה והפאה של עכו"ם חייבין במעשרות אא"כ הפקיר כלומר כיון דקיי"ל אין קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מיד מעשר והוא לא נצטוה על הלקט וכו' הרי זה כמי שאינו ולכן הישראל הלוקח את התבואה ומירחן חייב לעשרן מן התורה אבל להפקיר יש להעכו"ם רשות דקנין פירות יש לו כמ"ש בסי' נ"ה סעי' ב' שיש לו קנין נכסים ע"ש ולכן כשהפקיר הפירות פטורים:

יח וכן התבואה והזיתים שלא הביאו שליש וקצרן פטורין מן התרומה ומן המעשרות וכן בשארי פירות כשתלשן קודם שהגיע זמנם למעשר. ומנין אנו מכירין אם הביאה שליש אם לאו כל שזורעין אותה ומצמחת בידוע שהביאה שליש ואם אינה מצמחת לא הביאה שליש ואם עבר והפריש מתבואה וזיתים שלא הביאו שליש אינה תרומה וכן בשאר כל הפירות קודם שהגיע זמנן למעשרות ויראה לי דבזה אפילו בהעמדת גורן פטורים מפני שניכר לכל שהיא תבואה שאינה מבושלת שנקצרת קודם זמנה ולא דמי ללקט וכו':

יט נתערב דבר שחייב בתרומה בדבר שאינו חייב בתרומה כגון זיתי ניקוף שהם לעניים עם זיתי מסיק שהם לבעה"ב או ענבי עוללות בענבי בציר וכל כיוצא בהם אם יש לו

פירות אחרות מוציא מהם על אלו לפי חשבון הפירות החייבין ואם אין לו אלא אלו מפריש תרומה ותרומת מעשר על הכל וכאלו הכל חייב בתרומה ונותן הכל לכהן דא"א באופן אחר דשמא יפריש מן הפטור על החיוב ומעשר ראשון ומע"ש מפריש לפי חשבון דבר החייב כלומר דמפריש על הכל דא"א להפריש תרומת מעשר עד שיפריש על הכל אלא דלהלוי אינו נותן אלא לפי חשבון אבל תרומה הוי החולין שנתערב בהם מדומע ואסורים לזרים ובע"כ נותנם לכהן [ר"ש ורע"ב פ"ג דחלה מ"ט וער"ש שם] ומדברי הרמב"ם משמע שא"צ להפריש רק לפי חשבון [והוא כפי' השני של הר"ש] ואין להאריך כאן בזה [וצ"ע למה לא יטול מהכהן דמי המותר על החיוב]:

## סימן נט

### דין תרומה טמאה ואם מותר טבל בהנאה של כילוי ובו י"א סעיפים

א כתב הרמב"ם בפ"ב דין י"ד התרומה לכהן בין טהורה בין טמאה אפילו נטמאה הדגן או התירוש כולו קודם שיפריש ה"ז חייב להפריש ממנו תרומה בטומאה וליתנה לכהן שנאמר ואני נתתי לך את משמרת תרומותי בין טהורה בין טמאה הטהורה נאכל לכהנים והטמאה נהנין בשריפתה אם היה שמן מדליקין אותו ואם היה דגן וכיוצא בו מסיקין בו את התנור וכן תרומת מעשר אם נטמאת או נטמא המעשר מפרישין אותה בטומאה וניתנת לכהן ליהנות בשריפתה עכ"ל:

ב ביאור הדברים דלכאורה כשנטמא הטבל מה צורך להפריש והא אינה ראויה לאכילה רק לשריפה להסיקה תחת תבשילו או להדליק את הנר א"כ ביכולת להדליק בהטבל דהא טבל אינו מאיסורי הנאה ועוד דמנלן שצותה התורה להישראל להפריש תרומה מטבל טמא הרי כל מתנות כהונה לאכילה ניתנו כדכתיב כל טהור בביתך יאכל אותו וא"כ כשנטמא ואינו ראוי לאכילה מנלן שחייבים בהפרשה:

ג אמנם בשבת [כ"ו.] אמרינן ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה מה תרומה טהורה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך אף תרומה טמאה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך כלומר דשני דרשות דרשינן מפסוק זה האחת שחוב על הישראל להפריש תרומה טמאה וליתנה לכהן מדכתיב תרומותי לשון רבים והשנית שאין רשות להכהן ליהנות בשריפתה של הטבל דמה תרומה טהורה הניתן לאכילה אסור לאוכלה קודם ההרמה דהא טבל הוא במיתה אף תרומה טמאה שניתנה לשריפה אין לו בה רשות רק לאחר הרמתה ולא קודם ואע"ג דטבל אינו מאיסורי הנאה מ"מ כך גזרה תורה וכ"ש שהישראל אסור לשרוף טבל לצרכו:

ד ודע דמהיקש זה ילפינן כמה דברים דהנה מצינו שאסור להישראל ליהנות מתרומה כמו להאיר בעדו בשמן של תרומה כדתנן שלהי תרומות מדליקין שמן שריפה וכו' ברשות כהן וכו' אבל בדליכא כהן אסור ויש להבין אטו תרומה מאיסורי הנאה נינהו והרי שנינו בריש בכל מערבין מערבין לישראל בתרומה ורבותינו בעלי התוס' כתבו דהנאה של כילוי אסור לזרים [שם ויבמות ס"ו: ד"ה לא] ומנלן לומר כן. ולפמ"ש א"ש דכיון דהוקשו התרומות זו לזו מה תרומה טהורה נאסרה עיקר הנאתה דהיינו אכילה לזרים אף תרומה טמאה נאסרה עיקר הנאתה דהיינו הדלקה לזרים והדר מקשינן טהורה לטמאה מה טמאה אסור הנאה של כילוי לזרים אף טהורה אסור הנאה של כילוי לזרים [וכ"כ המל"מ]:

ה נמצא דממקרא זה ילפינן דטבל בין טהורה בין טמאה אסורים בהנאה של כילוי אפילו לכהנים וכ"ש לזרים וכן תרומה טמאה אסור לזרים בהנאה של כילוי וכן תרומה טהורה ולכן אסור להאכיל בהמתו של ישראל כרשיני תרומה כדתנן שלהי תרומות והכל מהיקש זה דתרומותי וכך למדנו מה תרומה טהורה אין לכהן בהנאתה דהיינו אכילתה קודם הרמה אף תרומה טמאה כן שאסור לכהן להדליקה קודם הרמתה והדר מקשינן טהורה לטמאה דמה טבל טמא אסור בהדלקה אף טבל טהור כן וזהו לכהן כ"ש לישראל וגם תרומה טמאה אסור לזרים בהנאה של כילוי מהיקש זה וכ"ש טהורה וכמ"ש בסעי' הקודם:

ו ולפ"ז נוכל לומר דכל דינים אלו הם דאורייתא וכן משמע מדברי התוס' אמנם רבינו שמשון בפירושו סוף תרומות כתב דמן התורה מותר תרומה לישראל בהנאה של כילוי אך מדרבנן אסור ולהאכיל בהמת ישראל בכרשיני תרומה אסור מן התורה דכתיב וכהן כי יקנה נפש קנין כספו אפילו נפש בהמה במשמע ומשמע דוקא דכהן ולא דישראל אבל להדליק בשמן שריפה דהוא שמן של תרומה שנטמא מותר מן התורה גם לישראל רק מדרבנן אסרו ומביא ראיה מירושלמי דעל מה דתנן בשלהי תרומות מדליקין שמן שריפה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלין ועל גבי החולים ברשות כהן אומר הירושלמי דרשות כהן רק אחולים קאי ולא אשארא ש"מ דמן התורה מותר ורבנן הוא דאסרו ובצורך רבים לא גזור ע"ש:

ז וזהו גם דעת הרמב"ם בפי"א דין י"ח דברשות כהן אינו אלא אחולים ע"ש וי"ל דס"ל להרמב"ם והר"ש דאין זה היקש גמור אלא אסמכתא בעלמא אבל מדברי התוס' נראה להדיא דברשות כהן אכולהו קאי שכתבו כדתנן במס' תרומות מדליקין בשמן של תרומה במבואות האפלות ברשות כהן ע"ש הרי להדיא דברשות כהן אכולהו קאי משום דס"ל

דכל זה הוא מן התורה ואולי ס"ל לרבותינו דנחלקו בזה הבבלי והירושלמי דהיקש זה לא נמצא בירושלמי מיהו עכ"פ נתבררו דינים אלו בסייעתא דשמיא דהנאה של כילוי אסור בטבל בין טמא בין טהור אפילו לכהן וכ"ש לישראל וכן בתרומות טהורות וטמאות אסורים לישראלים בהנאות של כילוי ולהאכיל לבהמת ישראל לכולי עלמא מדאורייתא אסור וכמ"ש ורק נחלקו אי הנאות של כילוי הוי איסורם מדאורייתא או מדרבנן כמ"ש:

**ח** והנה יש בזה שאלה והרי תרומה טמאה מצותה בשריפה כדתנן שלהי תמורה והרי בכל הנשרפים דקחשיב שם אסור ליהנות מהם וא"כ איך התרנו להדליק להאיר בשמן תרומה שנטמאת אך באמת בתרומה טמאה התירה התורה ליהנות בעת שריפתה וג"כ ממקרא זה דאת משמרת תרומותי כדאמרינן בשבת [כ"ה.] כשם שמצוה לשרוף את הקדשים שנטמאו כך מצוה לשרוף תרומה שנטמאת ואמרה תורה בשעת ביעורה תיהני ממנה דכתיב משמרת תרומותי בשתי תרומות וכו' ואמרה תורה ואני נתתי לך שלך תהא להסיקה תחת תבשילך ע"ש:

**ט** ודע שלמדתי מדברי רבותינו בעלי התוס' בפסחים [ל"ג: ד"ה אמר] דזה שאמרנו דטבל אסור בהנאה של כילוי אינו אלא כשאינו מעורב איסור אחר בהטבל ורק כשנטמא דמי לטהור מקרא דתרומותי אבל כשיש שם עוד איסור אחר ואותו האיסור אינו אסור בהנאה מותר אותו טבל אפילו בהנאה של כילוי [כמ"ש שם בחמץ לריה"ג דמתיר בהנאה והטעם פשוט דאז לאו בר הפרשה הוא כלל דהתורה לא אמרה רק דטמאה בת הפרשה ולא איסור אחר והמל"מ שם נשאר בצ"ע ולא ידעתי למה ואפשר לומר דלמדנו זה מקרא דתתן לו ולא לאורו לבד טמאה שריבתה תורה ודו"ק]:

**י** אין מוציאין תרומה מא"י לח"ל אפילו טמאה כדתנן ספ"ו דשביעית והטעם מפני שצריכים לשורפה במקומה בא"י [ר"ש] ומבואר שם במשנה דאפילו לסוריא אסור ע"ש דר"ש מתיר לסוריא ואין הלכה כן ואין מביאין תרומה מח"ל לא"י וכן מסוריא לפי שנטמאת באויר ארץ העמים ומ"מ לא ישרפוה שלא יאמרו ראינו תרומה שלא נטמאת ונשרפה דטומאת ארץ העמים אינה אלא גזירה מדרבנן וכן לא יחזירוה לח"ל שמא יאמרו מוציאין תרומה מא"י לח"ל וכיצד יעשו מניחין אותה עד שתטמא טומאה ודאית או אם היתה חמץ ימתינו עד ערב הפסח ותשרף וחלה דינה כתרומה ובירושלמי סוף חלה נראה דאם היתה בספינה אין מניחין להעלותה ליבשה בא"י ע"ש:

**יא** דבר פשוט שהתורם תרומה ומעשרות צריך לברך בשם ומלכות כדתניא בתוספתא ברכות [פ"ו הל' י"ט] היה הולך להפריש תרומה ומעשרות אומר ברוך וכו' אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה ומעשרות מאימתי מברך עליהן משעה שמפרישן עכ"ל

כלומר כשמתחיל להפריש ולא קודם כדי שתהא סמוך לעשייתן ועובר לעשייתן. ובירושלמי פ"ט דברכות [ה"ג] אומר התורם והמעשר אומר ברוך וכו' להפריש תרומה ומעשר לאחר להפריש תרומה ומעשר לשמו כלומר כשצוה לאחר להפריש מסיים לשמו של פלוני וכן הוא בירושלמי שם בשארי מצות ופשוט הוא דזהו כשמפריש תו"מ כאחת אבל אם יפריש המעשר לאחר זמן מברך מקודם להפריש תרומה ואח"כ להפריש מעשר וכן במעשר שני ומעשר עני ואם הרבה מפרישין כאחת אחד מברך להוציא את כולם והם עונין אמן כמבואר בתוספתא שם:

## סימן ס

### כמה שיעור הפרשת תרומה וכיצד מפרישה ובו ל"ב סעיפים

א כתב הרמב"ם ריש פ"ג תרומה גדולה אין לה שיעור מן התורה שנאמר ראשית דגנך כל שהוא אפילו חטה אחת פוטרת את הכרי ולכתחלה לא יפריש אלא כשיעור שנתנו חכמים ובזמה"ז שהיא עומדת לשריפה מפני הטומאה יש לו להפריש כל שהוא לכתחלה. וכמה הוא שיעורה שנתנו חכמים עין יפה אחד מארבעים והבינונית אחד מחמשים רעה אחד מששים ולא יפחות מאחד בששים עכ"ל:

ב והנה הא דחטה אחת פוטרת את הכרי מרגלא בש"ס בכ"מ ויש להבין דהנה רש"י פי' בכ"מ וכן הרמב"ם משום דלשון ראשית משמע כל שהוא והרי במקרא זה כתיב גם ראשית הגז כדכתיב ראשית דגנך תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו ולמה תנן בראשית הגז [חולין קל"ה.] שצריך ליתן לו כדי לעשות ממנו בגד קטן דכתיב תתן לו שיהא בו כדי מתנה והא גם בראשית הגז כתיב ראשית והך תתן לו אתרוייהו קאי. ואפשר לומר דראשית הגז כיון שיש לו שיעור בתחלתו כדתנן התם דאינו חייב אא"כ גוזז חמש רחלות לפ"ז יש ליתן שיעור גם להראשית משא"כ בתרומה דאפילו קצר שבולת אחת הרי היא טבל וצריך להפריש ממנה תרומה וא"כ איזה שיעור תתן לו אלא ודאי דראשית הוי אפילו כל שהוא ותתן לו אנתינת התרומה קאי ולא אכדי נתינה כמ"ש התוס' בגיטין [כ'. ד"ה דילמא] ואפשר דמהאי טעמא אומר שמואל דחטה אחת פוטרת את הכרי דכיון דליכא שיעור לחיוב התרומה ממילא דליכא שיעור להתרומה:

ג ועוד נ"ל דתרומה אינו דומה לראשית הגז דראשית הגז עיקר נתינתה לכהן כדכתיב וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם וגו' אבל תרומה דכתיבא בהך פרשה כתיבא מקודם בפ' קרח בכלל קדשי המקדש דכתיב בהו כל קרבנם לכל מנחתם וגו' אשר ישיבו לי וגו' לך הוא ולבניך וגו' לך נתתים וגו' כלומר דהמתנות הם שלי ואני נותנם לך כמו שאמרו חז"ל קנאו השם ונתנו לכהן וכן אמרו כהנים משלחן גבוה קזכו וגם בתרומה כתיב שם

כל חלב יצהר וגו' אשר יתנו לד' לך נתתים נמצא דעיקר התרומה לד' והוא יתברך נתנה לכהנים ולכן בראשית הגז דהמתנה היא מהישראל לכהן צריך שתהא בה כדי נתינה אבל תרומה שהיא לד' לא שייך אצלו כביכול כדי נתינה ולכן גם חטה אחת פוטרת [ונראה דתתן לו קאי רק אראשית הגז בלבד]:

ד ויש מהגדולים שרצה לומר דשני דברים הם דלהתיר איסור טבל די בחטה אחת ולצאת ידי נתינה לכהן צריך שיעור [נוב"ת חיו"ד סי' ר"א] ותמיהני איזה חלוקה יש בזה והרי התורה התירה את הטבל ע"י נתינה לכהן ואיך נחלקם לשני דברים ואין בזה שום סמך לא מן הכתוב ולא מן הש"ס אלא ודאי דליתא והעיקר דהטעם הוא כמ"ש בס"ד [ומחולין קל"ז: מבואר נגד סברת הגדול דא"כ מאי פריך מדשמואל ע"ש היטב]:

ה אך זהו ברור לענ"ד דאין הכוונה דמדאורייתא מותר לו לכתחלה לעשות כן אלא דאם תרם חטה אחת יצא וזהו אצלי כהך דתנן בספ"ב דתרומות אין תורמין מן הרע על היפה ואם תרם תרומתו תרומה ומפרש הש"ס ביבמות [פ"ט:] דכתיב ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו ואם אינו קדוש נשיאת חטא למה ע"ש הרי דהתורה עצמה קראה זה חטא ומ"מ מה שעשה עשוי וה"נ כן הוא דגם מן התורה מצוה להפריש כדי מתנה הגונה לכהן אך אם הפריש אפילו חטה אחת יש עליו חטא ומ"מ מה שעשה עשוי ומדרבנן תקנו דאחד משששים מחוייב לתרום כמו שיתבאר ומתקנת נביאים הוא שהרי למדנו מקראי דיחזקאל ואם לא תרם כשיעור הזה מחוייב להשלים:

ו וכמה הוא שיעורו מדרבנן תנן בפ"ד שיעור תרומה עין יפה אחת מארבעים והבינונית אחד מחמשים ועין רעה אחד משששים דכתיב ביחזקאל [מ"ה] זאת התרומה אשר תרימו ששית האיפה מחומר החטים וששיתם האיפה מחומר שעורים והחומר הוא ל' סאין והאיפה ג' סאין נמצא ששית האיפה חצי סאה וששיתם היינו תרי ששית ותן תרי ששית על חד ששית הוי סאה ומחצה לשני חומרים לחומר חטים ולחומר שעורים והוי אחד מארבעים [ירושלמי שם]. ואין לפרש כפשוטו ששית האיפה מחומר חטים וכן משעורים דהוה אחד משששים כמו שהעין רעה באמת מפרש כן דא"כ למה שינה בלשון וששיתם וה"ל לומר וששית האיפה מחומר שעורים אלא ודאי דה"ק וששיתם הטל הששית על תרי ששית כמ"ש [ומ"ש אח"כ וחק השמן וגו' דהוה אחד ממאה זהו לתרומת מעשר וחז"ל דרשו גם לתרומה שבטילה במאה ואחד]:

ז והעין רעה מפרש כפשוטו ששית האיפה מחומר דהוי חצי סאה משלשים סאין והבינונית אחד מחמשים דבתרומת מדין כתיב וממחצית בנ"י תקח אחד אחוז מן החמשים ולמדנו שכל האחיזות להפרשת תרומה תהיה אחד מחמשים [שם בירושלמי]

ויראה לי דמי שנהג פעם אחת אחד מארבעים שוב אינו רשאי לפחות דהרי זה כקבלת נדר או הסכם דפירושא דקרא כן הוא ואסור לו לשנות ולפחות ועי' ביו"ד סי' רי"ד דמי שנהג באיזה דבר ודעתו לנהוג כן תמיד צריך התרה ע"ש:

**ח** אמנם נראה דאפילו העין יפה שמפרש אחד מארבעים דהטל ששית וכו' מודה דעיקר פירושא דקרא הוא אחד מששים דאל"כ הרי יש דברים שאמרו חכמים שלא נפריש רק אחד מששים כמו שיתבאר ואי ס"ד דהעין יפה מפרש דוקא אחד מארבעים איך יועיל באלו אחד מששים אלא ודאי דזהו פשיטא דפירושא דקרא הוא אחד מששים אך משינוי הלשון רמז לנו הנביא שנהדר להפריש אחד מארבעים [ובזה א"ש מה שפירש"י ביחזקאל שם אחד מששים ע"ש וקשה למה פי' כעין רעה אלא משום דהכל מודים דכן הוא פירושא דקרא]:

**ט** כתב הרמב"ם בפ"ג דין ג' כל תרומה שאין הכהנים מקפידין עליה כגון תרומת החרובין והקליסין ניטלת לכתחלה אחד מששים ואלו ניטלין אחד מששים תרומת גידולי תרומה ועירובי תרומה ותרומה טמאה שהיתה הטומאה באונס או בשגגה ותרומת הקדש ותרומת ח"ל ותרומת הקצח והקליסין והחרובין והגמזיות והתורמסין ושעורין אדומיות וכיוצא בהן ופירות עציץ שאינו נקוב וכן האפטרופסין כשתורמין פירות יתומים תורמין אחד מששים עכ"ל וזהו בתוספתא דתרומות פ"ה הלכה ז' ע"ש ודוקא כשנטמא באונס או בשוגג אבל במזיד מפריש אחד מארבעים או מחמשים כדי שלא יהיה חוטא נשכר ואמנם הך דתרומת הקדש לא ידעתי מהו תרומת הקדש והרי הקדש פטור מתו"מ ואם הכוונה שהקדיש התרומה דהקדש חל על תרומה כמ"ש הרמב"ם בפ"י הרי הפרישה מקודם ואם נאמר שמדרבנן הקדש חייב בתרומה לא מצינו זה בשום מקום. ונ"ל דהכוונה שהקדיש התבואה לאחר מירוח ופדאה דחייבת בתו"מ כדתנן בפ"ד דפאה דכיון שחל עליה שם הקדש די באחד מס' וגם הך דעציץ שאינו נקוב במשנה דדמאי פ"ה [מ"י] משמע דעציץ שאינו נקוב פטור לגמרי וגם הרמב"ם בחבורו לא הזכיר שמדרבנן חייב בתו"מ אמנם הרמב"ם בפי' המשנה כתב שם דחייב מדרבנן ע"ש ומתוספתא זו ראיה לדבריו ועמ"ש בסי' נ"ז סעי' ט':

**י** ודע דבחולין [קל"ז:] אמרינן דכל שחיובו מדרבנן א"צ להפריש רק אחד מששים ע"ש ולפ"ז לרש"י ותוס' שכל הפירות חיובן מדרבנן דיו באחד מששים והרמב"ם לא חשיב לה דהולך לשיטתו שהם מן התורה כמ"ש בסי' נ"ד אך למה לא חשיב ירקות שגם הוא סובר שהם דרבנן כמ"ש שם [מל"מ] אך מתוספתא מבואר דלא כש"ס דילן דהא חשיב תורמסין והוא מין ירק ולהש"ס הרי כל הירקות כן וגם קליסין נ"ל שזהו קליא [עירובין

כ"ח:] והוא ג"כ מין ירק ונ"ל דמפני זה סובר הרמב"ם דבחולין שם תירוצא בעלמא הוא מדלא מקשה מהתוספתא [ודברי רב ושמואל שם יתפרש שאומרין השיעור האחרון וע"ש בתוס'] וכן נלע"ד דכרשינין שעיקרן למאכל בהמה והאדם אינו אוכלם רק בשני רעבון כמ"ש בסי' נ"ד סעי' ז' ג"כ די באחד ששים ובתוספתא תני ושייר ואולי יש עוד איזה דברים בכה"ג:

**יא** אין תורמין תרומה זו לא במדה ולא במשקל ולא במנין לפי שלא נאמר בה שיעור אלא אומד ומפריש בדעתו כמו אחד מחמשים או מארבעים או מששים כפי מנהגו ושמא תאמר איזה קלקול יש אם אמדוד ואשקול ואמנה על זה אמרה תורה ונחשב לכם תרומתכם במחשבה אתה תורם כלומר באומדנא ולא במדידה כן הוא בירושלמי פ"א [הל' ד'] ואע"ג דהך קרא בתרומת מעשר הוא דכתיב אך אם אינו ענין לתרומת מעשר שהרי יש בו שיעור אחד ממאה תנהו ענין לתרומה גדולה [רמב"ם בפי' המשנה שם] וגם לענין מוקף אשכחן כן בירושלמי ריש פ"ב דהא דכתיב בתרומת מעשר קאי אתרומה גדולה ע"ש ועמ"ש בס"ס זה:

**יב** וי"א הטעם כדי שיתרום בעין יפה [ר"ש שם] כלומר דאם ימדוד או ישקול וימנה יצמצם בשוה אבל באומד בע"כ שיתן מעט יותר דא"א לצמצם וי"א שיש עוד קלקול כשימדוד או ישקול וימנה דכיון שיתן דעתו להקפיד חיישינן שמא יוסיף או ימעט ויקלקל את התרומה בהוספה כיון שאין רצונו כן או יקלקל את החולין כשימעיט [ראב"ד שם] ופי' הראשון שהוא להרמב"ם מרווח יותר ובפרט שכן מוכח בירושלמי ומיהו בדיעבד אם מדד ותרם נ"ל דהוי תרומה:

**יג** שנינו במשנה שם אין תורמין לא במדה וכו' אבל תורם הוא את המדוד ואת השקול ואת המנוי כלומר דהטבל קודם ההרמה ימדוד או ישקול וימנה ויש להסתפק אם זהו חובה שצריך למדוד או היתר שמותר לו למדוד ובתוספתא פ"ג [הל' ג'] מוכח דהתירא קאמר וגם יותר טוב בכה"ג ויש שם פלוגתא בזה וז"ל התוספתא ר"י אומר מודד אדם את טבלו וכו' ובלבד שלא יתרום במדה וכו' ר' יוסי בר"י אומר לא במדה ולא במדוד וכו' ולא במנין ולא במנוי אמרו לו מעשה וכו' ואמר לנו היו מונין וכו' מעשה שהיה שוקל כלכלתו והיה שוקלה ריקנית ושבחו ר"מ עכ"ל אלמא שיש מי שאוסר ולזה המשנה התירה ומדשבחו ר"מ ש"מ שזה יותר טוב מאם אינו מודד ואולי הטעם שלא יאמר אלולי ידעתי שאין בה כל כך כמו ששיערתי לא הייתי תורם כל כך:

**יד** וכיון שאין תורמין במדה לכן לא יתרום בכלי שהיא של מדה ואע"פ שהוא אינו מכוין למדה מ"מ הרואה יאמר שתורם במדה ולכן אם אינו ממלא אותה כולה אלא חציה או

שליש הכל רואים שאין כאן מדה ומ"מ מדה של סאה לא יתרום אפילו ממלא רק חציה שהכל יודעים שסאה גם חציה מדה דע"פ רוב יש במחצית הסאה סימן להכיר שעד כאן הוי מחציתה [רע"ב] ולכן נ"ל דשליש או רביעית ממנה מותר וזה תלוי בכל מקום ומקום לפי אופני המדות:

**טו** ושנינו שם בתוספתא התורם את הכלכלה ונמצאו פירות בצדי כלכלה הרי אלו פטורין [כצ"ל] מפני שבלבו לתרום על הכל התורם את הגורן צריך שיכוין את לבו על מה שבקשין על מה שבתבן על מה שבצדדים על מה שבגורן כלומר המקוטעים והנופלים שנתפזרו בגורן ולשון הרמב"ם ספ"ד על הכרי ועל מה שבמקוטעין ועל מה שבצדדין ועל מה שבתוך התבן התורם את הגת צריך שיכוין את לבו על מה שבחרצנין ועל מה שבזגין התורם את הבור [של שמן] צריך שיכוין את לבו על מה שבגפת ואם לא כיון תנאי ב"ד הוא שהתרומה על הכל עכ"ל התוספתא והרמב"ם הביא זה ספ"ד ע"ש וע' בס"ס ס"ה:

**טז** יכול להרבות בתרומה אפילו ביותר מאחד מארבעים ובלבד שישייר מקצת חולין דאם עשה כל תבואתו תרומה אינו כלום דכתיב ראשית דגנך עד שיהיה שיריה ניכרין ותניא בתוספתא פ"ה [הל' ו'] נתכוין לתרום אחד מעשרה ועלה בידו מעשרים משלשים מארבעים ומחמשים ומששים תרומתו תרומה נתכוין לתרום אחד מששים ועלה בידו מחמשים מארבעים משלשים מעשרים מעשרה אין תרומתו תרומה והטעם דכשנתן פחות הרי זה בכלל מה שכוון דבכלל מאתים מנה אבל בנתן יותר הרי לא כוון לכך והרמב"ם כתב זה בקצרה בפ"ג דין ה' ע"ש ובנתן יותר יחזור ויתרום אחד מששים:

**יז** יראה לי דבנתכוין לאחד מעשרה ועלה בידו בפחות דהוי תרומה כמ"ש מ"מ מחוייב להוסיף עד כדי אחד מעשרה כפי מה שנתכוין וזה שיתבאר דבעלתה בידו אחד מששים אין לו להוסיף עוד ואם הוסיף חייבים במעשרות זהו בסתמא דלא כוון לאיזה שיעור ולכן כיון שיש שתורמין אחד מששים אין לו להוסיף עוד אבל הכא כיון שכוון לאחד מעשרה ודאי דצריך להוסיף עד שיעור זה והם תרומה גמורה:

**יח** תנן בפ"ד [מ"ג] תרם ועלה בידו אחד מששים תרומה וא"צ לתרום חזר והוסיף חייב במעשרות עלה בידו מששים ואחד תרומה ויחזור ויתרום כמות שהוא למוד במדה במשקל ובמנין כלומר דהוא הפריש סתם ולא כוון לאיזה סכום ולכן אם עלה בידו אחד מששים אינו יכול להוסיף עוד ואם הוסיף חייב במעשרות דכיון דיש מפרישים אחד מששים לכן אע"פ שהוא רגיל להפריש יותר מ"מ כיון דלא כוון אינו יכול להוסיף אבל אם עלה בידו בפחות מששים אין התרומה חל ויחזור ויפריש כמו שהוא למוד לתרום

תמיד אם אחד מארבעים או מחמשים או מששים אמנם זה התוספת התירו חכמים להוסיף במדה במשקל ובמנין ויראה לי הטעם דכיון דנכשל בהרמה הקודמת התירו לו שיכוין התרומה כפי רגילתו אמנם מן המוקף צריך גם התוספת כן מוכח במשנה שם וכן פסק הרמב"ם בפ"ג דין ו' ע"ש וגם מדמעת וחייבין עליה חומש [ע' בתוספתא שם ודו"ק]:

יט ולשון הרמב"ם שם בדין זה כן הוא המפריש וכו' תרם ועלתה בידו אחת ששים ואחד ה"ז תרומה ויחזור ויתרום פעם שניה כדי להשלים השיעור שבדעתו עכ"ל ולכאורה משמע שכוון לאיזה שיעור בהפרשה זו וא"א לומר כן דאם כוון לאיזה שיעור איך כתב מקודם המפריש תרומה ועלתה בידו אפילו אחד מעשרים תרומתו תרומה וזהו גמ' ערוכה בכתובות [צ"ט:] ובע"כ לא כוון לאיזה שיעור דאם כוון לפחות מזה איך הוה תרומתו תרומה והא מקודם נתבאר דאין זה תרומה אלא בודאי גם כאן לא כוון לשיעור וזה שכתב כדי להשלים השיעור שבדעתו ה"פ כמו שהוא רגיל בדעתו תמיד שיעור ההפרשה [וחזר בו מפי' המשנה ועמל"מ ואני הנלע"ד כתבתי]:

כ תנן ריש פ"ד המפריש מקצת תרומה ומעשרות מוציא ממנו תרומה עליו אבל לא למקום אחר ופי' רבינו שמשון כגון שהיה לו ק' סאין טבל והוציא מהן סאה תרומה ובדעתו עדיין להפריש את השאר חוזר ומוציא ממנו מאותו הכרי עצמו עד שישלים ב' סאין כשיעור התרומה דטבל הוא שעולה בידו ולא מה שכבר מתוקן אבל לא למקום אחר דאם יש לו ק' סאין אחרים של טבל אין יכול להפריש עליהן מאלו שהוציא מקצתן תרומה דלגבי אחריני תלינן דילמא מן המתוקן הוא מוציא עליהן עכ"ל:

כא אבל הרמב"ם מפרש באופן אחר וז"ל בפ"ג דין ז' המפריש מקצת התרומה אותו המקצת אינו תרומה והרי הוא כחלק הכרי ואעפ"כ צריך להפריש תרומת אותו מקצת ממנו ולא יפריש עליו מפירות אחרות עכ"ל וכ"כ בפי' המשנה וגורס במשנה אבל לא ממקום אחר אך אינו מובן למה אותו המקצת אינו תרומה וכבר השיג עליו הראב"ד בכאן וביתר ביאור בספ"ק דמעשרות וכתב כפי' הר"ש וגם בירושלמי מפורש כן ואומר שם דלאו דוקא כשבדעתו היה מפורש להפריש עוד אלא אפילו בסתמא כן הוא לאפוקי אם היה בדעתו לפטור בזה המעט את הכרי כולו בודאי הוה תרומה ונפטר כל הכרי דהא חטה אחת פוטרת את הכרי אמנם זה שייך בתרומה ולא במעשרות כמובן:

כב האמנם גם דברי הרמב"ם א"ש דהנה בירושלמי בסוף הסוגיא הקשה ר"ל איזה חילוק יש בין להפריש עליה ובין למקום אחר ממ"נ אם אנו תופסים שהשאר שנוטל מהכרי הוא מהטבל למה לא יועיל למקום אחר ואם חוששין שמא נוטל מהמופרש למה יועיל

עליו וגם הירושלמי בעצמו מקשה דאמרינן דעליה מהני וא"כ כי נטל מהכרי להפריש עליה אמרינן שנוטל מהטבל וא"כ אם יתיישב להפריש במה שנטל על מקום אחר למה לא יועיל וכן להיפך כשנטל מהכרי להפריש על מקום אחר ואמרינן דחיישינן שמא נטל מהמופרש וא"כ אם יתיישב להפריש עליה ג"כ אינו מועיל וכל זה אינו לפי לשון המשנה וגם מביא הירושלמי ברייתא דר"א בן יעקב דאינו מוציא לא עליו ולא על מקום אחר ע"ש ומשנת ראב"י קב ונקי ובודאי כן הדין ולפי כל אלו הדברים נשארה המשנה בלי פתרון ולכן מפרשה הרמב"ם על פי מסקנת הירושלמי באופן אחר לגמרי והדין הוא כראב"י כמו שנבאר בס"ד:

כג דהנה הירושלמי בסוף הסוגיא אומר וייבא כהדה היו לפניו ב' כריים אחד הפריש ממנו מקצת תו"מ ואחד הפריש ממנו מקצת תו"מ מהו שיתרום מזה על זה תלמידי דר' חייא רבה שאלון לר"ח רבה אמר לון הכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו ר"א בשם ר' חייא רבה אין תורמין ומעשרין מזה על זה עכ"ל הירושלמי וזהו סוף הסוגיא:

כד ומפרש לה הרמב"ם דהמסקנא כן הוא דהן אמת שביכולת האדם להפריש שלא בבת אחת מ"מ כוונתו צריך להיות לפטור בהפרשה זו כל הכרי אלא שנוטל מעט מעט ונותנם לכהן וללוי כמו ששנינו שם אחר משנה זו מי שהיו פירותיו במגורה ונתן סאה לבן לוי וכו' כלומר שמפריש כל המגורה בפעם אחת אלא שאינו נוטל ממנה כל התרומה והמעשר בבת אחת כדי ליתן למי שצריך ועד שיגמור כל ההפרשה לא יאכל מהמגורה ובזה אין שום קלקול [וזהו כוונת משנה זו דאע"פ שבמשנה הקודמת אסרנו ליטול מעט מעט מ"מ בכה"ג שרי]:

כה אבל אם ירצה אדם לתקן מקצת הכרי כלומר שהכרי הוא מאה סאין וירצה עתה לתקן רק עשרה סאין מהכרי והשאר ישאר טבל דבר זה אסרו חכמים מפני שבזה מבלבל כל הענין ומה יעשה אח"כ שאם יבא להפריש עוד מהכרי על המותר נאמר שנוטל מהמתוקן ולכן גזרו חכמים שהמעשה שעשה הוי כאלו אינו ואין כאן הפרשה כלל אמנם הלא עכ"פ קרא שם תרומה על הכרי ולכן אמרו חכמים שכל אחד יעמוד בפ"ע כלומר דהן אמת דהמעשה בטל מ"מ ההפרשה צריך להיות כפי מה שהן והיינו המקצת שנטל לתרומה ומעשר בטל התרומה והמעשר מיהו יפריש ממה שנטל על מה שנטל ולא ממנה על הנשאר בגורן ולא מן הנשאר עליה וכ"ש שעל מקום אחר לא יפריש כראב"י ודלא כריש הסוגיא שהיא כפי' הר"ש והראב"ד אלא מפריש מהמופרש על המופרש ומהנשאר על הנשאר וזהו שאמרה המשנה מוציא ממנו עליו כלומר כל אחד ממנו עליו המופרש והמותר שבכרי אבל לא ממקום אחר או למקום אחר כלומר לא מהמופרש על

המותר מהכרי ולא מהמותר על המופרש וכ"ש שלא למקום אחר וממקום אחר ואפילו יש שני כריים בכה"ג שהפריש מכל אחד מקצתו לא יפריש מזה על זה וזהו דינא דר' חייא רבה והרמב"ם כתבו ג"כ מיד אחר דין זה וזהו כוונת ר' חייא שקרא על העושה כן המקרא דהכסיל חובק את ידיו ואוכל את בשרו כלומר דחובק את ידיו ומתעצל מלהיות כוונתו להפריש כל הכרי ולכן אוכל את בשרו כלומר שאינו מתערב באחר אלא מפריש כל אחת מכפי מה שהיא ואח"כ שנה לנו התנא המשנה דמי שהיו פירותיו במגורה ונתן סאה ללוי וכו' להשמיענו דבכה"ג שרי וכמ"ש בסעי' כ"ד:

כו ולפ"ז יצא לנו דין חדש בהפרשת תו"מ שמי שיש לו כרי או גורן של תבואה המעורב כולו יחד אסור להפריש על מקצתו ואם עשה כן אין מעשיו כלום ומ"מ ההפרשות יעמוד כל אחד על מקומו יפריש מהמופרש על המופרש ומהנשאר על הנשאר ולא מהמופרש על הנשאר ולא מהנשאר על המופרש וק"ו שלא יפריש משניהם על תבואה אחרת ולא מאחרת עליהם ואם ירצה להפריש מעט מעט יעשה כן שתהיה כוונתו בהתחלת ההפרשה לפטור את כל הכרי אך יקח מעט מעט כגון שההפרשה מכולה היא סאה תרומה ועשרה סאין מעשר יכול ליקח עתה חצי סאה לתרומה וליתן לכהן וחמשה סאין מעשר וליתנם ללוי ובמשך זמן יטול המותר ועד שיטול המותר לא ישתמש בהתבואה ותהיה לו כטבל [כנלע"ד ברור בס"ד לדעת הרמב"ם והירושלמי והפ"מ ג"כ נדחק ליישב דעתו אבל הלך בדרך סבוכה כמו שנבאר בס"ד]:

כז וראיתי מי שכתב דהרמב"ם לקח דינו מתוספתא רפ"ה דתרומות דתניא היה צריך להפריש כעשר וכחמש עשרה חביות של יין מעלה את הראשונה ואומר זו תרומה את השניה אומר הרי זו תרומה דברי רשב"ג רבי אומר מעלה כולן לגב הבור ואומר ה"ז תרומה עכ"ל והלכה כרבי שאוסר להפריש מעט מעט אלא כולו כאחת ולפיכך סתר דין המשנה [פ"מ שם] ואין זה אלא דברי תימא חדא כיון דהירושלמי לא הביא תוספתא זו איך נסתור המשנה ועוד כיון דהמשנה סוברת כרשב"ג פשיטא דהלכה כמותו והרי הלכה פסוקה היא מחלוקת בברייתא וסתם במתניתן הלכה כסתמא דמתניתן ועוד דעיקר הדבר תמוה הלא כל חבית הוא דבר בפ"ע ואיך יסבור רבי שאם ירצה להפריש אחת מן החבית לא נניח אותו וזהו דבר שא"א להשמע בשלמא בכרי של תבואה שהוא מעורב ביחד נוכל לומר כן ולא בחבית בפ"ע ולמה תגרע החבית מכרי של תבואה אף שיש להבעלים עוד הרבה כריות האם לא נניחנו להפריש על כרי אחד:

כח והתוספתא הוא ענין אחר לגמרי לענ"ד וה"פ שהוא רוצה להפריש מעשרה חביות של יין תרומה אומר רשב"ג שיכול להעלות כל חבית אחת אחת ועל כל חבית יאמר ה"ז

תרומה כלומר הנני מפריש ממנה תרומה ואח"כ בהעלותו את כולם יטול מאחד על הכל ורבי אוסר בכה"ג דאם יאמר על כל חבית ה"ז תרומה יהיה צריך ליטול תרומה מכל חבית וחבית אלא מעלה את כולן ואומר ה"ז תרומה ואז נוטל מאחת על הכל ואם לאו יטול מכל אחת ואחת והרמב"ם לא הוצרך להביא פלוגתא זו דכיון דפסק לקמן דצריך להפריש מן המוקף ממילא דבהכרח שיהיו כולם לפניו ואולי דבהא פליגי ר' ורשב"ג [וע' עירובין ל"ב א, וב"מ ל"ח.]:

**כט** האומר תרומת הכרי הזה יהיה בתוכו כיון שלא סיים המקום בצפונו או בדרומו או סימן אחר אינו ידוע מקום התרומה ומקום השיריים והתורה אמרה ראשית שיהיו השירים ניכרים בפ"ע ולא אמרינן דבתוכו משמע באמצעיתו ואם אמר באמצעיתו או בצפונו או בדרומו ה"ז תרומה כיון שסיים המקום. ואין לשאול הא גם בלא טעם זה איך אפשר לחול התרומה הא אינו ידוע מקום החולין שיהא ביכולת הישראל לאכול ממנה די"ל כגון דהישראל לא קפיד ונותנה כולה לכהן וכשסיים המקום יפריש התרומה והמותר מותר לזרים ובירושלמי [פ"ג ה"ג] דריש לה מקרא ונחשב לכם תרומתכם מה מחשבה במסויים אף התורם במסויים כלומר כשמחשב שזה יהא תרומה אם לא סיים המקום הרי אין זה כלום כמובן וע' ס"ס זה:

**ל** היו לפניו שני כריים של תבואה ועמד אצל האחד ואמר תרומת הכרי הזה בצפונו או בדרומו וזה בזה אמרינן דכוונתו דגם הכרי השני יהיה כהראשון וכ"ש אם אמר זה כזה וכך הוא לשון הירושלמי שם מקום שנסתיימה תרומתו של ראשון שם נסתיימה תרומתו של שני וכן הוא לשון הרמב"ם שם והביאור כמ"ש [עכ"מ] ועמ"ש בסי' ק"ו סעי' ד':

**לא** ודע דבכמה מקומות בש"ס הובא ברייתא אבא אלעזר בן גמלא אומר ונחשב לכם תרומתכם בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה גדולה ואחת תרומת מעשר כשם שתרומה גדולה ניטלת באומד ובמחשבה כך תרומת מעשר ניטלת באומד ובמחשבה ע"ש דמבואר דתרומה ניטלת במחשבה והרמב"ם כתב דין זה בפ"ד דין ט"ז וז"ל הפריש תרומה במחשבתו ולא הוציא בשפתיו כלום ה"ז תרומה שנאמר ונחשב לכם תרומתכם כתרומת גרן במחשבה בלבד תהיה תרומה עכ"ל ומבואר דכוונתו דנוטל שיעור התרומה בידיו ומחשב בלבו שזהו תרומה:

**לב** ויש להסתפק בכוונתו איך הדין כשאינו נוטל התרומה כלל מהכרי אלא שמייחד התרומה בצפונו או בדרומו כבסעי' כ"ט אי גם בזה מהני מחשבה או דילמא דדוקא במקום שיש מעשה כגון שנוטל התרומה בידיו מהכרי מהני מחשבה אבל בלא מעשה צריך דוקא דיבור וברש"י ספ"ג דגיטין ובמנחות [נ"ה.] מבואר דמהני אפילו בלא מעשה

ובלא דיבור ורש"י דימה זה למדומע דאמרינן בשבת [קמ"ב.] נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד זה וה"נ כן והסכימו התוס' על ידו ואי קשיא דא"כ למה לא התירו להפריש בשבת בכה"ג כמו במדומע משום דמדומע כבר ניתקן אבל תחלת תקון לא התירו אפילו בכה"ג [שם בתוס'] ומהרמב"ם אין הכרע בזה וכיון דרש"י ותוס' פסקו כן הכי נקטינן ופלא שהירושלמי בפ"א [ה"ג] קורא לאומד מחשבה כלומר דהא דמותר להפריש במחשבה פירושו באומד שמחשב כמה יש בה ולא על עצם הפרשת תרומה ע"ש אבל בש"ס דילן אומר באומד ובמחשבה מבואר דשני דברים נינהו וקיי"ל כש"ס דילן וגם נראה פשוט דאפילו בלא ברכה מהני דברכות אין מעכבות דאם דוקא בברכה ה"ל לרבותינו לבאר זה וע' בסעי' כ"ט דגם הירושלמי מודה במחשבה:

## סימן סא

### דין הפרשת תרומת מעשר ובו י"ט סעיפים

א כתב הרמב"ם בפ"ג דין י' תרומת מעשר אין מפרישין אותה באומד אלא מדקדק בשיעורה ואפילו בזמה"ז שהרי שיעורה מפורש בתורה דבר שדרכו למדוד מודד ודבר הנשקל שוקל דבר שאפשר למנותו מונה היה אפשר למנותו ולשקלו ולמודדו המונה משובח והמודד משובח ממנו והשוקל משובח משניהן עכ"ל וזהו משנה ו' בפ"ד דמודד משובח ממונה דבמנין יש גדולות וקטנות ולא יהיה השיעור מדוקדק אך גם במדה אין הכיוון יפה לגמרי דלפעמים כובש התבואה ולפעמים אינו כובש אבל המשקל מכוון יפה יפה:

ב ואע"ג דבברייתא דאבא אלעזר בן גמלא המובא בכ"מ אומר ונחשב לכם תרומתכם בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה גדולה ואחת תרומת מעשר מה תרומה גדולה ניטלת באומד ובמחשבה אף תרומת מעשר ניטלת באומד ובמחשבה ולענין מחשבה קיי"ל כן כמ"ש בס"ס הקודם מ"מ לענין אומד לא קיי"ל כוותיה כדתנן במשנה שהבאנו וכ"כ רבותינו בעלי התוס' דבאומד לא קיי"ל כוותיה וגם בירושלמי בפ"א מבאר פלוגתא זו:

ג ודע דהתוס' בגיטין [ל"א.] כתבו דגם לרבנן מועיל מאומד בדיעבד ורק לכתחלה אין לעשות כן אך במנחות [נ"ד:] ובבכורות [נ"ח:] מסתפקים בזה וכן בירושלמי אהך משנה דהמונה משובח יש פלוגתא זו שאומר שם המונה משובח ממי משובח מהתורם מאומד ש"מ דמהני מאומד ג"כ כלומר דבשלמא מודד משובח ממונה ושוקל משובח ממודד אבל מונה ממי משובח ש"מ ממאומד הרי דאומד מהני ודחי לה שאין ראיה מזה ע"ש ומלשון הרמב"ם משמע ג"כ דאומד לא מהני ונמצא דהוה ספיקא דדינא ואולי דאף אם

לכתחלה ודאי אסור להפריש מאומד כדמוכח בספ"ק דביצה ע"ש מ"מ בדיעבד הכל מודים דהוה תרומת מעשר ולא נחלקו בירושלמי אלא אם יש איסור בהפרשת מאומד ולא לענין שלא תועיל וכמ"ש בסי' הקודם סעי' י"ב לענין תרומה גדולה דצריך דוקא אומד ומ"מ בדיעבד אם מדד הוי תרומה ע"ש כמו כן בתרומת מעשר להיפך [כנלע"ד]:

ד עוד כתב הרמב"ם שם מצות תרומת מעשר שיפריש אותן בן לוי ממעשרו שנאמר כי תקחו מאת בנ"י את המעשר והרמותם ממנו תרומת ד' מעשר מן המעשר ויש לישראל להפריש אותה וליתנה לכהן ויתן המעשר ללוי אחר שיפריש ממנה תרומתו שהיא מעשר מן המעשר עכ"ל ואע"ג דבספרי משמע שאין לו רשות להישראל לתרום תרומת מעשר שאומר שם על קרא דולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו שצריך להפריש מן היפה ואם לאו נושא עליו חטא ואומר שם אין לי אלא בן לוי ישראל שנטל רשות מלוי מניין וכו' ע"ש הרי דצריך דוקא נטילת רשות מלוי מ"מ בגיטין [ל':] מפורש לא כן דפריך שם וכי יש לו רשות לבעה"ב לתרום תרומת מעשר ומתרץ אין אבא אלעזר בן גמלא היא דתניא אבא וכו' ונחשב לכם תרומתכם בשתי תרומות וכו' וכשם שיש לו רשות לבעה"ב לתרום תרומה גדולה כך יש לו רשות לבעה"ב לתרום תרומת מעשר ע"ש הרי להדיא כהרמב"ם שמותר לכתחלה להישראל לתרום ת"מ:

ה ומ"מ דברי הרמב"ם תמוהים אצלי דלמאן קאמר הש"ס כן לאבא אלעזר דס"ל דלכל דבר הקישה התורה ת"מ לתרומה גדולה ולכן ודאי הוקשה גם לזה אבל אנן דקיי"ל כרבנן דלא הוקשה לאומד כמ"ש א"כ מנלן דהוקשה גם לזה והא בע"כ אינו דומה לכל הדברים וראיה שהרי הש"ס בעצמו אומר אבא אלעזר היא ולא לרבנן:

ו ולכן נ"ל דהרמב"ם לקח דין זה מירושלמי פ"א דתרומות [ה"ב] דר' יוסי אומר בעה"ב שתרם את המעשרות מה שעשה עשוי ואומר שם דר' יוחנן פסק כן למעשה ע"ש ואע"ג דר' יוסי אינו מתיר רק בדיעבד האמנם בתוספתא פ"א דתרומות [הל' י"א] פליגי עליה רבנן ומתירין לכתחלה כאבא אלעזר דתניא רשאי בעה"ב להפריש מעשר טבל כדי תרומת מעשר שבמעשר ר' יוסי אומר וכו' מה שעשה עשוי הרי דחכמים ס"ל דמותר לכתחלה ולכן אע"ג דהירושלמי לא הביא כלל דברי חכמים אך כיון שבש"ס דילן מפורש לאבא אלעזר דמותר גם לכתחלה וחכמים דר' יוסי בתוספתא ס"ל ג"כ כן לכן פסק כן הרמב"ם [כנלע"ד] והסמ"ג בעשין [קל"ד] פסק ג"כ כן והביא מהירושלמי שכתבנו ע"ש [וצ"ע דה"ל להביא התוספתא ודו"ק]:

ז בברכות [מ"ז.] ועוד בכמה מקומות אמר ר"ל מעשר ראשון שהקדימו בשבלים פטור מתרומה גדולה שנאמר והרמותם ממנו תרומת ד' מעשר מן המעשר ולא תרומה גדולה

ותרומת מעשר א"ל ר"פ לאביי אי הכי אפילו הקדימו בכרי נמי א"ל עליך אמר קרא מכל מעשרותיכם תרימו ומה ראית האי אידגן והאי לא אידגן וכן פסק הרמב"ם שם בדין י"ג ע"ש:

ח וביאור הדברים דהנה חיובי תו"מ הוא לאחר מירוח ומקודם מפרישין תרומה גדולה ואח"כ מעשר ותרומת מעשר והבעה"ב שהקדים להפריש מעשר בעוד התבואה בשבלין ונתנן ללוי פטור הלוי מלהפריש ממעשרו תרומה גדולה ומפריש תרומת מעשר בלבד ודריש לה כמ"ש ויראה לי דדריש מתרומת ד' דהוא מיותר כמובן ולזה דרשינן דרק תרומה זו אתה צריך להפריש ולא תרומה גדולה ופריך אי הכי אפילו הקדימו בכרי נמי כלומר לאחר מירוח ומתרץ דעל זה כתיב מכל מעשרותיכם תרימו את כל תרומת ד' והך כל מיותר ללמדך דכל מין תרומה צריך להפריש [רש"י] ושדינן הך קרא על הקדימו בכרי שכבר נתחייב בתרומה וקרא קמא על הקדימו בשבלין:

ט ויש להסתפק אם רק המעשר פטור מתרומה גדולה ולא כל הכרי דלמה יהיה חוטא נשכר או אפשר כיון דהתורה פטרה מתרומה גדולה בהפרשת המעשר מן השבלין א"כ מה לי המעשר ומה לי כל הכרי ולשון רש"י שכתב דהלוי פטור מתרומה גדולה וכן לשון הרמב"ם בדין זה שם דין י"ג דאין הלוי חייב להפריש תרומה גדולה משמע דרק הלוי פטור ולא הישראל מהכרי שלו וכן משמע דהא הנך קראי בלוים הוא דכתיב ואותם פטרה תורה ולא את הישראל בעל הכרי אבל מירושלמי לא משמע כן ויתבאר בסעי' י"ב:

י וקנסו חז"ל להבן לוי שנטל המעשר בעוד התבואה בהשבלים [ביצה י"ג.] שלא יתן התרומת מעשר להכהן בהשבלים. וז"ל הרמב"ם שם דין י"ד בן לוי שלקח מעשר שבלים לא יתן תרומתו לכהן שבלים אלא קונסין אותו לדוש ולזרות וליתן לו מעשר מן המעשר מן הדגן ואינו חייב ליתן לו מעשר מן התבן או מן העצה [תבן של קטניות] ואם הפריש תרומת מעשר שבלים כמו שנתנו לו הרי זה כותש ונותן לכהן את הזרע ואת התבן ומפני מה קנסוהו לכתוש מפני שלקח המעשר שבלים והפקיע ממנו תרומה גדולה עכ"ל כלומר דבשלמא מה שקנסוהו לדוש ולזרות שפיר כיון שכן צריך להפריש לכתחלה אבל כשנתן לו שבלים והרי גם התבן של הכהן כמ"ש וא"כ למה קנסוהו לכתוש לזה אומר דגם בזה קנסוהו מפני שהפסידו להכהן את התרומה גדולה:

יא ודע דבירושלמי חלה [פ"א ה"ג] ג"כ הובא דין זה דמעשר ראשון שהקדימו בשבלין פטור מת"ג ואומר על זה בשמירח ואח"כ הפריש תרומת מעשר שבו אבל אם הפריש תרומת מעשר ואח"כ מירחו לא בדא עכ"ל והרמב"ם לא הביא זה ואולי משום דבש"ס שלנו הובא דין זה בכ"מ ולא חילק בחילוק זה בשום מקום ש"מ דלא ס"ל כן ועוד דא"כ

למה הוצרכו לקנוס את הלוי שלא יתן להכהן תרומת מעשר בשבלים אדרבא לקנסיה שיתן בשבלים ויתן גם תרומה גדולה לפי דברי הירושלמי וגם עיקר הסברא אינה מובנת ואולי יש כאן שיבוש וכצ"ל בהפריש ואח"כ מירח אבל מירח ואח"כ הפריש לא בדא וזהו כבש"ס דילן ואישראל קאי וזהו כמו שאומר בש"ס דבהקדימו בכרי אינו כן [עמל"מ שהאריך בזה ודחאו מהלכה והפ"מ במה"פ מגיה ג"כ אך הגהתו על תרומת מעשר אינה מובנת ע"ש ודו"ק]:

יב עוד איתא שם כשהפריש ממנו עליו אבל אם הפריש ממקום אחר עליו לא בדא עכ"ל וגם זה לא הובא ברמב"ם וגם הדברים אינם מובנים דבמאי קא מיירי אם מהמקום אחר שמפריש על זה הם ג"כ שבלים ועדיין לא הופרש מהם תרומה גדולה מאי נ"מ ואם המקום אחר כבר נתמרח הלא גם מבכאן אם נתמרח חייב בתרומה גדולה כמ"ש. ולבי אומר לי דהירושלמי ס"ל דמעשר ראשון שהקדימו בשבלין כל הכרי פטור מת"ג ודלא כמ"ש בסעי' ט' ולכן אומר דאם הפריש ממקום אחר ובשם נפרשה תרומה גדולה אינו פוטר תבואה זו מתרומה גדולה אף שהקדימו בשבלין:

יג מעשר שני שהקדימו בשבלין בירושלמי דחלה שם אומר מקודם דג"כ פטור מתרומה גדולה ואח"כ אומר דתלוי בפלוגתא אם מע"ש הוי ממון גבוה או ממון הדיוט דאם הוא ממון גבוה פטור ואם הוא ממון הדיוט חייב ע"ש ומש"ס שלנו נראה דדין דהקדימו בשבלין אינו אלא במעשר ראשון ולא במע"ש דאמעשר ראשון מתרץ כן כגון שהפרישו בשבלין ואמע"ש מתרץ תירוצא אחרינא ולהירושלמי לפי מה דקיי"ל דממון גבוה הוא כמ"ש הרמב"ם בפ"ג ממע"ש דין י"ז הוי דינו כמעשר ראשון דכשהקדימו בשבלין פטור מת"ג אבל לפי הש"ס שלנו אינו כן ואולי משום דלא רצה הש"ס לאוקמי בפלוגתא ולדינא אפשר שיודה להירושלמי ויש להתיישב בזה:

יד ודע דהמקדים מעשר ראשון לתרומה עובר בלאו כדתנן בפ"ג דתרומות ועתה יש לחקור דזה שהקדימו בשבלין ופטור מת"ג אם עובר בלאו אם לאו ורש"י ז"ל בשבת [קכ"ז:] כתב בפשיטות דאינו לוקה ע"ש אבל בירושלמי פ"ג דתרומות סוף הלכה ג' נשאר בספק שאומר שם ר' שמואל בר אבא בעי מעשר ראשון שהקדימו בשבלין עובר או אינו עובר ונשאר בספק ע"ש:

טו דבר פשוט הוא שהכהן בתבואה שלו חייב להפריש תרומה ומעשרות והן שלו והלוי חייב להפריש תרומה ונותן לכהן ומפריש מעשר והוא שלו ומזה מפריש תרומת מעשר ונותן לכהן והפרשת המעשר יש חיוב גם בתבואה שלו ובספרי יליף לה מכן תרימו

גם אתם כלומר בתבואה שלכם וזה שכתבנו דהכהן נוטל גם המעשר לעצמו כן נלע"ד משום דלא מצינו שהכהן יתן מעשרותיו ללוי:

**טז** כתב הרמב"ם שם דין ט"ו בן ישראל שאמר ללוי כך אמר לי אבא מעשר לך בידי אין חוששין לתרומת מעשר שבו שהרי אביו הפריש תרומתו ולפיכך צוהו שזה המעשר לפלוני הלוי ואם א"ל כך אמר לי אבא כור מעשר יש לך בידי חוששין לתרומת מעשר שבו עכ"ל וכתב הראב"ד אין בזה טעם והוא היפך הגמ' שלנו עכ"ל ובאמת בגיטין [ל':] מפורש להיפך שאומר שם בן ישראל שאמר ללוי כך אמר לי אבא מעשר לך בידי או מעשר לאביך בידי חוששין לתרומת מעשר שבו כיון דלא קיץ לא הוה מתקן ליה כור מעשר וכו' אין חוששין וכו' כיון דקיץ תקוניה תקניה בעה"ב ע"ש וא"כ אדרבא בדלא קיץ חוששין כלומר וצריך עתה להפריש משום דהבעה"ב כיון דלא ידע כמה לא הוה מתקן ליה ובכור מעשר אין חוששין כלומר א"צ להפריש משום דאמרינן כבר תקניה הבעה"ב:

**יז** ונראה דלהרמב"ם לא ניחא ליה גירסא זו ופירושה כמו שמקשים התוס' דהא מוקי לה כאבא אלעזר דמפרישין תרומת מעשר מאומד וא"כ אפילו ברישא למה לא נאמר שהבעה"ב הפריש מאומד ולכן גורס להיפך דברישא כיון דלא קיץ אין חוששין להפריש דודאי הבעה"ב הפריש ולכן לא אמר כמה מעשר יש משום דאין נ"מ ובסיפא כשאמר כור מעשר חוששין להפריש דלמה היה לו לומר כור מעשר ומאי נ"מ אלא כדי לידע כמה להפריש תרומת מעשר וזה נכון יותר מגירסתינו [כ"מ] וכגירסת הרמב"ם מבואר להדיא בירושלמי פ"א דתרומות הלכה א' רבי יוחנן בשם ר' ינאי ישראל שאמר לבן לוי כור מעשר וכו' חושש לתרומת מעשר שבו ע"ש:

**יח** שנינו במשנה פי"א דתרומות [מ"ח] וכמה תהא בתרומת מעשר של דמאי ויוליכנה לכהן אחד משמנה לשמינית אבל בפחות מזה אינו מחוייב להטריח ואמרינן על זה בירושלמי הדא דתימא בטמא אבל בטהור אפילו כל שהוא צריך להחזיר ובודאי בין טמא בין טהור בין רב בין מעט צריך להחזיר ע"ש וכ"כ הר"ש ועוד איתא שם מקודם פחות מכאן נותנו בנרו ובאוכל כדי לבשל ביצה קלה ע"ש:

**יט** ולשון הרמב"ם שם דין ט"ז משונה בזה שכתב תרומת מעשר שהיה בה אחד משמנה בשמינית מוליכה לכהן פחות מכאן אינו מטפל להוליכה אלא משליכה באור ושורפה וביין ובשמן אפילו כל שהוא מוליכה לכהן ובלבד שתהא תרומת מעשר ודאית וטהורה אבל אם היתה טמאה או של דמאי אם אין בה כשיעור אינו מטפל בה אלא שורפה עכ"ל וגם לפי לשון התוספתא בתרומות פ"י [הל' ו'] א"א לכוין דבריו ובהכרח שגירסא אחרת

היתה לו בתוספתא ובירושלמי [דבאמת לשון הירושלמי שאומר באוכל כדי לבשל ביצה קלה אינו מובן מה ענין זה לבישול ביצה קלה שזהו לענין שבת וכן לשון התוספתא בד"א בטהורה אבל בטמאה כל שהוא ניכר השיבוש דכלפי לייא ולהרמב"ם יש להגיה כדבריו ואין להאריך בזה ועכ"מ]:

## סימן סב

### תרומה גדולה צריך לתרום מן המוקף ובו כ"ב סעיפים

א תרומה גדולה אינה ניטלת אלא מן המוקף כלומר שממה שנוטל התרומה יהיו כולם ביחד סמוך זה לזה אבל תרומת מעשר ניטלת שלא מן המוקף וזהו מן התורה [תוס' גיטין ל': ד"ה לתרום] ויליף לה בספרי מהא דכתיב את מקדשו ממנו וממנו משמע מהסמוך [סמ"ג] ואף דזה כתיב בתרומת מעשר אך על זה באמת אמרו בירושלמי רפ"ב דכל התורה כולה למידה ומלמדה ותרומת מעשר מלמדה לתרומה גדולה ואינה מלמדה לעצמה:

ב ומנין לתרומת מעשר שניטלת שלא מן המוקף דכתיב מכל מעשרתיכם אפילו אחד ביהודה ואחד בגליל וז"ל הירושלמי כהנא אמר מכל חלבו את מקדשו ממנו טול מן המקודש שבו לימד על תרומה גדולה שהיא ניטלת מן המוקף והיא ניטלת שלא מן המוקף מנין מכל מעשרתיכם תרימו אחד ביהודה ואחד בגליל ע"ש ויראה לי דגם מעשרות א"צ מוקף מן התורה שהרי לא מצינו קרא על זה וכ"כ הרמב"ם בפ"א ממעשרות ואדרבא מדכתיב הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה יש לדרוש כמו מכל מעשרתיכם אפילו אחד ביהודה ואחד בגליל לבד בחלה צריך מוקף מן התורה כדתנן ספ"ק דחלה ומוקף דחלה חמירא מתרומה דבתרומה א"צ נגיעה זה בזה ובחלה צריך נגיעה [ר"ש שם ובספ"ג דמע"ש] ולהדיא מפורש כן בסוטה [ל'.] נותן פחות מכביצה באמצע כדי ליטול מן המוקף ע"ש ולא מצאתי בגמ' ובירושלמי דרשא לחלה דבעינן מוקף ורש"י ז"ל בסוטה שם כתב דילפינן מוהרמותם ממנו ע"ש ולא ידעתי מה ענין חלה לתרומה ויראה לי בכוונתו מדכתיב בחלה כתרומת גורן כן תרימו אותה ובספרי יליף מזה לענין דימוע וחומש ואומר שם לתרומת גורן הקשתי אותה ולא לתרומת מעשר ע"ש וה"נ לענין מוקף ומאי דמחמרינן בחלה יותר כמ"ש משום דכתיב עריסותיכם והעיסה מדובקת יחד [כנלע"ד]:

ג ואין לשאול על מאי דאמרינן בש"ס בכ"מ וכי נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף כיון דזהו דין תורה א"כ מאי איריא חברים די"ל דזה אמרו על תרומת מעשר בגיטין [ל':] דמן התורה א"צ מוקף כמ"ש ומדרבנן גם בזה צריך מוקף [תוס' שם ד"ה וכי] ובעירובין [ל"ב.] אומר זה לענין מעשר דג"כ מן התורה א"צ מוקף כמ"ש ומדרבנן צריך מוקף וכן

בחולין [ז'.]. ואף דבעירובין [ל':] מיירי לענין תרומה מ"מ י"ל דאמרו זה לענין עירוב שיכול לערב בדברים שחיובן רק מדרבנן וממילא דגם המוקף אינו מעכב מיהו זהו ודאי דמוקף בתרומה הוא מן התורה וגם מלשון הרמב"ם מבואר להדיא כן ע"ש בפ"ג דין י"ז ודין כ':

ד אמנם רש"י ז"ל בגיטין וחולין שם פי' דלכן צריך מן המוקף דשמא אותו שבמקום אחר כבר נאבד ע"ש דמשמע מדבריו שזהו גזירה בעלמא וכבר הקשו עליו התוס' בגיטין שם ויראה לי דגם רש"י ז"ל מודה שהוא מן התורה מדלא פי' כן בשארי מקומות ורק באלו דמיירי במעשר ותרומת מעשר שבאמת הם דרבנן כמ"ש לכן פי' טעם זה דלמה הצריכו בהם חכמים מוקף [והראב"ד בפ"ג הל' ב' כתב שהוא מדרבנן ע"ש וצ"ע]:

ה ודע דביבמות [צ"ג:] מביא מעשה דר' ינאי היה מעשר פירות בע"ש שלא מן המוקף בשביל כבוד שבת ותני ר' חייא שם דשפיר עביד ואסמכיה אקרא ע"ש והרמב"ם לא הביא דין זה. והנה לשיטת רש"י ותוס' דמעשר פירות דרבנן א"ש אבל לשיטת הרמב"ם דמעשר פירות דאורייתא איך אפשר לעבור על איסור תורה בשביל כבוד שבת אך לפמ"ש א"ש דמעשר א"צ מוקף מן התורה וזה שהרמב"ם לא הביא זה נ"ל משום דהרמב"ם ס"ל דכל דהמוקף דהוי דרבנן רק ת"ח נזהרים בזה כמו שיתבאר בס"ד ולכן ממילא כל שיש איזה דבר מצוה א"צ ליזהר בזה ומובן ממילא וא"צ לבאר וגם משום דבירושלמי רפ"ז דדמאי מובא מעשה זו ולא לענין מוקף אלא לענין לתרום בשבת ע"ש ולכן השמיטה הרמב"ם ז"ל:

ו וז"ל הרמב"ם בפ"ג דין י"ז אין תורמין תרומה גדולה אלא מן המוקף כיצד היו לו חמשים סאה בבית זה וחמשים סאה בבית אחר לא יפריש מאחד מהם שתי סאים על המאה שנמצא מפריש ממקום זה על מקום אחר ואם הפריש שלא מן המוקף תרומתו תרומה והוא שיהיה המופרש שמור אבל אם היה טעון כדי יין או כדי שמן וראה שמשתברים ואמר הרי הן תרומה על פירות שבביתי לא אמר כלום עכ"ל:

ז והנה זה שכתב דבדיעבד גם שלא מן המוקף תרומתו תרומה כך משמע בנדה [ע"א:] שאמר מצוה לתרום מן המוקף משמע דזהו רק מצוה ולא עיכובא אבל מאין למדנו זה לא ידעתי ואין לומר מהא דתנן רפ"ב אין תורמין מן הטהור על הטמא ואם תרמו תרומתן תרומה ויליף לה בירושלמי שם מדכתיב ממנו בכל ענין ע"ש ודין זה דתורמין מטהור על טמא נוגע ג"כ למוקף כדמשמע מפ"ב דבכורים דתנן תרומת מעשר שוה לבכורים שמעשרין מטהור על הטמא ושלא מן המוקף א"א לומר כן דהא אדרבא מהך ממנו יליף שם בירושלמי דצריך מוקף כמ"ש בסעי' א' ואיך נילף להיפך אלא ודאי דטהור על

הטמא הוי רק משום גזירת מוקף כמ"ש הרע"ב שם ולכן שפיר דריש מממנו דתרומתו תרומה כיון דהיה מוקף עכ"פ אבל על שאינו מוקף ממש מנלן וגם מהך דנדה אינה ראיה מוכרחת כמובן ומאין יצא לו להרמב"ם דין זה אך מהך דכדי יין הוה ראיה גמורה דהטעם שאינה תרומה מפני שהולכין להפסד הא לא"ה הוי תרומה וזה מפורש בגמ' ב"ק [קט"ו: ועתו"ס שם]:

**ח** וצ"ל דקים להו לחז"ל דכיון דבתרומת מעשר התירה התורה לכתחלה שלא מן המוקף אין סברא שבתרומה לא יועיל אפילו דיעבד ועוד כיון דקיי"ל בזבחים [ק"ה:] דמחוסר קריבה לאו כמחוסר מעשה דמי וזה שאינו מן המוקף מחוסר קריבה בעלמא הוא ואינו מעכב [ואע"ג דבס"פ גה"נ לא קיי"ל כר"א בהך סברא לענין אמה"ח זהו מפני שנעשה שינוי בהאבר דאינו בשלימות אבל מפני הריחוק לית לן בה]:

**ט** אין הכוונה במוקף שיהיו סמוכים ומדובקים כולם ביחד אלא שלא יהיו בשני מקומות כבשני בתים וכיוצא בזה אבל כל שהם במקום אחד אפילו אינם סמוכים זל"ז קרוי מוקף וזהו שכתב הרמב"ם שם בדין י"ח פירות המפוזרין בתוך הבית או שתי מגורות בבית אחד תורם מאחד על הכל שקי תבואה ועיגולי דבילה וחביות של גרוגרות אם היו בהקיפה אחד תורם מאחד על הכל חביות של יין עד שלא סתם את פיהן תורם מאחד על הכל משסתם תורם מכל אחת ואחת עכ"ל. והך דפירות ושקים הוא בתוספתא פ"ג דתרומות [הל' ט'] והך דחביות יין הוא משנה בפ"ג דמע"ש [משנה י"ב] וצריך ביאור למה בשקי תבואה וכו' בעינן הקיפה אחת ולא במגורות [ועכ"מ אך בתוספתא ביאר טה"ד]:

**י** ונ"ל דטעם הדברים כן הוא דהמגורות אינם עתידים להטלטל עם התבואה דמחוברים הם וכשיוציאו התבואה מן הבית יוציאום מהמגורה וניכר לכל שאין זה הפסק בין התבואות אלא שכן דרך בעה"ב ליתן תבואותיו בכמה מגורות ואח"כ נוטל התבואה מהמגורות ושפיר קרוי מוקף אבל שקי תבואה ועיגולי דבילה וחביות של גרוגרות שיוציאום כמו שהם והוה כל אחד דבר בפ"ע לכך בעינן שיעמדו בהקיפה אחת כלומר בהיקף אחד בעיגול לא רחוקים זה מזה דבזה ניכר שדבר אחד הם ואם לאו לא מקרי מוקף:

**יא** והך דחביות של יין במשנה איתא קנקנים והכל אחד והטעם פשוט דכיון דסתמן הוי כל אחד דבר בפ"ע מיהו אם חזר ופתחן נראה דתורם מאחד על הכל וכן מוכח שם במשנה דמע"ש דתנן מפתח וא"צ לערות כלומר דכשפותחן אפילו אינו מערן לגת חזרו לקדמותן ותורם מאחד על הכל. ודע דבירושלמי ספ"ג דמע"ש אומר בד"א בשל יין אבל בשל שמן בין עד שלא גפן בין משגפן תורם ומעשר מזה לזה ע"ש ולמה השמיטו הרמב"ם

ז"ל ויותר תמוה דעוד חילוקים אומר הירושלמי שם בין יין לשמן לענין מעשר שני וכתבם הרמב"ם בפ"ח ממע"ש דין ה' ואת זה השמיט ונ"ל ברור משום דהך דירושלמי שהבאנו היא תוספתא ספ"ב דמע"ש ובשם כל החילוקים הוזכרו והך דתורם מאחד על הכל לא הוזכר שם ע"ש ובאמת אין טעם מובן בזה ולכן השמיטה הרמב"ם [וס"ל דגירסא מוטעת היא אך הר"ש הביאה ולא ביאר הטעם]:

יב ודע דלענין שקי תבואה יש לי דבר תמוה בירושלמי דבספ"ג דמע"ש אומר אלו חמשה שקין בגורן שמא אין תורמין ומעשרין מזה על זה בתמיה וזהו כבתוספתא כמ"ש ואלו בתרומות פ"ב [ה"א] מביא ברייתא חמשה שקין בגורן אין תורמין ומעשרין זה על זה וצע"ג [ושנאמר שיש שם שיבוש או כגון שאינן בהקיפה אחת לא משמע כן לפי הענין בשם דמשום הפסק הוא ע"ש היטב]:

יג עוד כתב שם היה מלקט גפי ירק ומניח בגינה תורם מאחד על הכל הביא מין אחר ביניהם תורם מכל אחד ואחד הביא מינין הרבה בקופה כרוב מלמעלה וכרוב מלמטה ומין אחד באמצע לא יתרום מן העליון על התחתון ואם הקיף חמשה צבורין בגורן תורם מאחד על הכל בזמן שעיקר הגורן קיים אין עיקר הגורם קיים תורם מכל אחד ואחד עכ"ל וגם זה בתוספתא שם וצריך ביאור:

יד וה"פ דכשם שתבואה המפוזרת בבית תורם מאחד על הכל כמו כן בגינה אף שאין לה מחיצות כבית ובמה יצטרפו מ"מ כיון שהוא לוקט ומניח הויין כולן כאחת ונראה שאם לקט היום מעט והניח בגינה ולמחר מעט אינן מצטרפות ולא דמי לבית מטעם שכתבנו ואח"כ אומר דהפסק מין אחר מפרידם אפילו הן סמוכים זל"ז ואפילו בקופה אחת מפסיק מין אחר וזהו ודאי אפילו בתבואה שבבית ופשוט הוא ואח"כ אומר דהגורן אינו מחבר הצבורים זל"ז אא"כ עיקר הגורן קיים כלומר עיקר הכרי הגדול שהוא עיקר הגורן דאז כולם טפלים לו וכאחד חשיבי אבל כשעיקר הגורן ניטל מהם אין דבר שיחברם ולא דמי לבית שהכניסם לבית וזהו גופה החיבור שלהן אבל בגורן הלא מקומם בגורן וכל צבור הוא דבר בפ"ע וצריך איזה דבר לחברן [כנ"ל]:

טו עוד תניא בתוספתא שם [הל' ז'] ר' יוסי אומר כל בית הגרנות תפוסה אחת כיצד גת אחד לשתי בורות שתי גיתות לבור אחד שתי גיתות לשתי בורות בזמן שכולם תפוסה אחת תורמין ומעשרין מזה על זה וכו' וכן היה ר' יהודה אומר כל בית הבד קורה אחת כיצד קורה אחת לשתי בורות שתי קורות לבור אחד שתי קורות לשתי בורות בזמן שכולם תפוסה אחת תורמין ומעשרין מזה על זה וכו' עכ"ל והרמב"ם לא הביא זה ואולי מפני שאינה מובנת דהיאך שייך בשתי גיתות לשתי בורות ובשתי קורות לשתי בורות

תפוסה אחת. האמנם יש ליישבה דהנה הירושלמי בפ"ב דתרומות [ה"א] מביאה בקוצר לענין טומאה ע"ש ומקשה עלה ומתרץ תפתר שהיה בלבו לעשותה תפושה אחת ונמלך לעשותה שתי תפושות ע"ש כלומר והולכין אחר המחשבה ולפ"ז א"ש מה שתורמין ומעשרין זה על זה ויצא לנו מזה דין חדש דאם לפי המחשבה היה יכול לתרום מזה על זה אע"פ שלפי המעשה אין יכול לתרום מ"מ תורמין מזה על זה ויש טעם הגון לזה כיון דעיקרא דתרומה היא במחשבה כמ"ש בסי' ס' סעי' ל"א שפיר אזלינן בתר מחשבה אבל למעשה יש להתיישב כיון שהרמב"ם ז"ל לא הביא זה:

**טז** כתב הרמב"ם בפ"ג דין כ' תרומת מעשר מפרישין אותו שלא מן המוקף שנאמר וכו' ותלמידי חכמים אין תורמין אלא מן המוקף אפילו בתרומת מעשר עכ"ל וס"ל מדאמרו חז"ל וכי נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף דדוקא חברים ולא סתם בני אדם ואולי הוה קשה ליה מאי דאמרינן בהמפקיד [ל"ח.] חיישינן שמא עשאו תרומת מעשר על מקום אחר כמו שהקשו התוס' ותרצו דבפקדון חיישינן לחששא מועטת ע"ש או בע"ש וכן תרצו על משנה דגיטין ספ"ג והרמב"ם לא ניחא ליה בזה והראב"ד חולק עליו וכן התוס' ורוב ראשונים וס"ל דמדרבנן יש איסור להפריש גם תרומת מעשר שלא מן המוקף. ודע דמדברי הרמב"ם בפ"א ממעשרות שכתב דמעשר ניטלת שלא מן המוקף ולא הזכיר שם דת"ח לא יעשרו אלא מן המוקף ש"מ דס"ל דבמעשר לא תקנו כלל להפריש מן המוקף ובעירובין [ל"ב.] מבואר להדיא דאפילו במעשרות בלבד לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף ע"ש וצ"ע והראב"ד מחלק בין לוי לישראל דהלוי המפריש תרו"מ מפריש מן המוקף והישראל כשמפריש א"צ להפריש מן המוקף דהלוי חיישינן אם לא יהיה כל המעשר ביחד ישכח ויעשנו תרומת מעשר על מקום אחר אבל הישראל אין המעשר בידו ע"ש ולא מצאנו לו חבר בזה:

**יז** כתב הרמב"ם שם דין כ"א בן לוי שהיה לו מעשר ראשון שלא ניטלה ממנו תרומתו והניחו להיות מפריש עליו והולך הוא בטבלו מה שעשה עשוי שנאמר כי את מעשר בנ"י אשר ירימו לד' תרומה מלמד שהוא עושה את כולו תרומה לאחר הפריש ממנו תרומת מעשר תחלה ואח"כ הניחו להיות מפריש עליו והולך עד שיעשהו כולו תרומת מעשר ויתנו לכהן לא עשה כלום שנאמר את מקדשו ממנו בזמן שקדשיו בתוכו עושה אותו תרומה לאחרים אין קדשיו בתוכו אין עושה אותו תרומה לאחרים וכן המניח פירות להיות מפריש עליהן תרומה גדולה צריך שיהיו טבולין לתרומה ואם הניחן להיות מפריש עליהן מעשר צריך שיהיו טבולין למעשר עכ"ל וכתב הכ"מ שזה נמצא בספרי זוטא ויש חולקין ויתבאר בסי' ע' סעי' ט':

יח ותורף הדברים דכשמייחד פירות אלו שמהם יהא מפריש על פירות אחרים תרומה או מעשר או תרומת מעשר צריך שיהיו פירות אלו כאותו טבל שהוא מפריש עליהן. וכיוצא בזה שנינו במשנה ספ"ג דגיטין המניח פירות להיות מפריש עליהן תו"מ מפריש עליהן בחזקת שהם קיימים והפירוש שמניח פירות טבל שמזה יפריש תו"מ על אחרים והרמב"ם כתבו בפ"ה דין כ"ו ע"ש אבל מכל דינים אלו שנתבאר יש להקשות הא אין כאן מוקף ובשלמא דינו שבכאן דמיירי בתרומת מעשר ניחא לשיטתו דרק ת"ח מפריש מן המוקף אבל לשיטת התוס' קשה אך במשנה דגיטין דמיירי גם בתרומה קשה גם להרמב"ם. אך הרמב"ם לקמן כתב וז"ל אע"פ שאין מפרישין לכתחלה אלא מן המוקף אם הפריש הרי הן בחזקת קיימין עכ"ל והתוס' תרצו דמיירי בע"ש כהך דיבמות [צ"ג.] שהבאנו בסעי' ה' והדוחק מבואר ולהרמב"ם יותר קשה דלדבריו קאי המשנה רק אדיעבד והא מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין תנן דלכתחלה מפריש עליהן וצ"ע וצ"ל בכוונתו דהמשנה לא מיירי בדין מוקף דודאי מצד מוקף אין לעשות כן אלא דלענין שהן בחזקת קיימין אומר מפריש אבל מצד מוקף אינו אלא בדיעבד בתרומה ובמעשרות אפילו לכתחלה:

יט סדר ההפרשות מכל התבואות מקודם ביכורים ואחריה תרומה ואחריה מעשר ראשון ואחריה מעשר שני או מעשר עני והמקדים המאוחר להמוקדם עובר בלאו שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר כלומר לא תאחר מה שראוי להקדימו ומניין שביכורים קודמים לתרומה הלא שניהם קרוים ראשית כדכתיב ראשית בכורי אדמתך וכתיב ראשית דגנך אלא דשמם מוכיח ביכורים שהן ביכורים לכל ותרומה למעשר מפני שנקראת ראשית ומעשר ראשון לשני מפני שיש בו ראשית והיינו תרומת מעשר [משנה ספ"ג דתרומות]:

כ ובתמורה [ד'.] אמרו מלאתך אלו ביכורים משום דתיכף כשנתבשלה התבואה נוטל הביכורים ודמעך אלו התרומה [ערש"י ותוס'] ובמכילתא משפטים [פרשה י"ט] אומר יקדמו ביכורים שיש להם ד' שמות ראשית ומלאה ותרומה וביכורים לתרומה שאין לה רק ג' שמות ראשית ודמעה ותרומה ויוקדם תרומה למעשר ראשון שאין לו אלא שני שמות מעשר ראשון ותרומת מעשר ומעשר ראשון לשני שאין לו אלא שם אחד בלבד מעשר שני וכן מעשר עני:

כא ואע"פ שאסור להקדים ועובר בלאו מ"מ מה שעשה עשוי ולא מיבעיא לאביי דס"ל בתמורה שם דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני אלא אפילו לרבא דלא מהני בכאן גילתה התורה דמהני שהרי בסי' ס"א סעי' ז' נתבאר דמעשר ראשון שהקדימו בשבלין פטור מתרומה גדולה וכשהקדימו בכרי חייב להפריש תרומה גדולה ושעל זה

אמרה תורה מכל מעשרתיכם תרימו כמבואר שם הרי גילתה התורה דהמעשה קיים [שם ה':] ומטעם זה ג"כ אינו לוקה על לאו זה דאע"ג דזהו כלאו שיש בו מעשה שע"י דיבורו שהקדים המאוחר הרי נעשה מעשה מ"מ אין לוקין דמקרא זה דמכל מעשרתיכם שקיימה התורה מעשהו הוי כעין לאו הניתק לעשה ואין לוקין עליו [שם ד':] ועמ"ש בסי' ס"א סעי' י"ד:

כב ואע"פ שלהקדים המאוחר אינו רשאי מ"מ להפריש כולם כאחד מותר מפני שאין בזה הקדמה ואף שאין כאן גם איחור מ"מ לית לן בה וכיצד יעשה מבואר במשנה רפ"ה דדמאי ע"ש וביאורה כן הוא דהנה תרומה הוי תרי ממאה ותרומת מעשר אחד ממאה ונמצא דביחד המה חלק אחד מל"ג ושליש ונוטל אחד מל"ג ושליש ואומר שני חלקים שבו תרומה ונשאר עוד שליש ואומר תשעה שלישים הסמוך לשליש הזה יהיו מעשר על הכל וזה השליש יהיה תרומת מעשר:

## סימן סג

### אלו שתרומתן אינו תרומה ודין שליחות בתרומה ובו כ"ד סעיפים

א תנן ריש תרומות חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה החרש שאינו שומע ולא מדבר והשוטה והקטן והתורם את שאינו שלו וכותי שתרם את של ישראל אפילו ברשות אין תרומתו תרומה ובירושלמי יליף להו מקרא דדבר אל בנ"י ויקחו לי תרומה בני ישראל למעוטי כותי מאת כל איש פרט לקטן אשר ידבנו לבו פרט לחרש ושוטה וזאת התרומה אשר תקחו מאתם פרט לתורם את שאינו שלו:

ב ומקשה בירושלמי הא קיי"ל בחרש שוטה וקטן שיש להם מעשה ואין להם מחשבה והכא הרי עשו מעשה שהפרישו התרומה ולמה אינה תרומה ותירץ דמפני דבתרומה כתיב מחשבה ונחשב לכם תרומתכם והם הרי אין להם מחשבה ולפיכך גם מעשה שלהן אינו כלום ע"ש ואינו מובן דמאי קא מקשה כיון שהתורה מיעטתם [תוס' חולין י"ג.] ואפשר דהוה אסמכתא בעלמא [שם]. ולענ"ד נראה דהכי קא קשיא ליה מ"ש דבכותי ממעט מקרא שלא יפריש תרומה של ישראל ובחרש שוטה וקטן ממעט אפילו אתרומה דנפשייהו וא"כ נמעט גם בכותי תרומה דנפשיה ולמה שנינו בספ"ג דכותי שהפריש תרומה משלו תרומתו תרומה:

ג והטעם נ"ל דהנה בש"ס דילן ברפ"ב דקדושין יליף שליחות בתרומה מאתם גם אתם ומינה ממעט כותי משליחות דמה אתם בני ברית וכו' אבל הירושלמי שם יליף שליחות רק מפסח ע"ש ולכן מהך קרא דויקחו לי תרומה י"ל דקאי אשליחות ולכן ממעט כותי רק משליחות אבל חרש שוטה וקטן ממעט גם מתרומה שלהם משום דלאו בני דיעה נינהו

ולזה מקשה כיון שיש להם מעשה נימא דתרומתן תרומה כמו כותי והמיעוט הוא רק על שליחות כמו בכותי ולזה מתרץ כיון דתרומה תליא במחשבה והם אין להם מחשבה לפיכך נתמעטו אף מתרומה דנפשייהו. ואין לשאול דא"כ לפי ש"ס דילן דלשליחות איתמעט כותי מאתם גם אתם א"כ נמעט מבני ישראל אתרומה דנפשיה די"ל דש"ס דילן לא יליף מתרומת המשכן אתרומת דגן:

ד בריש פ"ב דקדושין ילפינן מכמה מקומות בתורה דשלוחו של אדם כמותו ויליף גם מתרומה דכתיב גם אתם והך גם מיותר ללמד שיכול לעשות שליח לתרום ומה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית לאפוקי עכו"ם שלא נכנס בברית התורה ולכן אע"ג שישנו בתרומה דנפשיה כמ"ש מ"מ אינו נעשה שליח אבל עבד מקרי בן ברית שמצווה על המצות כאשה ועוד דכתיב מחוטב עציך וגו' לעברך בברית [רש"י שם] ופרטי דיני שליחות נתבארו בח"מ סי' קפ"ב:

ה יראה לי דישראל הפורק עול מלכות שמים או המחלל שבת בפרהסיא אע"ג דלכמה דברים דינו כעכו"ם מ"מ לשליחות דינו כישראל דהא בן ברית הוא ואע"פ שחטא ישראל הוא והרי קדושיו קדושין וגיטו גט ולא נדונו כעכו"ם רק בדברים שצריך קדושת ישראל כמו כתיבת ס"ת תפילין ומזוזות ולהצטרף לעשרה ולהאמינו על יי"נ דכיון שיצא מכלל קדושת ישראל פסול לדברים אלו וכיוצא בהם אבל בדברים אחרים אע"פ שחטא ישראל הוא והנביא אמר אם לא וגו' ובחמה שפוכה אמלוך עליכם כלומר אף שתפרוקו עולי מעליכם בע"כ אמלוך עליכם ולא תצאו מכלל ישראל:

ו ודע שהסמ"ג בעשין [קל"ד] כתב דעושה אדם שליח לתרום לו כל התרומות שיהיו לו עד עולם מאחר שיכול ליתנם לשלוחו ולזכותו שיקנה לו גוף הקרקע לפירותיו עכ"ל ואינו מובן כלל דאפילו לפמ"ש ביו"ד סי' שכ"ז שיכול לומר לאשה לושי לי קמח והפרישי לי חלה זהו מפני שביכולתו ללוש עתה ולא מקרי שאינו בידו כמ"ש התוס' בנזיר [י"ב.] ובארנו בזה בח"מ סי' קפ"ב סעי' ז' אבל כשהתבואה עדיין לא נזרע כלל הרי הוה דבר שלב"ל ואינו בידו כלל והא דאמרינן בקדושין [ס"ב:] פירות ערוגה זו תלושין יהיו תרומה על פירות ערוגה זו מחוברין הוי תרומה דשם מפורש שצריך שתהיה התבואה בגידולה [גם המל"מ הניח דבריו בצ"ע ואם נאמר דהסמ"ג לא ס"ל הני כללי בשליחות וס"ל דשליחות הוי בכל ענין דא"כ לא הו"ל לומר מאחר שיכול ליתנם וכו' וצע"ג]:

ז והנה במשנה ראשונה דתרומות חשיב חמשה דלכתחלה לא יתרומו ואם תרמו תרומתן תרומה ואלו הן חרש המדבר ואינו שומע מפני שאינו שומע הברכה והאלם ששומע

ואינו מדבר ונ"ל אף שיש אחר שיברך מ"מ לכתחלה צריך שהתורם יכול לברך והערום מפני שאסור לברך בעת שהוא ערום ומטעם זה אסור לתרום במקום מטונף ועיו"ד סי' י"ט והשכור והסומא מפני שאין יכולין לכוין ולהפריש מן היפה ואם תרמו תרומתן תרומה דברכה ויפה אינן מעכבות ולא אמרינן לענין ברכה כל שאין ראוי לברכה הברכה מעכבת בו כמו בבלילת מנחה בקדשים דזהו בדאורייתא אבל ברכה הוה דרבנן ויפה אע"ג דהוי דאורייתא מ"מ לא שייך לקרא את השכור והסומא שאין ראוין כמובן:

**ח** ואלו החמשה לענין שליחות יראה לי דלחרש ואלם וסומא אסור לו לעשותם שלוחים מפני הברכה ואם עשאן לא יתרומו לכתחלה ורק אם תרמו תרומתן תרומה אבל לערום ושכור יכול לעשותן שלוחים לכתחלה דאינו מצוי שיתרומו בעת ערומתו ושכרתו אלא כשילבש ויפיג יינו ומ"מ אם תרמו תרומתן תרומה:

**ט** ודע דשליחות לא הוי דוקא כשא"ל צא ותרום אלא אפילו אם אמר כל הרוצה לתרום יבא ויתרום ובא אחד ותרם תרומתו תרומה ואע"ג דלענין מודר הנאה לא מקרי זה שליחות [נדרים ל"ו:] מ"מ לענין תרומה סגי בגילוי דעתא בלבד [תוס' גיטין ס"ו. ור"ן נדרים שם] וכ"ש אם אמר כל השומע קולי יתרום דהוה שליחות גמורה כיון שייחד השליחות למי שישמע קולו שאפילו במודר הנאה הוי שליחות כה"ג [שם]:

**י** כתב הרמב"ם בפ"ד דין ג' התורם שלא ברשות או שירד לתוך שדה חבירו וליקט פירות שלא ברשות כדי שיקחם ויתרום אם בא בעה"ב וא"ל כלך אצל יפות אם היו שם יפות ממה שתרם תרומתו תרומה שהרי אינו מקפיד ואם לא היו שם יפות אין תרומתו תרומה שלא אמר לו אלא על דרך מיחוי ואם בא בעה"ב וליקט והוסיף בין יש לו יפות מהן בין אין לו תרומתו תרומה עכ"ל. ואין לתמוה הא עכ"פ לא עשאו שליח דכבר כתבנו דא"צ בתרומה שליחות גמורה אלא סגי בגילוי דעת בלבד וכיון דניחא ליה ממילא הוי שלוחו והיינו טעמא דקיי"ל בעלמא זכין לאדם שלא בפניו דזכיה היא מטעם שליחות ואע"ג דלא עשאו לשליח מ"מ כיון דזכות הוא לו ובודאי ניחא ליה נעשה כשלוחו וה"נ כן הוא כיון דגלי דעתיה דניחא ליה ממילא דהוה כשלוחו [בירושלמי ריש תרומות מבואר דזה רק להבא ובב"מ כ"ב. משמע להדיא דגם למפרע הוה תרומה]:

**יא** ומ"מ דברי הרמב"ם תמוהים דהנה בב"מ [כ"ב.] מקשה מהך ברייתא לאביי דס"ל יאוש שלא מדעת לא הוי יאוש ואומר שם תרגמא רבא אליבא דאביי דשוייה שליח ואומר הש"ס הכי נמי מסתברא דאי ס"ד דלא שוייה שליח מי הוי תרומתו תרומה והא אתם גם אתם אמר רחמנא מה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם אלא הב"ע כגון דשוייה שליח וא"ל זיל תרום ולא א"ל תרום מהני וכו' ע"ש ואיך פסק הרמב"ם דלא

כמסקנת הש"ס. ויש מי שכתב דכיון דבקדושין [נ"ב:] הובא ברייתא זו סתמא מסתמא מיירי בלא שוייה שליח ובב"מ אינו אלא לפי דברי המקשה [כ"מ] מ"מ קשה לומר כן דבהרבה מקומות בש"ס מצינו דסוגיא אחת סומכת על חבירתה והרי אומר בב"מ שם ה"נ מסתברא וכו' ומכריח לומר כן. ואמת שי"ל דהרמב"ם לא הוה גריס ה"נ מסתברא [שם] דכן משמע מתוס' שם שכתבו הכי גרסינן ה"נ מסתברא ולא גרסינן ותסברא עכ"ל דמשמע דגירסא אחרת היתה בגמ' ונראה שכך היתה הגירסא ותסברא אי שוייה שליח מאי קמ"ל ומתרץ הב"ע וכו' מ"מ מנליה להרמב"ם לומר כן דדיחויא בעלמא הוא:

**יב** ונ"ל דהרמב"ם הכריח כן משום דכאן מתרץ רבא אליבא דאביי ובקדושין שם הביא רבא בעצמו ברייתא זו ואי הוה ס"ל לרבא דהאמת כן הו"ל להזכיר זה ועוד דרבא אמר שם לא אמרו כלך אצל יפות אלא בתרומה בלבד ואי מיירי בשוייה שליח ה"ל לרבא למימר לא אמרו כלך אצל יפות אלא בשליחות בתרומה בלבד לאפוקי בשם דליכא שליחות ע"ש אלא ודאי דדיחוי בעלמא הוא לתרץ אליבא דאביי ואע"ג דבשם הלכה כאביי דזהו מיע"ל קג"ם דהלכה כאביי מ"מ י"ל דאביי בעצמו הוה מתרץ דלא דמי תרומה לאבידה ובקל לחלק ביניהם כמבואר למעיין שם [ועט"ז יו"ד סי' של"א סקט"ו]:

**יג** האמנם רבותינו בעלי התוס' ודאי לא ס"ל דינו של הרמב"ם דכיון שכתבו דגרסינן ה"נ מסתברא הרי לסברתם א"א לאוקמי ברייתא זו בלא שליחות. ואין לשאול למה גרע זה מכל הרוצה לתרום יבא ויתרום שכתבו בעצמם בגיטין [ס"ו.] דמהני כמ"ש בסעי' ט' די"ל דודאי דגילוי דעתא מהני אבל זהו דוקא כשהגילוי דעת הוה קודם שתרם ולא כבברייתא זו דהתרומה הוי קודם הגילוי דעת מיהו עכ"פ דין זה במחלוקת שנויה דלהרמב"ם גם בכה"ג הוי תרומה ולהתוס' לא הוי תרומה [כנלע"ד]:

**יד** כתב הרמב"ם [שם] קטן שהגיע לעונת נדרים אע"פ שלא הביא שתי שערות ולא נעשה גדול אם תרם תרומתו תרומה ואפילו בתרומה של תורה הואיל ונדריהן והקדישן קיימין מן התורה כמ"ש בנדרים עכ"ל וזהו משנה בפ"א דתרומות ובנדה [מ"ו:] דמופלא סמוך לאיש דאורייתא ע"ש ונלע"ד דקטן כזה גם יכול להעשות שליח דהרי הירושלמי אומר דהטעם דקטן אין תרומתו תרומה אף שיש לו מעשה מדאין לו מחשבה כמ"ש בסעי' ב' וקטן זה הרי יש לו מחשבה לתרומה וכבר בארנו דא"צ שליחות גמור לתרומה ובגילוי דעתא סגי א"כ למה לא יועיל כשצוה לקטן כזה לתרום מיהו י"ל דלא מהני גילוי דעתא רק למי שיש לו שליחות בכל התורה כולה דאז אמרינן דע"י גילוי דעתא נעשה כשלוחו כמ"ש בסעי' י' אבל קטן זה אינו יכול להעשות שליח ולכן צ"ע לדינא ויש להתיישב בזה:

טו אמרינן בנדרים [ל"ו:] דתורם משלו על של חבירו טובת הנאה של התורם כלומר שהוא יכול ליתן לאיזה כהן שירצה ומקודם זה יש בעיא בגמ' שם אם זה שתורם משלו על של חבירו צריך דעת בעלים או לא מי אמרינן כיון דזכות הוא לו לא צריך דעת או דילמא מצוה דיליה הוא וניחא ליה למיעבדיה ורצה לפשוט דא"צ דעת בעלים ודחי לה ע"ש והרמב"ם שם פשיטא ליה שא"צ דעת בעלים שכתב התורם שלא מדעת בעלים אין תרומתו תרומה אבל התורם משלו על של אחרים ה"ז תרומה וטובת הנאה שלו שנותנה לכל כהן שירצה עכ"ל ולא ידענו מנ"ל זה:

טז ויש מי שכתב דכיון דטובת הנאה שלו ודאי א"צ דעת בעלים [כ"מ] ואינו מובן מה ענין זל"ז [מל"מ] אמנם יש ראיה לדבריו מתוס' ב"ק [ס"ח:] שכתבו לענין מה שאמרו בבכורות [י"א.] דהפודה פטר חמור של חבירו פדיונו פדוי ואיבעיא להו אי פדיונו לפודה או לבעלים ואם היה צריך דעת בעלים ודאי דפדיונו לבעלים ע"ש וא"כ גם בכאן כיון דטובת הנאה שלו ודאי דא"צ דעת בעלים [שם] וגם מהך דפטר חמור ראיה להרמב"ם דכשם שבשם א"צ דעת בעלים כמו כן בכאן וכ"כ הריטב"א בקדושין [כ"ג:] אך התוס' בבכורות שם כתבו דאין ראיה מפטר חמור דלא כתיבא ביה בעלים לתרומה דכתיבא שהשליח יהיה לדעת בעה"ב ע"ש מיהו הרמב"ם והריטב"א לא ס"ל כסברת התוס' [שם]:

יז כתב הרמב"ם שם דין ו' האומר לשלוחו צא ותרום לי והלך לתרום ואינו יודע אם תרם ואם לא תרם ובא ומצא כרי תרום אין חזקתו תרום שאין אומרים באיסורים חזקה שליח עושה שליחותו להקל אלא להחמיר וחושש שמא אחר תרם שלא ברשות עכ"ל והטור ביו"ד סי' של"א הביא דבריו וכתב על זה וכ"כ ר"ת אבל רבינו שמשון פסק דאפילו בשל תורה אמרינן שליח עושה שליחותו אם הוא בענין שיהיה מכשול למשלח אם לא יעשנה הלכך אם יודע שכריו תרום לא חיישינן לשמא תרם אחר אבל אם אין ידוע לו שהוא תרום לא יסמוך אשליח שהשליח חושש שמא לא יסמוך עליו ולא יאכל ממנו עד שיודע לו שהוא תרום ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל עכ"ל הטור:

יח והקשו על הטור דדבריו הם נגד גמ' ערוכה בחולין [י"ב.] דאמרינן שם תרומה דילמא אינש אחרינא שמע ואזל תרם הו"ל תורם שלא מדעת ואין תרומתו תרומה [מג"א סי' ת"ט סקי"ז ומל"מ פ"ד מה' בכורות] אמנם כבר כתבנו במקום אחר [אל"י סי' ק"ו] דדברי הטור צודקים דמרא דשמעתא בחולין הוא ר"נ והרי איהו הוא דפליג עם רב ששת בעירובין [ל"ב.] ורבינו שמשון הא באמת פסק כר"ש ולא כר"נ כמבואר שם בתוס' ע"ש:

יט ודע דבעירובין שם הכל מודים דבדרבנן חזקה שליח עושה שליחותו ע"ש וא"כ בתרומה דרבנן האומר לשלוחו צא ותרום אמרינן חזקה שליח עושה שליחותו וא"כ

למה פסק הרמב"ם בתרומה דלא סמכינן הא איהו פסק בפ"א דתרומה בזמה"ז דרבנן ועוד דמעשר ירק תמיד דרבנן וא"כ הו"ל לבאר דבירק סמכינן אשליח וגם לשון הרמב"ם בעצמו צריך דקדוק שכתב דבאיסורין אין אומרים חזקה שליח עושה שליחותו והו"ל לומר דבאיסורי תורה אין אומרים וכו' ולא באיסורין סתם:

כ והנה גם רבותינו בעלי התוס' בעירובין שם [ד"ה תאנים] שהביא ממעשר פירות והקשו הא מעשר פירות דרבנן ותרצו כיון דעיקר מעשר הוי של תורה חשיב לה כשל תורה ע"ש אמנם זהו לשיטתם אבל להרמב"ם דס"ל דמעשר פירות דאורייתא כמ"ש ריש פ"ב אין ראיה מזה ונ"ל דהרמב"ם דקדק מדהש"ס אינו מפליג בחולין שם בין תרומה דאורייתא לדרבנן וכן בעירובין שם שאומר הלשון בשל תורה אין חזקה שליח עושה שליחותו ובשל סופרים חזקה וכו' ולא אמר כבכל הש"ס דאורייתא ודרבנן ש"מ דה"ק בשל סופרים כלומר במצוה שתקנוה סופרים כמו עירוב וכיוצא בו ולא באיסורין דרבנן ולכן דקדק לומר דבאיסורין אין אומרים וכו' כלומר בכל מיני איסורין אפילו דרבנן [כנלע"ד]:

כא האומר לשלוחו צא ותרום תורם כדעתו של בעה"ב לפי מה שמפריש תמיד אחד מארבעים או מחמשים או מששים ואם ידע דעתו ושינה הוי שינוי בשליחותו ואינה תרומה ואם אינו יודע דעתו של בעה"ב תורם אחד מחמשים כמדה בינונית ומ"מ אם היה סבור שדעתו לאחד מארבעים או לאחד מששים ותרם כן תרומתו תרומה דיכול לומר אנא להכי אמדתיך [ר"ש ורע"ב פ"ד מ"ד] ואע"ג דסוף סוף אינו כדעתו מ"מ מדלא א"ל כמה סבר וקביל כמה שיאמדנו שהרי יודע שהשליח אינו יודע כמה הוא רגיל להפריש ורק אם השליח אמדיה לשיעור זה ובכוונה פיחת או הוסיף אין תרומתו תרומה ואע"ג דבב"מ [כ"ב.] דמוקי דשווייה שליח והפריש מן היפות ובא הבעה"ב וא"ל כלך אצל יפות ולא נמצאו יפות דאין תרומתו תרומה ולמה לא יכול לומר להכי אמדתיך זהו לפי שאין דרך בני אדם לברור היפות לתרומה והוי שינוי אבל בהשיעור הרבה יש שמפרישים כשיעור הזה ולכן יכול לומר להכי אמדתיך [תוס' קדושין מ"א: ד"ה פיחת ור"ש שם] וזהו לדברי התוס' שכתבנו בסעי' י"ג ולא לדברי הרמב"ם שבסעי' י"ב ע"ש:

כב והרמב"ם ז"ל בפ"ד דין ז' כתב דין זה בפנים אחרים וז"ל האומר לשלוחו צא ותרום תורם כדעתו וכו' ואם אינו יודע דעתו תורם אחד מחמשים נתכוין לזה ועלתה בידו אחד מארבעים או אחד מששים תרומתו תרומה ואם נתכוין להוסיף על זה ותרם אפילו אחד מצ"ט אין תרומתו תרומה עכ"ל. והנה זה שכתב ועלתה בידו אחד מארבעים טעמו פשוט דס"ל דוקא בכה"ג הוי תרומה אבל אם אמדיה לאחד מארבעים או לאחד מששים מקרי שינוי דהו"ל לאמוד כבינוני שזהו דיעות רוב בני אדם אך מ"ש בנתכוין ותרם אחד

מצ"ט אינו מובן כלל שיעור זה ונ"ל דטעות הוא וצ"ל אחד ממ"ט דאע"פ שהוא רק חלק חמשים יותר מבינוני מ"מ מקרי שינוי ואין תרומתו תרומה ולשון המשנה מוכח כן דתנן אם נתכוין להוסיף אפילו אחת אין תרומתו תרומה כלומר אחת על החמשים והיינו אחד ממ"ט ויראה לי דה"ה אם נתכוין לגרוע אפילו אחת כגון אחד מן נ"א דאין תרומתו תרומה וכפי' הרמב"ם משמע להדיא בירושלמי שם [ומצאתי שם במה"פ שכתב שברמב"ם ישן נמצא אחד מתשעה וארבעים כמ"ש]::

כג ודע דבירושלמי אמרינן על משנה זו א"ר בון בר כהנא הפוחת אחד מעשרה תרומה והמוסיף אחד מעשרה תרומה אבל לא לחולין וכו' ע"ש וביאורו על מה ששנינו פיחת עשרה או הוסיף עשרה תרומתו תרומה ופירושו שכך עלתה בידו כפי' הרמב"ם דמשמע ששניהם שוין פיחת והוסיף וזהו רק לתרומה אבל לחולין אינן שוין כלומר דבהוסיף עשרה והפסיד לו התרומה מעשרה אלו מה שעשה עשוי ואינו יכול לקבל החולין בחזרה שהרי נתערב בהתרומה אבל פיחת עשרה והרויח לו תרומה מעשרה אלו צריך להוסיף מהחולין על התרומה כדי תרומה מעשרה אלו ולא ידעתי למה השמיטה הרמב"ם ז"ל:

כד עוד אומר שם בירושלמי שאם שלחו לתרום שני כריים והפריש כרי אחד לדעתו על בעה"ב והשני שלא לדעתו זה שלדעתו תרומתו תרומה וזה שלא לדעתו אין תרומתו תרומה כלומר ולא אמרינן כיון דשינה באחד גם השני בטל דאינו כן ויראה לי דאפילו שינה בראשון ובשני תרם כדעת בעה"ב הראשון בטל והשני קיים וגם זה לא הזכיר הרמב"ם ולא ידעתי למה:

## סימן סד

### דיני שותפין ובן ואריס ושכיר ופועל ועכו"ם ובו י"ז סעיפים

א תבואת השותפים חייבת בתרומה ומעשר ואע"ג דכתיב ראשית דגנך דמשמע של יחיד מ"מ הא כתיב מעשרתיכם ותרומת ידכם לשון רבים [חולין קל"ה:] ודע שיש בענין זה שיבושים בירושלמי וברמב"ם ולכן נבוכו בו רבים אבל לפי מה שנגיה [ע"פ שנו"א להגר"א] הדברים מאירים כשמש בצהרים ונבארם בס"ד:

ב תנן בפ"ג [מ"ג] השותפין שתרמו זה אחר זה ר"ע אומר תרומת שניהם תרומה וחכמים אומרים תרומת הראשון תרומה ר' יוסי אומר אם תרם הראשון כשיעור אין תרומת השני תרומה ואם לא תרם הראשון כשיעור תרומת השני תרומה והלכה כחכמים וכר' יוסי שבא לפרש דבריהם:

ג ואמרינן על זה בירושלמי מה אנן קיימין אם בשאינם ממחין אוף ר"ע מודה אם בממחין אוף רבנן מודים אלא כי אנן קיימין בסתם ר"ע אומר סתמן ממחין ורבנן אמרין סתמן

אינן ממחין כצ"ל כלומר אם ידוע שמוחין זה על זה מלהפריש גם בעד חלקו לא הוה אמרי רבנן תרומת הראשון תרומה ואם ידוע שאין ממחין כלומר שאין מקפידין זה על זה לא הוי פליג ר"ע אלא דמיירי בסתם שאין ידוע לנו אם ממחים זה על זה אם לאו ולכן ר"ע סובר דסתמן מקפידין ולכן תרומת שניהם תרומה זה לחלקו וזה לחלקו ורבנן סברי תרומת הראשון תרומה ולא של השני דבשעת מעשה ודאי לא הקפיד ואח"כ רוצה לחזור בו ור' יוסי מפרש לדרבנן דזהו כשתרם הראשון כשיעור כלומר כפי מה שהיה רגיל להפריש אבל אם הפריש שלא כרגילת השני אין תרומתו חל על השני ותרומת השני תרומה על חלקו:

**ד** ולשון הרמב"ם בפ"ד דין ח' כן הוא פירות השותפים חייבים בתו"מ וכו' והשותפין אינן צריכין ליטול רשות זה מזה אלא כל התורם מהן תרומתו תרומה תרם אחד מהם ובא השני ותרם תרומה שניה שהרי לא ידע שחבירו תרם אם היו ממחין זה על זה תרומת השני תרומה [כצ"ל] ואם לא היו ממחין ותרם הראשון כשיעור אין תרומת השני תרומה לא תרם הראשון כשיעור תרומת שניהם תרומה עכ"ל וניכר שהיו נוסחאות בהרמב"ם ע"ש וכפמ"ש הוא אמת לדינא [והר"ש פי' ממחין מלשון מומחה והכ"מ פי' מלשון המחהו אצל חנוני ע"ש וכ"ז הוא מפני הגירסא המוטעת אבל כפי הגהת הגר"א ז"ל הוא פשוט מלשון מחאה]:

**ה** ודע דבריש פ"ב דקדושין מביא ברייתא אתם ולא שותפין וזהו נגד המשנה שכתבנו אך בירושלמי ריש תרומות מקשי לה ומתרץ כאן להלכה כאן למעשה כלומר דלהלכה ודאי מותר לשותף לתרום מכל התבואה של שותפות אך למעשה נכון שהשותף ישאל מחבירו אם מרשהו לתרום והרמב"ם לא הביא זה וע' בסעי' ו':

**ו** שנינו במשנה פ"ג [מ"ד] הרשה את בן ביתו או את עבדו או שפחתו לתרום תרומתו תרומה בטל אם עד שלא תרם ביטל אין תרומתו תרומה ואם משתרם ביטל תרומתו תרומה ובקדושין [נ"ט.] פליגי ר"י ור"ל דר"י ס"ל אתי דיבור ומבטל דיבור ור"ל ס"ל דלא אתי דיבור ומבטל דיבור ומקשה ר"י לר"ל ממשנה זו דתנן ביטל אם עד שלא תרם אין תרומתו תרומה משום דדיבור של ביטול השליחות ביטל דיבור השליחות ומתרץ ר"ל דמיירי שקדם ותרם אבל אי לא תרם אין דיבור מבטל דיבור ופסק שם הש"ס שהלכה כר' יוחנן לגבי ר"ל וקיי"ל דאתי דיבור ומבטל דיבור ואפילו לא תרם הבעה"ב עדיין אין תרומת המורשה תרומה כיון שביטל לשליחותו:

**ז** ולפ"ז מאד תמוהים דברי הרמב"ם שם דין ט' שכתב האומר לשותפו או לבן ביתו או לעבדו או לשפחתו לתרום והלכו לתרום וביטל שליחותו קודם שיתרומו אם לא

שינה השליח תרומתו תרומה ואם שינה כגון שא"ל תרום מן הצפון ותרם מן הדרום הואיל וביטל שליחותו מקודם אינה תרומה עכ"ל והשיגו הראב"ד דאיך פסק כר"ל נגד ר"י. ויותר מזה קשה דממ"נ אם שינה בשליחותו אף אם לא ביטל אין תרומתו תרומה ככל שליח ששינה דשליחותו בטל וכבר הקשה זה עליו הטור ביו"ד סי' של"א. ואמת שבירושלמי על משנה זו מקשה לר"ל ומתרץ דמיירי בששינה מצפון לדרום ע"ש ונראה להדיא שמזה לקח הרמב"ם דינו אבל הא פסקינן כר"י ויש שתרצו דבתרומה כיון דסגי בגילוי דעתא גם ר"י מודה דאין דיבור מבטל דיבור [כ"מ בשם הרי"ק והפ"מ בפ"א סוף הלכה א' במה"פ ד"ה ישראל] והוא תימא לומר דבר דבש"ס מפורש לא כן [ובכל אריכותם הדברים קשים כגידים ע"ש]:

**ח** ולענ"ד נראה ברור דהרמב"ם הוציא זה מסוגיא דקדושין שם דהנה אחר שהקשה ר"י לר"ל מתרומה ותירץ כמ"ש הקשה אח"כ ר"ל לר"י מטומאה ותירץ לו ר"י שאני מחשבה דטומאה דכי מעשה דמי מדהתורה אחשבה למחשבה דטומאה לעשותה כמעשה ע"ש ולפ"ז יש להקשות גם לר"י ממשנה זו דתרומה דאיך קתני דאם עד שלא תרם ביטל אין תרומתו תרומה והא תרומה ישנה נ"כ במחשבה כמ"ש הרמב"ם לקמן דין ט"ז דאם הפריש תרומה במחשבה ה"ז תרומה דכתיב ונחשב לכם תרומתכם ע"ש ועתה הא מחשבה דתרומה כמעשה דמי ולא אתי דיבור ומבטל מעשה דזהו ממש כמו בטומאה אלא ודאי דלמסקנא גם לר"י צריך לאוקמה למתניתין כששינה השליח כאוקימתא דירושלמי לר"ל. ולפ"ז דבריו אתיין כמין חומר דהנה בגיטין [ס"ה:] איתא דהאומר לשלוחו ערב לי בתמרים ועירב לו בגרוגרות דאם שניהם שלו אין קפידא ולא מקרי שינוי בשליחות ע"ש וא"כ ק"ו הדברים באלו הפירות עצמן כשאמר תרום לי מן הצפון ותרם לו מן הדרום דאין קפידא וראיה לזה מסעי' ט"ז:

**ט** ולפ"ז שפיר קאמר הרמב"ם האומר לשותפו וכו' והלכו לתרום וביטל שליחותו קודם שיתרומו אם לא שינה השליח תרומתו תרומה דמחשבה דתרומה הוה כמעשה וכ"ש דיבורו דהוה כמעשה דהא דיבור עדיף ממחשבה וזה שביטל השליחות בפיו לא אתי דיבור ומבטל מעשה ואם שינה וכו' הואיל וביטל וכו' אינה תרומה דבלא ביטול אין זה שינוי דמראה מקום הוא לו במה שאמר מן הצפון כבגיטין שם אך בביטול ובשינוי כזה מקרי שינוי ואין תרומתו תרומה [כנ"ל ברור בס"ד]:

**י** עוד כתב אריס שתרם ובא בעה"ב ועיכב אם עד שלא תרם עיכב אין תרומתו תרומה ואם משתרם עיכב תרומתו תרומה והאפטרופסין תורמין מנכסי יתומים עכ"ל והך דאריס היא תוספתא בפ"א ומסיים שם אבל אין רשאי לעשר אלא על חלקו בלבד עכ"ל.

והנה בגיטין [נ"ב.] תניא אתם ולא אריסין ופירש"י להפריש על חלקו של בעה"ב ובכאן מיירי שתורם על שניהם ולכן אם לא עיכב תרומתו תרומה דהוי כשותף [מל"מ] ויש מי שכתב דעשאו לשליח [ש"ך יו"ד סי' של"א סקס"ז] ולא משמע כן דא"כ לא שייך לשון עיכב והו"ל לומר ביטל שליחותו ויש מי שאומר דהברייתא דגיטין הוא לכתחלה והך דתוספתא הוי דיעבד [כ"מ בשם הרי"ק] כמו שאומר הירושלמי לענין שותפין שכתבנו בסעי' ה' אבל מרש"י שהבאנו מוכח כפי' הראשון:

**יא** וזה שהתוספתא אומרת אבל אין רשאי לעשר אלא על חלקו בלבד נראה דה"פ דתרומה יכול לתרום על כל הגורן משום שאין הגורן נעקר אא"כ נתרמה כל התרומה כמפורש שם בתוספתא אח"כ ע"ש דתרומת מקצת גורן בא לידי בלבול כדתנן ריש פ"ד וכמ"ש בסי' ס' סעי' כ' ע"ש אבל מעשר דמותר לזרים למה יפריש על חלקו של בעה"ב וכן פי' המפרש שם אבל א"כ למה לא הביא זה הרמב"ם לא בכאן ולא בהלכות מעשרות ועוד דהבלבול מבואר שם במשנה גם לענין מעשרות דשמא יעשר אח"כ מן המעושר וכמ"ש בסי' ס' שם אך בין כך ובין כך הו"ל להרמב"ם להזכיר זה ונראה דהכוונה שיעשר על חלקו שיטול חלקו מהתבואה ויעשר מהם אבל תרומה טוב יותר ליטול מכל הכרי ביחד כיון שאין לה שיעור מן התורה ואתי לקלקולי וטעם השמטת הרמב"ם לא ידעתי [פי' ראשון של הכ"מ צע"ג]:

**יב** וזה שכתב דאפטרופס תורם בשל יתומין בגיטין שם מבואר דאין לו רשות לתרום רק מה שצריכין לאכול ולא להניח וכ"כ הרמב"ם בסוף הלכות נחלות וסמך כאן אדהתם ואפילו אינו אפטרופס ממש אלא שהיתומים נסמכו אצלו חייב לעשר פירותיהן כדתנן בגיטין שם והרמב"ם לא חש לבאר זה משום דגם זה נכנס בסוג אפטרופס אך תמיהני למה שינה הרמב"ם מלשון המשנה דחייב לעשר פירותיהן והרמב"ם נקיט רק לשון היתר הרי יש גם חיוב בזה והרמב"ם נקיט לשון התוספתא בפ"א [הל' י"ב]. ודע דהירושלמי בפ"א [ה"א] מחלק בין יתום קטן ליתום גדול והש"ס שלנו לא ס"ל כן ובארנו בזה בח"מ סי' ר"ץ סעי' כ"ט ע"ש:

**יג** הגנב והגזלן והאנס שגנבו או גזלו או אנסו טבלו של חבירו אם נתייאשו הבעלים מהם תרומתן תרומה ואם לא נתייאשו כגון שמרדפין אחריהם אין תרומתן תרומה ואם בסתמא הוי יאוש אם לאו בארנו בזה בס"ד בח"מ סי' שס"א סעי' ט' דעל הגזלן לדעת לפי הענין אם נתייאשו הבעלים אם לאו דאין כלל מונח בזה ע"ש:

**יד** הבן והעבד והשכיר והאשה תורמין על מה שהן אוכלין אבל לא יתרומו על כל התבואה שאין אדם תורם דבר שאינו שלו והבן כשאוכל עם אביו ואשה בעיסתה תורמין

מפני שהן ברשות כך שנינו בתוספתא פ"א וכן פסק הרמב"ם והכוונה דעל מה שכל בני הבית אוכלים יכולים לתרום כשהם אוכלים גם שם ביחד אבל לא על שאר התבואה ויראה לי דאשה הנושאת ונותנת בתוך הבית יכולה לתרום כל תבואות של הבעל וכן בן הנושא ונותן בעסקי אביו ועמ"ש בח"מ סי' ס"ב וביבמות ע"ז:

**טו** כתב הרמב"ם שם הפועלים אין להם רשות לתרום שלא מדעת בעה"ב חוץ מן הדורכים בגת שאם ירצו לטמא את היין הרי הן מטמאים מיד ולפי שמסר להן והאמינן על כן הרי הן כשלוחים ואם תרמו תרומתן תרומה עכ"ל וזהו משנה בפ"ג דתרומות וכך הוא לשון המשנה הפועלים אין להם רשות לתרום חוץ מן הדרוכות שהן מטמאין את הגת מיד ומפרש הרמב"ם דה"פ דכיון שהן עלולין לטומאה והוא מסר להן שמירתם הוי כמו שצוה להם לתרום וכ"כ בפי' המשניות אבל רבינו שמשון פי' שם דמיירי בבעלים ע"ה ופועלים חברים והוא שכרן שיפרישו בטהרה ע"ש ולפ"ז אין שום רבותא בדין זה אבל לפי' הרמב"ם אין חילוק בין חבר לע"ה והראב"ד בהשגות פי' דבגת יכולים פועלים לתרום דודאי ניחא ליה לבעה"ב מפני שעלולים לטומאה ע"ש ואינו מחלק ג"כ בין חבר לע"ה והוא כעין פירושו של הרמב"ם לדינא ומאימתי מפרישין בגת יתבאר לקמן דמשהלכו בו שתי וערב מותר לתרום ולא קודם:

**טז** עוד כתב פועל שא"ל בעה"ב כנוס לי גורני ותרום ותרם ואח"כ כנס תרומתו תרומה עכ"ל כלומר דלא אמרינן דזה נקרא שינוי מדעת בעלים דודאי אינו מקפיד בזה והרי אדרבא אין דרכו של גורן להעקר בלי הפרשת תרומה. וכך הוא לשון התוספתא בפ"א בדין זה פועל שתרם אין תרומתו תרומה ואם אמר כנוס לי גרני תרומתו תרומה שאין הגורן נכנס אא"כ נתרם עכ"ל וזהו רבותא יותר דאפילו לא הזכיר לו לתרום מותר לו לתרום דאמרינן שכך היתה כוונתו וכ"כ הראב"ד וניכר שלפני הרמב"ם היתה גירסא אחרת בתוספתא ולדינא שניהם אמת ומדברי הרמב"ם ראיה למ"ש בסעי' ח':

**יז** כתב הרמב"ם בפ"ד דין ט"ו העכו"ם שהפריש תרומה משלו דין תורה שאינה תרומה לפי שאינם חייבים ומדבריהם גזרו שתהא תרומתו תרומה משום בעלי כיסין שלא יהיה זה הממון של ישראל ויתלה אותו בעכו"ם כדי לפוטרו עכ"ל וזהו לדעתו גזירת בעלי כיסין שבמנחות [ס"ז.] דלא כפי' רש"י ותוס' וכבר בארנו דעתו בסי' נ"ה סעי' ו' מה שהכריחו לזה וכוונתו ע"ש וכבר אמרו חז"ל בערכין [ו'.] דבודקין את העכו"ם בתרומתו היאך הפריש אם אמר לדעת ישראל הפרשתיה כלומר כוונתי לעשות בזה כפי דין ישראל תנתן לכהן ואם לאו טעונה גניזה שמא בלבו להקדישה לשמים בד"א בא"י אבל עכו"ם שהפריש תרומה בח"ל לא גזרו עליהן ומודיעין אותו שאינו צריך ואינה תרומה כלל ונ"ל

דאם אומר שכוונתו היתה לחלקה לעניים אין בזה גדר תרומה ועושין כדבריו בין בארץ בין בח"ל:

## סימן סה

### דינים פרטיים בתרומה ובו י"ד סעיפים

א כבר נתבאר כמה פעמים דעיקרא דתרומה תלוי במחשבה דכתיב ונחשב לכם תרומתכם וכתב הרמב"ם בפ"ד דין ט"ז הפריש תרומה במחשבתו ולא הוציא בשפתיו כלום הרי זו תרומה שנאמר ונחשב לכם תרומתכם כתרומת גורן במחשבה בלבד תהיה תרומה עכ"ל ויש להסתפק אם מחשבה מהני רק במקום שמפריש התרומה במעשה שנוטל התרומה אבל אם מפריש בקביעות מקום כגון שאומר תרומה בצפונו או בדרומו וא"כ כשמחשב זה הלא אין ניכר שום פעולה כלל או דילמא דבכה"ג נמי מהני מחשבה. והנה במדומע מצינו דמהני כה"ג בשבת [קמ"ב.] דאמרינן נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד אחר אבל בתרומה גמורה לא מצינו ונראה דכיון דהתורה עשאה בתרומה מחשבה כמעשה שוב אין חילוק וכה"ג אמרינן גבי טומאה בקדושין [נ"ט.] דהתורה עשה שם מחשבה כמעשה גמור ושמא תשאל דא"כ למה אין מפרישין בשבת הלא אין כאן לא דיבור ולא מעשה די"ל דכיון דהתורה עשאה כמעשה ממילא דהמחשבה הוי מעשה [ועתו"ס שבת שם] וכבר כתבנו בזה בס"ס ס' דברש"י מבואר להדיא כן ע"ש וכן עיקר לדינא:

ב ויש להסתפק אם גם במעשר מהני מחשבה דבתרומת מעשר ודאי מהני דהא האי קרא דונחשב בתרומת מעשר כתיב וכן מפורש בש"ס בכ"מ אבל במעשר יש להסתפק ונ"ל דמהני דברוב דברים תרומה ומעשר שוין ועוד דהרמב"ם כתב בפ"א ממעשר דין י"ג אין מעשרין אלא מן המובחר שנאמר בהרימכם וגו' ונחשב וגו' כשם שמעשר שמפרישין הלוים מן החלב שבו כך מעשר שמפרישין ישראל מן החלב שבו עכ"ל וזהו מספרי ע"ש וא"כ מפורש אקשה תורה בהך קרא מעשר לתרומת מעשר והרי גם ונחשב כתיבא בהאי קרא ונאמר ג"כ כשם שהמעשר שהלוים נותנים להכהנים והוא התרומת מעשר ניטלת במחשבה כמו כן המעשר שישראל נותנים ללוים [כנלע"ד]:

ג תנן בספ"ג המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר מעשר ואמר תרומה לא אמר כלום דבעינן שיהא פיו ולבו שוין ואע"פ שאין זה רק שנתקל בלשונו מ"מ סוף סוף אין פיו ולבו שוין דכתיב מוצא שפתיך תשמור וכתיב כל נדיב לב הא כיצד גומר בלבו ומוציא בשפתיו [רע"ב] ובתרומה יש יותר רבותא בזה דאע"פ שכל עיקרו של תרומה הוי

במחשבה והתורה אחשבה כמעשה כמ"ש וא"כ דל מה שדיבר מ"מ אינו כן דכיון שיצא מפיו ההיפך גרע יותר משתיקתו:

ד נראה פשוט דה"ה אם היה צריך לומר תרומה ואמר תרומת מעשר או שהיה צריך לומר מעשר ואמר תרומת מעשר לא אמר כלום אבל אם במקום תרומת מעשר אמר תרומה סתם נ"ל דמהני שהרי גם תרומת מעשר אקרי תרומה כדכתיב בהרימכם וגו' וראיה משבועות [כ"ו:] בגמר בלבו פת חטים והוציא מפיו פת סתם דמהני ע"ש וה"נ כן הוא ואם במקום מעשר ראשון אמר מעשר שני או מעשר עני או להיפך לא אמר כלום אבל כשהוציא מפיו סתם מעשר מהני לכל מעשר כמ"ש בסתם תרומה [כנלע"ד בדינים אלו]:

ה כתב הרמב"ם בפ"ד דין י"ז המפריש תרומה על תנאי אם נתקיים התנאי הרי היא תרומה ואם לאו אינה תרומה עכ"ל ולכאורה אין שום רבותא בזה אמנם באמת רבותא גדולה יש בזה דהא תרומה חובה על האדם מן התורה ואיך שייך תנאי בדבר שהתורה חייבתו דא"כ יניח תפילין על תנאי וישב בסוכה על תנאי ומ"מ מהני תנאי ובאמת צריך טעם:

ו ונלע"ד דהנה בכתובות [ע"ד.] אמרו דבחליצה לא מהני תנאי משום שא"א לקיימה ע"י שליח וטרחו רבותינו בעלי התוס' איזה סברא יש בזה ע"ש ונ"ל דהטעם כן הוא דודאי במצוה שהטילה עליו תורה לא שייך תנאי שהרי לא ברצונו תלוי אמנם זהו אם א"א לו להמלט מן המצוה שלא לעשותה בעצמו כמו מצוה שבגופו כמו להניח תפילין לישב בסוכה וכיוצא בהם אבל מצוה שלא על גופו דבזה יכול לעשות שליח כמו שבארנו בח"מ סי' קפ"ב וכיון דיכול להמלט ממנה ממילא הוי כרשות ומהני תנאי ולכן בתרומה שאפשר ע"י שליח מהני תנאי וזהו שאמרו בחליצה כיון שאינו יכול לעשות שליח לחליצה ממילא דהו"ל כמצוה שבגופו שהטילה עליו תורה שהוא מחוייב לעשותה בעצמו דוקא א"כ מה שייך תנאי בזה דכמו שאינו מועיל תנאי בהנחת תפילין ובישיבת סוכה כמו כן בחליצה [וזה שאמרו שם דילפינן מתנאי דבני גד וב"ר כלומר שיהא דבר של רשות כבשם ודו"ק]:

ז עוד כתב וכן המפריש תרומה ומעשרות וניחם עליהן הרי זה נשאל לחכם ומתיר לו כדרך שמתירין לו שאר נדרים ותחזור חולין כמו שהיתה עד שיפריש פעם שנייה אותה שהפריש תחלה או פירות אחרות עכ"ל. ודע דבנדרים [נ"ט.] אמרינן דכשבא התרומה ליד הכהן אין ביכולת לישאל עליה ופי' הרא"ש הטעם דכיון שיצאת מרשות ישראל וקיים בה מצות נתינה תו לא מצי לאפקועי שם תרומה מינה ע"י שאלה ע"ש וכ"כ הר"ן

ובשם הר"א ממיץ פי' דהכוונה שהכהן אין ביכולתו לישאל על התרומה כיון דהוא לא הפרישה אבל הישראל יכול לישאל עליה גם אחרי נתינתו להכהן ע"ש:

ח והנה הרמב"ם שלא הזכיר זה כלל נראה דמפרש כפי' הר"א ממיץ ומה שלא הזכיר דהכהן אינו יכול לישאל זהו מילתא דפשיטא ואין בזה שום חידוש דפשיטא אחרי שהוא לא היה המפריש מה שייכות יש לו לישאל עליה והגמ' שם רק לתרץ הברייתא בא ולא לשם חידוש ע"ש [והכ"מ נסתפק בזה] ואפשר דהרמב"ם היה מפרש דזה שאמרו בתרומה ביד כהן דלא מצי למיתשל עלה זהו מטעם דאולי כבר אכלה ולא שייך שאלה דאם ישאל עליה הלא אכל הכהן טבל ומ"מ לענין דינא קיי"ל כהרא"ש והר"ן דכן פסקו גם הרמב"ן והרשב"א בנדר לצדקה דמשבא ליד גבאי אינו יכול לישאל עליו כמ"ש ביו"ד סי' רכ"ח סעי' מ"ב ובחבורינו בסעי' ק"ל ע"ש [ודין זה הוא מהרמב"ן והרשב"א כמ"ש הב"י שם בספרו הגדול ע"ש]:

ט כתב הרמב"ם שם דין י"ח התורם בור של יין ואמר הרי זו תרומה על מנת שתעלה שלם צריך שתעלה שלם מן השבר ומן השפיכה אבל לא מן הטומאה ואם נשברה אינה מדמעת הניחה במקום שאם תשבר שם או תתגלגל לא תגיע לבור הרי זו מדמעת שכבר נתקיים התנאי עכ"ל וזהו משנה בסוף מס' טבול יום וה"פ דכבר נתבאר דמהני תנאי בתרומה וזה האיש שתרם בור של יין שמילא חבית אחת לשם תרומה והעלה אותה מן הבור ואמר ע"מ שתעלה שלם אמרינן דכוונתו שלא תשפך ושלא תשבר אבל אם תטמא לית לן בה ופשוט הוא שאם פירש גם מן הטומאה צריך שלא תטמא וממילא אם נשברה ונשפך היין לתוך הבור אינה מדמעת מפני שבטל שם תרומה ממנה כיון שלא נתקיים התנאי אך עד מתי צריך קיום התנאי עד כדי שלא ירד היין להבור ולכן אם נשברה או נשפכה רחוק הרבה מהבור הוה תרומה ואם נתגלגלה כולה לבור אף שלא נשפכה בטל התרומה אבל כשנתגלגלה בריחוק מקום מהבור לית לן בה והוי תרומה ופשוט הוא דאם התנה שתעמוד יום שלם או יומים הכל לפי תנאו:

י ודע דבמשנה שם שנינו ר' יוסי אומר אף מי שהיה בו דעת להתנות ולא התנה נשברה אינה מדמעת מפני שהוא תנאי ב"ד ואין הלכה כר' יוסי ולכן לא כתב הרמב"ם זה אמנם זה הוא כשלא חישב בלבו בשעת ההפרשה את התנאי אלא מזמן קודם חישב ובשעת ההפרשה שכח אבל אם זוכר בלבו את התנאי בשעת ההפרשה התנאי קיים [תוי"ט] דכבר נתבאר דבתרומה המחשבה כמעשה:

יא ומשנה זו הובא בירושלמי תרומות פ"ב [ה"ב] ואומר שם תני אמר ר' יודן בד"א בתרומה גדולה שהיא צריכה לתרום מן המוקף אבל בתרומת מעשר אפילו שאר כל

הדברים שלום הן היה תורם תרומה ותרומת מעשר כאחת אינו שלום עכ"ל כלומר דתרומת מעשר אם רק עלתה בשלום נתקיים התנאי אף אם לא הרחיקה מהבור וכן מבואר ברמב"ם שם שכתב בד"א בתרומה גדולה אבל בתרומת מעשר שמותר לתרום שלא מן המוקף כיון שעלתה נתקיים תנאו והרי היא תרומת מעשר ואע"פ שנשברה או שנשפכה ואין צ"ל שנטמאת עכ"ל ולפי דבתרומת מעשר לא היה לו הכרח לתרום דוקא בתוך הבור אמרינן דכוונת התנאי היתה רק להעלותה מן הבור בלבד משא"כ בתרומה ובמעשר לא שייך כלל דין זה כיון שאינו אוסר תערובתו:

**יב** ודע דבתוספתא דטבול יום ספ"ב תניא דשאר כל הפירות לבד יין ושמן גם בתרומה גדולה דינן כמו בתרומת מעשר דכיון שעלו רק שלם מן הבור הוה תרומה ואף אם אח"כ נשברה וירדה לבור כיון שאינן מתערבין ויכולין ללוקטן ע"ש והרמב"ם לא הביא זה משום דגם בירושלמי לא הזכיר זה ועוד תניא שם היה תורם את הבור ונסדקה חבית או שנשפכה אם ירד הימנה כדי דימוע אינו שלום ואם לאו ה"ז שלום היה תורם ד' וה' חביות כאחת אם [כצ"ל] לא ירד מכל אחת ואחת כדי דימוע ה"ז שלום מפני שהתנה על כל אחת ואחת עכ"ל ולדברי התוספתא התנאי היה רק אם תפול כדי דימוע מחבית אחת וכל זה לא הוזכר בירושלמי וברמב"ם [והר"ש כתב שם דכל זה מיירי בסתמא ואליבא דר' יוסי ע"ש ואע"ג דדברי ר' יוסי הוזכר שם אח"כ מ"מ מסתברא דבתנאי מפורש הכוונה אף על פחות מכדי דימוע ואף מכמה חביות ולפ"ז א"ש מה שהרמב"ם לא הזכיר זה כלל מיהו בסתמא במחשבה שבשעת התרומה דמהני כמ"ש בסעי' י' אולי דיש לפסוק כהתוספתא ויש להתיישב בזה]:

**יג** עוד כתב הרמב"ם שם דין כ' האומר שלמטה תרומה ושלמעלה חולין או שלמעלה תרומה ושלמטה חולין דבריו קיימין שהדבר תלוי בדעת התורם עכ"ל ואינו מובן מאי קמ"ל ואיזה רבותא יש בזה ודבר זה הוא בירושלמי ספ"ד ושם אדימוע קאי כשנפל תרומה לפחות ממאה חולין ובלשון בתמיה הוא כלומר במדומע אם יאמר שלמטה וכו' האם יועיל בתמיה וכן מוכח להדיא ממה שאמר אח"כ וכן במקוה ע"ש ולדברי הרמב"ם אין שום ענין למקוה וצע"ג [וכבר העיר בזה במה"פ שם]:

**יד** עוד כתב התורם את הגורן צריך שיכוין את לבו שתהיה זו תרומה על הכרי ועל המקוטעין ועל מה שבצדדין ועל מה שבתוך התבן התורם את היקב צריך שיכוין בלבו לתרום על מה שבחרצנים ועל מה שבזגים התורם את הבור של יין צריך שיכוין את לבו לתרום על מה שבגפת [נ"ל דשל שמן צ"ל דגפת הוא פסולת של זיתים] ואם לא נתכוין אלא תרם סתם נפטר הכל שתנאי ב"ד הוא שהתרומה על הכל התורם את התאנים

בכלכלה ונמצאו תאנים בצד הכלכלה הרי אלו פטורין מפני שבלבו לתרום על הכל עכ"ל וכבר בארנו זה לעיל בסי' ס' סעי' ט"ו:

## סימן סו

**שצריך לתרום מן היפה וממינו ומדבר שנגמרה מלאכתו ובו כ"ב סעיפים**

א כשתורמין אין תורמין אלא מן החלק הטוב והשמן והיפה שהרי כתיב כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן וכתיב בהרימכם את חלבו ממנו ותנן בפ"ב דתרומות [מ"ד] כל מקום שיש כהן תורם מן היפה וכל מקום שאין כהן תורם מן המתקיים כדי שלא תתקלקל דע"פ הרוב היפות והשמנים מתקלקלים מהר ולכן תאנים וגרוגרות דתאנים יפות וגרוגרות מתקיימים יותר כשיש כהן תורם מן התאנים על הגרוגרות ואין תורמין מן הגרוגרות על התאנים אפילו במקום שדרכן לעשות גרוגרות מתאנים מיהו מגרוגרות על גרוגרות יכול להפריש ובמקום שאין כהן תורם מן הגרוגרות על התאנים ואם רגיל לעשות תאנים גרוגרות תורם מן התאנים על הגרוגרות אפילו במקום שאין שם כהן שהרי יעשם גרוגרות ולא יתקלקלו וכיצד תורמין תאנים על הגרוגרות יתבאר לקמן [עי' מנחות נ"ה.]:

ב שנו חכמים במשנה [שם] תורמין בצל קטן שלם ולא חצי בצל גדול ר"י אומר לא כי אלא חצי בצל גדול וכן היה ר"י אומר תורמין בצלים מבני המדינה על הכופרין אבל לא מן הכופרין על בני המדינה מפני שהן מאכל פוליטיקן ולכאורה ה"ט דבצל גדול יפה מבצל קטן ובצל קטן שלם מתקיים יותר מחצי בצל גדול והכל מודים כשיש שם כהן דתורמין חצי בצל גדול ופלוגתתם כשאין שם כהן וכמו פלוגתתם הקודמת וכן הוא מפורש בברכות [ל"ט:] ע"ש שאומר כל היכא דאיכא כהן לא פליגי וכו' כי פליגי וכו':

ג ולפ"ז קשה על הרמב"ם ריש פ"ה שכתב תורמין בצל שלם אע"פ שהוא קטן אבל לא חצי בצל אע"פ שהוא גדול עכ"ל דמבואר מדבריו דחכמים ס"ל דאפילו במקום שיש כהן תורם הקטן השלם ולא החצי הגדול והוא נגד הש"ס וזהו כמו הסברא הקודמת בברכות שם דר"י סבר חשוב עדיף משלם וחכמים סברי שלם עדיף מחשוב ונראה דלהרמב"ם פסיקא ליה כן ותירוץ הש"ס דיחויא בעלמא הוא כדרך הש"ס בכ"מ דאל"כ הרי זהו פלוגתא הקודמת ומאי קמ"ל ועוד שהרי גם לענין המוציא קיי"ל דבמין אחד שלם עדיף מיפה כמ"ש בא"ח ריש סי' קס"ח וא"כ גם בתרומה ודאי כן הוא:

ד ואע"פ שצותה תורה לתרום מן היפה מ"מ אם תרם מן הרע על היפה אם היא רק ראויה לאכילה תרומתו תרומה ועשה עבירה ולא מיבעיא לאביי דס"ל בריש תמורה דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד מהני אלא אפילו לרבא שם דלא מהני

כאן גילתה תורה דמהני דכתיב ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו ואם לא תרימו החלב תשאו חטא ואם התרומה אינו חלה נשיאת חטא למה הלא צריך לתרום תרומה אחרת [תמורה ה'.] אלא ודאי דמהני ולכן נושא החטא שעשה:

ה אין תורמין אלא ממין על מינו ולא על שאינו מינו ואם תרם אין תרומתו תרומה דכתיב כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן אמרה תורה תן חלב לזה וחלב לזה [בכורות נ"ג:] כלומר שיתן לכל אחד תרומתו ומעשרותו בפ"ע [רש"י] ואפילו בתרומה דרבנן כן הוא דאם תרם ממין על שאינו מינו אין תרומתו תרומה דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון כן אמרינן שם בבכורות [נ"ד.] ותמיהני על הרמב"ם שכתב שם אין תורמין ממין על שאינו מינו שנאמר כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב וכו' ולמה לא הביא דרשת הגמ' כל חלב יצהר וגם בספרי לא נאמרה דרשא זו דכדגן וגו' אלא על גמור ואינו גמור כמו שיתבאר ולא על מינו ושאינו מינו ועוד מאי ראיה מזה אדרבא הא דגן כולל כל מיני תבואות וכן גורן כולל כל מיני תבואות ואיך נשמע דאין תורמין מן חטין על שעורים וצ"ע:

ו הקישות והמלפפין מין אחד דשניהם מין קישות הם אבל קישואין ודלועין שני מינין וכל מין חטים אחד וכל מיני שעורים אחד וכל מין תאנה וגרוגרות ודבילה אחד ותורם מזה על זה. והנה יש הרבה מיני תפוחים וכן בשארי דברים וכלל כללו חכמים במשנה דתרומות ספ"ב דתנן זה הכלל כל שהוא כלאים בחבירו לא יתרום מזה על זה אפילו מן היפה על הרע [ואם תרם אין תרומתו תרומה] וכל שאין כלאים בחבירו תורם מן היפה על הרע ולא מן הרע על היפה ואם תרם תרומתו תרומה חוץ מן הזונין על החטים שאינו אוכל ולפ"ז גם בפירי אילנות כל המבוארים ביו"ד סי' רצ"ה שהם כלאים הוויין שני מינין וכל שאינן כלאים הוויין מין אחד ויין וחומץ מין אחד הן [ירושלמי ספ"ב ובב"ב פ"ד: פלוגתא דרבי וחכמים והלכה כחכמים דמין אחד הוא ועוד יתבאר בזה בס"ד בסי' ס"ח]:

ז תנן בספ"א דתרומות אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו ואם תרמו תרומתן תרומה וילפינן לה בספרי מדכתיב כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב מדבר הגמור על דבר הגמור דבגורן הוה גמר מלאכה דתבואה וביקב הוה גמר מלאכה דיין ומ"מ בדיעבד תרומתן תרומה:

ח והטעם אע"ג דלענין חלה קיי"ל דהמפריש חלתו מן הקמח אינה חלה וגזל ביד כהן כדתנן בפ"ב דחלה משום דקודם גלגול לא נגמרה מלאכתה לחלה ולמה בתרומה לא אמרינן כן דמשום דהתורה גילתה על מעשר ראשון שהקדימו בשבלים דפטור מתרומה

גדולה כמ"ש בסי' ס' הרי חזינן דבדיעבד לא הקפידה התורה בתרומה ומעשר דאפילו קודם גמר מלאכה הוי תרומה [ר"ש שם]. ובתוספתא פ"ג [הל' ט"ו] יש בזה פלוגתא דב"ש וב"ה דב"ש ס"ל דתורם מדבר שאינו גמור צריך לתרום שנית וב"ה סברי דא"צ ופרכי ב"ש הא כתיב כדגן מן הגורן וגו' והשיבו ב"ה הרי הוא אומר וכל מעשר הארץ וגו' קדש לד' כלומר דמרבה דאיך שהפריש הוה קדש ומסתמא הוה בחד מינא רק שאינו גמור [ער"ש ובתוספתא שלפנינו הרבה משובש והגר"א תיקן קצת ע"ש]:

**ט** ויש בזה שאלה ואיך אמרנו דבדיעבד אם תרם משאינו גמור הוה תרומה והרי תנן בפ"ק [מ"ד] אין תורמין זיתים על השמן ולא ענבים על היין ואם תרמו אומרים בית הלל דאין תרומתו תרומה ולמה אינה תרומה אמנם באמת בירושלמי מקשה זה ומתרץ דמדרבנן אמרו ב"ה שאין תרומתו תרומה מפני גזל השבט כלומר שמביא את הכהן לידי טרחא לדרוך ענביו וזיתיו ועוד אומר משום שהוא מבקש לתרום לפי השמן ואינו תורם אלא לפי הזיתים כלומר שלא יחשוב שצריך יותר זיתים על השמן שהפריש ע"ש:

**י** ונראה דכוונת הירושלמי דהא דתנן דתרומתו תרומה זהו בתורם מן הגמור על אינו גמור כמו מן השמן על הזיתים והך דב"ה בזיתים על השמן אבל באמת יש עוד משנה בפ"ק [מ"ח] אין תורמין שמן על זיתים הנכתשין כלומר העומדים לדרוך שעדיין לא נגמרה מלאכתן ולא יין על ענבים הנדרכות ואם תרם תרומה ויחזור ויתרום הראשונה מדמעת וחייבין עליה חומש אבל לא שניה הרי יש ג' משניות שסותרות זא"ז דבראשונה תנן דלא הוי תרומה כלל ובשניה תרומה ויחזור ויתרום ובשלישית דהוי תרומה גמורה ויש להבין החילוקים ביניהם:

**יא** ונראה מדברי הרע"ב דהענין כן הוא דבכל מיני פירות בכל ענין הוי תרומה וזהו המשנה האחרונה ורק בענבים ויין וזיתים ושמן גזרו חכמים דאם תרם מזיתים על שמן וענבים על יין דאין תרומתו תרומה כלל מפני הטורח שיצטרך הכהן לדרוך הענבים והזיתים וזהו משנה ראשונה של ב"ה ויש כח ביד חכמים לבטל התרומה ולהיפך כשתרם מן יין על ענבים ומן שמן על זיתים וזהו המשנה האמצעית תרומתו תרומה ומ"מ גזרו חכמים שיחזור ויתרום ולא אתפרש הטעם ונראה מהירושלמי שגזרו מפני גדר מי חטאת כלומר מפני שיש טורח גדול לטהר העוסקים ולהזות עליהם לכן אם לא יצטרכו לתהום עוד פעם לא יטרחו בטהרתם ורק יפרישו מעט שמן הנעשה בטהרה ויפרישו על כל הזיתים [שנו"א] ויבטל מי חטאת לפיכך גזרו שיתרום עוד פעם ויתנם לכהן [התוי"ט במשנה ח' מסתפק בזה ע"ש ולענ"ד בודאי כן הוא דאל"כ ליכא קנסא]:

יב וכן נראה להדיא מדברי הרמב"ם בחיבורו פ"ה אלא שהוסיף על יין ושמן גם חטים מפני שגם בהם יש טורח לכהן. והנה בריש הפרק בדין ד' כתב אין תורמין מדבר שנגמרה וכו' ולא מדבר שלא נגמרה וכו' ולא מדבר שלא נגמרה וכו' ואם תרמו תרומתן תרומה עכ"ל וזהו בכל הפירות כמשנה אחרונה דספ"ק וכמ"ש:

יג ולקמן בדין י"ח כתב אין תורמין שבלים על החטים וזיתים על שמן וענבים על יין ואם תרם אינה תרומה גזירה שמא יטריח הכהן לדרוך ולכתוש וכו' עכ"ל וזהו משנה ראשונה דפ"ק כמ"ש ובדין י"ט כתב אין תורמין שמן על זיתים הנכתשים ולא יין על ענבים הנדרכות שזה דומה לתורם מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו ואם תרם תרומתו תרומה ויחזור ויתרום מן הזיתים והענבים בפ"ע הראשונה מדמעת בפ"ע והאוכלה חייב עליה כשאר תרומות גמורות אבל לא השניה עכ"ל וזהו המשנה האמצעית דפ"ק הרי ג"כ פסק כהרע"ב אלא שהוסיף חטים כמ"ש:

יד ורבינו שמשון בפירושו יש לו שיטה אחרת בזה והיינו דהא דתנן במשנה ראשונה בזיתים על השמן דאין תרומתו תרומה זהו כשנתן שלא בידיעת הכהן ויש בזה גזל השבט אבל אם הכהן מתרצה לכתחלה לא יפריש ואם הפריש הוי תרומה ומשנה הראשונה מיירי שלא בידיעת הכהן ולפ"ז א"ש מאי דבירושלמי הביא ברייתא דבזיתים על שמן הכל מודים דהוי תרומה וזהו כנגד המשנה אלא דהברייתא מיירי ברצון הכהן ומשנה אחרונה מיירי בכל הפירות ולכן בדיעבד תרומתו תרומה וזהו כפי' הרע"ב ומשנה האמצעית בשמן על זיתים דהוי תרומה ויחזור ויתרום מפרש בירושלמי דזהו בשאין התרומה הראשונה קיימת ובסוף פסק הראשונה קיימת כלומר דהטעם שהצריכו לתרום עוד פעם משום גדר מי חטאת כלומר הזהירות בטהרה ולכן כשהראשונה קיימת הלא יזהרו בה אבל כשאינה קיימת תקנו להרים עוד כדי שיזהר בטהרתם ולא נתברר עד כמה צריך שתהא הראשונה קיימת דאם עד שיאכלו כל החולין אין סברא לומר כן ואם נפרש שאינה קיימת שלא באה ליד כהן כלל וכן פי' המפרש דא"כ איך אומר התנא הראשונה מדמעת ולא שניה הא בעת השניה נאבדה הראשונה ואם הכוונה בעת שהיתה הרי לא היה אז שניה ופשיטא שמדמעת וצ"ע:

טו ובאמת הברייתא שבירושלמי תמוה הרבה לפי' הרמב"ם והרע"ב אלא דהאמת שלא חשו לה דבאמת כוונת הירושלמי דהברייתא חולקת על המשנה ולכן החילוק שמחלק הירושלמי בין הראשונה קיימת לאינה קיימת זהו לפי הברייתא אבל לפי המשניות א"צ לזה ולבד זה א"א לעמוד על אמיתת הנוסחא בירושלמי והרי ברייתא זו היא תוספתא בפ"ג [הל' י"ג] ומפורש בתוספתא דצריך לתרום שנית ולכן פסקו כסתמי המשניות מיהו

זהו לכל רבותינו דבכל הפירות אם תרם מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו הוי בדיעבד תרומה לבד ביין ושמן ולהרמב"ם גם חטים בכלל הזה כמו שנתבאר בס"ד:

**טז** ודע דזה שאמרנו דענבים וזיתים מקרי לא נגמרה מלאכתן זהו באותן שהקצו לעשות מהן יין ושמן אבל אם הקצום לאכלן כך מקרי שנגמרו מלאכתן ותורמין משמן על זיתים העומדים לאכילה ומיין על ענבים העומדים לאכילה דשניהם נגמרו מלאכתן אבל להיפך לתרום מהזיתים על השמן ומהענבים על היין אסור דהוי מן הרע על היפה ואם תרם תרומתו תרומה כמ"ש:

**יז** עוד מין אחר יש בזיתים וענבים והיינו הזיתים שאינם שמנים הרבה כובשין אותן במלח להתקיים ימים רבים וכן ענבים שאינן טובות מקצין אותן לצמוקין ואלו מקרי לא נגמרה מלאכתן כי עדיין צריך לכובשן ולעשות צמוקין ולכן תורמין מזיתים העומדים לעשות שמן על זיתים אלו העומדים לכבוש ומענבים העומדים ליין על ענבים של צמוקים ולהיפך אין תורמין דהוי מן הרע על היפה ובדיעבד תרומתו תרומה:

**יח** ונמצא שיש ג' מדרגות בזיתים וענבים ראשונה העומדים לאכילה כמו שהן ונקרא שנגמרה מלאכתן השניה העומדים לעשות יין ושמן והשלישית הגרועים העומדים להכבש ולצמוקין ואלו השנים מקרי לא נגמרה מלאכתן ותורמין מזה על זה רק לכתחלה מהיפה על הרע דהיינו מהשניה על השלישית ולא להיפך ובדיעבד תרומתו תרומה אבל הראשונה עם השניה והשלישית אין תורמין מזה על זה כלל ואם תרמו נתבארו הדינים מקודם:

**יט** וז"ל הרמב"ם בפ"ה דין י"ח אין תורמין שבלים על החטים וזיתים על השמן וענבים על יין וכו' אבל תורמין שמן על זיתים הנכבשים ויין על ענבים לעשותן צמוקין למה זה דומה לתורם משני מינין שאינן כלאים זה בזה מן היפה על הרע וכן תורמין מזיתי שמן על זיתי כבש אבל לא מזיתי כבש על זיתי שמן מיין שאינו מבושל על המבושל אבל לא מן המבושל על שאינו מבושל מן הצלול על שאינו צלול אבל לא משאינו צלול על הצלול מתאנים על גרוגרות במנין מגרוגרות על התאנים במדה אבל לא תאנים על גרוגרות במדה ולא גרוגרות על התאנים במנין כדי שיתרום לעולם בעין יפה וכו' עכ"ל וכל אלו נוגע בדין רע ויפה שבדיעבד הוי תרומה:

**כ** עוד כתב שם ותורמין חטין על הפת אבל לא מן הפת על החטים לפי חשבון ובכל אלו אם תרם תרומתו תרומה עכ"ל לפי גירסא זו חשיב חטין יפה לגבי פת מפני שמתקיים יותר ולכן אין תורמין מפת על חטים אפילו לפי חשבון שנחשוב כמה חטים יש בפת

זה אבל בתוספתא פ"ד הגירסא אבל לא מפת על חטים אלא לפי חשבון ויש שגורסים כן גם ברמב"ם [כ"מ] ולפ"ז לא זה יפה מזה ולא זה מזה ויראה לי דה"פ דמחטים על פת תורמין כגון שאפה מסאה חטים פת תורם חלק חמשים מסאה חטים על הפת אבל להיפך לתרום חלק חמשים מסאה פת על סאה חטין לא יהיה כתקונה דכמה קמח נאבד בעת האפיה ויש סובין ומורסן ולכן צריך לעשות חשבון שיגיע ממש חמשים מסאה [כנלע"ד]:

כא כיון שנתבאר דזיתים העומדים לאכילה מקרי נגמר מלאכתן והעומדים לשמן ולכבש מקרי לא נגמרה מלאכתן ואין תורמין מזה על זה וא"כ איך הדין כשמתחלה היה דעתו לאוכלן כך ואח"כ נשתנה דעתו לכובשן או לשמן וכן להיפך כתב הרמב"ם שם בדין כ' מי שתרם שמן על זיתים שדעתו לאוכלן [דשניהם נגמר מלאכתם] או זיתים על זיתים ודעתו על הכל לאכילה או שתרם יין על ענבים שהם לאכילה [וג"כ כמ"ש] או ענבים על ענבים והכל לאכילה ונמלך לדורכן ודרכן אותן שכבר תרם עליהן א"צ לחזור ולתרום עכ"ל וה"ה להיפך והטעם פשוט דכיון דמדין תורה מגמור על שאינו גמור או להיפך תרומתו תרומה בדיעבד כמ"ש אין חוששין לשינוי דעתו אפילו לכתחלה כיון שכבר תרם כדין:

כב וזה שכתב בדין י"ט אין תורמין שמן על זיתים הנכתשין וכו' ואם תרם תרומתו תרומה ויחזור ויתרום וכו' עכ"ל כבר נתבאר בסעי' י"ג ויין וחומץ יש בהן דין אחר ויתבאר בסי' ס"ח בס"ד

## סימן סז

### דין אימתי זמן הפרשת תרומה ובו ז' סעיפים

א אע"ג דרוב דיני תרומות ומעשרות שוין הן ומסתמא כל השיעורין שנתבארו במשניות דמעשרות פ"א אימתי הגיע זמנן שהוקבעו למעשרות שאסור לאכול מהם עראי ומסתמא ה"ה לתרומה מ"מ מתבאר לי מדברי הרמב"ם פ"ה דתרומות דין ה' ומתוספתא פ"ג [הל' ו'] דיש דברים שאינם שוים וזמן תרומה קודם כמו שיתבאר והטעם נלע"ד דמתוך שתרומה אסור לטמאה ואינה ראויה לאכילה לפיכך הקדימו זמנה עד שלא תהיה חשש שמא תטמא [כנלע"ד]:

ב וז"ל התוספתא מאימתי תורמין את הגורן משתעקר האלה והוא כמין דקר של ברזל שתוחבין אותו בקרקע וסומכין עליו את הגורן וכך מפורש בירושלמי פ' במה אשה על המשנה דלא באלה ולא ברומח ע"ש [ומפרש התוספתא נעלם ממנו זה] צבר מקצת הגורן

תורם מן הצבור על שאינו צבור מאימתי תורמין את הגת משיהלכו בה שתי וערב וכו' מאימתי תורמין את הזיתים משיטעינו וכו' עכ"ל:

ג וגם הרמב"ם שם כתב כן ורק בגורן היתה לו נוסחא אחרת בתוספתא וז"ל הרמב"ם מאימתי תורמין את הגורן משיברור בירר מקצת תורם מן הברור על שאינו ברור המכניס שבלים לתוך ביתו לעשותן מלילות הרי זה תורם מהם שבלים מאימתי תורמין את הגת משיהלכו בה שתי וערב מאימתי תורמין את הזיתים משיטענו עכ"ל:

ד והרי לענין מעשר יש שיעורים אחרים מאוחרים משיעורים אלו דבתבואה הוא משעת מירוח ויין משיקפה כשיסיר החרצנים והזגים מהבור והשמן משירד לעוקה וזהו הגומא שלפני בית הבד שהשמן נכנס לתוכה כדתנן בפ"ק דמעשרות וברמב"ם בפ"ב דמעשר:

ה והנה מדלא קבעו זמן קודם לתרומה רק בג' דברים אלו בתבואה ויין ושמן מוכח דהטעם כמ"ש דמתוך שהמשקין עלולין לקבל טומאה לפיכך הקדימו בתרומתן כדי שלא לבא לידי טומאה ואע"ג דבתבואה לא שייך טעם זה אך בתבואה מבואר בתוספתא פ"א [הל' ט'] שאין הגורן נכנס אא"כ נתרם ועוד דבאמת תמה אני על הרמב"ם שכתב דין זה גם בתבואה שהרי בירושלמי פ"א דמעשרות [ה"ד] איתא תבואה משיתמרח ופריך והא תני מאימתי תורמין את הגורן משתעקר את האלה ומתרץ כאן שיש בדעתו למרח וכאן בשאין בדעתו למרח עכ"ל הרי מפורש דלתבואה שוין הן תרומה ומעשר וא"כ לא נשאר שינוי רק ביין ושמן דבהן הטומאה עלולה וכמ"ש ודברי הרמב"ם צע"ג דאיך פסק דלא כהירושלמי ואולי משום התוספתא דפ"ק שהבאנו:

ו וזה שכתב דתורמין את הגורן משיברור לא ידענו פירושו ואולי משיברור העפר והצרורות ויש גורסים משיכבור כבר מקצת תורמין מן הכבור על שאינו כבור והוא מלשון כברה שנותנין חטה בכברה כדי שירד המוץ [כ"מ] ויש גורסים משיצבור צבר מקצת תורם על שאינו צבור וזהו שיאספם בצבור אחד [שם] שלא יהיו מפוזרים האמנם לפנינו הגירסא בתוספתא כמ"ש בסעי' ב' משתעקר האלה וכן הוא בירושלמי בפ"א דמעשרות:

ז וזה שכתב בהכניס שבלים לעשות מלילות תורם שבלים אין זה רבותא כלל והרי אפילו במעשר כן הוא דזהו גמר מלאכתן כדאמרינן בביצה [י"ג.] וכמ"ש הרמב"ם בפ"ג ממעשר דין ה' ונ"ל דהרבותא כן הוא דשם במעשר מחלקינן בין תבואה לקטניות דבקטניות לא הוקבעו למעשר כמבואר שם וכאן מדסתם דבריו ש"מ אפילו בקטניות ומקורו לא ידעתי ואולי מצד הסברא אמר כן דבתרומה גם בקטניות הוה גמר מלאכה [אך שם בתרומה מיירי וצ"ע]:

## סימן סח

### דיני חומץ ויין לענין תרומה ובו ט"ו סעיפים

א כבר נתבאר בסי' ס"ו סוף סעי' ו' דיין וחומץ הוי מין אחד ולכן לפי מה שנתבאר שם דבמין אחד אף התורם מן הרע על היפה הוה תרומה אם תרם מחומץ על יין הוי תרומה וכ"כ הרשב"ם בב"ב [פ"ד: ד"ה מין אחד] ולפ"ז קשה מאי דאמרינן שם [צ"ו.] הבודק את החביות להיות מפריש עליה תרומה ואח"כ נמצאת חומץ לאחר ג' ימים הוה ספק ע"ש והרי בדיעבד תרומתו תרומה מן הרע על היפה:

ב וכתבו רבותינו בעלי התוס' [שם] דודאי אם נתכוין להפריש חומץ על יין הוי תרומה אך בשם כוון להפריש יין על יין ולא רצה להפריש חומץ על יין ולכן כשנמצא חומץ הוי תרומה בטעות ולכן לא הוי תרומה וכן משמע בתוספתא דתרומות [פ"ד הל' ח'] דתניא היה בלבו לתרום יין וכו' מה שבידו חומץ אין תרומתו תרומה ע"ש שנשתבשו הדברים בדפוס ומ"מ כן הוא כמ"ש התוס':

ג וכ"כ הרמב"ם בפ"ה דין כ"א אין תורמין חומץ על יין אבל תורמין יין על חומץ שהיין והחומץ מין אחד הן היה בלבו לתרום מן היין על היין ונמצא בידו חומץ אינה תרומה היה בלבו לתרום חומץ על חומץ ונמצא החומץ שתרם יין תרומתו תרומה עכ"ל ואע"ג דסוף סוף טעות הוא מ"מ אמדינן דעתיה שאלו ידע דהוה יין היה מפריש יותר ברצון מן היפה על הרע ונמצא שאינו טעות:

ד אבל רש"י ז"ל בנדה [ב':] אינו סובר כן דשם מייתי הש"ס ברייתא דהיה בודק את החבית ואח"כ נמצא חומץ ופירש"י דזהו לרבי דס"ל יין וחומץ שני מינים הם דאי לרבנן הא קיי"ל בתורם מן הרעה על היפה תרומתו תרומה עכ"ל וכן בירושלמי רפ"ג דתרומות אמשנה דהתורם של יין ונמצא של חומץ אומר הירושלמי דאתיא כרבי דהוי שני מינים ע"ש ונמצא דדין זה הוי פלוגתא דלהתוס' והרמב"ם אם סבור להפריש יין ונמצא חומץ לא הוי תרומה ולרש"י והירושלמי הוי תרומה ומתוספתא מבואר כתוס' ורמב"ם כמ"ש:

ה אמנם לענ"ד אין ראיה מהירושלמי דהא במתניתין תנן בלשון זה התורם חבית של יין ונמצאת של חומץ אם ידוע שהיתה של חומץ עד שלא תרמה אינה תרומה וכו' וי"ל הכוונה דגם הוא ידע שהיא של חומץ וא"כ כוון להפריש חומץ ולפ"ז ודאי דצריך לאוקמי כרבי והגם דהרמב"ם אינו מפרש כן כמו שיתבאר ואיהו מפרש דלא ידע שהוא חומץ מ"מ י"ל דהירושלמי מפרש כשידע:

ו וז"ל הרמב"ם שם דין כ"ב התורם חבית של יין על היין ונמצא חומץ אם ידוע [כצ"ל] שהיתה חומץ עד שלא תרמה אינה תרומה ואם אחר שתרמה החמיצה ה"ז תרומה ואם

ספק תרומה ויחזור ויתרום וכן התורם קישות ונמצאת מרה אבטיח ונמצא סרוח או שנמצאו נקודין תרם חבית של יין ונמצאת מגולה שאסור לשתותה תרומה ויחזור ויתרום שנית ואין אחת משתיהן מדמעת בפני עצמה והאוכל אחת משתיהן אינו חייב חומש עכ"ל. והנה לפי לשון הרמב"ם היה אפשר לומר דגם בקישות ונמצאת מרה אבטיח ונמצא סרוח מיירי דלא ידעינן אם בשעת תרומה היה כן ואלו ידעינן לא הוי תרומה אבל מלשון המשנה ריש פ"ג שהקדימה הך דקישות להך דיין ונשנית סתמא משמע דבכל גווני מיירי וכן משמע בהאשה רבה [פ"ט.] דמוקי להך דקישות בשוגג כלומר שלא ידע שהיא מרה אבל במזיד לא הוה תרומה ע"ש ואי ס"ד דבספק מיירי אם היתה בשעת הפרשה מרה אם לאו מה שייך שוגג ומזיד לכאן אלא ודאי דאם רק היה שוגג אזי אפילו היתה מרה קודם ההפרשה הוי תרומה:

ז ולפ"ז נשתנה לגמרי דין קישות ליין דביין ונמצא חומץ אם נמצא קודם לכן שהיתה חומץ אפילו בשוגג לא הוי תרומה ובקישות הוי תרומה וחמירא יין מקישות ובמזיד הוי ממש להיפך דביין אם ידע שהוא חומץ ותרם הוי תרומה כמ"ש בסעי' ב' ובקישות לא הוי תרומה במזיד ויש להבין הטעמים בזה:

ח אמנם כעין זה הקשה בירושלמי על המשנה דקישות שאומר ניחא אבטיח ונמצא סרוח אלא קישות ונמצא מרה לא מעיקרא היא מרה כלומר ולמה הוי תרומה ומתרץ ר' יוחנן עשו אותן כספק אוכל עכ"ל כלומר חכמים עשו את המרה כספק אוכל ולפיכך תרומה ויחזור ויתרום ובמזיד קנסוהו דלא ליהוי תרומה כלל משום דבאמת אינו אוכל אבל חומץ הא ראוי למילתיה והרבה אוהבין חומץ ולכן כשידע שהוא חומץ אין זה רק כמן הרע על היפה דהוה תרומה ובקישות מרה לא שייך רע דאינו אוכל כלל אלא דבשוגג שויוה כאוכל לחומרא אבל בחומץ לא שייך לעשותו כאוכל דאוכל גמור הוא אלא שטעה והוי תרומה בטעות ועוד דזהו יותר טעות מן קישות ונמצא מרה דעכ"פ מין אחד הוא אבל יין וחומץ שני שמות הן ולכן אמרו דבשוגג כשלא ידע הוי תרומה בטעות [תוס' ור"ש שם] ויין מגולה הוי כקישות כמובן:

ט ומהו דינם שבאלו שאמרו תרומה ויחזור ויתרום דהראשונה אינה מדמעת בפ"ע וכן השניה ואם אחת מהן נפלה לתוך החולין אינה אוסרתן דשמא אינה תרומה ויראה לי דדוקא כשיש רוב כנגדה שיצאה מאיסור תורה אלא דמדרבנן צריך מאה ואחד ובדרבנן הקילו ואם נפלו שתיהן למקום אחד מדמעות כקטנה שבשתיהן שאם יש מאה ואחד כנגד הקטנה שבהם הותרו החולין ונוטל מן החולין כשיעור שתי התרומות ונותנן לכהן והשאר חולין כמו שהיו [רע"ב] וכן אם אכל זר שתיהן משלם כקטנה שביניהן וחומשה

ונותנן לכהן אחד ונוטל מן הכהן דמי הגדולה וכן מפורש בירושלמי שם דיד כהן על התחתונה [ר"ש] דכיון דהבעה"ב הוא מוחזק אוקמינן הגדולה בחזקתו:

י כתב הרמב"ם שם דין כ"ד הבודק את החביות והניחה להפרישה תרומה על אחרים עד שתעשה כולה תרומה ויתננה לכהן ולאחר זמן בדקה ומצאה חומץ מעת שבדקה תחלה עד ג' ימים ודאי יין וכל יין שחשב אותן הימים שהתרומה שלו בחבית זו הרי הוא מתוקן מכאן ואילך ספק וצריך להפריש ממנו תרומה שניה עכ"ל. דין זה הוא בב"ב [צ"ו.] ופסק כר' יוחנן והטעם דבפחות מג' ימים לא נתהפך בטעמו לחומץ ואפילו נאמר דבסילוק ידיו התחיל להתקלקל לא נתקלקל עד אחר ג' ימים ואי משום דגם בתוך הג' ימים הוה ריחיה חומץ וטעמיה יין קיי"ל דגם בכה"ג מקרי יין ואע"ג דריב"ל פליג על ר"י וקיי"ל כריב"ל לגבי ר"י מ"מ הכא קיי"ל כר"י משום דרבא בע"ז [ס"ז:] ס"ל כן וגם דרומאי מתני לריב"ל כן ע"ש וגם הרשב"ם והתוס' בב"ב שם פסקו כר"י [כ"מ]:

יא ומ"מ לא אבין דברי רבותינו דהא בריש נדה מדמי דין זה למקוה שנמדד ונמצא חסר ואומר הש"ס שם דמאן דס"ל בחבית דמג' ימים ואילך הוה ספק ס"ל כר"ש במקוה דהוה ג"כ ספק וחכמים דס"ל במקוה דכל הטהרות טמאים ודאי למפרע ס"ל בחבית ג"כ דהם ודאי טבל ע"ש ואנן הא קיי"ל במקוה כחכמים והו"ל לרבותינו גם כאן לפסוק דמכאן ואילך ודאי טבל [עכ"מ ודבריו צ"ע]. וע"ק דבירושלמי ס"פ כל הגט מפורש דהלכה כריב"ל דג' ימים האחרונים ודאי חומץ מכאן ואילך ספק ובירושלמי שם ס"ל לריב"ל דג' ראשונים ודאי יין ואחרונים ודאי חומץ ובנתים ספק ואומר שם ר' אילא ור' אבא ור' אלעזר בשם כל רבנן דעלין לבי מדרשא ביין ובמחט הלכה כריב"ל ע"ש [ולפי הירושלמי אזלא לה ראיית תוס' מרבא כמובן ודו"ק]:

יב ויראה לי בטעמם של רבותינו דודאי כן הוא כמ"ש אך כל זה הוא אליבא דרבי דס"ל יין וחומץ שני מינין הן וסוגיא דנדה אזלא כרבי כדפירש"י שם וכן הירושלמי כרבי ס"ל דמוקי להך משנה דתרומות דריש פ"ג כרבי כמ"ש בסעי' ד' אבל אנן דקיי"ל כחכמים דיין וחומץ מין אחד הוא אלא משום דבכאן סבור שהוא יין לפיכך אמרו דאין תרומתו תרומה וכמ"ש ריש סי' זה שזהו דעת הרמב"ם ורשב"ם ותוס' ולכן אלו רבותינו בעצמם דנו דבכה"ג די לנו לפסוק כר' יוחנן דלכל היותר לא היה בדעתו שלא תהיה תרומה כלל בכה"ג ודיינו להחמיר בזה כר' יוחנן וסברא נכונה היא:

יג ואין לתמוה בעיקר דין זה ואיך ייחד חבית להפריש ממנה תרומה הלא צריך להפריש מן המוקף די"ל דמיירי בתרומת מעשר דלא בעי מוקף אי נמי כשיפריש בע"ש לכבוד שבת דלא בעינן מוקף כדמוכח ביבמות [צ"ג.] וכה"ג מתרצים התוס' בכ"מ ועוד דאפילו

אם אסור לעשות כן מ"מ אם הפריש שלא מן המוקף תרומתו תרומה ואנן פסקינן רק לענין אם התרומה הוה כראוי מצד מינו אם לאו אבל לעולם לענין מוקף איסורא דעביד עביד וכן מתרץ הרמב"ם בדין שיתבאר בסעי' הבא:

יד כתב הרמב"ם בספ"ה המניח פירות להיות מפריש עליהן עד שיעשו תרומה אע"פ שאין מפרישין לכתחלה אלא מן המוקף אם הפריש הרי הן בחזקת קיימין מצאן שאבדו ה"ז חושש לכל מה שתקן שמא לא הפריש עליהן אלא אחר שאבדו לפיכך מפריש תרומה שנייה עכ"ל ויש להבין דאיך פסק דהוי ספק הא דין זה הוי משנה בספ"ג דגיטין ותלי לה בגמ' במקוה שנמדד ונמצא חסר ע"ש ובשם הא קיי"ל דכל הטהרות שנעשו על גבה טמאות ודאי וא"כ גם בכאן ה"ל לומר דהוה טבל ודאי ונראה דבכאן א"א לעשותן טבל ודאי דהוה חומרא דאתי לידי קולא דכשנאמר טבל ודאי הוי הפירות הנפרשין שנאבדו בטל מעליהם שם תרומה ושמא נמצאים הם עדיין באיזה מקום והרי הם תרומה ודאית לפיכך בהכרח לעשותן ספק ולהפריש תרומה שנייה דבכה"ג הולכין לחומרא בכל צד משא"כ במקוה כשאנו מטמאין למפרע הוי כולו לחומרא:

טו שנינו במשנה דגיטין שם בג' פרקים בשנה בודקין את היין שהניחו להיות מפריש עליו שמא חומץ הוא דבאלו הפרקים עלול היין להתקלקל ואלו הן בקידום של מוצאי החג כשמנשבת רוח קדים במוצאי חג הסוכות ובשעת הוצאת סמדר והיינו כשכלה הפרח ונראים ענבים באשכול ובשעת כניסת מים לבוסר והיינו כשהענבים נעשו כפול הלבן נקראים בוסר וכשלחלוחית נכנסת שיכול לעצור כל שהוא מקרי כניסת מים כן פירש"י ובגמ' מפרש בקידום של מוצאי החג של תקופה כלומר כשכבר נכנס תקופת תשרי אבל אם עדיין מושכת תקופת תמוז אין הרוח קדים מקלקל את היין וא"צ בדיקה והרמב"ם כתב דין זה בקיצור בספ"ה והוסיף לומר דיין מגיתו מפרישין עליו בחזקת שהוא יין עד ארבעים יום דעד זמן זה לא יתקלקל וא"צ בדיקה וזהו מירושלמי דגיטין שם ואומר שם בירושלמי דבכל שנה צריך לבדוק באלו הג' פרקים ע"ש.

## סימן סט

### דין שאין מפרישין מן הטמא על הטהור ומן המחובר על התלוש ומן הלח על היבש ובו י"ד סעיפים

א שנו חכמים במשנה ריש פ"ב אין תורמין מטהור על הטמא ואם תרמו תרומתן תרומה והטעם דאין תורמין גזירה שמא יתרום שלא מן המוקף דמתיירא שמא יגע הטמא בטהור ויטמאנו ואנן בעינן שהתורם יתרום מן המוקף [רע"ב] ולכן אמרו בירושלמי שם דתרומת

מעשר דא"צ מוקף תורמין מן הטהור על הטמא וכל זה הוא מדרבנן כמ"ש דמן התורה כיון דמין אחד הוא תורם מזה על זה דטמא וטהור אינן כשני מינין:

ב ואף שזהו מדרבנן מ"מ בירושלמי אסמכה אקראי דכתיב ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב מה יקב א"א שיהא מקצתו טמא ומקצתו טהור שהרי משקה מתערבת זה בזה אף גורן אע"פ שאפשר שיהא מקצתו טמא ומקצתו טהור למדין אפשר משאי אפשר [כצ"ל הגר"א בשנו"א] ופריך מעתה לא תהא תרומתו תרומה גם בדיעבד ומתרץ את מקדשו ממנו כתיב כלומר כיון שהפריש ממנו הוה תרומה בכל ענין ופריך והא בתרומת מעשר כתיב ומתרץ דתרומת מעשר מלמדה ואינה למידה כלומר מלמדת אתרומה גדולה ולא לעצמה וכבר נתבאר זה כמה פעמים ואסמכתות בעלמא נינהו [ר"ש]:

ג ואימתי אין תורמין מטהור על הטמא בשני דברים נפרדים לגמרי שאין שייכות מאחד להשני אבל כל שדבר אחד הוא בין שמדובק כאחד כמו עיגול של דבילה בין שאינן מדובקין רק הם באגודה אחת כמו אגודה של ירק ובין שאפילו באגודה אחת אינן רק שהוא בתפוסה אחת כמו ערימה של תבואה מפרישין מן הטהור שבו על הטמא שבו כמו ששנינו שם במשנה באמת אמרו העיגול של דבילה שנטמא מקצתו תורם מן הטהור שיש בו על הטמא שיש בו וכן אגודה של ירק וכן ערימה היו שני עיגולים שתי אגודות שתי ערימות אחת טהורה ואחת טמאה אין תורמין מזה על זה וכל באמת הוי כהלכה למשה מסיני [רע"ב] והרמב"ם בפ"ה דין ז' שכתב דין זה כתב לשון הלכה למשה מסיני ע"ש ולאו דוקא הוא אלא הלכה ברורה כלמשה מסיני [שם]:

ד ואין לשאול דבשלמא אגודה וערימה יכול להיות מקצתם טמא ומקצתם טהור אבל עיגול של דבילה שהוא מדובק כולו כאחד והוא לח ממילא כשנטמא מקצתו נטמא כולו בירושלמי מקשה כן ומתרץ דמיירי שמחובר במי פירות כלומר שלא בא עליו מים ומי פירות אינם מכשירין לטומאה כידוע ולכן כשהחיבור בא על ידן אינה נעשית כאוכל אחד וזהו כר"ע במס' ט"י פ"ג [מ"ד] גבי עיסה שהוכשרה ונילושה במי פירות ונגע בה טבול יום לא פסל אלא מקום מגעו ותניא בתוספתא דעוקצין אין לך דבר שמחבר את האוכלין אלא ז' משקין בלבד [הר"ש] אך באמת א"צ לכך רק לר' יהודה בתוספתא שם אבל חכמים ס"ל שם דאפילו נפל משקין טמאין על עיגול אינו מטמא אלא מקום המשקה בלבד וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מטומאת אוכלין דין י"ד וז"ל הממעך אוכלין זה בזה וקבצן כגון הדבילה והתמרים והצמוקים שקבצן ועשאן גוף אחד אינו חיבור לפיכך עיגול של דבילה שנפלו מים טמאים על מקצתו ה"ז נוטל ממנו מקום המשקין

בלבד והשאר טהור עכ"ל [מה"פ] והירושלמי רוצה ליישב גם לר"י [שם] ופשוט הוא דכשנחלקו העיגול או האגודה או הערימה דאין תורמין מזה על זה:

ה ואין לשאול כיון דכל עיקר הטעם שאין מפרישין מן הטהור על הטמא הוא מחששא שיתיירא שלא תטמא וא"כ איך אנו אומרים שכשהם גוש אחת מותר לתרום מן הטהור על הטמא והרי הם קרובים זל"ז ממש ובודאי יתיירא שלא תטמא והתשובה בזה דאדרבא היא הנותנת דכיון שהם גוש אחד שוב אין כאן חשש שאין עליו לרחקם או לקרבם וממילא תעמוד הדבר כמו שהיא משא"כ כשהם שני גושים דעליו לרחקם או לקרבן חיישינן שירחקם הרבה ולא יהיה מוקף מפני שיחוש בקירובן מפני הטומאה:

ו עוד שנינו במשנה זו אין תורמין מן הטמא על הטהור ואם תרם בשוגג תרומתו תרומה במזיד לא עשה ולא כלום ואין הכוונה דלא עשה כלום דמה שהפריש הדרא לטיבלא דזה ודאי נשאר תרומה אלא דעל מה שהפריש אינו מועיל ויחזור ויתרום וירא לי דאין זה כשני תרומות שבסי' הקודם דכל אחת אינה מדמעת בפ"ע ואין חייבים עליה חומש כמבואר שם סעי' ט' דהתם השני תרומות הם מפני הספק אבל בכאן שניהם תרומות ודאות הראשונה מדאורייתא והשניה מדרבנן ושניהם מדמעות ועל שניהם חייבים חומש ודין זה הוי גם בתרומת מעשר דבן לוי שהיה לו מעשר שלא הורם ממנו תרומת מעשר והוא טמא וייחדו להפריש מזה על שארי מעשרותיו בשוגג תרומתו תרומה במזיד צריך להפריש תרומה מחדש ושניהם תרומה ודאית כמ"ש:

ז ודע דממה שנתבאר דמפריש מטמא על טהור בשוגג תרומתו תרומה ש"מ דמדאורייתא יכול להפריש מן הטמא על הטהור ובודאי כן הוא רק הש"ס בפסחים [ל"ג.] חילק בזה דדוקא כשהתרומה היה לה שעת הכושר של טהרה כגון שנטמאה בתלוש אבל כשלא היה לה שעת הכושר כגון שנטמאה במחובר ואף דמחובר אינו מקבל טומאה מ"מ משכחת לה שנפלו עליה מים במחובר ואדם טמא תלשם ועדיין משקה טופח עליה דההכשר והטומאה באו בבת אחת ובכה"ג אין התרומה חלה ממנה על הטהורה דכתיב תתן לו ולא לאורו וטמאה אינה ראויה רק לאורה להדליק בנר ובתנור אך אם היתה שעת הכושר היה ראוי אז לאכילה אם היה מפריש [וצ"ע על הרע"ב שפי' דבעונת מעשרות תלוי דא"כ א"צ לומר במחובר ועוד הא גם בשבלים הוי תרומה וגם סוף דברי רש"י בפסחים שם ד"ה שהיתה צריך ביאור ע"ש מיהו הדין ברור כמ"ש וכ"כ הר"ש]:

ח ויש לשאול בזה שאלה מ"ש דבטמא על הטהור אמרינן דבמזיד אין תרומתו תרומה דזהו כמן הרע על היפה והרי במן הרע על היפה פסקנו דתרומתו תרומה ולא חלקנו בין שוגג למזיד כמ"ש בסי' ס"ו סעי' ד' והתשובה בזה דטמא גרוע מרע דאינו ראוי לאכילה

כלל ואין לומר דא"כ הו"ל לומר גם בשוגג שיחזור ויתרום כמו בקישות ונמצאת מרה שבסי' הקודם סעי' ו' י"ל דהתם שוגג קרוב למזיד דהו"ל לטעום [ר"ש רפ"ג]:

**ט** וכתב הרמב"ם בפ"ה דין ח' דהא דבשוגג תרומתו תרומה בד"א שלא ידע בטומאה אבל אם ידע ושגג שמותר לתרום מן הטמא על הטהור אין תרומתו תרומה עכ"ל וזהו מאמר ר' יהודה בהמשנה דאם היה יודע בו בתחלה אע"פ שהוא שוגג לא עשה כלום וחכמים פליגי עליה ובפי' המשניות פסק דלא כר"י וכן פסק הרע"ב וכן נראה דיחיד ורבים הלכה כרבים אך בחבורו חזר בו וכתבו משום דבירושלמי מוכח דהלכה כר"י [כ"מ ומה"פ]. ואני תמה בזה דלבד שאין הוכחה מירושלמי כמו שיתבאר למה שינה הרמב"ם את השוגג מבכל המקומות שפירושו שלא ידע שהוא טמא ולכן נלע"ד דרק בשוגג כזה שסבר דמותר לתרום מטמא על טהור פסק דלא הוי תרומה והטעם דבכה"ג הוי כתרומה בטעות ואלו הוה ידע הדין לא היה עושה כן כמו בחומץ על יין דבידע הוי תרומה ובלא ידע לא הוי תרומה משום דהוי כמו תרומה בטעות כמ"ש ברישׁ סי' הקודם וה"נ כן הוא ולכן אע"ג דבשארי דברים אומר מותר הוי שוגג או יותר משוגג דהיינו אנוס בכאן לא שייך זה משום דהוה בטעות ולמד זה מהירושלמי כמו שנבאר בס"ד:

**י** וז"ל הירושלמי תני בשם ר' יוסי אם תרם מן הטמא על הטהור בין בשוגג בין במזיד תרומתו תרומה ר' פנחס בעי קומי ר' יסא כדין כסבור בהו שהן טהורין היה יודע שהן טמאין וסבור שמותר לתרום מן הטמא על הטהור א"ל יאות רבי סבר כר' יודא ברם כר' יוסי היא הדא היא הדא עכ"ל ונ"ל דה"פ דר"פ שאל דאולי בשוגג כי האי שטעה בדין מקרי תרומה בטעות אפילו לר' יוסי שאינו מחלק בין שוגג למזיד והשיב לו ר' יסא דזה יאות לפי משנתינו דרבי לא הזכיר רק דברי ר' יודא להחמיר בשוגג כשידע מתחלה אף שעתה הוי שוגג גמור לפ"ז נוכל לומר דבשוגג כי האי שטעה בדין גם חכמים מודים מטעם שבארנו ברם לר' יוסי דמתיר אפילו במזיד פשיטא דלא גרע זה ממזיד ולפ"ז לא חזר בו הרמב"ם מפסק המשנה וזה שאומר רבי סבר כר' יודא אין הכוונה שפוסק כמותו דמנ"ל הא אלא כלפי ר' יוסי דברייתא שמיקל על חכמים אומר דרבי ס"ל כר' יודא דמחמיר ולא הביא דברי ר' יוסי כלל [כנלע"ד]:

**יא** תנן בפ"א [מ"ה] אין תורמין מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש דכתיב והרמתם ממנו ולשון הרמה לא שייך רק בתלוש וממנו משמע שהתרומה והחולין שוין [רע"ב] ולכן בעינן שיהיו שניהן תלושין ומ"מ אם אמר פירות אלו תלושים יהיו תרומה על פירות אלו מחוברים לכשיתלושו ונתלשו הוי תרומה ואין זה כדבר שלא בא לעולם כיון שבידו לתולשן וכל שבידו לא הוי מחוסר מעשה וקדושין [ס"ב:] ולזה פסק הרמב"ם

בפ"ה דין ט' דדוקא כשהביאו שליש דאל"כ הא אף אם יתלשם אין ראוים לתרומה ואם נמתין עד שיביאו שליש הוה דבר שלב"ל ואנן קיי"ל שאין אדם יכול להקנות דשלב"ל ואע"ג דלפי סוגיא דשם משמע דלא בעינן הבאת שליש וכשנעשה שחת מקרי בא לעולם וקצת משמע כן מדברי הרמב"ם עצמו בפ"ז מאישות שפסק באשה מעוברת והוכר עוברה דמקרי בא לעולם והש"ס שם מדמי הוכר עוברה לשחת מ"מ בכאן ההלכה ברורה דבלא הבאת שליש לא מהני וכן הסכימו הרשב"א והר"ן שם וחולקים על הרמב"ם גם בהך דהוכר עוברה ע"ש [ברמב"ם בדין זה יש טעות בדפוס עכ"מ]:

**יב** יראה לי דה"ה אם אמר פירות אלו מחוברים לכשיתלשו יהיו תרומה על פירות מחוברים אלו לכשיתלשו או על פירות תלושים אלו ונתלשו דהוי תרומה דמה לי אם הנתרם הם המחוברין ואמר עליהם לכשיתלשו או התורם הם המחוברים ואמר עליהן לכשיתלשו או כששניהם מחוברים ואמר על שניהם לכשיתלשו:

**יג** כתב הרמב"ם שם דין י' אין תורמין מן הלח על היבש ולא מן היבש על הלח ואם תרם תרומתו תרומה כיצד ליקט ירק היום וליקט ממנו למחר אין תורמין מזה על זה אא"כ דרכו להשתמר שני ימים וכן ירק שדרכו להשתמר שלשה ימים כגון המלפפונות כל שלקט בג' ימים מצטרף ותורם מזה על זה ירק שדרכו להשתמר יום אחד בלבד וליקט בשחרית וליקט בערב תורמין מזה על זה עכ"ל והוא מתוספתא פ"ד [הל' ה'] אבל בלשון אחר כמו שיתבאר ולשון הרמב"ם קשה דהטעם ברור מפני שאין לתרום מן הרע על היפה וכל שהירק לח הוא יותר יפה ולמה לא יתרום מן הלח על היבש והתוספתא לא אסרה רק מן היבש על הלח ולא מן הלח על היבש וצע"ג:

**יד** וז"ל התוספתא ירק שדרכו להשתמר יום אחד תורמין עליו יום אחד שני ימים תורמין עליו שני ימים ג' תורמין עליו שלשה ימים וכו' זה הכלל כל שנשמר תורמין עליו ר' נחמיה אומר לא יתרום מן התותים שליקט בשחרית על התותים שליקט בין הערבים וכו' עכ"ל משום דשל שחרית כבר נתייבש והוי מן הרע על היפה ולשון תורמין עליו פירושו תורמין ממנו על אחרים כמו בספ"ג דגיטין המניח פירות להיות מפריש עליהן דפירושו להפריש מהן על אחרים וכן בתוספתא שם להלן היה בודק את החבית להיות מפריש עליה והולך דפירושו שיפריש ממנה על יין אחר וה"נ כן הוא ודברי הרמב"ם נפלאו ממני:

## סימן ע

**שלא לתרום משנה זו על אחרת ומארץ על ח"ל ודין עציץ נקוב ומדמאי על ודאי ובו י"ט סעיפים**

א תנן בפ"א דתרומות [מ"ה] אין תורמין מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש כלומר לא מפירות שנה זו על פירות שנה שעברה ולא מפירות שנה שעברה על פירות משנה זו דכתיב עשר תעשר וגו' היוצא השדה שנה שנה [ר"ה י"ב:] וזהו מדאורייתא ואפילו בדיעבד אינה תרומה אבל שדה שעושה שתי גרנות בשנה כגון בית השלחין תורמין ומעשרין מזה על זה [תוספתא פ"ב הל' ה'] והרמב"ם לא הזכיר זה דהוי מילתא דפשיטא כיון שבשנה אחת הם [דרשא דשנה שנה הוא בבכורות נ"ג: ומבואר שם דדרשא גמורה היא ע"ש]:

ב כתב הרמב"ם בפ"ה דין י"א ליקט ירק ערב ר"ה עד שלא באה השמש וחזר וליקט אחר שבאה השמש אין תורמין [ומעשרין] מזה על זה וכן אם ליקט אתרוג בערב ט"ו בשבט עד שלא באה השמש וחזר וליקט אתרוג אחר שבאה השמש אין תורמין מזה על זה שזה חדש וזה ישן מפני שבאחד בתשרי ר"ה למעשרות תבואה וקטניות וירקות וט"ו בשבט ר"ה למעשרות האילן עכ"ל וכל זה בר"ה שם ופשוט הוא דבתבואה וזיתים שהולכין אחר הבאת שליש כמבואר שם אין תורמין ומעשרין מאותן שהביאו שליש לפני ר"ה על אותן שהביאו שליש אחר ר"ה [וכ"כ רש"י בר"ה שם ד"ה והזיתים] אך זיתים שהם בכלל אילנות נראה דזמן השנה שלהם ט"ו בשבט וכן קטניות ושארי מינים שיש להם זמנים שונים למעשרות כדתנן בפ"ק דמעשרות ור"ה שלהם תשרי אין תורמין ממה שזמנם הגיע לפני ר"ה על אותם שהגיע זמנם אחר ר"ה והרמב"ם לא הוצרך לבאר זה משום דפשוט הוא ולא כתב רק הברייתא שבר"ה שם ובסי' קי"ח יתבאר עוד בזה בס"ד ע"ש:

ג אך מאי דק"ל על הרמב"ם במה שפסק דבאתרוג הולכין אחר לקיטה כירק והרי בפ"ד משמטה כתב לענין שביעית דמחמרינן באתרוג לילך גם אחר חנטה כאילן וגם אחר לקיטה כירק ע"ש וטעמו משום דבפ"ב דבכורים יש מחלוקת באתרוג אם הוא כאילן או כירק ונתבאר לעיל סי' כ"ג סעי' ו' וא"כ למה פסק בפשיטות כאן לענין מעשרות דהולכין אחר לקיטה כירק והא איהו סובר דמעשר אילנות דאורייתא וגם זה שאין מעשרין משנה לחבירתה הוי ג"כ דאורייתא והו"ל להחמיר כמו שהחמיר בשביעית:

ד אך דבריו צודקים שהולך לשיטתו שם במשנה דבכורים שכתב בפירושו וז"ל ופסק ההלכה כמו שזכרו רז"ל חזרו ונמנו אתרוג כשעת לקיטתו עישורו למעשר ולשביעית עכ"ל וזהו בסוכה [מ'.] ומה שהחמיר בשביעית מבואר מפירושו שם דהיינו טעמא דכיון דבשביעית כל האילנות הפקר ממילא דגם האתרוג א"א לשומרו והוה הפקר ע"ש כלומר

אע"ג דלפי עצם דינו אינו בכלל פירות שביעית שהרי ילקט בשמינית מ"מ בהכרח הוא כשביעית בהפקרו כשארי האילנות [כנלע"ד]:

ה אין תורמין פירות הארץ על פירות ח"ל ולא מפירות ח"ל על פירות הארץ ובספרי יליף לה מדכתיב וכל מעשר הארץ מזרע הארץ [כ"מ] ובאמת אינה אלא אסמכתא בעלמא דלמאי צריך לזה קרא הא פשיטא דתרומת הארץ דאורייתא ותרומת ח"ל דרבנן אלא דמאסמכתא זו שמענו דאפילו אם למאן דס"ל דתרומה בזמה"ז דרבנן או בדברים שהתרומה הוי רק דרבנן כגון ירק לדברי הכל או תרומת פירות לרש"י ותוס' אין תורמין משל א"י על של ח"ל או להיפך ולא מפירות א"י על פירות סוריא ולא מפירות סוריא על פירות א"י וכן יראה לי שאין תורמין משל סוריא על של ח"ל ולא משל ח"ל על של סוריא דסוריא יש בה קצת מקדושת א"י ובכולן אם תרם אינה תרומה:

ו ואין תורמין מדברים הפטורים מתרומה ומעשר כמו לקט שכחה ופאה והפקר על פירות החייבין בתו"מ ולא להיפך וכן אין תורמין מפירות שנתקנו כבר שנתרמה תרומתן על פירות החייבים וכן מהחייבים על הפטורים ואין תורמין מדבר שהוא חייב מן התורה על דבר שהוא חייב מדבריהם ומשכחת לה במין אחד כגון בתבואה שמרחן עכו"ם ואין תורמין עליהם מתבואה שמרחן ישראל וכן מדבר שהוא חייב מדבריהם על דבר שהוא חייב מן התורה ואם תרם מדרבנן על דאורייתא תרומתו תרומה ויחזור ויתרום מדבר המחוייב מן התורה ואם תרם מן דאורייתא על דרבנן תרומתו תרומה ולא יאכל הכהן את התרומה עד שיוציא עליה תרומה ממקום אחר [כ"מ הל' י"ד] וע' בסעי' י"ח:

ז כתב הרמב"ם בפ"ה דין י"ג המפריש תרומה ממעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו או ממעשר שני והקדש שלא נפדו על פירות אחרות אין תרומתו תרומה עכ"ל דבריו צריכין ביאור. והנה לפנינו הגירסא בפ"ק [מ"ה] שאין תורמין ממעשר ראשון שנטלה תרומתו ולא ממעשר שני והקדש שנפדו ופירשו הר"ש והרע"ב דמעשר ראשון מיירי שהקדימו בשבלים דפטור מתרומה גדולה וכיון שנטלה תרומתו כלומר תרומת מעשר הוי חולין גמור ולכן אין תרומתו תרומה אבל כשעדיין לא נטלה ממנו תרומת מעשר יכול לתרום ממנו תרומה גדולה על תבואה אחרת דתניא בספרי מנין לבן לוי שרצה לעשות ממעשר ראשון שלו תרומה גדולה עושה דכתיב כי את מעשר בנ"י אשר ירימו לד' תרומה מכאן שאם רצה לעשותו תרומה לאחרים עושה יכול אף לאחר שנטלה תרומתו ת"ל את מקדשו ממנו בזמן שקדשו בתוכו הוא עושה אותו תרומה לאחרים אין קדשו בתוכו אין עושה אותו תרומה לאחרים עכ"ל:

ח ועל מעשר שני והקדש שנפדו כתבו דהאי תנא סבר מע"ש ממון גבוה הוא ולכן כשלא נפדה פשיטא דאינו יכול לתקן טבלו בממון של גבוה אבל היכא דנפדו הייתי אומר שיכול לעשותן תרומה גדולה על טבלו אם הקדימו בשבלין שלא נטל ממנו תרומה גדולה וקמ"ל דאינו כן דחולין גמור הוא וכן הקדש שנפדה והמירוח היה ביד הגזבר דפטור מתרומה גדולה והייתי אומר שיכול לעשותה תרומה על טבלו קמ"ל דחולין גמור הוא ואינו יכול לעשותה תרומה גדולה על טבלו:

ט והנה לדברי רבותינו אלה יצא לנו דין חדש דבן לוי שיש לו מעשר ראשון שלא נטלה ממנו תרומה גדולה ופטור הוא מזה כגון שהקדימו בשבלין כל זמן שלא תרם תרומת מעשר יכול לעשותו תרומה גדולה ועל דרך הסברא הוא תימא רבה כיון שפטור מתרומה גדולה הרי הוי מהפטור על החיוב [מל"מ] ומ"מ אינו תימא כיון דמרבינן מקרא כדרשת הספרי ואף שיש לפרש דברי הספרי כשחייב בתרומה גדולה כגון שהקדימו בכרי לא מסתבר כן לאוקמי קרא שעבר על לאו להקדים מעשר לתרומה גדולה אבל כשהקדימו בשבלים י"ל דליכא לאו כדעת רש"י שכתבנו בסי' ס"א סעי' י"ד ואף שהירושלמי נסתפק בזה כמ"ש שם מ"מ הספרי ס"ל כן ופשוט הוא דכ"ש אם הקדימו בכרי דחייב בתרומה גדולה דמפריש על הטבל ואולי אף כשנטל מזה תרומת מעשר כיון שחייב בתרומה גדולה אך לא משמע כן [ומה שהקשה מס"פ כל הגט תירץ יפה המגיה ע"ש]:

י והרמב"ם ז"ל פשיטא דלית ליה דין זה בהקדימו בשבלין שהרי כבר כתב בפ"ג סוף דין כ"ב וכן המניח פירות להיות מפריש עליהם תרומה גדולה צריך שיהיו טבולין לתרומה עכ"ל ובהקדימו בשבלין הרי אינן טבולין לתרומה [מל"מ] והבאנו זה לעיל סי' ס"ב סעי' י"ז והוא מספרי זוטא כמ"ש שם ולפ"ז חולק הספרי עם הספרי זוטא אך באמת א"צ לזה דנפרש דברי הספרי בהקדימו בכרי וכמ"ש בסעי' הקודם:

יא והרמב"ם גורס במשנה ממעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו וממע"ש והקדש שלא נפדו וביאר דבריו בפי' המשניות דה"פ דבן לוי שהיה לו זרע מאדמתו וחייב להפריש ממנה תרומה גדולה ויש לו ג"כ מעשר שלקח מישראל לא יוציא מהמעשר שיעור התרומה הראוי לזרע אדמתו טרם שהפריש ממנה תרומת מעשר לפי שיש לכהן זכות באותו מעשר והיינו תרומת מעשר אבל מקודם יוציא התרומת מעשר ואח"כ יוציא ממנה תרומה גדולה ע"ש ופשיטא דאין כוונתו כפשטיותה שהרי אחר שנתרם תרומת מעשר אסור לו להפריש תרומה גדולה דבעינן מקדשו ממנו כמ"ש שם בפ"ג אלא כלומר שיעשה חשבון כמה תרומת מעשר יש בו ויפריש מן המותר [תוי"ט]:

יב ופשיטא דכוונתו כשהקדים המעשר בכרי ולא ניטלה ממנו עדיין תרומה גדולה דאל"כ א"א להפריש מזה תרומה גדולה לשיטתו כמ"ש אלא ודאי דמיירי בכה"ג שהישראל הקדימו להמעשר בכרי [מל"מ] והוא טבול עתה לתרומה גדולה ולתרומת מעשר ויחשוב חשבון התרומת מעשר ומהמותר יפריש תרומה גדולה [ולשון המל"מ קשה קצת ע"ש] ויש מי שכתב בכוונתו ולא ממעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו היינו תרומה גדולה וכ"ש כשניטלה [כ"מ] וזהו כנגד דבריו בפי' המשניות וגם בכל הש"ס לשון זה אתרומת מעשר קאי והראב"ד גורס שניטלה ממנו תרומתו ומפרש כשהקדימו בכרי ולכן כשניטלה ממנו תרומת מעשר והוה מקצתו מתוקן אין להפריש מזה תרומה גדולה על טבל גמור אבל כשלא ניטלה ממנו תרומתו מפרישין ודינו כטבל גמור ע"ש אבל בהקדימו בשבלין דפטור מתרומה גדולה אין להפריש ממנו תרומה גדולה על טבל גמור אפילו כשלא ניטלה ממנו תרומתו דהוה כמן הפטור על החיוב שלא כדברי הר"ש והרע"ב:

יג ובמעשר שני והקדש גורס הרמב"ם ג"כ שלא נפדו ואינו מובן איזה רבותא יש בזה ונהי דבמע"ש נוכל לומר דס"ל מעשר ממון הדיוט ולא הופרש ממנו עדיין תרומה גדולה כגון שהקדימו בכרי [ערע"ב] והייתי אומר שמותר להפריש ממנו קמ"ל דלא אבל הקדש שלא נפדה פשיטא ונ"ל דגם כאן נוכל לומר כגון שהקדישו אחר מירוח שכבר נתחייב בתרומה ותנן בפאה פ"ד [מ"ח] דכשפדאו חייב בתרומה והייתי אומר דגם קודם פדיון כיון שהיה בו חיוב תרומה יתרום קמ"ל דלא:

יד כתב הרמב"ם שם עציץ נקוב הרי הוא כארץ וכמה יהא בנקב כדי שורש קטן והוא פחות מכזית זרע תבואה בעציץ שאינו נקוב והביאה שליש ואח"כ נקבו ונגמרה התבואה והוא נקוב הרי הוא כצומח בשאינו נקוב עד שינקבנו קודם שיביא שליש עכ"ל. והגם דבמנחות [ע'.] נשאר בספק אמנם בירושלמי פרק בתרא דמעשרות פסק כן [כ"מ] וממילא דבשארי פירות כמו קטניות וירקות תלוי הנקיבה לפי זמן חיוב מעשרות שלהם כפי המבואר בפ"ק דמעשרות וברמב"ם פ"ב ממעשרות:

טו והנה הרמב"ם כתב סתם עציץ ולא פירש אם של עץ אם של חרס ודעת רש"י בגיטין [ז':] דשל חרס א"צ נקיבה ושל עץ צריך נקיבה ודעת רבינו תם בתוס' שם להיפך דשל חרס צריך נקיבה ושל עץ א"צ ואח"כ חזר בו ר"ת וס"ל דלעץ לא מהני נקיבה והר"ש מסתפק בזה והראב"ד ס"ל דשניהם צריכים נקיבה וכבר בארנו זה לעיל סי' נ"ז סעי' ז' ושם בארנו דדעת הרמב"ם כר"ת קודם חזרתו דשל חרס צריך נקיבה ושל עץ א"צ ולכן כתב כאן סתמא משום דסתם עציץ הוא של חרס וגם דעת הרשב"א כן הוא כמ"ש שם:

**טז** התורם מהארץ על עציץ נקוב או מנקוב על הארץ ה"ז תרומה ואפילו לכתחלה יכול לתרום מזה על זה דעציץ נקוב קרקע גמורה היא [רע"ב ספ"ה דדמאי] ועציץ שאינו נקוב אף שאינו כקרקע כלל מ"מ אמרו בירושלמי שם דעשו אותו כספק ע"ש והטעם מפני שקצת שואב מהארץ וגם אולי מפני הספקות בין עץ לחרס שכתבנו ולכן שנו חכמים במשנה דשם דאם הפריש משאינו נקוב על הנקוב תרומה ויחזור ויתרום מפני שהפריש מן הפטור על החיוב ומ"מ כיון דנקרא שם תרומה על זה וגם מפני הספק הניחו גם לזה המופרש שתהא תרומה ושניהן תרומה ודאית ואם הפריש מן הנקוב על שאינו נקוב תרומה ולא תאכל התרומה עד שיוציא עליה תרומות ומעשרות ממקום אחר שהרי היא טבל גמור מדאורייתא ומ"מ ממנה עצמה לא שייך הפרשה שהרי נקרא עליה שם תרומה וכבר בארנו בסי' נ"ז ע"פ הירושלמי דבאילנות א"צ נקיבה דהם מחלחלים ויורדים עד העפר:

**יז** ודע דסתם עציץ הוא המונח על גבי קרקע ואם מונח על גבי יתדות משמע לכאורה בגיטין [ז':] דלא פסיקא למיהוי כמונחת על הארץ ע"ש ומ"מ רבותינו בעלי התוס' כתבו שם [בד"ה דילמא] דאין חילוק בזה וגם במונח על גבי יתדות דינו כמונח בקרקע והרמב"ם לא הזכיר מזה דבר וג"כ משמע דס"ל כתוס' דאל"כ הו"ל לפרש ומדסתם משמע דבכל גווני מיירי:

**יח** עוד שנינו שם בדמאי תרם מן הדמאי על הדמאי מדמאי על הודאי תרומה ויחזור ויתרום דזהו כמו משאינו נקוב על הנקוב דגם מדמאי על דמאי יש ספק שמא זה מעושר וזה אינו מעושר מן הודאי על הדמאי תרומה ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומות ומעשרות דזהו כמן הנקוב על שאינו נקוב שבארנו הטעם בסעי' ט"ז והדבר פשוט שכל שמפרישין מן החייב מן התורה על חיובא דרבנן א"צ לחזור ולתרום מן הדרבנן כמו להיפך דכיון שהפריש מהמחוייב מן התורה א"כ למה לן ההפרשה דרבנן [מל"מ]:

**יט** ודע דלפעמים אין דרך אחר רק להפריש מדרבנן על של תורה כגון טבל גמור שנתערב ברוב חולין דמדאורייתא בטל ברוב ופטור מתו"מ רק מדרבנן לא בטיל מטעם דבר שיש לו מתירין [נדרים נ"ח.] א"כ אם נפריש עליו מטבל גמור הוי מן החיוב על הפטור ובע"כ שצריך להפריש עליו מעציץ שאינו נקוב [רא"ש בנדרים שם] או מדמאי כדברי הש"ס במנחות [ל"א. ועמל"מ]:

## סימן עא

**מי המה האוכלים בתרומה ובו י"ט סעיפים**

א כתוב בתורה וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו למדנו מזה שכהן שקנה עבדים ושפחות אוכלין בתרומה שהרי הן קנין כספו וגם בהמתו של כהן אוכלת תרומה כמו כרשיני תרומה שאין נאכלים לאדם אלא ע"י הדחק אבל אוכלין גמורין של אדם אסור להאכיל מהן תרומה לבהמה שהרי אסור לשנות התרומה מכפי שהיא כמו שיתבאר, וכ"ש להפסידה ממאכל אדם לגמרי וכך שנינו בת"כ הם יאכלו ואין הבהמה אוכלת יכול לא תאכל בכרשינים ת"ל נפש עכ"ל וזהו קרא דנפש קנין כספו דנפש בהמה ג"כ במשמע דנפש והיא קנין כספו שלקחה או נפלה לו בירושה וכיוצא בזה [עמל"מ רפ"ו]:

ב מהו זה דכתיב ויליד ביתו זהו העבד הנולד בביתו משפחתו שקנה כדכתיב בלך לך יליד בית ומקנת כסף ולמה נכתב זה בפ"ע על זה שנינו בת"כ פרשת אמור וז"ל יליד בית מה ת"ל אם הקנוי קנין כסף אוכל ויליד בית לא יאכל [בתמיה] אלו כן הייתי אומר מה קנין כסף שיש בו כסף אף יליד בית שיש בו [שוה] כסף ומנין שאע"פ שאינו שוה כלום ת"ל ויליד בית מכל מקום עדיין אני אומר יליד בית בין שיש בו כסף בין שאין בו כסף אוכל אבל קנין כסף אם יש בו כסף אוכל אם אין בו כסף [כגון שנתקלקל] אינו אוכל ת"ל קנין כספו ויליד ביתו מה יליד בית אע"פ שאינו שוה כלום אף קנין כספו אע"פ שאינו שוה כלום עכ"ל הת"כ והובא זה בגיטין [מ"ג.] וע"ש בתוס' ד"ה מי:

ג וגם הנקבות של בית אהרן אוכלות בתרומה וגם בקדשים קלים ורק בקדשי קדשים כתיב בפ' קרח כל זכר יאכל אותו אחטאת ואשם אבל בקדשים קלים ובתרומות כתיב שם וזה לך תרומת מתנם וכו' לך נתתים ולבניך ולבנתיך אתך לחק עולם כל טהור בביתך יאכל אותו ואשתו של כהן אפילו היא ישראלית אוכלת בתרומה שהרי היא ג"כ בכלל קנין כספו שהרי היא קנינו וכ"כ הרמב"ם ריש פ"ו דאשה היא קנין בעלה כדתנן האשה נקנית וכו' ואפילו ארוסה אוכלת בתרומה מדין תורה מק"ו ומה שפחה שאין ביאתה מאכילתה בתרומה כספה מאכילתה בתרומה דקנין כספו היא ארוסה שביאתה מאכילתה אינו דין שכספה מאכילתה [קדושין י':] ואע"ג דמצינו יבמה שביאתה מאכילתה וכספה לא מאכילתה שהרי מן התורה ליכא ביבמה רק קנין ביאה מ"מ לא דמי מהאי טעמא גופא דלכן אין כספה מאכילתה משום דליכא בה קנין כסף משא"כ ארוסה הרי יש בה קנין כסף וקנין כספו היא [תוס' שם]:

ד ואם תשאל למה לא כתבה התורה אשתו בפירוש אמינא בה תרי טעמי חדא שנכתבה בפירוש שהרי כתיב ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל דאשה כבעלה ודון מינה ומינה גם ההיפך דבת ישראל כי תהיה לאיש כהן היא בתרומת

הקדשים תאכל וכך דרכה של תורה שבכתב לבלי לגלות בפירוש כדי שנצטרך לתורה שבע"פ ובארנו זה בח"מ סי' ת"ך סעי' ח' גבי עין תחת עין ע"ש:

ה וטעם השני שהתורה הקדושה והטהורה דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום בין איש לאשתו דהנה בפרשת קרח בכל מתנות כהונה כתיב כל טהור בביתך יאכל אותו ואח"כ כתיב כל טהור בביתך יאכלנו והנה כדי לאסור על הטמא שלא יאכל בתרומה וקדשים די בפעם אחד אמנם בילקוט הביא מספרי זוטא כל טהור בביתך יאכלנו למה נאמר והלא כבר כתיב כל טהור בביתך יאכל אותו להביא את בת ישראל המאורסת לכהן שתהא אוכלת בתרומה או אינו מדבר אלא בנשואה כשהוא אומר כל טהור בביתך יאכל אותו הרי נשואה אמור מה ת"ל כל טהור וגו' לרבות הארוסה עכ"ל:

ו ולמדנו מדברי הספרי דפסוקי דכל טהור בביתך אאשתו קאי ומנ"ל הא אמנם האמת כן הוא דהנה הנושא אשה נושא למצות פריה ורביה ובהכרח שתהיה בת דמים דאם אין לה דם אינה יולדת [כתובות י':] וא"כ אם התורה היתה מפרש אשתו מפורש היתה צריכה לומר אשתך בימי טהרתה ולא בימי טומאתה כשהיא נדה ויולדת ותתגנה על בעלה לכן כתבה ברמז כל טהור בביתך וגו' וביתו זו אשתו כמאמר ר' יוסי בשבת [קי"ח:] מימי לא קראתי לאשתי אשתי אלא ביתי וזהו כל טהור בביתך שלא תאכל רק בימי טהרתה והפסוק השני לארוסה לדברי הספרי ולדברי הש"ס והת"כ ילפינן ארוסה מק"ו כמ"ש ואינו מיותר שהרי צריך קרא לכל אוכלי תרומה שלא יאכלו בימי טומאתן ומאשה לא למדנו רק טומאה היוצא מהגוף כמו זב וצריך קרא להנוגעים בטומאה המטמא את האדם שאינו אוכל בתרומה [כנלע"ד]:

ז ואע"פ שמדין תורה ארוסה אוכלת בתרומה מ"מ חכמים גזרו שלא תאכל עד שתכנס לחופה וכך שנו חכמים במשנה דכתובות [נ"ח:] אין אשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה ונאמרה בגמ' שני טעמים האחד דשמא כשישלח לה תרומה בעודה ארוסה תאכיל ותשקה לאחיה ולאחותה ולטעם זה אפילו קודם החופה אם מסרה האב לשלוחי הבעל לנשואין אוכלת וטעם השני משום סמפון כלומר שמא ימצא מום בגופה ויאמר דאדעתא דהכי לא קדשה לפיכך אינה אוכלת עד אחר החופה והיחוד ויתודע אם יש בה מום אם לאו ומסיק בגמ' דלמשנה אחרונה ודאי הטעם משום סמפון ע"ש:

ח ובכן תמיהני על הרמב"ם בפ"ו דין ג' שכתב ישראלית שנשאת לכהן אפילו קטנה בת ג' שנים ויום אחד תאכל בתרומה וחזה ושוק ודין תורה שתאכל משנתארסה שהרי היא קנינו אבל אסרו חכמים שתאכל עד שתכנס לחופה גזירה שמא תאכיל תרומה לאביה ולאחיה כשהיא ארוסה בבית אביה עכ"ל ואיך נקיט הטעם שלא כהמשנה אחרונה

ומסקנת הש"ס ונ"מ לדינא כשמסרה האב לשלוחי הבעל דלטעמו אוכלת ולטעם סמפון אינה אוכלת:

ט ויראה לי דהרמב"ם היה מפרש דלא כפירש"י בגמ' שם [נ"ח.] שאומר הנ"מ בין שני הטעמים קיבל מסר והלך ופירש"י קיבל הבעל את המומין דעתה סמפון ליכא ושמא תשקה איכא ומסר והלך הוה להיפך שמא תשקה ליכא שהרי אינה בבית אביה וסמפון איכא ע"ש ולפ"ז קשה דלטעמא דסמפון הוה קולא לגבי קיבל עליו את המומין וע"ק דהא רב אמר לעיל [מ"ח:] מסירתה לכל חוץ מתרומה ורב אסי אמר אף לתרומה ובודאי הלכה כרב לגבי רב אסי תלמידו וא"כ הוי דלא כהלכתא וכבר נתעוררו בתוס' בזה ולכן מפרש הרמב"ם להיפך דבמסר והלך שמא תשקה איכא והיינו שתשקה להשלוחים וסמפון ליכא דמסתמא בודקה ע"י קרובותיו קודם שמוסר האב לשלוחיו וכן פי' ר"י בתוס' לעיל [מ"ח: סד"ה רב אסי] ולפ"ז למשנה אחרונה הוי עיקר הטעם שמא תשקה דלטעם זה הכל לחומרא [כנ"ל ברור בס"ד]:

י אך במ"ש הרמב"ם קטנה בת ג' שנים ויום אחד תמיהני דנהי דבביאה אינה מתקדשת בפחות מג' כדתנן בנדה [מ"ד:] מ"מ בכסף ושטר הרי מתקדשת משנולדה ע"י האב כמ"ש הרמב"ם עצמו בפ"ג מאישות דין י"א ע"ש ואי משום דקטנה היא וקטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין עליו להפרישו וא"כ גם בלא קדושין נמי אוכלת א"כ גם בת ג' שנים הרי קטנה היא ועוד דנ"מ לדינא לענין קטנה בת כהן שנתקדשה לישראל כשהיא בת יום אחד דאסור ליתן לה תרומה בידים כדין קטן אוכל נבלות שבידים אסור ליתן לו כמ"ש בא"ח סי' שמ"ג ולמה כתב בת ג' שנים ויום אחד ונ"ל בכוונתו דודאי כן הוא אלא משום דמדרבנן ארוסה אינה אוכלת בתרומה לפיכך כתב נשאת ונשואין ודאי א"א בפחות מזה כדי שתהא ראויה לביאה:

יא כתב הרמב"ם שם חרשת ושוטה שנשאת לכהן אינה אוכלת בתרומה אפילו השיאה אביה גזירה שמא ישא חרש כהן חרשת ויאכילנה לפיכך גזרו שלא תאכל חרשת בת ישראל כלל עכ"ל ותימא דביבמות [קי"ג.] הקשה הש"ס אהך תירוצא ותיכול קטן אוכל נבלות הוא ומתרץ גזירה שמא יאכיל חרש בפקחת ואיך כתב שמא ישא חרשת [כ"מ]. ויראה לי בטעמו של הרמב"ם דהנה אח"כ בגמ' שם יש איכא דאמרי דאמר שמואל אשת חרש חייבין עליה אשם תלוי ומיבעי ליה שם אי סבר שמואל דחדא דעתא אית ליה לחרש או לאו חדא דעתא ע"ש ולפ"ז שפיר יכול לומר גזירה משום חרש בחרשת דשמא דעתו אינו דעת וקדושיו לאו כלום הוא ודעתה דעת יפה והיא חייבת במצות ככל

הפקחות ואסורה לאכול בתרומה מן התורה והש"ס מקודם הוה לפי לשון ראשון ע"ש [ובפרט לשיטת הגאונים שתופסים עיקר כאיכא דאמרי]:

יב ולכן תרומה ותרומת מעשר נאכלת לכהנים בין גדולים בין קטנים הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם ועבדיהם ואמהותיהם וכן בהמתן שנאמר וכהן כי יקנה נפש קנין כספו וגו' וכתב הרמב"ם ריש פ"ו דעבד כהן שברח ואשת כהן שמרדה הרי אלו אוכלין עכ"ל ופשוט הוא דאטו מפני שמרדה פקע קנינו וכן העבד כשברח. ואין לשאול איך אוכל בתרומה ניחוש שמא מכרו לישראל שלא בפניו די"ל דלא שכיח שיקנהו אחר כיון שברח [תוס' גיטין י"ב: ד"ה שביק ע"ש וזה שאמרו שם י"ג. דאי בעי שקיל ד' זוזי מישראל וכו' זהו למה שאמר ר"מ דחוב הוא שיחרורו מפני התרומה השיבו לו חכמים דביכולתו להפקיע הזכות אבל מ"מ כל זמן שלא נדע שעשה כן לא חיישינן לזה משום דלא שכיח ע"ש]:

יג כתב הרמב"ם שם בדין ב' תרומה של תורה אין אוכל אותה אלא כהן מיוחס אבל כהני חזקה אוכלין בתרומה של דבריהן בלבד ותרומה טהורה בין תרומה גדולה בין תרומת מעשר בין של תורה בין של דבריהם אינה ניתנת אלא לכהן ת"ח מפני שאסור לאכול תרומה טמאה וכל ע"ה בחזקת טומאה לפיכך נותן תרומה טמאה לכהן שירצה עכ"ל וכל דבריו צריכין ביאור ונבארם בס"ד:

יד הנה כבר ביאר הרמב"ם בריש פ"כ מאיסורי ביאה דכל כהנים בזמה"ז בחזקת כהנים הם ואינם אוכלים אלא בתרומה דרבנן אבל תרומה של תורה אין אוכל אלא כהן מיוחס בלבד ואיזהו מיוחס כל שהעידו עליו שני עדים שהוא כהן בן כהן עד למעלה הכהן ששימש על גבי המזבח ע"ש וממילא מובן שזה א"א להיות בזמה"ז:

טו ויש להבין הא הרבה גופי תורה אוקמינן אחזקה וכיון דכל הכהנים בחזקת כהנים למה לא יאכלו בתרומה של תורה ולכאורה יש ללמוד זה מכתובות [כ"ד:] דבתחלת בית שני כתיב בעזרא [ב'] ומבני הכהנים וגו' אשר לקח מבנות ברזילי הגלעדי אשה ויקרא על שמם אלה בקשו כתבם המתיחשים ולא נמצאו ויגאלו מן הכהונה ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו וגו' עד עמוד הכהן לאורים ותומים אמר להם הרי אתם בחזקתכם במה הייתם אוכלים בגולה בקדשי הגבול אף כאן בקדשי הגבול ומסיק שם באיבעית אימא דהשמא נמי בתרומה דרבנן אכול בתרומה דאורייתא לא אכול ע"ש אבל באמת אין זה דמיון דבשם כל הכהנים היה להם כתבי יחוס ואלו לא היה להם וגם נקראו על שם ברזילי שהיה ישראל איתרע חזקתייהו כמ"ש שם רבותינו בעלי התוס' [בד"ה שאני] וז"ל שאני התם דריע חזקייהו וכו' היינו שהיו מייחסים אותם אחר בני ברזילי ועוד שלא

מצאו כתבם וכו' עכ"ל ואיזה דמיון הוא לכהנים בזמה"ז שאין לכולם כתבי יחוס שדבר זה א"א להיות בזמה"ז כמובן ולא איתרע חזקתייהו ולמה לא יאכלו בתרומה של תורה:

**טז** ועוד דא"כ היאך פודים בכורות דהוי דאורייתא וגם לשונו בשם אינו מובן דכיון שהתחיל לומר כל כהנים בזמה"ז בחזקת כהנים הם איך מסיים שאינם אוכלים בשל תורה וכך היה לו לומר כל הכהנים בזמה"ז אינם אלא חזקת כהנים לפיכך לא יאכלו בשל תורה. ורע עלי המעשה שראיתי לאיזה גדולים שכתבו בספריהם דכהני זמן הזה אינם כהנים ברורים וסומכים על דברי הרמב"ם אלו וחלילה לומר כן וע"י זה יש קלקולים רבים שמקילים בטומאת כהן ובנשואין ולא ניחא למרייהו דאמרת עלייהו כן:

**יז** ולכן נלע"ד דכוונה אחרת לוטה בדברי הרמב"ם דהנה כבר נתבאר דלהרמב"ם ליכא בזמה"ז תרומה דאורייתא כלל ואף בזמן בית שני לא היה כמ"ש בפ"א וזה יהיה לעתיד אי"ה ומקרא דעזרא מבואר דלעתיד כשיעמוד הכהן לאורים ותומים יתבררו כל הכהנים ע"י יחוסם ע"י הנביאים והאורים והתומים וכמאמר הנביא מלאכי וישב מצרף וגו' וטהר את בני לוי כדאיתא בעשרה יוחסין [ע"א.] ולכאורה לעתיד למה להם היחוס הלא יש להם חזקת כהונה שאכלו בתרומה כל זמן הגלות האמנם זהו אם היו אוכלין תרומה של תורה אבל כיון שזה לא היה בזמן הגלות הרי אין להם חזקה על של תורה ולכן צריכין ליחוס:

**יח** וזהו כונת הרמב"ם שם כל כהנים בזמה"ז בחזקת כהנים הם כלומר בחזקת כהנים גמורים בלי פקפוק ואי קשיא א"כ לעתיד למה יצטרכו ליחוס לזה אומר ואינם אוכלים אלא תרומה דרבנן כלומר כיון דליכא בזמה"ז תרומה של תורה אבל תרומה של תורה כלומר לעתיד לבא אין אוכל אלא כהן מיוחס ומבאר מהו ע"פ דין מיוחס ובכאן ג"כ כונתו כן תרומה של תורה אין אוכל אותה אלא כהן מיוחס כלומר לעתיד לבא אבל כהני חזקה כבזמה"ז אוכלין בתרומה של דבריהן בלבד מפני שאין אצלינו תרומה של תורה כלל אבל לא בפני שכהני חזקה אין רשאים לאכול בתרומה של תורה ועמ"ש ס"ס ע"ג:

**יט** וזה שכתב דנותנין תרומה טמאה לע"ה משום דהוא מפרש דהא דתנן בפ"ד דחלה ואלו ניתנין לכל כהן שירצה שמן שריפה וכו' דפירושו הוא בין לת"ח בין לע"ה אבל הוא תימא דהא יש לחוש שמא יאכלנה כמ"ש מקודם דכל ע"ה בחזקת טומאה [כ"מ] וזהו כוונת הראב"ד בהשגות ע"ש ולכל כהן שירצה פי' הר"ש דזהו בין לחבר שאוכל חולין בטהרה ובין שאינו אוכל אבל לא לע"ה ונ"ל דל"ק כלל על הרמב"ם דאטו ע"ה חשוד לעבור איסור תורה ובידעו כי תרומה טמאה היא ודאי לא יאכלנה וזה שאמרנו דהוא

בחזקת טומאה היינו שאינו בקי בטומאה וטהרה וכשיתנו לו תרומה טהורה יאכלנה בטומאה בשגגה שלא ידע שהוא טמא אבל תרומה טמאה ודאית לא יאכלנה:

## סימן עב

### מי הם האסורים לאכול בתרומה ובו ט"ז סעיפים

א הזר אסור לאכול תרומה שנאמר וכל זר לא יאכל קדש ותניא בת"כ פרשת אמור זר אין לי אלא ממזר מניין לרבות אפילו לוי אפילו ישראל ת"ל וכל זר לא יאכל אין אכילה פחותה מכזית קדש מה קדש האמור להלן בקדשי הגבול הכתוב מדבר אף קדש האמור כאן בקדשי הגבול הכתוב מדבר עכ"ל:

ב וה"פ זר אין לי אלא ממזר דהוא זר לכל ישראל מניין לוי וישראל דכתיב וכל זר כלומר דכל מי שהוא זר לכהונה ולכן אפילו חלל שנולד לכהן מפסולי כהונה כמו מגרושה זונה וחללה או מחלוצה שהאיסור מדרבנן נעשה כזר כיון שהוא פסול לעבודת המקדש אסור בתרומה ומניין דקדש שבפסוק זה קאי אתרומה שהוא קדשי הגבול שמא אקדשי המקדש קאי ילפינן מקדש דלהלן דכתיב איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב וגו' בקדשים לא יאכל וגו' מה קדש דשם בקדשי הגבול ddרשינן [יבמות ע"ד.] איזהו דבר ששוה בזרעו של אהרן שזכרים ונקבות אוכלין אותן הוי אומר זה תרומה דאלו קדשי המקדש הרי יש קדשי קדשים דאין נאכלין רק לזכרי כהונה וגם חזה ושוק אינה בחוזרת אף קדש האמור כאן בתרומה הכתוב מדבר וחלה ג"כ הוה כתרומה ולכן הזר אסור לאכול תרומה גדולה ותרומת מעשר וחלה וכן ביכורים:

ג ומהו זה שנאמר תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש זהו שכירו של כהן כגון ישראל שהשכיר עצמו לכהן למלאכתו בין שהשכיר עצמו לעולם ובין שהשכיר עצמו לזמן וכן עבד עברי שמכר עצמו או מכרוהו ב"ד וכן הנרצע אסורים לאכול בתרומה וזה שעבד כנעני אוכל בתרומה מפני שהוא קנין כספו כלומר קנין הגוף לעולם אבל שכיר אינו קנין הגוף ועבד עברי אף שגופו קנוי מ"מ אינו לעולם ויוצא בשש או ביובל או בגרעון כסף ואין שיעבודו לעולם ולא מקרי קנין כספו דסתם קנין הוא לעולם עד יום מותו וכן כהנת שנשאת או נתארסה לזר נפסלה מתרומה שנאמר וכל זר בין הוא בין אשתו [יבמות ס"ח.] ועוד דכתיב ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה הא כשהיא תחת בעלה הישראל אינה אוכלת ואמנם מפסוק זה לא הוה רק לאו הבא מכלל עשה קמ"ל וכל זר לא יאכל ללאו גמור [שם]:

ד כתב הרמב"ם בפ"ו דין ו' הזר שאכל תרומה בזדון בין שהיה טמא בין שהיה טהור בין שאכל תרומה טהורה בין שאכל תרומה טמאה חייב מיתה בידי שמים שנאמר ומתו בו

כי יחללוהו ולוקה על אכילתה ואינו משלם דמי מה שאכל שאינו לוקה ומשלם ואם אכל בשגגה מוסיף חומש שנאמר ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו וגו' עכ"ל:

ה וזה שפסק דגם על תרומה טמאה חייב מיתה הרבה תימא שהרי ברפ"ז פסק דכהן שאכל תרומה טמאה אינו לוקה שהרי אינה קדש ע"ש וא"כ הך קרא דומתו בו לא קאי אטמאה ואיך פסק דזר שאכל טמאה חייב מיתה והרי מיתה לזר לא למדנו רק ממקרא זה כמ"ש בעצמו ומקרא זה הרי לא קאי אטמאה [לח"מ רפי"ט מהל' סנהדרין]. אמנם כדברי הרמב"ם מפורש בתוספתא תרומות [פ"ו הל' ה'] וז"ל התוספתא אמרו להם ב"ה וכי במה החמירה תורה באוכלי תרומה לזרים או באוכלי תרומה לכהנים באוכלי תרומה לזרים טהור שאכל את הטהור וטהור שאכל את הטמא וטמא שאכל את הטהור וטמא שאכל את הטמא כולם במיתה ובאוכלי תרומה לכהנים טהור שאכל את הטהור כמצותו טהור שאכל את הטמא בעשה וטמא שאכל את הטהור וטמא שאכל את הטמא בל"ת וכו' עכ"ל וכן הוא בירושלמי רפ"ב דביכורים:

ו אמנם בזה שפסק דאינו משלם שאינו לוקה ומשלם זהו כשהתרו בו דחייב מלקות אבל לא התרו בו חייב לשלם ואינו דומה למיתת ב"ד דאפילו שוגג פוטרת מתשלומין כמ"ש הרמב"ם בפ"א מנערה ופ"ג מגניבה אך יש לתמוה למה לא ביאר דאינו נפטר מתשלומין אלא כשתחב לו חברו לתוך פיו דאז המלקות והתשלומין באין כאחד אבל אם נטל התרומה בידו ונתנה לתוך פיו חייב בתשלומין דמשעה שנטלה נתחייב בתשלומין ואמלקות לא מחייב עד דאכיל לה דכן מבואר להדיא בריש אלו נערות [מל"מ] ואע"ג דשם הוא למאן דס"ל דמיתה בידי שמים פוטר מתשלומין כמו מיתת ב"ד ואנן לא קיי"ל כן מ"מ גם אי משום מלקות הוה פטור תשלומין למה ישתנה הדין וצ"ע [ואפשר דמיירי בתרומה שהפריש ויש לו מכירי כהונה והיה חייב לשלם לו וקנין אין כאן והגמ' מיירי בתרומה של כהן]:

ז ראיתי בשם רבינו אפרים דזה שאוכל תרומה במזיד חייב לשלם אינו אלא מדרבנן שקנסוהו לשלם אבל מדאורייתא אין חיוב ממון רק בשוגג [בש"מ כתובות ל':] ולא ידענא טעמיה שהרי ממון גמור הוא ולמה לא ישלם והתורה שכתבה תשלומין על שוגג זהו מפני החומש דבמזיד ליכא חומש אבל הקרן למה לא יתחייב וכן משמע מכל מפרשי המשניות ריש פ"ז ע"ש. ודע דבכתובות [ל':] אומר בזר שאכל תרומה משלו וכו' משמע להדיא דקודם שנתן התרומה לכהן כשאכלה ליכא תשלומין ואף שיש כאן גזל השבט מ"מ הוי ממון שאין לו תובעין ואינו חייב רק בבא לצאת י"ש:

**ח** כתיב ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל פשטא דקרא הוא רק כשכהנת נשאת ללוי וישראל נפסלה מן התרומה אמנם בשביל זה בלבד לא אצטריך דקרא אחרינא כתיב ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וגו' ושבה אל בית אביה מכלל דמעיקרא לא אכלה ולכן אמרו חז"ל [יבמות ס"ח.] דאתי גם לדרשא דכל אשה הנבעלת לפסול לה כמו לעבד וכותי נפסלה מן הכהונה ומן התרומה ודרשינן זה גם מקרא אחרינא דכי תהיה אלמנה וגרושה במי שיש לה אלמנות וגירושין כלומר שהקדושין תופסין דאז ושבה אל בית אביה לאפוקי הנבעלת לאלו נתחללה בביאתו ואסורה לינשא לכהן ועל זה נאמר חללה לא יקח ואע"ג דכתיב בת כהן מ"מ מדכתיב ובת כהן להורות אפילו לויה וישראלית [שם ס"ט.] והבנים הנולדים ממנה הם חללים ונפסלו מן הכהונה דכל חלל הוי כזר ממש:

**ט** וכהנת הנשאת ללוי או לישראל ומת בעלה ואין לה זרע ממנו חוזרת אל בית אביה ואוכלת בתרומה כדכתיב ושבה אל בית אביה וכן אם גירשה ואמרו חז"ל [שם] כשהיא חוזרת חוזרת לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק כלומר לקדשים מדכתיב מלחם אביה תאכל להורות דרק מלחם אביה תאכל והיינו תרומה וחלה ולא מבשר שאביה אוכל וגם מדלא כתיב לחם אביה וכתיב מלחם משמע ולא כל לחם וממילא דנתמעטו בשר הקדשים [יבמות פ"ז.]:

**י** זרעו של אדם דינם לענין תרומה כהאדם עצמו בין לחומרא כגון בת כהן שנשאת לישראל ומת או גירשה ויש לה זרע ממנו אינה חוזרת לבית אביה ופסולה מן התרומה כמו בהיותה אשתו ובין לקולא כגון ישראלית הנשאת לכהן ומת או גירשה ויש לה זרע מהכהן אוכלת בשביל הזרע כמו שאוכלת בשבילו שהרי כתיב ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה הא אם יש לה זרע אינה שבה וממילא דה"ה להיפך בבת ישראל הנשאת לכהן ומת או גירשה ויש לה ממנו זרע שאוכלת בשביל הזרע ושמא תאמר דדוקא לחומרא עשתה התורה זרעו כנופיה ולא לקולא א"א לומר כן חדא דמן התורה לא שייך לחלק בין חומרא לקולא ועוד דבת"כ דרשינן מדכתיב ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו וקרינן יאכילו בלחמו כלומר שמאכילים את אמם דהם יאכלו בלחמו מיותר לגמרי דהו"ל למיכתב וכהן כי יקנה נפש קנין כספו ויליד ביתו הוא יאכל בו אלא ש"מ לדרשא [וכן הוא בנדה מ"ד.]:

**יא** וכיון שנתבאר שהנבעלת לפסול לה נפסלת מן התרומה ומן הכהונה לכן שבויה אינה אוכלת בתרומה ואפילו אומרת טהורה אני דכיון שהיתה מסורה בידם חיישינן שנבעלה ולכן במקום שע"פ הדין נאמנת לומר טהורה אני כפי הדינים שנתבארו באהע"ז סי' ז'

שמותרת לבעלה הכהן או שיש לה עד שהיא טהורה ומותרת לבעלה מותרת גם לתרומה והנרבעת לבהמה לא נפסלה מן הכהונה ואוכלת בתרומה דאין זה ביאה והוי כמוכת עץ בעלמא [יבמות נ"ט:] ואע"פ שעבירה גדולה היא וחייבת מיתה הרי זה כמו שחללה את השבת דלתרומה אין פסול רק בביאת אדם פסול:

יב והא דזרע פוסל ומאכיל אין חילוק בין זכר לנקבה ואפילו טומטום ואנדרוגינוס דהא עכ"פ הוא זרע שלו ואין חילוק בין זרעו לזרע זרעו כגון שבנו מת ונשאר מהבן בן או בת וכן זרע זרע זרעו עד סוף כל העולם דכתיב וזרע אין לה והכל מקרי זרע ואפילו זרע פסול כמו שיתבאר דלשון אין לה משמע לעיין בזה [ס"פ אלמנה לכה"ג] וכל איזה זרע שתמצא דמצי למיכתב כי תהיה אלמנה וגרושה בלא זרע ולכן כתיב לשון אין לה כלומר לגמרי אין לה:

יג לפעמים זרע כהן מאכיל הישראלית אע"פ שהוא זרע פסול כיצד בת ישראל שנשאת לכהן וילדה ממנו בת ונשאת לממזר או שבא עליה מי שהוא ערוה עליה וילדה ממזר והבת מתה הרי אם אמו של הממזר אוכלת בשביל הממזר שהרי זרעו דכהן הוא וכ"ש כשהבת נשואה לישראל ואפילו נתחללה הבת בביאת פסול מ"מ אוכלת האם בשבילה כל זמן שהבת בחיים דאם בשביל בנה הממזר אוכלת כ"ש בשבילה:

יד וכן יש לפעמים שהזרע שהוא כהן כשר ואפילו הוא כהן גדול ופוסל מן התרומה כיצד בת כהן שנשאת לישראל ומת או גירשה והיה לה ממנו בת והלכה הבת ונשאת לכהן וילדה ממנו בן ונעשה כה"ג והבת מתה והיה לה להאם לשוב אל בית אביה אך זה בן בתה מעכבה ופוסלה מהתרומה מפני שיש לה זרע מהישראל ועל זה אמרו פעמים שממזר מאכיל וכה"ג פוסל [שם]:

טו אך כל זה הוא בזרע המתייחס אחריו אבל זרע שאינו מתייחס אחריו כגון עבד משפחה אינו זרע ולא פוסל ולא מאכיל כיצד כהן שנשא ישראלית וילדה ממנו בן והלך הבן ונכבש על השפחה וילדה ולד והוא עבד ומת הבן אינה אוכלת בתרומה בשביל העבד וכן להיפך בת כהן הנשאת לישראל וילדה ממנו בן ונכבש על שפחה וילדה עבד ומת הבן הרי היא חוזרת אל בית אביה לאכול בתרומה ואין העבד מעכבה מפני שאינה מתייחס אחריו:

טז דבר פשוט הוא שאשה שנשאת לכהן ומת או גירשה ויש לה ממנו זרע ונשאת לישראל ומת או גירשה ויש לה ממנו ג"כ זרע אסורה לאכול בתרומה ואין זרע הכהן מועיל לה כיון שיש לה גם זרע מישראל אא"כ מת הזרע מהישראל דאז אוכלת בשביל זרע הכהן ולכן יכול להיות שהאשה אוכלת ואינה אוכלת ואח"כ עוד פעם תאכל וכן

לעולם כיצד בת ישראל שנשאת לכהן ומת ולה ממנו בן תאכל בתרומה נשאת לישראל לא תאכל מת הישראל תאכל בשביל זרע הכהן אבל אם הישראל הניח זרע לא תאכל מת הזרע של ישראל תאכל בשביל זרע הכהן אבל בת כהן שנשאת לישראל תחלה וכן בת ישראל שנשאת לישראל תחלה ומת ולה בן מישראל ואינה אוכלת אם נשאת לכהן אוכלת דבנשואין אין הזרע של ישראל מעכבתה מלאכול בתרומה דכיון שעתה היא קנין כספו דכהן אין לה שייכות עם זרע ישראל הקודם וממילא כשמת הכהן והניח זרע אוכלת אף שיש לה זרע מישראל כיון שכבר נפסקה ממנו ע"י נשואי כהן עומד הזרע תחתיו אך אם מת הזרע של הכהן אסורה לאכול אף כשהיא בת כהן בשביל הזרע מהישראל אך אם מת בנה שמישראל והיא בת כהן חוזרת לבית אביה וכבר נתבאר דחוזרת אינה אוכלת חזה ושוק של קדשים אבל האוכלת בשביל זרע הכהן אוכלת גם בחזה ושוק של קדשים ואפילו החוזרת בשביל זרע הכהן אוכלת בחזה ושוק והכי תניא בגמ' [יבמות פ"ז.] ודרשינן לה מקרא ע"ש:

## סימן עג

### דין טמאים שאסורים לאכול בתרומה ובו י"ז סעיפים

א כל מיני טמאים אסורים לאכול בתרומה בין טומאה היוצא מגופו ובין טומאת מגע בין טומאה חמורה שטמא שבעת ימים ובין טומאה קלה שטומאתו יום אחד ודבר זה מפורש בתורה בפ' אמור איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר והנגע בכל טמא נפש או איש אשר תצא ממנו שכבת זרע או איש אשר יגע בכל שרץ וגו' וחשיב על הסדר מצורע וזב הם טומאה שבגופו שטמא ז' ימים והנגע בטמא נפש זהו מגע במת שטמא ז' ימים ואח"כ חשיב טומאה קלה היוצא מגופו המוציא זרע ומגע שרץ שהם טומאות של יום אחד:

ב ובת"כ מרבה גם שארי טומאות כיוצא בהן כמו מגע בשכבת זרע ומגע נבילה ומגע בטמא מת ואומר עוד אין לי אלא ימי חומרן ימי קולן מנין [כצ"ל] ימי חומרן מקרי ימי הזיבה ימי קולן מקרי ימי הספירה ת"ל לכל טומאתו אשר יטמא לרבות בועל נדה לו לרבות בולע נבלת עוף טהור ע"ש ובפשטא דקרא ג"כ ניחא דכיון שמבאר טומאות קלות וטומאות חמורות וטומאה שמגופו וטומאת מגע ממילא דהכל בכלל:

ג ומנין למדנו דהך בקדשים לא יאכל אתרומה קאי מדכתיב איש איש מזרע אהרן איזהו קדש שאוכלין אותו כל זרע אהרן בין זכרים בין נקבות הוי אומר זה תרומה [יבמות ע"ד:] ואין לומר דזהו חזה ושוק שהרי החוזרת לבית אביה אינה אוכלן [שם] כמ"ש בסי' הקודם ואין זה שוה בזרעו של אהרן אלא אתרומה קאי:

ד והך עד אשר יטהר פירושו שיטבול במקוה של מ' סאה מבעוד יום ואח"כ יעריב שמשו ובלילה יאכל בתרומה וזה מפורש בתורה אח"כ ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים כי לחמו הוא ולשון ובא השמש וטהר נכלל גם טהרת האדם וגם טהרת השמש כלומר עד שיטהר הרקיע מן האור [רמב"ם ריש פ"ז] וזהו כשיצאו ג' כוכבים אחר השקיעה [שם] והכוכבים יהיו בינונים ובסמ"ג כתב שזהו כשליש שעה אחר השקיעה וזה תלוי בזמני בין השמשות לפי הדיעות שנתבארו בא"ח סי' רס"א ואפילו הוא מחוסר כפרה אוכל בתרומה ורק בקדשים אסור עד לאחר כפרה:

ה ולכן כהן טמא אסיר לאכול תרומה בין טמאה בין טהורה אמנם לענין עונש אינן שוים דטמא שאכל תרומה טהורה חייב מיתה בידי שמים שנאמר ומתו בו כי יחללוהו ולוקה שנאמר ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא וטמא שאכל תרומה טמאה אע"פ שהוא בלאו אינו לוקה וכ"ש שאינו חייב מיתה והכי איתא בס"פ הנשרפין מנין לכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו במיתה שנאמר ומתו בו כי יחללוהו פרט לזו שמחוללת ועומדת וכהן טהור שאכל תרומה טמאה אינו בלאו וכ"ש במיתה שהרי היא מחוללת אבל עשה יש בזה שנאמר ואחר יאכל מן הקדשים מדבר שהוא בקדושתו יאכל אחר שיטהר אבל דבר טמא לא יאכל אע"פ שיטהר ולאו הבא מכלל עשה עשה וכך מפורש בתוספתא פ"ו דתרומות ובירושלמי רפ"ב דביכורים והבאנו בסי' הקודם סעי' ה' ע"ש:

ו רבותינו בעלי התוס' בסנהדרין [פ"ג: ד"ה ויליף] ובזבחים [י"ז. ד"ה דגמר] נסתפקו אם גם טבול יום שאכל תרומה טהורה במיתה כטמא גמור אם לאו אמנם רש"י ז"ל בזבחים שם [ד"ה דגמר] פי' להדיא דחייב מיתה ע"ש וכן מבואר מסתימת לשון הרמב"ם ברפ"ז ע"ש וגם דעת רבותינו בעלי התוס' נוטה כן וכ"כ הסמ"ג בלאוין [ש"ה] בשם רבינו חיים כהן ע"ש והתוס' הוקשה להם דבריש פ"ב דזבחים לענין עבודה במקדש חשיב טבול יום בפ"ע ובגמ' שם דריש ליה מקרא ובתרומה לא הזכיר זה ולפענ"ד הדבר פשוט דודאי טב"י הוא טמא גמור רק לענין עבודה במקדש דקרבנות ציבור הותרו בטומאה ולכן הייתי אומר דגם בקרבן יחיד קילא טב"י קמ"ל דלא ואסמכיה אקראי אבל באכילת תרומה וקדשים אין בזה שום רבותא כיון דמעולם לא הותרו לאכול בטומאה:

ז דבר פשוט הוא שהטמא בטומאה דרבנן כמו מגזירת י"ח דבר או טומאת בית הפרס וכיוצא בזה אסור לאכול בתרומה בין טהורה בין טמאה ואם אכל מכין אותו מכות

מרדות וכן אם אכל תרומה שהיא טמאה בטומאה דרבנן חייב מיתה אם הוא טהור מן התורה [עמל"מ רפ"ז שהתחיל להסתפק בזה ואין כאן ספק וגם הוא מסיק כן]:

**ח** שנינו במשנה דנדה [מ'.] כהן שאוכל תרומה ומרגיש שנזדעזעו איבריו ויוציא קרי אוחז באמה ובולע את התרומה ואע"פ שאסור לאחוז באמה בכה"ג ליכא חששא דטעמא מאי אסור משום שבזה יבא לידי קרי והכא מה שנעקר כבר נעקר ותצא ובאחיזתו לא תוסיף [שם ר"פ כל היד] ולכן אפילו לר' יהושע דס"ל בפ"ח דתרומות שיפלוט התרומה מתוך פיו כשנתודע לו מאיסור או מטומאה מודה בכאן משום דכל זמן שהקרי לא יצא לחוץ אינו טמא וכן זיבה כדתנן בנדה ר"פ יוצא דופן ע"ש ובאחיזת האמה ליכא איסור כמ"ש ולכן נ"ל דאשת כהן ובת כהן שאוכלות תרומה והרגישו פתיחת פי המקור שיפלוטו התרומה שהרי הנשים מטמאות בבית החיצון קודם שיצא הדם לחוץ כדתנן התם:

**ט** כהן חרש או שוטה איך מאכילין אותן תרומה הרי אף כשיטמאו יאכלו ומי יודע מטומאתן לכן אמרו חז"ל בנדה [י"ג:] דאסור להאכילן אא"כ יטבולו במקוה לפנינו ולא יישן ומיד כשישן אסורים להאכילו תרומה אחר שהקיץ דשמא ראה קרי ור"א אומר שיעשו לו כיס של נחשת לאמתו ויישן בהכיס דאם יראה טיפת קרי יהא ניכר בה ואז ביכולת להאכילו גם אחר שיישן וכן פסק הרמב"ם שם בפ"ז דלא שייך בזה פלוגתא דודאי מודים חכמים דתקון הכיס מועיל [עכ"מ] אלא דס"ל שאין כדאי להטריח בשבילו כל כך ודוקא כיס של נחשת אבל של עור אינו מועיל דיבלע בכיס ולאו דוקא של נחשת אלא ה"ה משארי מתכות אלא דשארי מתכות שורטין את הבשר ומדברי רש"י שם משמע דדוקא של נחשת אינו בולע וצ"ע ע"ש ופשוט הוא דמה שאמרו מטבילין אותן היינו עם הערב שמש:

**י** וזהו בזכרים חרשים ושוטים כהנים ונשים כהנות חרשות ושוטות כיצד אוכלות בתרומה הלא לא ידעו כשיגיעו שעת וסתן על זה שנינו שם במשנה דנדה החרשת והשוטה והסומא ושנטרפה דעתה פקחות מתקנות אותן כלומר בודקות אותן ומטבילין אותן ואוכלות בתרומה וביאר זה הרמב"ם בפ"ח מאיסורי ביאה ובהן אין חשש שינה דהדם בנשים אינו אלא בשעת וסתה:

**יא** ודע דאמרינן בנדה [שם] דמכנסים אסורים מפני שהאבר מתחמם ומוציא קרי ופריך והא בבגדי כהונה הוי מכנסים ומתרץ שלא היה להם בית הערוה ופירש"י תיק בין הירכים להיות האבר מתעטף בו ע"ש ולמדנו מזה דכהן הלובש מכנסים כאלו אסורים לאכול בתרומה דכל שדוחק את האבר כגון מכנסים האדוקים להבשר אסור דהמכנסים

של הכהנים היו רחבים הרבה כמבואר שם ולכן כל ירא שמים אין לו ללבוש מכנסים כאלו והפוסקים לא הזכירו מזה וצ"ע:

**יב** עוד אמרינן שם [י"ד.] דפרקדן גמור היינו ששוכב על גבו ופניו למעלה אסור דידיו מונחות על אברו ומתחמם [רש"י] ולפ"ז נראה להדיא דאם הכהן שכב כך אסור לו לאכול בתרומה עד שיטבול ויעריב שמשו והרמב"ם לא הזכיר מזה דבר בתרומה ובהלכות ק"ש פ"ב הביא זה ע"ש:

**יג** עוד אמרינן שם רוכבי גמלים אסורים לאכול בתרומה משום דאיבריהם מתחממים בבשר הגמל ומוציאים זרע [רש"י] ורוכבי חמורים אם יושבים על אוכף של עץ אינו מתחמם ואם יושב על החמור עצמו מתחמם ופירש"י אבל גמלים הדרך לרכוב בלא אוכף אלא במרדעת ומתחמם ע"ש ולפ"ז אם רוכב על אוכף מותר ונראה דה"ה ברכיבה על הסוס אלא דבימיהם לא היה דרכם לרכוב על סוסים אלא על גמל וחמור וכן גם עתה במדינות החמים ועוד אמרינן דכשרוכב בלא מטרטין כלומר שיושב עליו ושני רגליו לצד אחד שלא כדרך רכיבה רגל לכאן ורגל לכאן מותר ע"ש:

**יד** והרמב"ם בפ"ז דין ו' כתב רוכבי גמלים אסורין לאכול בתרומה עד שיטבלו ויעריב שמשן שהן בחזקת טומאה מפני החימום שהרכיבה על עור הגמל מוציא טיפה של שכבת זרע עכ"ל ומבואר להדיא דעור הגמל עלול להוצאת זרע ולא עור של בהמה אחרת ולא אדע איך יפרש הגמ' שהבאנו וגם למה לא הזכיר דגם בחמור בלא אוכף הדין כן. ונ"ל דסובר מדלא הזכיר הש"ס לענין תרומה רק גמלים ש"מ דבחמור ליכא חשש באמת להוצאת זרע אלא לענין זהירות בעלמא וממדת חסידות וזה שלא הזכיר דבאוכף על הגמל או ששני רגליו לצד אחד מותר בתרומה משום דזהו פשוט ואין בזה שום חידוש והש"ס לא הזכירם אלא כדי לתרץ הסתירות ע"ש:

**טו** כתב הרמב"ם שם דין ז' המשמשת מטתה אם לא נתהפכה בשעת תשמיש טובלת ואוכלת בתרומה ואם נתהפכה בשעת התשמיש הרי זו אסורה לאכול בתרומה כל שלשה ימים שאי אפשר לה שלא תפלוט ותהיה טמאה עכ"ל כלומר דהמשמשת טמאה כבעל קרי שהרי הזרע נכנס בגופה ואע"ג דהוי טומאת בית הסתרים גזרה תורה שתטמא מדכתיב דם יהיה זובה בבשרה ויהיה אתי לרבות לזה כמבואר בנדה [מ"א:] וכן הפולטת ש"ז טמאה כל ג' ימים כלומר עד יום השלישי ולאו דוקא קאמר הרמב"ם ג' ימים [כ"מ] כמ"ש בפ"ה מאבות הטומאות ואחר זמן זה מסרחת ואינו מטמא אך אימתי תוכל לפלוט כשנתהפכה בשעת תשמיש דאז לא נקלט עמוק ברחמה ופולטת מעט מעט אבל כשלא נתהפכה לא תפלוט:

טז והשיג הראב"ד דבלא נתהפכה ג"כ אמרינן בנדה שם דאם הלכה ברגליה באותו יום לטבול במקוה לטהר כדי לאכול בתרומה יש לחוש לפליטה ורק אם נשאוה במטה והטבילוה וגם לא נתהפכה דאז מותרת לאכול בתרומה ובאמת כן הוא בגמ' ובע"כ צ"ל דגירסא אחרת היתה לו בגמ' [כ"מ] וכדבריו נראה דלמה ניחוש לפליטה הלא רוב נשים אינן פולטות דאי היו פולטות לא היו מתעברות ולכן ודאי דלא חיישינן לפליטה אא"כ נתהפכה בשעת תשמיש ואי קשיא הא בנתהפכה כבר יצא ממנה הזרע בשעת היפוך דאינו כן דזהו רק בנתהפכה יפה יפה כדאמרינן ס"פ ד' אחין אבל בסתם היפוך תפלוט מעט מעט. ודע דבעל קרי כשטובל עצמו לתרומה צריך להשתין מקודם דאל"כ ישאר מעט בהאבר ויפלוט אח"כ כדתנן ספ"ח דמקואות ע"ש:

יז עוד כתב שם תרומת ח"ל הואיל ועיקרה מדבריהם אינה אסורה באכילה אלא לכהן שטומאה יוצא עליו מגופו והן בעלי קריין וזבות ונדות ויולדות וכולן שטבלו מותרין באכילה אף כשלא העריב שמשן אבל טמאי מגע טומאות בין שנגע במת שאי אפשר לנו היום לטהר ממנו בין שנגע בשרץ א"צ לטבול לתרומת ח"ל לפיכך כהן קטן שעדיין לא ראה קרי וקטנה שלא ראתה דם נדה אוכלין אותה תמיד בלא בדיקה שחזקתן שלא יצאה עדיין טומאה עליהן והמצורע הרי הוא כמי שטומאה יוצאה עליו מגופו והוא שיטמא אותו כהן מיוחס אבל קודם שיטמאו הכהן טהור הוא עכ"ל וכל זה בבכורות בריש פ' עד כמה ומבואר שם דאפילו בטומאה יוצא מגופו אינו אסור אלא באכילה ולא בנגיעה והראב"ד חולק עליו וס"ל דבטומאה מגופו צריך גם הערב שמש אבל רש"י ותוס' שם כתבו כהרמב"ם ע"ש וזה שכתב במצורע משום דס"ל דגם בזמה"ז נוהג דין מצורע כמ"ש בפי"א מטומאת צרעת [וז"ש כהן מיוחס יש קצת סתירה למ"ש בסי' ע"א סעי' י"ז ע"ש ויש ליישב]:

## סימן עד

### דיני ערל שאסור בתרומה ודיני פצועי דכה ובו כ"ז סעיפים

א כהן ערל שאינו רוצה למול א"ע או שמתו אחיו מחמת מילה ואינו יכול למול א"ע מפני סכנות נפשות אסור לאכול בתרומה כטמא ויליף לה ר"א בר"פ הערל מפסח מגז"ש דתושב ושכיר שנאמר בשניהם מה פסח ערל אסור בו דכתיב וכל ערל לא יאכל בו אף תרומה כן ור"ע דריש מאיש איש דכתיב גבי טמאים בפ' אמור לרבות ערל ובכל דוכתא משוה ר"ע ערל כטמא וכ"כ הרמב"ם בפ"ג דמע"ש ע"ש:

ב והרמב"ם בפ"ז דין י' כתב כהן ערל אסור לאכול בתרומה מדין תורה שהרי נאמר תושב ושכיר בתרומה ונאמר תושב ושכיר בפסח מה תושב ושכיר האמור בפסח ערל אסור

בו אף תושב ושכיר האמור בתרומה ערל אסור בו ואם אכל לוקה מן התורה עכ"ל. ואין כוונתו לפסוק כר"א אלא דנקיט הדרשא הפשוטה טפי ובכמה מקומות בש"ס וברמב"ם נמצא כן כמ"ש התוס' בעירובין [ט"ו:] ויש מי שהרבה להקשות על הרמב"ם איך פסק כר"א והדבר ברור כמ"ש [עלח"מ פ"ט מה' ק"פ]:

ג ואפילו למי שלומד דבר זה מפסח מ"מ אינו דומה לפסח דגם מילת בניו ועבדיו מעכבים אותו מלאכול בתרומה כדכתיב ומלתה אותו אז יאכל בו אבל בתרומה אינו כן ולזה אתי קרא דבו כלומר בו בפסח מילת זכריו ועבדיו מעכבין ולא בתרומה [גמ' ר"פ הערל] וכן למאן דיליף מאיש איש לעשות ערל כטמא אינו דומה לטמא דטמא שאכל תרומה טהורה במיתה כמ"ש בסי' הקודם וערל אינו אלא בלאו וכן המרת דת בפסח אינו אוכל ובתרומה אוכל [פסחים צ"ו.] וכן במעשר [יבמות סט]:

ד ויש להסתפק לר"ע דקיי"ל כוותיה ויליף מאיש איש לרבות ערל כטמא א"כ אם הערל אכל תרומה טמאה אינו בלאו כמו טמא כמ"ש בסי' הקודם או דילמא כיון דלעונש לא הוקשו כמו שבארנו דהא בערל ליכא מיתה א"כ גם להיפך בטמאה שהטמא אינו לוקה והערל לוקה וכן נ"ל עיקר שהרי לאו דתרומה הוא מולא ישאו עליו חטא וא"כ נהי דבטמא נתמעטו כמ"ש בסי' הקודם בערלה לא נתמעטו:

ה אמרינן בהערל [ע"ב.] אמר רב הונא דבר תורה משוך אוכל בתרומה ומדבריהם גזרו עליו מפני שנראה כערל ומקשה עליו קושיות ומתרץ ואח"כ מקשה מברייתא דקתני דמשוך אוכל בתרומה תיובתא דרב הונא תיובתא והרמב"ם שם דין י' פסק כרב הונא שכתב משוך מותר לאכול בתרומה ואע"פ שנראה כערל ומדברי סופרים שימול פעם שניה עד שיראה מהול עכ"ל וכתב הכסף משנה דסובר רבינו כגירסת ספרים דידן דמסיק לרב הונא בתיובתא עכ"ל ונראה שהוא מפרש בדברי הרמב"ם דמותר לאכול גם מדרבנן וזה שכתב ומדברי סופרים שימול וכו' זהו לענין חיוב שימול א"ע ולא לענין תרומה:

ו ומאד תמיהני דא"כ לאיזה ענין כתבה הרמב"ם בהלכות תרומות ועוד דאפילו לפי גירסא זו נהי דהך ברייתא פליגא ארב הונא הא מקודם מייתי ברייתא את בריתי הפר לרבות את המשוך ומקשה על רב הונא דאמר דמן התורה מותר ומתרץ דקרא אסמכתא בעלמא ע"ש מיהו עכ"פ מדרבנן אסור וא"כ כיון דרב הונא פסק כהך ברייתא מנ"ל לדחויי דבריו ועוד דאח"כ אומר לימא כתנאי דפליגי אי אסור מן התורה אי מדרבנן ע"ש אבל מדרבנן לכ"ע אסור וזהו סייעתא לרב הונא:

ז ויותר מזה קשה דרש"י ז"ל הביא שיש גירסא אחרת בגמ' דמסייע מכאן לרב הונא דמפרש הש"ס מאי דאיתא בברייתא משוך מותר זהו מן התורה ורש"י ז"ל כתב דגירסא זו

עיקר משום דליכא מאן דס"ל שיהא משוך מותר גם מדרבנן לאכול בתרומה ואדרבא יש סוברים דגם מן התורה אסור ועוד דבירושלמי פ' הערל אומר להדיא דמשוך אסור לאכול כמו שנבאר בסעי' הבא ולכן נלע"ד ברור דגם כוונת הרמב"ם כן הוא וה"פ משוך מותר לאכול מן התורה ומדברי סופרים שימול וכו' כלומר שלא יאכל עד שימול פעם שניה:

**ח** ודע דבירושלמי שם אמרינן המשוך והנולד מהול וכו' לא יאכלו בתרומה ר"ז בשם ר"י משום קנס ר' ירמיה בשם רב גזירה גזרו מה נפיק מן ביניהון משך לו אחר ערלה או שנמשכה מאליה אין תאמר קנס אין כאן קנס אין תימר גזירה גזרו אפילו כן גזירה גזרו עכ"ל ומבואר דהירושלמי מפרש משוך היינו שהוא המשיך ערלתו בכוונה ולזה אומר ר' יוחנן דהוה משום קנס ולכן כשנמשכה מאליה או אחר המשיכו מותר לאכול ולכאורה רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן אבל בש"ס שלנו לא נמצא מזה דבר ומשמע דבמשוך מאליה מיירינן ועוד דרב הונא אמר ומדרבנן גזרו עליו לשון גזירה כרב בירושלמי וכיון דהש"ס שלנו פסק כרב הכי הלכתא ולכן לא הזכיר הרמב"ם מזה דבר לחלק בין משוך בכוונה ללא משוך בכוונה ובכל גווני אסור עד שימול [ונ"ל דמשוך אינו מסורבל בבשר שביו"ד ס"ס רס"ד ע"ש]:

**ט** ויש להסתפק אם המשוך אסור גם בתרומה דרבנן או אפשר כיון דמשוך הוי רק משום גזירה הוי כגזירה לגזירה ומהירושלמי שהבאנו נ"ל דאסור דהא זהו ודאי למאן דאמר משום קנס פשיטא שקנסוהו גם בתרומה דרבנן וכ"ש לדעת הרמב"ם דבזמה"ז ליכא כלל תרומה דאורייתא ואי ס"ד דלמאן דאמר משום גזירה מותר בתרומה דרבנן א"כ כדשואל הירושלמי מאי בינייהו כמ"ש לימא דנ"מ לתרומה דרבנן אלא ודאי דאסור ואין זה גזירה לגזירה דחדא גזירה היא שאסרוהו בתרומה בכל מין תרומה:

**י** כתב הרמב"ם [שם] הנולד מהול אוכל בתרומה והטומטום אינו אוכל מפני שהוא ספק ערל ואנדרוגינוס מל ואוכל עכ"ל ותימא דהא בירושלמי שם מפורש דנולד מהול אינו אוכל עד שיטיפו ממנו דם ברית וא"כ אפילו לפי הש"ס שלנו שם דתניא משוך ונולד כשהוא מהול אוכלין נימא דמדאורייתא קאמר כמו משוך ומנליה לחלוק על הירושלמי ורש"י שם פי' כן להדיא לפי לשון אחר שהוא העיקר דמדאורייתא קאמר ע"ש וכן משמע להדיא בהך דלימא כתנאי בגמ' שם דכ"ע ס"ל דנולד כשהוא מהול אסור עכ"פ מדרבנן. ואמת שהמהרש"ל מחק שם הך דנולד כשהוא מהול ע"ש אבל מנליה לומר כן כיון שבירושלמי מפורש לאיסור אם לא שנאמר דגם כוונת הרמב"ם הוא מדאורייתא דכלפי טומטום שאינו אוכל מן התורה אומר דנולד מהול אוכל אבל א"כ הו"ל לבאר דמדרבנן אסור ואיך שהוא רש"י ז"ל ודאי ס"ל דאסור כמ"ש וצ"ע:

**יא** שנו חכמים במשנה ר"פ הערל הערל וכל הטמאים לא יאכלו בתרומה נשיהן ועבדיהן יאכלו דמשום ערלה וטומאה לא נפקי מכלל כהנים אלא דאינהו גופייהו מחסרי תקנתא [רש"י] פצוע דכה וכרות שפכה הן ועבדיהן יאכלו ונשיהן לא יאכלו דהם אסורין לבא בקהל ושוויוה חללה בביאתן [שם] ולכן אם לא בא עליה אחר שנעשה פצוע דכה או כרות שפכה והיא נשואה לו קודם לכן [שם] הרי אלו יאכלו דבודאי אם נשאה אחר שנעשה פצוע דכה או כרות שפכה אף שלא בא עליה אינה אוכלת אע"פ שאשתו גמורה היא משום דמשתמרת לביאה פסולה [הערל ע"ה.] שהרי זהו עיקר האישות וכיון שע"י זה תפסלה אינו יכול להאכילה בנשואיו אבל זו שכבר בא עליה בכשרותו וכבר אכלה לא פקע קניניה במה שנתקלקל ואסור בה ולכן כל זמן שלא בא עליה תאכל [שם]:

**יב** לכאורה מדמחלק הש"ס בין נשאה קודם פסולו לנשאת אחר פסולו ובנשאת קודם פסולו אוכלת מטעם שכבר אכלה א"כ לפ"ז כהן שנעשה פצוע דכה וקידש בת כהן ולא בא עליה תיכול בתרומה מטעם שכבר אכלה ובאמת אינו כן כמ"ש הרמב"ם שם דין י"ד פצוע דכה כהן שקידש בת כהן אינה אוכלת ע"ש וכן הוא ביבמות [נ"ו:] לגירסת התוס' שם [ד"ה מן ע"ש]. וזה שאמרנו שכבר אכלה היינו שעל ידי קנינו אכלה כמו זה שנשאה בכשרותו ובירור הדברים כמו שנבאר בס"ד:

**יג** דהך דמשתמרת לביאה פסולה לא לבד שע"י זה אינו יכול להאכילה אלא גם נפסלת מאכילתה הקודמת דזה מקרי פסול אך אין זה פסול בביאה פסולה ממש שנפסלת לעולם מפני שנעשית חללה וזו לא נפסלה לעולם כיון שלא בא עליה אלא פסולה מיתלי תלי וכל זמן שעומדת לביאה פסולה אסורה מלאכול שמא יבא עליה וזה שאמרנו ההיתר מפני שכבר אכלה הכוונה שכבר אכלה בקניני בביאות כשרות ולא מקרי משתמרת לביאה פסולה כיון שכבר היו לה ביאות כשרות אכן אם יבא עליה תפסול לעולם ודבר פשוט שאם נשא בת גרים שאוכלת שהרי מותר לו לבא עליה דפצוע דכה מותר בגיורת כמ"ש באהע"ז ריש סי' ה' ע"ש:

**יד** וכל אשה המשתמרת לביאה פסולה נפסלה מן התרומה אף שאכלה מקודם כמ"ש הרמב"ם ספ"ז כהנת אלמנה שנתארסה לכה"ג או גרושה לכהן הדיוט הואיל והן משומרות לביאה פסולה מן התורה הרי אלו לא יאכלו וכן אם נכנסו לחופה בלא אירוסין אינן אוכלות שהחופה פוסלתן מלאכול נתאלמנו או נתגרשו מן האירוסין חזרו להכשירן ואוכלות מן הנשואין לא יאכלו שכבר נתחללו עכ"ל וחופה הוי כביאה ופוסלת לעולם ובזה נחלקו רב ושמואל [שם נ"ז:] דרב אמר יש חופה לפסולות כלומר דהחופה משוי לה כביאה מפני שכל חופה הוא יחוד הראוי לביאה ושמואל אמר אין חופה לפסולות

וקיי"ל הלכתא כוותיה דרב באיסורי ולפ"ז גם פצוע דכה כשנשא בת כהן בחופה אף שלא בא עליה נפסלת לעולם מן התרומה ולכן דקדק הרמב"ם לומר בפצוע דכה קידש כמ"ש בסעי' י"ב משום דנשואי חופה גם בלא ביאה הוי כביאה:

**טו** ולא לבד משתמרת לביאה פסולה שע"י קדושין נפסלת מתרומה אלא אפילו משתמרת לביאה פסולה ע"י יבום ואפילו היו כמה יבמים כשרים רק אחד היה פסול נקראת משתמרת לביאה פסולה כמ"ש הרמב"ם שם כהנת שמת בעלה כהן ונפלה לפני יבמים שיש בהן חלל לא תאכל מפני זיקת החלל ואפילו עשה בה אחד מן הכשרים מאמר שאין המאמר קונה ביבמה קנין גמור עכ"ל ואם בא עליה אחד מן הכשרים אוכלת בתרומה דעכשיו נסתלק ממנה זיקת החלל אבל כל זמן שלא בא עליה אחד מהכשרים אינה אוכלת ויראה לי דאפילו אם החלל זרק לה גט דעכשיו אסורה להתיבמת לו מ"מ אינה אוכלת דפסול הגט אינו אלא מדרבנן ולא אתי דרבנן ומבטל זיקה דאורייתא:

**טז** ודוקא משתמרת לביאה פסולה דאורייתא לא אכלה אבל משתמרת לביאה פסולה מדרבנן אוכלת כמ"ש הרמב"ם שם כהן שנתן גט ליבמתו הכהנת שהרי נאסרה עליו ועדיין זיקתו עליה ה"ז אוכלת בתרומה מפני שהיא משתמרת לביאה פסולה של דבריהם שאין הגט פוסל היבמה אלא מדבריהם וכן כהנת חלוצה או שניה שנתארסה לכהן אוכלת עכ"ל ובאמת לא לבד שאינה פוסלת אלא אפילו מאכילה ע"י ביאה פסולה של דבריהם כמ"ש הרמב"ם מקודם וז"ל כהן שנשא שניה אוכלת ע"ש אלא מפני דמיירי בכאן לענין לפוסלה אומר לשון זה [ועכ"מ]. עוד כתב דכהן הדיוט שנשא איילונית הרי זו אוכלת בתרומה עכ"ל ופשוט הוא אלא משום דיש במשנה [ס"א.] מי שסובר דאיילונית הוי ביאת זנות קמ"ל דאינו כן וחכמים שם פליגי על זה ע"ש אבל בכה"ג מקרי משתמרת לביאה פסולה מפני שאין הכה"ג רשאי לישא לא קטנה ולא בוגרת אלא נערה כמ"ש הרמב"ם בפי"ז מאיסורי ביאה וזו מקטנותה יצאה לבגר וכן משמע ביבמות [ס"א:] ומ"מ לא מצאתי דין זה מפורש ברמב"ם לענין איילונית:

**יז** תנן ביבמות [פ"א.] סריס חמה כהן שנשא בת ישראל מאכילה בתרומה כלומר דסריס שנעשה ע"י אדם זהו פצוע דכה וסריס חמה מקרי מה שבתולדתו אינו מוליד וכשר גמור הוא אלא שהוא עקר ואינו מוליד ופריך באמת בגמ' פשיטא ומתרץ מהו דתימא מוליד מאכיל שאינו מוליד אינו מאכיל קמ"ל כלומר שהייתי אומר מדכתיב וילד ביתו בעינן שיכול להוליד קמ"ל דאינו כן והך וילד ביתו אעבד ילד בית קאי וכמ"ש בריש סי' ע"א ע"ש:

יח כתב הרמב"ם בפ"ז דין י"ד סריס חמה הוא ואשתו ועבדיו אוכלין טומטום ואנדרוגינוס עבדיהן אוכלין אבל לא נשותיהן עכ"ל והנה הך דסריס חמה פשוט הוא כמ"ש בסעי' הקודם אך בזה שכתב דטומטום אין אשתו אוכלת ולא קמפליג בין טומטום לגמרי שאינו ידוע אם זכר אם נקבה דבזה פשיטא דאין אשתו אוכלת אלא אפילו כשביציו ניכרות מבחוץ דודאי זכר הוא ומ"מ כל זמן שלא נקרע אין אשתו אוכלת וביבמות [ע"ב.] יש לדקדק בזה כמו שיתבאר בס"ד:

יט ואמרינן שם דטומטום עצמו אינו אוכל בתרומה והטעם פשוט שמא הוא זכר והוי ערל ותניא שם טומטום שקידש קדושיו קדושין נתקדש קדושיו קדושין ומפרש דזהו לחומרא כלומר דכשקידש אמרינן שמא זכר הוא ולכן אם הוא ישראל וקידש בת כהן אסורה לאכול בתרומה וכן אם נתקדש לזכר ג"כ חוששין לחומרא שמא נקבה היא ולכן אם הטומטום בן כהן וקידשו ישראל אסור בתרומה מיהו גם בלא זה אסור בתרומה כמ"ש והרמב"ם לא הזכיר מזה דבר מפני שכתבם בהלכות אישות פ"ד וממילא מובן גם לענין תרומה:

כ ואומר שם עוד אמר מר טומטום אינו אוכל בתרומה נשיו ועבדיו אוכלין ופריך נשים לטומטום מנא ליה אילימא דקדיש דתניא טומטום שקידש וכו' אימר דאמר לחומרא לקולא מי אמרינן ספק אשה הוא אמר אביי כשביציו ניכרות מבחוץ כלומר דודאי זכר הוא ולכן קידש אשה מקודשת ואוכלת בתרומה רבא אמר מאי נשיו אמו וכו' ע"ש ולכאורה משמע דרבא לא פליג רק על אוקימתא דאביי דלא ניחא ליה לאוקמי כשביציו מבחוץ ניכרות אבל לענין דינא מודה לאביי ומדברי הרמב"ם משמע דבכל גווני אשתו אינה אוכלת וס"ל דרבא לענין דינא פליג והוא תימא דכיון דודאי זכר הוא למה לא תאכל אשתו [מל"מ] וצ"ל דס"ל דכיון דאינו ראוי לביאה כל זמן שלא נקרע אינו מאכיל בתרומה. דהנה התוס' שם הקשו על אביי הא אינו ראוי לביאה ותרצו דכיון דראוי לקרוע מקרי חופה הראויה לביאה ע"ש וס"ל להרמב"ם דרבא פליג על זה וס"ל דכל זמן שלא נקרע מקרי אינו ראוי לביאה [שם] ותמיהני דהא להדיא אמרינן בקדושין [ס"ב.] דכל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי וה"נ הרי בידו לקרוע ואולי מטעם שמא בעת הקריעה יעשנו כרות שפכה ויהא אסור בה ונמצא שלא היה ראוי לביאה כלל וצ"ע [ערש"י חגיגה ד', כשביציו מבחוץ והגיד טמון בפנים ע"ש לפ"ז שפיר יש לחוש שבעת הקריעה יחתוך בהגיד ויעשנו כרות שפכה כמ"ש]:

כא וזה שפסק באנדרוגינוס שאינו מאכיל אשתו כתב הכ"מ דאע"ג דתנן בהערל [פ"א.] דר' יוסי ור"ש אומרים דמאכילה בתרומה אמנם בגמ' שם [פ"ג.] אמר רב ליתא למתניתין

מקמי ברייתא דר' יוסי ס"ל דהוא בריה בפ"ע ושמואל אמר ליתא לברייתא מקמי מתניתין והלכתא כרב באיסורא ואע"ג דאח"כ איתא אמרי בי רב משמיה דרב הלכה כר' יוסי באנדרוגינוס ס"ל להרמב"ם דאר' יוסי דברייתא קאי וזהו דעת הרי"ף ע"ש:

כב והנה לפ"ז לרש"י ותוס' שפירשו שם דבי רב אדר' יוסי דמשנה קאי ע"ש א"כ הלכה כר' יוסי דאנדרוגינוס מאכיל בתרומה כשנשא אשה ואע"ג דאמוראי נינהו אליבא דרב מ"מ ודאי בזה הולכין אחר הכרעת שמואל כמובן אמנם אינו מובן לי והרי יש כמה משניות דאנדרוגינוס הוה ספק וא"כ נהי דר' יוסי אינו סובר כן מ"מ מאי אולמיה מכל המשניות דשבת [קל"ד:] ובכורות [מ"א.] ונדה [כ"א.] לפסוק כר' יוסי ור"ש ועוד יש לדקדק לפירש"י דאמשנה קאי דהלכה כר' יוסי דמשנה והרי רב בעצמו בנדה שם ס"ל דהוה ספק שאומר שם דאנדרוגינוס אינו חייב על ביאת מקדש לא באודם כזכר ולא בלובן כנקבה. ואמת שהתוס' שם כתבו דמזה מוכח דבהך דהערל כוונתו אברייתא ע"ש דלא כרש"י אלא כרמב"ם ולהיפך יש לדקדק דבס"פ הערל אמר רב דאנדרוגינוס חייבין עליו סקילה משתי מקומות אלמא דהוא גם זכר גם נקבה ולבד זה ברמב"ם עצמו יש סתירות:

כג והנלע"ד דודאי קיי"ל בכל התורה כולה דאנדרוגינוס הוה ספק זכר ספק נקבה ודלא כר' יוסי דברייתא דהוא בריה בפ"ע אך יש דברים שהצריכה תורה דוקא זכר ודאי ונקבה ודאית וזהו שאומר רב בנדה שם טומטום ואנדרוגינוס שראו לובן או אודם אין חייבין על ביאת מקדש ואין שורפין עליהן את התרומה ראו לובן ואודם אין חייבין על ביאת מקדש ושורפין עליהן את התרומה שנאמר מזכר עד נקבה תשלחו זכר ודאי נקבה ודאית ולא טומטום ואנדרוגינוס וכן פסק הרמב"ם בפ"א ממשכב וגם לענין ערכין בעינן זכר ונקבה ודאים כדאמרינן בשבת [קל"ו:] וכן פסק הרמב"ם בפ"א מערכין ומה שפסק ברפ"ב מבכורות דאנדרוגינוס בכור אין בו קדושה כלל לאו משום דאינו ספק אלא דאפילו הוא זכר הרי נקבותו הוה כמום כדאמרינן בבכורות [מ"א:] ע"ש:

כד אמנם לענין משכבותיו יש לו דינים אחרים שהרי יש לו שני משכבות שכבת זכר ומשכב נקבה ולכן אמר רב דחייבין עליו משני המקומות דבזה ריבתה תורה דכתיב ואת זכר לא תשכב משכבי אשה איזהו זכר שיש בו שני משכבות הוי אומר זה אנדרוגינוס כדאיתא ס"פ הערל אך בזה לא פסק הרמב"ם כרב אלא כרבנן דשם דס"ל מדכתיב ואת זכר ולכן דינו כזכר לענין משכב וזהו שכתב הרמב"ם בפ"א מאיסורי ביאה דין ט"ו הבא על אנדרוגינוס דרך זכרותו חייב דרך נקבותו מכין אותו מכות מרדות ומותר לישא אשה

עכ"ל ויש שם טעות רבות בדפוס שמחקו והוסיפו אך כפי מה שכתבנו כן העיקר ונמצא דלענין משכב הוא כזכר:

כה וזהו רק לענין עצם המשכבות שכך גזרה תורה דדינו כזכר אבל לשארי דברים התלויין בנשואין הוה ספק כבכל הדינין ולכן אינו מאכיל אשתו בתרומה ולכן בכל דברי רב שאומר הלכה כר' יוסי דמשנה או דברייתא זהו רק בההפרש שבברייתא אומר דהוא בריה בפ"ע ובזה אומר רב על המשנה דליתא מקמי ברייתא ושמואל אומר להיפך זהו הכל בדברי ר' יוסי אם אמר כבמשנה או כברייתא ולדינא אין נ"מ בזה וזה שאומר רב אח"כ הלכה כר' יוסי זהו כפי מה שאומר במשנה דלא כברייתא דמשוי ליה בריה בפ"ע אמנם לא ככל דבריו במשנה דמאכילה בתרומה ואפילו אם רב סובר כן אנן לא קיי"ל כן והרי"ף שכתב זה כוונתו על עיקר הדברים שאמר ר' יוסי דבמשכב דיינינן ליה כזכר ולא לענין תרומה דהרי"ף אינו פוסק בדברים שאין נהוגים ונמצא דכל הפוסקים מפרשים דהלכה כר' יוסי הכוונה על המשנה אך לא לענין תרומה אלא נגד הברייתא שאומר דהוא בריה בפ"ע ולענין תרומה הוה ספק כמו בכל התורה ותו לא מידי [כנלע"ד]:

כו עוד כתב שם דין ט"ז אנדרוגינוס שנבעל לפסול מן התרומה בין דרך זכרותו בין דרך נקבותו נפסל מלאכול בתרומה כנשים ואין עבדיו אוכלין וכן אם נבעל לאנדרוגינוס אחר שהוא פוסל בביאתו לאשה נפסל ולא אוכל ולא מאכיל עבדיו והוא שיבעול אותו דרך נקבותו אבל דרך זכרותו אין זכר פוסל זכר מן הכהונה עכ"ל. ולבד שאינו ידוע מאין הוציא זה עוד הוא מותר את עצמו שהרי מקודם פסק דזכר פוסל אותו גם דרך זכרותו והרי אין זכר פוסל זכר ורצה הכ"מ למחוק מה שכתב מקודם בין דרך זכרותו ע"ש והאריך בזה וגם הראב"ד השיג עליו ודבריו אינם מובנים כל כך אך כוונתו מובנת דהאנדרוגינוס האחר פוסל אותו גם דרך זכרותו כיון שדרכו בכך ע"ש:

כז ולענ"ד ע"פ הדברים שבארנו א"ש הכל והיינו אע"ג דלמשכב שווייה תורה כזכר מ"מ לענין שארי דברים הוה ספק זכר ספק נקבה והוא יש לו שני משכבות ואורחיה בכך ולכן זכר פסול כשבעלו אפילו דרך זכרותו חיישינן שמא הוי נקבה ונתחללה בביאתו ולגבי זכר גמור אפילו מקום זכרותו נחשב כנקבותו כיון דאורחיה בכך ולכן אין עבדיו אוכלים בתרומה דשמא הוי נקבה ונעשית חללה ולכן גם הוא גם עבדיו נפסלין מתרומה ומיהו לגבי זה שכמותו אינו נפסל אא"כ האחר בא בזכרותו על נקבותו דאז הוי כביאת זכר פסול בנקבה אבל בזכרותו על זכרותו הרי שניהם שוים בזה הזכרות ואיך יפסול זכר את זכר וזה מבואר בירושלמי פ' הערל [הל' ו'] וז"ל נבעל נפסל מן התרומה כנשים

רב המנונא אמר אפילו מין במינו כל שהוא וקשיא אם זכר הוא אין זכר פוסל זכר וכו' צד זכרותו של זה פוסלת צד נקבותו של זה עכ"ל וזהו ממש כדברי הרמב"ם:

## סימן עה

**דיני עבדים של חש"ו ושל שותפין ושל נכסי מלוג וצ"ב ובו י"ג סעיפים**

א חרש שוטה וקטן שקנו להם עבדים והם כהנים ומ"מ עבדיהם אינם אוכלין בתרומה שאין קנינם קנין אבל אם ב"ד קנו להם או אפטרופס שלהם שמינוהו ב"ד או אביהם או שנפלו להם בירושה הרי אלו אוכלין בתרומה שזהו קנין גמור וקרינן בהו וכהן כי יקנה נפש דגם הם כהנים נינהו ואף שאין להם דעת לקנות מ"מ כשב"ד או האפטרופס קונה בעדם קונים הם על ידם דכשדעת אחרת מקנה להם הוי שלהם ויד ב"ד ושל האפטרופוס הוי כידם ממש:

ב יראה לי דקטן שנתנו לו במתנה עבד אוכל בתרומה שהרי כשיש דעת אחרת מקנה אותו הרי יש לו קנין מן התורה כמ"ש בח"מ סי' רמ"ג וכן חרש רק בשוטה יש מפקפקין כמו שבארנו שם סעי' י"ח ואפילו הוא קטן בן יומו הא קיי"ל זכין לקטן ואף שזהו תקנת חכמים כמ"ש שם אמנם כבר בארנו שם דקנין דרבנן מועיל גם לדאורייתא דסוף סוף קונה אותם וכן יראה לי דקטן שיש לו אב ויש לו מעות להקטן וקנה האב עבד במעותיו נקנה לו דכל בן סומך על אביו כמו שאמרו על מציאה בב"מ [י"ב.] אבל אמו ואחיו אין ביכולתם לעשות כן:

ג ודע דממשנה דגיטין [נ"ב.] מבואר דיתומים שסמכו מעצמם אצל בעה"ב דינו כאפטרופוס וכ"כ הפוסקים בח"מ סי' ר"ץ ולפ"ז כמו שאפטרופוס הקונה עבדים להיתומים אוכלין בתרומה כמו שנתבאר ה"ה זה שסמכו אצלו ומיהו נ"ל ברור דאינו כן דכבר כתבנו שם סעי' מ"ב דנ"ל דלישא וליתן בנכסיהם לקנות ולמכור אינו כאפטרופוס גמור ע"ש מילתא בטעמא והרמב"ם השמיט זה לגמרי כמו שבארנו שם בס"ד:

ד כתב הרמב"ם בפ"ז דין י"ז עבד של שותפין שהיה אחד מהן כהן אינו מאכילו והרי זה העבד אסור לאכול עכ"ל ופשוט הוא ותמיהני דדין זה הוא תוספתא בפ"ט דיבמות וירושלמי תרומות פי"א [הל' ה'] ושם מבואר בלשון זה מנין לכהן שקנה עבד ולישראל בו אפילו אחד ממאה שותפות שאינו מאכילו בתרומה ת"ל וכהן כי יקנה עכ"ל כלומר שיקנהו כולו ולמה שינה הרמב"ם ולא כתב רבותא זו דאפילו אחד ממאה וצ"ל דאין בזה שום רבותא דמה לי חלק גדול או חלק קטן וגם א"צ קרא לזה דממילא משתמע דכיון שיש חלק לישראל בהעבד איך יאכל בתרומה ומאי דדריש מקרא בירושלמי הוא להעדפה בעלמא:

ה עוד שנינו שם בתוספתא עבד כהן שברח ואשת כהן שמרדה הרי אלו אוכלין בתרומה לא יצא הרוצח מגבול עיר מקלטו בחזקת שכהן גדול קיים עכ"ל ואין שום פי' לזה ונראה דהך גדול הוא טעות וה"פ דהעבד של כהן שהרג את הנפש בשוגג וגלו אותו לעיר מקלטו שאינו רשאי לצאת משם ואינו יודע אם בעליו הכהן חי אם לאו מוקמינן ליה בחזקת שהוא קיים כמו דתנן בגיטין [כ"ח.] בת ישראל הנשואה לכהן והלך בעלה למדינת הים אוכלת בתרומה בחזקת שהוא קיים ואם הניחו גוסס אינו אוכל אבל הניחו זקן או חולה אוכל כדאמרינן שם:

ו תניא בר"פ אלמנה לכה"ג מנין לאשת כהן שקנתה עבדים ועבדי כהן שקנו עבדים שיאכלו בתרומה שנאמר וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו קנינו שקנה קנין אוכל כל האוכל מאכיל כל שאינו אוכל אינו מאכיל וה"פ דהך קנין כספו מיותר ודרשינן דלהכי אתי כהן כי יקנה קנין כספו נפש שעבדו יקנה עבד הוא יאכל בו [רש"י] ואי קשיא הא מה שקנה עבד קנה רבו ואיך משכחת לה שהעבד יקנה לעצמו תריץ כגון שאחר נתן לו מעות במתנה וא"ל על מנת שאין לרבך רשות בו [שם] או על מנת שתקנה עבד לעצמך וכ"ש אשה שקנתה עבד אפילו אין הבעל אוכל פירותיה דאלו אוכל הפירות בלא"ה אוכלין כדין נכסי מלוג שיתבאר וכן עבדי אשתו שקנו עבדים ועבדי עבד שקנו וכן לעולם דכולם בכלל קנין כספו:

ז וזה שאמרו כל האוכל מאכיל וכו' ה"פ דלאו אכהן עצמו קאי דהא ערל כהן הוא אינו אוכל ועבדיו אוכלין כמ"ש בסי' הקודם אלא אקניניו קאי שאם העבד אינו אוכל בתרומה כגון שנשא אשה באיסור כמו אלמנה לכ"ג שגזרו על עבדי מלוג שלה שלא יאכלו בתרומה כמו שיתבאר אם הם קנו עבדים ג"כ אינם אוכלים אע"פ שמדין תורה יכולים לאכול [כן מבואר בגמ' שם]:

ח בת ישראל שנשאת לכהן והכניסה לו בין עבדי מלוג בין עבדי צאן ברזל הרי אלו אוכלין בתרומה דעבדי צאן ברזל שמקבלם באחריות כתובתה הרי הם שלו ממש ואפילו עבדי מלוג שרק אוכל הפירות ג"כ אוכלין משני פנים הן מה שהם עבדיה והיא אשת כהן ומאכלת עבדיה בתרומה והן מצידו שהרי זהו קנינו שקנה קנין שנתבאר [ערש"י ותוס' שם] וממילא דבת כהן שנשאת לישראל והכניסה לו בין עבדי מלוג בין עבדי צאן ברזל שאסורים לאכול בתרומה דעתה הם עבדי ישראל שהרי היא עצמה אינה עתה ככהנת וכשימות הבעל נראה דעבדי הצאן ברזל נשארים ברשות יורשיו ועבדי מלוג חוזרים אליה בין לקולא בין לחומרא:

ט כל זה הוא בנשואים כשרים אבל אלמנה שנשאת לכה"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט בין שהיא כהנת בין שהיא ישראלית וכן שארי חייבי לאוין והכניסה לו עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל עבדי צאן ברזל יאכלו מפני שהם של הבעל והוא לא נפסל מפני העבירה שעשה אבל עבדי מלוג שהם שלה לא יאכלו דכיון דהיא אינה אוכלת גם קניניה אינם אוכלים וזהו שאמרנו בסעי' ז' דקנינו שקנה קנין כשהקנין אינו אוכל כמו אשה זו שנתחללה בביאתו גם קניניה אינם אוכלים ויש בגמ' שם מי שאומר דדבר תורה מותרים לאכול ורק רבנן גזרו בהם כדי שתאמר אני איני אוכלת ועבדיי אינם אוכלים ואינני אלא כזונה אצלו ותאלצהו לקבל גט והרמב"ם תפס הדיעה הקודמת דמן התורה אינם אוכלים ע"ש:

י כתב הרמב"ם [שם] נשא שניה היא אוכלת ועבדי מלוג שלה לא יאכלו עכ"ל דין זה אינו מבואר בגמ' וטעמו מפני שבגמ' [נ"ח:] מבואר דמשתמרת לביאה פסולה מדרבנן אוכלת וכמ"ש בסי' הקודם [כ"מ] אך מנליה להרמב"ם דבביאה ממש ג"כ אוכלת וגם מ"ט לא יאכלו עבדיה בתרומה [שם] ולבד זה אין מדרכו להביא דין שאינו בגמ' אלא כשאומר יראה לי אמנם דין זה ישנו בירושלמי כמו שיתבאר:

יא בירושלמי פ' יש מותרות [הל' ד'] ר' אבין בעי קומי ר' מני עבדי שניות מהו שיאכלו בתרומה א"ל שתוק ויפה לך היא אוכלת ועבדיה אינם אוכלין עכ"ל ומפרשי הירושלמי פירשו דבתמיה קאמר ע"ש ולא ראו דברי הרמב"ם ואדרבא דלכן אמר לו שתוק כלומר אע"ג דהוי מילתא דתמיה מ"מ הדין כן. וטעמו של דבר נ"ל דהנה בש"ס דילן ביבמות [פ"ה.] תניא דקנסו לשניה בכתובתה שאין לה כתובה מטעם שהיא מרגילתו מפני שאינה נפסלה בביאתו ע"ש ואי ס"ד דנפסלת מן התרומה הרי אם היתה בת כהן [לא] נפסלה וכיון דבת כהן לא נפסלה ממילא דכשהיא ישראלית ונשאת לכהן דאוכלת דאל"כ הוי תרתי דסתרי והעבדים אינם אוכלין דבזה נוכל לקונסה כדי שתדע שהיא כוונה וכמ"ש בסוף סעי' ט' ומפני שהוא דין תמוה לכאורה לכן א"ל ר' מני שתוק ויפה לך:

יב עוד כתב שם בדין י"ז דכל המאכיל בתרומה מאכיל בחזה ושוק עכ"ל ותמהו עליו דבס"פ הערל אהא דתנן דסריס חמה מאכילה בתרומה אמר ר"ל מאכילה בתרומה ולא בחזה ושוק קסבר תרומה בזמה"ז דרבנן ור' יוחנן אמר אף מאכילה בחזה ושוק קסבר תרומה בזמן הזה דאורייתא ע"ש וכיון דהרמב"ם פסק בפ"א דתרומה בזמה"ז דרבנן איך פסק דמאכילה בחזה ושוק [כ"מ ועמל"מ]:

יג ובאמת ל"ק כלל דזהו הכל לפי מה שתפסו בדבריו ריש פ"ו דכהנים שבזמה"ז אסורים לאכול בתרומה דאורייתא אבל לפי מה שבארנו לעיל סי' ע"א סעי' י"ח כהנים שלנו כהנים גמורים הם אלא שאין תרומה של תורה בזמה"ז ולפ"ז כיון דהלכה כר"י דבשל תורה מאכיל ג"כ ממילא דמאכיל גם בחזה ושוק וזה שאין אוכלים תרומה דאורייתא משום דליכא אצלינו תרומה דאורייתא. ולבד זה אני תמה על הקושיא אפילו לפי סברתם דכהנים שלנו אין אוכלין בתרומה דאורייתא הא חזה ושוק ליכא האידנא ואין דין זה שייך אלא לכשיבנה המקדש ואז הלא יהיו כהנים מיוחסים ויאכילה גם בתרומה דאורייתא גם בחזה ושוק כדברי ר' יוחנן [והמל"מ האריך בזה ולפמ"ש הדברים פשוטים]. ובר מן דין כבר בארנו שם דהך תרומה דרבנן הוי כעין דאורייתא ואין חילוק בהם [וכ"כ המל"מ] רק לפרקים בפרטים:

## סימן עו

**יש שפוסלין ולא מאכילין ויש שלא פוסלין ולא מאכילין ובו כ"ט סעיפים**

א שנו חכמים במשנה דיבמות [ס"ז:] העובר והיבם והאירוסין והחרש ובן ט' שנים ויום אחד פוסלין ולא מאכילין ונבאר הדברים העובר כיצד כבר נתבאר דאשת כהן שנתאלמנה או נתגרשה ויש לה ולד מכהן אוכלת בשביל בנה וכן להיפך בת כהן שנשאת לישראל ונתאלמנה או נתגרשה דחוזרת לבית אביה כנעוריה אם יש ולד מהישראל הולד פוסלה וזהו שאמרה המשנה דעובר יש לו שני חסרונות בבת ישראל לכהן כשהניחה מעוברת אינה אוכלת בשבילו דכתיב ויליד ביתו יאכלו בלחמו וכבר נתבאר דדרשינן יאכילו בלחמו דהולד מאכיל את אמו ולכן בעינן דוקא ילוד כדכתיב ויליד ביתו ולא עובר ולהיפך בבת כהן לישראל והניחה מעוברת פוסלה הולד מתרומת בית אביה דכתיב ושבה אל בית אביה כנעוריה וכיון שהיא מעוברת אינה כנעוריה דמעיקרא גופה סריקא והשתא גופה מליא:

ב ולא לבד שלאמו פוסל ואינו מאכיל אלא אפילו לעבדי אביו כשהיה כהן ומת והניח עבדים והניח בנים וגם הניח אשתו מעוברת אותם העבדים פסולים לאכול בתרומה מפני חלקו של עובר ואפילו גם אמו כהנת דהשתא א"א לומר דמפני שהוא במעי זרה הוה כזר ג"כ אין אוכלין דכלל גדול הוא דעובר פוסל ואינו מאכיל וכיון שיש להעובר חלק בהעבדים אם הוא זכר אסורים לאכול מפני חלקו וזהו ג"כ משנה שם [ס"ז.] ועי' בסעי' י"ב:

ג וז"ל הרמב"ם בפ"ח דין ד' בת ישראל שנשאת לכהן ומת והניחה מעוברת לא יאכלו עבדיה בתרומה בשביל העובר שהילוד הוא שמאכיל שאינו ילוד אינו מאכיל לפיכך

אם היה העובר חלל אינו פוסל העבדים אלא אוכלין בגלל אחיו הכשרים עד שיולד זה החלל ויאסרו העבדים מלאכול עכ"ל:

ד ואין דבריו מובנים כלל דכיון שהתחיל לומר בת ישראל שנשאת לכהן וכן מקודם בענין האם כתב ג"כ בת ישראל ע"ש ומשמע דבבת כהן אין הדין כן ובהכרח צ"ל הטעם משום דעובר במעי זרה זר הוא דכן מבואר שם בגמ' להדיא דאם הטעם כן אזי כשהיא בת כהן תאכל גם היא גם עבדיה בתרומה וכשנאמר דגם בבת כהן אין אוכלין א"א לומר טעם זה אלא הטעם משום דילוד מאכיל שאינו ילוד אינו מאכיל ע"ש וכיון דהרמב"ם מסיק הטעם משום דילוד מאכיל וכו' איך התחיל בבת ישראל הא גם בבת כהן דינא הכי:

ה והראב"ד השיג עליו מאי לפיכך דקאמר ולמה אין עובר חלל פוסל הלא יש לו חלק בהעבדים ואע"ג דקיי"ל המקנה לעובר לא קנה כמ"ש בח"מ סי' ר"י מ"מ באב שאני הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו כדאמרינן בב"ב [קמ"ב:] וכ"ש בירושה הבאה מאליה כדאמרינן [שם קמ"א:] וא"כ פשיטא שהעובר החלל יש לו חלק בהעבדים ופוסלן מתרומה:

ו ודע דדין זה שהעובר פוסל העבדים ר' יוסי הוא דס"ל כן במשנה שם ביבמות [ס"ז.] ורבנן פליגי עליה וס"ל דכל זמן שלא נולד אין לו חלק בהנכסים ע"ש בגמ' ולכן יש שכתב בכוונת הרמב"ם שפוסק כרבנן ועד כאן לא פליגי ר' יוסי ורבנן אלא כשהניח בנים אחרים אבל כשלא הניח בנים אחרים גם רבנן מודים שהעובר פוסל כיון שהוא יורש יחידי וכל זמן שאינו ילוד אינו מאכיל והרמב"ם שפסק דעבדיה לא יאכלו כוונתו כשלא הניח יורשים אחרים ובעובר חלל מיירי שיש יורשים אחרים ולכן אין העובר פוסל כדברי חכמים. ומה שהקשה הראב"ד הא בבנו ודאי עובר קנה וכ"ש בירושה הבאה מאליה י"ל דאפילו אם העובר זכר יש שמפילות וזהו גופא ספק שמא העובר נקבה ואין לה כלום ולכן סמוך מיעוטא דמפילות למחצה דנקבות וה"ל נקבות רובא וזכרים מיעוטא ולמיעוטא לא חיישינן וזהו כוונת הרמב"ם [כ"מ]:

ז ואינו מובן דלבד מה שהקשינו למה נקיט בת ישראל הרי העיקר חסר מדבריו ועוד למה ליה לצייר בעובר חלל הא גם בלא חלל יש חילוק זה דבלא הניח בנים אחרים אין אוכלים ובהניח אוכלין וגם מאי לשון לפיכך אך בזה י"ל דה"פ לפיכך אם היה העובר חלל וכו' כלומר דכשהעובר חלל בע"כ שיש עוד יורשין דאל"כ אין שייך לחקור על העבדים דהא לעולם נפסלו מן התרומה דחלל הוי כזר גמור אך יותר מזה תמוה דאיך אומר דכשלא נשאר יורש אחר גם רבנן מודים דעובר פוסל הא להדיא אמרינן ביבמות שם זו דברי ר"י אבל חכמים אומרים יש לו בנים אוכלין משום בנים אין לו בנים אוכלין

בשביל אחין אין לו אחין אוכלין בשביל כל המשפחה כולה ע"ש [והכ"מ עצמו בב"י בטוי"ד סי' של"א לא כתב כן וגם המה"פ בירושלמי שם השיג עליו]:

ח והרי"ף ביבמות שם כתב דלית הלכתא כר' יוסי אלא כרבנן דאמרי אין לעובר קניה ואין לו חלק עד שיולד הלכך אפילו במעי גרושה לא פסיל לעבדים עד שיולד ותנן נמי בפ' יוצא דופן [מ"ג:] תנוק בן יום אחד פוסל מן התרומה פי' בן גרושה שהוא חלל אינו פוסל את העבדים מלאכול בתרומה אלא אוכלין בשביל אחיו הכשרים עד שיהא בן יום אחד אבל עובר במעי גרושה לא פסיל דלית ליה קנין בגווייהו וכן הלכתא עכ"ל והשיג הראב"ד דהא דעתו של אדם קרובה אצל בנו וכ"ש בירושה הבאה מאליה ותירץ הרמב"ן דרבנן דפליגי עליה דר' יוסי ס"ל דאפילו בירושה הבאה מאליה אין לו חלק בו וזה שאמרו הואיל ודעתו קרובה אצל בנו דקנה העובר זהו בשכיב מרע דתקנו רבנן שלא תטרף דעתו עליו מפני שדעתו קרובה אצל בנו כשידע שלא יתקיימו דבריו יש לחוש לטירוף הדעת אבל בבריא גם באב לא קנה עובר וגם הך דירושה הבאה מאליה הוה פלוגתא דאביי ורבא בב"ב [קמ"ב.] ואביי הוא דאית ליה הך סברא ולא רבא ע"ש ונמצא דלדעת הרי"ף כל מין עובר אינו פוסל ואפילו במעי בת ישראל ולדעת התוס' והראב"ד כל מין עובר פוסל ואפילו במעי כהנת דס"ל דיש להעובר חלק בנכסים ושאינו ילוד אינו מאכיל דדעתו של אדם קרובה אצל בנו וכ"ש בירושה הבאה מאליה וקיי"ל בזה כר' יוסי אף דהמזכה לעובר לא קנה דזהו באחר ולא באב וכ"ש בירושה הבאה מאליה וכמ"ש בח"מ סי' ר"י ע"ש אך דעת הרא"ש יתבאר בסעי' י"ב:

ט ובביאור דברי הרמב"ם נלע"ד לקיים התירוץ שבסעי' ו' אמנם באופן אחר דהנה הירושלמי ביבמות שם שקיל וטרי ומסיק אמר ר' יוסה הדא אמרה אין העובר פוסל את מי שהוא ראוי לאכול ולא מאכיל את מי שאינו ראוי לאכול עכ"ל וה"פ העובר הפסול כגון במעי גרושה שהוא חלל אינו פוסל כל זמן שלא נולד אם הוא ראוי לאכול כגון שיש בנים כשרים שעל ידם אוכלים העבדים ולהיפך אינו מאכיל כשהוא עובר כשר בן כהן את מי שאינו ראוי לאכול בלעדו כגון שלא נשאר מכהן זרע אחר זולת העובר אין העבדים אוכלים בשביל העובר דעובר אין לו כח להאכיל וזהו ממש כדברי הרמב"ם וגם סובר הרמב"ם דהטעם דעובר במעי זרה זר הוא שהרי רבה אומר טעם זה בגמ' ע"ש:

י ולכן נקיט בת ישראל שמת דאלו היתה כהנת לא היה נחשב העובר לזר וזה שכתב לא יאכלו עבדיה בתרומה בשביל העובר שהילוד הוא שמאכיל וכו' אין כוונתו לדברי רב יוסף שאמר כן בגמ' אלא כוונתו למה שאמר בשביל העובר כלומר שאין אוכלין בשביל העובר כשאין להן לאכול זולתו כגון שאין יורש זולתו וזהו שאומר שהילוד הוא שמאכיל

כמו בירושלמי שהעובר אין לו כח להאכיל ואח"כ אומר להיפך שהעובר הפסול כמו במעי גרושה שהוא חלל אין לו כח לפסול אם יש מאכילים בלעדו כגון שהניח יורשים ונמצא שדבריו הם ממש דברי הירושלמי [ובזה פסק בש"ס דילן כרבה דטעמא דבמעי זרה זר הוא וכ"כ הרשב"ם בב"ב קמ"א: ד"ה דתנן ולכן כשהיא בת כהן מאכיל ג"כ אך לפ"ז הו"ל לבאר ואולי מפני שנקיט מקודם בת ישראל נקיט בעבדים ג"כ בת ישראל אבל ה"ה בת כהן ואין לי הכרעה בזה ועתה לשון לפיכך מתפרש יפה כלומר לפיכך שאמרנו דאין להעובר שום חשיבות להאכיל עד שיולד כמו כן אין לו שום חשיבות לפסול ג"כ עד שיולד והמה"פ שם נדחק ליישב דברי הרמב"ם באופן דחוק והנלע"ד כמ"ש]:

**יא** ודע דלשון המשנה והרמב"ם לא יאכלו עבדיה בתרומה ולכאורה משמע דאנכסי מלוג קאי שהם עבדיה אבל א"א לומר כן דאיזו שייכות יש להעובר בעבדיה וכן מפורש בברייתא בגמ' שם דעבדי מלוג אוכלין וכן הוא בירושלמי שם אמר ר' אלעזר כיני מתניתא עבדיה יאכלו עבדיו לא יאכלו עכ"ל וצ"ל דמשום דמיירי בה אומר עבדיה כלומר שהם בסיבתה לא יאכלו העבדי צאן ברזל:

**יב** והטור ביו"ד סי' של"א כתב בת ישראל שנשאת לכהן ומת ויש לה זרע ממנו ואינה מעוברת היא והעבדים אוכלין בין של נכסי מלוג בין של נכסי צ"ב הניחה מעוברת ואין לה זרע ממנו לא היא ולא העבדים אוכלין עד שתלד ואם היא מעוברת וגם יש לה זרע אם יש זכר ביניהם תאכל היא וכל העבדים ואם כולן נקבות היא ועבדי מלוג יאכלו ועבדי צ"ב לא יאכלו ובת כהן שנשאת לכהן ומת והניחה מעוברת תאכל היא וכל העבדים אפילו קודם שתלד עכ"ל. וידוע שהטור הולך בשיטת אביו הרא"ש ואע"ג דהרא"ש ס"ל דעובר יורש מ"מ כשיש זכר אין העובר מקלקל דסמוך מיעוטא דמפילות למחצה דנקבות והוי זכרים מיעוטא וכל שהוא במעי כהנת הוה כאלו נולד דס"ל הטעם דבמעי זרה זר הוא אבל הרי"ף ודאי לא ס"ל כן דכיון דלדידיה אין שום קניה לעובר א"כ על איזה סמך יאכלו העבדי צאן ברזל כשאין יורש אחר אבל הרמב"ם יכול להיות שסובר כן כמ"ש בסעי' י' ודעת התוס' והראב"ד בפרט זה לא נתברר לנו [ובב"י כתוב שם דהרמב"ם ס"ל כהרי"ף וזהו דלא כדבריו בכ"מ]:

**יג** דבר פשוט הוא דזה שזרע מישראל פוסל את הכהנת מלאכול בתרומה זהו אפילו כשהזרע הוא בלא חופה וקדושין כגון ישראל שבא על בת כהן פנויה וילדה ממנו נפסלה מתרומת בית אביה ולפ"ז גם כשהיא מעוברת נפסלה כמו שנתבאר וא"כ לכאורה מיד כשבא הישראל על כהנת פנויה תפסלה מיד מתרומה דניחוש שמא היא מעוברת אמנם באמת אינו כן וכך אמרו חכמים [שם ס"ט:] בת כהן שבא עליה ישראל אין חוששין שמא

נתעברה אלא טובלת לשימושה ואוכלת לערב בתרומה ואפילו היתה נשואה לישראל ומת אם לא היתה מעוברת מקודם אף שיש לחוש שמא סמוך למיתתו נתעברה טובלת ואוכלת בתרומה לערב עד מ' יום ואם הוכר עוברה הרי זו מקולקלת למפרע עד מ' יום שכל מ' יום אינו עובר אלא כמים בעלמא הוא כן הוא לשון הרמב"ם ריש פ"ח וכלשון הש"ס שם:

יד ויש להבין לשון מקולקלת למפרע דאם נאמר דהיא רשאה לאכול בתרומה ולא תחוש שמא מעוברת היא ואם תמצא א"ע אח"כ מעוברת היא מקולקלת למפרע עד מ' יום כלומר שכל מה שאכלה אחר המ' יום באיסור אכלה והיתה שוגגת וצריכה לשלם קרן וחומש כדפירש"י שם הרי קשה למה באמת אין אנו מונעים אותה מלאכול מן יום מ' ומעלה והאמת כן הוא שבודאי מונעים אותה שכן פריך בגמ' שם כיון דעיברה לא תאכל ניחוש שמא עיברה ומסיק שצריכה לחשוש ע"ש אלא דמפרש הברייתא שאמרה הוכר עוברה במעיה מקולקלת למפרע דזהו עד ארבעים משום דקודם ארבעים הוי מיא בעלמא מיהו אינו מבואר שמותרת לאכול והברייתא אמרה שאם אכלה וכן בהכרח לפרש לשון הרמב"ם כן אבל בודאי מדינא מיום כלות הארבעים יום לשימושה צריכה לחוש ולא לאכול בתרומה עד זמן הכרת העובר [כנלע"ד]:

טו היבם כיצד פוסל ואינו מאכיל בת כהן שנפלה לפני ישראל ליבום פוסלה היבם מן התרומה דכתיב ושבה אל בית אביה כנעוריה והרי אינה יכולה לחזור שצריכה להתייבם ואם היא בת ישראל שנפלה לפני כהן ליבום אינו מאכילה דאינה קנין כספו אלא קנין דאחיו [גמ' שם] ולכאורה משמע דמן התורה אינה אוכלת מפני שהיא קנין אחיו ולא קנין עצמו וכן מבואר מלשון הרמב"ם שם אבל דעת רבינו תם בתוס' שם דמדאורייתא ודאי אכלה שהרי עתה היא קנינו דיבם שזכתה לו תורה אלא דמדרבנן לא אכלה דכמו שאסרו בארוסה עד שתכנס לחופה כמו כן אסרו ביבמה עד שתבעל אע"פ שאפשר שביבמה לא שייכי הטעמים שנאמרו בארוסה לא פלוג בתקנתא [ע"ש בתוס' ותבין מ"ש]:

טז כתב הרמב"ם בפ"ח דין ו' יבם כהן שבא על יבמתו באונס או בשגגה או שהערה בה ולא גמר אע"פ שקנאה כמ"ש בהל' יבום אינו מאכילה בתרומה עד שיבעול בעילה גמורה ברצון בד"א שנתאלמנה מן האירוסין אבל נתאלמנה מן הנשואין הואיל והיתה אוכלת תאכל בביאה זו עכ"ל ודין זה מבואר ביבמות [נ"ו.] לרב באיכא דאמרי ע"ש ויראה לי שזהו ודאי אינו אלא מדרבנן דמן התורה לא שייך לחלק בזה כמובן ורק מדרבנן בארוסה כיון שתקנו שארוסה לא תאכל בתרומה תקנו גם ביבם שלא יאכילה רק ע"י בעילה גמורה וברצון:

יז ורבותינו בעלי התוס' כתבו שם [בד"ה לדברים] דזהו רק לענין ביאת שוגג ואונס אבל בביאת רצון אפילו רק הערה בה אוכלת בתרומה דהעראה הוי כביאה גמורה בכל התורה ע"ש ואף שבארנו שזהו רק דרבנן מ"מ א"א שיתקנו רבנן בזה כיון שזהו כביאה גמורה ובירושלמי יש מי שאומר להיפך דזהו רק בהעראה אינה אוכלת אבל בביאה גמורה אפילו שוגג ומזיד אוכלת וחד אמר דכל זה הוי רק כשבעלה בבית אביה דאז צריך ביאה גמורה ורצון אבל בעלה בביתו אפילו העראה ושוגג או אונס ג"כ אוכלת בתרומה ע"ש ומזה ג"כ ראיה דזהו מדרבנן דמן התורה פשיטא שאין שייך לחלק באיזה מקום בא עליה ולענין דינא קיי"ל כש"ס דילן אליבא דרב כמ"ש הרמב"ם אך התוס' והרמב"ן והרא"ש פליגי עליה בהעראה כמ"ש אך מרי"ף ורש"י מבואר כמו ברמב"ם וגם הירושלמי מסייע ליה כמ"ש:

יח האירוסין כיצד פוסלין ולא מאכילין בת כהן שנתארסה לישראל אסורה לאכול שהרי יש לו בה קנין ומדאורייתא אסורה בת ישראל שנתארסה לכהן אינו מאכילה עד שתכנס לחופה וזהו מגזירת חכמים אי משום שמא תשקה לאחיה ולאחיותיה אי משום שמא ימצא בה מום כמ"ש בסי' ע"א סעי' ז' וישראל שאמר לכהנת הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום כל שלשים יום אוכלת בתרומה שעדיין לא חלו הקדושין ואם אמר לה הרי את מקודשת לי מעכשיו ולאחר ל' יום אסורה לאכול בתרומה מיד דהקדושין מתחילין מעכשיו אם לא יחזור בו עד לאחר ל' וכן המקדש על תנאי אסורה לאכול מיד דשמא יתקיים התנאי והוה קדושין למפרע אא"כ פירש שלא יחולו הקדושין עד שיתקיים התנאי דאז מותרת לאכול עד קיום התנאי:

יט דבר פשוט הוא שישראל שקידש בת כהן והקדושין הם ספק שאסורה לאכול בתרומה ואפילו בתרומה דרבנן שלא חלקו באיסורם בין תרומה דאורייתא לתרומה דרבנן כמ"ש הרמב"ם בפ"ח דין י"ב דכל אלו כשם שאין מאכילין בתרומה של תורה כך אין מאכילין בתרומה של דבריהם גזירה שמא יאכילום בשל תורה עכ"ל ועוד יתבאר בזה בס"ד בסעי' כ"ה:

כ וכן בת כהן ששלחה שליח לקבל קדושיה בעדה מישראל אסורה לאכול בתרומה מיד דשמא פגע בו תיכף כשיצא ממנה וקבל קדושיה אא"כ אמרה קבל לי במקום פלוני דאז אסורה לאכול מכפי הזמן שיכול להגיע לאותו מקום וכן ישראל שאנסוהו לקדש בת כהן אסורה לאכול בתרומה כיון שיש פלוגתא בזה באהע"ז ריש סי' מ"ב אי הוה קדושין באונס כמו תליוהו וזבין אם לאו והוה כקדושי ספק אבל אם אנסוה שתקבל קדושין ממנו מותרת לאכול בתרומה דאשה לכ"ע אינה מתקדשת אלא לרצונה כמבואר שם:

כא החרש כיצד פוסל ואינו מאכיל כהנת שנשאת לישראל חרש אסורה לאכול בתרומה שהרי הוא קונה בתקנת חכמים שתקנו לו נשואין ובת ישראל שנשאת לכהן חרש אינו מאכילה בתרומה מפני שמן התורה אינו קונה אותה שאינו בן דעת ואם נתארסה לכהן פקח ולא הספיק לכונסה עד שנתחרש אינה אוכלת ואף שקנויה לו מן התורה מן האירוסין גזרינן נשואי חרש אטו קדושי חרש [רש"י יבמות נ"ו. ד"ה אינה]:

כב כהן שאירס בת ישראל ומת ונפלה לפני יבם חרש ויבמה אינה אוכלת דלא עדיף יבומו מנשואיו אבל הבעל הכהן שנשאה בפקחותו ואח"כ נתחרש הרי זו אוכלת שהרי כבר קנאה בנשואים גמורים ואינו דומה ליבם שיבמה בחרשותו דתחלת נשואיו הם בחרשותו ועוד דגם ביבם לא אמרנו אלא כשנפלה לפניו מן האירוסין אבל אם נפלה לפניו מן הנשואים ויבמה החרש אוכלת כיון שכבר אכלה ואשת חרש שילדה ממנו הרי זו אוכלת בשביל בנה דהבן שמאכיל אין חילוק בין שאביו נשא את אמו או שנולד ע"י זנות וא"כ גם נשואי חרש לא גריע מזנות ועדיפא מינה שהם נשואין בתקנת חכמים:

כג בן תשע שנים ויום אחד כיצד פוסל ואינו מאכיל בת כהן שבא עליה אחד מן הפסולים והוא בן תשע שנים ויום אחד שביאתו ביאה פוסלה מתרומת בית אביה שהרי נעשית זונה או חללה בביאתו ואפילו הוא ספק בן תשע פוסל מפני הספק ופחות מבן תשע אינה ביאה כלל ואינה אלא כמוכת עץ בעלמא ולא פסלה בשום דבר:

כד ולהיפך אינו מאכיל כגון כהן קטן בן תשע שנים ויום אחד שנשא בת ישראל אינו מאכילה בתרומה דאע"פ שביאתו ביאה מ"מ קנינו אינו קנין עד שיגדיל ויביא שתי שערות ואפילו הוא ספק בן י"ג או שהוא ודאי בן י"ג אלא שספק אם הביא שתי שערות אינה אוכלת דספק איסורא לחומרא ואפילו בתרומה דרבנן כמ"ש:

כה ודע דבכל מקום שאמרנו שביאת הפסול פוסל אפילו היה שחוף כלומר שאין ראוי לביאה כשארי בני אדם כגון שאין איברו מתקשה או שהיה האבר מדולדל מ"מ כיון שהכניס האבר פסלה מן התרומה דאע"פ שאין מיתה וכרת על ביאה כזו מ"מ נפסלה לתרומה [סוטה כ"ו:] והטעם מפני שעכ"פ נתחללה קדושתה וכתב הרמב"ם דכל אלו אין מאכילין גם בתרומה של דבריהם גזירה שמא יאכילו בשל תורה וזה שגזרו בתרומה טפי מבשארי ענינים דלא גזרו דרבנן אטו דאורייתא מפני שבעיני העולם הכל שם תרומה עליהן ולא יחושו להפריד בין דאורייתא לדרבנן דאע"ג דבקטנה יתומה שנשאת לכהן אמרינן שאוכלת בגינו בקטנותה בתרומה דרבנן ולא בשל תורה [יבמות צ'.] זהו כיון דגם תגיע לשל תורה כשתתגדל לכן לא חששו על זמן מועט של קטנותה [עתו"ס שם קי"ג. ד"ה דילמא]:

כו ואלו שלא פוסלין ולא מאכילין האונס כלומר ישראל כשר שאנס בת כהן ובא עליה אינה נפסלת מן התרומה דכל שאינו פסול לא נתחללה בביאתו וכל שלא נתעברה ממנו אין זה כלום וכ"ש אם כהן אנס בת ישראל שאינו מאכילה בתרומה אא"כ נתעברה ממנו וילדה דאוכלת מצד הולד שהוא כהן ומאכיל את אמו בתרומה ומפתה ג"כ דינו בזה כאונס ויש להסתפק בכהן שאנס נערה בת ישראל שמחוייב לישאנה אפילו היא חגרית או סומא אם היא אוכלת משעת אירוסין כיון שמוכרח לישאנה וא"כ למאן דאמר משום סמפון אין חשש או דלא פלוג רבנן וכן השוטה ישראל שנשא כהנת אינו פוסלה מהתרומה מפני שנשואין שלו אינן כלום וכל שאינו פסול אינו פוסלה וכ"ש שוטה כהן שנשא בת ישראל שאינו מאכילה בתרומה וע' בסעי' כ"ט:

כז וכתב הרמב"ם שם דין י"ד מי שנשאת לכהן שוטה או שאנס אותה או שפיתה אותה כהן וילדה אוכלת בשביל בנה ואע"פ שהדבר ספק הואיל ובלא קדושין היא שמא מאחר נתעברה הרי הולד בחזקת זה שבא עליה והוא שלא יצא עליה קול עם אחר אלא הכל מרננים אחריה בזה הכהן וכן כהנת שבא עליה שוטה ישראל או שאנסה או פיתה אותה ונתעברה אינה אוכלת מפני העובר נתחתך העובר ה"ז תאכל עכ"ל. ויש להסתפק כשאנו רואים בת ישראל מעוברת ולא דיימא משום אדם והיא אומרת מפלוני כהן והוא אינו בכאן שיכחישנה אם היא נאמנת שתאכל בתרומה כשיולד כמו שנאמנת לענין יוחסין כדתנן בפ"ק דכתובות [י"ג.] לר"ג ור"א דנאמנת והלכתא כוותייהו או אינה נאמנת ונראה מדאמר שם אפילו עשרה כהנים שפירש ובעל משתיקין אותו מדין כהונה משום דבכהונה בעינן זרע ברור ע"ש וכ"ש בכה"ג וכיון שהולד אינו מוחזק בכהונה ממילא שאינה אוכלת בתרומה אא"כ הכהן אמר שממנו הוא:

כח עוד כתב אשת איש שבאו עליה עדי קינוי ועדי סתירה הרי זו אסורה לאכול בתרומה עד שתשתה מים המרים מפני שהיא ספק זונה מת בעלה קודם שישקנה או שהיתה מן הנשים שאינן שותות ולא נוטלות כתובה ה"ז אסורה לאכול בתרומה לעולם וכל אשת כהן שאמרה טמאה אני הרי זו אסורה לאכול בתרומה עכ"ל כלומר אשת כהן שאמרה טמאה אני אפילו בלא קינוי וסתירה ואפילו למשנה אחרונה דשלהי נדרים שאינה נאמנת לומר טמאה אני דאמרינן עיניה נתנה באחר מ"מ לענין תרומה נאמנת ופליגי בזה רב ששת ורבא שלהי נדרים דר"ש אמר אוכלת ורבא אמר אינה אוכלת משום דאפשר בחולין ע"ש ולענין תרומה שוויה אנפשה חד"א [וזהו משנה בסוטה ו'. והתם פירושו האומרת טמאה אני לך אחר קינוי וסתירה ולכן כתבו התוס' שם דא"ש אפילו לרב ששת וזהו דברי הירושלמי והירושלמי סובר כרב ששת ואנן קיי"ל כרבא ולכן הרמב"ם כתב

הך בבא לבסוף והמשנה הקדימה משום דכוונת הרמב"ם דטמאה אני לך הוי אפילו בלא קינוי וסתירה ודו"ק]:

כט עוד כתב קטנה בת ישראל שנשאת לכהן שלא מדעת אביה בין בפני אביה בין שלא בפני אביה אע"פ שקדשה אביה אינה אוכלת בתרומה שאם מיחה תעשה זרה למפרע וזה שרואה ושותק כועס הוא לפי שנשאת שלא לדעתו עכ"ל ולאו דוקא זרה קאמר שהרי כיון שהוא קידשה הרי אוכלת מן התורה והרמב"ם לא רצה לשנות מלשון הגמ' בקדושין [מ"ה:] וכתבו התוס' דזרה דרבנן קאמר ואע"ג דלא שייך הכא לא משום סמפון ולא משום שמא ימזגו לא פלוג רבנן ע"ש:

## סימן עז

**דין גרושה ועבד שנשתחרר מתי אסורים בתרומה ובו י"ט סעיפים**

א האשה אוכלת בתרומה כשהיא אשת כהן עד שיגיע גט לידה ואפילו כתב הגט ומסרו ליד שליח להולכה מ"מ כל זמן שלא קבלה הגט הרי היא אשתו אף שהיא עומדת להתגרש ולא אמרינן כל העומדת להתגרש כגרושה דמיא כמו דאמרינן בכמה דברים כל העומד לזרוק כזרוק דמי וכל העומד לפדות כפדוי דמי שיש מי שסובר כן בש"ס דלא דמי דזה לא שייך בקשר שבין שני גופים דאל"כ בכל מיני מכר נימא כל העומד למכור כמכור דמי וזהו מטעם שכתבנו או אפשר דסברא זו לא אמרינן רק בקדשים העומדים להזרק או להפדות ולא בשארי דברים שאין עומדים לכך כמו בגירושין דסתם נשים לאו לגירושין עומדות כדאמרינן בריש זבחים:

ב וכיון שקבלה הגט אסורה לאכול בתרומה מיד אע"פ שנפל ספק בהגט כגון שזרק לה גיטה ספק קרוב לה ספק קרוב לו או שארי ספיקות וכן אם נמצא פסול בהגט אם אינו בטל מן התורה אסורה לאכול בתרומה ולהיפך בבת כהן לישראל שחוזרת לבית אביה כשאין לה זרע מהישראל אם נפל ספק בהגט או נמצא פסול בהגט עדיין אסורה לאכול בתרומה עד שיצא הגט בכשרות גמורה:

ג ואם היא עשתה שליח לקבלה מיד שהגיע הגט ליד השליח אסורה לאכול בתרומה אם היא אשת כהן והיא בת ישראל וכן בהיפך בבת כהן לישראל מיד שקבל השליח את הגט חוזרת לבית אביה ואוכלת בתרומה ולכן האשה שעשתה שליח לקבל גיטה מיד שיצא השליח ממנה אסורה לאכול בתרומה כשהיא אשת כהן דשמא מיד שיצא השליח ממנה קבל הגט אמנם אם אמרה קבל לי גיטי במקום פלוני מותרת בתרומה עד שיגיע השליח לאותו מקום ואם היא שלחה שליח להביא לה גיטה מותרת בתרומה עד שיבא הגט לידה ולא אמרינן כיון שאין עליה לעשות שליח להולכה ודאי היתה כוונתה שיהא

שליח לקבלה לא אמרינן כן ובת כהן לישראל כשעשתה שליח לקבלה אינה חוזרת לבית אביה עד שתדע בבירור שהשליח קבל הגט:

ד האומר לאשתו ה"ז גיטך ולא תתגרש בו עד זמן פלוני מותרת לאכול בתרומה כשהיא אשת כהן עד שיגיע הזמן אבל אם אמר שלא תתגרש בו עד שעה אחת קודם למיתתי אסורה לאכול בתרומה מיד דאמרינן שמא זו היא השעה הסמוכה למיתתו אע"פ שהוא בריא אולם ומקשינן על זה בגיטין [כ"ח.] מהא דתנן התם המביא גט והניחו זקן או חולה נותן לה בחזקת שהוא קיים ואמאי חיישינן הכא לשמא ימות ומתרץ רבא שמא מת לא חיישינן שמא ימות חיישינן כלומר דכל אדם יש לו חזקת חיים הלכך מעמידין על חזקתו שהוא חי עתה אבל לשמא ימות דעתה אין מוציאין אותו מחזקת חיים אלא שלאחר שעה ימות ודאי חיישינן דלשמא ימות ליכא חזקה ואדרבא סוף אדם למיתה ובודאי ימות באיזה זמן וכיון דעתה אין מוציאין אותו מחזקתו חיישינן ואסורה לאכול בתרומה שמא זו היא השעה הסמוכה למיתתו:

ה ודע דעל משנה זו דהמביא גט והניחו זקן או חולה נותן לה בחזקת שהוא קיים ועוד שנינו שם בת ישראל הנשואה לכהן והלך בעלה למדה"י אוכלת בתרומה בחזקת שהוא קיים וארישא קאי גם כשהוא זקן או חולה כמובן אמרו שם אמר רבא לא שנו אלא זקן שלא הגיע לגבורות וחולה שרוב חולים לחיים אבל זקן שהגיע לגבורות וגוסס שרוב גוססין למיתה לא איתיביה אביי המביא גט והניחו זקן אפילו בן מאה שנה נותן לה בחזקת שהוא קיים תיובתא ואי בעית אימא כיון דאיפלג איפליג ופירש"י כיון דאיפליג עד מאה שנים אינו כשאר כל אדם שיהא קרוב למות אבל בן שמונים ואחת עד תשעים קרוב למות הוא עכ"ל ונמצא דלרש"י לתירוץ השני כשהוא משמונים עד תשעים אין לו חזקת חיים ואסורה לאכול בתרומה וגם אין השליח מוסר לה הגט בחזקת שהוא קיים והרמב"ם לא הזכיר זה וצ"ל שפסק כתירוץ ראשון דקם ליה רבא בתיובתא וגם דעת רש"י לדינא יכול להיות כן וכן מבואר מדברי הרי"ף והרא"ש שכתבו המשנה כצורתה ולא הביאו דברי רבא כלל ואע"ג דהגאונים תופסים תמיד כאיכא דאמרי מ"מ בכאן נראה יותר כלישנא קמא ומ"מ יש חולקים בזה כמבואר בטור וש"ע אהע"ז סי' קמ"א סעי' ס"ח ונ"מ גם לתרומה כמ"ש ע"ש:

ו וכתב הרמב"ם בפ"ט דין ג' הניחה בעלה גוסס במדינה אחרת בין שהיתה כהנת אשת ישראל או ישראלית אשת כהן לא תאכל בתרומה שרוב גוססין למיתה עכ"ל ואין הלשון מדוקדק דא"כ למה כהנת אשת ישראל אינה אוכלת כיון שרובן למיתה ובה שייך לומר אע"פ שרוב גוססין למיתה ועוד למה באמת לא תאכל וניזל בתר רובא דבכל התורה

הולכין אחר רוב אך זה א"ש דלמד זה מספינה שאבדה בים או גררתו חיה או נפלה עליו מפולת דנותנים עליהם חומרי חיים וחומרי מתים ואין הולכין בזה אחר הרוב כמו שיתבאר אבל הלשון אינו מדוקדק וצ"ע:

ז עיר שהקיפוה כרכום היינו חיילות שדרכן כשכובשין העיר הורגין את כולם ועתה הקיפוה ולא כבשוה עדיין וספינה המטורפת בים שמתנועעת ומטורפת מפני הרוחות והגלים ועדיין לא טבעה והיוצא לידון בדיני נפשות ולא ידענו איך ידונו אותו לחיים או למות כל אלו הם בחזקת קיימין ואשת הכהן תאכל בתרומה דאע"ג שהם מסוכנים אינם גרועים מחולים שיש בהם סכנה ומ"מ לא חיישינן להו משום דרוב חולים לחיים וה"נ כן דרובן הכרכום משתוה עם אנשי העיר והספינה לא תטבע ברוב פעמים אף כשהיא מטורפת והיוצאים לדון רובן ישארו בחיים ואין צ"ל המפרש בים ויוצא בשיירה למדבר דאפילו לחולים לא דמו וזהו מנהגו של עולם ופשיטא שהם בחזקת חיים:

ח אבל עיר שכבשוה כרכום ולא ידענו אם האנשים בחיים ורובן למיתה וספינה שנאבדה בים כלומר שראינוה מטורפת ובעוד זמן לא ראינוה ולא ידענו אם נטבעה או אולי יצאה מתחת המים לאיזה מקום ורובם לטבעון והיוצא ליהרג מבתי דיני ערכאות ורובן ליהרג וכן מי שגררתו חיה ולא נודע אם הרגו ורובן הורגים או נפלה עליו מפולת ולא נודע אם חי אם מת ורובן מתים או שטפו נהר ולא נודע אם נטבע או שיצא מתחת המים למקום רחוק ורובן נטבעים וכל אלו נותנין עליהן חומרי חיים דאם היא בת כהן לישראל אינה חוזרת לתרומת בית אביה וחומרי מתים דאם היא בת ישראל לכהן לא תאכל בתרומה:

ט והטעם שהחמירו בזה בתרומה שלא לילך אחר הרוב נ"ל דמשום דלענין אשת איש שלא תנשא החמירו חכמים הרבה שלא לילך אחר שום רוב בעולם וחיישינן אפילו למיעוטא דמיעוטא דמטעם שהקילו הרבה בסופה של עדות לקבל עדות ממי שהוא לכן החמירו הרבה בתחלת העדות והיינו בגוף מיתתו שכל זמן שלא ראוהו מת ממש לא תנשא כמבואר בבכורות [מ"ה:] ולכן ממילא דגם לתרומה שאוכלת או אינה אוכלת חשו דחדא מילתא היא:

י ולכן שנו חכמים משנה זו בגיטין והרי בתרומות הו"ל למיתני אלא להורות דדין תרומה בזה נוגע לדין א"א ולפ"ז היה אפשר לומר דאם דין זה נוגע בעבד כגון עבד של ישראל ויורשו הוא בן בתו כהן והישראל הוא תחת אלו הדברים שרובן למיתה והיורש יורד לנחלה דגם העבד אוכל בתרומה דהא לענין ירושה הולכין אחרי דברים שרובן למיתה כמבואר בח"מ סי' רפ"ד ע"ש וא"כ ממילא דהעבד אוכל בתרומה [כנלע"ד]:

יא וכתב הרמב"ם בפ"ט סוף דין ב' אבל מי שנגמר דינו בב"ד והניחוהו בבית הסקילה ליהרג הרי זה בחזקת מת ולא תאכל אשתו עכ"ל ואין שום הבנה לזה מאי לא תאכל אשתו אם בבת כהן לישראל הרי אדרבה תאכל ואם בבת ישראל לכהן הרי גם בלא ודאי מת אינה אוכלת שהרי נותנים עליו חומרי חיים וחומרי מתים לכך נראה שהוא טעות וצריך לומר ותאכל אשתו כלומר אם היא בת כהן לישראל וזה שכתב שהניחוהו בבית הסקילה אף שבגמ' אינו מבואר זה מ"מ בהכרח לומר כן דאל"כ שמא מצאו עליו זכות כדאיתא בפ' נגמר הדין והגמ' לא הוצרכה להזכיר זה [כ"מ]:

יב ודע דזה שמחלק בין ב"ד של ישראל דבהם הוה כמת ובין ב"ד שלהם דבהם נותנים חומרי חיים וחומרי מתים כן הוא בגיטין [כ"ח:] לפי האיכא דאמרי וכן פסק הרמב"ם לענין אשת איש בפי"ג דגירושין ע"ש אבל לפי לשון ראשון דשם הוי להיפך דבשל ישראל נותנין חומרי חיים וחומרי מתים והרי"ף והרא"ש פסקו כלישנא קמא ע"ש ולפ"ז גם בכאן יתהפך הדין דבשל ישראל בת כהן לישראל לא תאכל בתרומה ובשלהם תאכל והרשב"א פסק בשניהם לחומרא וא"כ בשניהם לא תאכל בתרומה וכל זה נתבאר באהע"ז ס"ס קמ"א ע"ש בטור וב"י:

יג כתב הרמב"ם שם אחד אומר מת ואחד אומר לא מת הרי זו לא תאכל עכ"ל כלומר לא בת ישראל לכהן ולא בת כהן לישראל ודין זה לא מצינו בתרומה אלא למדה מהא דתנן ביבמות [קי"ז:] אחד אומר מת ואחד אומר לא מת לא תנשא וממילא דה"ה לתרומה כמ"ש ולפ"ז כשאחד אומר מת ואחד אומר נהרג דתנן התם שתנשא א"כ גם בכאן בת כהן לישראל תאכל בתרומה וע' בסעי' הבא:

יד ודע דיש להסתפק בבת כהן לישראל שהתירוה להנשא ע"פ עדות נשים או עד מפי עד או עכו"ם מסיח לפ"ת כפי הקולות שהקילו בעגונה אם היתה בת כהן לישראל אם חוזרת לתרומת בית אביה כל זמן שלא נשאת שהרי לענין כתובה רצו ב"ה לומר שלא תטול כתובה משום דלענין ממון צריך עדים כשרים אלא שחזרו בהן מפני שמספר כתובתה נלמוד שתטול כתובה כמבואר ביבמות [קי"ז.] והשתא לענין תרומה שמא צריך עדים כדין או דילמא כיון שאנו מתירין אותה להנשא ממילא שחוזרת אל בית אביה ותאכל בתרומה:

טו ונלע"ד דזה תלוי בפלוגתא דר"ט ור"ע [שם קי"ח.] דתנן האשה שהלכה היא ובעלה למדה"י ובאת ואמרה מת בעלי תנשא ותטול כתובתה וצרתה אסורה היתה בת ישראל לכהן תאכל בתרומה דברי ר"ט ר"ע אומר אין זו דרך מוציאתה מידי עבירה עד שתהא אסורה להנשא ואסורה לאכול בתרומה והשתא לר"ט דתרומה תלוי בהיתר נשואין א"כ

ממילא גם בבת כהן לישראל כשהתרנוה להנשא חוזרת לבית אביה ואוכלת בתרומה ולר"ע שאינו תלוי זה בזה גם כאן לא תאכל בתרומת בית אביה:

**טז** ומ"מ נ"ל מדלא פליגי ר"ט ור"ע בזו האשה גופה שאמרה מת בעלי אם היתה בת כהן לישראל אם חוזרת לתרומה אם לאו ש"מ דבזה גם ר"ע מודה דכיון שמתירינן אותה להנשא דפשיטא לן דמת בעלה ממילא דחוזרת לבית אביה רק דפליגי להיפך לענין צרתה שאינה נאמנת לגבה וס"ל לר"ט שגם אוכלת בתרומה כשהיא אשת כהן לזה קאמר ר"ע דא"א להתירה בתרומה כיון שאנו מחזיקים אותו שמת ונהי דמחמרינן עליה שלא תנשא מ"מ איך אפשר להאכילה תרומה וכן נלע"ד עיקר:

**יז** ולענין פלוגתא דר"ט ור"ע פסק הרמב"ם כר"ט שכתב [שם דין ד'] אמרה לה צרתה או אחת מהחמש נשים שאינן נאמנות להעידה שמת בעלה הואיל ואינה נשאת על פיהן הרי זו אוכלת בתרומה בחזקת שבעלה קיים עד שיעיד לה מי שהוא נאמן להשיאה על פיו עכ"ל וזהו כר"ט דכן אמר שמואל בגמ' שם הלכה כר"ט ומאד תמוהים דברי הראב"ד שכתב וז"ל הוא פוסק כר"ט ואנן קיי"ל כר"ע שאסורה להנשא ואסורה לאכול בתרומה עכ"ל והרי שמואל פסק כר"ט וצ"ל דלפניו לא היה כתוב כן בגמ' [כ"מ] ופלא שהרי גם ברי"ף כתוב הך דשמואל:

**יח** המשחרר את עבדו והוא כהן משקיבל הגט שחרור אסור לאכול בתרומה ואם זיכה לו ע"י אחר משקיבל האחר את הגט שחרור נפסל מתרומה ואם נפל ספק בהגט שחרור אסור לאכול מספק גם בתרומה דרבנן כמ"ש בסי' הקודם דאין חילוק ע"ש ואם ישראל מכר או נתן לכהן עבדו משזכה הכהן באחד מהדברים שהעבד נקנה בהן כפי המתבאר בח"מ סי' קצ"ו מותר להעבד לאכול בתרומה ולהיפך כהן שמכר לישראל משזכה הישראל אסור לו לאכול בתרומה וכל עבד כהן שיצא לחירות ומעוכב גט שחרור כמו יוצא באחד מראשי איברים דצריך גט שחרור או מפקיר עבדו שהיה חציו עבד וחציו בן חורין אסור לאכול בתרומה דבעיא היא בגיטין [מ"ב:] אם מעוכב גט שחרור מקרי קנין כספו אם לאו:

**יט** הכותב כל נכסיו לאחר וזיכה לו ע"י אחר והיו בהן עבדים ושתק זה שנתנו לו ואח"כ צוח ונתבאר בח"מ סי' רמ"ה שיש ספק בהמתנה אם קנה שני כיון ששתק מקודם וזה שצוח אח"כ חוזר בו או דילמא שלא קנה השני דכיון שצוח הוכיח סופו על תחלתו ולפיכך אם אחד מהם כהן ואחד ישראל אסורים לאכול בתרומה וכל הדינים לפי הדיעות שנתבארו בח"מ שם ממילא דשייך גם להעבדים אם יש אחד כהן ואחד ישראל [מה שתמה המל"מ בפ"ט הל' ו' על הכ"מ דבספ"ב דחולין לא נזכר כלל מעוכב גט שחרור

ל"ק כלל דכוונתו לכריתות כ"ד: שהובא פלוגתא זו דת"ק ורשב"ג ושם אומר להת"ק קסבר המפקיר וכו' וצריך גט שחרור וקסבר מעוכב גט שחרור אוכל בתרומה ע"ש]:

## סימן עח

### דין ישראל ששכר פרה מכהן או כהן מישראל ובו ט' סעיפים

א כבר נתבאר בסי' נ"ט סעי' ה' דאסור מן התורה להאכיל לבהמת ישראל כרשיני תרומה דכתיב וכהן כי יקנה נפש וגו' יאכל בו ונפש בהמה אקרי ג"כ נפש ומיעטה תורה דדוקא בהמת כהן אוכלת ולא בהמת ישראל וזהו ששנינו בשלהי תרומות ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה וכהן ששכר פרה מישראל אע"פ שמזונותיה עליו לא יאכילנה כרשיני תרומה ישראל ששם פרה מכהן לא יאכילנה כרשיני תרומה וכהן ששם פרה מישראל מאכילה כרשיני תרומה עכ"ל המשנה ודוקא כרשינים שאינם ראויים לאדם בריוח לאכלן מותרין לבהמה אבל כל הראוי לאכילת אדם אין מאכילין לבהמה:

ב וה"פ כשישראל שכר מהכהן דגוף הפרה של הכהן אע"פ שמזונותיה על הישראל מאכילה כרשיני תרומה ואין בזה משום גזל השבט שהרי ביכולתו ליתן הכרשינים להכהן שהוא יאכילה ואף שלא נתן לו אנן סהדי דניחא ליה להכהן שיאכילה הרבה והוה כאלו זכה בהן הכהן והוא מאכילה [רע"ב] וכהן ששכר מישראל כיון דגוף הפרה של הישראל אע"פ שמזונותיה על הכהן אסור להאכילה דאסור להאכיל לבהמת ישראל אוכלי בהמה של תרומה ועי' בסעי' ו' [ממ"ש נתבאר דהך דמאכילה הוא מתרומה שלו]:

ג וישראל ששם פרה מכהן שקבל פרה מכהן בשומא כפי מה שהיא שוה עכשיו כך וכך דמים ויטפל בה ישראל לפטמה ומה שישביח על השומא יחלקו הריוח ביניהם [שם] שכיון שקבלה הישראל בשומתה נעשית פרתו של ישראל ואסור להאכילה תרומה אף אם הכהן הוא המאכיל מפני שהבהמה עצמה היא של ישראל וממילא דגם להיפך בכהן ששם פרה מישראל בדרך זו נעשית פרתו של כהן ומאכילה בתרומה וכן פסק הרמב"ם בפ"ט דין ח' וז"ל ישראל וכו' אבל כהן ששם פרה מישראל לפטמה אע"פ שיש לישראל חלק בשבח הואיל וגופה לכהן שהרי שמה על עצמו ה"ז מאכילה תרומה עכ"ל ויש להבין למה האריך כל כך:

ד והנה בירושלמי מקשה על זה לא כן תניא מנין לכהן שקנה עבד ולישראל בו שותפות אפילו אחד ממאה בו שאינו מאכילו בתרומה ת"ל וכהן כי יקנה כלומר כי יקנה כולה תני בר קפרא אחד זו ואחד זו לא תאכל בתרומה כלומר בין כהן ששם מישראל ובין ישראל ששם מכהן ולפ"ז דחה הירושלמי דין המשנה ולזה האריך הרמב"ם לבאר דקושית הירושלמי ל"ק כלל דהחלק אינו אלא בהשבח אבל גוף הפרה כולה לכהן ולא

דמי לשותפות ואע"ג דגם השבח הוי בגוף הפרה זהו כמו ריוח מן הצד דעכ"פ הגוף של הכהן:

ה ואין לתמוה איך בכחו של הרמב"ם לחלוק על הירושלמי דבאמת הש"ס שלנו ביבמות [ס"ו:] פסקה כמשנה זו שאומר שם על המשנה דאלמנה לכה"ג שהכניסה לו צאן ברזל יאכלו בתרומה ופריך וכי אחריות משוה כשלו והרי כהן ששכר פרה מישראל אסור להאכילה כרשיני תרומה ומתרץ שאינו מחוייב רק באחריות דגניבה ואבידה אבל בצאן ברזל חייב גם בפחת ובכחש ולכן הוי כשלו ומסיים הא לא דמי אלא לסיפא וכו' כהן ששם פרה מישראל מאכילה כרשיני תרומה משום דאחריות משוה כשלו לגמרי וכיון דהש"ס שלנו פסק כמשנה זו לא חש להירושלמי וגם כוונת הרמב"ם על האחריות וזהו שכתב הואיל וגופה לכהן שהרי שמה על עצמה כלומר ונתחייב באחריותה ולזה מקרי שכל הגוף הוא של הכהן [ול"ק להירושלמי מנכסי צ"ב דהירושלמי יסבור לאו משום אחריות אלא משום דאין לה חלק בהן כלל והמשנה שאמרה הואיל והוא חייב באחריותן יאכלו ה"פ הואיל שחייב באחריותן מסרתן לו לחלוטין ואחריות הוי הסיבה דלכן הן שלו אבל לא מטעם אחריות והש"ס שלנו אינו סובר כן ודו"ק]:

ו ודע דזה שכתבנו בסעי' ב' דישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה אע"פ שמזונותיה עליו כן כתב הרע"ב וכ"כ התוס' ביבמות [ס"ו: ד"ה ישראל ע"ש] אבל התוס' בפ' לפני אידיהן [ט"ו. ד"ה ישראל] כתבו דדוקא כשמזונותיה על הכהן אבל כשמזונותיה על הישראל אסור ליתן לה כרשיני תרומה ע"ש ונראה בטעמם דכיון דהישראל אסור ליהנות בתרומה בהנאה של כילוי כמ"ש בסי' נ"ט א"כ הרי הישראל נהנה בהנאה של כילוי בתרומה אבל התוס' ביבמות שם אסברו לה וז"ל שהישראל אינו נהנה אלא הדמים והוי כמוכר תרומה לכהן והדמים שלו עכ"ל ולפי' הרע"ב שהבאנו בסעי' ב' הוה הישראל כשלוחו של כהן ע"ש [ומה שהקשו למה לא תנן אע"פ שמזונותיה על הישראל כדקתני בסיפא י"ל דבזה אין רבותא כלל מפני הטעמים שהבאנו אבל בכהן ששכר מישראל יש רבותא אע"פ שמזונותיה על הכהן ומ"מ לא יאכילנה אך לפלא שבשני המקומות כתבו בשם ר"י ע"ש ואולי ביבמות חזר בו ועמל"מ שנתעורר בסתירה זו וגם רש"י שם כתב כדבריהם ביבמות וכהרע"ב ע"ש]:

ז כתב הרמב"ם בספ"ט פרתו של ישראל שילדה בכור מאכילו כרשיני תרומה שהבכור לכהנים ואוצר אדם כרשיני תרומה לתוך שובכו ואינו חושש שמא יבואו היונים שלו ויאכלו אותן עכ"ל וזהו מתוספתא בפ"י הלכה ז' ומלשון הרמב"ם מבואר דדוקא כשנותנם לשם אוצר שאין כוונתו על היונים שלו ולכן אף אם יאכלו הלא אינו מתכוין

לזה אבל ליתן לפניהם ודאי אסור כשהוא אינו כהן ולשון התוספתא כך הוא נותן אדם כרשיני תרומה לתוך שובכו ע"ש וצ"ל ג"כ שנותן להצניע ולזה התחכם הרמב"ם לשנותו ללשון אוצר:

ח והנה לענין בכור הכי תניא בתוספתא פרתו של ישראל שילדה בכור מאכילה כרשינין של תרומה רשב"ג אומר ולא עוד אלא שזכו לה כרשינין ע"ש ונ"ל דה"פ דת"ק סבר מאכילה כרשיני תרומה אבל הוא יקנה הכרשינין ואם הכרשינין מתרומתו ישלם להכהן ורשב"ג אומר שא"צ לשלם דהכהנים זיכו לו להישראל הכרשינין של תרומה כיון שהבכור שלהם ואע"ג דהישראל חייב לטפל בו עד ל' יום כדתנן בר"פ עד כמה והרמב"ם לא הביא דברי רשב"ג דס"ל דהלכה כת"ק ואע"ג דקיי"ל הלכה כרשב"ג במשנתינו זהו במשנה ולא בברייתא כדמוכח בכ"מ [וצ"ע מסעי' ב' שהישראל מאכילה וא"צ לשלם לכהן ע"ש]:

ט עוד כתב יראה לי שאם מכר הכהן פרתו לישראל ולקח הדמים אע"פ שעדיין לא משך הלוקח ה"ז אסור להאכילו תרומה דמדין תורה מעות קונות ואם מכר ישראל לכהן אע"פ שנתן הדמים לא תאכל בתרומה עד שימשוך עכ"ל. והנה הדין השני הוא פשוט אבל הדין הראשון לכאורה כיון דרבנן עקרו קנין כסף א"כ ממילא דאינו כלום וצ"ל דס"ל להרמב"ם דלחומרא לענין איסור לא עקרוהו לגמרי וכמ"ש התוס' בב"מ [מ"ג. ד"ה מאי] לענין היתר תשמיש בהמעות ע"ש ומזה ראיה למי שסובר דאם קידש המוכר בהכסף אשה קודם שמשך הלוקח חוששין לקדושין כיון דמן התורה המעות שלו [סמ"ע ר"ס קצ"ח] ואנחנו שם סעי' ז' כתבנו שיש חולקים בזה ולא בארנו שמה מי הוא החולק אך באהע"ז סי' כ"ח סעי' ס"ג בארנו דזהו למאן שסובר דהמקדש במסירת חוב במעמד שלשתן דהוי קדושין גמורים ולא חיישינן אם יקדש אח"כ אחר דהיא כא"א גמורה דלא תפסי בה קדושין אע"ג דמעמד שלשתן הוי תקנתא דרבנן ע"ש ומדברי רמב"ם אלו ראיה לדיעה ראשונה ויש לחלק דודאי כשנגמר הדבר ע"י קנין דרבנן גם מן התורה נגמר אבל להיפך כל זמן שלא נגמר מדרבנן צריך לחוש לקנין של תורה לענין איסורין להחמיר כמו בתרומה וקדושין וכן יש להורות:

## סימן עט

### דיני זר שאכל תרומה בשוגג או במזיד ובו ל"ה סעיפים

א זר שאכל תרומה בשוגג משלם קרן וחומש לכהן דכתיב בפ' אמור ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו עליו ונתן לכהן את הקדש ואתרומה קאי דכל הפרשה מיירי בתרומה ועוד דכיון דכתיב ונתן לכהן את הקדש ואי בקדשים הרי אין התשלומין לכהן

וזהו שאמרו בת"כ מה קדש האמור להלן תרומה אף קדש האמור כאן תרומה והחומש הוא מלבר שעם החומש יהיה חמשה והוא חלק רביעי מלגאו דחמישי זו הוא שיהא הוא וחומשו חמשה ובכל תשלומי חומש של תורה כן הוא [ב"מ נ"ד.]:

ב איזהו שוגג לא מיבעיא אם לא ידע כלל שזהו תרומה או שידע שזהו תרומה ולא ידע שאסור לזר אלא אפילו ידע שזהו תרומה וידע שיש איסור לאו באכילתו אלא שלא ידע שיש מיתה באכילתו ג"כ מקרי שוגג דקיי"ל כר' יוחנן בשבת [ס"ט:] דבדבר שיש חיוב כרת כיון ששגג בכרת אע"פ שהזיד בלאו מקרי שגגה ומיתה במקום כרת עומדת לרבא שם ע"ש:

ג ויש לי בזה שאלה דהא קיי"ל דאינו לוקה ומשלם אלא דבמלקות כשלא התרו בו ואינו לוקה חייב בתשלומין [כר"י בכתובות ל"ה.] ואם התרו בו למיתה הוי הוא מזיד אמנם אם התרו בו למלקות ולא למיתה והיה שוגג בהמיתה אם חייב בתשלומין או כיון דחייב מלקות אינו לוקה ומשלם והתראה למלקות בלבד מהני אפילו בעבירה שיש בה מיתה כדאיתא בחולין [פ"א.] ופסקה הרמב"ם בפט"ז מסנהדרין דין ה' ע"ש ויראה לי דבכה"ג אינו משלם אך כשיש שני חיובים ממון ומלקות נחלקו עולא ור' יוחנן בכתובות [ל"ב] דלעולא משלם ואינו לוקה ולר"י לוקה ואינו משלם ופשיטא דהלכה כר"י [וכ"כ הרמב"ם בפ"ו דתרומות הל' ו' ע"ש. ועתו"ס יבמות צ' סד"ה אכל]:

ד דבר פשוט הוא דאם היה שוגג רק בהחומש שלא ידע שחייב בחומש לא נחשב לשגגה דחומש הוא במקום קרבן וקיי"ל בשבת שם דשגגת קרבן לאו שמיה שגגה וכן מפורש בירושלמי רפ"ו דתרומות ועוד מבואר שם דלא מיחשב שוגג עד שיהא שוגג בכוליה בלאו ומיתה ע"ש וזהו נגד הש"ס שלנו ולא קיי"ל כן. עוד מבואר בירושלמי שם דאם היה שוגג על הודאי ומזיד על הספק כלומר שאם היה יודע בודאי שזהו תרומה היה פורש מזה ומספק לא היה פורש מקרי שוגג דזה מקרי שב מידיעתו ע"ש ובאמת הש"ס שלנו ס"ל דא"צ בתרומה שב מידיעתו שהרי כיון דידע מאיסור לאו הרי אינו שב מידיעתו ונ"ל דס"ל דרק לענין קרבן צריך שב מידיעתו וכן אמרו בשבת שם השב מידיעתו מביא קרבן על שגגתו ושאין שב מידיעתו אינו מביא קרבן על שגגתו אבל לא לענין תשלומין וכן משמע שם מהסוגיא ע"ש:

ה תניא בת"כ ונתן לכהן את הקדש מתנתו מקדשתו לחייב עליו קרן וחומש ואין הפרשתו מקדשתו לחייב עליו קרן וחומש דברי ר"מ ר"א בר' שמעון אומר אף הפרשתו מקדשתו וכו' ואין הכוונה דקודם הנתינה לכהן אין חיוב קרן וחומש אלא הכוונה על מה שהתשלומין נעשין קדש כמו שיתבאר בזה נחלקו אם גם קודם נתינה לכהן נעשו

התשלומין קדש אם לאו וכן פי' הראב"ד בפירושו לת"כ ובירושלמי שם הובאה ברייתא זו ויש שם טעותי הדפוס והלכה כראב"ש דלא מצינו בש"ס וברמב"ם חילוק זה:

**ו** אחד האוכל דבר שדרכו לאכול ואחד השותה דבר שדרכו לשתות כמו יין ואחד הסך דבר שדרכו לסוך כמו שמן חייב בקרן וחומש דשתיה בכלל אכילה וסיכה הוה ג"כ כשתיה דכתיב ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו ועוד דרשינן בנדה [ל"ב.] מקרא דולא יחללו את קדשי בני ישראל לרבות הסך ואסמכתא בעלמא הם [תוס'] אך לענין ממון יש כח ביד חכמים לחייבו חומש [תוי"ט רפ"ו] אבל אכל דבר שאין דרכו לאכול ושתה דבר שאין דרכו לשתות וסך דבר שאין דרכו לסוך אינו אלא כמזיק בעלמא ופטור מחומש:

**ז** אינו חייב בחומש עד שיאכל כזית שנאמר כי יאכל קדש בשגגה ואין אכילה פחותה מכזית וכתב הרמב"ם בריש פ"י דכשם שאכילת תרומה בכזית כך שתיית תרומה בכזית עכ"ל כן הוא בתוספתא תרומות פ"ז [הל' ג'] דכל האיסורים שנכללה בתורה שתיה בכלל אכילה שיעור השתיה בכזית כמו באכילה ולכן גם בדם הוי השיעור בכזית לבד באיסורי נזיר דכתיב וכל משרת ענבים לא ישתה הוי השיעור ברביעית וכבר בארנו בזה ביו"ד ריש סי' ס"ו ע"ש:

**ח** עוד כתב אכל וחזר ואכל שתה וחזר ושתה אם יש מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס ומתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתיית רביעית הרי אלו מצטרפין לכזית עכ"ל וזהו שיטת הרמב"ם בכל האיסורים דהצירוף בשתיה כדי שתיית רביעית כמ"ש בפי"ד ממאכ"א וכן הוא בתוספתא תרומות פ"ז וכבר בארנו ביו"ד סי' פ"ה סעי' ל"ד שכל הראשונים חלקו עליו וס"ל דגם בשתיה הצירוף הוא בכדי אכילת פרס דכן מפורש בכריתות במשנה וגמ' [י"ב:] וגם בכאן השיג עליו הראב"ד ע"ש [ועכ"מ שנדחק ליישב דבריו] וכתב שבתוספתא פסחים ג"כ מבואר כן אבל לפנינו בתוספתא שם ספ"ק מבואר כדי שתיית רביעית [וניכר שם וכן בתוספתא תרומות שם שיד המגיהים היתה שם וע"ש בהגהות הגר"א]:

**ט** התרומה ותרומת מעשר וחלה וביכורים כולן מצטרפין לכזית אם של ודאי הן לחייב עליהן מיתה וחומש ואם של דמאי להצטרף לחומש מפני שכולן נקראו תרומה ושם אחד הן ובחלה כתיב חלה תרימו תרומה ובביכורים כתיב ותרומת ידיך ואמר מר אלו בכורים [פסחים ל"ו:]:

**י** ודע דהך דתרומת מעשר של דמאי שחייבין עליה חומש היא משנה בהזהב [נ"ה:] ופריך בגמ' וכי עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה ומתרץ הא מני ר"מ היא דאמר

עשו חכמים חיזוק לדבריהם כשל תורה בגט דאם השליח לא אמר בפני נכתב ובפני נחתם הולד ממזר ע"ש וכיון דאנן לא קיי"ל כר"מ בגט כמ"ש הרמב"ם בפ"ז מגירושין ובאהע"ז סי' קמ"ב ממילא דגם בכאן אין הלכה כר"מ ולפ"ז קשה מה שפסק הרמב"ם כאן בפ"י דין ד' שחייבין חומש עד תרומת מעשר של דמאי [והכ"מ כתב מקורו מהזהב ודבריו תמוהים כמ"ש]:

**יא** האמנם לשון הרמב"ם משונה בדין זה וז"ל ומן הדין היה שאין חייבין חומש על תרומת מעשר של דמאי כמו שאין חייבין על מעשר שני שלו אבל אמרו חכמים אם לא יחייבו עליה חומש יזלזלו בה עכ"ל ובגמ' ליתא זה כלל אמנם באמת דברי הרמב"ם הם בירושלמי דדמאי פ"א [ה"ב] וז"ל הירושלמי על המשנה דדמאי מעשר שני שלו אין לו חומש ובהזהב תנינן תרומת מעשר של דמאי חייבין חומש ומתרץ תמן ר"מ ברם הכא רבנן וזהו כבש"ס דילן בהזהב ואח"כ אומר ר"ז בשם רבנן בדין היה תרומת מעשר של דמאי שלא יפריש עליה חומש ולמה אמרו שיפריש מפני גזירה שאם אתה אומר לו שלא יפריש אף הוא אינו נוהג בה בקדושה ובדין היה מע"ש וכו' עכ"ל וזהו מקורו של הרמב"ם ולשונו ומ"מ לא אבין כיון דבירושלמי גופה יש פלוגתא בזה ובש"ס שלנו הדבר פסוק ה"ל לפסוק כש"ס דילן:

**יב** ויראה לי לתרץ דבריו דהנה בהזהב הכי איתא אמר רבא קשיא ליה לר"א תרומת מעשר של דמאי וכי עשו חכמים חיזוק לדבריהם וכו' והקשו התוס' הרי בכ"מ עשו חיזוק אפילו יותר משל תורה ונדחקו לתרץ ע"ש ולפענ"ד דמקשה כהירושלמי כלומר הרי במע"ש של דמאי לא עשו חיזוק להוסיף חומש ומתרץ שמואל הא מני ר"מ היא כלומר ומשנה דדמאי כרבנן כתירוץ הראשון של הירושלמי ואח"כ מקשה רב ששת דמצינו לר"מ במע"ש של דמאי שלא עשו חיזוק לענין פדיה ומתרץ ואח"כ אומר אביי ר"א שפיר קשיא ליה ושמואל לא שפיר קא משני ליה ורבא אמר דשפיר קא משני ליה ע"ש ועוד אומר אביי דרב ששת לא שפיר קא מותיב דאינהו איירי במיתה והוא מקשה ממע"ש שאינו אלא בלאו ועל זה לא השיב רבא כלום וא"כ לפי מסקנא דאביי גם קושית ר"א על המשנה ל"ק כלל דכיון דכל קושיתו היתה ממע"ש וממע"ש ל"ק דקילא טובא מתרומת מעשר שהוא במיתה ונמצא דלמסקנא הוה דברי אביי כתירוץ שני של הירושלמי רק מטעם אחר ולפ"ז לדינא שפיר קם דין המשנה שחייב חומש בתרומת מעשר:

**יג** האוכל תרומה במזיד אם התרו בו לוקה ואינו משלם שכל שיש שני חיובים על האדם ביחד ממון ומלקות קיי"ל דמילקי לקי ממונא לא משלם כמ"ש בסעי' ג' ואם לא התרו בו דפטור ממלקות משלם אבל אינו משלם רק את הקרן ולא את החומש דלא חייבה

תורה חומש רק כשאכל בשוגג כדכתיב ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו ולא במזיד והטעם דחומש במקום קרבן קאי [שבת פ"ט:] וכשם שאין קרבן במזיד כך אין חומש במזיד:

יד וזהו בתרומה טהורה שראוי לאכילה אבל כשאכל תרומה טמאה שאינו ראוי אלא להסקה משלם דמי עצים בלבד ולכן אם היו דברים שאינם ראויים להסקה כמו תרומת תותים ורמונים וכיוצא בהן שנטמאו פטור מן התשלומין ואם היה שמן טמא משלם כפי מה שראוי להדליק בו את הנר אבל יין תרומה שנטמא פטור מתשלומין ואע"ג דראוי לזילוף בית גזרו שלא ישהנו כדי שלא יבא לידי תקלה שישכח וישתה אותו ואי קשיא למה לא חששו לשמן דבאמת מצרכינן ליה שיתן השמן בכלי מאוס שלא יהא ראוי לאכילה אבל ביין א"א דלזילוף אינו ראוי כשהוא מאוס [ספ"ק דפסחים] וכן אפילו תרומה טהורה אם היתה נשיכת נחש או שנאסרה מפני גילוי ואכלה במזיד פטור מן התשלומין אבל בשוגג יש דינים אחרים כמו שיתבאר בס"ד:

טו תנן בפסחים [ל"א:] האוכל תרומת חמץ בפסח בשוגג ששגג בתרומה משלם קרן וחומש במזיד פטור מתשלומין ומדמי עצים כלומר מתשלומין אם טהורה התרומה ומדמי עצים אם טמאה היא משום דחמץ בפסח לאו בר דמים הוא שאסורה בהנאה והא דחייב בשוגג משום דתשלומי שוגג לא אזלינן בתר שיווי הדמים אלא לפי המדה משלם אף שאינו שוה דמים כן פי' הרע"ב וכ"כ הראב"ד בפ"י דין ו' ופלוגתא דתנאי היא שם אם משלם לפי דמים או לפי מדה וסוברת המשנה לפי מדה דאי לפי דמים הרי אינו שוה כלום:

טז אבל הרמב"ם שם דחה המשנה מהלכה וז"ל האוכל תרומת חמץ בפסח בין בזדון בין בשגגה בין טמאה בין טהורה פטור מן התשלומין אפילו הפרישה מצה והחמיצה פטור ואפילו דמי עצים אינו משלם שהרי אינה ראויה להסקה דמפני שהיא אסורה בהנאה אין לה דמים עכ"ל וטעמו דבגמ' שם איבעיא להו אם משלם לפי דמים או לפי מדה ופשיט ממתניתין דלפי מדה משלם ודחי לה דלעולם משלם לפי דמים אך המשנה אתיא כריה"ג דחמץ בפסח מותר בהנאה ע"ש וכיון דאנן קיי"ל דאסור בהנאה ממילא דליתא למשנתינו אמנם זה אינו מספיק דזהו דרך הש"ס כשיש איזה דחייה אבל מי מכריחינו לזה ונאמר דאדרבה דממשנה מוכח דלפי מדה משלם אך משום דר"ע סובר שם בברייתא דלפי דמים משלם והלכה כר"ע מחבירו לכן פסק כן [כ"מ] וזהו שכתב בספ"י שלעולם אינו משלם אלא לפי דמים ע"ש:

יז זה שאמרנו שמשלם לפי דמים זהו רק בדבר שאסור בהנאה כמו חמץ בפסח שאינו בר דמים כלל אבל דבר המותר בהנאה אף שבאכילה אסור מ"מ משלם בשלימות כפי השיווי לאכילה כמבואר בתוספתא פ"ז וכן ברמב"ם שם כמו שנבאר בס"ד והטעם נ"ל כיון שעכ"פ ישנו בתשלומין צריך לקיים ונתן לכהן את הקדש כפי הקדש שאכל ובע"כ דמשלם כפי מה שאכל ויהיה ראוי לאכילה דאל"כ אין זה קדש:

יח וז"ל הרמב"ם שם דין ז' אבל השוגג שאכל תרומה ביוה"כ או שאכל תרומה נקורה [מנחש] והשותה יין תרומה שנתגלה והסך יין ושמן כאחד או ששתה שמן וחומץ כאחד או שכסס את החטים או גמע את החומץ ה"ז משלם קרן וחומש עכ"ל ואח"כ כתב וכן הכוסס את השעורים מפני שהזיק עצמו פטור מן החומש ואח"כ כתב בדין י"א דנזיר ששגג ושתה יין של תרומה והשותה שמן והסך את היין כל אלו משלמין את הקרן ולא את החומש עכ"ל. ונבאר הדברים:

יט דכל דבר שראוי לאכילה ולשתיה אלא דאיסורא דרביע עליה או חשש סכנה משלם קרן וחומש כמ"ש אמנם הסך בדבר שאין דרכו לסוך כמו סך ביין או בחומץ ושותה דבר שאין דרכו לשתות כמו שותה שמן דאזוקי מזיק ליה דינו כמזיק בעלמא ולא שייך חומש אך אם מערב שני דברים הראוי ושאינו ראוי כמו סך יין ושמן או שתה שמן וחומץ מדחייב אראוי חייב גם על השני וחטה ראויה לכוס ומקרי דרך אכילתה ובירושלמי בפ' בתרא דיומא פליגי בזה רבי ורבנן ורבנן ס"ל דגם בחטה פטור כוסס ותמה הראב"ד על מה שפסק כרבי אמנם הרמב"ם הוכיח זה מש"ס דילן ביומא [פ'.] דאר"י זר שכסס שעורים של תרומה אינו משלם את החומש משמע דדוקא שעורים כרבי וכן הוא בירושלמי [כ"מ] וגמיעת חומץ אע"ג דאין דרך בני אדם לשתותם הרבה מ"מ כיון שהוא משיב את הנפש דרך שתיה בכך כן אמרינן בירושלמי [שם]:

כ אמנם מה שכתב לענין נזיר הוא דבר תמוה מ"ש נזיר מיוה"כ והראב"ד באמת השיג עליו וכתב שכן הוא בתוספתא שם אבל לפני הרמב"ם היתה הגירסא כבתוספתות שלנו שאינו משלם חומש אבל הטעם אינו מובן ויש מי שכתב הטעם דכיון שהוא אסור לאו שתיה היא [כ"מ] ותמוה מאד הא גם ביוה"כ יש איסור ומ"מ חייב קרן וחומש ואפשר לומר דנזיר מקרי גוף האיסור ויוה"כ הוי רק זמן איסור אך גם זה דוחק דהא גם נזיר אינו גוף איסור דאחר ימי נזירותו הרי יעבור האיסור וצ"ע:

כא היה שבע וקץ במזונו והוסיף על שבעו באכילת תרומה אינו משלם את החומש שנאמר כי יאכל פרט למזיק את עצמו וכן האוכל ושותה פחות מכזית אינו משלם חומש וכן המאכיל את בניו הקטנים ואת עבדיו בין גדולים בין קטנים והאוכל תרומת ח"ל

משלם את הקרן ולא את החומש אבל תרומת א"י אפילו תרומה דרבנן כמו ירק חייב בחומש דלא גרע מסיכה שחייבוהו בחומש כמ"ש בסעי' ו' [כנלע"ד] וכן משמע במשנה ג' פ"ז דחשיב תרומת ח"ל ולמה לא תני תרומה דרבנן דגם ח"ל בכלל אלא ודאי דדוקא ח"ל שאין בהן גדר דאורייתא:

כב אמרינן ביומא [פ"א.] זר שבלע שזפין של תרומה והקיאן ובא אחר ואכלן גם הוא בשגגה הראשון משלם קרן וחומש והשני משלם דמי עצים לראשון וכ"כ הרמב"ם בפ"י דין ט' ופירש"י שבלע בלא כסיסה ע"ש וה"פ דבשאר דבר מאכל שכוססו בשינים ונתפרר הוי כמי שאינו ולכן אם אחר הקאתו אכלו אחר אינו חייב כלום ורק שזפין והיא פירא קטנה עגולה ובלעה בלא כסיסה ויצאה בשלימות לכן חייב השני בדמי עצים [כנלע"ד]:

כג כתב הרמב"ם שם דין י' המאכיל את פועליו ואת אורחיו תרומה הם משלמים קרן וחומש מפני שהם כשוגגים והוא משלם להם דמי סעודתן שדמי החולין יתירין מדמי תרומה שאכלו שדבר האסור נפשו של אדם חותה ממנו עכ"ל וסברא זו היא בירושלמי פ"ו שבדבר איסור אדם קץ ואינו נהנה אך לפ"ז ה"ל לשלם דמי כל הסעודה וכן פי' באמת הרע"ב במשנה שם וכן משמע מהר"ש אמנם בירושלמי שם יש מי שסובר כן דכן אומר התם ר' חנינא דמשלם שבח סעודה ע"ש והרמב"ם פוסק כוותיה. ואין לשאול דכיון שקצה בה ואינו נהנה למה ישלם חומש די"ל דלאו דוקא שאינו נהנה כלל וראיה שהרי התורה חייבה חומש על אוכל תרומה בשוגג ולפ"ז א"ש גם מה שא"צ לשלם רק העודף דהכוונה דאינו נהנה כבחולין ולכן אותו עודף משלם ולדבריו צ"ל דנזיר ביין אינו נהנה לגמרי ולפיכך אינו מוסיף חומש כמ"ש בסעי' כ' אך דקשה מיוה"כ שחייב חומש כמ"ש שם:

כד בת כהן שנשאת לישראל ואכלה תרומה משלמת את הקרן כדין כל גזלן אבל אינה משלמת את החומש שהרי אינה זרה וכתיב וכל זר לא יאכל קדש וגם אפשר לה שתשוב לבית אביה כשתתאלמן ותתגרש ולא עוד אלא אפילו א"א לה לשוב לבית אביה כגון שנבעלה לפסול לה דנעשית חללה לעולם מ"מ אינה צריכה לשלם את החומש מפני שאינה זרה מעיקרה וכל מה שחלוקה בת כהן מבת ישראל נקראת בת כהן אלא שאסורה לאכול בתרומה מפני שחיללה קדושתה כדתנן בפ"ז משנה ב':

כה האשה הנשואה לכהן ואוכלת בתרומה ובאמצע אכילתה אומרים לה מת בעלך או גירשך וכגון שזרק לה גט לחצירה או באופן אחר שמתגרשת והיא לא ידעה וכן עבד כהן שאוכל בתרומה ואמרו לו באמצע אכילתו מת רבך וירשו זר או מכרך לישראל או הוציאך לחרות וכן כהן שהיה אוכל תרומה ואמרו לו שהוא בן גרושה ובן חלוצה ואתה

חלל ודינך כזר כל אלו מה שישנם עדיין בתוך פיהם יפלוטו ועל מה שאכלו משלמים את הקרן ואינם משלמין את החומש. ודע שזהו משנה ריש פ"ח וביבמות מוקי לה בתרומה בע"פ שהיא של חמץ וזמנו בהול כדי שלא תלך לשריפה ולכן פטור מחומש אבל בלא זה חייב בחומש כשנודע לו שהוא בן גרושה או בן חלוצה אמנם בפסחים [ע"ב:] אומר דבכל ענין פטור מפני שאכילת תרומה הוי עבודה ומקרי שעסק במצוה ע"ש וזה הוצרכנו לנודע שהוא בן גרושה ולא לאשת כהן ולעבד כהן שהגידו להם שגירשה ומכרו מפני שאלו בהיתר גמור אכלו מתחלתן משא"כ כשאמרו לו שהוא בן גרושה הרי מעולם לא היה לו היתר והוא כזר שאכל תרומה ולמה פטור מחומש לזה הוצרכנו לטעמים אלו:

**כו** ובעיקר דין כשנודע לו שהוא בן גרושה נראה דאפילו שלא בע"פ פטור מן חומש כאוקימתא דפסחים וכן מבואר מדברי התוס' ביבמות שם שכתבו שהיה יכול לתרץ כמו בפסחים ע"ש אבל הר"ש והרע"ב כתבו דמיירי בע"פ ע"ש ונראה שתפסו תירוץ זה לעיקר וטעמם נ"ל משום דבפסחים הביא שני התירוצים וכיון דביבמות הביא רק תירוץ זה ש"מ שכן עיקר:

**כז** ולהרמב"ם ז"ל דעת אחרת בזה שכתב בפ"י דין י"ב וכן כהן שהיה אוכל ונודע לו שהוא בן גרושה או בן חלוצה משלם הקרן בלבד ואם היתה תרומת חמץ והיה ע"פ פטור מלשלם מפני שזמנו בהול נחפזו לאכול ולא בדקו עכ"ל וס"ל דהני לישני לא פליגי דמחומש פטורין בכל ענין ובע"פ גם מהקרן פטורין דכאנוסים חשיבי וגם האשה והעבד כן הוא דחד טעמא הוא וכן מבואר מלשונו ע"ש. ואף שיש לדקדק לדבריו בסוגית הגמ' מ"מ כן דעתו [עכ"מ] וס"ל דזהו אונס גמור אבל התוס' והר"ש והרע"ב לא ס"ל כן דזה לא שייך למקרי אונס לפוטרו גם מהקרן:

**כח** וכן כהן גמור האוכל תרומה ואמרו לו נטמאת ברגע זו או נטמאה התרומה ברגע זו או שאומרים לו שמכבר אתה טמא ושכחת או התרומה טמאה מכבר או שנודע שזהו טבל או מעשר ראשון שלא ניטלה ממנו תרומת מעשר דהוי ג"כ כטבל או שזהו מעשר שני או הקדש שלא נפדו או שטעם טעם שרץ בפיו כמו פשפש שניכרת ע"י הריח בכל אלו מה שאכל א"א להחזיר ולא שייך בזה תשלומין רק מה שעדיין בתוך פיו צריך לפולטם דבכל דבר איסור כן הוא שכשנזכר באמצע אכילתו מה שישנו בפיו חייב לפולטם:

**כט** שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ונפלה תרומה לתוך אחת מהן ואינו ידוע לאיזו קופה נפלה אמרינן דבשל תרומה נפלה דזהו כלל גדול באיסורי דרבנן כשעומד לפנינו איסור והיתר ונפל איסור ואינו ידוע אם לאיסור נפל או להיתר מקלינן ותלינן באיסור כדי שלא לקלקל ההיתר כמ"ש ביו"ד סי' קי"א וזהו משנה בפ"ז ולכן תניא עלה

בתוספתא דאם השניה לא היתה תרומה אלא טבל או מעשר אין תולין כיון דגם אם נתלה בהטבל והמעשר הרי הם מקולקלות שהתרומה אוסרת אותן וכבר נתבאר זה ביו"ד שם ומתבאר מיבמות [פ"ב.] דה"ה באיסורי דאורייתא ויש בכל אחת מהקופות רוב כנגד האיסור במין במינו ג"כ תלינן דזהו ג"כ באיסור דרבנן כיון דמדאורייתא ברובא בטל:

**ל** ובדברי הרמב"ם יש להתבונן דדין זה כתב בפ"י דין י"ד וז"ל שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ונפלה תרומה לתוך אחת מהן ואינו ידוע לאיזה מהן נפלה הריני אומר לתוך של תרומה נפלה עכ"ל ולא חילק בין תרומה דאורייתא לדרבנן ובין שיש רוב כנגד התרומה או אין רוב ולקמן ספי"ג כתב שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהם שתי סאין אחת של חולין ואחת של תרומה ונפלו אלו לתוך אלו מותרין שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך תרומה ואע"פ שלא רבו חולין על התרומה בד"א בתרומה בזמן הזה שהוא מדבריהם אבל בתרומה של תורה עד שירבו חולין על התרומה עכ"ל ומדמחלק בשם ולא בכאן ש"מ דדוקא כשצריך שתי תליות כגון ששתים נפלו לתוך זו ולתוך זו דאז צריך שיהא בדרבנן אבל בכאן בתלייה אחת אפילו בדאורייתא תלינן:

**לא** ונראה שדקדק כן מהסוגיות דיבמות ופסחים דמקשה שם מברייתא דשני תליות ולא מקשה ממשנה זו ש"מ דבתלייה אחת תלינן אפילו בשל תורה וכבר הקשו זה התוס' ביבמות שם ומקודם כתבו דהדין אחד רק דמשום איזו רבותא מקשה מברייתא ואח"כ כתבו וז"ל ואפשר דבסאה אחת אפילו ר"ל שרי בלא רבייה דסמכינן אחזקת חולין שבקופה ומוקמי להו אחזקייהו עכ"ל והרמב"ם ס"ל כסברא זו אמנם הר"ש במשנה זו דחי לה שהרי הירושלמי במשנה זו הביא ג"כ פלוגתא דר"י ור"ל אם צריך רבייה אם לאו כמו ביבמות בשם ויראה לי דאדרבא מהירושלמי יש ראיה להרמב"ם דהנה הפלוגתות שוות בירושלמי ובבבלי דר"י אמר א"צ רבייה ור"ל אמר דצריך רבייה והלכתא כר"י אך הש"ס שלנו אומר דזהו רק בתרומה דרבנן והירושלמי לא הזכיר זה ולכן דייק הרמב"ם דגם בדאורייתא א"צ רבייה וזה שביבמות מצריך שתהא בדרבנן זהו בשתי תליות וכמ"ש אמנם דיעות הפוסקים ביו"ד שם אינן כן אלא בכל ענין לא תלינן רק בדרבנן:

**לב** שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ואינו ידוע איזו של חולין ואיזו של תרומה ונפלה תרומה לתוך אחת מהן וביטול ותליה לא שייך כאן כיון שאינו ידוע מי היא החולין וממילא דשניהן אסורות ואם אכל זר מאחת מהן ה"ז פטור מתשלומין שיכול לומר משל חולין אכלתי שהמוציא מחבירו עליו הראיה וכן אם עוד אחד אכל מהשניה גם הוא פטור דכל אחד יכול לומר אני של חולין אכלתי ואם אחד אכל משתיהן ממילא

שהוא מחוייב לשלם שהרי ודאי אכל תרומה אמנם אם בקופה אחת חתיכות גדולות ובאחת קטנות משלם כהקטנה שיכול לומר דהקטנה היא התרומה ואם אכל במזיד משלם קרן כהקטנה ובשוגג קרן וחומש כהקטנה:

**לג** הקרן והחומש שמשלם נעשים תרומה כמו שיתבאר ולכן האוכל הקרן או החומש בשוגג משלם קרן וחומש שהחומש הוא כהקרן לכל דבר וכן אם אכל הקרן או החומש השני משלם ג"כ קרן וחומש וכן לעולם עד שיתמעט חומשו מכזית דעל פחות מכזית אין תשלומי חומש כמ"ש בסעי' ז'. ומנין למדנו שהאוכל את החומש מוסיף חומש והרי כתיב ויסף חמישיתו עליו דמשמע חמישית אחת אך דוי"ו דויסף הוא מיותר שקלינן לוי"ו ושדינן ליה על חמישיתו ונעשה חמישיתיו כמו באשם גזילות דכתיב וחמישיתיו [ב"מ נ"ד:]:

**לד** ושנינו במשנה [פ"ז מ"ד] זה הכלל כל המשלם קרן וחומש התשלומין נעשין תרומה ואם רצה הכהן למחול אינו מוחל וכל המשלם את הקרן ואינו משלם את החומש התשלומין חולין ואם רצה הכהן למחול מוחל ומנין למדנו שהתשלומין נעשין תרומה מדכתיב ונתן לכהן את הקדש וקשה הרי את הקדש כבר אכל אלא הכוונה שהתשלומין נעשין קדש ולכן הזהיר שישלם בדבר הראוי להיות קדש כמו שיתבאר בסי' הבא וכיון דהתורה גזרה איך שיהיה אופן התשלומין ואינו יכול לפטור עצמו במעות כדרך כל הבעלי חובות ממילא שאין הדבר תלוי בהבעלים ולכן אינו יכול למחול ובמזיד שמשלם רק קרן וכן בשוגג בדינים שנתבארו שמשלם רק קרן ויכול לשלם במה שירצה ואין התשלומין נעשים תרומה לכן יכולים הבעלים למחול ג"כ:

**לה** בת ישראל שאכלה תרומה בשגגה וצריכה לשלם קרן וחומש לכהן ובין כך נשאת לכהן והרי היא עתה כהנת ואוכלת בתרומה אם התרומה שאכלה עדיין לא זכה בה כהן משלמת הכל לעצמה הקרן והחומש שהרי גם אחר היה יכול לשלם לה עתה ואם תרומה שזכה בה כהן משלמת לו הקרן והחומש נוטלת לעצמה וכל המשלם קרן וחומש משלם הקרן לבעלים והחומש לכל כהן שירצה דהחומש הוא במקום קרבן כמ"ש בסעי' י"ג ויכול ליתן הקרבן למי שירצה מהכהנים ואם לא הספיקה לשלם עד שנתגרשה מהכהן היא כבת ישראל לגמרי וכמו שלא נשאת לכהן מעולם ובכל ענין אינה משלמת לעצמה ולא אמרינן שהיא כתפוסה בעת שהיתה תחת הכהן דכיון דלא שמאה ולא ייחדה אז הקרן והחומש אינו כלום ובירושלמי פ"ו סוף הלכה א' אומר הטעם שלא זכתה בו אז מפני שאינה מסויימת והכוונה כמ"ש:

## סימן פ

### אופני התשלומין של הקרן והחומש ובו כ"א סעיפים

א כיון שנתבאר דתשלומי שוגג נעשית תרומה ממילא מובן שצריך לשלם דבר הראוי להיות תרומה ולא מיבעיא שאינו יכול לשלם במעות ומטלטלין ובעלי חיים אלא אפילו כשמשלם בתבואה צריך לשלם בתבואה שיהא ביכולת לחול עליה שם תרומה כמו שיתבאר ועוד שצריך לשלם מאותו המין שאכל וכ"ש שלא ישלם מדבר שאין תרומתו מן התורה אם אכל דבר שתרומתו מן התורה ואע"ג דבהזהב [נ"ד.] אמרינן ונתן לכהן את הקדש דבר שראוי להיות קדש דמשמע אפילו שלא ממין שאכל מ"מ הא בספ"ו דתרומות תנן שיש פלוגתא בזה ור"א הוא שדורש כן אבל ר"ע הא סובר שם שאין משלמין ממין על שאינו מינו ודרש ונתן לכהן את הקדש קדש שאכל ור"א ור"ע הלכה כר"ע והש"ס בהזהב לא הוצרך לענינו פרט זה ע"ש ודי לו בדרשת ר"א אבל ודאי דהלכה כר"ע וכן מתבאר מדברי הרמב"ם בפ"י ע"ש:

ב ודע דדבר ברור הוא שאין דין זה אלא בשוגג אבל במזיד יכול לשלם במה שירצה וכן מוכח להדיא במשנה ריש פ"ז ומאד תמוהים דברי הרמב"ם בפ"י דין י"ח שכתב כל האוכל תרומה בין בשוגג בין במזיד אינו משלם אלא מן החולין המתוקנים וכו' עכ"ל ותימא רבה מה ענין מזיד לדין זה והרי אפילו במעות יכול לשלם [מל"מ] ונראה לע"ד דאין כוונת הרמב"ם לדמות מזיד לשוגג בכלל ענין התשלומין אלא בפרט זה והיינו שאם רצונו לשלם בתבואה אזי גם במזיד לא ישלם אלא בתבואה המתוקנת שלא יהא בזה עירוב תרומה מפני שאין התרומה שלו אלא של כהן ואיך יסלק בזה חובו וראיה לזה מדבריו בפ' המשניות ריש פ"ו לענין שוגג שכתב וז"ל ואמרו אינו משלם תרומה כי התרומה לכהן והדבר שאכל חוב עליו ואין ראוי לפרוע חובו מממון אחר עכ"ל ולכאורה אינו מובן דמאי צריך על שוגג טעם זה והא התשלומין צריכין להיות תרומה ואיך תהיה מתרומה תרומה אלא דנ"מ בטעם זה לענין מזיד וכמ"ש:

ג וכבר נתבאר שהתשלומין נעשה תרומה ודינה כתרומה לכל דבר וחייבין עליה מיתה זר האוכלה במזיד דכיון דהתורה גזרה שהתשלומין תרומה הרי עשאתה תורה תרומה גמורה ולבד ממה שגזרו חז"ל על גידולי תרומה שתהא גם הגידולין תרומה בתשלומין אלו לא גזרו זה והגידולין חולין והכי איתא בירושלמי ריש פ"ו וז"ל ר"ז בשם ר' חנינא תשלומי תרומה הרי הן כתרומה לכל דבר אלא שגידוליהן חולין ע"ש ויש להסתפק אם בכל מילי דרבנן אינן כתרומה גמורה כמו בגזירת די"ח דבר שגזרו על התרומה אם גם בזה אינו כתרומה או דילמא מדלא קאמר דבמילתא דרבנן אינו כתרומה ש"מ דרק

לגידולין אמרו כן וכן נראה עיקר והטעם י"ל דטעמא דגזרו בגידולי תרומה הוא משום תרומה ביד כהן שלא ישהנה כשנטמאת כדי לזרוע אותה ואתי לידי תקלה כדאמרינן בשבת [י"ז:] לא גזרו במילתא דלא שכיח כתשלומי תרומה אבל לכל מילי שוין הן לתרומה גמורה דאידי ואידי דאורייתא כמ"ש:

ד וכן יראה לי דבכל דיני תשלומי תרומה גם בתרומה דרבנן כן הוא וראיה דהא גם בדמאי חייבוהו בחומש כמ"ש בסי' הקודם סעי' ט' וכיון דחייבוהו בחומש מסתמא חייבוהו בכל הדברים שבתשלומין דמאי שנא ודמאי הוא דרבנן וא"כ בכל תרומות דרבנן כמו ירק להרמב"ם ופירי אילנות לרש"י ותוס' ג"כ חייבים בכל דיניהם אמנם מפורש לא מצאתי דין זה:

ה ולכן כשמשלם אינו משלם אלא חולין מתוקנין שניטלו מהם תרומות ומעשרות והם נעשים תרומה ותנן בפ"ו [מ"ה] אין משלמין מן הלקט ומן השכחה ומן הסאה ומן ההפקר ולא ממעשר ראשון שנטלה תרומתו ולא ממעשר שני והקדש שנפדו שאין הקדש פודה הקדש דברי ר"מ וחכמים מתירין באלו והלכה כחכמים וטעמא דר"מ בלקט שכחה פאה והפקר משום דלא הוי עליהם זיקת תרומות ומעשרות מעולם ואינו בכלל דבר הראוי להיות קדש ולא דמי לחולין מתוקנים שהיו ראוים להיות קדש קודם שנתקנו אבל אלו לא היו ראוים להיות קדש [רע"ב] ובמע"ש והקדש ביאר טעמו מפני שהיו הקדש ואין הקדש פודה הקדש אע"פ שעכשיו אינם הקדש וחכמים לא חיישי לה כיון שעכשיו הם חולין והלכה כחכמים:

ו אמנם בפירוש דברי חכמים יש דיעות דהרע"ב וכן הרמב"ם בפירושו פירשו דלא נחלקו על ר"מ רק במע"ש והקדש אבל בלקט שכחה פאה והפקר מודים לר"מ אך הרמב"ם בחיבורו חזר בו כמו שנבאר והאמת הוא כן דבירושלמי פליגי בזה ר"י ור"ל דר"י אומר דאכולהו פליגי ור"ל אומר דרק אמע"ש והקדש חולקים על ר"מ וידוע דהלכה כר"י והטעם דגם אלו מקרי הראוי להיות קדש והיינו כיון שהם חולין גמורים נעשים עתה קדש ועוד דדרשת ר"ע הוא ונתן לכהן את הקדש קדש שאכל כמ"ש בסעי' א':

ז וז"ל הרמב"ם בפ"י דין י"ח ומשלמין מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ומן ההפקר וממעשר ראשון שניטלה תרומתו אע"פ שעדיין לא ניטלה תרומה גדולה שיש בו אם הקדים המעשר לתרומה ומשלמין ממע"ש והקדש שנפדו ואע"פ שנפדו שלא כהלכה ומן החדש על הישן אבל לא ממין על שאינו מינו שנאמר ונתן לכהן את הקדש כקדש שאכל עכ"ל ודקדק לפרש שלא ניטלה ממנו תרומה גדולה כלומר כגון שהקדימו בכרי דפטור

מתרומה גדולה ובמע"ש והקדש שלא נפדו כהלכתן כמו דמוקי הש"ס כמה משניות בכה"ג בברכות [מ"ז.] ועוד בכ"מ דאל"כ לא היה אוסר ר"מ כיון שעתה חולין גמורין הם:

ח ודע שיש גורסים במשנה בדר"מ ולא ממעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו ולא ממע"ש והקדש שלא נפדו ולפ"ז לחכמים גם באלו פודין וכן הוא בת"כ ודחה הר"ש גירסא זו משום דבכה"ג ודאי דלא הוה פליגי רבנן ע"ש ונלע"ד דלהרמב"ם א"ש ונפרש לפי גירסא זו שלא ניטלה תרומתו היינו כגון שהקדימו בכרי דפטור מתרומה גדולה כמ"ש ומע"ש והקדש שלא נפדו היינו שלא נפדו כהלכתן ולכן מתירין חכמים ושני הגירסאות שוין לדינא [עתוי"ט שנשאר בשאלה מ"ש דהכא מהני לחכמים ובשום דוכתא לא מני כלל בברכות שבת ועירובין עכ"ל ותמיהני עליו דבכאן אין הפי' באופן דבשם לא מהני אלא אדרבה מה דבשם מהני והיינו מעשר ראשון שהקדימו בכרי ולא בשבלים ומע"ש והקדש שלא נפדו כהלכתן והיינו שלא נתן את החומש וגם שם מהני בכה"ג ע"ש בהסוגיות ותבין ודו"ק]:

ט תניא בתוספתא פ"ז [הל' י'] האוכל את הטבל משלם מן הלקט מן השכחה מן הפאה ומן התבואה שלא הביאה שליש דברי ר"א ור"ע אומר אין משלמין עכ"ל ונראה דטעמא דר"ע הוא מפני גזל השבט דמן הטבל היה צריך להפריש תו"מ וכשישלם מאלו הרי פטורים מתרומה ומעשר ואין זה שייך לפלוגתא דמשנה ונראה דהלכה כר"ע דהלכתא כוותיה לגבי ר"א והרמב"ם לא הביא זה [ובמשנה דלא חשיב תבואה שלא הביאה שליש נראה משום דבזה לא פליג ר"מ דאינה דומה ללקט וכו' כמובן ודו"ק]:

י כיון שנתבאר שאין משלמין אלא מהמין שאכל ולא ממין אחר לכן אמרו חכמים במשנה שם דהאוכל קישואין של תרומה בערב שביעית והקישואים של אותה שנה כבר נתקשו ואינם ראוים לאכילה ומקישואין של שביעית אסור לשלם דאין פורעין חוב מדמי שביעית דזהו כסחורה שאסור בפירות שביעית כמ"ש לעיל סי' כ"ו סעי' ו' ובהכרח להמתין על מוצאי שביעית וישלם בהקישואים של מוצאי שביעית דמן החדש על הישן מותר כמו שנתבאר:

יא כתב הרמב"ם בפ"י דין כ' אכל תרומה טמאה משלם חולין בין טמאין בין טהורין אכל תרומה טהורה משלם חולין טהורין ואם שילם חולין טמאין בין בשוגג בין במזיד תשלומיו תשלומין ויחזור וישלם מן הטהורין עכ"ל. ביאור הדברים דזה שחייבה התורה קרן וחומש על האוכל תרומה בשגגה זהו גם על אוכל תרומה טמאה דגם טמאה חזיא לכהן להסקה ולהדלקת הנר ופשיטא דבזה יכול לשלם לכתחלה חולין טמאים והם נעשים תרומה טמאה והכהן משתמש בה להסקה ולהדלקת הנר אבל אכל טהורה צריך

לשלם חולין טהורין כדי שאם תיעשה תרומה יהיה ביכולת הכהן לאכלה ומ"מ אם שילם חולין טמאין מדאורייתא הוי תשלומין דזהו מין אחד ואין טמאה וטהורה כשני מינים ויראה לי דטמאה צריך לשלם הרבה יותר כיון דיתהוה תרומה ולא תהא ראויה לאכילה וא"כ אין שוויה כפי תרומה שאכל אך מדרבנן קנסוהו על ששילם בטמאה לכן יחזור וישלם בטהורה ג"כ וגם קנסו שוגג אטו מזיד [עתו"ס יבמות צ'. ד"ה חסורי שכתבו כסברתינו דטמאה משלם הרבה ע"ש]:

**יב** ויש להסתפק בהא דאמרי רבנן שחוזר ומשלם חולין טהורין אם גם הם נעשים תרומה דרבנן והאוכלן חייב חומש כמ"ש בסעי' ד' או דילמא כיון דקנס בעלמא הוא נשארו חולין כשהיו כמו בתורם מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו שאמרו חכמים תרומה ויחזור ויתרום ורק הראשונה מדמעת וחייבין עליה חומש ולא השניה וכמ"ש בסי' ס"ו סעי' י' ע"ש וה"נ כן הוא אך מסתימת לשון הש"ס והרמב"ם לא משמע כן ואפשר משום דהוי מילתא דפשיטא לא הוצרכו לפרש וצ"ע:

**יג** עוד יש להסתפק דכיון דגם על אכילת תרומה טמאה חייב קרן וחומש מן החולין והתשלומין נעשו תרומה איך הדין כשהכהן עצמו אכל תרומה טמאה מי אמרינן כיון דלטמאה אסור כזר חייב גם הוא בקרן וחומש ומפרישם מן החולין לעצמו ונעשים תרומה או דילמא דדין זה אינו אלא בזר ומדברי רבותינו בעלי התוס' ביבמות [שם] נ"ל דקרן משלם לעצמו ונעשה תרומה אבל לא חומש שכתבו [שם בד"ה אכל] שאפילו אם רצה הכהן למחול אינו מוחל ואפילו אכל תרומה משל עצמו מפריש קרן הראוי להיות קדש לעצמו עכ"ל ואטמאה קאי וכשאכל בשוגג ע"ש ומדהזכירו קרן ולא חומש ש"מ דחומש אינו מפריש ובודאי כן הוא דחומש אינו אלא בזר כשמשלם להכהן כדכתיב ויסף חמישיתו עליו ונתן לכהן וגו' אבל הקרן מפריש ונעשה תרומה ומ"מ לא ידעתי הא זה דנעשה תרומה ג"כ מהך קרא למדנו ונתן לכהן את הקדש כמ"ש וא"כ מנלן דגם בכהן עצמו כן הוא וצ"ע:

**יד** תניא בתוספתא פ"ז [הל' ד'] כשם שאין נותנין תרומה לכהן ע"ה אלא לכהן חבר כך אין משלמין קרן וחומש אלא לכהן חבר האוכל תרומת ע"ה משלם קרן וחומש לכהן חבר ומהחבר [כצ"ל] נוטל דמים ומפייס את ע"ה עכ"ל וכ"כ הרמב"ם שם דין כ"א ורק כפי הקרן משלם לו דהחומש יכול ליתן לאיזה כהן שירצה ויראה לי דבאכל תרומה טמאה של ע"ה יכול לשלם לו לעצמו שהרי התשלומין נעשין טמאה וא"כ אין חשש בדבר דהא עיקר הטעם הוא משום שאין מוסרין טהרות לע"ה כמ"ש הרמב"ם וזה אינו טהרות

ושנחשוד שהע"ה יאכלנה אין סברא דאטו רשע הוא אך הוא אינו נאמן על טהרות דאינו יודע לשומרה אבל כשיודע שהיא טמאה ודאי לא יאכלנה:

**טו** כתב הרמב"ם שם דין כ"ב גזל תרומה מאבי אמו כהן ואכלה ואח"כ מת אבי אמו [והוא יורשו] אינו משלם לעצמו אלא ליורש אחר משאר השבט וכן אם נפלה לו תרומה מאבי אמו ואכלה וכן בעל חוב שגבה תרומה בחובו והאשה בכתובתה ואכלוה משלמין קרן וחומש לכהן חבר והחבר נותן להם דמים שהיו מוכרין בה אותה התרומה כמו שאכלו עכ"ל וזהו בירושלמי רפ"ו פלוגתא דר"י ור"ל ור"י הוא שאומר כן והלכה כמותו והטעם פשוט כיון דתשלומי שוגג אינו תלוי במחילת הכהן א"כ אינו בעלים עליו ומזה למד שם הירושלמי דאם אפילו מחל הכהן לזר על תרומתו שיאכל אח"כ אינו מועיל ומשלם לכהן אחר קרן וחומש ופשוט הוא דכל זה באכל בשוגג דאלו במזיד כבר נתבאר שיכול הכהן למחול:

**טז** דבר ידוע שהתורה לא חייבה חומש רק כשאכלה אבל לא אכלה אלא גנבה משלם כפל מן התרומה כבכל הגניבות ואם גזלה משלם קרן בלבד מן התרומה כבכל הגזילות ואם גנבה ואח"כ אכלה משלם כפל וחומש קרן וחומש מן החולין ונעשים תרומה מפני אכילתו וקרן השני מן התרומה מפני גניבתו ויש לפעמים שמשלם שני חומשין וקרן אחד כגון שהכהן הקדיש התרומה לבדק הבית ובא זר וגנבה ואכלה אינו משלם כפל דאין תשלומי כפל בהקדש כמ"ש בח"מ סי' ש"ן אבל כנגד זה יש שני חומשין חומש בעד התרומה וחומש בעד ההקדש דגם בהקדש חייבים חומש ויותר חמור מתרומה דבהקדש אפילו לא אכלה חייב חומש ולכן הגונב תרומת הקדש ולא אכלה משלם קרן וחומש מפני ההקדש והתשלומין להקדש לא לכהן אך זהו כשיש בזה שוה פרוטה דבפחות אין תשלומין להקדש ולכן אם לא היתה ש"פ ויש בזה כזית דזהו שיעור לתרומה כמ"ש משלם קרן וחומש לכהן [כן פסק הרמב"ם שם והוא מירושלמי פ"ו הל' ב' אך בירושלמי נשתבשו הדברים בהדפוס ע"ש ובכ"מ והעיקר כמ"ש]:

**יז** אל יפלא בעיניך איך אפשר להקדיש תרומה הא אין איסור חל על איסור דאינו כן דבאיסור מוסיף איסור חל על איסור והקדש על תרומה הוי איסור מוסיף דמקודם מותר לכהנים וכשהקדישה מוסיף איסור גם על הכהנים ועוד דמקודם היתה מותרת בהנאה וכשהקדישה נתוסף בה גם איסור הנאה והרמב"ם שם בדין כ"ה לא הזכיר מוסיף דהנאה י"ל דס"ל כמ"ש התוס' בחולין [ק"א. ד"ה איסור] דהנאה לא מקרי איסור מוסיף אלא חומרא בעלמא ומה גם לפי סברתו בס' המצות לאוין [קפ"ז] דאכילה והנאה הם דבר אחד [ועמל"מ ספי"ד ממאכלות אסורות]:

יח כתב הרמב"ם שם דין כ"ו הגוזל תרומה ואכלה משלם קרן וחומש אחד שהחומש שחייב בו משום תרומה יצא בו ידי גזילו שנאמר ונתן לכהן את הקדש אינו חייב אלא בחומש של קדש בלבד גזלה והאכילה לאחר האוכל משלם קרן וחומש עכ"ל ואינו מובן כלל איזה חומש שני יש בזה ולכן תפסו בדבריו דאדלעיל קאי שהתרומה היתה גם הקדש והרבה הראב"ד להקשות עליו והכ"מ טרח לתרץ בדברים דחוקים וכתב דלאו דוקא גזל דה"ה גנב ומקורו מירושלמי פ"ו [ה"א] שאומר שם ר' יסא בשם ר' יוחנן התורה אמרה יצא ידי גזילו ופירשו גם הירושלמי דאדלעיל קאי שהקדיש התרומה ופירשו דבאמת זהו כר"ל שאומר שם דבתרומת הקדש אינו משלם אלא חומש אחד [וגם המפרש פ"מ השיג על הכ"מ ופירושו יותר תמוה ע"ש היטב]:

יט ולענ"ד גם הירושלמי גם הרמב"ם כוונה אחרת בזה דלדבריהם מאי האי יצא ידי גזילו דקאמרי וה"ל למימר יצא ידי הקדישו אלא דענין אחר הוא כשגזל התרומה וכפר ונשבע והודה דחייב קרן וחומש ואשם כמבואר בשלהי הגוזל קמא לזה אומר הירושלמי דכיון דשני החומשין הם לכהן נפטר בחומש של תרומה גם על חומש של גזילו שנאמר ונתן לכהן את הקדש אינו חייב אלא בחומש של קדש בלבד כלומר כשיש עוד חומש להכהן אינו חייב אלא בחומש של קדש בלבד כלומר של תרומה שקוראו הכתוב קדש ובזה נפטר גם משל גזילו ולא דמי לתרומה של הקדש שהחומש השני הוא להקדש ולא לכהן וזהו גם כוונת הרמב"ם ולזה מסיים דאם אחר אכלו משלם האחר הקרן והחומש והוא פטור לגמרי שכן גזרה תורה שהכהן לא יקבל רק חומש אחד ועל הקרן פשיטא שהאחר משלם כיון שהוא אכלו וזה הוא החידוש שהגזלן פטור לגמרי בין מקרן בין מחומש [כנ"ל ברור בס"ד]:

כ עוד כתב שם כל מקום שאמרנו משלם קרן וחומש אם אכל שוה ד' משלם שוה חמשה ממין שאכל וכל מקום שאמרנו משלם קרן ושני חומשין אכל שוה ד' משלם ששה וכל מקום שאמרנו משלם שני קרנים וחומש אחד אכל שוה ד' משלם דמי תשעה ולעולם אינו משלם אלא לפי דמים שהיתה בשעת אכילה בין שהוזלה בשעת תשלומין בין שהוקרה עכ"ל והשיג הראב"ד ז"ל דאם הוזלה בשעת אכילה למה לא יתן כשעת גזילה ובמה גרע מגזלן וגם אינו משלם לפי דמים אלא לפי מדה עכ"ל:

כא והנה בזה שכתב דלפי מדה משלם כבר כתבנו בסי' הקודם סעי' ט"ז בטעמו של הרמב"ם שפסק דלפי דמים משלם ע"ש אך במה שהקשה דאם הוזלה בשעת אכילה למה לא יתן כשעת גזילה תמיהני איפא ראה שהרמב"ם אינו אומר כן הרי הרמב"ם אינו אומר רק שאין הולכין אחר שעת תשלומין אבל ודאי אחר שעת גזילה להחמיר הולכין

ונראה דמפני שכתב הרמב"ם דאינו משלם אלא לפי דמים שהיתה בשעת אכילה משמע ליה דס"ל דאין הולכין אחר שעת הגזילה אבל באמת אין כוונתו כן ועוד דשעת אכילה היינו שעת הגזילה וכ"ש בשוגג שלא היתה כוונתו לגזילה כלל ואפילו במזיד אם גזל ותיכף אכל היינו ג"כ שעת הגזילה ואם באמת גזל ובמשך זמן אכל הולכין גם אחר שעת הגזילה [עכ"מ]:

## סימן פא

### דיני תרומה לאיזה דברים הותרה ובו כ"ב סעיפים

א דע דבסי' זה יתבאר דתרומה אין משנין אותה מברייתה כמו לעשות מתמרים דבש ומתפוחים יין וכיוצא בהם וזהו מן התורה שהרי אין חייבין עליהן חומש כמו שיתבאר אבל מאין למדנו זה מן התורה לא מצאתי בש"ס ולא בירושלמי ולא בתוספתא ובת"כ. ונלע"ד מדכתיב בפ' אמור וכל זר לא יאכל קדש תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש ואח"כ כתיב וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו ולמה לא כתיב הוא יאכל קדש ויליד ביתו הם יאכלו קדש כברישא אלא להורות הם יאכלו בו כמו שהוא שלא ישתנה הם יאכלו בלחמו כמו שהוא שלא ישתנה והזר והתושב אסורין גם כשנשתנה שהרי עדיין הם כקדש ולכן כשנשתנה אינו חייב חומש דלא חייבה תורה חומש אלא על עיקרו של אכילה כמו שנצטוו הכהנים לאוכלם [ובפי"א דתרומות מ"ב פליגי ר"א ור"י ור"א מחייב חומש ור"י פוטר ונ"ל דטעמו דר"א מדכתיב ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו עליו א"כ על כל גדיש חייב חומש ור"י ס"ל מדכתיב עליו ש"מ עליו כמו שהוא והלכה כר"י ואולי הטעם בתרומה מהך דחולין ק"כ: ע"ש]:

ב תרומה ניתנה לאכילה ולשתיה ולסכה דאכילה כתיבא כמה פעמים בתרומה הוא יאכל בו הם יאכלו בלחמו מלחם אביה תאכל וכן בפ' קרח כתיב כל טהור בביתך יאכלנו ושתיה הוי בכלל אכילה וסיכה הוי כשתיה דכתיב ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו ולכן אוכלין כל דבר שדרכו לאכול ושותין דבר שדרכו לשתות וסכין דבר שדרכו לסוך ולכן לא יסוך ביין וחומץ שאין דרכן בסיכה אבל סך הוא את השמן הטהור וכ"ש שנותנין שמן במאכלים ובמשקים אבל הדלקה אסור בשמן הטהור כדתנן בפ"ח דשביעית ונראה הטעם משום דזה אינו כלל בכלל אכילה וע' בסעי' הבא:

ג אבל בתרומה טמאה מדליקין וזה ילפינן מהא דכתיב במעשר שני ולא בערתי ממנו בטמא והך ממנו מיותר הוא אלא ללמדנו ממנו אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר בשמן של תרומה שנטמא [שבת כ"ה.] וממילא למדנו דדוקא בטמא אבל לא בטהור והוי כלאו הבא מכלל עשה ויין של תרומה שנטמא שאינו ראוי להדלקה מן התורה מותר בזילוף

אך חכמים אסרו שמא יבא לידי תקלה וישתנו ולמה לא חששנו בשמן באמת אמרו חז"ל בספ"ק דפסחים שנותנו בכלי מאוס שלא תהיה ראוי רק להדלקה אבל יין לזילוף א"א ליתן בכלי מאוס דאז לא תהיה ראוי לזילוף [שם] והדלקה בשמן טמא נקרא שמן שריפה בכל מקום:

ד ובזה שאמרנו לאכול דבר שדרכו לאכול ולשתות דבר שדרכו לשתות הכוונה שאין כופין אותו לאכול דבר שאין דרכו לאכול ולא לשתות דבר שאין דרכו לשתות כמו ששנינו בתוספתא פ"ט [הל' י"א] אין מחייבין אותו לאכול קנובות של ירק ולא פת שעיפשה ולא תבשיל שעברה צורתו כיצד לשתות דבר שדרכו לשתות אין מחייבין אותו להיות גומע אנגרון ואכסגרין וזהו מיא דסילקי ומיא דכולהו שלקי ולשתות יין בשמריו עכ"ל. והנה הרמב"ם ז"ל בתרומות פי"א לא הביא זה אך בהלכות שמטה ריש פ"ה כתב וז"ל ואינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד והפת שעיפשה כדרך שאינו אוכל בתרומה ומעשר עכ"ל וצ"ע למה לא הביא זה בתרומות שבספרו קדמה לשביעית ובפ"ג דמע"ש דין י"א הביא זה ע"ש:

ה אמרינן בברכות [ל"ח.] תמרים של תרומה מותר לעשות מהן טרימא ואסור לעשות מהן שכר מפני שאסור לשנות פירות תרומה מברייתן כמ"ש וטרימא אינו שינוי ומהו טרימא פירש"י שכתוש קצת ואינו מרוסק ע"ש ומבואר דאלו היה מרוסק לגמרי הוה שינוי ואסור אבל הרמב"ם בפי"א דין ב' כתב תמרים של תרומה מותר לחבצן ולקבצן כעיגול הדבילה ואסור לעשות מהן שכר וכו' עכ"ל ומשמע דאפילו מרוסק לגמרי לא מקרי שינוי דשינוי לא הוה אלא כשעושה מהתמרים משקה וכן דעתו לענין ברכת בפה"ע כמ"ש בפ"ח מברכות ע"ש ומהגמ' משמע שם דתרומה תלוי בברכה דכל שברכתו עליו בפה"ע לא מקרי שינוי וכל שנשתנה הברכה לשהכל הוי שינוי ואסור בתרומה ופשוט הוא שאסור לעשות משעורים של תרומה שכר וכן בכל הדברים כי האי גוונא:

ו וכן עושין מתמרים דבש ולא מתפוחים יין ולא מפירות הסתיו שהם קשין וחמוצין חומץ ובלשון הגמ' נקראו סתוניות וכן שאר כל הפירות אין משנין אותן מברייתן בתרומה חוץ מזיתים וענבים שעיקר הפירות שלהן נעשו ליין ושמן והתורה קראתם זית שמן וגפן היין גבי נזיר משום דעיקרן לכך וכן בביכורים הדין כן שמכל משקה אין מביאין ביכורים לבד משמן ויין וכן בהקרבה על המזבח וכן באיסור ערלה כדתנן בתרומות פי"א [מ"ג]:

ז ומ"מ אם עבר ועשה מפירות משקה לא נאסרו לכהנים ולא הותרו לזרים ובאיסורן קיימי ורק לענין חומש נשתנה שאם שתאום אין חייבין בחומש ואין עליהן מלקות רק מכין אותן מכת מרדות כששתה במזיד ולשון הרמב"ם שם כן הוא וזר שאכל דבש תמרים ויין תפוחים וכיוצא בהן בשגגה אינו חייב לשלם וכו' עכ"ל ומשמע דפטור אפילו מהקרן והוא תימא והראב"ד כתב ואם באו לידי כהן משלם לו הקרן לא יהא אלא גזל עכ"ל ומשמע דמודה להרמב"ם דכשעדיין לא בא ליד כהן פטור לגמרי וגם זה אינו מובן דהא איכא גזל השבט וישלם לאחד מן הכהנים:

ח וכפי' הראב"ד כן פי' הרע"ב במשנה פי"א [מ"ב] דתנן דבש תמרים וכו' ר"א מחייב קרן וחומש ור"י פוטר דרק מחומש פוטר ר"י ולא מקרן וכן מבואר מדברי הרמב"ם עצמו בפי' המשנה אבל מחיבורו מבואר דפטור לגמרי ולזה השיג עליו הראב"ד ויש מי שרוצה לפרש כוונתו דעדיין לא בא ליד כהן וכדברי הראב"ד [כ"מ] ולהדיא לא נראה כן [גם הפ"מ בירושלמי שם השיג עליו במה"פ ע"ש]:

ט ובירושלמי שם אומר הוויין בען מימר מה פליגין בחומש אבל בקרן אף ר"י מודה ומקשה על זה ומתרץ כאן שזבו [כצ"ל] משנטבלו כאן שובו עד שלא נטבלו כלומר דקודם שהוטבלו למעשר כשזב מהם משקה לאו כלום הוא ואין שם תרומה עליהן ופטור גם מהקרן וכשזבו משנטבלו חייב בקרן ואם נאמר דלכן פסק הרמב"ם כן ה"ל לחלק בין זבו משנטבלו לזבו עד שלא נטבלו ועוד דהא הרמב"ם אתרומה קאי ועדיפא טובא מזבו משנטבלו ועכ"ז פוטר מקרן ויש מי שאומר שמקור הרמב"ם הוא מש"ס דילן בחולין [ק"ך:] דמשקין היוצאין משארי פירות לבד תירוש ויצהר נתבטל שם הפירי ממנו והוה כמיחוי בעלמא ובחמץ כה"ג פטור מכרת ולכן גם בטל שם תרומה מינה ואינו חייב כלום [מה"פ שם] ודברים תמוהים הם דמה ענין איסורים לגזל דאטו כשסחט פירותיו נעשו הפקר ולא ניתן להאמר כלל ופשיטא שחייב בתשלומין וע' בסעי' י"א:

י ולכן ג"כ ברור דה"ק דמדין תרומה אין בו חיוב תשלומין אבל מדין גזל פשיטא שחייב בהקרן כפי שויו ולא הוצרך להשמיענו וכי תימא דא"כ מאי נ"מ וה"ל לומר דחייב בקרן דבאמת נ"מ גדולה יש בזה דאי משום תרומה לא מהני מחילת הכהן כמו שנתבאר ואי משום גזל מהני מחילה ולכן לא סיים הרמב"ם דחייב בקרן דהוה משמע מדין תרומה ואינו כן וגם הירושלמי מדין תרומה מיירי ולא מדין גזל [כנלע"ד]:

יא ודע דנ"ל דהירושלמי שמחלק בין זבו עד שלא נטבלו לבין זבו משנטבלו הוא ענין אחר דהנה בחולין שם תניא דבטבל משקין היוצאין מהן כמותן בכל הפירות ע"ש וכן פסק הרמב"ם בספ"י ממאכ"א אבל תרומה אין המשקין כמותן לבד ביין ושמן כמבואר

בחולין ולכן אם זבו משנטבלו הוי טבל גמור וחייבת בתרומה ומעשר ולא מצאתי דין זה לא במשנה דתרומות ולא בתוספתא וירושלמי ולא בהרמב"ם ואולי זה עצמו כלול בירושלמי דאומר דזבו כשנטבלו הוה כפירי עצמה אבל ברמב"ם לא מצאתי דין זה ואפשר דממה שכתב בספ"י ממאכ"א ממילא כלול דין זה מיהו לדינא פשיטא שכן הוא דהא דבתרומה אין המשקין כמותם זהו כשנסחטו בתרומתן או נסחטו קודם שהגיעו לעונת המעשרות אבל כשסחטן משנעשו טבל חייבין בתרומה ומעשר:

**יב** כיון שאסור לשנות את התרומה ק"ו שאסור לאבדה לפיכך שנו חכמים במשנה ריש פי"א אין נותנין דבילה וגרוגרות של תרומה לתוך המורייס והוא שומן של דגים מפני שהוא מאבדן שכן דרך דבילה וגרוגרות הניתנים לתוך המורייס לסחטן ולהוציא את מימיהן ואח"כ משליכן [רע"ב] אבל נותנין את היין למורייס שנותנין בו כדי למתקן וליתן בהם טעם [שם] ואם כוונתו רק להעביר את הזוהמא אסור דזהו כמאבד אבל לנתינת טעם אינו כמאבד שהרי טעם יין הוא טועם ואין מפטמין את השמן של תרומה בעיקרי בשמים שבולעין את השמן והולך לאיבוד [שם] אי נמי דלא חזי השמן לאכילה כשהוא מפוטם [שם] והרמב"ם בפי"א דין ג' כתב מפני שהוא מוציאו מכלל מאכלות ועושהו שמן משחה עכ"ל וזהו כטעם השני אבל עושין את היין אנומלים שנותנין לתוך היין דבש ופלפלין [שם] שזהו לשתיה וז"ל הרמב"ם שם אבל מערבין יין ודבש ופלפלין וכיוצא באלו לאכלן עכ"ל ולאו דוקא לאכלן דזהו לשתיה דשתיה בכלל אכילה כמ"ש כללו של דבר כל שנותן ביין לשתיה ולשמן לאכילה ולסיכה מותר דגם סיכה הותרה כמ"ש אבל לענין אחר כמו לזילוף או לריח אסור:

**יג** ודע דבתוספתא פ"ט ובירושלמי שם שנינו נותן דבילה וגרוגרות לתוך המורייס כדרך שנותנין תבלין ובלבד שלא יסחטם להוציא מימיהם ובתבלין מותר שכך הוא מלאכתן כלומר תבלין של תרומה מותר ליתן אע"פ שמשליכן אח"כ מפני שעומדין לכך רק לריח והתוספתא לא פליגא אמשנה דבמשנה מיירי שכוונתו לסחוט את הדבילה והגרוגרות ולהשליכן וכ"כ הר"ש אבל הרמב"ם ז"ל לא הביא זה דס"ל דפליגא אמתניתן ואין הלכה כן [מה"פ] ותמיהני למה לא כתב דין תבלין:

**יד** עוד שנינו בתוספתא שם צורר את התבלין ונותן לתוך התבשיל אם בטל טעמן מותרין ואם לאו אסורין דכשנתבטל טעמן הו"ל כעפרא בעלמא ובטל מהם איסור תרומה אבל בירושלמי שם אומר צרור תבלין שנתנן לתוך קדירה זו וחזר ונתנן לתוך קדירה אחרת אם ביטל טעמו מותר ואם לאו אסור ונ"ל דלא פליג עם התוספתא דהתוספתא אומרת שאחר שנתבטל טעמן מותרין הן עצמן לזרים והירושלמי מפרש לה דהיינו דהקדירה השניה

מותרת לזרים וה"ה הן עצמן רק שאין דרך לאכול התבלין עצמן ולכן מצייר לה בנתינת טעם בקדירה השניה והרמב"ם לא הזכיר מזה דבר ואע"ג דבשבת תנן בפ"ג דעוקצים דמשנתנה טעם בקדירה מותרת והרמב"ם הביא זה בפט"ו ולא מצרכינן שיתבטל הטעם לגמרי כמו בתבלין בירושלמי שם פריך לה ומתרץ דשבת לא הוי אוכל כלל ע"ש וע' בנדה [נ"ג:]:

**טו** עוד תניא בתוספתא שם יין של תרומה אין עושין אותו אלונתית ועושין [כצ"ל] אותו אנומלין ולא יתן משירי הכוס בידיו והאשה לא תדיח בו את בנה ובשבת [ק"מ.] נתפרש מהו אנומלין ואלונתית אנומלין יין ודבש ופלפלין וזה מותר כמ"ש בסעי' י"ב ואלונתית הוא יין ישן ומים צלולין ואפרסמון דעבדי לבי מסותא למיקר ע"ש ולא ידעתי למה אסור הא זהו לשתיה וכי בשביל שגם מבריא את הגוף אסור ואולי גם בזה צריך לגרוס עושין והרמב"ם לא הביא זה כלל:

**טז** אין מבשלין יין של תרומה דכשמרתיחו מתמעט ואף שמשביחו שמתקיים יותר מ"מ זה שנאבד הרי הפסיד תרומה ואין כובשין בצלים אפילו של תרומה בחומץ של תרומה מפני שמפסיד החומץ ואין מערבין תבואה בקטניות מפני שעל אחד מהם לא ישגיחו ותלך לאיבוד ורק אם הדרך לכבור בכברה מין מחבירו מותר ותניא בתוספתא שלהי תרומות כגון שומשמים באפילים בעדשים וכל דבר שדרכו ליכבר מותר לערב שהרי אינו הולך לאיבוד ומסיים שם בתוספתא משחרבה יהודה התחילו לערב תבואה בתבואה וקטניות בקטניות אבל לא תבואה בקטניות וקטניות בתבואה עכ"ל וכ"כ הרמב"ם שם והכוונה תבואה בתבואה משני מינים:

**יז** וכיון שאסור לאבד את התרומה איך נעשה בתבואה בריקוד הקמח האם נכריחו לאכול עם הסובין והמורסן כך שנו חכמים במשנה שלהי תרומות המורסן מותר סובין של חדשות אסורות ושל ישנות מותרות ונוהג בתרומה כדרך שהוא נוהג בחולין המסלת קב או קבין לסאה לא יאבד את השאר אלא יניחנו במקום המוצנע וה"פ המורסן שהם הסובין הגסים אינם בכלל אוכל בכל מיני תבואה ומותרים לזרים אבל הסובין הדק אם בתבואה חדשה אסורים ולא מפני הסובין עצמם אלא מפני שהם לחות ונדבק להם הרבה קמח ובישנות שהן יבשות מותרות מפני שאין הקמח נדבק בהן ולכן נוהג בתרומה כבחולין שמוציא הסובין והמורסן ומותרות לזרים ואם נטל מעט סולת מהתבואה קב או קביים אין השאר מותרות לזרים אלא מצניען עד שיוציא מהם מותר הקמח:

**יח** והרמב"ם בפי"א דין ה' שכתב כדרך שמרקדין את הקמח בחולין כך נוהג הכהן בתרומה מרקד לאכול ומשליך את המורסן הרי שרצה לעשות סולת מנופה וכו' עכ"ל

ולא כתב דבחדשות משליך גם הסובין אך באמת כתב דין זה בדין י"ב וז"ל הסובין של חטים חדשות אסורות מפני שהוא ראוי למאכל אדם ושל ישנות מותר ועד מתי נקראו חדשות כל זמן שבני אדם רגילין לחבוט בין הגרנות עכ"ל והר"ש והרע"ב פסקו עד שלשים יום ופלוגתא היא בתוספתא פ"ט ובירושלמי שם [והרמב"ם פסק כת"ק והרע"ב כר' אחא ואולי ס"ל דר"א מפרש לדברי ת"ק וגם משמע דזהו רק בחטים וצ"ע אטו בשעורים ליכא סובין ואולי דמורסן איכא גם בשעורים ולכן לא כתב מקודם חטין ודו"ק]:

יט שמן של תרומה אין חוסמין בו תנור וכיריים והיינו שדרך לסוכן בשמן כשהן חדשים כדי לחזקן ואסור בשמן של תרומה שלא ניתנה אלא לסיכת הגוף דסיכה כשתיה אבל לא לסיכת כלים וכן אין סכין בו מנעל וסנדל ולא עוד אלא אפילו לסוך את רגלו דמותר מ"מ כשרגלו בתוך המנעל או הסנדל אסור לסוך הרגל משום דהרבה נוטף על המנעל אלא סך את רגלו ואח"כ מכניסה להמנעל והסנדל ואע"ג דמתדבק מהשמן שברגלו אל המנעל לית לן בה דאין זה ממש וכן לא יסוך שמן של תרומה על גבי קטבלייא והיינו עור קשה לרככה אבל סך כל גופו ומתעגל על גבי קטבלייא חדשה ואינו חושש אע"פ שהן נסוכין מהגוף לפי שאין בזה ממש וגם כיון שכבר סך על גופו לא חיישינן לה עוד אבל ליתן שמן על הקטבלא ושאח"כ יתעגל עליה להבליע בו השמן אסור אפילו ליתן על טבלא של שיש שאינה בולעת כלום אסור שהרי מ"מ ישאר קצת שמן על הטבלא שנתן השמן עליה להדיא:

כ כללו של דבר דליתן שמן של תרומה על שום דבר לבד מעל גוף הכהן אסור אמנם כשבא השמן על גוף הכהן כבר יצא לחולין ולא חיישינן אם אח"כ בא השמן שעל גופו לאיזה דבר אחר ולכן אמרו חז"ל בכריתות [ז'.] דהכהן סך עצמו בשמן של תרומה ומביא בן בתו ישראל ומעגילו על גופו וכן כשכהן סך עצמו בשמן של תרומה ונכנס למרחץ מותר לישראל לשמשו ולהתעגל עליו אע"פ שנהנה הזר מהשמן מהטעם שנתבאר וע' בריש סי' הבא:

כא ומ"מ שנינו בתוספתא שלהי תרומות דכהנת שחפפה ראשה בתלתן של תרומה אין הישראלית מותרת לחוף אחריה אבל מעגלת שערה בשערה ולא אמרינן דכיון שכבר חפפה הכהנת ראשה יצאו התלתן לחולין דזה אינו אלא כשנשאר על הגוף ממש כמו סיכת שמן אבל התלתן נשארים בפני עצמן כשהיו ולכן אסורה הישראלית לחוף בהן ורק מעגלת שערה בשערה ומפני מה התירו לחפוף הראש בתלתן והלא אוכלי תרומה ודאי דאסור בחפיפה מפני שהתלתן אינו ראוי כל כך למאכל אדם ואין נאכלין אלא ע"י הדחק כמו כרשינין ולפיכך התירום לחפיפת הראש וכן לבהמת כהן מותר:

כב וכל האוכל תרומה צריך נטילת ידים בברכה אפילו על הפירות ובחולין לא הצריכו נט"י רק לפת בלבד אבל תרומה מפני קדושתה הצריכו נט"י גם לפירות והא דבחולין הצריכו נט"י לפת הוה ג"כ משום סרך תרומה ובתרומת ח"ל לא הצריכו נט"י לפירות רק לפת כבחולין אבל בתרומת א"י אפילו בתרומה דרבנן נ"ל דצריך נט"י וכן אין תרומת א"י נאכלת עם הזר על שולחן אחד בלא הפסק מפה ביניהם דחיישינן שמא יבא הזר לאכול מהתרומה ותרומת ח"ל נאכלת עם הזר על שלחן אחד אבל תרומת א"י אפילו דרבנן אסור ולכן אין סכין שמן של תרומה בידים מסואבות כלומר בסתם ידים שפוסלות את התרומה אלא נוטל ידיו וסך ואפילו סך לאחרים וכ"ש כשסך לעצמו ומ"מ אם השמן נפל על בשרו משפשפו בידים מסואבות לפי שנתבטל מקדושתו כשנפל על בשרו ולקמן יתבאר דערל אסור בתרומה ומ"מ מותר לסוך את התנוק בשמן של תרומה כל שבעה ימים שקודם המילה דימים שקודם זמן המילה לא מקרי ערל שהתורה גזרה כן:

## סימן פב

### עוד דינים בתרומה ובו כ"א סעיפים

א בסי' הקודם סעי' כ' נתבאר דאחר שבא השמן על גוף הכהן יצא מאיסורו ורשאי הישראל ליהנות בו ובכריתות [ז'.] יליף לה מקרא ומתו בו כי יחללוהו כיון דחלליה הא איתחיל ע"ש ונראה דה"פ דאם הזר כשחללו יצא מקדושתו כ"ש כשהכהן השתמש בו ולפ"ז היה נראה דה"ה אם הזר חיללו שסך על גופו שמן של תרומה מותר לישראל אחר להתעגל בו משום דכבר יצא לחולין אבל לא כן פירש"י בכריתות שם שכתב דכיון דבטלה בהתירא בטלה ע"ש ומבואר דדוקא בהתירא ולא באיסורא וכן מבואר מדברי הרמב"ם בפי"ג ממעשר דין י"ז שכתב לענין דמאי דאם נתן הכותי שמן של דמאי על גבי טבלא והתעגל עליה מותר אח"כ לישראל להתעגל עליה ע"ש ומבואר דרק בדמאי התירו זה ולא בטבל ודאי והטעם משום דהוה באיסור ולא נתחלל ע"י איסור וה"נ בתרומה ע"י זר [עמל"מ פי"א סיף הל' ח' שחקר בזה ותמיהני שלא הביא הך רש"י דכריתות]:

ב אבל יש להבין והא הך קרא דומתו בו כי יחללוהו באיסור כתיב ונ"ל דהענין כן הוא דהך קרא מיירי באיסור שע"י כהן כגון שאכלו או סך בו בטומאה דבו מיירי קראי ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ וגו' ועל זה נאמר ומתו בו כי יחללוהו והכי דרשינן בת"כ כי יחללוהו פרט לטהור שאכל את הטמא ע"ש ובסנהדרין [פ"ג.] דרשינן מזה דטמא שאכל תרומה אינו במיתה ע"ש ולכן ע"י כהן ודאי נתחלל אף באיסור ולא ע"י ישראל וזה שפירש"י דכיון דבטלה בהתירא משום דא"א בענין אחר דע"י זר לא נתחללה וע"י

כהן בטומאה נהי דנתחללה מ"מ טומאה שבה להיכן הלכה ואסור מצד הטומאה ולכן לא משכחת לה רק בסיכת כהן בהיתר דהיינו בטהרה [כנלע"ד]:

ג ודע דלהרמב"ם בפי' המשניות פ"ב דמע"ש [מ"ב] מותר לישראל ליטול על ידו שמן של תרומה ולסוך בו גופו של כהן ואע"פ שגם ידו נסוך בהשמן מ"מ כיון שעושה לצורך הכהן מותר ע"ש ובחבורו בה' תרומה בפי"א לא הזכיר זה אבל לפי' הר"ש והרע"ב שם אין ראיה לדין זה ע"ש והירושלמי שם מבאר במה שאמרה המשנה שהקילו בתרומה בסיכה זהו מה שנתבאר דכשהכהן סך על גופו מותר לישראל להתעגל עליו וצ"ל להרמב"ם דמדמה זל"ז דכשם שהקילו לאחר הסיכה כמו כן הקילו קודם הסיכה אבל צ"ע דאיזה דמיון הוא דלאחר הסיכה כבר נתחללה התרומה משא"כ קודם הסיכה [מל"מ שם] ויראה לי דהענין כן הוא דהישראל שנוטל השמן על ידו לסוך בו את הכהן קודם שיסכנו לא מקרי סיכה אצל הישראל וזהו נתינה על היד ולא סיכה ונתינה וסיכה שני דברים הם כדמוכח בכריתות [ו':] וסיכה אצל הזר מקרי בעת שסך גופו של כהן דאז ממילא גם ידו נסוך כמובן ואז כבר נתחללה ע"י גופו של כהן והוה ממש כהך דינא דישראל מתעגל על גבי גופו של כהן לאחר סיכתו ולכן מדמי הירושלמי זה לזה [ולכן לא הביא הרמב"ם זה דהיינו הך]:

ד והנה יש בפירות דברים הטפילים לפירי כמו עוקצי הפירות והיינו במה שהיא תלוי בהאילן וגרעיני הפירות וקליפי הפירות ומה דינם לענין תרומה תנן בפי"א [מ"ד] עוקצי תאנים וגרוגרות הכליסין והחרובין של תרומה אסורין לזרים ואיתא בירושלמי במובלעין באוכל ונראה דה"פ דבכל הפירות ודאי דהעוקצין כעץ בעלמא הן כמו שרואין בחוש ולבד באלו המינים העוקצים ראוים לאכילה קצת ועל זה אומר בירושלמי דגם הם דוקא כשמובלעים בהאוכל והיינו שנשקע לתוך האוכל ובתאנים אנו רואים כן והרמב"ם בפי"א דין י' כתב עוקצי תאנים וגרוגרות והכליסין והחרובין ומיני אבטיח וכו' אסורים לזרים והשמיט הירושלמי כשמובלעין באוכל משום דאינו מפרש הירושלמי דקאי על העוקצים אלא על משקה המובלע בפירא ע"ש היטב [והר"ש הביא זה ע"ש]:

ה וזה שכתב ומיני אבטיח אינו מובן כלל דאם כוונתו להעוקצים שבמינם מנ"ל לומר כן ונראה שזהו טעות הדפוס וכצ"ל ומעי אבטיח והם הזרע והרוטב שבתוכו וזהו משנה בפ"ג דעדיות דמעי אבטיח של תרומה ר' דוסא מתיר לזרים וחכמים אוסרין והלכה כחכמים [וצ"ע על הכ"מ שהביא זה וגריס מיני ע"ש וצ"ל דגם בכ"מ נפל טעות]:

ו ובגרעינין תנן התם גרעיני תרומה בזמן שהוא מכנסן אסורות ואם השליכן מותרות ופי' הרע"ב דזה דכשהוא מכניסן אסורות כגון שהן רכין וראוין לאכילה כגרעיני התפוחים

והחבושים והאגסים או שנשאר בהם לחלוחית שבני אדם מוצצין אותן כגון גרעיני התמרים וכיוצא בהן אבל אם אינם ראוים כלל אפילו הכהן מכניסן מותרין עכ"ל וזהו שאמרו בירושלמי בגרעיני אגסין וקרוסטומילין היא מתניתן כלומר ולא בכל הגרעינין ואח"כ אומר דאפילו תימא בגרעיני הרוטב במחוסרין למצמץ כלומר דגם בשארי גרעינין אם נשאר בהם לחלוחית שדרך למוצצן וכנסן הכהן אסורים לזרים וזהו כמ"ש:

ז ודע דהרמב"ם שם לא כתב כן וז"ל גרעיני אתרוג מותרים גרעיני זיתים ותמרים וחרובים אע"פ שלא כנסן הכהן הרי אלו אסורין לזרים ושאר הגרעינין בזמן שכנסן ויש בהן לחלוחית למצוץ אותן אסורין לזר ואם השליכן מותרות עכ"ל והכי תניא בתוספתא ריש פ"י גרעיני זיתים תמרים וחרובין אע"פ שאין מכונסין אסורין ושאר וכו' גרעיני אתרוג מותרין עכ"ל ומפרש למתניתן דלא קאי אזיתים תמרים וחרובין וכן הירושלמי שאמר בגרעיני אגסין וכו' ג"כ כוונתו כן דיש גרעינין דתמיד אסורים [ולהרע"ב צ"ל דטה"ד בתוספתא ולהיפך צ"ל דגרעיני זיתים וכו' אפילו מכניסן מותרות וצ"ע דבא"ח סי' ר"ב פסקו בטוש"ע בכל מיני גרעינין אם הם מתוקים מברכין בפה"ע ולא חלקו בין פירא לפירא א"כ גם לענין תרומה כן כדמוכח בברכות ל"ו: דתרומה תליא בברכה ע"ש ולכל הדיעות אינו משתוה דין זה וצ"ע ובסעי' י' יתבאר עוד בזה]:

ח ולענין קליפי הפירות לא נזכר במשנה כלל ובתוספתא שם שנינו קליפי פולין ושומשמין יש בהן אוכל אסורין אין בהן אוכל מותרים קליפי מלפפון אע"פ שאין בהן אוכל אסורין קליפי אתרוג אסורין קליפי אבטיח חכמים אוסרין וכ"כ הרמב"ם שם וז"ל קליפי אבטיח ואתרוג ומלפפון אע"פ שאין בהן אוכל אסורין קליפי פולין ושומשמין אם יש בהן אוכל וכו' עכ"ל:

ט ודע דטובא ק"ל מהא דתנן בפ"ק דערלה [מ"ח] קליפי רמון קליפי אגוזים והגרעינין חייבין בערלה ע"ש אלמא דגם קליפי רמון ואגוזים אוכל הוא ובתוספתא וברמב"ם לא חשיב להו ויראה לי הטעם דהנה זהו ודאי באגוזים אין הכוונה על הקליפה הקשה דעץ בעלמא הוא אלא על הקליפה הרכה שעל הקשה ולכן בתרומה לא שייך זה דכשנתבשלה לגמרי ומכניסין אותן לגורן אנו רואין בחוש שנופלת ולכן לא שייך זה בתרומה ואולי גם ברמון כן הוא ואנחנו לא ידענו זה כי אין רמונים גדילים במדינתינו:

י וגם קשה מגרעינין דכל מיני גרעינים חייבין בערלה דמזה באמת דייקו רבותינו בעלי התוס' והרא"ש דמברכין עלייהו בפה"ע בברכות [ל"ו:] וכדפסקינן בא"ח סי' ר"ב ולמה המשנה והתוספתא והרמב"ם חילקו בין גרעין לגרעין כמ"ש בסעי' ו' וצ"ל דיפרשו דלאו אכל מיני גרעינין קאי ולפ"ז גם לענין ברכה לדבריהם אין מברכין בפה"ע אלא על אלו

שנתבארו שאסורים בתרומה [ובזה ששנינו בפ"ב דעוקצין דכל הקליפות מצטרפות לטומאה אינו שייך לתרומה דהתם מטעם שומר מטמאים]:

**יא** קניבת ירק שמשליכין בעלי בתים הרי אלו אסורים לזרים וקניבת ירק שמקנבין הגננין מותרים לזרים והטעם דהגננים אינם תולשים אלא העלים המעופשים ביותר שאינם ראוים לאכילה כלל אבל בעלי בתים תולשין אפילו המעופשות קצת [כ"מ]. ואין לשאול מ"ש זה מגרעיני תרומה דבזמן שאינו מכניסן מותרות כמ"ש בסעי' ו' וכ"ש כשהבעה"ב תלשן די"ל דדמו לגרעיני זיתים ותמרים דבכל ענין אסורים כמ"ש בסעי' ז' ודיני סובין ומורסן נתבאר בסי' הקודם סעי' י"ז ע"ש:

**יב** הנצוליות של תרומה והם הגרועים והדקים של תבואה או פירות וכן הרקבניות של תרומה העומד לרקוב אסורות דעדיין ראוין לאכלן ע"י הדחק אבל אם העלו אבק זהו סימן שנתבטלו לגמרי מאוכל ומותרים לזרים וכתב הרמב"ם בפי"א דין י"ג שמרים של תרומה שנתן עליהם מים הראשון והשני אסור לזרים והשלישי מותר ואם לא נתן עליהם מים אלא מסנן היין מעל השמרים בלבד אף השלישי אסור לזרים עכ"ל והא דראשון ושני אסור חומרא בעלמא הוא מדרבנן [רשב"ם בב"ב צ"ז. ד"ה אסור]:

**יג** שנו חכמים בשלהי תרומות מגורה שפינה ממנה חטי תרומה אין מחייבין אותו להיות יושב ומלקט אחת אחת אלא מכבד כדרכו ונותן לתוכה חולין וכן חבית של שמן שנשפכה אין מחייבין אותו להיות יושב ומטפח כלומר לקנח את השמן באצבעו מעל הכתלים אלא נוהג בה כדרך שהוא נוהג בחולין המערה מכד לכד ונוטף שלש טיפין כלומר לאחר שנפסק הקילוח נתאספו הטיפין ונוטף שלש טיפין נותן לתוכה חולין הרכינה ומיצה הרי זו תרומה כלומר אם לא נתן בה עדיין חולין והטה אותה על הצד ונתמצה ונתכנס בו שיריים ה"ז תרומה ולא אמרינן כיון שעירה כולה וגם נטפו הג' טיפין כל מה שנמצא בו אח"כ חולין לפי שהסיח דעתו ממנה לא אמרינן כן וכן פסק הרמב"ם בפי"א דין י"ד ודין ט"ו ע"ש:

**יד** ויש להבין למה הקילו חכמים בזה והרי תרומה לזר במיתה ונהי שאח"כ נתבטל בחולין מ"מ הא אין מבטלין איסור לכתחלה ויש מי שכתב לפי שאין כוונתו לבטל ואינו נחשב כלל [תוי"ט] ולא נהירא לי דא"כ גם בכל האיסורים נאמר כן והרי לא מצינו זה רק בתרומה. ונ"ל דבאמת כן הוא דבכל האיסורים צריך לנקות ולטפח האיסור מכל וכל אף שלא נבלע בקדירה כגון שנתן בצונן ולא שהא מעל"ע ורק בתרומה התירו זה משום דבתרומה מצינו שאחר שסך הכהן את גופו בשמן של תרומה רשאי הישראל ליהנות מזה כמ"ש בסי' הקודם סעי' כ' והטעם אמרו בכריתות [ז'.] דכיון שכבר נתחלל הלכה

לה הקדושה כמ"ש שם הלכך גם בהני מילי כיון שליקט כל התבואה כפי הרגילות וקבל השמן כפי הרגילות שוב נסתלקה קדושתה והוי השירים כנתחללה התרומה ולכן אם הטה על הצד ונתאסף חזרה הקדושה למקומה ואין דין זה רק בתרומה:

**טו** כבר נתבאר דאסור לישראל ליהנות בתרומה בהנאה של כילוי כמו להדליק בשמן של תרומה וכיוצא בזה ואין האיסור אלא כשמשתמש לו לעצמו אבל אם עושה בשביל הכהן יכול גם הוא ליהנות מזה דאין תרומה מאיסורי הנאה אלא שהישראל אסור לכלותה כמו שאסור לאכלה ולכן כשגם הכהן משתמש בזה ואפילו הלך הכהן ונשאר הישראל לבדו אינו מחוייב לכבות את הנר אלא דולקת עד שתכבה דהקילו בזה כיון שנדלק בשביל הכהן:

**טז** והכי תניא בתוספתא פ"י [הל' ט'] בקרו של כהן שהיה עומד אצל בקרו של ישראל וכן כליו של כהן שהיה נארג אצל כליו של ישראל ה"ז מדליק עליהן שמן שריפה ישראל שהיה יושב בחנותו של כהן ה"ז ממלא לו את הנר שמן שריפה עולה לעליה ויורד לדירה לעשות צרכיו של כהן ולא לעשות צרכיו של ישראל ואם היה שותף עמו מותר עכ"ל וזהו רבותא יותר דאפילו אין הכהן בכאן מ"מ כיון דעסקו של כהן הוא מקרי הנאתו של כהן ויכול גם הישראל ליהנות מזה וכ"כ הרמב"ם שם:

**יז** עוד שנינו שם וכן כהן שהיה מיסב בתוך ביתו של ישראל הרי זה מדליק לו את הנר שמן שריפה אע"פ שעמד כהן והלך לו אין מחייבין אותו לכבותו עד שיכבה מאליו עכ"ל וברמב"ם הגירסא ישראל שהיה אורח אצל כהן והדליק לו שמן שריפה ועמד הכהן והלך לו אינו חייב לכבותו עד שיכבה מאליו עכ"ל ולשון התוספתא מרווח יותר ועוד שנינו שם וכן בת ישראל שנכנסת אצל בת כהן ומבקשת לילך טובלת לה פתילה בשמן שריפה וכן ישראל שנכנס אצל כהן וכו' וכ"כ הרמב"ם שטובל הישראל פתילה בנר הכהן ומדליק בה עכ"ל וקולא גדולה היא שהרי אין כאן צורך כהן כלל ובאמת אמרו על זה בירושלמי סוף תרומות משלחת זאבים היתה ולא עמד ב"ד וביטל כלומר שהיתה שעת הסכנה לילך בלא נר בלילה מפני הזאבים ולכן התירו זה ואח"כ לא ביטלו ב"ד את ההיתר וזה ראיה דעיקר איסור הנאה של כילוי אינו אלא מדרבנן דאם היתה מן התורה איך הקילו כל כך [ר"ש שלהי תרומות] וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל אבל התוס' בשבת [כ"ו.] ס"ל דהוה דאורייתא ע"ש וקשה דא"כ איך הקילו לטבול הפתילה כשעברה הסכנה [מל"מ] ונ"ל דבתוספתא הלשון כן ישראל שנכנס לתוך ביתו של כהן להדליק לו את הנר ומבקש לילך טובל לו פתילה בשמן שריפה עכ"ל וה"פ שבא בפתילה טבולה

בשמן אלא שעיכבו הכהן עד שנתייבש הפתילה ולכן מקרי כצורך הכהן והתירו לו בכה"ג ולא בענין אחר:

**יח** עוד שנינו בתוספתא שם בת כהן שהיתה בידה נר מלא שמן שריפה בע"ש עם חשיכה הרי זו נותנת לתוכו חולין כל שהוא ומדליקו עכ"ל כלומר דאין מדליקין בשמן שריפה בשבת כדתנן בבמה מדליקין ואם נותן לתוכו מעט שמן של חולין מותרת להדליקו ודומה דין זה לקרבי דגים שנמוחו דמותר בתערובת שמן כל שהוא כמבואר שם וברמב"ם לא נמצא דין זה ואולי סובר דזהו לרבה דס"ל שם [כ"ג:] דבשבת דעלמא עסקינן ומטעם שמא יטה לפיכך הקילו בנתינת שמן כל דהוא כמו בדגים שנמוחו אבל לא לרב חסדא דמוקי לה שם בי"ט שחל להיות ע"ש ומשום דאין שורפין קדשים ביו"ט דלזה מאי מהני נתינת שמן אחר והרמב"ם פסק כר"ח בפ"ג מיו"ט אבל בשבת לא הזכיר זה כלל ואמנם כיון דהתוספתא מסייע לרבה ה"ל לפסוק כן וצ"ע [ובעל עין משפט שציין שם מיי' פ"א מתרומות הל' א' שגה בזה מאד ודו"ק]:

**יט** תנן בשלהי תרומות מדליקין שמן שריפה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים ועל גבי החולים ברשות כהן ומפרש בירושלמי דברשות כהן רק אחולים קאי אבל בבהכ"נ ובהמ"ד ובמבואות האפלים אפילו שלא ברשות כהן דהתירו משום צרכי רבים ולכאורה זהו ראיה ברורה דאינו אלא מדרבנן ונ"ל לדעת התוס' דה"פ דבחולין צריך לדעת בבירור שיש שם כהן אבל באלו א"צ דבודאי יש עם כהן או יעבור הכהן דרך שם כיון דרבים בוקעים בו ומדברי הרמב"ם שם משמע דאפילו ליכא כהן בבירור מותר ע"ש והולך לשיטתו דהוה דרבנן כמ"ש בסעי' י"ז:

**כ** עוד כתב הרמב"ם שם דמי שאין לו שמן חולין להדליק נר חנוכה מדליק שמן שריפה שלא ברשות הכהן עכ"ל ומטעם דמצות לאו ליהנות ניתנו. ואין לשאול דא"כ למה לא הותר לחולה אף שלא ברשות כהן דהא ודאי מצוה היא די"ל דודאי התירו כשאין שמן חולין כמו בחנוכה וזה שאמרנו ברשות כהן היינו כשיש שמן אחר:

**כא** מותר לכהן להדליק שמן שריפה אפילו בבית האבל או בבית המשתה ולא חיישינן כיון שיש שם אנשים רבים שמתעסקין עמהם בהאבלות או בהמשתה יטלטלו לצרכם שלא במקום הכהן ולמה לא חיישינן משום דבבית האבל לבן נשבר ויושבין בעצבות ולא יטלטלו הנר ובבית המשתה מתוך שלבושין בבגדים יפים יחושו לטלטל הנר שמא יטנפו בגדיהם ושנינו במשנה שם בת ישראל שנשאת לכהן והיא למודה אצל אביה אביה מדליק ברשותה ואין בזה שום רבותא נגד הדינים הקודמין ונ"ל דה"פ דכשהאב יודע שמיד תבא מותר לו להדליק קודם ביאתה כרגע ולא חיישינן שמא לא תבא:

## סימן פג

### שאסור לזרוע תרומה ואם זרע מה דינו ובו כ"ב סעיפים

א אמרינן בשבת [י"ז:] דבגזירת י"ח דבר גזרו על גידולי תרומה שתהא תרומה ומפרש הטעם למה גזרו גזירה משום תרומה טמאה ביד כהן דילמא משהי לה גביה ואתי לידי תקלה שיאכלנה ולכן כשגזרו שתשאר תרומה לא יהיה לו כדאי להשהותה משום דתרומה הוא בזול ע"ש ומזה מבואר דמדין תורה מותר לזרוע תרומה ורק מדרבנן גזרו ולא אבין דהא להפסיד תרומה מדאורייתא אסור ואפילו לשנותה מברייתה כמ"ש בסי' פ"א וכשזרעה הרי אין לך הפסד גדול מזה שנרקבת בקרקע ונהי דטמאה כיון דאסורה באכילה אפשר דמותר מן התורה לזרעה אבל טהורה לא ניתנה אלא לאכילה ושתיה וסיכה כמ"ש שם וצ"ל דכיון דעיקר תבואה הוא ע"י הזריעה הוי כאכילה ממש כדכתיב בסוף ויגש וארבע הידות יהיה לכם לזרע השדה ולאכלכם וגו' הוקשו זה לזה:

ב והנה רש"י ז"ל סי' דכשגזרו שתהא תרומה היינו שתהא טמאה והקשו התוס' מהא דתנן בספ"ט שתילי תרומה שנטמאו טהורים מלטמא ואסורין מלאכול וביארו בפסחים [ל"ד.] דאסורין לזרים אבל מטומאתן נפקי אבל באמת ל"ק כלל לרש"י שהרי מסקינן התם דנהי דנטהרו מטומאתן לכל דבר מ"מ לענין אכילת כהנים נשארו כבטומאתן דעשו מעלה בתרומה כבקדשים דלא ליהנו להו זריעה מטומאתן לענין אכילה וכ"כ הרמב"ם בפי"א דין כ"א ודין כ"ג כמו שיתבאר וזהו שכתב רש"י שתהא טמאה כלומר שהכהן אסור לאכלה:

ג וז"ל הרמב"ם גידולי תרומה הרי הן כחולין לכל דבר אלא שאסורין לזרים גזרו חכמים עליהן שיהיו אסורים לזרים כתרומה משום תרומה טמאה שביד הכהן שלא ישהנה אצלו כדי שיזרענה ותצא לחולין ונמצא בא בה לידי תקלה לפיכך מותר לאכול הגידולין בידים טמאות ומותר לטבול יום כחולין עכ"ל. ובדין כ"ג כתב הזורע תרומה טמאה אע"פ שהגידולין טהורין הרי הן אסורין באכילה הואיל והתרומה שנזרעה אסורה באכילה היתה כבר נדחו עכ"ל כלומר דעשו מעלה דלא ליהני זריעה לאכילה להוציאן מטומאתן ורק לטומאת מגע ידים ולטבול יום נטהרו:

ד וכתב עוד דאם חתך את העלין שצמחו ויצאו עלין שניין וחתכן הרי האוכל שיצא אח"כ מותר באכילה עכ"ל ובמשנה ספ"ט הכי תנן שתילי תרומה שנטמאו שתלן טהרו מלטמא ואסורין מלאכול עד שיגום את האוכל ר' יהודה אומר עד שיגום וישנה וכתב הכסף משנה שפסק כר"י מפני שאמרו בירושלמי עד שיגום בעלים וישנה וזהו כר"י ע"ש ותימא דבפי' המשניות כתב דאין הלכה כר"י וכן פסק הרע"ב ולענ"ד נראה דגם כאן

פסק כת"ק והירושלמי הוא אליבא דת"ק וה"פ דהת"ק אומר עד שיגום את האוכל כלומר משנעשה אוכל לזה אומר הירושלמי דכשגומם את העלים קודם שנעשה אוכל וגוממן שני פעמים הוי כגומם את האוכל ומותר ור"י ס"ל ליגום את האוכל שני פעמים דוקא וכתב הראב"ד דזהו לכהנים אבל לזרים או לכהן טבול יום גם בכה"ג אסורין באכילה ע"ש ופשוט הוא [כ"מ] דרק למגע טבול יום הותרו גידולין כמ"ש ולא לאכילה דטבול יום טמא גמור הוא לתרומה:

ה ונמצא דגידולי תרומה הרי הן כחולין לכל דבר לבד שאסורין באכילה לזרים ובטמאה גם לכהנים אסורה באכילה משום מעלה אבל לכל הדברים הם כחולין גמורין וזהו ששנינו שם במשנה דשדה של גידולי תרומה חייבת בלקט ובשכחה ובפאה ובתרומה ובמעשרות ובמעשר עני ועניי ישראל ועניי כהנים נוטלין ממנה מתנות אלו עניי כהנים אוכלים את שלהם ועניי ישראל מוכרין את שלהם לכהנים בדמי תרומה והדמים שלהם והלוי מוכר את המעשר שלו לכהנים:

ו אמנם כיצד יעשו בהדישה והרי כתיב לא תחסום שור בדישו ולהניחה לאכול הרי היא כתרומה ואסור ליתן לבהמה ואלמלי היה תרומה דאורייתא לא היינו חוששים לזה כיון שמן התורה אסור להאכיל לבהמה אבל כיון דזהו דרבנן ואיך נעבור על לאו דאורייתא וכך אמרו חכמים החובט במקלות ה"ז משובח אחרי שאינו דש בבהמה והבא לדוש בבהמה כיצד יעשה תולה כפיפות בצואר בהמה ונותן לתוכן מאותו המין ונמצא שאינו זומם את הבהמה ולא מאכילה את התרומה אבל ממין אחר אינו מועיל כמ"ש בח"מ סי' של"ח סעי' ז' לענין כשהמאכל רע לה ע"ש:

ז ודע שיש לי בזה שאלה גדולה מה נעשה לגידולי תרומה טמאה שגם הכהן אסור בה כמו שנתבאר וכשנפריש מהם התרומות והמעשרות ושארי הדברים מי יאכלם ולעשות בהם צרכים אחדים הרי כיון דמן התורה הוא תרומה גמורה אסורים לשארי דברים ונהי דהמעשר והלקט והשכחה והפאה מותרים בהסקה אבל תרומה דאורייתא אסור ולכן נלע"ד כיון דמה שנאסרה לכהן הוי מעלה בעלמא לא העמידו דבריהם לענין הפסד תרומה דאורייתא ויכול הכהן לאכלה ונ"ל שיאכלנה נקודים או קליות או תלוש במי פירות או תתחלק לעיסות שלא יהא במקום אחד כביצה כדתנן בפ"ה בסאה תרומה טמאה שנפלה למאה טהורין ע"ש:

ח הגאונים הקשו מהא דתניא בתוספתא בפ"ק דטהרות דגידולי תרומה חולין ותרצו דזהו לענין שחייבת בלקט שכחה ופאה ותרומה ועוד דלענין טומאה מתניא שם וזהו אמת דאינן טמאים אף שנטמאו קודם שתילתן כמ"ש וזהו ג"כ מה ששנינו ברפ"ב דביכורים

דחשיב במעלות דמעשר וביכורים שגידוליהן אסורין משא"כ בתרומה וזהו ג"כ כמ"ש [ער"ש ותוס' פסחים שם]:

ט והא דגידולי תרומה תרומה אפילו דבר שזרעו כלה כמו רוב התבואות שהזרע נרקב ואחרים צומחין תחתיה וגידולי גידולין תנן התם דהוי חולין גמורים ומותרים לזרים והיינו כשזרע הגידולי תרומה ונתגדלו עוד פעם אך על זה אמרינן בירושלמי דדוקא בדבר שזרעו כלה אבל דבר שאין זרעו כלה כמו בצלים ושומים אפילו גידולי גידולין אסורין:

י ועד כמה אסורים גידולי גידולין כלומר אם יזרע הגידולי גידולין לא נתבאר ברמב"ם ומשמע דלעולם אסור אמנם בירושלמי פ"ט [ה"ב] לענין גידולי טבל דטבל גידוליו מותרים בדבר שזרעו כלה ובאין זרעו כלה אפילו גידולי גידולין אסורין אומר הירושלמי עד כמה ואומר ר' יוחנן עד שלש גרנות והרביעית מותר וכ"כ הרמב"ם פ"ו ממעשר ושואל הירושלמי בתרומה עד כמה והשיבו דגם רביעית אסור ע"ש ודקדק הר"ש בפ"ט [מ"ו] דחמישית מותר ע"ש אבל מדברי הרמב"ם שלא הזכיר זה בתרומה נ"ל דס"ל דעד עולם אסור והא דקאמר רביעי משום דבטבל מותר רביעי אומר דבתרומה גם רביעי אסור וה"ה לעולם דאל"כ ה"ל לבאר:

יא ודע דבנדרים ספ"ז אומר ר' ינאי בצל של תרומה שנטעו ורבו גידוליו על עיקרו והוא גידולי גידולין אע"ג דבצל הוה דבר שאין זרעו כלה מ"מ כיון דרבו הגידולין על העיקר נתבטל העיקר בגידולי גידולין אף בדבר שאין זרעו כלה וכן פירשו שם הרא"ש והר"ן ז"ל וכמה הוא הריבוי פי' הרא"ש שם [נ"ז:] שיתרבה עד אחד ומאה שהוא שיעור לביטול תרומה כידוע וכן מתבאר מדברי הר"ן:

יב אבל מדברי הרמב"ם שם נראה דא"צ מאה ואחד אלא רוב בעלמא שכתב בפי"א דין כ"ב גידולי גידולין חולין לכל דבר ואפילו דבר שאין זרעו כלה אם רבו הגידולין על העיקר בגידולי הגידולין הרי הגידולין השניים מעלין את העיקר אע"פ שאין זרעו כלה ויהיה הכל מותר לזרים עכ"ל ומדלא הזכיר רבייה מאה ואחד ש"מ דרבייה בעלמא קאמר וכן נ"ל מדברי המפרש בנדרים והתוס' שם והטעם פשוט דכיון דמן התורה גם גידולין הראשונים חולין די להחמיר בגידולין שניים עד רוב ועוד דהא משמע להדיא דרבייה לא מהני רק בגידולי גידולין ולא בגידולין ואי עד מאה ואחד למה לא תתבטל אך להרא"ש והר"ן ל"ק די"ל דרבנן קנסוהו בכל גווני וגם הא דלא מהני בטבל היתר דגידולין שרבו על העיקר שהרי לא הזכיר זה בהלכות מעשר נ"ל הטעם פשוט דטבל אין לה ביטול שהיא דבר שיש לו מתירין והראב"ד השיג על הרמב"ם מטבל ע"ש שזה

כוונתו ולפמ"ש א"ש [ודברי הכ"מ אינם מובנים והפ"מ בירושלמי שם במה"פ האריך לבאר דבריו דק"ל מטבל והאריך לחלק ולפמ"ש הטעם ברור ופשוט ודו"ק]:

יג ודע דהא דאמרינן בבצל של תרומה בגידולי גידולין כשרבו גידולין על העיקר מותר הכוונה דלא הוי תרומה דאתו גידולין ומבטלי ליה לעיקר מיהו טבל הוי דהא בטלו גידוליו את העיקר ודקאמרינן מותר לומר דפקע שם תרומה מיניה ושרי באכילת עראי [ר"ן שם נ"ז: ד"ה בצל] ופשוט הוא:

יד וכתב הרמב"ם שם תרומת ח"ל והמדומע ותוספת תרומה וזרעוני גינה שאינן נאכלים כגון זרע לפת וצנון אע"פ שאותו לפת וצנון תרומה גידוליהן מותרין והרי הן חולין לכל דבר וכן הזורע פשתן של תרומה גידוליהן מותר לזרים עכ"ל ובירושלמי שם נותן טעם לפי שאינן מצויין ועוד מוסיף בירושלמי ספיחי שביעית שהן מותרים בגידולים [ראב"ד] ואלו השנים שהן זרעוני גינה שאינן נאכלין וזרע פשתן לא נמצא שם [שם] ותימא דזרעוני גינה שאינן נאכלין נשנה במשנה דשלהי מעשרות ובירושלמי השוה זרע פשתן לזרעוני גינה לענין שביעית וה"ה לגידולים [כ"מ] ובאלו השנים אין הטעם מפני שאינם מצויים אלא שלא ראו להחמיר בזרעוני גינה כיון שאין נאכלים ובפשתן משום דעיקר הזריעה הוי לשם הקיסמין דמטעם זה שנינן ברפ"ט דבפשתן מזיד יופך כמ"ש הר"ש שם ויתבאר בסעי' י"ח:

טו ודע דהך דתוספת תרומה אין לזה שום ביאור מהו תוספת תרומה ונראה שכצ"ל תשלומי תרומה דהיינו מי שאכל תרומה בשוגג דהתשלומין נעשו תרומה לכל דבר לזה אומר דלענין גידולין אין נעשין תרומה [מל"מ]. והכי איתא בירושלמי רפ"ו ר"ז בשם ר' חנינא תשלומי תרומה הרי הן כתרומה לכל דבר אלא שגידוליהן חולין ודייק לה מהמשנה דתנן גידולי תרומה תרומה הא גידולי תשלומי תרומה גידוליהן חולין ע"ש והנה ודאי כן הדין בתשלומי תרומה ומ"מ נ"ל דהגירסא ברמב"ם תוספת תרומה דכן שנינו בתוספתא רפ"ח הזורע תוספת של תרומה וסאה עולה מתוך מאה גידוליהן חולין עכ"ל ושני דברים הם תוספת תרומה והשנית הסאה שעולה מתוך מאה כלומר מדומע שנתערבה במאה של חולין ועלתה וצ"ל תוספת תרומה ה"פ דתרומה אין לה שיעור ותרם פחות מששים ואח"כ הוסיף דהוה ג"כ תרומה ולענין גידולין אין דינה כתרומה כיון דמן התורה נפטר בהקודם:

טז ודע דנ"ל דבכל דיני גידולי תרומה אין חילוק בין דברים שחייבים בתרומה מן התורה לדברים שחיובן מדרבנן כמו ירק להרמב"ם ופירות לרש"י ותוס' דמדתנן דתרומת ח"ל אין גידוליהן חולין כמ"ש ממילא משמע דתרומת א"י אפילו תרומה דרבנן גידוליהן

חולין ובהרבה דברים בארנו דשוין הן וראיה לזה דאל"כ לדעת הרמב"ם דבזמה"ז עיקר תרומה מדרבנן גם בא"י וא"כ למה שנינו גידולי תרומה תרומה אלא ודאי דבא"י אין חילוק:

יז כתב הרמב"ם שם דין כ"ה שחלים חולין שנטמאו וזרען ועשאן תרומה הרי אלו מותרים שהרי טהרו בזריעה ולא נטמאו כשהן תרומה כדי שיהיו אסורין עכ"ל והנה הדין בודאי כן הוא אבל למה נקיט שחלים הלא בכל הדברים פשיטא שכן הוא ולא ידעתי מקורו וזה שכל הזרעים הטמאים כשנזרעו בטלו מטומאתן הוא ברמב"ם פ"ב מטומאת אוכלין דין י"ט ואפילו בדבר שאין זרעו כלה כמבואר שם וצ"ע ואולי דטעות הדפוס הוא וכצ"ל שתילים שנטמאו וזהו ממשנה דספ"ט דתנן שתילי תרומה שנטמאו טהרו מלטמא ואסורין בלאכול וכו' מבואר דדוקא שתילי תרומה שנטמאו ולא שתילי חולין [כנלע"ד]:

יח ודע דכל מה שנתבאר בגידולי תרומה זהו אם עבר וזרע ונתגדלו אבל לכתחלה אסור לזורען ותנן ריש פ"ט הזורע תרומה שוגג יופך ומזיד יקיים אם הביאה שליש בין שוגג בין מזיד יקיים ובפשתן במזיד יופך ופריך בירושלמי לא מסתברא דלא חליפין כלומר דאיפכא ה"ל לומר בשוגג יקיים במזיד יופך דבמזיד יש לקנוס יותר ומתרץ קנסו בו שתבטל שדהו על גב תרומה כלומר דכיון שאמרו גידולי תרומה תרומה הוה יקיים יותר קנס דכשמצווים לו להפוך ולבטל הזרע הרי יזרע זרע אחר של חולין ויהנה בשדהו משא"כ כשאומרים יקיים לא יזרע אחר תחתיו וזה של תרומה הוא בזול וכ"ש שאינו ראוי לאכילה גם לכהן כמו שבארנו ולהיפך כל חיובי חולין יש עליו כמ"ש:

יט והר"ש והרע"ב פירשו בטעמא דמזיד יקיים דכיון שנקרא שם תרומה עליו אין לאבדו ע"ש ולא ידעתי למה לא כתבו כהירושלמי אמנם ראיתי שהר"ש מפרש הירושלמי באופן אחר ואשוגג יופך קאי וה"פ לא מסתברא דלא חליפין קנסו בו שתבטל שדהו על גב תרומה כלומר דיופך הוי קנס גדול מיקיים מפני דלא חליפין כלומר שגם זרע אחר לא יוכל לזרוע מפני שכבר עבר זמן הזריעה ומה שלא קנסוהו במזיד משום דנקרא שם תרומה על זה כמ"ש ופי' הראשון מרווח יותר כמובן:

כ והא דאם הביא שליש יקיים ודאי הטעם כיון דניכר התרומה אין לאבדה ובטעם דבפשתן יופך מפרש הירושלמי כדי שלא יהנה בקיסמין כלומר דעיקר זריעת הפשתן הוי לשם הקיסמין [ר"ש ורע"ב] ולכן כשנאמר יקיים הלא יהנה בהקיסמין ולכן אפילו הביא שליש יופך ושנאסור עליו את הקיסמין ג"כ לא יציית כיון דעץ בעלמא הוא ולכן

הוי יופך יותר קנס מיקיים ולא חשו לאיבוד הזרע של תרומה שהרי מן התורה חולין הן ועוד דבפשתן הוי חולין כמ"ש בסעי' י"ד:

כא כתב הרמב"ם שם דין כ"ו שבולת שהיתה בתוך הכרי ומרח הכרי כולו הרי אותה השבולת טבל הואיל ונמרחה בתוך הכרי שתלה ואח"כ קרא עליה שם ועשאה תרומה ה"ז ספק תרומה הואיל וזרעה שמא פרח הטבל ממנה ונעשה כפירות שעדיין לא נגמרו אבל אם עשאה תרומה קודם שיזרענה ה"ז תרומה לפיכך אם תלש ממנה ואכל במזיד חייב מיתה בשוגג משלם את החומש ואם גחן ואכל בפיו מן הארץ בטלה דעתו אצל כל אדם שאין דרך בני אדם בכך לפיכך פטור מן המיתה ומן החומש אם היה שוגג עכ"ל:

כב ביאור הדברים דהנה חיוב תרומה במחובר לא משכחת לה שהחיוב הוא בשעת מירוח ומ"מ לפרקים יכול להיות כגון שמרח הכרי ואצל הכרי היתה שבולת מחוברת לקרקע ובעת מירוח הכרי נתערבה בהכרי ונתמרחה והיא מחוברת חל עלה חיוב תרומה הואיל שנתמרחה ואסור לאכול ממנה עראי עד שיתלשה ויפריש ממנה תרומה ואם אירע שאחר שנתמרחה בתוך הכרי תלשה ואח"כ שתלה וקרא עליה שם תרומה איבעיא להו במנחות [ע'.] אם חל עליה שם תרומה דאולי כיון דשתלה אח"כ נתבטל שם הטבל הקודם שהיה עליה ואין התרומה חל או דילמא דכיון דמקודם נתמרחה עדיין שם טבל עליה והתרומה חלה וזהו כשקרא שם תרומה עליה אחר ששתלה אבל אם קרא עליה שם תרומה קודם ששתלה והיינו בעת חיבורה הקודם בארץ כשנתמרחה אין כאן ספק וחל עליה תרומה אפילו במחובר כיון שנתמרחה ואחר קריאת שם תרומה עליה אם תלשה זר ואכלה חייב מיתה ובשוגג קרן וחומש אך אם אכלה במחובר לקרקע כגון שגחן א"ע ואכלה להשבולת מן המחובר פטור מן המיתה מטעם אחר מטעם שלא אכל כדרך אכילתה וכן בשוגג אינו חייב חומש מהך טעמא:

## סימן פד

### שאסור לטמא את התרומה ודין ספק טומאה ובו כ"ט סעיפים

א מן התורה אסור לטמאות את התרומה דכתיב ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי שתשמרנה בטהרה ומ"מ טמא שנגע בתרומה טהורה וטימאה אינו לוקה שהרי אפילו קדשים דחמירי מתרומה פליגי ר"י ור"ל בזבחים [ל"ג:] וס"ל לר"י דאינו לוקה והלכתא כר"י לגבי ר"ל וכן פסק הרמב"ם בפי"ח מפהמ"ק. ואע"ג דביבמות [ע"ה.] אמרינן בכל קדש לא תגע לרבות את התרומה זהו לאכילה כדתניא שם בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל ע"ש וכ"כ התוס' במכות [י"ד: ד"ה ההוא] וז"ל ולא קאמר דאיכא מלקות בנגיעת

תרומה ע"ש והתוס' בזבחים שם [סד"ה לענין] כתבו דלוקה בנגיעת תרומה צע"ג וגם הרמב"ם לא הזכיר זה בשום מקום [ועמל"מ רפי"ב]:

ב ויש בזה שאלה דאיך אפשר לומר דמשמרת תרומותי אתי ליזהר בטהרתה והא בשבת [כ"ה.] אמרינן בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה ופשיטא דבטמאה לא שייך שימור אמנם אין זה שאלה חדא דר' יהושע דהלכתא כוותיה לגבי ר"א אומר בבכורות [ל"ד.] דאפילו תלויה א"צ שימור דתרומתי כתיב לשון יחיד ורק אטהורה קאי ע"ש ועוד דבשבת לאו אמשמרת קאי אלא אלך קאי שיהא מותר לכהן להסיק תרומה טמאה תחת תבשילו כמ"ש התוס' שם [ד"ה אחד]:

ג ואפילו לגרום טומאה לתרומה אסור דעד כאן לא פליגי בעכו"ם [נ"ה:] אלא אי מותר לגרום טומאה לחולין שבא"י אם לאו וקיי"ל דמותר כמ"ש הרמב"ם בספט"ז מטומאת אוכלין אבל לתרומה פשיטא שאסור להיות גורם לטומאה וכ"כ התוס' שם [נ"ו. ד"ה שמותר] ולא ידעתי אם איסור זה מדאורייתא או מדרבנן ונ"ל דהוי דרבנן שהרי לענין לעשות מום בבכור מצרכינן קרא לגרמא כמבואר בבכורות [ל"ד.] והכא ליכא קרא ואולי דמשמרת משמע גם גרמא וראיה ממה שיתבאר בסעי' ה':

ד וז"ל הרמב"ם ריש פי"ב אסור לטמא את התרומה של ארץ ישראל כשאר הקדשים ולא יביאנה לידי טומאה ולא יפסידנה אלא אוכל הטהורה ומדליק הטמאה ומותר לטמאות תרומות של חוץ לארץ בטומאות של תורה ואע"פ שאינה טמאה אלא בארץ העמים שהיא מדבריהם מפני שעיקר חיובה מדבריהם לפיכך נדה קוצה לה חלה בח"ל שאינה מוזהרת אלא לאכלה ולא ליגע בה עכ"ל ומבואר דבא"י אפילו תרומה דרבנן אסור לטמאה ולגרום לה טומאה כמ"ש כמה פעמים שדין אחד להם בהרבה דברים וזה שכתב ולא יביאנה לידי טומאה זהו גרמא שכתבנו:

ה תנן בפ"ח [מ"ח] חבית של תרומה שנולד לה ספק טומאה ר"א אומר אם היתה מונחת במקום התורפה יניחנה במקום המוצנע ואם היתה מגולה יכסנה דס"ל דמשמרת תרומותי גם אתלויה קאי [בכורות שם] ור' יהושע אומר אם היתה מונחת במקום המוצנע יניחנה במקום התורפה ואם היתה מכוסה יגלנה כלומר דמותר לו לעשות כן דס"ל תרומתי כתיב כמ"ש [שם] ר"ג אומר אל יחדש בה דבר כלומר א"צ לשומרה ואסור לגרום לה טומאה והלכה כר"ג [רע"ב] ונראה דס"ל לר"ג ג"כ כר"י דתרומתי כתיב ומיהו לגרום לה טומאה אסור דשמא יבא אליהו ויטהרנה [כ"מ בבכורות ל"ג: ע"ש]:

ו וז"ל הרמב"ם שם חבית של תרומה שנולד לה ספק טומאה ה"ז לא יחדש בה דבר לא יזיזנה ממקומה ולא יגלנה אלא יניחנה עד שתטמא ודאי ותשרף ואין חוששין שמא

תאכל עכ"ל. וקודם לזה כתב תרומה שנטמאת בספק לא אוכלין ולא שורפין אלא תהיה מונחת עד שתטמא טומאה ודאית ותשרף וכו' עכ"ל ולכאורה חדא מילתא היא ונ"ל דשני דברים הם דהנה תרומה טמאה התירה התורה ליהנות ממנה בשעת ביעורה וכל הדברים ראוים לשריפה וליהנות בשריפתה לבד יין שאינו ראוי לכלום ולזה מקודם קמ"ל שאין שורפין אותה כל זמן שאינה טמאה ודאי כלומר שלא יהנה בשריפתה עד שתטמא ודאי ואז יהנה משריפתה ואח"כ קמ"ל דאפילו יין שאינו ראוי לשריפה והייתי אומר כיון דבין כך ובין כך אינה ראויה לשריפה נתיר מעתה לשפכה או לעשות זילוף וקמ"ל דלא התירו ורש"י בבכורות [ל"ג:] כתב שכשתטמא ודאי מותר בזילוף ע"ש ומהרמב"ם לא נראה כן [כ"מ] דקיי"ל חיישינן לתקלה בספ"ק דפסחים:

**ז** והך ספק טומאה לתרומה לא משכחת לה אלא כגון שתי חביות שהיו מונחות ברה"י ונגע שרץ באחת מהן ואינו ידוע באיזה מהן דבכה"ג לא אמרינן ספק טומאה ברה"י טמאה דכיון דגמרינן לה מסוטה אין למידין אלא דבר שאפשר להיות כסוטה אבל הכא בע"כ אחת טהורה ואחת טמאה ולכן הוי ספק טומאה [הר"ש] וכן ברשות הרבים בכה"ג כ"כ הוי ספק טמאה ולא אמרינן ספק טומאה ברה"ר טהורה מהך טעמא גופה [כ"מ בתוס' סוטה כ"ח: ד"ה ברה"ר]:

**ח** ודע שיש ספקות ששורפין עליהן את התרומה והיינו כשיש ודאי מגע טומאה אך הטומאה היא בספק ואם היא טמאה הוה טומאה דאורייתא דאז שורפין את התרומה וביארן הרמב"ם בספי"ג מאבות הטומאות משא"כ היכא דהוה ספק מגע בהטומאה אע"ג דהטומאה הוה דאורייתא מ"מ אין שורפין עליהן את התרומה ופרטי דברים אלו אין כאן מקומן:

**ט** ואע"פ שנתבאר דאפילו בספק טומאה אין לגרום לה טומאה לתרומה בידים וכ"ש בטהורה אף שהולכת לאיבוד מ"מ יש לפעמים שמותר לגרום לה טומאה והיינו אם נשברה חבית של תרומה טהורה בגת העליונה ובתחתונה יש יין של חולין טמאים דמותרים באכילה אך אם ישפך לשם היין של תרומה והחולין יטמאו אותו ויהיה כל היין אסור משום תערובת תרומה טמאה אמרו חכמים דזהו ודאי אם ביכולתו להציל אף רביעית אחת של תרומה בכלי טהור מחוייב להציל אף שכל היין של תרומה יתערב ויטמא ויהיה אסור כולו אמנם אם דבר זה א"א וממילא שיטמא כולו בנפלו לתוך החולין הטמאים בזה אסרו חכמים שמותר לו לטמא התרומה בידיו בלא נט"י בכדי להציל את החולין שלא יאסרו ויהיה הפסד גדול והתירו מפני שבין כך ובין כך התרומה

הולכת לאיבוד ולטומאה ועל תרומה כזו לא הזהירה התורה ליזהר מלטמאה אם יש בזה הפסד גדול כמו בכאן שיפסידו החולין:

י והתירו זה מפני ההפסד המרובה שיין טמא של תרומה אינו ראוי לכלום ולכן בשמן בכה"ג שהיתה חבית של שמן תרומה טהורה מלמעלה ולמטה שמן של חולין טמאים בזה לא התירו לטמאה בידים אף כשאינו יכול להציל ממנה רביעית בטהרה אלא שתרד לתוך החולין ותתטמא מפני שאף אם יאסרו לאכילה שמן ראוי להדלקה דתרומה טמאה חזיא להדלקה שהתירה התורה ליהנות בהדלקתה. ואין לשאול הא גם יין ראוי לזילוף באמת אמרו בספ"ק דפסחים דהא שהתרנו ביין לטמאות בידים זהו ביין חדש שאינו ראוי לזילוף ולהשהותו שיתיישן חיישינן לידי תקלה שיבא לשתותו דבשמן אין חשש שישימנו בכלי מאוס ולא יבא לאכלו וגם לסיכה אינו ראוי אבל יין לזילוף מוכרח להיות בכלי נקיה ולכן אם היין ישן וראוי עתה לזילוף לא התרנו לטמאו בידים כמו בשמן:

יא כל מה שבארנו זהו במשניות פ"ח משנה ט' ומשנה י' וי"א וכפי שביאר הש"ס ספ"ק דפסחים והרמב"ם כתבם בריש פי"ב והוסיף עוד לומר דגם ביין כשהתרנו לטמאו בידים זהו כשאין ביין החולין שתחתיו אחד ומאה כפי התרומה דאז יאסר כל היין אבל כשיש מאה ואחד לא התירו לו לטמא בידים דאף כשיורד יתבטל ולהיפך בשמן שלא התרנו יש לפעמים שגם בשמן התרנו כגון שנשברה חבית שמן של תרומה ונשפכת לאיבוד דאם לא נצילה בידים תתפזר השמן על הקרקע ותלך לאיבוד ויכול להציל בטומאה אם לא שיכול להציל רביעית בטהרה דאז אין משגיחין על ההפסד כמ"ש אמנם החילוק בין יין ישן ליין חדש לא הזכיר כלל ומשמע מדבריו דאפילו ביין ישן יכול לטמאות בידיו ובגמ' מפורש לא כן [כ"מ] ונ"ל דס"ל דאחרי שאומר דחיישינן לתקלה ממילא גם בזילוף דישן חיישינן לתקלה דהזילוף הוא מעט מעט ואע"ג דהמקשה רוצה לומר דרק בחדש להשהותו שייך תקלה מ"מ לפי האמת אינו כן והכי מוכח להדיא בפסחים [ל"ג:] ע"ש:

יב ודע דבירושלמי מבואר דאף במקום שלא התירו לו לטמא בידים מ"מ מותר להציל בכלי שאחוריו טמאין ותוכו טהור כגון כלי שנטמא אחוריו במשקין דתוכו טהור ואחוריו טמא כדתנן בכלים פכ"ה ולא חיישינן שמא יגעו המשקין באחורי כלי ויטמאו ע"ש וכן משמע בש"ס דילן בברכות [נ"ב:] שאומר דלבית הלל מותר להשתמש בכלי שאחוריו טמאין ותוכו טהור ולא חיישינן שמא יפלו נצוצות מאחוריו ויתטמאו ואח"כ יטמא הידים ע"ש:

יג וכל כך הזהירו חכמים להתרחק מלטמאות תרומה אף במקום שיש חשש תקלה כהא דתנן בתרומות ספ"ח היה עובר ממקום למקום וככרות של תרומה בידו ובא אנס

כנגדו וא"ל תן לי אחת מהן ואטמאנה ואם לאו אני מטמא את כולם ר"א אומר יטמא את כולם ולא יתן לו אחת מהם בידו לטמאו ור' יהושע אומר יניח לפניו אחד מהן על הסלע והלכה כר"י מיהו גם הוא לא התיר ליתן לו בידו אלא להניח לפניו על הסלע והרי יכול להיות שהאנס יתרגז ויטמא כולם ומ"מ לא התיר ליתן בידו ממש:

**יד** ודע דבירושלמי אמרינן על משנה זו דאינו כן אם היה ככר אחד טמא כלומר דבכה"ג מוסרין לו הטמא בידים [רשב"א הביאו הכ"מ בפ"ה מיסה"ת] ואינו מובן איזו רבותא יש בזה ויראה לי דה"פ דאפילו הככר טמא רק טומאה קלה כטומאה דרבנן והאנס יטמאנו בטומאה חמורה מ"מ מותר למסור לו כדי שלא יטמא את כולם:

**טו** התלתן והוא מין ירק והכרשינין והוא מין זרע אינן מאכל אדם בריוח ועיקרן לבהמות אך על צד הדחק כמו בשעת רעבון גם האדם אוכל אותן ואיתא בירושלמי פ"ד דחלה [סוף הל' ד'] אימתי גזרו על הכרשינין בימי רעבון בימי דוד וכיון דאינן מאכל גמור לאדם לפיכך הקילו חכמים בשמירת טהרתן. וז"ל הרמב"ם בפי"ב דין ז' התלתן והכרשינין של תרומה הואיל ואינן מאכל אדם ה"ז מותר לעשות כל מעשיהם בטומאה ואינו נזהר אלא בעת שרייתן במים שאם שרה אותן בטומאה הרי טימא אותן בידים אבל אחר השרייה אינו נזהר לא בעת ששף הכרשינין ולא בעת שמאכילן לבהמה וכו' עכ"ל וזהו משנה בפ"ב דמע"ש:

**טז** ומדקדוק לשון הרמב"ם שסיים ולא בעת שמאכילן לבהמה משמע דדוקא כשמאכילן לבהמה וכ"כ הרע"ב אבל אם רוצה לאכלן בשעת רעבון צריך שמירה כבכל אוכלי תרומה אבל כל כי האי ה"ל לפרש ונלע"ד דאורחא דמילתא קתני שרובן לבהמה ומ"מ גם כשאוכלן בעצמו ליכא קפידא והטעם דכיון שעד ימי דוד היו נחשבין כאוכלי בהמה לגמרי ורק בימי דוד גזרו עליהן להפריש מהן תרומה כמ"ש בסעי' הקודם לכן לא חשיבא תרומתן כל כך לענין שמירת טהרתן כבאוכלין גמורין [כנלענ"ד]:

**יז** עוד כתב הרמב"ם שם דלפיכך נותנין תרומת תלתן וכרשינין לכהן עם הארץ עכ"ל וזהו משנה בפ"ד דחלה [מ"ט] וז"ל המשנה ואלו ניתנין לכל כהן שירצה וכו' כרשיני תרומה ר"ע מתיר וחכמים אוסרין ופסקו הר"ש והרע"ב כחכמים ותמה הכ"מ על הרמב"ם דאיך פסק כר"ע ויותר מזה קשה דבירושלמי שם אמר ר' יונה ר"ע כדעתיה דר"ע אמר כל מעשיהן בטומאה כלומר אפילו שרייתן וכיון דבהא פסק הרמב"ם דלא כר"ע איך פסק בזה כר"ע אך זה י"ל משום דאח"כ אומר ר' יוסי אפילו תימא מחלפי שיטתו אין אדם מצוי לטמא אוכלי בהמתו ופליג אר' יונה [שם] ונ"ל דמטעם זה עצמו פסק כר"ע דמדדחיק ר' יוסי לאוקמי דר"ע בדין זה אינו תלוי בדין הקודם ולכאורה אדרבא מסתברא

כר' יונה דהולך לשיטתו אלא ודאי משום דבזה גמירא לן דהלכה כר"ע ובע"כ דאין זה תלוי בדין הקודם:

יח וגם במ"ש הרמב"ם דנותנין לכהן עם הארץ הר"ש ז"ל לא כתב כן אלא לכהן שאינו אוכל חולין בטהרה אבל לא לע"ה ע"ש ותמיהני דבירושלמי בחלה שם אומר מפורש בין לכהן חבר בין לכהן ע"ה וגם התוס' בחולין [ק"ל: ד"ה מנין] כתבו כהרמב"ם ע"ש אך גם על הר"ש ל"ק דס"ל כהרע"ב שהביא פי' הרמב"ם וכתב דמגמ' דילן לא משמע כן ע"ש וס"ל דבזה מחולק הבבלי עם הירושלמי ופסקו כש"ס דילן [ועתוי"ט שם שתירץ הגמ' להרמב"ם]:

יט כתב הרמב"ם שם אין מפקידין תרומה אצל כהן ע"ה מפני שלבו גס בה לאכלה אבל מפקידין אותה אצל ישראל ע"ה בכלי חרס המוקף צמיד פתיל ובלבד שלא יהיו פירות מוכשרין גזירה שמא תסיטם אשתו נדה עכ"ל והשיג הראב"ד דאם אינם מוכשרים לקבל טומאה למה לן צמיד פתיל בכלי חרס הרי אין מקבלין טומאה ובאמת בגיטין [ס"א:] שתי אוקימתות הם דמקודם מוקי בכלי חרס המוקף צ"פ ופריך וליחוש שמא תסיטם אשתו נדה וחוזר מהקודם ומוקי לה בפירות שלא הוכשרו ע"ש והרמב"ם נראה דס"ל דאקודם קאי כלומר גם בכ"ח מוקף צ"פ וגם לא הוכשרו וצ"ל דס"ל דאלא הוכשרו בלבד לא סמכינן דחיישינן שמא אצל הע"ה יבואו עליהם מים ויוכשרו אבל מרש"י שם נראה כהראב"ד ע"ש [הכ"מ כתב דטעמו של הרמב"ם דגזרינן לא הוכשרו אטו הוכשרו ע"ש ולא מצינו גזירה זו ומחוורתא כמ"ש]:

כ אמרינן בגיטין [ס"ב.] אין עושין תרומת זיתים של ע"ה בטהרה אבל עושים זיתי חוליו בטהרה ונוטל הימנה כדי תרומה ומניחה בכליו של חבר וכשבא ע"ה ליטול נוטל את שתיהן ואינו חושש וה"פ דדרך עמי הארצים לשכור בדד חבר לעשות זיתיהן בטהרה כדי שהתרומה תהיה טהורה ולכן אם הע"ה כבר הפך את זיתיו לתתן לבית הבד אין הבדד החבר מזדקק לזה שהרי כבר הוכשרו במעטן ונטמאו אלא נוטל ת"י הזיתים מתחלתן ונותנן במעטן ואח"כ לבית הבד ונוטל כדי תרומה ומניחן בכליו והע"ה נוטל את שתיהן החולין והתרומה ולא חיישינן שיגע בהתרומה כי בודאי יזהר מזה אחרי ששכר חבר לטהרתן וחכמים הקילו בזה משום כדי חייו דבדד:

כא וז"ל הרמב"ם שם דין ט' אין עושין לע"ה תרומת זיתיו בטהרה אבל עושין לו זיתי חוליו בטהרה משום כדי חייו של בדד וכיצד עושה נוטל כדי התרומה ומניחה בכלי שאינו מקבל טומאה כגון כלי אבנים וכשיבא ע"ה ליטול החולין והתרומה אומרים לו הזהר שמא תגע בתרומה ותחזור לטבלה עכ"ל ומזה יתיירא יותר מאם יאמרו לו

חשש טומאה וזה שכתב שיניח בכלי אבנים לפנינו בגמ' אינו מבואר כן אלא בכליו של חבר וגם מה שכתב שאומרים לו הזהר שמא תגע אף שבגמ' אינו מבואר כן כתב זה מסברא דנפשיה:

כב ישראל עובר עבירה שעושה פירותיו בטומאה אין דורכין עמו בגת דבגת הוי עיקר טומאתן שנעשו בשם משקה ואין בוצרין עמו הפירות לפי שמהבצירה נותנן לגת ואסור לסייע ידי עוברי עבירה אבל מוליכין עמו חביות ריקנית לתוך הגת ומביאין עמו חביות מליאות מן הגת דאחרי שכבר נטמאו בגת מותר לתת אותן בחביות טמאות [רש"י פ' ר' ישמעאל נ"ה:] אבל עם העכו"ם בוצרין שהעכו"ם לא נצטוה במצות ומותר לגרום טומאה לחולין שבא"י אבל אין דורכין עמו משום חשש יי"נ [שם] וכן שנינו שם דנחתום ישראל שעושה עיסתו בטומאה לא לשין ולא עורכין עמו אבל מוליכין עמו פת לפלטר:

כג אמרינן בפסחים [ל"ג:] ענבים שנטמאו דורכן פחות פחות מכביצה ויינן כשר לנסכים והטעם דמשקין מפקד פקידי כלומר דהמשקין שבתוך הענבים חשבינן להו כמונחים בפ"ע ולא נטמאו כשנטמאו הענבים אמנם אם ידרכם הלא יגעו המשקין בהאוכל ויקבלו טומאה ולזה אומר שידרוך פחות פחות מכביצה וכשתתחיל המשקה לצאת יחסר האוכל מכביצה ופחות מכביצה אינו מטמא וה"ה דגם בכביצה מותר שהרי כשיסחט מעט יהיה פחות מכביצה וכדתנן במס' טהרות פ"ב טמא מת שסחט זיתים וענבים כביצה מכוונת טהור אלא דלכתחלה אמרינן ליה לסחוט בפחות מעט מכביצה דאי אמרינן ליה כביצה אתי למיעבד יותר מכביצה [גמ' שם]:

כד וזהו בענבים של חולין אבל ענבים של תרומה אמרינן שם [ל"ד:] ענבים שנטמאו דרכן ואח"כ הקדישן טהורין הקדישן ואח"כ דרכן טמאין משום דעביד בהו רבנן מעלה שיטמא המשקה עם האוכל ולא אמרינן מפקד פקידי ומוקי לה בענבים של תרומה והאי הקדישן הוי לתרומה דגם בתרומה עביד רבנן מעלה כן עולה מתוך הסוגיא כפירש"י ותוס':

כה ומה מאד נפלאים דברי הרמב"ם בענין זה שכתב שם דין י"א זיתים וענבים שנטמאו סוחטן ועושה אותן תרומה ואם נטמאו אחר שנעשו תרומה וסוחטן פחות פחות מכביצה הרי המשקה היוצא מהן מותר בשתיה לכהנים ואפילו לנסכים היה ראוי שהמשקה כאלו הוא מופקד בתוך האוכל ולא אמרו פחות פחות מכביצה אלא גזירה שמא יעשה יותר מכביצה ונמצא המשקה מתטמא בכביצה ואם היו פירות אלו שלישי לטומאה דורכן בגת ובבית הבד והמשקה תרומה טהורה שאין שלישי עושה רביעי בתרומה עכ"ל ותימא שהתיר כשהם של חולין לסוחטן הרבה לבד שזהו נגד הגמ' איך אפשר לומר כן

והלא המשקין יתטמאו בהענבים אפילו כשהענבים הם שני לטומאה דכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה וגם מה שכתב דאחר שנעשו תרומה סוחטן פחות פחות מכביצה הוא נגד הש"ס כמ"ש [וכבר תמהו בזה הכ"מ והר"י קורקוס ותירוצו דחוק ותמוה במ"ש בסוף דאין שני עושה שלישי בחולין הא כל הפוסל את התרומה מטמא משקין וכו' ואולי כוונתו שהענבים נגעו בשני וכבגמ' שם]:

כו ולענ"ד הרמב"ם ז"ל היה לו שיטה אחרת בזה דזה שאמרו ענבים שנטמאו דורכן פחות פחות מכביצה ויינן כשר לנסכים זהו דוקא לנסכים עשו מעלה שלא ידרוך הרבה ודין זה ביאר בפ"ו מאיסורי מזבח דין ז' שכתב שם זיתים וענבים שנטמאו דורכן פחות פחות מכביצה והמשקין היוצאין מהן כשרין לנסכים וכו' ועוד מעלה וכו' עכ"ל אבל כשאינן לנסכים מותר לדרוך אפילו הרבה בבת אחת וישמור שהמשקה לא יגעו בהענבים הנסחטים והוא הרי הוא טהור ודוקא בטמא שסחט זיתים וענבים בעינן שידרוך פחות מכביצה כדתנן בטהרות שם ולא בטהור ורשאי אפילו לעשות מהן תרומה דבתרומה לא עבוד רבנן מעלה בכה"ג כשבעת שדרכן היו חולין אמנם אם הענבים היו תרומה בזה אמרינן שם דעבוד מעלה שלא יסחטם אלא בפחות מכביצה ובהקדישן לא מהני כלל ואפילו בפחות מכביצה דבקדשים עבוד מעלה יתירה וזה ביאר שם באיסורי מזבח דאין זריעה מועלת וכ"ש בכה"ג ובזה א"ש כל הסוגיות דפסחים [והא דפריך שם ד' ל"ד: דרכן ואפילו טובא והאמר ר"י דורכן פחות מכביצה הכי פריך דכיון דלגבי נסכים עביד מעלה גם כשלא הקדישן עדיין אלא שרוצה לעשות מהן נסכים כ"ש בתרומה כשהן עתה תרומה לפי מה שאמר שם דקדושת פה דתרומה כקדושת כלי דמיא ע"ש היטב וגם מ"ש ואם היו שלישי לטומאה וכו' מקורו מואיבעית אימא דשם ע"ש ודו"ק]:

כז פת תרומה שנטמאת משליכנה לבין העצים עד שישרפנה אבל לא ישהנה כך בביתו דילמא אתי למיכל וכן שמן שנטמא נותנו בכלי מאוס עד שידליקנו כדי שלא יהיה תקלה לו או לאחרים שיאכלוהו וכן חטין שנטמאו שולקן ומניחן בכלי מאוס כדי שלא יהיו ראוים לאכילה ואח"כ יסיק בהן תנור וכירים ומשקין שאין ראוין להדלקה כגון יין וחומץ שנטמאו קוברין אותן ולהשהותו לזילוף אסור. ואע"ג דבספ"ק דפסחים אמרינן תעשה זילוף זהו אי לא חיישינן לתקלה אבל אנן קיי"ל דחיישינן לתקלה [כ"מ] ולהניחה בכלי מאוס א"א דלא יהא ראוי לזילוף [גמ' שם]:

כח ואין לשאול אהא דאמרינן קוברין אותן הא תרומה טמאה הוי מהנשרפין כדתנן שלהי תמורה אמנם באמת שנינו שם הראוי לשריפה שריפה לקבורה קבורה ואע"ג דרש"י והרע"ב פירשו שם דאערלה ואכלאי הכרם קאי זהו מדינא דאורייתא שהם אסורים

בהנאה ותרומה טמאה מותרת בהנאה וא"כ למה לו לקוברה יעשה זילוף אמנם כיון דמדרבנן חיישינן לתקלה בע"כ יש לקוברה כיון שאינה ראויה לשריפה והוה כערלה וכלאי הכרם. ודע דמשמע ברש"י במשנה דכיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט ובהרע"ב בפ"ג דביצה משנה ה' דתרומה טמאה מותר להאכיל לבהמתו ע"ש ודבר תמוה הוא שלא מצינו רק לשורפה ולקוברה ולא להאכילה ועתו"ס ביצה רפ"ג [וכבר תמה על זה בתוי"ט שם]:

כט יין של תרומה שנתגלה הואיל ואסור בשתיה ישפך ולא חיישינן שמאבד את התרומה דבלא"ה אסור מפני הנחש ששתה ואף לזילוף לא חזי [הר"ש פ"ח מ"ד] וא"צ קבורה דאין זה טומאה ובשמן ליכא גילוי דאין גילוי אלא ביין ומים וחלב [משנה שם] וכן תאנים וענבים וקישואין ודלועין ואבטיחין ומלפפונות של תרומה שנמצאו מנוקרות מנשיכת נחש הרי הם אסורין מפני הסכנה וישליכם לים או יקברם וכתב הרמב"ם שם דין י"ד עיסה שנילושה במים מגולים אע"פ שהיא תרומה תשרף עכ"ל וזהו מתוספתא פ"ז [הל' ט"ו]. ויראה לי דאין הכוונה דוקא שריפה שהרי אינה טמאה אלא משום דר' נחמיה פליג שם ואומר דמותר לאפותה דהאור מוציא את הארס ע"ש קמ"ל דאינו כן דצריך לשורפה לחלוטין ובירושלמי פ"ח דתרומות הלכה ג' מבואר כמה פרטים בגילוי לענין חמין וצונן ע"ש:

## סימן פה

### באיזה דרך נוטל הכהן תרומה מהבעלים ובו י"ז סעיפים

א כתב הרמב"ם בפי"ב דין ט"ו אסור לכהן ליטול תרומה או שאר מתנות שלו עד שיפרישו אותם הבעלים שנאמר ראשיתם אשר יתנו לד' לך נתתים ונאמר אשר ירימו בני ישראל לד' נתתי לך עד שירימו הם ואח"כ יזכה בהם עכ"ל וזהו מספרי זוטא פ' קרח דקודם ההרמה אין להכהן שום זכות בזה ואפילו איבד הישראל את הטבל או אכלו וחייב מיתה מ"מ אין להכהן שום תביעת ממון עליו כדתניא בחולין [ק"ל:] מניין לבעה"ב שאכל פירותיו טבלים וכן לוי שאכל מעשרותיו טבלים מניין שפטור מן התשלומין ת"ל לא יחללו את קדשי בנ"י אשר ירימו אין לך בהן אלא משעת הרמה ואילך ע"ש וכן קיי"ל המזיק מתנות כהונה פטור כמ"ש ביו"ד סי' ס"א:

ב ומבואר שם בחולין דאם באו ליד כהן התבואה בעודה טבל זכה בהן הכהן בהתרומה ותרומת מעשר למאן דס"ל מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין והרמב"ם בפ"ה מאישות פסק כן ע"ש אבל בלא זה אין להכהן שום זכות אפילו במכירי כהונה שבודאי

יתן לו המתנות ומצינו בספ"ג דגיטין שיכול הכהן ללוות על זה מ"מ זהו הכל ברצון הבעלים אבל שלא ברצונו אין לו שום זכות וכן הלוי במעשר:

ג עוד כתב דגם אחר שהורמו לא יטלם אלא מדעת בעלים שהרי הם של בעלים ליתנן לכל כהן שירצה שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיו ואם לקח שלא מדעת בעלים זכה בהן שאין לבעלים מהן אלא טובת הנאה וטובת הנאה אינה ממון עכ"ל וכן פסק בפ"ב מגניבה לענין כפל ובש"ך ח"מ סי' ש"ן מבואר דרבים חולקים בזה וגדולי אחרונים הסכימו להרמב"ם ואנחנו בארנו שם סעי' י"ג דהוי ספיקא דדינא וא"כ ממילא דאין מוציאין מידו:

ד תניא בספרי ואיש את קדשיו לו יהיו למה נאמר לפי שהוא אומר כל תרומות הקדשים אשר ירימו בני ישראל לד' לך נתתים שומע אני יטלום בזרוע ת"ל ואיש את קדשיו לו יהיו הרי שמדד להם בארץ ונתוספו אחרים עליהן יכול קורא אני עליו ואיש את קדשיו לו יהיו ת"ל אשר יתן לכהן לו יהיה או אפילו מדד לו בקופה ונתוספו אחרים עליהן קורא אני עליו איש אשר יתן לכהן לו יהיה ת"ל ואיש את קדשיו לו יהיו עכ"ל הספרי פרשת נשא וצריך ביאור:

ה ויראה לי דהגירסא משובשת ולהיפך צ"ל כשמדד התרומה להכהנים שבאו לפניו והמדידה היתה בארץ שלא בקופות הכהנים ועד שלא גמר המדידה נתוספו עוד כהנים יכול שאני קורא איש אשר יתן וגו' כלומר שכבר זכו בה הכהנים הקודמים ת"ל ואיש וגו' כלומר שעדיין שייך לבעלים ויכול ליתן מזה גם להכהנים שנתוספו או אפילו מדד לו בקופה של כהן ונתוספו כהנים אחרים יכול שאקרא על זה ואיש וגו' כלומר שיהא ביכולת הבעה"ב ליתן גם להנוספים ת"ל איש אשר יתן לכהן לו יהיה כלומר דזהו כבר כנתון להראשונים ואין הנתוספים זוכים בזה והרמב"ם לא הביא זה ולדינא בודאי כן הוא דקופתו של כהן זוכה ואפילו אי כליו של מוכר ברשות לוקח לא קנה לוקח וכן כליו של לוקח ברשות מוכר לפי דעת הרמב"ם בפ"ד ממכירה ולדעת הרא"ש הוי ספיקא דדינא כמו שבארנו בח"מ סי' ר' סעי' י"ג זהו בלוקח ומוכר אבל בתרומה שהתורה זיכתה לכהן ודאי כליו קנו דהוה כברשותו מפני שהתורה זיכתה לו להעמיד שם כליו:

ו עוד כתב הרמב"ם כהן שנתנו לו תרומה ומצא בה דברים אחרים הרי אלו אסורים משום גזל שמא אחרים הניחום שם עד שיטלום עכ"ל וזהו תוספתא סוף תרומות ומסיים בה שמשלימין לבית הדמע כלומר שאלו הדברים אחרים מצטרפים לבטל תרומה שנפלה בחולין במאה ואחד ונראה דדין זה לא משכחת לה כשנתן הישראל להכהן את התרומה מיד ליד אלא כגון שא"ל הישראל במקום פלוני הנחתי לך תרומה מחטין כך וכך מדות

והלך ומצא יותר או שמצא לבד החטין שעורין או קטניות לא אמרינן דגם זה הוא מתרומה של הישראל אלא תלינן דאדם אחר הניח שם ויבא ויטלם ולכן לא יטלם וזהו שכתב הרמב"ם שאסור משום גזל והתוספתא שאמרה שמשלימין לבית הדמע זהו אם נטלן באיסור והרבותא הוא שכל כך מחזקינן להו בודאי חולין עד שמצטרפין לביטול תרומה:

**ז** אין הישראל חייב לטפל בהתרומה להביאה מן הגורן לעיר ומן המדבר לישוב אלא הכהנים יוצאים להגרנות ונותנין להם חלקם שם ואע"פ שהקפידה התורה שיטלו הכהנים תרומתם בדרך כבוד כמו שיתבאר וא"כ היה לנו לחייב את הישראל שיביאנו להכהן לביתו מ"מ לא רצתה התורה להעמיס טירחא רבה כזו על הנותן את התרומה ועוד נ"ל דא"א בענין אחר דאם היה החיוב על הישראל להוליכו לכהן לביתו היו בוררים הישראלים אחדים מהכהנים היותר מובחרים ומשלחין להם כל תרומתן ורצון הקב"ה שכולם החברים יהנו מתרומה ולכן יותר טוב שיבואו הכהנים להגרנות וממילא שיהיה הישראל כמוכרח ליתן לזה ולזה:

**ח** ואם לא באו הכהנים אל הגורן מפריש ומניחה בגורן עד שיבואו ולהפריש מוכרח דאל"כ הוי טבל ואסור לו לאכול ואם המקום בגורן אינו משתמר כגון שבהמות וחיות מצויות שם התקינו חכמים שהישראל יטפל בה ויביאנה לעיר ויטול שכר הבאתה מהכהן כשיבא ליטלה והטעם שהתקינו מפני שזהו חילול שם שמים כשהבהמות והחיות יאכלו התרומה ויראה לי דגם אם משתמרת מבהמות וחיות ולא מגנבים ג"כ חייב לעשות כן משום דגנבים לא ישמרוה בטהרה ולא ידעו שהיא תרומה ויאכלוה זרים וכ"ש אם גנבים עכו"ם אין לך בזיון גדול מזה:

**ט** אסור לכהנים ולוים לסייע בבית הגרנות כדי ליטול מתנותיהן וכל המסייע חילל קודש השם ועליהם נאמר שחתם ברית הלוי וגם על הישראל יש איסור ליתן להם המתנות בשכר סיוען שנאמר ואת קדשי בנ"י לא תחללו ואיתא בר"פ עד כמה שבקשו חכמים לקונסן להיות מפריש תרומה אחרת ומפני מה לא קנסום דילמא אתי לאפרושי מן הפטור על החיוב דשמא יהיה לו עוד טבל גמור ויפריש מזה על הטבל הגמור והיא כבר הופרשה. ויראה לי מלשון הגמ' והרמב"ם דדוקא כשמסייעים על כוונה זו בכדי שיתן להם את התרומה אבל אם אין כוונתם לזה אלא שמתוך התקרבותם עושין כן לית לן בה ויש להסתפק במכירי כהונה ולויה שבלא"ה נותן להם המתנות אם מותרים לסייע לכוונה זו ונראה דאסור אלא נותן להם חלקם בכבוד ולא מפני הסיוע ובתרומת ח"ל ליכא משום כהן המסייע בבית הגרנות [בכורות כ"ז.] והרמב"ם כתבה בספ"ה מבכורים ע"ש:

י נתן תרומה לכהן ע"מ להחזיר יצא ידי נתינה ואסור לעשות כן דזהו ככהן המסייע בבית הגרנות ועוד גרוע מזה שמחזיר לו כולו ומפני מח יצא ידי נתינה משום דקיי"ל מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה דלשעתה הוי שלו לגמרי וכמו שהכהן לאחר קבלת התרומה יכול למוכרה וליתנה במתנה כמו כן עושה תנאי זה בעת הנתינה ומה לי אם נותנו להבעלים או לאחר אמנם אסרו זה דהוה ככהן המסייע כמ"ש:

יא אסור לכהן לחטוף מתנותיו ותרומותיו וכן ללוי מעשרותיו ואף שכוונתו משום חיבוב מצוה אסור [כ"מ בחולין קל"ג.] ויחבב שארי מצות שאין בהן חשד לאכילה ולשתיה ואפילו רוצה להראות עי"ז שכהן הוא אסור [כ"מ שם בגמ'] ואפילו לישאל חלקן בפיהן אסור שזה קורא הכתוב ויטו אחרי הבצע לדעת ר"מ בשבת [נ"ו.] אלא נוטלין בכבוד שעל שלחן המקום אוכלים ושותים והמתנות הם לד' והוא יתברך נתנם להם כדכתיב ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי [רמב"ם]:

יב כשהישראל נותן מתנות לכהן יזהר שלא ליתן לאלו הכהנים שעי"ז יקמץ מליתן להם המגיע להם בעד טרחתם כגון ישראל שעשה גת יין ויש לו שומר כהן על הגת וכשיתן לו התרומה לא יתן לו עוד בעד שמירתו או בכור לשומר עדרו או מתנות זרוע לחיים והקיבה לרועה בהמתו ואם נתן חלל קדשי שמים ואם ירצה ליתן להם ישלם להם מקודם מה שמגיע להם משכירותם ואח"כ יתן להם אם ירצה ויראה לי דאם זה ידוע לכל שלא ינכה המתנות בעד שמירתן יכול ליתן אפילו מקודם הסילוק:

יג אמרינן בבכורות [רפ"ד] דיש במתנות כהונה טובת הנאה לבעלים כיצד ישראל שהפריש תרומה מכריו ומצאו ישראל אחר וא"ל הא לך סלע זו ותנהו לבן בתי כהן מותר וכהן אסור ליתן סלע לישראל אף כדי שיתן לכהן אחר כיון דחזי לעצמו נראה ככהן המסייע [רש"י]. ולכאורה מזה משמע דטובת הנאה הוי ממון אמנם חזינן להש"ס בספ"ב דקדושין ובנדרים [פ"ד:] שנחלקו בטובת הנאה אי הוה ממון אם לאו ולא הביאו מכאן ש"מ דאין ענין זל"ז דאפילו אי טובת הנאה לא מקרי ממון מ"מ לא מפני זה נאסור עליו שיקח ממון בהיתר בעד זה ולכן גם הפוסקים שחקרו בזה לא הזכירו זה [עיש"ש ב"ק פ"ט סי' ס"א ושו"ך ח"מ ס"ס ש"ן וברא"ש ור"ן ספ"ב דקדושין]:

יד אמנם הירושלמי בנדרים פי"א [ה"ג] תלה זה בזה ואי טובת הנאה אינה ממון אסור ליקח שכר בעד זה ומקשה מדין זה למאן דס"ל טובת הנאה אינה ממון ומתרץ דמיירי דגם בלא זה היו הבעלים רוצים לאחד משני כהנים ואחד מהם היה בן בתו של זה הישראל ואומר לו הא לך סלע ותנהו לבן בתי דבכה"ג אינו נוטל משום טובת הנאה

כיון דגם בלא זה היה בדעתו ליתנו לזה או לאחר וכיון דנותן לו הסלע רק נגד האחר לא חשיב טובת הנאה וכן הוא בירושלמי דמאי פ"ו [ה"ב] ע"ש:

טו וזהו דרך הרמב"ם בפי"ב דין כ"א וז"ל ורשאי ישראל לומר לישראל אחר הא לך סלע זו ותן תרומה או בכור או שאר מתנות לפלוני הכהן בן בתי או בן אחותי וכל כיוצא בזה בד"א כשהיו הבעלים רוצים ליתן לאחד משני כהנים אלו או משני לוים אלו בחנם וא"ל חבירו הא לך ותן לזה אבל הבעלים שאמרו לכהן או ללוי הא לך חלק זה בטובת הנאה [שמקבל מעות בעד זה מהכהן או מאחר] ה"ז אסור וכן אסור לעשות סחורה בתרומות אע"פ שהוא לוקח מהכהן ומוכר לכהן עכ"ל אלא כהן מכהן לוקח לאכול ולא למסחר ופסק הרמב"ם כהירושלמי אע"פ שמהש"ס שלנו לא משמע כן ועמ"ש בח"מ ס"ס ש"ן:

טז ודע דדברי הרמב"ם תמוהים בזה שכתב דגם בשאר מתנות רשאי ישראל לומר וכו' והא להדיא מבואר בבכורות שם דלא התירו זה רק בתרומה מפני שיש בהן קדושת הגוף ולא אתו לזלזולי בהו אבל לא בשארי מתנות כהונה ע"ש אם לא שנאמר שגירסא אחרת היתה לו וכן משמע מרש"י שם שכתב הכי גרסינן ע"ש ובערכין [כ"ח:] יש ראיה להרמב"ם ע"ש [ומצאתי להרי"ט אלגאזי שם בבכורות שהאריך בזה ולא העלה דבר ברור וכ"מ בירושלמי דמאי פ"ו הל' ב' שאומר זה על בכור ע"ש]:

יז גרסינן ביבמות [צ"ט:] תנו רבנן עשרה אין חולקין להם תרומה בבית הגרנות ואלו הן חרש שוטה וקטן טומטם ואנדרוגינוס והעבד והאשה והערל והטמא ונושא אשה שאינה הוגנת לו חרש שוטה וקטן דלאו בני דיעה נינהו טומטם ואנדרוגינוס נמי בריה בפ"ע היא והוי זילותא דקדשים [רש"י] עבד דילמא אתי לאסוקי מתרומה ליוחסין ערל וטמא משום דמאיסי ונושא אשה שאינה הוגנת לו משום קנסא ואשה או משום יחוד או משום גרושה שמא יגרשנה הכהן והיא זרה ולא ידעי ופלגי לה [שם] וכולן משגרין להן לבתיהן חוץ מטמא ונושא אשה שאינה הוגנת לו והרמב"ם ספי"ב הוסיף גם ערל שאין שולחין לו ע"ש ומסתמא כך היתה גירסתו וכבר תמהנו בסי' נ' לשיטת הרמב"ם בפ"א דגם לבת כהן יוצאין בנתינת תרומה איך תניא סתמא דאין נותנין לאשה הא לבת כהן פנויה ודאי נותנין למאן דס"ל דהחשש משום גרושה אם לא שנאמר גזירה שמא תנשא לישראל ולא ידעי ויתנו לה ע"ש [ואפילו להסוברים דטומטם ואנדרוגינוס ספק הם לא גריעי מערל]:

## סימן פו

### דין ביטול תרומה בחולין בכמה ובו כ"א סעיפים

א הלכה פסוקה בכל הש"ס דתרומה עולה באחד ומאה והיינו סאה תרומה שנפלה למאה סאה חולין בטילה ולא בפחות כר"א בפ"ד דתרומות [מ"ז] ואע"ג שיש שם תנא שאומר דלא בעינן ק' סאה חולין ודיו בצ"ט סאה ושתות סאה והירושלמי אומר דהלכה כדבריו לא משגחינן בזה משום דבכל הש"ס אומר אחד ומאה והטעם מפרש בירושלמי דכתיב בתרומת מעשר את מקדשו ממנו והך ממנו הוא מיותר ולכן דרשינן דבר שאתה תורם ממנו מקדשו כלומר אוסרו ותרומת מעשר הוי אחד ממאה ולכן אחד ממאה אוסר עד שיהא מאה ואחד ואסמכתא בעלמא הוא [תוי"ט] דמן התורה מין במינו ברובא בטל וזהו דרבנן ואסמכוה אקרא. ואין לשאול הא תרומה הוה דבר שיש לו מתירין שיכול לישאל על התרומה ואפילו באלף לא בטיל והתינח כשכבר מסרו ליד כהן דאז אינו בשאלה [נדרים פ"ט.] אבל הא ביטול במאה ואחד הוה גם כשעדיין לא מסרו ליד כהן אך בגמ' [שם] תרצו דכיון דליכא מצוה לישאל עליה ודאי לא ישאל ולכן הוה כאין לו מתירין:

ב דבר פשוט הוא דהא דאמרינן דתרומה עולה בק"א זהו במין במינו אבל בשאינו מינו דיו בס' כשארי איסורים וכמ"ש ביו"ד סי' שכ"ג לענין חלה וכן אם נתערב במינו ובשאינו מינו ובהמינו ליכא ק"א ובשאינו מינו יש ס' אמרינן סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו כמ"ש שם וע' בסעי' כ"א.

ג ואע"ג דלענין האיסור בטילה בק"א מ"מ הא איכא כאן סאה של תרומה שהיא לכהנים ויש כאן גזל השבט ולכן אמרו חכמים שצריך להרים מהתערובות סאה אחת וליתנה לכהן והשאר מותר לזרים וכתב הרמב"ם ריש פי"ג דכל תרומה שאין הכהנים מקפידין עליה כגון תרומת הכליסין והחרובין והשעורים של אדום א"צ להרים סאה אחת דכיון שנפלה במאה בטילה במיעוטה והכל מותר לזרים עכ"ל כלומר אע"ג דודאי אסור לגזול מהן גם אלו הדברים מ"מ הא לא גזלה שנפלה להחולין ונתבטלה ומדינא אין כאן גזל וכיון שאינם חשובים להכהנים לא חייבו אותו להרים וזהו מירושלמי בפ"ב דערלה [הל' א']:

ד נפלה סאה תרומה לפחות ממאה חולין נעשה הכל מדומע ואסור לזרים וימכור הכל לכהנים בדמי תרומה חוץ מדמי אותו סאה שנותן להם בלא דמים שהרי היא שלהם וכבר נתבאר דזהו במין במינו וז"ל הרמב"ם שם בד"א בשנתערב מין במינו אבל מין בשאינו מינו בנותן טעם אם יש בכולו טעם תרומה נעשה הכל מדומע וימכר לכהנים בדמי תרומה חוץ מדמי תרומה שבו ואם טעם הכל טעם חולין הכל מותר לזרים עכ"ל וכבר נתבאר ביו"ד סי' צ"ח דכל נותן טעם הוא בששים והא דתנן בפ"ב דערלה [מ"ז]

במין בשאינו מינו כגון גריסין של תרומה שנתבשלו עם עדשים של חולין ויש בהם בנותן טעם בין שיש בהם לעלות באחד ומאה ובין שאין בהם לעלות באחד ומאה אסור ע"ש דמשמע שיש נותן טעם גם ביותר מששים זהו ודאי דכן הוא דאם טעמו כהן ואומר שיש בזה נתינת טעם ודאי אסור גם ביותר מששים והרי יש דברים דעבידי לטעמא או דברים המעמידים דאף באלף לא בטיל מיהו בסתמא כל נותן טעם הוא בששים.

ה ודע דמשמע לי מלשון הרמב"ם והמשנה דבאינו מינו כשאינו נותן טעם א"צ להרים הסאה שנפלה שהרי לא הזכירו זה רק במין במינו ובשאינו מינו כתבו דנתבטל כשאינו נותן טעם ולא הזכירו הך דצריך להרים וי"ל הטעם דכיון דמעיקר הדין ליכא גזילה כמ"ש ולכן באינו מינו כשבאכילתו אינו טועם טעם התרומה כלל לא הצריכו אותו להרים ועוד דבשלמא במינו שייך הרמה ואומרים זו היא סאה שנפלה וזו היא שעלתה אבל כשיעלה מאינו מינו איך אפשר לומר זו היא שנפלה הלא היא לא נפלה:

ו ודע שיש לי בענין זה דביטול תרומה במין במינו בק"א שאלה גדולה והרי רש"י ז"ל פוסק בכל האיסורין במין במינו במשהו כר' יהודה במנחות [כ"ב:] דגמר מדם הפר ומדם השעיר דמין במינו לא בטל כלל כמ"ש ביו"ד סי' צ"ח א"כ צ"ל הא דאמרינן בכולי הש"ס דתרומה עולה באחד ומאה הוי דלא כהלכתא. והנה רבותינו בעלי התוס' בזבחים [ע"ג:] ובמנחות שם נתקשו לר' יהודה עצמו והרי בכ"מ מצינו לר' יהודה עצמו דעולה באחד ומאה בשבת ר"פ נוטל דאומר ר' יהודה אף מעלין את המדומע באחד ומאה וכן בריש ביצה בליטרא קציעות דר"י אומר אם יש שם מאה פומין יעלו ע"ש ומתחלה רצה ר"ת לחלק בין לח ליבש וחזר בו ומחלק בין אם נפלו לחולין מתוקנים דא"א למבטל להיות כבטל ובין נפלו לאינן מתוקנים והאריכו רבותינו בזה ע"ש ואין בזה דבר ברור:

ז ולענ"ד נראה דתרומה דין אחר יש לה מכל האיסורים דבתרומה גילתה התורה שכשירדה מחשיבותה נעשית כחולין ע"פ מאי דתניא בכריתות [ז'.] כהן שסך בשמן של תרומה בן בתו ישראל מתעגל בו ואינו חושש ומפרש משום דבתרומה כתיב ומתו בו כי יחללוהו כיון דחלליה איתחיל ופירש"י דכיון דבטלה בהתירא בטלה ע"ש ולעיל ריש סי' פ"ב בארנו הדברים ועפ"ז בארנו שם סעי' י"ד דלכן לא הצריכו חכמים לנקות כל המגורה של חטי תרומה ושל חבית שמן של תרומה משום דכיון דירדו מחשיבותם הויין כחולין ע"ש וא"כ הדבר מוכרח כשנתערבו ברוב חולין נתבטלו מחשיבותן ורק מדרבנן הצריכו ק"א ואסמכוה אקרא כמ"ש ריש סי' זה וגם מהך קרא גופה דאת מקדשו ממנו דמיניה דרשינן לביטול ק"א ונהי דאסמכתא בעלמא הוא מ"מ יותר משיעור זה א"א לאסור דאין כאן מקדשו ממנו ולכן הלכה פסוקה בכל הש"ס דתרומה בטילה באחד

ומאה גם לר' יהודה [אך בגיטין נ"ד. גבי ורמי דר"י אדר"י ושם הוא בערלה וכלה"כ צ"ע ואולי משום דבלא"ה משני שפיר]:

ח כתב הר"ש בפ"ב דערלה [מ"ח] דכי בעינן ק"א היכא דאיסורא בעיניה הוא כגון חטין בחטין או כל דבר שלא נתבשל אבל היכי דליתא בעיניה לא בעינן ק"א עכ"ל ונראה דכוונתו כגון אם בישל התערובות עד שנימוחו כולם [צ"ע אם זה נקיא ליתא בעיני'] לא בעינן ק"א אלא בששים כשארי איסורים מפני דאזלא לה חשיבותייהו וראיה מהא דתניא בחולין [צ"ז.] קדירה שבשל בה תרומה לא יבשל בה חולין ואם בשל בנ"ט ומדלא קתני ואם בשל במינו צריך ק"א ש"מ דגם במינו די בששים דהיינו נותן טעם וכך נ"ל לפרש דברי רש"י בחולין [צ"ט. ד"ה אין ועתו"ס שם]:

ט אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון כיצד סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה חולין ונדמעו ונאסרו ונפל מהמדומע למקום אחר א"צ מאה כנגד המדומע שנפל אלא לפי חשבון התרומה שיש בהמדומע כגון שנפלו עשר סאין של תרומה לתשעים סאה של חולין ונדמעו ואח"כ נפל ממדומע זו עשר סאין לפחות ממאה חולין שפיר נדמעו שהרי אפילו לפי החשבון יש כאן סאה של תרומה אבל אם נפל פחות מעשר לא נדמעו שהרי כנגד התרומה שיש בהדימוע יש מהחולין מאה וכן כל כיוצא בזה:

י ובלפי חשבון החמירו אפילו כשנתבטלה התרומה בחולין כגון שנפלה סאה תרומה למאה של חולין ונתבטלה אלא שאמרו חכמים דצריך להרים סאה אחת וליתנה לכהן אם הרים הסאה ונפלה לחולין חשבינן אחד ממאה ממה שיש בה תרומה ואם יש חולין מאה כנגד האחד ממאה תבטל החולין את התרומה שיש בה ואם לאו אסורה [משנה פ"ה מ"ה]:

יא יראה לי דאע"ג דאמרינן דאינו מדמע אלא לפי חשבון מ"מ לא מצרפינן לביטול את המדומע שנפל כל חלקי החולין שיש בה להחולין האחרים שלתוכם נפלה המדומע דאל"כ בהדין השני שבארנו בסאה שנתבטלה במאה ונפל ממנה סאה לחולין אחרים הרי אם תפול לחלק אחד מסאה והיינו לאחד ממאה מסאה תתבטל שהרי יש צ"ט של חולין מהסאה שנפלה אלא ודאי דסאה שנפלה אינה בחשבון הביטול וכן מתבאר מדברי הרמב"ם ע"ש:

יב מיהו נ"ל דאימתי אינו מדמע אלא לפי חשבון כשנפלה התרומה ברוב חולין אבל כשנפלה למעט חולין שהתרומה הוא הרוב נעשית הכל כתרומה ודאית דאזלינן בתר רובא וצריך מאה נגד כל הנפילה של התרומה והרי מן התורה בטל האיסור ברוב היתר כ"ש שיתבטל ההיתר ברוב איסור והכי איתא בירושלמי פ"ה [ה"ד] שאומר שם והוא

שרבו חולין על התרומה [כצ"ל] כלומר דאם רבו תרומה על החולין או מחצה למחצה אין כאן חשבון דהכל תרומה ע"ש:

יג ודע דבירושלמי שם אומר ר' יוחנן סאה תרומה שנפלה למאה חולין כל שהן מבטלין אותן כלומר אם נפלה סאה משם למקום אחר אינה מדמעתן כלל לפי שכבר נתבטלה במאה של חולין ולכן אפילו נפלה לכל שהוא חולין אינה אוסרת ואף שהצריכו להרים זהו מפני גזל השבט אבל דינה כחולין ופריך מתניתא פליגא על ר"י דתנן דלפי חשבון מדמעת ומתרץ דר"י באמת תני בהמשנה דאינה מדמעת כל עיקר דלא כגירסת המשנה שלנו ע"ש ולכאורה כיון שר' יוחנן אומר כן ואין מי שחולק עליו ה"ל לפסוק כן והרמב"ם ז"ל העתיק המשנה כצורתה דמדמעת לפי חשבון ולא ידעתי למה:

יד וכתב הרמב"ם בפי"ג דין ד' לענין שמדמע לפי חשבון בד"א בדבר שאין דרכו להבלל כגון חטים לחטים קמח לקמח אבל דבר שדרכו להבלל כגון שמן תרומה לשמן חולין או יין תרומה ליין חולין הולכין אחר הרוב אם רוב תרומה ה"ז מדמע כתרומה ואם רוב חולין הרי הוא כחולין ואינו מדמע אע"פ שהיא אסורה לזרים עכ"ל והיינו כשנפלה לפחות ממאה דכולה אסורה לזרים וזהו בירושלמי פ"ה [סוף הל' ג'] כמו שיתבאר בס"ד:

טו וז"ל הירושלמי תני סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה הרי אלו מדומעין ואין משלמין לה קרן וחומש על מקום אחר ולא ממקום אחר עליהן אלא לפי חשבון ובדבר שאין דרכו להבלל אבל בדבר שדרכו להבלל הולכין אחר הרוב אם רוב תרומה תרומה ואם רוב חולין חולין עכ"ל וה"פ דכשצריך לשלם קרן וחומש מן החולין על תרומה שאכל בשוגג ומשלם מזה המדומע לא יחשוב כולו חולין אלא לפי חשבון החולין שיש כאן וכן כשאכל מכאן ומשלם מחולין אחרים קרן וחומש לא יחשוב מה שאכל מכאן כולו תרומה אלא לפי חשבון התרומה שיש בו ועל זה אמר ובדבר שאין דרכו להבלל וכו' ומפרש לה הרמב"ם דלאו דוקא לענין תשלומין מחלק בין דרכו להבלל לאין דרכו להבלל אלא גם אעיקרא דמדומע קאמר דדבר שדרכו להבלל אין כאן חשבון אלא הולכין אחר הרוב והוי או כולו תרומה או כולו חולין:

טז והטעם נראה דבשלמא דבר שאינו נבלל וכל גרגיר עומד לעצמו אמרינן שנתערב וכל סאה מהם יש בהם חלק מהתרומה לפי הערך מהדימוע ויתר החלקים מהחולין אבל הדבר הנבלל כמו משקין הלא נעשה כולו כגוש אחד ואין שייך לחלקו לחלקים ולכן בהכרח לומר אף שאוסר עד מאה מ"מ בנפל מהמדומע למקום אחר בהכרח לומר מין אחד או חולין או תרומה והיינו לילך אחר הרוב כמ"ש:

יז ויש בזה שאלה ואיך אפשר לומר דדבר הנבלל א"א לחלקו לחלקים לחשוב לפי ערך והרי אין לך נבלל יותר ממים במים ותנן בפ"ג דמקואות [מ"ג] בור שהוא מלא מים שאובין והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו לעולם הוא בפיסולו עד שיתחשב שלא נשתייר מן הראשונים ג' לוגין כלומר דהמים הצפים ויוצאין ממנה לא נחשבין כולן מהראשונים אלא לפי חשבון המים שהיו בבור וחשבון מים של האמה אלמא דמחשבינן לפי ערך והתשובה בזה דודאי במקוה דאורייתא בהכרח לחשוב לפי חשבון דאל"כ מאי חזית לומר שכל השאובים יצאו ולהכשירה נימא שמי האמה יצאו והשאובין נשארו במקומן ונפסלנה ואי קשיא באמת נאמר כן אך זה א"א דא"כ לעולם לא נוכל לטהר המקואות שהיו בהם שאובים אבל בדימוע דרבנן ודאי אין לחשוב לפי חשבון וראיה שהרי גם במקואות במילי דרבנן אין חושבין לפי חשבון שם במשנה הקודמת הבור שבחצר ונפלו בו ג' לוגין לעולם הוא בפסולו עד שיצא ממנו מלואו ועוד והיינו המים שהיו בו תחלה וחשבינן לכל היוצאים מן המים הראשונים וכבר פי' כן הראב"ד [הובא בב"י טוי"ד סי' ר"א ובתוי"ט שם] דזהו טעם ההפרש בין שני המשניות דשם ע"ש:

יח ולכאורה תלוי דין זה בפלוגתא דיש בילה ואין בילה בזבחים [פ'.] בדין צלוחית של אפר פרה שנפלה לתוכה מים כל שהוא וס"ל להירושלמי יש בילה דאי אין בילה הלא כל אחד עומד בפ"ע ולפ"ז לא ה"ל להרמב"ם לפסוק דהא רב אשי דהוא בתרא ס"ל שם אין בילה אמנם אין ראיה דרב אשי אומר שם אליבא דר"א אבל חכמים סברי יש בילה ע"ש ושמואל אומר להדיא בר"ה [י"ג:] לכל אין בילה חוץ מיין ושמן אלמא דבמשקה יש בילה ולבד זה נראה דאין ענין זל"ז שהרי בר"ה שם יש מי שסובר דגם בזרעים יש בילה ובזה ודאי דחשבינן לפי ערך כמו שנתבאר:

יט ביו"ד סי' צ"ב נתבאר שיש פלוגתא דרבוותא בענין חתיכה נעשה נבילה די"א דזהו רק בבשר בחלב בלבד וי"א גם בשארי איסורין וממילא דגם בתרומה כן. והנה במין במינו לא שייך זה דכיון דמן התורה אזלינן בתר רובא א"כ ממ"נ או כולו היתר או כולו איסור ורק באינו מינו דצריך ששים מן התורה מפני טעם כעיקר אם נפלה תרומה לחולין לאינו מינו בפחות מששים וחזר ונפלה כל התערובות לחולין אחרים אם לא אמרינן חנ"נ א"צ רק להשלים ששים להתרומה ואם אמרינן חנ"נ צריך ששים נגד כל התערובות:

כ ובירושלמי דערלה פ"ב [ה"ג] יש פלוגתא דתנאי בזה והכי איתא שם גריסין של תרומה שנפלו עם עדשים של חולין ויש בהם נותן טעם ריבה עליהם עדשין של חולין מותר עד כמה ירבה תפלוגתא דרבי ור' ישמעאל בר' יוסי על דעתיה דרבי דו אמר עד שירבה על כולהון על דעתיה דר"י בר"י דו אמר עד שירבה על הנופלים עכ"ל הרי דלרבי אמרינן

חנ"נ ולר"י בר"י לא אמרינן ונראה דהלכה כרבי מחבירו הוה כלל גמור ואמרינן חנ"נ וכבר בארנו ביו"ד שם דבשארי איסורים הוה דרבנן ושבדרבנן לא אמרינן חנ"נ ולפ"ז לדעת הרמב"ם דתרומה בזמה"ז דרבנן נראה דלא אמרינן חנ"נ בתרומה אפילו להסוברים דיש חנ"נ בשארי איסורים וכל פרטי דיני חנ"נ נתבאר ביו"ד שם:

כא עוד איתא שם בירושלמי גריסין שנתבשלו עם עדשין של חולין ואין בהם בנותן טעם ריבה עליהן גריסין של חולין מין מעורר את מינו לאסור לא תהא גדולה מיי"נ כמה דתימר ביי"נ את רואה את ההיתר כמי שאינו אותו האיסור אם יש בו בנ"ט אסור ואם לאו מותר והכא את רואה את ההיתר כמי שאינו והאיסור וכו' הדא אמרה ריבה עליהן גריסין של חולין [כצ"ל] מותר עכ"ל וזהו מה דקיי"ל ביו"ד שם סילק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו והכי איתא בחולין [ק':] לר' יהודה דמין במינו לא בטיל אם נתערב במינו ושאינו מינו ויש בהאינו מינו ששים רואין את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו. ודע דלכאורה משמע מירושלמי דדוקא כשמקודם נתבטל בהאינו מינו אבל באמת לאו בדוקא דאפילו נתערבו ביחד אמרינן רואין כמבואר בחולין שם וביו"ד שם נתבארו כמה פרטים בזה ע"ש:

## סימן פז

### איך הדין בשני נפילות ועוד פרטים ותרומת ח"ל ובו ל"ב סעיפים

א תנן בפ"ה [מ"ז] סאה תרומה שנפלה למאה הגביהה ונפלה אחרת הגביהה ונפלה אחרת הרי זו מותרת עד שתרבה תרומה על החולין ופרשו הר"ש והרע"ב דהיינו עד שיפלו שם נ"א של תרומה כלומר דתלינן כל ההגבהות שהם של חולין וצ"ל אע"ג דמדמע כשנפלה לחולין לפי חשבון אלמא דחשבינן ההגבהות לשניהם לחולין ולתרומה זהו לחומרא וה"נ ג"כ לחומרא דחשבינן שהתרומה נשארה במקומה:

ב אבל הרמב"ם ז"ל באמת מפרש שיפלו יותר ממאה סאה תרומה וז"ל בפי"ג דין ה' סאה תרומה שנפלה למאה הגביהה ונפלה אחרת הגביהה ונפלה אחרת הרי החולין מותרין עד שתרבה תרומה עליהן שאם נפלו לתוך המאה חולין מאה סאין ועוד של תרומה סאה אחר סאה נעשה הכל מדומע עכ"ל והראב"ד השיג עליו ופי' דהריבוי הוא נ"א כפי' הקודם ואין זה השגה ואדרבא מהא דמדמעת לפי חשבון נראה יותר כהרמב"ם כמ"ש:

ג אמנם מצינו כיוצא בזה דלא כהרמב"ם בפ"ז דמקואות גבי מי פירות שנפל למקוה תנן היו בו ארבעים סאה נתן סאה מי פירות ונטל כנגדה סאה מהמקוה כשר ומפרשינן ביבמות [פ"ב:] דעד כמה כשר עד רובו כלומר עד כ' סאין דבעינן שיהא הרוב מי גשמים אלמא דחשבינן הניטלין רק מהמים בלבד ולא מהמי פירות אך בלא"ה לא דמיין להדדי

דבמקוה יכול ליתן הסאה של מי פירות בידים ולכן הסאה שנוטל חשבינן ממה שאינו נותן והיינו מהמים משא"כ כאן בתרומה אם יתן בידיו במזיד ודאי אסור לגמרי אלא בנפלה מעצמה מיירינן ולכן מה שמרים חשבינן מהכולל:

ד ומ"מ בירושלמי משמע דלא כפירוש הרמב"ם שאומר תני רבת התרומה נעשה כמרבה מזיד כלומר כשרבתה התרומה אפילו מעצמה נעשה כמו שריבה במזיד ופריך והא תנינן נתן סאה ונטל סאה כשר עד רובו ואת אמר הכין כלומר דלמה באמת במי פירות מותר אף במזיד ומתרץ תמן היה בו רוב ואת מרבה עליו והוא כשר ברם הכא וכו' ונ"ל דהכי מתרץ דבמקוה מצינו שהכשירה תורה מים שאובין ע"י ריבוי והמשכה ולפיכך הקילו גם במי פירות במתכוין אבל בתרומה לא הקילו ומדמדמי הריבויים להדדי ש"מ דבחד גווני הוא וזהו כפי' הר"ש והראב"ד ומ"מ אין זה ראיה גמורה כמובן:

ה והנה המשנה אומרת עד שתרבה תרומה על החולין אבל מחצה למחצה מותר דכיון דהאיסור הוא דרבנן דמן התורה ברובו בטל ונהפך האיסור להיות היתר אלא דמדרבנן הוא דאסור לכן דוקא ברוב איסור אסור ולא במחצה למחצה והכי ס"ל לר' יוחנן ביבמות [פ"ב.] דבדרבנן לא בעינן רוב היתר ע"ש ויש לתמוה למה לא פריך הש"ס שם על ר"ל דס"ל דגם בדרבנן צריך רוב ממשנה זו וצ"ע [והר"ש הקשה זה ותירץ לפי שיטתו אבל להרמב"ם צ"ע]:

ו עוד תנן התם סאה תרומה שנפלה למאה ולא הספיק להגביה עד שנפלה אחרת הרי זו אסורה ור"ש מתיר ובתוספתא פ"ו מפרש לדברי ר"ש דאימתי מתיר כשנתוודע מהראשונה קודם שנפלה השניה אבל לא נודע עד שנפלה השניה מודה לת"ק דאסור וביושלמי אומר על זה דר"ש סבר ידיעתה מקדשתה כלומר כיון דנודע לו שנפלה וצריך להרימה ה"ל כמורם דר"ש ס"ל כל העומד לזרוק כזרוק דמי וה"נ כל העומד להרים כמורם דמי [הר"ש] וחכמים סברי הרמתה מקדשתה דכשמרימים אותה אז נעשית תרומה אבל כשהיא בתוכה חשבינן לה בתערובות וכשנפלה השנית חשבינן להו כחדא וצריך מאה ואחד כנגד השנים:

ז ובודאי הלכה כחכמים חדא דיחיד ורבים הלכה כרבים ועוד דלא קיי"ל בעלמא בהך דכל העומד לזרוק כזרוק דמי וכן פסק הרע"ב וכן פסק הראב"ד ותמה מאד על הרמב"ם שפסק כר"ש וז"ל הרמב"ם שם סאה תרומה שנפלה למאה ולא הספיק להגביה עד שנפלה סאה אחרת אם ידע בראשונה קודם שנפלה השניה לא נדמעו אלא מפריש סאתים והשאר מותר הואיל והיה לה לעלות הרי הוא כאלו עלתה ואם לא ידע בסאה ראשונה עד אחר שנפלה השניה ה"ז מדומע וכאלו נפלו שתיהן כאחת עכ"ל וכתב עליו

הראב"ד רב גובריה דפסק כר"ש ויש מי שאומר דהרמב"ם מפרש דהתוספתא שמחלקת בין ידע ללא ידע זהו אליבא דחכמים [כ"מ] וא"א לומר כן חדא דבתוספתא מחלק זה ר"א בר' שמעון אליבא דאביו ע"ש ועוד דבירושלמי הא מפורש להיפך כמ"ש:

**ח** והנראה דהרמב"ם לא פירש הירושלמי כמ"ש דבאמת איזה לשון הוא ידיעתה מקדשתה או הרמתה מקדשתה וה"ל לומר ידיעתה מתירתה הרמתה מתירתה ולכן מפרש הרמב"ם דהתוספתא בע"כ לחכמים הוא ור"ש ס"ל דגם בלא נודע מותר ור"א בנו אומר דגם חכמים לא חלקו עליו אלא בלא נודע אבל בנודע לא חלקו עליו והירושלמי מפרש הטעמים דר"ש סבר ידיעתה מקדשתה כלומר איך אפשר לומר דהידיעה גורמת היתר אדרבא כיון דידע וצריך להרים הרי כמי שמונח שם תרומה ודאית והידיעה אדרבא גורמת איסור ולדבריכם ידיעתה מקדשתה וחמירא טפי אלא ודאי דאין חילוק ובכל ענין מותר וחכמים סברי הרמתה מקדשתה אותה הסאה ולא הידיעה וכל זמן שלא הרימה היא כחולין שכבר נתבטלה ולכן שפיר יש חילוק בין נודע דאז כבר נתבטלה משא"כ כשלא נודע וכשנודע נודע משתים ואין כאן ביטול ופסק כחכמים וכ"כ בפי' המשניות דאין הלכה כר"ש [וכעין זה כתב הכ"מ ע"ש] וביו"ד סי' צ"ט שפסקנו דאין חילוק ע"ש זהו שלא במינו ונותן טעם ע"ש:

**ט** כתב הרמב"ם שם אין פסולת של תרומה מצטרפת עמה לאסור החולין אבל פסולת של חולין מצטרפות עם החולין להעלות התרומה כיצד סאה חטים יפות של תרומה שנפלה למאה סאה חטים רעות של חולין וטחן הכל אע"פ שהמורסן של תרומה מועט ושל חולין מרובה והרי קמח של תרומה בפחות ממאה מקמח של חולין ה"ז עולה ומשערין בקמח עם המורסן שהוא מאה ואחד אבל אם נפלה סאה חטים רעות של תרומה לפחות ממאה סאה חטים יפות של חולין וטחן הכל והרי הקמח של תרומה אחד ממאה מקמח החולין ה"ז עולה במאה ואחד שהרי הותירו החולין ופחתה התרומה עכ"ל:

**י** והשיגו הראב"ד על מה שכתב דאין פסולת התרומה מצטרפת לאסור יותר מזה ה"ל לומר דגם הפסולת של התרומה מצטרפת להעלות דהכי איתא בירושלמי עכ"ל וזהו בירושלמי ספ"ה ויש מי שאומר דפלוגתא היא בירושלמי [כ"מ] ולענ"ד אין שם פלוגתא דהכי איתא שם תני אין טינופת של תרומה מצטרפת עם התרומה לאסור וכו' ר' ביבי בעי טינופת של תרומה מהו להצטרף עם החולין להעלות את התרומה מן מה דאמר רב הונא קילפי איסור מעלין את ההיתר הדא אמרה טנופת של תרומה מצטרפת וכו' עכ"ל כלומר דרב ביבי בעי אם הברייתא דוקא קאמרה שאין הטינופת מצטרפת לאסור אבל

גם אינה מצטרפת להיתר או דילמא לאו דוקא ומצטרפת גם להיתר ופשיט ליה דכן הוא ואין כאן פלוגתא כלל:

**יא** ולענ"ד דברי הרמב"ם ברורין בטעמן דמה ענין טינופת וקליפין שאינן בני אכילה כלל למורסן דכשהם ביחד עם הקמח כמה עניים אוכלין כן ולכן בחלה מצטרפין לשיעור חלה כדתנן בפ"ב דחלה חמשת רבעים קמח חייב בחלה הן וסובן ומורסנן ומפרש בשבת [ע"ו:] שכן עני אוכל פתו בעיסה בלוסה ע"ש והרי זהו ודאי דאם בא לשער המאה סאה בעודם חטים צריך מאה נגד הכל ורק בטחנן הקילו חכמים מפני שהאיסור מדרבנן שלא לחשוב המורסן בהאיסור אבל שיהא נחשב גם לבטל האיסור פשיטא דלא וגם פשטא דמשנה שם משמע כן ע"ש אך טינופת וקליפין ודאי דמצטרפין לביטול האיסור ומה ענין זל"ז:

**יב** וביו"ד ריש סי' צ"ט נתבאר דעצמות האיסור מעלין את ההיתר ובאמת בארנו שם שיש חילוק בין עצמות לעצמות דעצמות רבות שראויין ללועסן ויש בהן טעם מצטרפין לאיסור ועצמות קשים מצטרפין להיתר וראיה מזרוע בשלה דנזיר בחולין [צ"ח:] דמצרפינן העצמות להאיסור [עכ"מ ולדברינו א"ש] וכל מבין יבין דמורסן אינו דומה לא לרכין הראוין לאכילה בעצמן ולא לקשין שאינן ראוין לאכילה אף כשהם עם הבשר ביחד ולכן פסק הרמב"ם בהם דין ממוצע שאין מצטרפין לא לאיסור ולא להיתר [וצריך לדקדק בירושלמי ערלה פ"א ה"ג ונזיר פ"ו ה"ט ועם כי מפרשי הירושלמי וכן הרא"ש פגה"נ פירשו טינופת על סובן ומורסן הרמב"ם לא יפרש כן אלא על שאר דברים הנמצאים בתבואות מיני פסולת ואני תמה על הרא"ש והמפרשים שהרי שנינו בב"ב צ"ג: המוכר פירות מקבל רובע טנופת לסאה ומפורש שם בגמ' דהיינו עפרורית וכן פי' בערוך והרמב"ם בפי' המשנה]:

**יג** ודע[1] שיש להסתפק בדין דנפלה סאה חטים רעות של תרומה לפחות ממאה ורק ע"י הטחינה נתהוה מאה כמ"ש אם הכוונה דוקא כשטחן בלא כוונת ביטול או אפילו טחן בכוונת ביטול וכן נראה לי דכיון דדרך חטין להטחן ובהכרח לטוחנם ולרוקדן כדרך התבואות לא מקרי זה מבטל איסור לכתחלה ומה גם באיסור דרבנן:

**יד** כתב הרמב"ם בפי"ג דין ח' לוג יין של תרומה צלול שנפל למאה לוגין עכורין אין מוציאין שמרים שבהם ומעלין את הלוג וכן אם נפל לוג עכור למאה לוגין צלולין אין מוציאין שמרים שבו עכ"ל וזהו תוספתא פ"ו [הל' ט'] והדין השני אינו מובן מאי נ"מ אם יוציאו השמרים אם לאו הא יש מאה נגד כל הלוג מהיין עם השמרים וצ"ל דה"פ אין

[1] תימה דהא מפורש זה בירושל' סוף פ"ה תני אף טוחן כו' וע' בפ"מ דהרמב"ם לא פסק כן וצ"ע ואולי לזה כונתו.

מוציאין השמרים מהלוג ולכן דוקא כשיש מאה גם נגד השמרים מותר אבל אם אין מאה רק נגד היין בלבד אסור ולא דמי למורסן של תרומה שא"צ מאה כנגדן כמו שנתבאר ונראה משום דהמורסן אינו תועלת להקמח משא"כ השמרים שומר את היין כדכתיב ושוקט על שמריו ולכן כחדא חשיבא ובתוספתא יש גירסא בזה לוג עכור לפחות ממאה וכו' וא"ש כפשוטו:

**טו** ודע דבתוספתא שם תניא סאה תרומה שנפלה למאה אין מוציאין זונין שבהן פחות מכן מוציאין זונין שבהן לוג יין צלול שנפלה לתוך מאה לוגין עכורין אין מוציאין שמרים שבהם פחות מכן מוציאין שמרים שבהם עכ"ל ונראה דה"פ דבמאה דרך להיות שמרים ולא בפחות ולפיכך בפחות ממאה אין מחשבין השמרים בביטול התרומה וכן זונין בחטים והם חטים רעות ואינם למאכל אדם כדתנן ריש כלאים והרמב"ם לא הביא זה ואולי גירסא מוטעת היא [וקצת ראיה יש להגירסא מהמפקיד [מ'.] לוג ומחצה שמרים למאה ע"ש אך אינה ראיה גמורה דזהו החשבון וה"ה לפחות מכן יחשוב פחות מלוג ומחצה והך דזונין לא הזכיר כלל וצ"ע]:

**טז** עוד כתב לוג מים שנפל לתשעים ותשעה לוגין יין ואח"כ נפל לתוך הכל לוג יין של תרומה נדמע הכל שאין המים מעלין את היין עכ"ל ובתוספתא שם יש פלוגתא בזה והכי איתא שם לוג מים שנפל לתוך צ"ט יין ואח"כ נפל לוג יין של תרומה [כצ"ל] מעלין זה את זה דברי ר' נחמיה וחכמים אומרים אין מעלין זה את זה עכ"ל וטעם ר"נ פשוט שהרי כיון שהמים כבר נתבטל בהיין הוי ככולו יין וחכמים סברי דכיון שיין ומים שני דברים הם אין המים מסייע לביטול היין של תרומה וגם אין ביטולן שוה שיין במים אינו מינו וביטולו בס' ויין ביין במאה לפיכך אין מצטרפין ביחד לביטול וזה שכתב הרמב"ם שאין המים מעלה את היין כוונתו ביחד עם היין [ומתורץ השגת הראב"ד ע"ש] וכן הדין בלוג יין של תרומה שנפל לחמשים לוגין יין וחמשים מים אם אין בהמים בעצמן כדי לבטל הלוג של תרומה אין מצטרפין היין והמים לביטול [כן כתב הראב"ד שם]:

**יז** ומ"מ עיקר דין התוספתא והרמב"ם אינו מובן דבשלמא אם הלוג מים היה נופל ביחד עם הלוג יין של תרומה שפיר אבל כשנפל הלוג מים מקודם הא כבר נתבטל בהיין והוי ככולו יין ולמה לא יבטלו את הלוג של תרומה וצ"ל דס"ל דהיתר בהיתר לא בטל וכבר הארכנו בזה ביו"ד סי' צ"ט סעי' מ"ב ע"ש ומ"מ קשה לפמ"ש שם בסעי' מ"ו דכל דבר דנתבטל הטעם לא שייך לומר דלא בטיל ולכן קיי"ל שם דכזית חלב שנתבטל במים בששים ואח"כ נפל מן המים לקדירה של בשר מותר לפי שכבר נתבטל א"כ ה"נ כן הוא

ואפשר דבזה פליגי ר"נ וחכמים וכיון דהלכה כחכמים א"כ גם בשם אסור ואולי כיון דבבשר בחלב לא אסרה תורה אלא דרך בישול אין זה בגדר איסור אפילו מדרבנן:

יח תנן בספ"ה סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ואח"כ נפלו שם חולין אם בשוגג מותר כלומר כשיש מאה ואחד בין כולם אם במזיד אסור דקנסוהו רבנן לפי שאין מבטלין איסור לכתחלה וכתב הרמב"ם שם בדין זה שאין מבטלין איסורי תורה לכתחלה עכ"ל והולך לשיטתו בפט"ו ממאכ"א דין י"ט דבאיסורי דרבנן מבטלין אפילו לכתחלה אבל כבר בארנו ביו"ד סי' צ"ט סעי' ל"ז דרבים חולקין עליו ע"ש. ואין לשאול לשיטתו הא איהו ס"ל בפ"א דתרומה בזמה"ז דרבנן וא"כ מותר לבטל דאינו כן דכבר כתבנו כמה פעמים דבהרבה דברים עשו תרומה בזמה"ז כשל תורה מיהו במעשר ירק דרבנן לשיטתו מותר לבטל אבל לרוב הפוסקים אינו כמ"ש שם ביו"ד:

יט בתרומת ח"ל הקילו חכמים הרבה קולות בביטולו וז"ל הרמב"ם שם תרומת ח"ל מותר לבטלה ברוב ואוכלה בימי טומאתו ולא עוד אלא אם היה לו יין של תרומת ח"ל נוטל ממנו לוג אחד ונותן עליו שני לוגין חולין ונמצא בין הכל ג' ואח"כ נוטל מיין של תרומה לוג ונותן לתוך הג' ומגביה מארבעתן לוג ושותה וחוזר ומשליך לתוכן לוג אחר וחוזר ונוטל לוג ושותה וכן נותן לוג תרומה ונוטל לוג מן התערובות עד שיכלה כל היין של תרומה ונמצא שנטל כמה לוגין בשני לוגין של חולין עכ"ל וזהו ברפ"ד דבכורות ולדבריו נתבטל במחצה על מחצה שהרי תחלה נתן לוג תרומה בשני לוגין חולין ואח"כ נתן לוג תרומה לתוך הג' והוה שני לוגין חולין ושני לוגין תרומה ומזה נוטל ושותה וכן לעולם והשיגו הראב"ד וז"ל טועה בזה שאינו כן בבכורות וענין זה אסור הוא שהרי הוא מחצה למחצה עכ"ל:

כ וברור הוא דגם הרמב"ם לא ס"ל דהביטול הוא מחצה למחצה דאל"כ למה ליה ליתן שני הלוגין של תרומה בזה אחר זה יערב שני לוגין תרומה עם שני לוגין חולין אלא ודאי דבכה"ג אסור אלא מקודם מבטלו ברוב והוה ככולו חולין ואח"כ כשנותן עוד לוג תרומה אין זה מחצה למחצה שהראשון כבר נתבטל. ואין לשאול למה לא יטול לוג מהג' די"ל דודאי לוג ראשונה מותר ליטול אבל אח"כ כשיתן עוד לוג תרומה להשנים הנשארים בזה לא הקילו כל כך דאולי הלוג הניטל הוא כולו חולין ואח"כ כשיתן לוג תרומה יהיה שני לוגין תרומה ואחת חולין לפיכך אמרו שיטול לוג מהארבעה לוגין דבכה"ג הרי חשבנו ג' לוגין חולין מפני שכבר נתבטל כמ"ש ולכן כל מה שיטול אח"כ נחשב הכל כמו מרוב חולין על סמך הלוג הראשון שכבר נתבטל ובודאי כך היתה גירסתו בבכורות שם:

כא אבל גירסת הראב"ד ז"ל כגירסת רש"י רב הונא כי הוה מתרמי ליה חמרא דתרומה הוה רמי תרי נטלי דחולין וחדא נטלא דתרומה ושקיל חד מכאן ואילך רמי חדא ושקיל חדא ע"ש אבל לא שיתן להג' עוד לוג של תרומה ולפי מה שבארנו בכוונת הרמב"ם החמיר בזה שלא ליטול מכאן ואילך ע"י רמי חד ושקיל חד מטעם שבארנו ולכן מה שתפס הראב"ד דהרמב"ם הקיל בדין זה ולדברינו החמיר בפרט זה [כנלע"ד] ופשוט הוא דכל זה הוא במינו אבל שלא במינו צריך ס' כמו בחלת ח"ל ביו"ד סי' שכ"ג.

כב האמנם בחלת ח"ל פסק הרמב"ם בספ"ה מבכורים דאפילו נתערבה שוה בשוה בטילה ע"ש וצ"ל דודאי לערב בידים צריך רוב אבל בנתערבה מאליה גם במחצה למחצה בטל [כ"מ שם] ובירושלמי פ"ד דחלה [ה"ד] יש פלוגתא בזה והכי איתא שם הורי ר' אבוה שצריכה רוב וכו' א"ר זעירא מתניתן אמרה אפילו אחד באחד ע"ש ופסק כר' זעירא אבל יש פוסקים כר' אבוה וכמ"ש הטור ביו"ד סי' שכ"ג ע"ש [ואולי הקילו בחלה מפני שהלחם עיקר חיותו של אדם לפיכך הקיל ר"ז אבל תרומה שישנו גם ביין ושמן לא הקילו גם כתבואה ואין לו דבר ברור בענין זה]:

כג תנן בפ"ט [מ"ה] מאה לגינה של תרומה ואחת של חולין כולן מותרין בדבר שזרעו כלה אבל בדבר שאין זרעו כלה אפילו מאה של חולין ואחד של תרומה כולן אסורין וה"פ בזרעו כלה קל הוא שהקילו בגידולי תרומה שאפילו ערוגה אחת של חולין מצלת מאה ערוגות של תרומה דכיון דזרעו כלה אינו אלא חומרא בעלמא והקילו הרבה אבל דבר שאין זרעו כלה אינה בטילה ערוגה אחת אפילו במאה לפי שאין הקרקע עולה באחת ומאה דלא שייך ביטול בקרקע שאינה מתערבת כמ"ש הרמב"ם לפי שהתרומה מופרשת היא ולא נתערבה בחולין עכ"ל וזהו כמ"ש. ובתוספתא רפ"ח מסיים בזה תלש עלה ובלבד שלא יתכוין ויתלוש ר"ש אומר אף יתכוין ויתלוש ויעלה באחד ומאה ופשוט הוא שהלכה כחכמים [ובתוספתא נרשם שהרמב"ם פסק כר"ש וטעות הוא וז"ל הרמב"ם ואם נתלש הכל מעלה בק"א ולא יתלוש לכתחלה עכ"ל]:

כד תנן ספ"ז שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין שנפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן ואינו ידוע לאיזה מהן נפלה הרי אני אומר לתוך של תרומה נפלה דכלל גדול הוא באיסורים דרבנן כשיש לתלות באחת שהדבר לא יקלקלנה תולין כמ"ש ביו"ד סי' קי"א ולכן אם היו שניהן חולין ה"ז אסורות שתיהן דמאי חזית לתלות בזו יותר מבאחרת אבל כשאחת תרומה ואינה מקלקלה תולין ודוקא בתרומה דרבנן אבל בתרומה דאורייתא אין תולין אא"כ יש מהחולין רוב כנגד התרומה דמדאורייתא בלא"ה מותר דבכה"ג תלינן ג"כ בהתרומה דהוי ג"כ דרבנן [ע' יבמות פ"ב.]:

כה שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ואינו ידוע איזו של תרומה ואיזו של חולין ונפלה תרומה לתוך אחת מהן תולין שלהתרומה נפלה ואם יכירו אח"כ השל חולין תהיה מותרת אף שאין בה מאה כנגד התרומה וכן שתי קופות של חולין ונפלה תרומה לתוך אחת מהן ונדמעה שאין בה כדי ביטול וכן בשניה אין בה כדי ביטול אם היתה התרומה נופלת לתוכה ואח"כ נפלה עוד הפעם תרומה לתוך אחת מהן ואינו ידוע לאיזו נפלה תלינן שגם היא נפלה למקום שנפלה הראשונה וכן אם נפל מאחת מהקופות לתוך של חולין אינה מדמעתן ותולין שמההיתר נפלה לשם וכן בשתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין ואינו ידוע איזו של תרומה ואיזו של חולין וזרע את אחת מהן אינה כגידולי תרומה ותולין שהחולין נזרעה ולכן נוהג בהשניה כתרומה ודאית שהרי אחת מהן ודאי תרומה ומוטב יותר לתלות בה מהנזרע שצריך להפוך הקרקע וההפסד מרובה:

כו ולא עוד אלא אפילו אם אחר נפילת הראשונה שתלינוה שמהחולין נפלה נפלה מהשניה למקום אחר ולא נשאלו כאחד אנו תולין בשניהן לקולא וכן אם ראובן זרע את האחת ושמעון את השניה תולין שניהם לקולא אמנם אם משתי הקופות נפלה למקום אחד אפילו זה אחר זה מדמעות כקטנה שבשתיהן וכן אם אחד זרע את שתיהם בדבר שזרעו כלה כמו חטין ושעורין הגידולין מותרין ואע"ג שבע"כ נזרע גם מן המדומע הא באמת גידולי מדומע בדבר שזרעו כלה מותר כדתנן בפ"ט [מ"ד] אבל בדבר שאין זרעו כלה כמו שום ובצלים הגידולין דינן כמדומע ואסורין לזרים:

כז ואפילו באין זרען כלה אמרו בירושלמי [פ"ז ה"ד] דאימתי אמרינן דכשאחד זרע את שתיהן נעשין מדומע כשזרע את השניה עד שלא קצר את הראשונה אבל אם זרע השניה אחר שקצר את הראשונה אין תלוש ומחובר נעשה הוכיח כלומר דאין דינן כזורען כאחת דהראשונה כבר כאלו אינה בעולם ובהשניה תלינן ומפני שכל זה הוא מדרבנן מקילינן וכ"כ הרמב"ם שם סוף דין י"ג ע"ש:

כח וכן שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהן שתי סאין אחת של חולין ואחת של תרומה ונפלו אלו לתוך אלו מותרין שאני אומר חולין לתוך חולין נפלו ותרומה לתוך תרומה נפלה ואע"פ שלא רבו חולין על התרומה בד"א בתרומה דרבנן אבל בתרומה דאורייתא עד שירבו חולין על התרומה וכמו שנתבאר:

כט לפעמים יש שנעשה מדומע בשעת הפרשת התרומה מהכרי ואע"פ שלכאורה א"א להיות כן דהא המפריש תרומה בתוך הכרי צריך לציין המקום בהכרי בצפונו או בדרומו ואם יאמר תרומת הכרי הזה בתוכו סתם לא קרא שם והיא עדיין טבל כדתנן בפ"ג וכמ"ש בסי' וא"כ היכי משכחת לה מדומע בשעת הפרשה שהרי המקום מסויים בצפונו או

בדרומו וכיוצא בזה ויטול התרומה משם. אמנם בירושלמי פ"ג [ה"ג] איתא דמשכחת לה והיינו דקיי"ל אם אמר תרומת הכרי הזה בצפונו של הכרי ונעשה תרומה והיה לו עוד כרי ואמר גם תרומת הכרי הזה בתוך הכרי הראשון נעשה גם הוא חולין ותרומתו הוא בהכרי הראשון אע"פ שלא סיים המקום דמסתמא כוונתו שתרומת השני תהיה אצל תרומת הראשון וכך אמרו בירושלמי שם מקום שנסתיימה תרומתו של ראשון שם נסתיימה תרומתו של שני:

**ל** ולפ"ז שפיר משכחת לה מדומע בשעת ההפרשה כגון סאה תרומה שנפלה לתוך הכרי ועשאה מדומע שאינו ידוע לאיזה מקום נפלה בהכרי אך כנגדה היה מאה סאין בהכרי והיתה מתבטלת אך הבעה"ב אמר תרומת הכרי הזה בתוכה ואלמלי היתה הסאה שנפלה הרי אין בדבריו כלום מפני שלא סיים המקום כמ"ש אבל כיון שיש שם הסאה תרומה שנפלה ונתבאר דמקום שנסתיימה תרומה ראשונה שם נסתיימה האחרונה וא"כ ממילא גם בכאן הוי כנסתיים והוי תרומה אצל התרומה של הסאה הנופלת ולא ידענו המקום וממילא דהוי מדומע הן מצד הסאה שנפלה והן מצד התרומה וכנגד שתיהם ליכא מאה כמובן [וזהו גם ביאור דברי הרמב"ם פי"ג הל' ט"ו שקיצר מאד ע"ש]:

**לא** וכן משכחת לה מדומע בשעת ההפרשה והדימוע הוא חלק מהכרי כגון שאמר תרומת הכרי הזה בצפונו וקיי"ל בירושלמי שם כחכמים דחולקין הכרי לשנים לצפונו ולדרומו ואח"כ חולקין גם החציו של צפוני לצפונו ולדרומו והתרומה היא בתוך הצפון צפוני ונמצא דרבע הכרי הוה מדומע:

**לב** וכן משכחת לה מדומע בשעת הפרשה באופן אחר והיינו שהיה לו שני כריים ואמר תרומת שני הכריים הללו באחת מהן בצפונן ולא ידענו באיזה מהם הרי שני הכריים מדומעים חלק צפון צפוני שלהם כמ"ש או שהיו לפניו שתי סאין וכרי אחד ואמר הרי אחד מן הסאין האלו עשויה תרומה על הכרי הזה הרי אחת מהן תרומה ואין ידוע איזו היא ונעשו שניהן מדומע וכן אם היו לפניו שני כריים וסאה אחת ואמר סאה זו תהיה תרומה על אחת מהכריים האלו והרי הוא תרומה ונתקן אחת מן הכריים ואינו ידוע איזו נתקן והוי מדומע ויראה לי דבכל אלו אם אמר אח"כ על זה כיוונתי נאמן:

## סימן פח

### דיני ביטול התרומה באופנים אחרים ובו כ"ו סעיפים

**א** כתב הרמב"ם ריש פי"ד חמשים תאנים שחורות וחמשים לבנות שנפלה לתוכן תאנה אחת של תרומה היתה לבנה השחורות מותרות והלבנות מדומעות היתה שחורה השחורות מדומעות והלבנות מותרות ואם אין ידוע אם שחורה היתה אם לבנה עולה

באחד ומאה מן הכל ידע מה היתה אחר שנפלה ושכח הרי כולן מדומעות עכ"ל ולכאורה אין שום רבותא בדינים אלו ומאי קמ"ל:

ב האמנם משום דבמשנה פ"ד [מ"ח] פליגי תנאי ויש מי שסובר דאפילו נפלה לבנה השחורה מעלה אותה וכן להיפך והטעם דהקילו במדומע לזה משמיענו הרמב"ם דאין הלכה כן ורק אם אין ידוע מה נפלה וכולן בספק מעלין זה את זה ואע"ג דממ"נ ליכא מאה מהמין שנפל מ"מ כיון שכולן בספק מצטרפין לביטול וזהו בלא ידע מעיקרא מה נפל אבל בידע ואח"כ שכח כיון שבעת שידע נאסרו אחד מהם לא חזרו להיתר אפילו אחר ששכח ולא מיבעיא למאן דס"ל בסי' הקודם סעי' ו' דידיעתה מקדשתה אלא אפילו למאן דלא ס"ל כן זהו מפני שעדיין לא הורמה ולא ידענו איזה יטול אבל הכא דע"פ ידיעתו ודאי נאסר מין אחד מהן ודאי דידיעתו אוסרתן וכ"ש לפי' הרמב"ם שם שפסק דהידיעה גורם ההיתר כ"ש שגורם האיסור:

ג ויש להסתפק אם דוקא במין אחד אלא משונות במראיתן כמו תאנים שחורות ולבנות אמרינן בלא ידע מה נפל דמעלות זא"ז אבל בשני מינין כגון חמשים תאנים וחמשים ענבים של חולין שהיו בכלי אחת ונפלה שם פירי של תרומה ולא נודע אם תאנה נפלה או ענבה נפלה ג"כ מעלות זא"ז או דילמא דבשני מינים אפילו לא נודע אין מעלות זא"ז וכי תימא דממ"נ מותר דהא נתבטל באינו מינו ואמרינן סלק את מינו כמי שאינו ושאינו מינו רבה עליו ומבטלו דאינו כן דודאי אם היה ששים כנגד האינו מינו בטל אבל אם לא היה ששים לא נתבטל ואין לומר דא"כ ממ"נ אסור דהאינו מינו אוסרתו ושנאמר סלק את שאינו מינו כמי שאינו ומינו רבה עליו ומבטלו אפילו מי שסובר כן ביו"ד סי' צ"ח הא ממינו ליכא מאה שיבטלנו די"ל דזהו בידעינן מה נפל אבל כשלא ידענו כולם נכנסים בספק אחד ותתבטל במאה ואולי כיון דממ"נ יש כאן אינו מינו האוסרו ומינו ממ"נ אינו מצילו הכל אסור וכן נראה עיקר:

ד ואם היו בכלי אחת מאה תאנים של חולין וחמשים ענבים של חולין ונפל לתוכן תאנה של תרומה ונתבשלו כולם ביחד מי אמרינן סלק את שאינו מינו כמי שאינו ומינו רבה עליו ומבטלו כמו דאמרינן סילק את מינו וכו' או דילמא כיון דסוף סוף אינו מינו נותן טעם עד ששים ובכאן ליכא ששים משאינו מינו אסור אמנם דבר זה מחלוקת ביו"ד שם ובארנו שם בסעי' ל"ז דזה תלוי אם נהפך האיסור להיות היתר אם לאו דלמאן דס"ל נהפך מותר ולמאן דלא ס"ל כן אסור ע"ש היטב:

ה התאנים כשדורסים אותם לעשותם דבילה יש שעושים עגולים ויש עושים מלבנים כלומר מרובעים ואם היה כאן חמשים עגולים וחמשים מלבנים של חולין ונפל עיגול

של תרומה לתוכן העיגולים אסורים והלבנים מותרים נפלה מלבן המלבנים אסורים והעיגולים מותרים ואם אינו ידוע מה נפלה שניהם מצטרפים לביטול אחד ומאה והוה כדין כשחורות ולבנות ובזה יש קצת רבותא יותר דכיון דכולן מראה אחת הן הלא ביכולתו להפרידן אחת אחת ולהשיבן כבתחלה ואז לא יהא ניכר בין מלבן לעיגול ויצטרפו כולם לביטול אף בידוע מה נפלה ובזה לא שייך אין מבטלין איסור לכתחלה דזה אינו אלא במרבה על ההיתר ובכאן אינו מרבה אלא משיבן כבתחלה ומ"מ קמ"ל דאם ידוע מה נפלה אין השני מצטרף [עתוסי"ט פ"ד מ"ח ד"ה ר"י]:

**ו** עיגולי דבילה עושים אותם גדולים וקטנים היו שם חמשים גדולים וחמשים קטנים של חולין ונפל עיגול של תרומה לתוכן אם גדולה נפלה הגדולות אסורות והקטנות מותרות נפלה קטנה הקטנות אסורות והגדולות מותרות ובאינו ידוע מה נפלה שתיהן מצטרפות לביטול מאה ואחד כבדינים הקודמים ובזה יש רבותא אחרת דהביטול במאה הן במנין הן במשקל כלומר אם נפלה עיגול של תרומה ואינו ידוע אם גדולה אם קטנה ובכאן אינו אלא ארבעים עיגולים אך במשקלם יהיה מאה פעמים כנגד קטנה תולין שקטנה נפלה ובטילה ומרים אחת מן הקטנות ונותנה לכהן וכ"ש אם יש כאן מאה עיגולין אף שכנגד עיגול גדול לא יהיה מאה ואחד במשקל בטלה כיון שאינו ידוע מה נפלה תולין בקטן:

**ז** ויש להסתפק אם נפל עיגול גדול לתוך מאה עיגולים קטנים דבמנין יש מאה ואחד ובמשקל ליכא אם גם בכה"ג המנין מעלה או דוקא בדין הקודם באינו ידוע מה נפלה תולין להקל הן למנין הן למשקל אבל בידוע צריך מאה ואחד במשקל ונראה דגם בכה"ג מעלה וזהו כונת המשנה דקטנים מעלין את הגדולים כלומר אם יש מאה קטנים ונפל אחד גדול מעלים אותו וכן נראה מפי' המשנה להרמב"ם ע"ש ובחיבורו ריש פי"ד לא ביאר זה וכן הר"ש והרע"ב לא הזכירו זה כלל ע"ש וכן מבואר בירושלמי שם הגדולים מעלין את הקטנים במשקל והקטנים את הגדולים במנין ע"ש והכי קיי"ל [עשנו"א שכתב הרבותות דגדולות וקטנות נגד שחורות ולבנות משום דהם א"א להתערב יותר משחורות ולבנות ויותר מזה עגולים ומלבנים א"א להתערב יותר מגדולות וקטנות ע"ש ודוחק ולפמ"ש א"ש בפשיטות]:

**ח** כתב הרמב"ם בפי"ד דין ג' הקמח והסולת אינן מצטרפין להעלות את התרומה עכ"ל ומקורו מתוספתא פ"ו [הל' ז'] ונראה דה"פ כשהיו כאן חמשים ליטרות קמח וחמשים סולת של חולין ונפל ליטרא קמח של תרומה אין הסולת מעלה אותה והקמח אסור וכן אם נפל ליטרא סולת של תרומה אין הקמח מעלה אותה והסולת אסור ונראה דבאינו ידוע מה נפלה מעלה זו את זו כבדינים הקודמים או אפשר דבכאן גם באינו ידוע אין

מעלות זא"ז שהרי אפשר להכיר תערובת קמח בסולת או סולת בקמח דזה עב וזה דק ולא שייך בזה אינו ידוע מה נפלה ולכן סתמה הרמב"ם ז"ל וכן נלע"ד לדינא אך אם אין ביכולת להכיר פשיטא דמעלות זא"ז:

**ט** ודע דלשון התוספתא אינו כלשון הרמב"ם והכי איתא שם הקמחין והסלתות מעלין זה את זה דברי ר' נחמיה וחכמים אומרים אין מעלין זה את זה והלכה כחכמים והרמב"ם מפרשה לענין צירוף כמ"ש אך לפ"ז אינו מובן טעמו של ר' נחמיה וצ"ל דס"ל כיון דזהו דרבנן הקילו בקמח וסולת שהן מין אחד לגמרי והמפרש בתוספתא פירשה בענין אחר והעיקר כפי' הרמב"ם ודבר פשוט הוא דקמח וסולת מין אחד הם ואם נפל קמח של תרומה לתוך סולת של חולין או להיפך וא"א לבררו צריך מאה ואחד כבמין במינו:

**י** דבר ברור הוא דבכל הני קולות דתלינן באינו יודע מה נפלה דכולן מצטרפות לביטול זהו כשעכ"פ מידי איסור דאורייתא ודאי נפיק כגון בשחורות ולבנות דבאינו ידוע מה נפלה שתיהן מצטרפות לביטול מיהו מדאורייתא יש בכל אחת רובו נגד התרומה שנפלה ובירושלמי יש מי שמחמיר שיהא ג' פעמים כנגד הנפילה והכי איתא שם שמעון בר בא בשם ר"י והוא שנפלה שחורה אחת לתוך שתים שחורות כדי שתבטל ברוב ר' זעירא בעא קומי ר' מני לא מסתברא בתוך שלש שאם תאבד אחת מהן יהיו שם שתים וכו' ע"ש והרמב"ם לא הזכיר מזה דבר דכיון שהזכיר חמשים וחמשים הרי יש כאן הרבה [ונראה דהלכה כר"י]:

**יא** עוד איתא בירושלמי שם בר פדייה אמר טוחן ומתיר ואע"ג דבר פדייה אמר אין בלילה אלא ליין ושמן בלבד מודה הוא הכא שהן נבללות עכ"ל כלומר בנפל שחורה לנ' שחורות ונ' לבנות טוחן את כולן ומצטרפין לביטול וכן בעיגולים ומלבנים וגדולות וקטנות וס"ל דזה לא מקרי מבטל איסור מפני שאינו מוסיף היתר על הקודם וכמ"ש בסעי' ה' והרמב"ם לא הזכיר זה ונראה דס"ל דמאי דאיתא אח"כ בירושלמי מילתייהו דרבנן פליגא אהא קאי אף דאין הכרח לפרש כן ע"ש היטב והר"ש הביא זה ע"ש [אך מפרש דזהו לר' יהושע ע"ש וקיי"ל כר"ע וא"כ אינו לדינא ואפשר שזהו גם דעת הרמב"ם]:

**יב** זה שנתבאר דמין במינו במאה ואחד זהו כשנפלה התרומה בתוך החולין ואינו ידוע המקום שנפלה ולכן כל הכרי מצטרף לביטולו אבל אם נפלה למקום מסויים אין השאר מצטרף כלל. וז"ל הרמב"ם שם סאה של חטים שנפלה על פי מגורה של חטים אין משערין אותה באחד ומאה שאין משערין אלא אם נבללה תרומה עם החולין או אם אין ידוע באיזה מקום נפלה התרומה וכיצד יעשה רואים את התרומה כאלו היא חטים על

גבי שעורים ומפריש התרומה עצמה שנפלה על גבי המגורה עם מעט מן החולין שנפלה עליהן כמי שמאסף חטים מעל גבי שעורין עכ"ל כלומר הנוטל חטין משעורין הלא יכיר מה המה החטים ונוטלן כולן וממילא לא ימלט שלא יטול גם קצת שעורין והכא נמי יטול התרומה בשלימות וע"פ זה ממילא מוכרח ליטול גם מהחולין כמובן:

**יג** וכן נראה כשהיה כרי גדול של שלשה אמות גובה והתרומה נפלה בגובה של אמה הראשונה אין נכנס לספק אלא התבואה שבגובה אמה הראשונה ואם יש בה מאה כנגד הנופל מותר ואם לאו התבואה של אמה הראשונה אסורה והשאר מותר וראיה ממה שיתבאר בנפלה על פי הכד או על פי העיגול דאין מה שלמטה מצטרף וכן כל כיוצא בזה דאין מצטרף למאה אלא אותם שבכלל הספק:

**יד** ולהיפך אותם שנכנסו לספק מצטרפין למאה אפילו אינם בכלי אחת כמ"ש הרמב"ם שם בדין ה' וז"ל שתי קופות או שתי מגורות שנפלה תרומה לתוך אחת מהן ונבללה ואין ידוע למי נפלה אם היו שתי המגורות בבית אחד הרי אלו מצטרפות ותעלה באחד ומאה מן הכל כאלו היו שתיהן מגורה אחת והקופות מצטרפות אפילו היתה קופה זו בבית זה וקופה זו בבית אחר לפי שקרוב הדבר להתקבץ שתיהן בבית אחד אבל אם היו שתי הקופות בשתי עיירות אינן מצטרפות עכ"ל:

**טו** וכל זה מבואר במשנה פ"ד [מי"ב] ובירושלמי שם ומפרש הטעם מה בין מגורות לקופות מגורות אין דרכן להתפנות קופות דרכן להתפנות כלומר דלכן קופות אף בשני בתים מצטרף מפני שדרכן לטלטלן ולפנותן לבית אחר וחשבינן כאלו כבר עירבן וזהו שכתב הרמב"ם שקרוב הדבר להתקבץ ולכן מעיר אחרת אינן מצטרפות מפני שאין דרכן להתקבץ יחד ומגורה גם מבית לבית אין דרכן להתקבץ:

**טז** ופשוט הוא דדוקא כששניהם של אדם אחד מצטרפין ולא כשהם של שני בני אדם [הר"ש] וראיה מתוספתא פ"ו [הל' י"א] דתניא בזו מאה ובזו אין מאה הריני אומר לתוך של מאה נפלה אחת מדומעת ואחת שאינה מדומעת הריני אומר לתוך מדומעת נפלה עכ"ל וקשה מה לו לתלות בהמאה ובהמדומעת הלא שניהן מצטרפות לביטול אלא דמיירי כשהם של שני בני אדם שאין מצטרפות ותלינן בשאני אומר כמ"ש בסי' הקודם [שם] ושאני אומר תולין אפילו בשני בני אדם כדי שלא לקלקל את האינו מקולקל וזה שתולין בו ממ"נ לא יקולקל או שגם עתה מותר כמו שתולין בבעל המאה או דגם בלא"ה אסור כמו שתולין בהמדומע ואי משום שהבעל מאה יצטרך להרים אין זה כלום:

**יז** אמנם כשמצטרפים שתי קופות או שתי מגורות לביטול המאה כיצד מרימין מהם האחת שצריך להרים כתב הרמב"ם שם וכיצד מעלה סאה שנפלה אם רצה להעלות

מאחד משתיהן מעלה ואם רצה להעלות חציה מזו וחציה מזו מעלה עכ"ל וזהו בירושלמי פ"ד [ה"ח] ויש להבין דבשלמא במה שמצטרפין לביטול כיון דהוא דרבנן הקילו שכל שנכנס לספק תעלה בביטולו אבל הסאה שמרים דאמרינן היא סאה שנפלה היא סאה שעלתה ונותנה לכהן ונעשית תרומה ואיך תיעשה תרומה בדבר שבודאי אינו כן שהרי כשנוטל מזו ומזו פשיטא שהאחת אינה שנפלה כמובן וצ"ל דהעיקר הוא מפני גזל השבט ובזה אין נ"מ מאיזה שמעלה וזה שאמרו שתהיה תרומה ממילא כן הוא להיכר בעלמא ולכן לא קפדינן בזה ומ"מ אינו מובן כל כך וצ"ע:

יח עוד כתב כדים מלאים תאנים של חולין שדרס ליטרא תאנים של תרומה בפי כד אחד מהם ואין ידוע איזו היא אם היו שם מאה כדין ה"ז תעלה ולוקח כך אחד מהן ומוכרה לכהן חוץ מדמי אותה ליטרא והשאר מותרין ואם היו פחות ממאה הפומין כולן מדומעות והשולים מותרים וכן אם דרסה על פי כוורת או על פי עיגול ואינו ידוע איזו היא עכ"ל דכבר נתבאר דכל שלא נכנס בספק אינו מסייע לביטול וכיון שהספק הוי רק על פי הכדים או על פי הכוורת ועל פי עיגול ולא בשולים אין השולים נכנסים בספק ואין מעלין ומצרפינן הכדים והכוורתות והעיגולים זל"ז לביטול כיון שאינו ידוע לאיזה נפל וכמ"ש וזה שכתב ומוכרה לכהן חוץ מדמי אותה ליטרא לאו דוקא אלא שיכול לעשות כן ואם ירצה נוטל ליטרא מכד אחד או מכמה כדין ונותן לכהן וכמ"ש ואפשר דדוקא כן כיון דבאחד ליכא ביטול וכן נראה עיקר:

יט עוד כתב דרסה על פי העיגול ואינו יודע אם בצפונו או בדרומו ולא איזה עיגול הוא רואין אותם כאלו הם פרודות ותעלה לפי המשקל אם יש בכל העיגולין מאה ליטרין תעלה והוא שיש בכל עיגול מהן יתר על שני ליטרין כדי שתבטל התרומה ברוב שספק התרומה הוא בטל ברוב החולין עכ"ל ודבריו אינם מובנים וכי מפני שאינו יודע אם בצפונו או בדרומו הרי כיון שהספק הוי רק על הפומין שהרי דרסה על פי העיגול א"כ איך רואין אותן כאלו הן פרודות והתחתונות מעלות את העליונות הא התחתונות לא נכנסו בספק כלל והנה מקורו מריש ביצה [ד'.] אמר ר"פ הכי קאמר דרסה בעיגול ואינו יודע באיזה מקום עיגול דרסה אי לצפונה אי לדרומה דברי הכל יעלו והתם אמאה פומין קאי ואפילו אם נפרש דלא קאי אמאה פומין אלא שכל העיגול מצטרף לביטול מ"מ הא לא קאמר ר"פ על פי העיגול אלא דרסה בעיגול והיינו בתוך העיגול וכל העיגול בספק וכן משמע מפירש"י ע"ש [וגם הכ"מ טרח ונדחק בזה ע"ש]:

כ ולכן נלע"ד דטעות נפל בדבריו והך על פי הוא טעות וכצ"ל דרסה בתוך העיגול או דרסה בעיגול כלשון ר"פ וקמ"ל דגם מצרפינן כל העיגולים לביטול וכן כל התחתונות

שבעיגולים לפי שכולם בכלל הספק וחידוש זה לא נתבאר עד כה ודקדק זה מדברי ר"פ דקאמר דברי הכל יעלו ואדלעיל קאי אמאה פומין ותרתי קמ"ל דמצרפין התחתונות וגם כל העיגולים ועיקר החידוש הוא אע"ג שיודע שבמקום מיוחד בהעיגול דרסה אך אינו יודע אם המקום המיוחד היה בצד צפון או בצד דרום אע"ג דהאמצעיים כפי הנראה לא היו בכלל הספק שהרי באמצע אינו לא צפון ולא דרום מ"מ א"א לדקדק כל כך וכולם נכנסו בכלל הספק וזהו עיקר החידוש:

כא עוד כתב התרומה אוסר ודאה במאה וספיקה בנ' ואין לה היתר אלא ברוב ואם היתה ביותר מחמשים א"צ רוב כיצד תאנה אחת תרומה שנפלה לתשעים ותשעה והרי הק' קיימין הכל אסור לזרים כמו שבארנו נפלה אחת לחמשים ואבדה אחת מן הכל שמא אחת מן החולין היא שאבדה או האחת שנפלה היא שאבדה הרי אלו אסורות עד שירבה עליהן חולין ממקום אחר ויוסיף עליהם חמשים תאנים ואחד יותר על הכל ואם נפלה אחת של תרומה לתוך חמשים ואחד ואבדה אחת מן הכל הותר השאר לזרים עכ"ל וכל דבריו סתומים וצריכין ביאור:

כב והכי איתא בירושלמי פ"ד [ה"ז] ר"ז בשם ר' פדייה תרומה אוסרת בודייה במאה וספיקה בחמשים ופריך הא ששים לא שבעים לא בתמיה וה"ה יותר ולמה לא נחוש לספיקה כודאה [פ"מ ופי' הכ"מ צ"ע ע"כ] ומתרץ עד חמשים צריכה רוב מכאן ואילך א"צ רוב כלומר דודאי בסתם חמור ספיקה כודאה אלא הב"ע בנאבדה אחת מהן ויש ספק איזו היא שנאבדה אם התרומה שנפלה והותרו הכל או אחת מן החולין ולכן בודאה אם נפלה אחת של תרומה לצ"ט חולין אוסר בכל ענין אפילו נאבדה אחת מהן אינו מועיל כרבה בזבחים [ע"ד:] דדוקא בחבית כשנאבדה אחת מהן הותרו כולן דתלינן האיסור בהאבודה ולא בתאנה דלא מינכרא נפילתה וכך פסק הרמב"ם לקמן ריש פט"ו אבל בספיקה הקילו בנאבדה והיינו דאם נפלה תאנה של תרומה לחמשים ואחת ונאבדה אחת מהן תלינן האבודה בהתרומה והותרו כולן אבל אם נפלה לחמשים ונאבדה אחת מהן צריכה רוב כלומר הן אמת דתלינן האבודה בהתרומה אבל מ"מ הצריכו שיביא עוד נ"א תאנים של חולין ויערב בהם עד שיהיו מאה ואחד ואז יותרו כולם משא"כ בנ"א א"צ רוב וטעמא שהקילו בספיקא בנ' ע"י רוב ובנ"א בלא רוב משום דכיון דודאה אוסר עד מאה ואחד דיו לספיקה במחצה מזה והיינו חמשים ואחד ולכן בחמשים דהוי ג"כ כמחצה הצריכו לזה רוב ובזה נתבארו דברי הרמב"ם בטוב טעם:

כג והנה קודם זה איתא בירושלמי שם היו לפניו עשרים תאנים של חולין ונפלה אחת של תרומה לתוכן ואבדה אחת מהן ר"ש בן לקיש אומר ספיקן בטל ברוב ר' יוחנן אמר

כולן נעשו הוכיח מודי ר"י שאם תרם מהן על מקום אחר או שריבה ממקום אחר עליהן שספיקן בטל ברוב עכ"ל ונ"ל דה"פ דר"ל אומר ספיקן בטל ברוב כלומר דלאחר שנאבדה אחת מהן נשארו כולם בספק דשמא אותה שנאבדה היא התרומה או לא ולכן אם אח"כ נפלה אחת מהן לשתים חולין בטלה ברוב ור"י אוסר דכולן נעשו הוכיח כלומר דכולן מוכיחין על האיסור ומודה ר"י שאם תרם מהן על מקום אחר ואין זה לשון תרומה שהרי הן חולין ולא טבל אלא הוא לשון הרמה כגון שנתערבה במקום אחר אחת של תרומה במאה חולין ונתבטלה אלא שצריך להרים והרים מכאן דכיון שהרימה לשם תרומה ולכן אח"כ כשנתערבה אחת מאלו לשתים בטל ברוב וכן אם ריבה ממקום אחר עליהן שהביא כ"א חולין ועירב בהם דאז הוי כס"ס אם נתערבה אחת בשתים בטלה ולפ"ז אין זה ענין לדינו של הרמב"ם שנתבאר [ופי' הפ"מ דחוק מאד ע"ש]:

כד והראב"ד חולק עליו ומפרש הירושלמי הקודם דספיקה מקרי שאבדה אחת מן המדומע שהיא צ"ט חולין ואחת תרומה ונאבדה אחת מהן עד חמשים אסורין כלומר כשנאבדה וחזרה ונאבדה ועדיין נשארו חמשים אסורים ולא תלינן התרומה בהנאבד אלא כל אחת הפורשת מהחמשים צריכה רוב ואם נאבדו יותר מחמשים אז כל אחת הפורשת מהנשאר מותרת ואמרינן דאיסורא ברובא איתא ורובם הרי נאבדו כן הוא לפי המסקנא ולדינא יכול להיות דגם הרמב"ם מודה בזה [ולהרמב"ם לא נתברר מהו ספיקה]:

כה ואלולי דברי רבותינו הייתי מפרש הירושלמי דספיקה מקרי תערובת אחד של חולין באחד של תרומה דכל אחת הוי ספק חולין ספק תרומה ואוסרת עד חמשים כלומר דודאה היא במאה וספיקה בחמשים דספיקא הוה כמחצה חולין ומחצה תרומה וממילא דהוי מאה וזה שאמר בחמשים היינו עד חמשים לבד התרומה כמו במאה שהיא לבד התרומה ופריך הא ששים לא שבעים לא כלומר איזו כלל תתן עד נ' דזהו רק בשוה בשוה אבל אם היתה תרומה יותר בעשרה חלקים הוי עד ששים ואם בעשרים חלקים הוי עד שבעים ומתרץ דודאי כן הוא אלא דה"ק דעד חמשים צריכה רוב כלומר דשלא תאסור עד חמשים צריכה רוב בתערובות הקודם שמהחולין יהיה מעט יותר מהתרומה ויתחשב התרומה פחות ממחצה ויהיה לפי ערך מאה ואחד בתרומה ודאית אבל מחמשים ואילך א"צ רוב דאפילו נתערב שוה בשוה מותרים דביותר מחמשים הוי לפי ערך מאה ואחד בתרומה ודאית ומפני שסתם ספק הוא תערובת שוה בשוה לכן אומר לשון זה דספיקה אוסרת עד חמשים אא"כ היה רוב בהחולין אבל באמת הכל לפי החשבון [כנלע"ד]:

כו סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה מעשר ראשון שלא ניטלה ממנה תרומת מעשר או למעשר שני והקדש שלא נפדו ונדמע הכל אם למעשר ראשון נפלה יקרא שם לתרומת מעשר וימכור הכל לכהנים חוץ מדמי תרומה שנפלה וחוץ מדמי תרומת המעשר. ואין לשאול איך יש רשות לישראל לתרום תרומת מעשר די"ל דעושה ברשות הלוי או דס"ל דיש לישראל רשות כמ"ש בסי' או שאצל הלוי נפלה התרומה [ערע"ב ותוי"ט רפ"ה] ואם נפלה למאה מעשר הרי נתבטלה לגמרי ומרים אחת ונותן לכהן ואם למע"ש והקדש נפלה לפחות ממאה הרי אלו יפדו וימכרו לכהן חוץ מדמי התרומה ואם למאה נתבטלה לגמרי:

## סימן פט

**דין נתערב חולין בתרומה טהורה בטמאה או להיפך ובו כ' סעיפים**

א כשם שתרומה עולה בחולין באחד ומאה כמו כן אם נפלה תרומה טמאה לתוך תרומה טהורה בטלה באחד ומאה וכן אם נפלה לחולין או למעשר או להקדש בטל באחד ומאה ובפחות אינו בטל וזהו ששנינו במשנה ריש פ"ה סאה תרומה טמאה שנפלה לפחות ממאה חולין או למעשר ראשון או למעשר שני או להקדש בין טמאים בין טהורין ירקבו דא"א לכהן לאכלה משום תרומה טמאה והא דלא תנן ידלקו משום דחיישינן דילמא אדמדליק להו אתו בהו לידי תקלה ואתו למיכל מינייהו ואע"ג דגבי שמן טמא אמרינן דמותר להדליקו ולא חיישינן לתקלה דמטילו בכלי מאוס שלא יהא ראוי לאכילה הכא בדבר יבש א"א דלא ממאיס בכלי מאוס ולעשותו לח להכשירו לטומאה אסור [מדברי הרע"ב ותוי"ט]:

ב אבל הרמב"ם בפי"ד דין י"א כתב סאה תרומה טמאה שנפלה לפחות ממאה חולין או ממעשר ראשון או מע"ש או הקדש בין טמאים בין טהורין הואיל ונדמע הכל כתרומה טמאה שאסורה באכילה לכל והרי הכל אסור לעולם ומניחין אותן עד שירקבו בד"א בדבר שאין דרכו להאכל חי אבל בדבר שדרכו להאכל חי לא יניחן שמא יתקל בהם ויאכל מהם אלא ידליק הכל כדרך שמדליקין תרומה טמאה עכ"ל וזהו ממש היפך מהקודם דדיעה הקודמת סוברת דבירקבו ליכא חשש תקלה ובשריפה איכא חשש תקלה והרמב"ם סובר להיפך דבירקבו איכא חשש תקלה ובידליקו ליכא חשש ואע"ג דבגמ' שם מבואר להדיא דבשמן שריפה יש חשש תקלה אך י"ל כמו שאומר שם דרמי לה בכלי מאוס וגם בהך דירקבו י"ל דלא פליגי דודאי אי מניחו כמו שהוא עד שירקובו יש חשש תקלה אבל הדיעה הקודמת תפרש שישליכנה לאשפה ובמקום זבלים עד שירקובו:

ג וכוונת הרמב"ם במ"ש ידליק הכל כדרך שמדליקין תרומה טמאה כוונתו למה שכתב מקודם פי"ב דין י"ב דפת משליבה לבין העצים ושמן נותנן בכלי מאוס וחטים שולקן בכלי מאוס ע"ש וה"נ כן הוא אע"ג דאינו אלא תערובת תרומה טמאה אמנם מה שחלק בין דבר שדרכו להאכל חי לדבר שאין דרכו להאכל חי יש לדקדק דהא חטים אין דרכן להאכל חי ועכ"ז הצריך לשולקן בכלי מאוס וגמ' מפורשת היא בספ"ק דפסחים ואפשר לומר דחטים בימיהם היה דרכן להאכל חי כמו כרמל וקלי או אפשר דבתערובות הקילו ולא בתרומה טמאה עצמה אך חילוק זה לא נמצא בשום מקום ובירושלמי על משנה זו אומר ובדבר שאין דרכו להבלל אבל דבר שדרכו להבלל שמא ימצא בהן תקלה ע"ש וניכר דלהרמב"ם היתה הגירסא דבר שאין דרכו לאכול [וכן הוא בשנו"א] דגירסא שלפנינו אין בה שום טעם והמפרש נדחק בזה ע"ש [וכ"כ הכ"מ]:

ד סאה תרומה טהורה שנפלה לפחות ממאה סאה חולין טמאים תנן התם שימכורו הכל לכהנים בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה ואי קשיא כיון שפסקנו בתרומה טמאה שנפלה לפחות ממאה חולין טהורין שירקובו מפני שנעשית הכל כתרומה טמאה וא"כ גם החולין האלו נחשבם כתרומה טמאה כיון שהם כתרומה וירקובו י"ל דלא דמי דבשם הנך חולין נעשו כתרומה לאסור לזרים מכח תרומה טמאה הלכך לכהנים נמי אסירי כדין תרומה טמאה אבל חולין דהכא אין נעשין תרומה אלא מכח תרומה טהורה הלכך שריין לכהנים כתרומה טהורה [רע"ב] ועיקר הענין הוא דהחולין בין שהן טהורין בין שהן טמאין נעשין כתרומה שנתערבה בהן ואם התרומה טמאה גם הן נחשבים טמאים ואם התרומה טהורה גם הם נחשבין כטהורין:

ה והנה דבר פשוט הוא דמירי שהתרומה לא הוכשרה לקבל טומאה שלא בא עליה מים דאל"כ הרי נטמאה מהחולין אמנם מה יעשו על להבא אם התרומה היא תבואה שבהכרח ללושה במים על זה שנו חכמים במשנה שם שיאכלו נקודים או קליות או ילושו במי פירות או יתחלקו לעיסות כדי שלא יהא במקום אחד כביצה וכ"כ הרמב"ם ונקודים פירשו הר"ש והרע"ב יבשים כמו לחם נקודים ביהושע בהגבעונים דכתיב יבש היה נקודים אבל הרמב"ם פי' ככרות קטנות כחצי ביצה דבפחות מכביצה אינו מקבל טומאה וכן הוא בירושלמי שאומר והדין ניקודים כהדא חצייי ביצים ע"ש ומי פירות אינם מכשירים או יתחלקו כל התערובות לעיסות הרבה באופן שלא יהא כביצה במקום אחד ולא יקבלו טומאה והעיקר למנוע מים ושארי משקין המכשירין לקבל טומאה:

ו ודע דבירושלמי איתא כמה יהא בעיסה ויכול לעשותה בטהרה חזקיה אמר שתות ד' קבין וד' קבין וכו' אמר ר' אבוה כל ימינו היינו טועין בה וכו' עד שלמדנו מן חשבון

גמטריא קבא כמה עביד כ"ד ביעין כמה עיסה עבדה צ"ו ביעין [כצ"ל] שתות דידהו ט"ז אין יגבול שית יש כאן כביצה טמאה אין יגבול ד' אין כאן שיור כיצד הוא עושה מיגבל חמש ונוטל ארבע עכ"ל הירושלמי והמפרש טרח בזה ולא העלה דבר ברור:

ז ולענ"ד נראה ברור בס"ד דחזקיה קאי על משנה זו שאמרה שיתחלקו לעיסות בפחות מכביצה ודבר זה הוא תמוה דא"כ לכל התערובות נצריך כמה אלפים עיסות לזה אומר דאינו כן אלא שיטול שתות מד' קבין מהתערובת וד' קבין בכולל כלומר שתות מד' קבין מהתערובת וחמשה חלקים מד' קבין מעיסות טהורות חדשות ויהיה בכולל ד' קבין וכן בכל התערובות יערב חלק חמישית מהתערובת בחמשה חלקים חדשים ובזה לא תקבל טומאה וכיצד הוא החשבון על זה אמר ר' אבוה שכל ימינו היינו טועים ולא ידענו איזו חשבון הוא עד שלמדנו מן חשבון גמטריא כמו שנבאר בס"ד:

ח והיינו דהקב הוא כ"ד ביצים דכל לוג ששה ביצים וד' לוגין הוא הקב והוי כ"ד וא"כ ממילא דהעיסה שאמרנו מד' קבין הם צ"ו ביצים דד' פעמים כ"ד הוי צ"ו ושתות מצ"ו הוי ט"ז ויש בהעיסה פ' ביצים מהטהורה וט"ז מהתערובת ויגבול כל העיסה לחתיכות קטנות בני ה' ביצים ושיעור חלה מצ"ו ביצים ד' ביצים דשיעור חלה הוא אחד מכ"ד וא"כ כשבכל חתיכה חמשה ביצים יש בכל חתיכה פחות מביצה מהתערובת ונמצא דאין כאן כביצה טמאה ואינה מטמאה להטהורה ומפרש דא"א באופן אחר דאם יעשה כל חתיכה מן ו' ביצים הרי יהיה ביצה מהטמאה ותטמא להטהורה ואם יהיה ד' ביצים כל חתיכה אין כאן שיור כלומר דכיון דשיעור חלה מעיסה זו ב' ביצים כמ"ש א"כ לא יהיה שירים מהחלה בכל חתיכה ואין נכון לעשות כן ולפיכך אמרו בדיוק ה' ביצים כל חתיכה ונוטל ד' לחלה וביצה שירים וחלק ששית ממנה טהורה ונמצא שעושה מהד' קבין עשרים חתיכות ונוטל ד' ביצים לחלה וכולן מותרין וגם הלישה לא ילוש כל העיסה ביחד אלא ילוש חתיכות חתיכות של ה' ביצים ויסמכם זל"ז ושלא יגעו זה בזה [ואף ששנינו בספ"ב דחלה דחכמים אוסרים לתרום מן הטהור על הטמא זהו מדרבנן כמ"ש הר"ש שם ובכה"ג לא גזרו וכן אף שהשיור יכול להיות משארי העיסות ויגבול ד' ד' אמנם אינו נכון כיון דנלושים בפ"ע צריך השיור מהעיסה שנוטל החלה]:

ט עוד איתא שם בירושלמי מילתא דחזקיה אמרה ובלבד שלא תהא ביצה טמאה נוגעת בעיסה מילתא דר' יוחנן אמרה ובלבד שלא תהא כביצה טמאה נוגעת בגומא [כצ"ל] א"ל ר' יוסי לר' ירמיה לא מסתברא מה דאמר חזקיה לשעבר מה דאמר ר"י לבא א"ל אף אנא סבר כן ואיזו היא גומא על דעתיה דר' יוחנן א"ר יונה שגיבל אחת בשבע עשרה ואתיא בעיסת מאתים עכ"ל:

י וה"פ מילתא דחזקיה שלא תהא כביצה טמאה נוגעת בעיסה כפי מה שבארנו אבל ר' יוחנן מחמיר יותר שלא תהא נוגעת אפילו בגומא והיינו שבכל העריבה שיש בה שיעור חלה דמסתמא אין לשין פחות משיעור חלה לא ימצא כביצה מהטמאה אף שלשין מעט מעט בגומות כל עיסה מחמשה ביצים בפ"ע בגומא בפ"ע כמ"ש מקודם מ"מ חושש שבכל העריבה מן שיעור חלה לא ימצא כביצה מהטמאה דהיינו התערובת ומפרש דלא פליגי חזקיה ור"י רק חזקיה מיירי לשעבר כלומר בדיעבד ור"י מיירי לבא כלומר לכתחלה ואח"כ מפרש איזו היא גומא על דעתיה דר' יוחנן כלומר היכי משכחת לה שלא יהא בכל העריבה מביצה טמאה ומפרש:

יא אמר ר' יונה תיפתר שגיבל אחת בי"ז ואתיא בעיסת מאתים כלומר שמערב כביצה מהטמאה בי"ז טהורות ומגבל ה' ביצים ה' ביצים כמ"ש והחשבון כך הוא דשיעור חלה הוא קב ומחצה כדתנן ריש עדיות והם ל"ו ביצים ולכן כשיש עיסות מן מאתים ביצים יש בהם חמשה שיעורי חלה שהם ק"פ ביצים והמותר עשרים אינו מגיע לשיעור חלה ומצרף לה לאחת מהחמשה כמובן והנה אחת טמאה בי"ז טהורות הוה י"ח ושני פעמים י"ח הוה ל"ו שיעור חלה וכיון שהעיסות מאתים בצמצום וי"א פעמים י"ח הוה קצ"ח ונחסר שתים למאתים ובהכרח לומר י"ב פעמים י"ח והוה רט"ז ונצרך לסלק הט"ז כדי שתהא מאתים בצמצום וכשנסלק נסלק מחצה מהטהורה ומחצה מהטמאה וכשחשבנו י"ב פעמים י"ח ממילא שהיו י"ב ביצים טמאים כפי החשבון אחת בי"ז כמ"ש וכשסלקנו מחצה מט"ז סלקנו שמנה מן הטמאים ונשאר ד' ביצים מהטמאים ובכאן יש חמשה עיסות כמ"ש ונמצא דאין בכביצה מהטמאה בכל עיסה [כנלע"ד]:

יב עוד שנינו שם במשנה סאה תרומה טמאה שנפלה למאה סאה חולין טהורין וכן סאה תרומה טהורה שנפלה למאה סאין חולין טמאים והטהורה לא הוכשרה לקבל טומאה תעלה כלומר מרימין אחת לכהן וכל התערובת יאכלו נקודים או קליות או תלוש במי פירות או תתחלק לעיסות שלא יהא במקום אחד כביצה כמו שנתבאר ואע"ג דכבר הרמנו אחת ואמרינן זו היא שנפלה זו היא שעלתה כתב הרמב"ם שם דין י"ג וז"ל שאין הסאה שנפלה היא עצמה שעלתה עכ"ל כלומר דאטו באמת היא עלתה ורק לחומרא אמרינן כן ורש"י פי' בבכורות [כ"ב:] משום גזירה ע"ש כלומר גזירה משום תרומה טהורה שנפלה לפחות ממאה חולין טמאים [תוי"ט ועתו"ס שם] ובירושלמי אמרו על זה איסור זרות בטל איסור טומאה לא בטל כלומר שבטומאה החמירו הרבה כמו שמצינו הרבה גדרים בעניני טומאה וטהרה כמו בגדי ע"ה מדרס לפרושים וכיוצא בזה ולכן החמירו לאכול גם בביטול מאה ואחד את העיסה בטהרה:

יג עוד שנינו שם סאה תרומה טמאה שנפלה למאה סאה תרומה טהורה ב"ה מתירין דאבדה במיעוטה כלומר דאין כאן הרמה מפני גזל השבט שהרי כולם תרומה ושייך לכהנים ואיך יאכלום לא הזכירה המשנה ופשוט הוא שיאכלו בטהרה נקודים או קליות וכו' כבמשניות הקודמות וכן נראה מדברי הרמב"ם שכתב שם דין י"ד סאה תרומה טהורה שנפלה למאה סאה של תרומה טהורה בטלה במיעוטה ואוכלין הכל בטהרה ואם נפלה לפחות ממאה יניח הכל עד שירקב עכ"ל ושריפה לא שייך כאן שהרי אסור לשרוף תרומה טהורה ולא מפני הסאה הטמאה נקל בהשאר [כ"מ]:

יד כבר נתבאר דבכל מקום שהאיסור מדרבנן תלינן בשאני אומר לפיכך שתי קופות של חולין שנפלה סאה תרומה לתוך אחת מהן ונודע לאיזה מהן נפלה ואח"כ נפלה סאה שניה של תרומה ולא נודע לאיזה מהן נפלה תלינן שנפלה למקום שנפלה הראשונה דתולין את הקלקלה במקולקל ובתרומה דאורייתא צריך שגם בהשניה יהיה רוב כנגד התרומה כדי לצאת מאיסור תורה ואימתי תלינן המאוחר בהקודם ולא הקודם בהמאוחר כגון שנפלה סאה ראשונה לתוך אחת מהן ואינו ידוע לאיזה מהן נפלה ואח"כ נפלה שניה וידוע לאיזו מהן נפלה לא תלינן הראשונה בהשניה לתלות שהראשונה נפלה במקום שנפלה השניה שהרי כבר נאסרו שתי הקופות מפני הספק כיון שלא היתה עדיין אחת מהן מקולקלת ואיך תחזור עתה להתירא כיון שכבר נאסרה:

טו וכתב הרמב"ם שם דין ט"ז היו שתי קופות אחת טמאה ואחת טהורה ונפלה סאה של תרומה לתוך אחת מהן ואין ידוע איזו היא אומרין לתוך הטמאה נפלה עכ"ל ובודאי כן הוא וזהו תוספתא בפ"ה ושם כתוב אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה ואולי גם כוונת הרמב"ם אתרומה ויש מי שאומר דאיהו סובר גם בחולין כן [כ"מ] והיינו לאוכלי חולין בטהרה ובתוספתא מסיים וטהורה לא תאכל בטהרה עד שתתחשב שאין בכל עיסה ועיסה כביצה ע"ש כלומר הן אמת דתלינן שהסאה תרומה הטמאה נפלה להטמאין מ"מ גם הטהורה לא יאכל רק בטהרה כפי הדינים שנתבארו והיינו נקודים או קליות וכו' דבטומאה החמירו הרבה כמ"ש והרמב"ם לא הזכיר זה משום דפשוט הוא כמ"ש מקודם:

טז והנה הרמב"ם בפי"ד מן דין י"ז ואילך כתב כמה דינים ויש בהם נוסחאות ומקורן מתוספתא פ"ה והעיקר מירושלמי ספ"ז ושם ג"כ יש נוסחאות שונות וא"א לעמוד על הבירור ולכן נכתוב כפי הנוסח שלפנינו בהרמב"ם ונעיר בזה ונבאר ונגיה כפי הנראה מדברי הכ"מ ולפי עניית דעתינו בס"ד:

יז וז"ל הרמב"ם שתי קופות אחת של תרומה טהורה ואחת של חולין טמאין נפלה סאה תרומה טהורה לתוך אחת מהן אומרין לתוך של תרומה נפלה והחולין יאכלו בטהרה כתרומה עכ"ל ואינו מובן בחולין טמאים מה שייך שיאכלום בטהרה ובירושלמי שם כתוב להיפוך אחת של תרומה טמאה ואחת של חולין טהורים וכן הוא בתוספתא שם וכן צריך להגיה בהרמב"ם וה"פ דמשום חומר תרומה ועוד דתולין במקולקל תולין הנפילה בהתרומה ומ"מ יזהר שלא לטמא החולין הטהורין ויאכלם בטהרה כמו שנתבאר [וכן משמע מהכ"מ ולא ביאר דבריו]:

יח עוד כתב בדין י"ח נפלה סאה תרומה טמאה לתוך אחת מהן אומרין לתוך של תרומה נפלה והחולין יאכלו קליות בטהרה כתרומה גדולה עכ"ל וגם זה בהכרח כפי הגירסא שכתבנו וא"ש בפשיטות כמובן ואח"כ כתוב שם בדין י"ט סאה תרומה טמאה שנפלה לתוך אחת מהן אומרין לתוך של תרומה נפלה והחולין יאכלו קליות או ילושו במי פירות עכ"ל וזהו ממש דין הקודם ובטעות נדפס שני פעמים:

יט עוד כתב בדין כ' שתי קופות אחת של תרומה טמאה ואחת של חולין טהורה ונפלה סאה של תרומה טהורה לתוך אחת מהן אומרים לתוך של תרומה נפלה והחולין יאכלו קליות עכ"ל וזהו כפי נוסחת הירושלמי שהבאנו בסעי' י"ח ונכון הוא והכסף משנה הביא בשם נכדו של הרמב"ם ולפניו היה כתוב שתי קופות של חולין ושל תרומה ושניהם טהורים ותולין בתרומה מפני שהיא מינה ועכ"ז יזהרו לאכול החולין בטהרה ולא בטומאה דשמא נפלה התרומה לשם ואם לא יזהרו בטהרתם יטמאו את התרומה ע"ש וגם זה נכון:

כ עוד כתב בדין כ"א נפלה סאה תרומה טמאה לתוך אחת מהן שתיהן אסורות שספק תרומה טמאה אסור וספק מדומע מותר מפני שאיסור תרומה טמאה מן התורה ואיסור מדומע מדבריהם וכו' עכ"ל והנה לפי הנוסחא שלפנינו אינו נכון דלמה לא נתלה בהתרומה הטמאה ולגירסת נכדו ניחא דכיון דשניהם טהורות אין במה לתלות יותר וזה שכתב מפני שספק תרומה טמאה אסור וספק מדומע מותר זהו ליתן טעם למה בטהורה הקילו ובטמאה החמירו הא טהורה אסורה לזרים כטמאה לכהנים ולזה אומר דספק טומאה חמירא מספק מדומע לזרים [והראב"ד השיג לפי הנוסחא שלפניו וא"א לעמוד על בירור הנוסחאות לא ברמב"ם ולא בירושלמי]:

## סימן צ

**דין תערובת חבית של תרומה בחביות של חולין ובו י"ג סעיפים**

א כבר נתבאר בריש סי' ק"י ביו"ד דדבר חשוב אפילו באלף לא בטל ותנן בפ"ג דערלה דחבית יין כשהיא פתוחה יש לה ביטול שאין לה חשיבות אבל סתומה אינה בטילה אפילו באלף לפיכך זה שנתבאר דתרומה בטילה במאה ואחד זהו בסתם אבל חבית של תרומה סתומה שנתערבה בחביות סתומות של חולין אפילו באלף לא בטיל ונעשה הכל מדומע נפתחו בטלות באחד ומאה ודוקא כשנפתחו שלא בכוונה אבל בכוונת ביטול אינה בטילה ופרטי דין זה נתבאר ביו"ד שם:

ב ויש להסתפק אם דוקא חבית יין סתומה מקרי דבר חשוב ולא בטיל אבל חבית סתומה של שארי פירות או של תבואה אין להם חשיבות ובטל או דילמא אין חילוק בין יין לשארי דברים ויראה לי דאם דרך למכרן חבית שלימות הוה דבר חשוב ולא בטיל אבל אם דרך לפתחן ולמכור מעט מעט בטל דיין דרך להשהותה חבית מליאה כדי שלא תחמיץ כדמוכח ס"פ המפקיד ולכן מוכרן לחנוני חבית שלימה ולכן בכל הש"ס מצינו שהיו מחזיקין יין בחבית ולא כן שארי פירות אין החנוני קונה חבית שלימה ולכן אם דרך פירות אלו למכרן חבית שלימה הוי דבר חשוב ולא בטיל ואם לאו בטל [כנלע"ד]:

ג גרסינן בזבחים [ע"ד:] אמר ר"ל חבית של תרומה שנתערבה בק' חביות ונפלה אחת מהן לים המלח הותרו כולן דאמרינן הך דנפל דאיסורא נפל והטעם שהקילו בזה דכיון דמדאורייתא ברובא בטל וגם מדרבנן יש ביטול במאה ואחד ורק מפני שהיא דבר חשוב לא בטיל כמ"ש ולכן כשנאבדה אחת תלינן דזו שנפלה מקודם לתוכה היא שאבדה עתה ומפרש רבה שם דדוקא חבית דמינכר נפילתה אבל תאנה לא כלומר תאנה של תרומה שנפלה למאה חולין דצריך להרים אחת ונפלה אחת מהן לים המלח אין תולין בהתרומה וצריך להרים כן מבואר מדברי הרמב"ם שבסעי' הבא ומדברי רש"י מבואר דה"פ כשנפלה תאנה לפחות ממאה ונפלה אחת אין תולין לומר דהתרומה נפלה ושניהם אמת לדינא:

ד והרמב"ם פט"ו דין ב' פסק כר"ל דז"ל חבית סתומה שנתערבה במאה חביות ונפלה אחת מהן לים הגדול הותרו כולן ואומרים של תרומה היא שנפלה משא"כ בתאנה שנפלה למאה ונפלה אחת מהן לים הגדול אלא צריך להפריש אחת לפי שהחבית נפילתה ניכרת ותאנה וכיוצא בה אין נפילתה ניכרת עכ"ל:

ה והשיג עליו הראב"ד דבירושלמי פ"ד פליגי בזה ר"י ור"ל ור"י לא ס"ל כן והלכה כר' יוחנן ע"ש ואין זו השגה דכיון דבש"ס דילן לא הובא רק דברי ר"ל ורבה מפרש דבריו הלכתא כוותיה ולא חיישינן להירושלמי אך גם לבד זה ניחא דכבר בארנו בסי' פ"ח

סעי' כ"ב זה הירושלמי להרמב"ם והוא ענין אחר לגמרי וגם שם השיגו הראב"ד משום דמפרש הירושלמי כהך דזבחים אבל להרמב"ם אינו כן וכמ"ש שם:

**ו** אמנם עוד השיג עליו דמימרא דר"ל הוה רק אליבא דר"א דס"ל לגבי בעלי מומין שנתערבו בקדשים דאם קירב הראש של אחד מהן יקריבו כולן ותלינן הבעל מום במה שכבר נקרב ורבנן פליגי עליה וא"כ איך פסק כר"ל ע"ש שקיצר מאד וזהו ודאי קושיא אלימתא שהרי מקודם אומר רב דין זה על טבעת של עכו"ם שנתערבה במאה טבעות ונפלה אחת מהם לים הגדול דהותרו כולן ואומר הש"ס דזהו לר"א וכיון דאנן קיי"ל בקדשים כחכמים כמ"ש הרמב"ם עצמו בפ"ו מפהמ"ק איך פסק דין זה:

**ז** אבל אנחנו רואים דהרמב"ם גם בטבעת של עכו"ם פסק כן בפ"ז דעכו"ם דין י' וז"ל טבעת של עכו"ם שנתערבה בכמה טבעות ונפלו שתים מהם לים הגדול הותרו כולן שאני אומר אותה הטבעת היתה בכלל השתים עכ"ל ומה שהצריך שתים משום דכן מסיק הש"ס שם גם בדר"א ע"ש ומה שלא הצריך בתרומה שתים והמפרשים טרחו בזה נ"ל בפשיטות משום דתרומה בטילה במאה די באחת אבל עכו"ם אינה בטילה אף באלף וראיה לזה דבדרב מפרש הש"ס דכוונתו לשתים ובדר"ל אינו מפרש ע"ש אמנם בעיקר הדבר תמוה איך פסק כרב וכר"ל כיון דזהו רק לר"א ולא לרבנן:

**ח** והכ"מ בשם הר"י קורקס תירץ דהרמב"ם מחלק בין נפלה מעצמה להפילה הוא והמקשה בזבחים שם אינו מחלק והתרצן לשיטתו אומר דאתיא כר"א ע"ש ואינו מובן דא"כ למה לא תירץ לו כן נפלה שאני והכ"מ בעצמו שם בהלכות עכו"ם תירץ דהרמב"ם סובר דעד כאן לא פליגי רבנן עליה דר"א אלא בתערובת קדשים משום דס"ל דשחוטין נדחין אבל משום תערובות בלבד לא הוי פליגי ואע"ג דסתם מתניתן דכל הזבחים דתנן אחד בריבוא ימותו כולן פליגי גם בלא טעם דשחוטין נדחין ס"ל להרמב"ם דבזה הלכה כר"א ע"ש וזה דוחק יותר מהתירוץ הקודם:

**ט** ולענ"ד נראה דאדרבה הרמב"ם מהך סוגיא דזבחים עצמה דייק לה והכי איתא שם טבעת של עכו"ם שנתערבה במאה טבעות ונפל אחד מהם הותרו כולן איתביה רבא לר"נ אפילו אחת בריבוא ימותו כולן אמאי נימא דמית איסורא מית א"ל רב דאמר כר"א וכו' והא אמר ר"א לא התיר ר"א אלא שנים שנים א"ל אנא תרתי קאמינא ע"ש והרבה תימא דהא רב לא התיר רק בנפלה מעצמה כמ"ש התוס' ע"ש ומאי מקשי מימותו כולן שעושה המיתה בעצמו ועוד מאי האי דאמר רב דאמר כר"א והא רב דינא קאמר וכי רב יפסוק כר"א ולא כחכמים ועוד למה לא אמר רב סבר כר"א:

י ולכן מפרשה הרמב"ם באופן אחר והכי פריך רבא נהי דודאי יש לחלק בין נפלה מעצמה להפילה מ"מ ודאי דמן התורה לא שייך חילוק זה דהא זהו רק משום קנסא כמ"ש התוס' ע"ש ומן התורה לא שייך קנס כמובן וא"כ לגבי הפסד קדשים להמית ריבוא קדשים לא ה"ל לחכמים לצוות להמית כולן בידים ודיין אם אמרו ירעו עד שיסתאבו אלא ודאי דגם בנפלה מעצמה אסור ומן התורה ולפיכך ימותו כולם ומתרץ רב דאמר כר"א כלומר דרב למד דינו מר"א דכיון דר"א אומר אם קרב אחד מהם יקרבו כולן אפילו אם עשה בידים אלמא דמן התורה מותר דבזה א"א לומר דפליגי מדין התורה דלא נראה כן אלא ודאי דמדרבנן פליגי ורבנן דר"א סברי דבעשה בידים הגם שהוא מדרבנן מ"מ מאבידין הקדשים בידים ולזה מקשה כיון דרב יליף דינו מר"א ומחלק בין נפלה מעצמה להפילה וזהו אפילו לחכמים א"כ עכ"פ ניבעי תרי כמו בדר"א וא"ל דהאמת כן הוא ולכן פסק הרמב"ם כן:

יא והא דאסר הרמב"ם בתאנה בתרומה משום דדבר קטן הוא ואינו ניכר נפילתה ובטבעת התיר ובגמ' שם משמע דשוין הן י"ל דבטבעת כיון שהצריך שנים שפיר ניכר נפילתם ולא כן בתאנה באחת [כ"מ שם] אך א"כ ה"ל לבאר דכשנפלו תאנות שתים מותר וגם בסוגיא לא משמע כן ולענ"ד נראה דמשום דבתרומה יש גזל השבט לפיכך החמירו בדבר שאין ניכר נפילתה דדרא דממונא שאני אבל בטבעת משום איסורא אין חילוק [ולכן מצריך הצריכותא שם דאי איתמר דר"ל הו"א וכו' אבל טבעת דלא מינכרא וכו' כלומר והייתי מדמה לתרומה קמ"ל דתרומה שאני מהטעם שבארנו]:

יב חבית סתומה שנתערבה במאה סתומות של חולין ונפתחה אחת מהן בלא מתכוין אזלי לה מחבית זו חשיבותה וחשבינן כאלו בה עצמה נעשה הדימוע אחד במאה ונוטל ממנה כדי הדימוע דהיינו אחד ממאה והשאר מותר וכן אם נפתחה השניה והשלישית וכן לעולם הדין כן דנוטל כדי דימוע והשאר מותר ואפילו נפתחו רובן המיעוט אסורות כשהן סתומין ולא אמרינן איסורא ברובא איתא דכיון דהטעם משום חשיבות כל אחת חשובה בפ"ע ולפיכך אם נפל חבית סתומה של תרומה לק"ן חביות סתומות של חולין ונפתחו מאה השאר אסורות ואפילו נפתחו קמ"ט האחרונה אסורה ולא דמי לנפילה לים הגדול דחשבינן דהדימוע נפלה כמ"ש דזהו מפני שנאבדה מן העולם אבל לא בנתפתחו שישנה בעולם:

יג ויש להסתפק כשבאו אנסין וחטפו חבית סתומה אחת ופתחוה ושתו אותה כולה אם זה דמי לנפל בים הגדול או דמי לנפתחה אחת מהן ואין לי הכרע בזה ולכאורה נראה דהכל אחד:

## סימן צא

### דיני בליעות חולין מתרומה ובו ח"י סעיפים

א כמו שבכל האיסורים אוסר נתינת טעם כמו כן תרומה בחולין כדתניא בחולין [צ"ז.] קדירה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב ואם בשל בנותן טעם קדירה שבשל בה תרומה לא יבשל בה חולין ואם בשל בנותן טעם וממילא דהוי ככל האיסורים והכלים צריכים הגעלה וכלי חרס לא מהני הגעלה. ומה נפלאים דברי הרמב"ם בזה שכתב בפט"ו דין י"ט קדירה שבשל בה תרומה לא יבשל בה חולין ואם בשל בנותן טעם ואם שטף הקדירה במים או ביין ה"ז מותר לבשל בה ואם בשל במקצת הכלי א"צ לשטף את כולו אלא שוטף מקום הבישול בלבד עכ"ל ושטיפה הוא בצונן וכבר צווח על זה הראב"ד ככרוכיא והרי צריך הגעלה וחרס שבירה ע"ש:

ב וחכמי לוניל שאלו להרמב"ם על זה והשיבם בלשון זה שסמך בזה על המשנה השנויה בסוף תרומות המערה מכד לכד נוטף ג' טיפין ונותן לתוכה חולין הרכינה ומיצה הרי היא תרומה וכו' שמענו ממשנה זו שאין הקדירה שנתבשל בה תרומה צריך הגעלה אלא שטיפה בלבד וק"ו הדברים ומה אם היין או השמן הנשאר בדופני הכד אינו מדמע וכו' ק"ו לקדירה שנבלעה תרומה בחרסיה שאין בו ממש וכו' ולפיכך אנו אומרים שאין הקדירה צריכה אלא רחיצה בלבד ולא הוצרכתי רחיצה אלא מפני שהיא ע"י האור להחמיר וכו' עכ"ל ואין דבריו מספיקין דמאי שנא מכל האיסורים ואף דהתירא בלע הלא חמץ קודם הפסח ג"כ התירא בלע ובשר בחלב ג"כ התירא בלע וצריכין הגעלה ומה שמדמה לכד אינו דמיון דהתם בטלין בששים וביותר מששים:

ג והאמת נלע"ד דעיקר כוונתו בתשובה לענין אחר ע"פ מ"ש לעיל סי' פ"ב סעי' י"ד בטעמא דהך דינא דג' טיפין דהלא בכל האיסורים אסור לבטל איסור לכתחלה ובארנו ע"פ גמ' דכריתות [ז'.] דתרומה אחרי שכבר השתמשו בה תשמיש הראוי לה כגון שהכהן סך על גופו שמן של תרומה ישראל מעגל בו וכן כלי שהיה בה שמן של תרומה ועירו ממנה כדרך העירוי שוב השירים הוה כנתחללו ולפינן זה מקרא ע"ש:

ד וזהו כוונת הרמב"ם בתשובתו שהרי התירו שמן הדבוק לכותלים ומבטלין איסור לכתחלה מה שאסור לעשות כן בשאר איסורים אלא משום דזה לא נחשב תרומה וכתרומה מחוללת היא ק"ו הבלוע בכותלי הכלי דאין בה קדושת התרומה ולכן די בשטיפה בלבד אבל דעת רש"י ותוס' בזבחים [צ"ו:] דבתרומה צריך הגעלה כבכל האיסורים וכפי הגירסא שם מוכח להדיא דצריך הגעלה בחמין ע"ש והרמב"ם יפרש דלפי המסקנא דאמר שהתורה מיעטה תרומה ממריקה ושטיפה היינו משניהם ממריקה

בחמין ושטיפה בצונן אלא די באחת בשטיפה בצונן ולמ"ד תרווייהו בצונן מיעטה משטיפה יתירתא אלא די בשטיפה אחת:

ה כתב הרמב"ם שם דין ד' כבר בארנו בהלכות איסורי מאכלות שהמחמץ והמתבל אוסר בכל שהוא לפיכך אם ריסק תפוח של תרומה ונתנו לתוך העיסה והחמיצה כל העיסה מדומעת ואסורה לזרים ביצה שנתבלה בתבלין של תרומה אפילו חלמון שלה אסור מפני שהוא בולע עכ"ל וזהו משנה ספ"י ולפנינו הגירסא שנתבשלה ולגירסא זו אפילו כשנתבשלה בקליפתה דהבישול נותן טעם אף דרך הקליפה אבל לגירסת הרמב"ם נראה דוקא קלופה נותנים התבלין טעם ואף גם בחלמון ולא בקליפתה אבל מירושלמי לא משמע כן דאמרינן שם תני בר קפרא חלמון אסור וכ"ש חלבון ובשם הגירסא כהרמב"ם ע"ש ואם נאמר דבקלופה מיירי מאי קמ"ל והרי מתבל החלבון אלא ודאי דבאינה קלופה מיירי וקמ"ל דלא תימא דהטעם יורד מהקליפה להחלמון דנוח ליבלע ולא להחלבון קמ"ל דאדרבה דכ"ש להחלבון דקליפת הביצה יש בה חללים דקים:

ו עוד כתב שאור של תרומה שנפל לתוך עיסה והגביהו ואח"כ נתחמצה הרי זו מותרת עכ"ל וזהו תוספתא פ"ח [הל' ט'] כלשונו של הרמב"ם ונראה דה"פ דאח"כ נתחמצה ע"י השאור ומ"מ כיון שבעת שהיתה בתוך העיסה לא נתחמצה ולא נאסרה העיסה אז ולכן אחר נטילת השאור אף שנתחמצה מכחה הקודם אינה אוסרת:

ז והנה לבד שזה קשה הציור ק"ל מהא דתנן פ"ב דערלה [מי"א] שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך העיסה לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ ונצטרפו וחמצו וכו' וחכמים אומרים וכו' דאינו אוסר עד שיהא בו כדי לחמץ ומוקי לה אביי בפסחים [כ"ז.] שקדם וסילק את האיסור עד שלא החמיץ ע"ש והשתא לדברי הרמב"ם בסילק הא אפילו יש בו כדי לחמץ מותר כיון שסילקו קודם שהחמיץ וצ"ע [ובאמת הגר"א הגיה בתוספתא כמו לשון המשנה ע"ש ודין המשנה לא נמצא ברמב"ם לא כאן ולא בפט"ז ממאכ"א אך מכ"ש שמעינן דפסק שם דשאור של תרומה ושל כלאי הכרם אינו מצטרף לאסור לכהנים וכ"ש של חולין ושל תרומה לישראל אבל דברי הרמב"ם כאן צ"ע ושנאמר דכוונתו דאח"כ נתחמצה ע"י שאור של חולין א"כ אפילו לא הגביהו נמי מותר אם לא היה בה כדי לחמץ ואולי כוונתו למשנה דערלה שם שאור של חולין שנפל בעיסה ויש בו כדי לחמץ ואח"כ נפל שאור של תרומה ויש בו כדי לחמץ אסור וא"כ כ"ש בנפל תרומה מתחלה ולכן דוקא הגביהו מותר ולא ה"ל לסתום כולי האי וגם דין זה לא מצאתי ברמב"ם]:

ח עוד כתב כבר בארנו שאם נתערב תרומה מין בשאינו מינו בנותן טעם לפיכך בצל מחותך שנתבשל עם התבשיל אם הבצל תרומה והתבשיל חולין ויש בו טעם הבצל הרי התבשיל אסור לזרים ואם הבצל חולין והתבשיל תרומה ונמצא טעם התבשיל בבצל הרי הבצל אסור:

ט עדשים שנתבשלו ואח"כ השליך לתוכן בצל יבש אם היה שלם ה"ז מותר ואם היה מחותך בנותן טעם ואם בשל הבצל עם העדשים בין שלם בין מחותך משערין אותו בנותן טעם ושאר כל התבשיל בין שהשליך הבצל אחר שנתבשל בין שבשלו עם התבשיל בין שלם בין מחותך בנותן טעם ומפני מה בצל שלם לתוך עדשים שנתבשלו אין משערין אותו מפני שאינו שואב מהם שהרי הוא שלם ולא פולט לתוכן שכבר נתבשלו ואם היו בצלים רכים הרי הן כמחותך וכן אם ניטל פטמתו וקליפתו החיצונה או שהיה לח הרי הוא כמחותך והקפלוט בין לח בין יבש בין שלם בין מחותך בנותן טעם עכ"ל וזהו הכל בפ"י ובירושלמי שם:

י והנה הרמב"ם סתם וכתב סתם עדשים ובצל ולא הזכיר איזהו של תרומה ואיזהו של חולין ומשמע דאין חילוק אבל בירושלמי שם ריש פ"י אומר מתניתן בבצל של חולין שנתנו לתוך עדשים של תרומה אבל בבצל של תרומה שנתנו לתוך עדשים של חולין לא בדא ע"ש וס"ל דהבצל אינו בולע מהעדשים אבל נותן טעם בהם [ועכ"מ שכתב משום דפליג אר"ח ואין שם שום משמעות ועמה"פ שם] וכן מה שכתב אם ניטל פטמתו וקליפתו החיצונה נראה כוונתו דאו קליפתו קאמר אך בירושלמי שם לא הזכיר רק פטמתו ועל קליפה חיצונה אומר דאם יש בקליפתו החיצונה כדי ליתן טעם אסור כלומר אפילו שלם ונראה שלהרמב"ם היתה נוסחא אחרת בירושלמי:

יא עוד כתב הכובש ירק של חולין עם ירק של תרומה ה"ז מותר לזרים חוץ ממיני בצלים וחציר ושומים שאם כבש ירק של חולין עם בצלים של תרומה או בצלים חולין עם בצלים תרומה הרי אלו אסורין כבש ירק של תרומה עם בצל של חולין הרי הבצל מותר לזרים עכ"ל וזהו משנה בפ"י [מ"ל] ומזה מבואר דאין זה כלל גמור דכבוש הרי הוא כמבושל ובירושלמי א"ר יוחנן לית כאן נכבשים אלא נשלקים ע"ש וברמב"ם כתב המשנה כצורתה ובדין כבוש כמבושל בשארי איסורים לא הזכיר כלל וכבר טרחו בזה גדולי עולם ואנחנו ישבנו דבריו בס"ד ביו"ד ריש סי' ק"ה והארכנו בזה ע"ש:

יב עוד כתב זיתי חולין שכבשן עם זיתי תרומה אם היו פצועין אלו ואלו או שהיו חולין פצועין ושל תרומה שלימין או שכבשן במי תרומה הרי אלו אסורין אבל אם היו שניהן

שלימין או שהיו זיתי תרומה פצועין וזיתי חולין שלימין הרי אלו מותרין לפי שהפצועין שואבין מן השלימין עכ"ל כלומר ולא להיפך וגם זה בארנו ביו"ד שם בס"ד ע"ש:

**יג** ותנן התם בספ"י מי כבשים ומי שלקות של תרומה שנכבשו או נשלקו בהם תרומה הרי אלו אסורים לזרים וכ"ש בבישול גמור דשלוק פחות ממבושל ותנן בפ"ג דעוקצין השבת והוא מין ירק והיא של תרומה עד שלא נתנה טעם בקדירה הרי היא אסורה לזרים משנתנה טעם בקדירה הרי היא מותר לזרים דמשנתנה טעם נתבטלה מתורת מאכל ואינה דומה לכל הירקות:

**יד** וכתב הרמב"ם שם דין י"ג הרודה פת חמה ונתנה על פי חבית יין של תרומה אם היתה פת חטים ה"ז מותרת ואם היתה פת שעורים ה"ז אסורה מפני שהשעורים שואבות עכ"ל והיא משנה שם אמנם בפסחים [ע"ב.] איתא דבפת חמה וחבית פתוחה הכל מודים שאסור אפילו בחטים לא נחלקו אלא בפת חמה וחבית סתומה וכו' ע"ש והרמב"ם השמיט זה מפני שסובר דזהו למאן דס"ל ריחא מילתא היא אבל אנן קיי"ל דלאו מילתא היא [כ"כ בשם הרי"ק] אבל שעורים שואבות והוי כממש והטור והש"ע ביו"ד סי' ק"ח כתבו כדברי הגמ' וכבר תמהו שם הגדולים בזה ואנחנו ישבנו הדברים בס"ד שם סעי' כ"ג ע"ש:

**טו** תנור שהסיקו בכמון של תרומה וזהו מה שאנו קורין קימ‌מע"ל ואפה בו את הפת הפת מותרת שאין זה טעם כמון אלא ריח כמון ואינו כלום ושעורין של תרומה שנפלו לבור של מים אע"פ שהבאישו מימיו וקלטו הטעם מותרים המים שזהו נותן טעם לפגם ונראה דדוקא שעורים אבל חטים אינו לפגם ואסור ותלתן של תרומה הוא ועצו שנפל לתוך בור של יין אם יש בזרע התלתן כדי ליתן לבדו טעם ביין הרי היין אסור לזרים אבל טעם שנותן העץ אינו אוסר ואע"פ שטעם עצו ופריו שוה ומטעם זה בשביעית וכלאי הכרם והקדש אוסר גם הטעם מהעץ מ"מ לענין תרומה אינו אוסר דאין העץ קדוש בתרומה וזהו משנה שם בפ"י [מ"ה וכמ"ש שם הרע"ב]:

**טז** כתב הרמב"ם שם דין י"ז שתי כוסות של יין אחד תרומה ואחד חולין מזג כל אחד במים ואח"כ עירבן רואין את יין החולין כאלו אינו וכאלו יין התרומה שנתערב במים שהרי אינו מינו אם ראוי אותו מים לבטל טעם יין התרומה הרי הכל מותר לזרים ואם לאו אסור וכו' עכ"ל ולמה לא מצרפינן היין של חולין לביטול מפני שביטולו במאה ואחד והמים ביטולן בששים [תוס' ע"ז ע"ג: ד"ה שני]:

**יז** יין של תרומה שנפל על גבי פירות ידיחם והן מותרות אפילו שהו זמן רב וכן שמן של תרומה שנפל על גבי פירות ידיחם והן מותרות נפל שמן על גבי יין כיון דשמן

עומד מלמעלה יקפנו מן היין והיין מותר לזרים וכן יין שנפל על שמן דהשמן צף תמיד מלמעלה דשמן עולה על כל המשקין כדאיתא במדרש חזית על קרא דלריח שמניך טובים ואם השמן נפל על הציר שהוא דבר חריף יקפנו ויטול קליפה מעל הציר כדי שיסיר כל הציר שבו טעם השמן וזהו בתוספתא פ"ח [הל' י'] ושם כתוב יקפנו דמשמע הרבה יטול מלמעלה ולפני הרמב"ם נראה שהיה כתוב בגירסתו יקלפנו ולכן כתב שם דצריך קליפה וגירסתינו נראית יותר כמובן:

**יח** כתב הרמב"ם סוף הל' תרומות תרומה גדולה ותרומת מעשר והחלה והביכורים כולן נקראו תרומה בתרומת מעשר נאמר והרמותם ממנו תרומת ד' ואומר כתרומת גורן ובחלה נאמר חלה תרימו תרומה ונאמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ותרומת ידך ואין לך דבר שטעון הבאת מקום שלא פרטו בפסוק זה חוץ מן הביכורים ובהן נאמר ותרומת ידך הא למדת שהן קרואין תרומה לפיכך דין ארבעתן לענין אכילה ודימוע אחד הוא וכולן עולין באחד ומאה ומצטרפין זה עם זה ואם נטמאו ישרפו ודין תרומת מעשר של דמאי בכל אלו הדרכים כדין תרומת מעשר של ודאי אלא שאין לוקין על אכילתה וכל האוכל תרומה מברך ברכת אותו מאכל ואח"כ מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה וכך קבלנו וראינו אותם מברכין אפילו בחלת ח"ל שגם אכילת קדשי הגבול כעבודה שנאמר עבודת מתנה אתן את כהונתכם עכ"ל וכך השיב ר' טרפון לר"ע:

בס"ד סליק הלכות תרומות.